

IORGU IORDAN
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

LIMBA ROMÂNĂ
ACTUALĂ
O GRAMATICĂ A „GREȘELILOR“

E D I T U R A
SOCEC & Co., S. A. R.
B U C U R E Ș T I

IORGU IORDAN
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

LIMBA ROMÂNĂ
ACTUALĂ
O GRAMATICĂ A „GREȘELILOR”

E D I T U R A
SOCEC & Co., S. A. R.
B U C U R E Ș T I

PREFAȚĂ LA EDIȚIA ÎNTÂI.

Această carte urmărește un scop îndoit. Unul, strict științific: descrierea și explicarea inovațiilor, adică a abaterilor dela uzul tradițional, pe care le prezintă limba noastră în momentul de față. Celălalt, practic sau, dacă vrei, didactic: să servească, în cazuri dificile, drept călăuză tuturor acelora care nu se pot decide singuri pentru forma gramaticală, expresia sau construcția socotite, de obicei, corecte. Mi-am dat toată osteneala să concilies, în mod convenabil pentru... ambele părți (ca să nu zic tabere!), aceste două scopuri, care s'ar părea că merg în direcții opuse. Dacă am izbutit ori nu, rămâne să judece cititorii.

Cred de datoria mea să mulțumesc și pe această cale instituțiilor cu sprijinul cărora am putut tipări o lucrare atât de voluminoasă: Casei Școalelor și Facultății de Litere din Iași, care au binevoit să achite anticipat un număr de exemplare (prima pentru 80.000 lei, a doua pentru 50.000 lei).

Iași, 23 Aprilie 1943.

Iorgu Iordan.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A DOUA.

Prima ediție a acestei cărți s'a epuizat în mai puțin de un an. Faptul dovedește că nu numai specialiștii, ci și, mai ales, oamenii de cultură au apreciat-o după cuviință. Datorită înțelegerii pe care editura Socec o manifestă pentru lucrările de interes general, indiferent de specialitate, poate apărea acum o nouă ediție. N'am introdus nicio modificare esențială, întru cât principiile și problemele de ordin teoretic rămân aceleași. Aș fi putut adăuga ceva mai mult material nou, dar a trebuit să țin seamă de greutatea cu care arta tipografică are pretutindeni de luptat. Afară de aceasta, numai cantitativ cartea ar fi avut, poate, de câștigat prin utilizarea unor fapte lingvistice inexistente în prima ediție. Sper astfel că și sub noua ei formă lucrarea mea va interesa pe toți cei ce vor să afle un răspuns la numeroasele chestii pe care le pune limba română în momentul de față.

Iorgu Iordan.

București, 27 Decembrie 1947.

LISTA ABREVIĂȚILOR.

A. CĂRȚI.

- Act = I. Peltz, „Actele vorbește”, București (fără an).
ALR = Atlasul lingvistic român, publicat de Muzeul limbii române din Cluj, Cluj 1938 urm.
ALRM = Micul atlas lingvistic român, Cluj 1938 urm.
ALS = Alexandru Sahia, URSS azi, ed. II, Craiova 1935.
AMu = Axel Munthe. O carte de demult, București (f. a.).
AN = Cezar Petrescu, Aurul negru, București (f. a.).
APN = T. Argezi, Poarta neagră, București 1930.
AȘ = M. Sadoveanu, Soarele în baltă sau Aventurile Șahului, București (f. a.).
AV = T. Argezi, Ce-ai cu mine, vântule?, București 1937.
- Baud = Charles Baudelaire, Flori albe din Les fleurs du mal, trad. de A. Philippide, București (f. a.).
BCC (ȘtB) = Ștefan Baciu, Căutătorul de comori, București 1939.
BPed = Șt. Bârsănescu, Istoria pedagogiei românești, București 1941.
BrC = Gh. Brăescu, Conașii, București (f. a.).
- Car = I. L. Caragiale, Opere, ediția P. Zarifopol-Șerb. Cioculescu, București 1930 urm.
CCD = N. Cartoian, „Ceasornicul Domnilor” de N. Costin și originalul spaniol al lui Guevara, extras din CLi IV.
CCr = G. Călinescu, Viața lui Ion Creangă, București 1938.
CF = N. D. Cocea, Fecior de slugă, ed. II, București (f. a.).
Ci = G. Ciprian, Soț ori fărță, București (f. a.).
Cim = T. Argezi, Cimitirul Buna-Vestire, București (f. a.).
Cist = G. Călinescu, Istoria literaturii române dela origini până în prezent, București 1941.
CME = G. Călinescu, Viața lui Mihail Eminescu, București 1932.
Consp. = T. Petrescu, Conspirația lojilor, București 1941.
COP = G. Călinescu, Opera lui Mihail Eminescu, vol. I-V, București 1934 urm.
- Cr = Mateiu Ion Caragiale, Craii de Curtea-Veche, București 1929.
CrA = M. Sadoveanu, Creanga de aur, București 1933.
CR-M = C. Rădulescu-Motru, Românismul, ed. II, București 1939.

- CS = Cez. Petrescu, Carmen saeculare, București (f. a.).
 CST = Const. Stere, In preajma revoluției, vol. I-VIII, București (f. a.).
- DA = Gib I. Mihaescu, Donna Alba, București (f. a.).
 DE = Dicționarul Enciclopedic Ilustrat „Cartea Românească”, București 1931.
 Dic = Leon Diclescu, Atitudini tradiționale și tendințe moderniste, București 1937.
 Dicț Acad = Academia Română, Dicționarul limbii române. București 1907 urm.
- DO = Cez. Petrescu, Dumineca orbului, București (f. a.).
 DP = M. Sadoveanu, Divanul persian, București 1940.
 Drom = Cez. Petrescu, Comoara regelui Dromichet, ed. II, București (f. a.).
- EL = Emil Ludwig, Wilhelm II (trad. de Ad. Byck), București (f. a.).
 EO = G. Călinescu, Enigma Otiliei, vol. I-II, București (f. a.).
 Eur = Jean Bart, Europolis, ed. II, București (f. a.).
- FE(Fen) = Dragoș Protopopescu, Fenomenul englez, București 1936.
 Fig = Ion Petrovici, Figuri dispărute, București 1937.
 FJ = M. Sadoveanu, Frații Jderi, București (f. a.).
 Flex = Radu I. Paul, Flexiunea nominală internă în limba română, ed. AcR., București 1932.
 FM = Ioan Missir, Fata moartă, ed. II, București 1937.
 Foc = I. Peltz, Foc în hanul cu tei, București (f. a.).
- GO = Const. Georgiade, Originile magice ale minciunii și geneza gândirii, ed. AcR., București 1938.
 Gor = Liviu Rebreanu, Gorila, București 1938.
 Gr = Iorgu Iordan, Gramatica limbii române, București 1937.
 Grn = Graiul nostru, texte din toate părțile locuite de Români, publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Sperantia, București 1906.
 GSch = Puiu Gârcineanu, Lângă Schitul lui Tărăță, București (f. a.).
 GT = Gala Galaction, Doctorul Taifun, București (f. a.).
- HM = Stoian Gh. Tudor, Hotel Maidan, București (f. a.).
 HYSt = Henriette Yvonne Stahl, Intre zi și noapte, ed. II, București 1942.
- IA = M. Sadoveanu, Izvorul alb, București (f. a.).
 IB I = Ioachim Botez, Insemnările unui belfer, vol. I, București 1935.
 IC = Ilie Corfus, Mihai Viteazul și Poloniei, ed. AcR., București 1938.
 Intr = Iorgu Iordan, Introducere în studiul limbilor romanice, Iași 1932.
 IP = Ioan Petrovici, Alexandru Philippide, discurs de recepție (Ac. R.), București 1935.
 IPA = Ion Petrovici, Amintirile unui băiat de familie, București 1938.
 IstA = A. Maurois, Istoria Angliei, vol. I-II (trad. de Ania Moissi), București 1937.
 ITE = I. E. Torouțiu, Pagini de istorie și critică literară, București 1936.

Indr = S. Pușcariu și T. A. Naum, Indreptar și vocabular ortografic, București 1932.

Laz = G. Banea, Zile de lazaret, București 1938.

Li.(ALi) = T. Arghezi, Lina, București 1943.

Lis = E. Lovinescu, Istoria literaturii române contemporane (1900-1937), București (f. a.).

Log = H. Papadat-Bengescu, Logodnicul, București (f. a.).

LTM = E. Lovinescu, T. Maiorescu, vol. I-II, București 1940.

Luc = Cezar Petrescu, Luceafărul, București (f. a.).

Mac = A. Macedonski, Opere, ed. T. Vianu, vol. I-II, București 1939.

MCl = Ion G. Coman, Miracolul clasic, ed. AcR., București 1940.

Mél. = Mélanges d'histoire littéraire et de littérature comparée offerts à Charles Drouhet, Bucarest 1940.

Nastr = Sergiu Dan și Romulus Dianu, Nastratin și timpul său, București (f. a.).

Nirv = Cezar Petrescu, Nirvana, București (f. a.).

NM = I. Peltz, Noptile Domnișoarei Mili, București (f. a.).

OC = Anișoara Odeanu, Intr'un cămin de domnișoare, ed. II, București (f. a.).

OM = E. Gamillscheg, Oltenische Mundarten, Wien 1919.

OMD = T. Arghezi, Ochii Maicii Domnului, București (f. a.).

OP = Cez. Petrescu, Oraș patriarhal, vol. I-II, București (f. a.).

OR = A. Philippide, Originea Romfnilor, vol. I-II, Iași 1925-1928.

PBl = M. Sadoveanu, Paștile Blajinilor, București 1935.

PC = Pompiliu Constantinescu, Tudor Arghezi, București 1940.

Petr = Dan Petrașincu, Sângele, București (f. a.).

PF = M. Celarianu, Polca pe furate, București (f. a.).

PhV = Al. Philippide, Visuri în vuetul vremii, București 1939.

PL = D. Ciurezu, Pământul luminilor mele, București 1940.

Pop = Aurel C. Popovici, Stat și Națiune (prefață de P. Pandrea), București 1939.

PPG = Petre Pandrea, Germania hitleristă, București (f. a.).

PTA = Poeții tineri ardeleni, antologie de E. Giurgiuca, București 1940.

Răd = H. Papadat-Bengescu, Rădăcini, vol. I-II, București (f. a.).

Răzb = Mircea Gesticone, Războiul micului Tristan, București (f. a.).

RB-R = Paul Daniel, Republica Barbă-Rasă, București 1938.

RIS = Liviu Rebreanu, Ițic Strul dezertor, București (f. a.).

RE = D. D. Roșca, Existența tragică, București 1938.

RJ = Liviu Rebreanu, Jar, București 1934.

RR = A. Oțeșea, Renașterea și Reforma, București 1941.

Rus = Gib I. Mihăescu, Rusoaica, București (f. a.).

Sânz = M. Sadoveanu, Noptile de Sânziene, București 1934.

Spm = Lucian Blaga, Spațiul mioritic, București 1937.

SS = Marta D. Rădulescu, Sunt studentă!, ed. II, București (f. a.).

- Suf = G. Pascu, Sufixe românești, ed. AcR., București 1916.
 SVP = Mircea Streinul, Viața în pădure, București 1939.
 Synt = Kr. Sandfeld et Hedvig Olsen, Syntaxe roumaine I, Paris 1936.
 ȘAINEANU L. Șăineanu, Dicționar universal al limbii române, ed. IX, Craiova (f. a.).
 ȘT = E. Gamillscheg, Die Mundart von Șerbănești-Titulești, Jena und Leipzig 1936.
- TAV = T. Arghezi, Versuri, ediție definitivă, București 1936.
 TBr = Immanuel Kant, Critica puterii de judecare, trad. de Traian Brăileanu, ed. AcR., București 1940.
 Thur = Panait Istrati, Casa Thuringer, București 1933.
 TIKTIN = H. Tiktin, Rumänisch-deutsches Wörterbuch, București 1895 urm.
 Trag = Emeric Madách, Tragedia omului, trad. de O. Goga, București 1934.
 Trf = M. Sadoveanu, Trenul fantomă, București (f. a.).
 TP = Tache Papabagi, „Universitate”?, București 1940.
 TT = Camil Baltazar, Tărâm transcendent, București 1939.
 ȚB = I. Peltz, Țară bună, București (f. a.).
 ȚK = T. Arghezi, Tablete din Țara de Kutu, București (f. a.).
 ȚN = I. Simionescu, Țara noastră, București 1937.
- UCr = Gh. Ungureanu, Din viața lui Ion Creangă, București 1940.
- Val = Mihai D. Ralea, Valori, București 1935.
 Văc = I. Peltz, Calea Văcărești, vol. I-II, București (f. a.).
 VV = V. Voiculescu, Intrezăriri, București 1940.
 VVD = Victor Ion Popa, Velerim și Veler, Doamne, București (f. a.).
- Zăc = Al. Dima, Zăcămintele folclorice în poezia noastră contemporană, București 1936.
 ZN = Gib. I. Mihăescu, Zilele și nopțile unui student întârziat, București (f. a.).
 ZSt = Zaharia Stancu, Clopotul de aur, București 1939.
 Zw = St. Zweig, Fouché, trad. de E. Relgis, București (f. a.).
 1907 = Cez. Petrescu, 1907, vol. I-II, București (f. a.).

B. PERIODICE.

- A = Arhiva, Iași 1889 urm.
 AcRDezb = Analele Academiei Române, Debateri.
 ΔAF = Anuarul Arhivei de Folklor, Cluj-București, 1932 urm.
 ACI = Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj-Sibiu, 1938 urm.
 AL = Adevărul literar și artistic, București.
 AO = Arhivele Olteniei, Craiova 1922 urm.
 Arh = Arhiva românească, vol. III urm., București, 1939 urm.
 Azi, foaie săptămânală, București.

- BL = Bulletin linguistique, București, 1933 urm.
 BP = Bilete de papagal, București, 1927 urm.
 BPh = Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philip-
 pide“, Iași 1934 urm.
 BSG = Buletinul Societății Regale Române de Geografie, București,
 1876 urm.
 BSL = Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, 1869 urm.
 CL = Cuvântul liber, București.
 CLi = Cercetări literare, București, 1934 urm.
 Conv = Convorbiri literare, Iași-București, 1867 urm.
 Cosm = Codrul Cosminului, Cernăuți, 1924 urm.
 D = Dimineața, București.
 DR = Dacoromania, Cluj-Sibiu, 1920 urm.
 F = Facla, București.
 FF = Făt-Frumos, Suceava-Cernăuți, 1926 urm.
 Gând = Gândirea, Cluj-București, 1921 urm.
 GI = Gluma, foaie humoristică săptămânală, București, 1940 urm.
 GS = Grai și suflet, București, 1923 urm.
 Hr = Hrisovul, București, 1941 urm.
 Ins = Insemnări ieșene, Iași, 1936 urm.
 JL = Jurnalul literar, Iași, 1939.
 JunL = Junimea literară, Cernăuți 1903 urm.
 LR = Lumea românească, foaie săptămânală, București.
 M(an) = Manifest, Iași, 1934 urm.
 MN = Medicul nostru, București, 1937 urm.
 Rcr = Revista critică, Iași, 1927 urm.
 RF = Revista filologică, Cernăuți, 1927-1928.
 RFR = Revista fundațiilor regale, București, 1934 urm.
 RGR = Revista geografică română, Cluj-București, 1938 urm.
 RIR = Revista istorică română, București, 1931 urm.
 RL = România literară, București, 1932 urm.
 SR = Sociologie românească, București, 1936 urm.
 SI = Studii italiene, București, 1934 urm.
 ȘN = Școala normală, Iași, 1916.
 TAR = Tradiție și actualitate românească, Focșani, 1937-1938.
 VN = Vieța nouă, București, 1905 urm.
 VR = Viața românească, Iași-București, 1906¹).
 AcR = Academia Română.²

¹ Două cifre arabe după numele și data unei publicații periodice arată respectiv pagina și coloana. O singură cifră arabă indică pagina. O cifră romană și una arabă trimet la anul și volumul revistei în discuție.

² Pentru nespecialiști este, poate, necesar să explic semnele $>$, care înseamnă „devine“ ($\tilde{a} > e$ vrea să zică „ \tilde{a} devine e “) și $<$, care înseamnă „provine din“ ($e < \tilde{a}$ = „ e provine din \tilde{a} “).

INTRODUCERE.

Interesul specialiștilor pentru stările de limbă actuale datează de puțină vreme. Aceasta, pentru că lingvistica s'a constituit, ca disciplină științifică, pe baze istorico-comparatiste. Conștatarea legăturilor genealogice dintre idiomele care aparțin aceleiași familii sau aceluiași grup impunea utilizarea metodei istorice și a celei comparative în cercetările lingvistice: trebuiau arătate pe de o parte raporturile dintre o limbă dată și punctul ei de plecare, pe de alta asemănările existente între limbile care au o origine comună.

Odată porniți pe acest drum, lingviștii au socotit necesar să-l continue, prin lărgirea și aprofundarea cadrului inițial. Reacționau astfel contra diletantismului gramaticilor și filozofilor din secolele precedente, care făcuse ceea ce astăzi am numi lingvistică descriptivă și generală, dacă termenii n'ar fi exagerat de pretențioși față de realizările lor pozitive și, mai ales, față de spiritul în care au lucrat. Afară de asta, au fost încurajați, în atitudinea adoptată din capul locului, de impresia, care la foarte mulți devenise o convingere nezdruccinată, că numai așa lingvistica poate aspira la rangul de știință. Orice disciplină cu adevărat științifică trebuie să aibă drept scop final stabilirea normelor potrivit cărora se produc fenomenele studiate. Urmărind de-a-lungul veacurilor evoluția diverselor idiome ale pământului, lingviștii au crezut că descoper legi asemenea celor din natură: „regulate” și imuabile, întocmai ca acestea. Nu-i vorba, chiar legile fonetice, acelea care au contribuit în largă măsură la asimilarea limbajului uman cu fenomenele fizice, prezentau totdeauna excepții, dar faptul n'a emoționat, o bună bucată de vreme, mai pe nimeni. Excepțiile se explicau, la fel de ușor și de... legitim, cu ajutorul analogiei, factor psihic, al cărui izvor este sufletul subiectelor vorbitoare.

Nu găsesc nimerit să insist aici asupra discuțiilor care au început, la un moment dat, în jurul acestei concepții și, deci, al metodei istorico-comparatiste. Cititorul curios se poate informa din primul capitol al cărții mele *Introducere în studiul limbilor romanice*. Ceea ce trebuie arătat totuși este că reacțiunea împotriva neogramaticilor (așa li s'a zis și li se mai zice partizanilor doctrinei după care vorbirea omenească este un produs, înainte de toate, fizic sau cel puțin psiho-fizic) și a exoeselor istoriciste s'a ivit încă dela sfârșitul secolului trecut și a continuat până în zilele noastre, când încă nu-i terminată. Căci mai sunt și astăzi lingviști, numeroși, care, fără să declare fățiș, n'au renunțat cu totul la vechia concepție.

Printre rezultatele obținute în urma luptei duse contra neogramaticilor unul interesează direct discuția noastră. Studiul istorico-comparativ al unei limbi date s'a dovedit insuficient, dacă nu aproape inutil, pentru înțelegerea structurii ei. Diversele modificări pe care le suferă un idiom omenească de-a-lungul existenței lui, oricât de multe și de importante ar fi, nu-i ating, în general, sistemul. Limba noastră actuală, de pildă, nu se deosebește, în esența ei, de aceea a sec. XVI, așa cum o cunoaștem din cele mai vechi texte românești. Și același lucru putem afirma despre fazele ei anterioare, pe care nu le cunoaștem, dar le putem intui prin compararea între ele a principalelor dialecte și a acestora cu limba latină. Inseși sunetele, care contribuie în cea mai largă măsură la diferențierea românei de celelalte idiome romanice, precum și de limbă latină, continuă să alcătuiască un sistem apt de a fi ușor identificat, în liniile lui mari, cu cel originar. La fel se prezintă elementele de bază ale lexicului. Cât despre morfologie și sintaxă, care formează adevărata substanță a unei limbi, modificările produse dela început și până în momentul de față sunt aproape inexistente. Gramatica românească este, în quasi-totalitatea ei, latinească. De aceea, în ciuda influențelor străine, exercitate în domeniul foneticii și, mai ales, al vocabularului, toți specialiștii consideră limba noastră drept un idiom romanic, iar unii drept idiomul romanic prin excelență.

Interesant este că reacțiunea cea mai puternică și mai eficace împotriva metodei istorico-comparatiste a venit dela un indo-europeanist, așa dar dela un învățat care, prin forța împrejurărilor, procedează evolutiv și comparativ: limbile respective au dispărut

de multă vreme (mă gândesc la cele mai importante, care au stat și continuă să stea la temelia cercetărilor indoeuropeniștilor: sanscrita, greaca veche, latina ș. a.) și, în consecință, nu pot fi studiate decât cu ajutorul textelor de acum două mii de ani și mai bine. Este FERDINAND DE SAUSSURE, creatorul școlii sociologice, care, în al său *Cours de linguistique générale*¹, susține că lingvistica adevărată trebuie să fie statică sau diacronică: spre a înțelege sistemul unei limbi, și scopul principal al cercetărilor lingvistice acesta este, se cuvine s'o studiem în aspectele ei actuale, adică așa cum o au în conștiința lor subiectele vorbitoare. Numai în acest chip ne putem da seama de structura ei, de combinarea în sistem a elementelor ei constitutive (sunete, cuvinte, forme gramaticale) și, prin urmare, de tendințele care pot, eventual, duce la modificarea sistemului. Saussure combate, între altele, expresia 'gramatică istorică', pe care o socotește absurdă: gramatica presupune un sistem gramatical, și existența acestuia este totdeauna actuală, în sensul că trebuie raportat la momentul când o limbă 'trăiește', când există prin oamenii care o vorbesc. Studiul evolutiv sau diacronic al unui idiom anumit, studiu pe care Saussure nu-l disprețuește, nici nu-l neglijează (se poate spune că, practic, îi dă chiar preferință, din cauză că era indoeuropenist²), trebuie numit istoria limbii și constă în descrierea (cu explicațiile de rigoare) a fazelor prin care a trecut acel idiom în cursul existenței lui.

Dar lingvistica statică prezintă și alt avantaj. Cercetând faptele actuale, suntem puși în situația de a observa vorbirea semenilor noștri, și, în cazul limbii materne, pe a noastră însăși. Urmărim astfel cu ușurință (întocmai ca un psiholog, ba chiar ca un fizician sau chimist care face o experiență) 'procesul limbajului', raporturile dintre gândire și vorbire, cauzele care provoacă schimbarea acestor raporturi, efectele obținute, etc. Cu alte cuvinte, lingvistica statică ne oferă posibilitatea, pe care în zadar o căutăm la lingvistica evolutivă, de a înțelege, în esența ei intimă, această facultate a spiritului uman, superioară tuturor celorlalte, care se chiamă limbaj. Axioma de pe vremuri, că istoria este învățătoarea prezentului, și-a inversat termenii (și nu numai

¹ Publicat postum (1916), după notele luate de elevii lui genezezi cei mai cunoscuți și mai fideli CH. BALLY și A. SECHEHAYE.

² Vezi ceva mai sus.

în acest domeniu): stările actuale pot fi cunoscute direct, deci și în cauzele lor, pe când cele trecute trebuiesc reconstituite cu ajutorul unor date care nu sunt nici complete și nici totdeauna sigure. Actualitatea ne introduce în mecanismul evenimentelor, adică în istoria adevărată, vie (de toate speciile: politică, socială, culturală, etc.) și ne ușurează astfel înțelegerea faptelor similare din epocile anterioare, care, în fond, n'au putut avea alte cauze reale decât cele de astăzi.

Paralel cu aderenții școlii saussuriene¹ a militat, în același sens, geografia lingvistică, creată și ea tot de un Elvețian, JULES GILLIÉRON, care, e drept, a făcut mai puțină teorie decât Saussure și elevii acestuia, în schimb a pătruns, poate, mai adânc în psihicul subiectelor vorbitoare, adică în laboratorul unde se naște și se transformă limbajul omenesc. Atlasele lingvistice, care stau la baza doctrinei lui Gilliéron, nu sunt altceva decât înregistrarea „pe viu“ a vorbirii actuale, așa cum o cunosc reprezentanții marilor mulțimi anonime, aceia care se supun, fără nicio rezistență de ordin social, estetic sau gramatical, impulsurilor spontane ale sufletului lor lesne impresionabil și gata să reacționeze lingvistic în toată libertatea².

Lingvistica actuală tinde tot mai mult să devie statică, chiar când are de obiect fazele vechi ale unei limbi, întru cât nu se mărginește să înregistreze și, eventual, să explice fenomenele, ci se ostenește să-i descopere structura, sistemul din epoca respectivă. Caracteristică mi se pare ivirea fonologiei, disciplină strict lingvistică și opusă, deci, foneticii, ramură mai degrabă a științelor fizice. Una cercetează sunetele articulate din punctul de vedere al sistemului fonetic, așa dar ca elemente constitutive ale limbii, fără a lua în considerație cum se pronunță și cum sunt percepute ele de urechia noastră, ba chiar fără a ținea seamă de existența lor oarecum materială (dacă, adică, subiectele vorbitoare le emit ori nu), cealaltă, dimpotrivă, studiază sunetele vorbite,

¹ Printre ei HENRI FREI, al cărui volum *La grammaire des fautes*, Paris-Genève-Leipzig 1929 mi-a sugerat, între altele, subtitlul cărții mele.

² S'ar putea invoca, în aceeași ordine de idei, și cercetarile asupra limbajelor speciale, mai ales asupra argot-ului. Dar ele sunt, de fapt, o derivație a concepției sociologice și a metodei corespunzătoare, care-i cea statică sau sincronică.

arătând cum se articulează și cum se transformă ele în percepții acustice¹.

Interesul meu pentru limba română actuală este de dată veche. Vorbirea și scrisul conașionalilor mei m'au pasionat încă de pe băncile liceului, în sensul că-mi puneau diverse probleme care semănau aproximativ cu ale lingvisticii statice. Se înțelege că preocupările mele erau atunci și au continuat să fie un timp strict practice: mă interesau abaterile dela regulile gramaticale (vezi ȘN I, 260 urm.). Mai târziu, când am început a lucra ca lingvist propriu zis, au intervenit treptat și considerațiile de ordin științific expuse mai sus. Așa a luat naștere cartea de față, al cărei scop este, cum am spus deja în prefață, dublu: pe de o parte descrierea și, în măsura posibilului, explicarea faptelor mai mult ori mai puțin caracteristice pentru limba română actuală, iar pe de alta, judecarea lor din punctul de vedere al sistemului ei lingvistic sau, dacă vreți, al uzului consacrat prin tradiție.

În legătură cu acest de-al doilea scop am căutat să evit afirmațiile prea categorice, fiind convins că evoluția limbii noastre materne poate lua (și va lua, cu siguranță, adesea) alt drum decât acela pe care suntem ispitiți să i-l indicăm. Această atitudine va nemulțumi, probabil, pe puriști și pe gramaticii rigizi, dar ea se impune omului de știință, chiar într'o lucrare destinată și unui public mai larg, nu numai specialiștilor. Pentru aceștia este, sper, în orice moment valabil adevărul exprimat cu atâta curaj de marele lingvist și istoric literar elvețian HEINRICH MORF: „Intregul edificiu lingvistic se compune din foarte greșeli de limbă“. Știu că o asemenea afirmație este menită să scandalizeze pe sclavii regulilor gramaticale, absolute și imuabile, cum și le închipue oamenii lipsiți de înțelegerea științifică a limbajului uman, dar aceasta nu-i scade valoarea, ci, mai degrabă, dimpotrivă².

Materialul utilizat de mine este extrem de bogat³ și de fehurit. L-am adunat, timp de zece ani, din tot soiul de izvoare:

¹ Cf. IORGU IORDAN, *O disciplină lingvistică nouă: fonologia*, Ac R, Mem. Lit., Ser. III, tom. XI, pag. 147 urm.; EUGEN SEIDEL, *Das Wesen der Phonologie*, București 1943 (și versiunea românească a acestui studiu, sub titlul *Fonologia și problemele ei actuale*, București 1942).

² Cf. și cele spuse de W. HAVERS, *Handbuch der erklärenden Syntax*, Heidelberg 1931, pag. 54 urm.

³ Unii cititori ar putea fi nemulțumiți de bogăția lui. Și încă am lăsat multe citate la o parte, evident nu dintre cele esențiale. Dată fiind natura prezentei cărți, procedeul se impunea, cred, cu necesitate.

lucrări științifice, opere literare, eseuri diverse, articole și reportaje de gazetă, etc. După cum n'am făcut nicio deosebire între izvoare în privința calității lor intrinsece, tot așa am socotit că nu trebuie să iau în considerație elementul personal, legat de individualitatea autorilor citați. Toate și toți participă la activitatea limbii noastre din momentul de față: creațiile lor (dau acestui termen un înțeles pur științific, fără nicio nuanță valorificatoare), fie că sunt, fie că nu sunt acceptate ori acceptabile, au același drept, cel puțin teoretic, la atenția cercetărilor.

De altfel trăsătura cea mai caracteristică a românei actuale este un mare zbucium, provocat tocmai de faptul că, dela Unire încoace, mânuitorii ei s'au dublat ca număr și și-au schimbat, în parte, configurația sub raportul etnic. O mulțime, impresionantă și foarte pestriță, de minoritari și-au însușit limba noastră, pe care o utilizează în vorbire și în scris. De asemenea sunt mai numeroși, chiar proporțional vorbind, decât odinioară tinerii, de toate naționalitățile și de ambele sexe, care apar ca publiciști în diverse direcții. Să nu uităm, în sfârșit, frământările produse în spiritele contemporanilor noștri începând cu primul războiu mondial și accentuate mereu după aceea, frământări care se manifestă, pretutindeni, deci și în limbă, printr'un dinamism lipsit de orice frână. Toate acestea provoacă, în mod fatal, abateri dela uzul lingvistic consacrat, mai multe și mai grave decât în epoci liniștite¹.

Grupez faptele, potrivit normelor acceptate și de gramatici și de lingviști, după ramura căreia îi aparțin: 1. Fonetică; 2. Morfologie; 3. Formarea cuvintelor; 4. Stilistică; 5. Sintaxă; 6. Lexic.

¹ Discuții mai mult ori mai puțin amănunțite în legătură cu atmosfera care a dat naștere și dă la atâtea inovații, cititorul iubitor de chestii generale va găsi din belșug de-a-lungul expunerii mele. De aceea nu insist aici asupra acestei laturi a problemei.

PARTEA I: FONETICA.

CAP. I: VOCALE.

§ 1. *a* neacc. > *ă*. Vorbirea populară și, mai rar, cea familiară transformă adesea pe *a* neaccentuat în *ă*. Avem a face cu continuarea unei tendințe foarte vechi, pe care limba cultă actuală n'o respectă, cel puțin când e vorba de neologisme. Se poate spune că, în general, cu cât mediul social căruia aparține cineva este mai puțin cult, cu atât mai ușor se produce fenomenul în discuție. Aceasta, din cauză că cultura ușurează, la cuvintele nouă, comparația cu modelul străin, care prezintă un *a*, și, deci, păstrarea nealterată a acestei vocale. Ex.: *atăca*, *ifântekie*, *inămic*, *inărmat*, *mășină*, etc. (din texte populare); *băron*, *mădamă*, *șămpanie* (Răzb 226)¹, etc. Și la elemente vechi întâlnim de multe ori această modificare: *Băsărăbean*, *căzane*, *Căzac* ș. a. (RFR, Sept. 1940, 698), *înăinte*, *măi* (*măi frumos*, *măi bun*, etc.), *păhar*, *pătrat*, etc. Se pare că *ă* pentru *a* neacc. apare mai des prin Muntenia și Oltenia, căci în Moldova, de pildă, se produce obișnuit fenomenul opus: *barbat*, *casuță*,² etc.

Un caz special reprezintă *din contră* pentru *din contra*, al cărui *a* > *ă* sub influența sinonimului *dimpotrivă* (cu *ă* final). Dovadă, păstrarea lui *a* în *contra* + subst. (la genitiv): *contra curentului* (tot așa *împotriva curentului*).

Asemenea pronunțări trebuiesc, se înțelege, evitate.³

§ 2. *ă* > *e* după *j*, *ș*, *s*, *z*, *ț*, *r*. Fenomen specific muntenesc (în sens larg, deci și oltenesc, apoi ardelenesc, în măsura în care

¹ Vorbește o servitoare originară de peste munți.

² Cf. RF I, 117 urm.

³ Despre *clasa doua* pentru *clasa a doua*, v. mai departe. Cât privește pe *contr'amiral*, formă foarte recentă, admisă în limbajul oficial, trebuie să invocăm frc. *contr'amiral*. Până nu de mult se spunea numai *contra-amiral*, care poate da loc la o înțelegere greșită.

ținuturile respective din Oltenia și Ardeal merg lingvistic cu Muntenia propriu zisă). După *j* și *ș* pronunțarea ca *e* a lui *ă* este mai mult ori mai puțin regulată, la o bună parte din locuitorii regiunilor menționate; după celelalte consoane, ea apare sporadic. Pentru răspândirea geografică a acestei particularități fonetice, v. ALR (în special „Micul atlas“), iar pentru alte amănunte, ȘN I, 260 urm., VN XII, 313 urm., A XXVIII, 110 urm., OM 24 urm., ȘT 26 urm. (cu bibliografia chestiei). Și limba veche o cunoaște, dar tot numai dialectal (și în aceleași provincii). Exemplele adunate de mine din scrisul contimporan sunt extrem de numeroase. Reproduc o parte (cu indicația izvorului numai în cazuri speciale): *birjerești*, *Cîrje* (*Luca Cîrje*, COP II, 297), (*se*) *corigea* (DA 191),¹ (*se*) *degaje* (VR, Dec. 1936, 6), *deranjem*, *descurajeat*. (și *încurajeri*), *dirijerile* (și *dirijem*), *dirje* (Cim 37), *jeale* (VR, Oct. 1937, 23), *jeandar* (AL, 8 Iulie 1934, 3, 7 și 14 Apr. 1935, 3, 6), *jecmăni*, *jefui*, *jelbar*, *Jenică*, *jeratic*, *jeregai*, *neglijem*, *plaje* (sing.), *schije* (sing.), *șarje*, (sing., Azi, 24 Dec. 1939, 14, 4), *vâjeetoare* (CL, 12 Oct. 1935, 4, 3), *vraje*; *încrucșetor*,² *detășeri*, *îmbrățișeri*, *înduioșetor*, *înfățișeri*, *înfricoșetor*, *înnăbușe*, *mușetel*, *mârșevenie* (și *mârșevii*), *nașe-său* (AL, 30 Iunie 1935, 5, 7), *pașe* (LR, 9 August 1938), *șelut* (Răd II, 202), *șentuleț* (DA 51), *șepcar* (și *șepcută*), *șetrar* (RIR II, 29), apoi substantive și adjective feminine cu *e* (pentru *ă*) la singular, precum *avalanșe*, *chezașe*, *codoașe*, *escarmușe*, *fașe*, *gingașe*, *guășe*, *leneșe*, *mătușe*, *moașe*, *nașe*, *piezișe*, *țovarășe*, *țanțoșe*, *țigăncușe*, *uriășe*, etc.; *înșeila*, *mătase*, *Seulescu*; *Buzeu* (Cim 75),² *întrezerite* (RFR, Apr. 1940, 139), *zepezi* (ibid.), *zetigneală* (AL, 7 Aug. 1937, 6, 4); (*să se*) *cașere* (AL, 13 Febr. 1938, 7, 4), *țencușă*; *bererie* (în firme!), *brețară* (auzit de mine la Curtea-de-Arges), *Creciun* (Ins, 1 Dec. 1936, 429), (*să*) *curețe*, *erea(m)*, *fererie* (în firme), *Ogrezeni*, *prejit* (D, 2 Ian. 1937), (*s'o*) *resfețe* (HYSt 162), *Tresnea* (. ~ Greceanu, diplomat), *țigare*, *zarzăre*, etc.

Acest fenomen se datorește pronunțării palatale a consoanelor dinaintea lui *ă*. Explicația o acceptă, în general, lingviștii, numai când e vorba de *j* și *ș*. Pentru celelalte cazuri se invoacă

¹ Cu *ge* în loc de *je* (care-i pronunțarea reală), prin hiperurbanism, dar și, mai ales, din cauza frc. *corriger*. Cf. și *geandarm* (< frc. *gendarme*).

² Se pare că mai ales Moldovenii (cultii!) spun așa, de teamă că *ă* reprezintă pronunțarea lor dialectală, pe care caută, deci, s'o evite (fenomen de hiperurbanism).

diverse cauze, mai mult ori mai puțin speciale, de obicei influența asimilatoare a unor sunete palatale din corpul aceluiași cuvânt sau analogia unor cuvinte asemănătoare din punct de vedere fonetic. Astfel la *întrezerite*, *înzdreveni*, *zepezi*, *cașere*, *curețe*, *Ogrezeni*, *resfețe*, etc. au influențat *e* și *i* precedenți sau următori, pe când *era(m)* a devenit *erea(m)* sub influența analogică a lui *cerea(m)*, *ferea(m)* ș. a. Cum trebuiesc însă explicate *Seulescu*, *țencușă*, *Cre-ciun*, *țigare*, etc.? *Bererie* va fi fost simțit ca un derivat dela *bere* (nu dela *berar*), tot așa *fererie* > *fiare* (dar și analogia lui *bere-rie*, cu care aparține la același domeniu de activitate, cea comercială). Cf., pentru *j* și *ș*, cele spuse în cap. III, § 3.

Modificarea aici în discuție are și urmări morfologice, care pot duce la confuzii. Dacă *-ă* > *-e*, înseamnă că nu se mai distinge, la substantive și adjective, singularul feminin de pluralul aceluiași gen,¹ iar la verbe, pers. 3 indic. prez. de pers. 3 conjunct. prez. Așa dar, un motiv mai mult pentru a evita pronunțări sau măcar ortografieri de felul celor menționate aici.

O grupă aparte constituie substantivele în *-ețe*: *bătrânețe*, *tinerețe*, etc., prin faptul că sunt simțite când ca singulare, când ca plurale. Se zice și *bătrânețea*, *tinerețea*, etc., dar și *bătrânețele*, *tinerețele (mele)*, etc. De aceea Academia Română admite ambele forme: cu *-eță*, cum le pronunță cei mai mulți, și cu *-ețe*. Aceeași situație au și alte cuvinte vechi, derivate cu acest sufix, de pildă *blândeță*, *tristeță*, etc. În schimb, neologismele *acurateță*, *fineță*, *politeță*, ș. a. trebuiesc pronunțate și scrise numai cu *-ă*, iarăși după prescripțiile Academiei.

Tot aici pot fi puse (*să*) *aibe* pentru (*să*) *aibă* și *dupe* pentru *după*. Oricât de răspândite ar fi formele în *-e*, se impune evitarea lor, ca fiind neliterare.²

§ 3. Vocala *e* prezintă și mai numeroase fapte de natură ortopică. Avem, în primul rând, *e* neacc. > *i*. Fenomenul se bucură de o foarte largă circulație, cu deosebire la Moldoveni (și la cei-

¹ Acest fapt explică, în bună parte, extinderea dezinenței *-i* la pluralul substantivelor feminine (v. mai departe, cap. I, § 2 din „Morfologie”).

² *Origindă* în loc de *origine* se datorește influenței lui *margină*, variantă populară și familiară a lui *margină*. Am întâlnit și pe *imagindă* pentru *imagine*. Toate formele în *-ă* trebuiesc evitate, mai ales când e vorba de neologisme, la care ele nu se justifică măcar printr'o evoluție propriu zisă, cum e cazul cu *margină*, singular analogic dela plur. *margină*, după modelul atâtor substantive terminate în *-ă* la singular și în *-i* la plural.

lalți Români care merg lingvistic cu aceștia). El este simțit ca o particularitate a limbii vorbite oarecum inculte sau mai puțin culte și de aceea dă naștere la hiperurbanisme, adică la evitarea lui *i* chiar acolo unde prezența acestei vocale se justifică. Distingem mai multe cazuri

Cel mai frecvent este acela al substantivelor și adjectivelor feminine prevăzute cu articolul de plural *-le*, unde $e > i$ prin disimilație la *e* final: *damile, fetile, literile, mesile, operile, bunile, greșile, ultimile*, etc. La fel substantivele masculine terminate în *e*, când sunt și ele articulate: *fratile, ginerile* ș. a. Exemple nu mi se par necesare, căci oricine le găsește ușor în cărțile, revistele și, mai ales, ziarele noastre. Interesant este amănuntul că forma nearticulată a cuvintelor respective are totdeauna *-e*, chiar în scrisul cel mai neîngrijit. Așa se face că pe aceeași pagină găsim *fapte* alături de *faptile, ultime* al. de *ultimile*, etc., ceea ce confirmă explicația dată mai sus (disimilația) și dovedește că, în ciuda pronunțării ca *i* a lui *e* final, indiferent dacă-i vorba de aspectul articulat sau de cel nearticulat, *-e* este simțit ca dezinență, deci ca semn specific al unei forme gramaticale (plural, articol), și de aceea redat totdeauna corect.

Substantivele și adjectivele feminine prezintă acest fenomen și la genitiv-dativ sing. articulat: *damii, fetii, operii, greșii, ultimii*, etc., deși mai puțin des decât la plural. Aici intervine, înainte de toate, dacă nu exclusiv, faptul că, alături de cuvinte de felul acestora, la care finala trebuie să fie *-ei*, deoarece forma lor nearticulată se termină în *-e*, limba noastră posedă numeroase altele, tot feminine, a căror formă articulată corectă sună cu *-ii*: *bărbii, limbii, pomenii, serii, marii, tarii*, etc. Urmarea este confuzia între cele două categorii de substantive și adjective, confuzie pe care unii lingviști cu autoritate, ca Ov. Densusianu (și elevii ai săi, de ex. Al. Rosetti), o admit în sensul că scriu totdeauna *-ei*, indiferent de dezinența formei nearticulate.

Și la nașterea lui *fetile, operile, ultimile*, etc. a putut contribui influența analogică a substantivelor și adjectivelor cu plural în *-i*, artic. *-ile*: *bărbile, limbile, marile, tarile*, etc.

Despre *fapte* ca acestea va fi vorba și la „Morfologie”, pentru motivul, arătat deja, că fenomenul în discuție, fonetic, la origine, se complică cu unul morfologic. Aici socotesc necesar să spun că mijlocul cel mai sigur și mai simplu de orientare este

forma nearticulată: se adaugă *-i* la genitiv-dativ sing. feminin, *-le* la pluralul feminin și la singularul masculin. Deci: (*unei*) *fete-fetei*; (*unei*) *limbi - limbii*; (*niște*) *fete - fetele*; (*niște*) *limbi - limbile*¹; (*un*) *frate - fratele*.

Asemănător întru câtva (căci intervine și aici influența analogică) este cazul verbului *trimete*, pe care foarte numeroși Români îl pronunță și scriu *trimite* (la toate formele). Academia admite numai varianta cu *e* (deci conjunct. *să trimeată*, etc.), și pentru că-i cea originală (etimonul latinesc avea un *i* scurt, accentuat, care a devenit *e*), dar și pentru că-i cea mai răspândită.

Hiperurbanisme vom vedea în paragraful imediat următor, unde mă ocup de *i*.

În poziție accentuată, *e* dă loc la discuții, când e urmat de *n*. Cuvinte ca *competință*, *conferință*, *tendință*, etc. apar și sub acest aspect, care-i cel obișnuit, și cu *en* în loc de *in*. Până la urmă se va impune, de sigur, formula cu *in*, care corespunde sistemului fonetic românesc (cf. *minte* > lat. *mentem*, *părinți* > *parentes*, etc.) și trebuie, deci, preferată.

Altădată cele două variante au sensuri diferite, ceea ce înseamnă că se vor păstra mereu amândouă: *dependentă* 'atârnare' - *dependință* (mai ales plur. *-țe*) 'atenanșele unei case'. Poate fi amintit aici și *diriginte* (subst.) alături de *dirigent* (adj., cf. *consiliul dirigent* din Ardealul de după războiul celălalt)².

Alternarea formelor cu *en* și *in* la un verb ca *prezenta* se datorește jocului provocat de accentuare: *prezint*, *prezinți*, etc. *prezentăm*, *prezentând*, etc. Subst. *prezent* (termen gramatical) și adjectivul omonim se recomandă a fi întrebuințate totdeauna sub acest aspect, chiar dacă unii lingviști (S. Pușcariu, Th. Capidan, etc.) scriu *prezinte*.

Tot aici poate fi pomenit *contemporan*, pe care mulți îl pronunță *contimporan*. Varianta cu *i* va învinge, probabil, din cauză că-i susținută de *timp*.

Grupul *en*, fie accentuat, fie neaccentuat, apare, la alte cuvinte decât precedentele, în concurență cu *an*: *dentist - dantist*,

¹ Același criteriu pentru substantivele terminate în *-(e)d*: (*unei*) *basmale-basmalei*, *basmalele*; (*unei*) *șosele-șoselei*, *șoselele*.

² *Desinator* alături de *desenator* se datorește influenței fr. *dessinateur*. Vom prefera forma cu *-e*, pentru motivul că mai toată lumea spune *desen*, *desena* (*desen* este, cred, absolut general).

parenteză - *paranteză*, *sentinelă* - *santinelă*, etc. De adăugat (deși situația lor este întru câțva diferită) *amendă*-*amandă* (pop.), *comenduire* - *comandă*, *a comanda*, etc., *transparent* - *transperant* (fam.), etc. Aproape totdeauna formele duble ale acestor neologisme se datoresc împrejurării că în limba de origine (franceza) cuvintele corespunzătoare se scriu cu *e* și se pronunță cu *a*, așa dar Românii s'au condus, în redarea lor, când după ortografie, când după pronunțare. Interesant și curios totodată este amănuntul că vorbirea populară și cea familiară preferă pe *a* (*amandă*, *transperant*). Cu excepția lui *paranteză*, preferința noastră merge spre variantele cu *e*, chiar la *comenduire*¹, al cărui dublet, de altfel, sună *comănduire*.

Cazuri izolate: *granată* - *granată*, cu tendința de a se generaliza a formei ultime (subt influența germ. *Granate*?); *Grenada*-*Granada*² (aici mult mai răspândită este prima variantă, grație fr. *Grenade*); *estampă* - *stampă* (aproape generală este forma fără *e*, de origine italienească).

§ 4. Modificările pe care le prezintă *i* stau, după cum am văzut, în strânsă legătură cu ale lui *e* și se referă, mai toate, la poziția lui neaccentuată. Deoarece *i* face impresia, justă, de altminterlea, cel puțin în majoritatea cazurilor, că-i dialectal, deci incult, oamenii nesiguri pe pronunțarea unor neologisme înlocuiesc pe *i* prin *e*, acolo unde vocala originară și corectă este totuși prima, nu a doua: *atitudene* (și alte cuvinte în *-ine*), *destins*,³ *devinație*, *lexir* (Ins I, 1, 567), *evenement*, *posibel* (și alte adjective în *-bil*), etc. La *evenement* a intervenit, cu siguranță, și (poate numai) influența asimilatorică a celorlalți *e*.⁴ Tot ca hiperurbanisme, parțiale însă, trebuie socotite *marelor*, *originele* ș. a., de care m'am ocupat în paragraful precedent.

Altădată avem a face cu un fel de etimologie populară: *degetație* (pentru *digitație*), pus în legătură de înrudire cu *deget*,

¹ Mă exprim așa, fiindcă familia, destul de bogată, a lui *comanda* ar trebui să influențeze în favoarea lui *a* (adică a lui *d*, din varianta populară și familiară). Avem a face cu un hiperurbanism (*e* este simțit ca mai „cult” decât *d*)?

² Numele orașului spaniol bine cunoscut.

³ Nu poate fi vorba de o confuzie cu *destins* (part. tr. al lui *destinde*), pentru motivul că acest cuvânt este necunoscut oamenilor care spun *destins* în loc de *distins*.

⁴ Cf. și *femenin* pentru *feminin* (varianta cu *-me-*, deși foarte răspândită, trebuie evitată).

curtezan(ă), în loc de *curtizan(ă)* > fr. *courtisan(e)*, simțit ca derivat dela *curte*,¹ etc. Trebuie precizat totuși că, la acesta din urmă, varianta „necorectă” are o circulație cu mult mai largă decât cealaltă.

Prefixul *anti-* se confundă cu *ante-* (și viceversa): *antecapitalist* (și *antecapitalism*), etc. Mai des apare *ante-* pentru *anti-*, și din aceeași cauză ca mai sus: *e* este simțit ca echivalentul „cult” al lui *i*. V. mai departe, „Formarea cuvintelor”, cap. II, A.

La verbul *intra*, formele moldovenesti de nord, cu *î*, sunt tot mai rar utilizate, cel puțin în scris, unde cele cu *i*, care prezintă și avantajul unei mai mari răspândiri chiar în limba vorbită, predomină aproape exclusiv.

Cazuri izolate. N. Iorga scria (probabil și pronunța) *mărgeni* (pentru *-gini*), iar Cezar Petrescu întrebuintează des forma *isnoavă* (în loc de *snoavă*). În ambele cazuri avem a face cu fapte stilistice, cu produse, adică, ale voinții: autorii citați recurg la aspectele arhaice ale cuvintelor respective cu scopul de a obține efecte de stil.

§ 5. *o* accentuat are tendința, la neologisme, să devie *oa*, când în silaba următoare se află un *ă* sau *e*: *ipohoandă* (COP I,38), *pedagoagă* ș. a. Aceasta dovedește că cuvintele nouă, pe măsură ce se răspândesc, încep a fi asimilate cu cele vechi, lucru firesc, pe care-l constatăm mereu de-a-lungul evoluției limbii noastre. În starea actuală continuă a fi preferate, de către oamenii culti, formele fără diftong. Adj. *major* și-a diferențiat sensul după cele două forme (cu *o* și *oa*, la plur. fem.): *state majoare* alături de *fete majore*.²

§ 6. La *u*, fenomenul cel mai caracteristic și mai important este tendința de dispariție a acestei vocale în poziție finală, când este precedată de un *i* consonant. Faptul trebuie considerat drept continuarea unei modificări foarte vechi. Se știe că *-u* s'a pronunțat, o bucată de vreme, întreg, adică sonant, ca vocală propriu zisă, apoi s'a consonantizat (*ú*), pentru ca după aceea să nu se

¹ Ambele „etimologii” sunt, în fond juste, numai că *deget* și *curte* sunt moștenite din latinește, pe când presupusele lor derivate provin din franțuzește, sunt, deci, împrumuturi recente.

² Ceva analog întâlnim la adjectivele neologisme cu *e* accentuat în poziția *ă*: apare, extrem de rar însă, aspectul cu *ea* alături de cel obișnuit cu *e* (*burlască, groțască, livrească, picarească*). N'am dat însă niciodată peste *humorească* pentru *humorescă* (subst.).

mai pronunțe de loc. Așa se explică, între altele, de ce masculinele (fie substantive, fie adjective, etc.) articulate diferă de aspectul lor nearticulat nu numai prin *l*, ci și printr'un *-u-*, existent la forma articulată: *omul* al. de *om*. Când s'a alipit articolul definit la sfârșitul cuvintelor masculine, acestea se terminau în *u* sonant, deci *omu*, artic. *omulu* (căci și actualul *-l* suna atunci *-lu*). Slăbirea lui *-u* (provocată de poziția lui finală) ne întâmpină foarte de timpuriu (încă de prin sec. XIII).¹ Ea s'a continuat și accentuat mereu, până în zilele noastre, când, la cuvintele mai mult ori mai puțin vechi, această vocală se păstrează numai în condiții determinate: ca sonantă după consoană + *l* sau *r* (*sufļu, umplu, codru, patru*) și ca element consonantic (sau semivocalic) după o vocală cu care alcătuește un diftong descendent (*au, tău, eu, râu, ou, asiduu*).

Dar, începând cu sec. XIX, limba noastră a împrumutat și împrumută neconținut cuvinte străine, printre ele multe cu *u* final întreg (datorită modelului latinesc, în *-ius, -ium*, eventual italianesc, în *-io*, chiar dacă izvorul acestor împrumuturi este, de obicei, franceza). Oamenii culți păstrează, adesea cu voință, formele în *-ău*, și totuși chiar ei ajung cu timpul să preferă pe cele fără această finală. Căci trebuie să precizez că dispăre nu numai *-u*, ci, în general, și *ă* precedent, după ce a înmuiat consoana dinaintea lui. Astăzi nu mai spune, cred, nimeni *seminariu, ministeriu, laboratoriu*, etc., ci *seminar, minister, laborator*, așa dar întocmai ca la cuvintele vechi de felul lui *argintar, coșer, muncitor*,² etc. Nu toate neologismele se bucură însă de o circulație atât de largă, fie pentru că sunt mai recente, fie pentru că au, din cauza noțiunii pe care o exprimă, o întrebuintare restrânsă. La acestea, *-iu* se pronunță și, evident, se scrie. Dar numai în limba oamenilor culți, care sunt atenți la modul cum vorbesc și scriu. Ceilalți se lasă așa zicând duși de tendința aici în discuție, a cărei forță este direct proporțională pe de o parte cu incultura, pe de alta cu răspândirea cuvântului.

¹ Cf. OV. DENSUȘIANU, *Din istoria amușirii lui u final în limba română*, în *Analele Academiei Române, Mem. Sect. Liter., seria II, tom. XXVI, pag. 1 urm.*; AL. ROSETTI, *Limba română în sec. XVI*, București 1932, pag. 48 urm.; IDEM, *BL I, 58 urm.*; IORGU IORDAN în *Mélanges Charles Bally*, Genève 1936, pag. 272 urm. (unde se citează și alte studii).

² Deoarece am pomenit de faza înmuiată a consoanei dinaintea lui *ă*, pot arăta că în vorbirea populară cuvinte ca acestea se pronunță până astăzi cu *r* muiat.

Iată câteva exemple din multele care apar în scrisul nostru actual: *accesor* (aproape general, cel puțin ca adjectiv), *alumin*¹, *contrar* (aproape general), *Cornel* (regulat așa în Ardeal), *Pompil* (VR, Iunie 1940, 72), *prejudiț*², *princip*³, *serviț*, *teritor*, etc. La acestea sunt de adăugat *colež* (Adamiță Dandanache), *conșil* (pop., al. de *conșiliu*), *domișil* (CS 193) și *domicil* (Ins II, 3, 690), *gimnaz* („Să facem un gimnaz“: titlul unei opere literare de Valeriu Grecu), pe care autorii respectivi le pun în gura personajelor, mai mult sau mai puțin inculte, cu scopul de a le caracteriza și cu ajutorul limbii.⁴

Se păstrează bine *-iu* după un *n*: *craniu*, *domeniu*⁵, *geniu*, etc. Să fie din pricina consoanei precedente ori grație noțiunilor, mai puțin accesibile pentru oamenii fără cultură? Greu de răspuns. Intervin, probabil, ambele elemente. Tot așa, când s'ar putea produce confuzii: *directoriu* 'consiliu de directori' (ca să se deosebească de *director*).

Interesant este că cuvinte de felul celor menționate au, de obicei, un plural format dela singularul cu *-iu*. Astfel numeroși Români spun și scriu *seminar*, dar *seminarii* (nu *seminare*), *laborator* - *laboratorii* (nu *laboratoare*, care-i foarte răspândit totuși), *accesor* - *accesorii*, *contrar* - *contrarii*, etc., ca să nu mai vorbesc de *prejudiții*, *principii*, *serviciu*, *teritoriu*, etc., alături de care nu vom găsi niciodată pluralul în *-e*, corespunzător singularului fără *-iu*.

O categorie aparte alcătuiesc neologismele în *-agiu* și *-egiu*. Ultimele apar, cred, absolut totdeauna cu finala întregă: *colégiu*⁶, *cortegiu*, *privilegiu*, *sacrilegiu*, etc.⁷ Celelalte prezintă aspecte duble, între care se dă o adevărată luptă: *avantagiu* - *avantaj*, *drenagiu* - *drenaj*, *grilagiu* - *grilaj*, *limbagiu* - *limbaj*, *partagiu* - *partaj*, *pavagiu* - *pavaj*, *penagiu* - *penaj*, *persiflagiu* - *per-*

¹ TT 45 (în vers).

² Deja la poetul Nicoleanu (cf. CIst 298).

³ Un cunoscut academician scrie regulat așa.

⁴ La o elevă de liceu (clasa VI) am auzit și *imper* (pentru *imperiu*).

⁵ La București, foasta *Piață a Domeniilor* suna în gura oamenilor inculte *Piața Domeni*, formă de plural care presupune un singular *domen*, neexistent încă de fapt.

⁶ Cu excepția caragialescului *colež*, care poate fi o invenție a marelui nostru dramaturg, bazată, de altfel, pe o observație foarte atentă a realității lingvistice.

⁷ Se poate pune, împreună cu acestea, și alte substantive terminate în *-giu* (având altă vocală înainte): *litigiu*, *orologiu*, etc.

siflaj, etc. Varianta în *-aj* tinde să înlocuiască pe cealaltă, ceea ce corespunde, de altminterlea, sistemului fonetic românesc. Ea este preferată și pentru motivul că-i mai simplă, mai comodă, dar, poate, și din cauza modelului franțuzesc, mult mai la îndemâna Românilor decât cel italianesc (în *-aggio*), care stă la baza variației în *-agiu*. Un exemplu elocvent în acest sens este *curaj*, care, devenind foarte repede popular, s'a răspândit sub forma *coraș*¹, așa dar a fost asimilat cu derivatele vechi în *-aș*, tocmai pentru că finala lui a fost simțită din capul locului ca identică sau înrudită cu sufixul acesta. Varianta în *-agiu* pare greoaie și pedantă (cf., de ex., *limbagiu*, *partagiu*, *pavagiu*); de aceea ea este din ce în ce mai rar întrebuințată și, cu vremea, va dispărea, foarte probabil, din uz, cel puțin din uzul curent.²

Ne-am putea întreba cum se explică deosebirea de tratament dintre *-agiu* și *-egiu* (*-igiu*, *-ogiu*, *-ugiu*³)? De ce nu spune nimeni *cortej*,⁴ *litij*, *oroloj*, etc.? Ținând seamă de constatările făcute mai sus, ar urma să invocăm noțiunile exprimate de aceste cuvinte: fiind vorba de lucruri puțin accesibile pentru oamenii fără cultură, numele lor nu s'au răspândit în cercuri mai largi, și astfel și-au păstrat aspectul pe care-l simțim ca într'adevăr 'cult', adică 'savant'. Explicația aceasta se potrivește, de sigur, pentru un mare număr dintre cuvintele în discuție, dar nu se poate potrivi pentru toate. Căci este exclus ca absolut toate sau aproape toate neologismele în *-egiu*, *-igiu*, etc. să exprime noțiuni inaccesibile, iar cele în *-agiu* să denumească idei, etc. apte de a fi primite și înțelese de oricine.

Ar trebui, poate, să luăm în considerație și elementul pur fonetic. Deosebirea dintre cele două categorii de cuvinte se reduce la vocala dinaintea grupului *-giu*, ceea ce însemnează că păstrarea acestuia s'ar împăca mai bine cu prezența unui *e*, *i*, *o*, *u* precedent decât cu a lui *a*, care, în schimb, ar prefera tovărășia unui *i* următor. O asemenea ipoteză, care nu-i atât de neverosimilă, cum pare la prima vedere, — căci există, cu siguranță, un fel de

¹ Cât de repede s'a înglobat acest cuvânt în lexicul românesc probează și faptul că a dat naștere adjectivului *corașliu* 'vesel, bine dispus' (*coraș* însuși are, în popor, sensul de 'dispoziție, veselie').

² Se menține totuși foarte bine la un număr de cuvinte, precum *car-nagiu*, *naufragiu*, *omagiu*, *ravagiu*, *sufragiu*, care nu cunosc de loc forma în *-aj*.

³ Cf. *refugiu*, *subterfugiu*.

⁴ L-am întâlnit odată la Perpessicius, RFR, Martié 1941, 625.

„afinitate electivă“ și între sunete —, nu se poate dovedi, deocamdată, prin nimic. Cred că ne apropiem mai mult de adevăr, dacă invocăm numărul mare al neologismelor în *-agiu* și-l raportăm la numărul relativ neînsemnat al celor în *-egiu*, *-igiu*, etc. Urmarea acestei disproporții numerice este că circulația unora întrece cu mult pe a celorlalte. Astfel lui *-agiu* i se oferă mai des decât lui *-egiu*, *-igiu*, etc. prilejul de a se adapta la sistemul fonetic românesc. Căci, repet, *-aj* corespunde mai bine acestui sistem, nu numai pentru că poate fi simțit ca identic sau măcar înrudit cu *-aș* (cf. *coraș*, amintit mai sus), ci și, mai ales, din cauză că tendința, foarte veche, a limbii noastre este să piardă pe *-iu* final, și *-aj* prezintă față de *-agiu* tocmai această deosebire, adică acest avantaj, că nu se termină în *-iu*.

Cu privire la finala aici în discuție este necesar să atrag atenția asupra faptului că unii Români (culti) o pronunță *-iü*, asimilând-o astfel cu sufixul mai vechiu *-iu* din cuvinte ca *albăstriu*, *căpriu*, *gălbui*, etc. Această pronunțare o socotesc greșită și, în consecință, o condamn, cu atât mai mult, cu cât nu-i văd, ca să zic așa, utilitatea. La fel de ușor sau de greu este să pronunțăm *cortegiü* și *cortegiü*, *mediü* și *mediü*, *orologiü* și *orologiü*, etc.¹ Afară de asta, prima pronunțare se conformează unei tendințe fonetice latinești populare, deci românești, în fond: *-arium* (trisilabic) a devenit *-arium* (bisilabic), de unde rom. *-ar(iu)*, tot așa *adjutorium* (cinci silabe) s'a transformat în *adjutorium* (patru silabe) > rom. *ajutor(iu)*.

Deoarece *-iü* este diftong, trimet pe cetitor la discuția din capitolul următor, unde arăt, între altele, că astfel de grupuri fonetice par, cel puțin în condiții determinate, incomode și de aceea sunt evitate. Poate că și din această cauză preferăm pe *-aj* lui *-agiu*.

În poziție finală, *u* oferă și alt prilej de discuție. Când e sonant, face posibilă confuzia dintre forma nearticulată și cea articulată a substantivelor de felul lui *ansamblu*, *codru*, *ministru*, *suflu*, etc. În ce privește pronunțarea, nu există nicio deosebire între *codru* și *codrul*, *ministru* și *ministrul*, etc. În scris, datorită tradiției, dar și din nevoia, justificată, de a diferenția cele două forme, prezența articolului este obligatorie. De aceea să nu ne lăsăm

¹ A. SCRIBAN, *Dicționarul limbii românești*, Iași 1939 transcrie regulat cu *-iü* toate cuvintele din această categorie.

înșelați de modul cum vorbim, și să respectăm ortografia aceasta etimologică, lucru, de altminterlea, ușor realizabil, căci simțul limbii ne spune când avem forma nearticulată și când pe cea articulată. Nu numai substantive ca cele menționate dau loc la astfel de confuzii. În principiu, toate cele terminate în *u* sonant (deci și *cortegiu*, *domeniu*, *orologiu*, etc.). De fapt însă, mai expuse la această primejdie sunt cuvintele care se bucură de o largă circulație, fiindcă se găsesc la îndemâna oricui.¹

Neologismul *sumbru* apare deseori ca *sombrou*, de sigur sub influența frc. *sombre*, din care derivă. Dat fiind că forma cu *-u* corespunde spiritului limbii noastre (cf. *umbră* față de frc. *ombre*), trebuie s'o preferăm celeilalte.

Ar mai fi de amintit *conjunctură*, al cărui prim *u* este înlocuit prin *e*, așa că cuvântul sună *conjenctură* (v. Ins I, 1, 640). De obicei însă se întâmplă confuzia cu *conjectură*, care, deși mai puțin întrebuintat, nu prezintă dificultăți prea mari de pronunțare. Fenomenul e și fonetic, dar și lexical, întru cât se bazează pe înțelegerea greșită sau numai aproximativă a noțiunilor respective.

CAP. II: DIFTONGI.

§ 1. În neologisme franțuzești, *au* < *o*: *otomobil*, *otorizație*, etc. Fenomen popular, datorit faptului că *o* e mai comod. Să nu uităm că lat. *au* s'a păstrat numai în poziție finală, pe când la începutul și în interiorul cuvintelor a suferit modificarea numită diereză, transformându-se în două silabe (*aud*, *aur*, *taur*, etc.). Aceasta dovedește că pronunțarea lui *au* a oferit totdeauna dificultăți. La oamenii culți, *o* pentru *au* arată numai o imitație a modelului francez, imitație neintenționată sau intenționată. În ultima ipoteză ea are sau poate avea valoare stilistică. Cf. *N. are joben și otomobil* (CL, 17 Aug. 1935, 7, 7: ironie).

§ 2. Imperfectul verbelor de conjug. IV (în *-i*) se scrie foarte des cu *-ia*, chiar dacă se pronunță cu *-ea*: *auzia(m)*, *venia(m)*, etc. Avem a face cu o scriere etimologică: fiindcă finala infinitivului este *i*, se crede că această vocală trebuie să apară și la alte forme

¹ Un fenomen paralel cu acesta se produce la pluralul substantivelor menționate: *codri* pentru *codrii*, *miniștri* pentru *miniștrii*, etc., din cauză că *-i* dela forma articulată este absorbit de *i* precedent.

ale verbelor respective, indiferent de pronunțare. Intr'o vreme Academia însăși cerea să scriem *-ia*. Norma corespunzătoare realității lingvistice este aproximativ aceasta: *ia* după vocale, *ea* după consoane, afară de *ch* și *gh*, care cer *-ia*.

§ 3. *ie* pierde adesea pe *î*, așa dar se monoftonghează (reducându-se la *e*), în tot felul de cuvinte,¹ dar, de preferință, în neologisme. Fenomenul constituie o caracteristică a vorbirii inculte sau semiculte. De aceea trebuie evitat. Iată câteva exemple: *atiler* (maicile dela M-rea Agapia), *botoneră* (Gl, 23 Iunie 1940, 3, 6), *obect*, *pasență* (Răd II, 453), *pesă*, *pioner*, *plotoner*, *proprietar* (DO 30), *subect*, etc.² La cuvintele terminate în *-ier(ă)*, dispariția lui *i* se datorește, în parte, și confuziei dintre suf. *-ier* și suf. *-er* (v. mai departe, „Formarea cuvintelor“, cap. I). Cauza principală este însă de ordin fonetic. Deși limba noastră posedă un număr enorm de diftongi, se pare că astăzi pronunțarea unui grup de două vocale care alcătuiesc o silabă oferă dificultăți, cel puțin în anumite condiții. Înălțurarea dificultăților se face prin eliminarea elementului consonantic, în cazul de față a lui *î*. Am spus că și cuvintele vechi sunt supuse acestei modificări. Mai cu seamă după labiale întâlnim pe *e* pentru *ie*: *bet*, *per*, *perd*, *mercuri*, *fer*, etc.

§ 4. Tendința de care este vorba în paragraful precedent se observă și la diftongul *-iî*, unde împrejurările sunt foarte favorabile din punct de vedere fonetic, fiindcă *î* poate fi ușor absorbit de *i* precedent, atât de înrudit cu el. Fenomenul are sau poate avea consecințe morfologice, și anume: a) confuzia între forma articulată și cea nearticulată la pluralul substantivelor, adjectivelor, etc. masculine, al căror singular se termină în *u* sonant (*codrii-codri*, *hîtrii-hîtri*, *pedeștrii-pedeștri*, etc.)³, apoi, dar numai în scris (fiindcă pronunțarea în orice caz diferă), la pluralul tuturor cuvintelor de genul masculin (*copii-copiii*, *cai-caii*, *oameni-oamenii*,

¹ Dintre elementele vechi pot fi citate, de pildă, *pr(i)eten* (foarte frecvent în gura Muntenilor) și *m(i)ere*, care, ca să nu se confunde cu *mere* (plur. lui *măr*), primește obișnuit adaosul *de albine*.

² *Pasiență*, *proprietar*, etc. n'au, în pronunțarea cultă, diftongul *ie*, ci grupul *ie* (d o u ă silabe).

³ *Noștri*, *voștri*, care nu pot fi articulate, apar totuși ca *noștrii*, *voștrii* printr'un fel de hiperurbanism (sub influența lui *miniștrii* alături de *miniștri*): teama că forma cu un singur *i* ar putea fi necorectă, ca în cazul lui *miniștri* pentru *miniștrii*, determină pe mulți să scrie *noștrii*, *voștrii*... Oamenilor care nu stăpânesc bine sistemul limbii li se pare că greșala de a întrebuința forma nearticulată în locul celei articulate (mă refer la ortografie) este mai gravă decât greșala inversă, și de aceea grija lor este s'o evite pe cea dintâiu chiar cu riscul de a săvârși pe cealaltă.

etc.); b) confuzia între pers. I și III sing. dela perfectul simplu al verbelor de conjug. IV (*veni-veni, vorbi-vorbi, etc.*), între pers. II sing. indic. sau conjunct. prez. și infinitivul unor verbe ca *a fi, a ști, etc.*¹

Astfel de greșeli sunt înlesnite și de faptul că ortografia noastră posedă un singur semn (*i*) pentru cele două aspecte (sonant și consonant) ale acestui sunet. Dacă am serie, ca pe vremuri, *i* pentru vocala propriu zisă și *î* pentru semivocală, sunt convins că numărul cazurilor de natura celor relevate aici ar fi extrem de mic.

§ 5. Aceeași cauză, adică incomoditatea diftongului, explică înlocuirea lui *îo* prin *o* la adjective recente ca *afectuos, respectuos, etc.* și la creații românești, după modelul acestora, de ex. *aspectuos*. Căci *uo* din asemenea cuvinte nu se pronunță *u-o*, adică bisilabic, ci *îo*, deci ca un diftong, în care totuși elementul consonantic (*u*) este atât de redus, încât deabia îl percepem. Situația seamănă destul de bine cu cea constatată la *ie* (§ 3). Așa se explică dispariția lui *u*, și tot așa apariția acestui sunet acolo unde el nu există în realitate, de pildă la *luxuos*² (pentru *luxos*).

§ 6. Inrudită cu tendința discutată în paragrafele precedente mi se pare următoarea. Hiatal, adică contactul imediat dintre două vocale propriu zise (ambele sonante), este o poziție incomodă și de aceea supusă modificărilor. Evitarea lui se poate face fie prin consonantizarea uneia din cele două vocale, fie prin epenteza între ele a unei semivocale. Un cuvânt ca *aviație* se pronunță, conform acestei tendințe, fie *aviție*, fie *aviiație*. Primul mijloc a fost utilizat încă din latina populară (cf. *mulierem* > *mulierem*, *adjutorium* > *adjutorium*, *vinea* > *vinia*, etc.) și continuă a fi utilizat până astăzi de către Români mai mult sau mai puțin incuși. Pronunțarea *aviiație* este reală, ba foarte răspândită. La fel *Bulgaria* (eventual *-rea*), *caserie*, *recreație*, *sociâl*, *ziar*, etc. Pe toate le-am auzit și le aud mereu la copii, școlari și oameni fără cultură. Unele apar și în scris, de ex. *caserie* (pe coperta unei cărți de telefoane), apoi *chestea* (GI, 2 Iunie 1940, 3, 3-5).³ În gura oamenilor cuți ele sună *aviiație*, *Bulgariia*, *casierie*, *recreație*, *sociâl*, *ziar*, *chestia*.

¹ Este vorba, se înțelege, de o confuzie pur grafică: se scrie (*tu*) *ști*, dar *vei ști, aș ști, etc.*, tot așa *eu veni, el venii, etc.*

² Ne putem gândi aici și la o influență a fr. *luxueux*.

³ La rubrica „Jurnalul D-lui Goe”. (Faptul dovedește din partea autorului un simț de observație lingvistică foarte dezvoltat.)

Așa se explică formele duble (variabile după regiuni) ale unor cuvinte vechi: *muchie* - *muchie*, *pârte* - *pârtie*, *răspânte* - *răspântie*, *roche* - *rochie*, *unghe* - *unghie*, *vecerne* - *vecernie*, etc., precum și ale unor neologisme, la care aspectul cu vocală simplă aparține limbii culte, iar celălalt, vorbirii populare: *esență* - *esenție*, *poștă* - *poștie*, *siguranță* - *siguranție*, *vacanță* - *vacanție*¹ ș. a. Interesant este că fenomenul acesta ne întâmpină și aiurea. Astfel ital. dial. (Pitigliano - Grosseto) *kreanză* pentru liter. *creanza*, *stanza* pentru *stanza* (v. *L'Italia dialettale* XII [1936], 121).²

CAP. III: CONSOANE.

§ 1. N a z a l e. Unele fapte interesante prezintă limba actuală în legătură cu *n*. Avem, mai întâiu, dispariția acestui sunet prin disimilație, sub influența altui (sau altor) *n* din același cuvânt. Pronunțări și grafii de felul lui *conjunctiv* pentru *conjunctiv*, *conjuncție* p. *conjuncție*, *indepedență* p. *independentă*, *transcedental* p. *transcendental*, etc. se întâlnesc la tot pasul. Aproape general este *delicvent* (p. *delincvent*), căre s'a impus oarecum în limbajul juridic (ajutat, probabil, și de *delict*, care n'are niciun *n*).

Apare și fenomenul opus: din cauza unui *n* următor se naște această consoană într'o silabă precedentă, de obicei în cea inițială. Foarte cunoscut este cazul lui *indentic* (p. *identic*), apoi, mai puțin, acela al lui *intinerar* (p. *itinerar*). Aici trebuie să fi intervenit și hiperurbanismul (provocat de teama că se elimină, în mod greșit, un *n*, ca la *delicvent*, etc.), dar, mai ales, analogia cuvintelor compuse cu pref. *in-*.

În alte cazuri prezența de prisos a unui *n* se explică diferit. Astfel *conrespondență*, *conrupe*, etc. sunt simțite ca formate cu

¹ Situația nu este perfect identică cu aceea dela exemplele imediat precedente (acolo alternanță între *-e* și *-ie*, aici între *-ă* și *-e*). Afară de asta, neologismele au putut suferi influența modelelor străine, adesea diferite unul de altul (după limba de origine, reală sau numai presupusă): cf. fr. *essence* (> rom. *esență*) — lat. *essentia* (> rom. *esenție*), etc. Formele latinizante au fost întrebuințate, la început, de oamenii culti (M. Kogalniceanu, de pildă, scria *instanții*, pluralul actualului *instanță*). În unele cazuri (ca *vacanție* ș. a.) este sigur că a intervenit și (poate numai) modelul cuvintelor rusești corespunzătoare. V. mai departe.

² *Exploada* pentru *exploda*, atât de răspândit chiar în scrisul unor oameni de cultură, unde se datorește adesea zețarilor, are diftong în loc de *o* din cauza contaminării cu *exploata*, cu care seamănă ca sunete. În orice caz pronunțarea *exploada* se aude la foarte multă lume.

pref. *con-* (fără ca subiectele vorbitoare să-și dea seama că *n* al prefixului s'a asimilat la *r* următor și că, de aceea, în franțuzește și italienește, de pildă, cuvintele respective au *rr*: *correspondance*, *corrompre*, etc.).¹

La *înfinge* (Ins I, 2, 525) avem a face cu o pronunțare populară, datorită epentezei unui *n* sub influența lui *n* din silaba inițială, a cărui nazalitate se prelungește oarecum dincolo de limitele silabei, dând naștere astfel unui sunet identic. Tot așa *Dominte* (dintr'un vechiu *Domitie* < *Domitius*), *Melinte* (< *Meletie*), *Panainte*, etc.

§ 8. *Lichide*. În câteva cuvinte, unele foarte răspândite, are loc dispariția, provocată de disimilație, a unuia din cei doi *r* existenți în silabe consecutive (cf. paragraful precedent, unde am constatat un fenomen asemănător cu privire la *n*). De ex.: *apropria* (*a-și apropria bunul altuia* 'a-și însuși bunul altuia, a și-l face al său propriu') sună obișnuit *apropia* (și din cauza lui *apropia*, cu care seamănă nu numai fonetic, ci și semantic), *proprietar* > *propietar* (pronunțare mai mult sau mai puțin generală),² *prostrație* > *prostație* (și aici, întocmai ca la *apropia*, a intervenit un fel de etimologie populară: cuvântul a fost simțit ca derivat dela *prost*, mai ales că noțiunile în discuție sunt înrudite, cel puțin se pot asocia lesne în mintea subiectelor vorbitoare fără multă cultură).

Și *l* dispăre în condiții similare. Cunosce un singur caz, acela al subst. *plastilină* 'materie maleabilă din care se fac (la școală) diverse obiecte (ca exercițiu, în ora de desen)': acest cuvânt sună, cred, exclusiv *pastilină*, de sigur și sub influența etimologică a lui *pastă*.

§ 3. *Spirante*. Fenomenul cel mai caracteristic și mai răspândit este pronunțarea ca *z* a lui *s* la un mare număr de cuvinte, toate, după cât se pare, neologisme. Situația se datorește unui complex de cauze. Avem, în primul rând, ortografia: deoarece *s* intervocalic se citește adesea *z*, n'a fost greu să se deprindă oamenii cu ideea că orice *-s-* are valoarea fonetică a unui *z*. Mă gândesc și la ortografia străină (cf. fr. *poésie*, germ. *Philosophie*, etc.), dar și la cea românească, de pe vremuri, păstrată cu dâr-

¹ La fel în etimonurile latinești: *correspondere* (în latina medievală), *corrumpere*.

² În spaniolă, forma fără al doilea *r* (*propiedad*) este singura întrebuințată (tot așa *propio* = rom. *propriu*).

zenie până în zilele noastre de oameni cu autoritate ca Ov. Denusianu, N. Iorga ș. a. (care scriau și *frances* în loc de *francez*). În cazul Ardelenilor și Bucovinenilor, a intervenit influența limbii germane, în care, după cum se știe, orice *s* urmat de o vocală se pronunță *z*. Așa se explică, între altele, *conziliu*, *converzație*, *tergiverzare*, etc., care sună atât de straniu în urechea multor oameni, chiar dintre cei deprinși cu *azistent*, *seziune*, etc. Câteodată trebuie să invocăm și italiana, cel puțin la Românii din țara veche, de pildă pentru pronunțarea *-izm* a suf. *-ism*: *naționalism*, *organism*, *patriotism*, etc.¹ Preferința pentru *z* poate avea, judecând după impresiile mele personale, și cauze stilistice, mai exact spus de fonetică stilistică. Această consoană, grație faptului că se articulează cu participarea coardelor vocale, prezintă, față de *s*, avantajul, mare din punct de vedere acustic, de a fi foarte sonoră, deci, într'un anumit sens, foarte expresivă. Așa cred că se explică *chintezență*, *grimază*, *premiză*, etc. la oameni de cultură, care știu, nu se poate să nu știe, că în toate limbile occidentale (chiar în nemțește, unde *z* este atât de frecvent) cuvintele corespunzătoare au *s*, nu *z*. Concludent mi se pare cazul lui *chintezență*. Sunt sigur că niciunul dintre acei care pronunță astfel acest substantiv nu spune *ezență*, ci *esență*. De ce atunci deosebirea de pronunțare dela unul la celălalt? Singura explicație plauzibilă mi se pare aceasta: *chintezență* este un termen filozofic, care-și păstrează în întregime caracterul savant și în această calitate trebuie să difere, chiar fonetic, de *esență*, neologism, ba încă termen filozofic și el, dar banalizat oarecum, întru cât a căpătat și alte accepții, care l-au făcut să devie popular.

Evident că cea mai obișnuită cauză a înlocuirii lui *s* prin *z* este ignoranța. Ea intervine, într'o măsură mai mare sau mai mică, pretutindeni. Chiar exemple de felul celor deja invocate presupun oarecare lipsă de cultură sau măcar de atenție, de grijă pentru limba pe care o utilizăm în vorbire și în scris. Cazuri speciale ar fi, între altele, confuzia unor sufixe, de origine străină, asemănătoare ca sunete, dar deosebite ca funcțiune. Așa se explică *viteză* pentru *vitesă* (< fr. *vitesse*), *pareză* (termen medical: *pareza intestinelor*, etc.), care pare a fi fr. *parese* 'lene', etc. Primul aproape s'a generalizat, astfel că încercările de a-l înlătura (subt

¹ În Dicționarul său, A. SCRIBAN scrie absolut regulat *-izm* (de altfel așa și pronunță, susținând că *-ism* este „necorect”).

forma cu *z*) vor rămânea, cum au rămas și până acum, zădărnice. La fel se vor petrece lucrurile și cu *pareză*. Aceasta, din pricină că suf. *-eză* (tot neologism și el) e mai răspândit, ba a devenit oarecum popular, prin cuvintele care-l conțin (*amoreză, coafeză, șanteză*, etc.). Mai clară, fiindcă-i mai ușor realizabilă, se prezintă confuzia a două sufixe diferite la verbe ca *aterisa, furnisa, etc.*, alături de *naționaliza, româniza, etc.* Majoritatea Românilor pronunță (și scriu) pretutindeni, în asemenea cazuri, numai cu *z*, deși sensul lui *-iza*, sufix adevărat (adică derivativ), este foarte deosebit de al lui *-isa*, care, de fapt, nici n'are un înțeles propriu zis, deoarece e o simplă finală verbală (mai exact, un sufix flexionar): *a naționaliza* înseamnă 'a face național (un obiect, etc. oarecare)', tot așa *a româniza* 'a face român(esc)', etc., pe când *aterisa, furnisa, etc.* n'au o temă cunoscută sau existentă, cu înțelesul ei anumit, dela care să simțim că ar fi ele formate.¹

Pentru exemple (afară de cele amintite până aici) trimet la Gr. 24-25 și BPh citat în nota 1.

În cap. I, § 2 am discutat prefacerea în *e* a lui *ă* precedat de *ș, j*, etc. Am afirmat acolo că cel puțin aceste două consoane se pronunță de către numeroși Români palatal. Iată câteva exemple, unde *ș* și *j* sunt finali sau urmați de alte vocale, care se păstrează nemodificate, dar primesc, înaintea acestora, un *i* sau *e*, tocmai pentru că *ș* și *j* precedenți se articulează palatal: *Făgărași* (BSG LIV, 260), *mișiună* (CL, 3 Aug. 1935, 5, 7), *pătimași*² (A XLII, 51), *roșiu* (CL, 30 Nov. 1935, 2, 1), *vălmășeag* (AL, 8 Sept. 1935, 1, 6-7), *Vișean*, etc.; *bonjiur* (auzit foarte des de mine), *descurajeat* (AL, 19 Sept. 1937, 5, 1), *încurajea*, etc.³ Astfel de cazuri dovedesc, până la evidență, că avem a face, într'adevăr, cu o articulare la palatul tare a acestor două sunete.

Graiurile moldovenești (și nu numai ele) cunosc fenomenul opus, prefăcând pe *e* în *ă* și pe *i* în *â* după *ș, j, ț*, etc., din cauza pronunțării 'dure' a acestor consoane. Faptul are urmări morfologice, cum vom vedea la „Morfologie”, cap. I, § 2 (către sfârșit).

¹ Frc *atterrir* și *fournir* n'au putut fi redade în românește de cât așa cum le vedem, cu ajutorul finalei verbale (de origine neogreacă) *-is(a)*. Cf. BPh VI, 48 urm.

² Masculin singular.

³ Și *gendarm*, citat în alt loc, se datorește mai degrabă pronunțării palatale a lui *j* decât influenței frc. *gendarme*.

Spiranta *h* este înlocuită prin *c* în câteva neologisme curente, precum *autohton*, *psihologic* (cu toată familia: *psihologie*, *psihanaliză*, etc.), *tehnic*, etc. Cauza trebuie căutată în pronunțarea prototipelor franțuzești *autochtone*, *psychologie*, *technique*. A influențat, poate, și ortografia. Căci mulți Români scriu, de sigur tot din pricina cuvintelor franțuzești corespunzătoare,¹ *autohton*, etc. Și cum *ch*, urmat de *e* sau *i*, se pronunță *k*, s'a putut ajunge și în modul acesta la *autocton*, *psicologie*, *tecnică*. Teama de care amintesc în notă, adică necesitatea de a deosebi pe *h* laringal (aspirat) de *h* velar (spirantă propriu zisă, ca în *psihologie*, etc.), explică, probabil, grafii de felul lui *chaos* (VR, Nov.-Dec. 1934, 67), *chronometru*, etc., deși, chiar în asemenea cazuri, tot modelele străine (fr. *chaos*, *chronomètre*, germ. *Chaos*, *Chronometer*) vor fi avut rolul hotărîtor. Vom evita și pe *c* și pe *ch*.

Aș putea menționa aici un cuvânt foarte la modă în zilele noastre, *autarchie*, care trebuie scris cu *ch* (deci pronunțat *-hie*) nu cu *h* (*-hie*), din cauză că partea a doua este tema grecească ἀρχ- (dela vb. ἀρχίζω 'a (se) apăra; a fi îndestulător'), nu ἀρχ- (vb. ἀρχω 'a fi cel dintâiu, a fi șef'). Căci *autarchie* însemnează 'independența economică a unui stat'. De aceea Germanii scriu cuvântul corespunzător *Autarkie* (adj. *autark*). La Francezi a învins forma cu *ch*, pronunțat *ș* (*autarchie*), ca în *monarchie*.

§ 4. *Explosive*. Printr'o confuzie de ordin etimologic se înlocuește *c* prin *g* în *solilog*, *ventriloc*, etc. Aceste forme sunt destul de răspândite (pentru *solilog*, cf. COp V, 100). Modificarea se datorește ideii că *-loc* este același cu *-log* din *dialog*, *monolog*, etc. Din punct de vedere istoric această idee este exactă, numai că *-loc* are la bază lat. *loquor* (adică tema lui, cu *c*), pe când *-log* pe grec. λόγος (cu o nuanță de *g*).

Musculatură este modificat, probabil cu intenția de a-l asimila complect la sistemul limbii noastre, în *mușchiulatură* (subt influența lui *mușchiu*). Nu văd necesitatea acestei modificări, de aceea cred că trebuie evitată. La fel *mușchetar* pentru *muschetar*.

După cum *g* ia locul lui *c*, tot așa se produce și fenomenul invers: *bilincvă* (CLi IV, 37) pentru *bilingvă*. De fapt, avem o

¹ Dar și de teamă că *h* singur s'ar citi ca o simplă aspirată (cf. *harmăsar*, *hoț*, *a hali*, etc.).

simplă grafie, căci și *cv* se pronunță tot *gv*. Cf. *elocvent*,¹ *frecvent*, etc., care vor fi contribuit, tocmai din cauza aceasta, la apariția lui *bilincvă*.

Mai dese și mai interesante sunt câteva fapte privitoare la soarta lui *c* combinat cu alte consoane. Urmat de *s*, acest sunet are tendința să dispară în vorbirea populară și semicultă. Numeroși Români spun *esamen* (eventual *ezamen*) pentru *examen*, tot așa *esact* (obișnuit *ezact*) p. *exact*, etc.² Tendința aceasta e foarte puternică, atunci când după *x* urmează o consoană, și se înțelege de ce: pronunțarea a trei consoane una după alta prezintă dificultăți. Astfel chiar în gura oamenilor de cultură se aude *escursie*, *espropriere*, *inespugnabil*, *inestricabil*, etc. Conștiința că *es-* pentru *ex-* constituie (ori poate constitui) o greșală duce la hiperurbanisme ca *excortă*, *excroc*, *extompa*, etc. (în locul corectelor *escortă*, *escroc*, *estompa*, din fr. *escorte*, *escroc*, *estomper*).³

Intr'un număr de cuvinte grupul *ct* alternează cu *s*, fără ca cele două variante să fie perfect identice ca sens. Situația este foarte clară la *distinct* al. de *distins*. Tot așa ar trebui să fie ea și la *extract* al. de *extras*, de pildă, mai ales că prima formă se întrebuintează curent ca termen tehnic în farmacie, chimie, etc., iar a doua în domeniul artei tipografice. Să se compare și *product*, foarte rar, de altfel, alături de *produs*.

Un paralelism oarecum asemănător constatăm între *cț* și *cs*: *reflecție* al. de *reflexie*, fiecare cu accepția lui bine stabilită (*reflecția luminii* și *reflexie mintală*), ceea ce nu împiedecă pe mulți să le confunde.⁴ Se preferă *cs*, care-i mai comod (cf. pop. *secsie*, pentru *secție*, ș. a.).

Trebuesc evitate *mizogin* (AL, 3 Nov. 1935, 4, 1) și *mizoginism* (CL, 21 Dec. 1935, 6, 6), apoi *porcelană* (CIst 271), produse ale influenței franceze, resp. italiene, care apar când și când

¹ Substantivul corespunzător acestui adjectiv trebuie pronunțat și scris *elocventă*, nu *elocință*, cum mai întâlnim adesea (unii spun și *elocinte* în loc de *elocvent*). Altădată substantivul corespunzător are ambele forme, cu sensuri diferite: *consecvent*, adj., *consecvență* și *consecință*, subst. (primul aspect al acestuia înseamnă 'persistență în idei, în atitudini', celălalt 'urmare').

² Asemenea cuvinte se pronunță foarte des, și *ecsact*, *ecsamen*, etc. (așa dar cu *cs* în loc de *gz*, sub influența ortografiei, ca în cazul lui *s* intervocalic pentru *z*). Niciuna din pronunțările menționate nu poate fi recomandată.

³ Cf. și *dixtrat* p. *distrat* (RB-R 88).

⁴ *Părul ei era bogat, negru, cu reflexii armăii* (HYSt 26): aici nu avem o confuzie între *reflecții* și *reflexii*, ci un plural „ciudat” al lui *reflex*, care amintește de *reflecție*.

în locul variantelor, admise de toată lumea, *mizoghin(ism)*, resp. *porțelan*.

Din pricina mării asemănări, nu numai fonetice, existentă între *-adă* și *-ată*, diverse cuvinte, toate neologisme, bine înțeles, apar cu unul din aceste sufixe în locul celuilalt. De obicei *-adă* tinde să elimine pe *-ată*. Astfel se spune și se scrie adesea *granadă*, *saladă*, etc., măcar că marea majoritate a Românilor întrebuințează forma cu *-t*. Avem, cred, un fel de luptă între două modele străine diferite: unul francez (cu *-d*), celălalt italian (cu *-t*). Potrivit sistemului fonetic al limbii noastre este *t*, nu *d* (în cazuri ca cele discutate aici).¹ Aceasta nu justifică totuși înlocuirea lui *-adă* prin *-ată* în cuvinte ca *acoladă*, *arcadă*, *cavalcadă*, etc.

Tripartid (*pactul tripartid*) pentru *tripartit*, caz izolat, de altfel, este produsul unei etimologii populare cu atât de răspânditul substantiv *partid*.

Nu se justifică prin nimic (afară doar de influența modelului franțuzese) grafia *comptabil* (la fel derivatele *comptabilitate*, etc., apoi *scompta*), mai ales că Francezii înșiși, chiar dacă scriu *-mpt-*, pronunța tot *-nt-*. Influență grafică (din partea fr. *horizon*), de asemenea nejustificată, avem în *orizon* (AL, 27 Dec. 1936, 1, 7) pentru consacratul *orizont*.

CAP. IV: SUNETE STRAINE.²

§ 1. Numeroase neologisme de origine franceză conțin un *ö*, vocală neexistentă în românește. Oamenii culți o păstrează adeseori, și pentru că o pot pronunța, dar și pentru că vor s'o păstreze în cuvintele românești corespunzătoare. Ceilalți simt nevoia s'o adapteze la sistemul nostru fonetic. Această nevoie este satisfăcută în grade diferite, după împrejurări. Se poate spune, în general, că adaptarea depinde în cea mai largă măsură de circulația cuvântului în discuție și de incultura subiectelor vorbitoare. Această normă s'a aplicat și se va aplica totdeauna (și nu numai în limba noastră), oricare ar fi idiomul din care și epoca în care s'au făcut sau se vor face împrumuturile.

¹ Dovadă, între altele, *șocolată*, care s'a impus dela început, deși fr. *chocolat* (cu *t* nepronunțat) și germ. *Schokolade* au constituit mai degrabă un obstacol în calea răspândirii lui.

² Cf. A. GRAUR, BSL XXXVIII, 165 urm.

Vocala *ö* este un *o* palatal sau un *e* rotunjit, are, adică, elemente fonice de-ale lui *o* și de-ale lui *e*. Ne așteptăm, deci, ca ea să fie redată în românește prin *o* sau prin *e*. Așa se și petrec lucrurile. Dar tot atât de bine ea își poate păstra ambele caractere fonetice esențiale, ceea ce însemnează că majoritatea Românilor o vor transforma într'un diftong (*ëc* sau *ïo*), dat fiind faptul că limba lor nu cunoaște pe *ö*.¹ Toate aceste reflexe le găsim la neologismele în discuție.

Se pare că de cele mai multe ori *ö* este redat prin *e*: *amoreză*, *frizer*, *licher*, *miner*, *plereză*, *sufler*, *șanteză*, *șofer*, etc. Afirmația făcută mai sus se verifică admirabil cu ajutorul acestor exemple. Afară de *licher* și *plereză*, toate celelalte s'au fixat sub acest aspect (mai șovăe, poate, *șofer*, pe care unii dintre noi îl pronunță, *șoför*, dar îl scriu, de sigur, tot *șofer*, nu *șofeur*), din cauză că exprimă noțiuni accesibile și, în consecință, au căpătat, foarte repede, o circulație largă, în mai toate straturile sociale. *Licher* și, mai cu seamă, *plereză* încă n'au ajuns la acest stadiu. De aceea ele sună când așa cum le-am redat aici, când *lichior* (sau *likör*), resp. *plöreză*.

În alte cazuri, mai puțin numeroase, limba noastră s'a oprit la reflexul *o*: *coafor*, *furnisor*, *major*, *minor*, *recensor*, etc. Cum se explică deosebirea față de exemplele precedente? Am putea invoca, cel puțin principal, vecinătatea fonetică, adică influența sunetelor precedente. Este sigur că avem dreptul să vorbim de o afinitate fonetică, în sensul că anumite sunete se împacă așa zicând mai bine între ele decât altele sau cu altele. Dar aici avem de o parte *miner*, *șofer*, de alta, *minor*, *coafor*, deși consoanele imediat precedente sunt identice în ambele grupe de exemple. De aceea trebuie să recurgem și la alte explicații. Observăm că *ö* se găsește pretutindeni în silaba finală (chiar și la frc. *amoureuse* > *amoreză*, etc.). Face parte, prin urmare, din sufixul derivativ al cuvintelor în discuție. Limba noastră posedă două sufixe care seamănă cu frc. *-eur*: *-er* (variantă oarecum populară sau mai populară a lui *-ar*) și *-tor*. Această asemănare, care este și semantică, nu numai fonetică, provoacă o influență analogică asupra neologismelor. Mult mai des *-eur* este atras de *-er*, din cauză că

¹ Să ne gândim la ostenele profesorilor de franceză și de germană, când trebuie să deprindă pe elevi (în special pe cei veniți din pături sociale modeste) cu pronunțarea lui *ö* (și *ü*). O bună bucată de vreme aceste vocale sunt pronunțate *ïo* și *ïu*.

și sunetele și înțelesul lor sunt foarte apropiate. Teoretic ar trebui, datorită acestei situații, ca *-eur* să fie redat numai prin *-er*. Dacă avem totuși și varianta *-or*, aceasta din cauză că intervin și alți factori. *Major* și *minor* s'au condus pe de o parte după lat. *major* și *minor*, pe de alta după subst. *majoritate* și *minoritate*, împrumutate odată cu adjectivele corespunzătoare, poate chiar mai de vreme. La *minor* trebuie să fi jucat un rol și nevoia de a-l deosebi de *miner* (în franțuzește ambele cuvinte sună *mineur*).

Explicația de ordin morfologic nu trebuie să reducă importanța factorului fonetic. Prefacerea frc. *ö* în *e* are la bază o înrudire mai mare (cel puțin sub aspectul acustic, adică pentru urechea Românului) între aceste două vocale decât între *ö* și *o*. Cf. și alte exemple, pe lângă cele date mai sus, precum *fetru*, apoi *pasteriza* (< *Pasteur*), în terminologia medicală (*lapte pasterizat*), dar, mai ales, cuvinte populare, de origine ungurească sau turcească, de pildă *cheftea* (din care liter. *chiftea*) < turc *köfte*, *cheltea* 'coș' < ung. *költő*, *cheltui* < ung. *költeni*, etc. V. și paragraful următor, unde-i vorba de *ü* (redat, de obicei, prin *i*).¹

Adaptarea la sistemul lingvistic românesc se poate face și altfel. Deoarece frc. *-eur* provine, în cuvinte ca *douleur*, *valeur*, etc., din lat. *-orem*, care se află și la baza rom. *-oare*, unele neologisme franțuzești de acest soi au la noi finala *-oare* (adică *oa* pentru *ö*): *culoare*, *favoare*, *pudoare*, *stupoare*, *valoare*, etc. Așa se explică varianta *licoare* (alături de *licher*, *lichior* și *likör*), apoi *umoare*,² etc.

Dar acest fenomen ține de formarea cuvintelor, nu de fonetică.

§ 2. Altă vocală necunoscută limbii noastre este *ü*. Situația seamănă aici foarte bine cu aceea dela *ö*. Căci *ü* este un *u* palatal sau un *i* rotunjit. Urmează că Românii îl percep și, deci, îl redau prin *u*, prin *i* și prin *iu*. Cel mai frecvent reflex pare a fi *i*,

¹ Câteodată se dă lupta, sub ochii noștri, între *e* și *o*: *mitralier* (Azi, 28 Apr. 1940, 4, 2-3) și *mitralior* (ibid., 18 Febr. 1940, 6), *saboter* (ibid., 12 Maiu 1940, 2, 6) și *sabotor* (forma curentă). Vor învinge, cu siguranță, variantele ultime, pentru că *mitralior* se sprijină pe *tiralior*, termen milităresc și el, iar *sabotor*, care-i de pe acum aproape general, are finala *-tor*, identică cu sufixul moștenit, atât de frecvent, *-tor*.

² *Licoare* = *lichior* nu-i o creație fericită, pentru motivul că *licoare* există deja în limbă, cu sensul de 'lichid, suc (în general)'. Cat despre *umoare*, mă refer nu la accepția medicală, ci la cea psihologică ('dispoziție sufletească'). Unii publiciști par a încerca să întrebuințeze pe *umoare* cu sensul lui *humor*.

pentru motivele, de ordin pur fonetic, pe care le-am discutat în paragraful precedent cu privire la *ö*. De aceea nu mai insist asupra acestui factor. Fenomenul poate fi considerat, într-o anumită măsură, drept continuarea unei tendințe foarte vechi a limbii noastre, potrivit căreia *iu* (diftong atât de apropiat de *ü*) s'a redus la *i* în cuvinte latinești (*înghiți* < *in-gluttire*, *sughita* < *sub-gluttiare*)¹ și străine (*blid* < slav *bljud*, *ilău* < ung. *ülö*, etc.).

Constatăm totuși o fluctuație mai mare decât la *ö*, ceea ce ar dovedi nesiguranță din partea subiectelor vorbitoare. Astfel *fr. bureau* nu sună în gura tuturor Românilor *birou*, deși a fost împrumutat de multă vreme și a ajuns popular. Sunt mulți care spun și, mai ales, scriu *biurou* (adică *bürou*). La cuvinte recente și exprimând noțiuni puțin accesibile șovăiala pare și mai pronunțată: *chiloți* și *chiuloți* (ba și *culotă*, VR, August 1939, 29); *chirasă* și *chiurasă*, *curasă*, *cuirasă*; *chivetă* și *chiuветă* (*ghiuvetă*), *cuvetă*, etc. Cred că nu avem a face cu un fapt strict fonetic, ci cu unul semantic, adică lexical. Noțiunile în discuție nu sunt prea apte de răspândire în pături sociale largi, de aceea numele lor circulă relativ puțin și, în consecință, rezistă mai bine la tendința limbii de a le asimila. Dovadă, *birou*, care, sub această formă, este aproape general. Tot așa se simte cum învinge sub ochii noștri *chiloți*: din cauză că numărul oamenilor care utilizează acest obiect devine tot mai mare (chiar costumul de baie al bărbaților se chiamă astfel), precum și datorită împrejurării că negustorii care-l vând sunt oameni inculți sau cu puțină cultură, cuvântul în discuție se bucură de o răspândire foarte largă.²

O situație specială au neologismele cu *ü* în silaba finală. Din pricina acestei poziții intervine analogia suf. *-iü*, așa că absolut toate cuvintele care îndeplinesc această condiție sună în *-iü*: *fișiu*, *meniu* (AL, 11 Sept. 1938, 11, 2), *pardesiu*, etc. Bine înțeles există Români (și, mai ales, Românce³) care, cu voință, păstrează pronunțarea originală, dar numărul lor este mic și scade mereu.

Un caz interesant prezintă subst. *puineză* < *fr. punaise*, prin faptul că, în vorbirea oamenilor mai mult sau mai puțin inculți, sună *pi-u-neză* și *pi-o-neză*, așa dar cu diereză lui *iu*, care

¹ Al căror *glu* a devenit, mai întâiu, *gl'u* (cu *l* muiat), așa dar un fel de *glü*. Cf. și *mincinos* < *münciuos*.

² Pentru *ü* < *u*, pot cita pe *pluș* și *tul*, care prezintă însă și variante cu *iu* (adică *ü*, ca în limba de origine).

³ Căci noțiunile respective sunt mai răspândite printre femei.

corespunde celor constatate în cap. II, § 3 urm. unde am văzut că diftongii nu sunt totdeauna comozi și de aceea tind să fie înlăturați.¹

§ 3. Frc. (și ital.) *gn* se pronunță *ñ* în limba-i de origine, tot așa și în foarte puținele împrumuturi românești, precum *cognac*, *vignetă*, etc. Păstrarea pronunțării originare se datorește împrejurării că, pentru cei mai mulți Români, *ñ* nu-i un sunet străin: *m* urmat de *i* (sonant sau consonant) devine *ñ* în majoritatea graiurilor populare. Dificultăți de redare a lui *gn* = *ñ* sunt numai în privința ortografiei: alfabetul limbii comune nu posedă un *ñ*, iar *gn* se citește *g-n*. Singurul mijloc posibil este întrebuintarea lui *ni*, care nu corespunde nici pe departe realității fonetice: *vinietă* (VR, Ian. 1938, 53). Căci el poate fi interpretat și ca *nî* și ca *ni*, atunci când avem a face cu un cuvânt încă necunoscut. Ambele valori falsifică adevărata pronunțare. Așa se explică, probabil, pe de o parte varianta *coniăc*, existentă un gura multor Români,² pe de alta ortografierea cu *-gn-*, care apare când și când. *Vignetă* are tendința de a deveni *vinetă*, grație faptului că vocala imediat următoare este palatală, și de aceea deosebirea fonetică dintre *viñetă* și *vinetă* se reduce la minimum.

§ 4. Tot o problemă ortografică este, în fond, redarea lui *cū* (= *qu*) și *gū*, deși situația se prezintă destul de complicat (cf. Gr 20, § 5). Trebuie evitate, în primul rând, transcrierile care se îndepărtează dela pronunțarea reală, acceptată de toată lumea. Așa dar nu *frecventez* (DA 356), ci *frecventez*, nu *droguerie*, *linguistică*,³ ci *drogherie*, *lingvistică*, nu *inquisitor* (RFR, Apr. 1941, 147), ci *inchișitor*, etc. Altădată deosebirile de grafie corespund unei deosebiri de pronunțare: *quantum* și *cvantum*, *quorum* și *cvorum*, etc. La primul din aceste cuvinte este de preferat varianta *cu-*, care se bucură de o largă circulație și, de sigur, se va impune definitiv; la al doilea, varianta *cv-*, care, după cât se pare, este aproape singura existentă în limba vorbită, căci cealaltă se reduce, de fapt, la *corum*. Șovăiala poate merge chiar mai departe. Astfel *rechizite* sună și așa, dar și *recvizite*, apoi *recuzite*: ȘĂINEANU și DEdau forma cu *cvi*, SCRIBAN pe cea cu *chi*. Cred că va învinge aceasta din urmă, fie și numai pentrucă-i mai puțin greoaie

¹ Despre redarea lui *ū* în românește v. și GS VII, 296 urm.

² Va fi intervenit și ideea că *ñ* e dialectal, adică incult.

³ Cred că nimeni nu spune *linguistică*, chiar dacă unii specialiști mai scriu astfel.

decât cealaltă. În ce privește pe *recuzite*, ea ar putea rămâne un termen tehnic în limbajul teatrului, unde se întrebuințează aproape exclusiv (și totdeauna, dacă nu mă înșel, la singular: *recuzită*), cu un sens întru câtva deosebit de al celorlalte.¹

CAP. V: FONETICA SINTACTICĂ.

§ 1. Fenomenul cel mai vrednic de notat este dispariția articolului posesiv *a* înaintea numeralului ordinal (dela 'doi' în sus), când acesta determină un substantiv feminin precedent: *clasa doua, partea cincea*, etc. în loc de corectele *clasa a doua, partea a cincea*, etc. Dispariția lui *a* se datorește venirii lui în contact direct cu *-a* al substantivului. Are loc o contragere a celor doi *a*, cu atât mai ușor, cu cât articolul posesiv se găsește în poziția cea mai puțin rezistentă (este neaccentuat și stă între două cuvinte propriu zise, fiecare cu accentul lui distinct).

Contragerea a fost înlesnită, probabil, și de analogia pronumelui posesiv, cu care numeralul ordinal seamănă prin existența, la ambele aceste părți de vorbire, a articolului *al, a*, etc. Pronumele îl primește însă numai dacă cuvântul precedent e nearticulat²: (*o*) *carte a mea*, alături de *cartea mea*. Această deosebire este trecută cu vederea, mai ales că formula a doua întrece, ca putere de circulație, pe cealaltă. Prin urmare, fiindcă se zice *cartea mea*, s'a ajuns și la *cartea doua*, pe baza unui fel de principiu al proporției lingvistice: *carte a mea - carte a doua, cartea mea - cartea doua* (în loc de *cartea a doua*).

Influența construcției cu posesivul asupra celei cu numeralul a putut fi ajutată și de simetria fonetică. Asemănarea dintre ele constă nu numai în prezența articolului *a* la amândouă (și anume în exact același loc la fiecare), ci și în faptul că atât substantivul, adică primul membru al sintagmei, cât și determinativul (pronume sau numeral) următor se sfârșesc cu aceeași vocală (aceeași și dela o sintagmă la alta, dar și dela un membru la celălalt al fie-

¹ Un cuvânt italianesc, care a devenit totuși curent și la noi (tot așa în alte idiome străine), este *fascism* (cu familia lui: *fascist, fasciza*). Pronunțarea lui *sc* este și în limba de origine. La fel urmează să-l pronunțăm și noi, nu *sc*, ca în cuvintele românești, nici *s*, ca Francezii.

² Sau dacă-i pus înaintea substantivului (*a mea carte*), ceea ce nu interesează discuția de față.

cărei sintagme), ambele părți constitutive ale construcțiilor fiind separate prin *a*.

Fenomenul s'a produs, cred, în medii sociale unde formule sintactice de felul celor menționate apar la tot pasul, de pildă la școală (*clasa a doua, clasa a treia, etc.*) și la armată (*compania a doua, compania a treia, etc.*). În aceste medii dispariția lui *a* a fost mult ușurată nu numai de deasa întrebuintare a formulilor, ceea ce presupune o lipsă de grijă deosebită pentru aspectul lor gramatical (ca totdeauna când e vorba de lucruri prea obișnuite), ci și de altceva. Elevii (în special, cei de curs primar și cei din clasele inferioare ale liceului) și soldații (mai cu seamă aceștia) nu stăpânesc cum trebuie sistemul lingvistic (datorită vrâstei și inculturii), sunt, așa dar, și din această pricină mai puțin atenți la chipul lor de a se exprima, cu deosebire atunci când, din tot felul de motive, sunt puși în situația de a vorbi repede. Dela elevi și soldați deprinderea s'a întins la profesori și ofițeri, iar prin aceștia la lume de cealaltă. Cei mai dispuși să accepte inovația, sunt, desigur, funcționarii, care se găsesc, din multe puncte de vedere, în condiții (subiective și obiective) asemănătoare cu ale elevilor și militarilor.

În discuția de până aici am luat în considerație numeralele ordinale dela 'doi' în sus. Și cu bună dreptate, fiindcă ele trebuie să primească (și nu primesc) totdeauna articolul posesiv înaintea lor. Un sprijin pentru producerea fenomenului a putut veni și dela *întâiu*, care, datorită situației lui speciale, se întrebuintează mereu fără *a*, indiferent de forma (articulată sau nearticulată) a substantivului precedent: *clasă întâiu, companie întâiu - clasa întâiu, compania întâiu*.¹

Oricum ar sta lucrurile în ce privește cauzele fenomenului, fapt este că el se bucură de o largă circulație și, amănunt mai important, a pătruns în limba literară. Scriitori de talent sau cel puțin foarte citați, în frunte cu T. Arghezi, întrebuintează regulat construcția fără articolul posesiv înaintea numeralului ordinal

¹ Pronunțate, acestea din urmă, de obicei cu eliziunea lui *t*.

feminin, când acesta stă după substantiv. Oricât de toleranți am fi în materie de limbă, nu putem aproba astfel de abateri.¹

§ 2. Ar mai fi de discutat ceea ce gramaticii numesc eliziuni: vocala finală a unui cuvânt dispăre înaintea vocalei inițiale a cuvântului următor, dacă ambele cuvinte sunt strâns legate din punct de vedere sintactic. Fenomenul este foarte răspândit în limba vorbită, chiar când aceasta nu are un tempo prea rapid. Limba scrisă îl evită adesea, și cu bună dreptate, cel puțin principial. Numai că evitarea lui nu trebuie să dea naștere la construcții imposibile, care n'au existat și nu există în românește. Iată o serie de asemenea cazuri constatate la Hyst²: *nu ai să faci* (136); *nu ar costa-o* (137); *parcă nici nu aș exista* (141); *să nu o părăsească* (145); *nu au avut nici o veste* (148); *nu îți pot spune* (157); *nu îl iubesc?* (165); *să nu îi fiu prezentă* (246); *nu am vorbit* (256); *nu o să-mi treacă niciodată* (265); *ție nu îți este bine azi?* (301); *nu îmi dau seama* (301); *nu îl recunoscuse* (333); *nu îi trecea prin minte* (337). Pretutindeni negația trebuie să-și piardă pe *-u*, deci *n'ai să faci*, *n'ar costa-o*, etc. Când vocala finală nu poate dispărea (din cauza naturii fonetice), ea se combină cu vocala inițială a cuvântului următor într'un diftong. De pildă: *ce-ai să spui?*; *nu știu ce-am avut astăzi*, etc. Autorul citat mai sus procedează la fel și în astfel de cazuri, separând (numai pentru ochi, se înțelege) cele două elemente sintactice care alcătuiesc o unitate desăvârșită: *ce ai fi vrut să faci?* (358). Artificialitatea unor asemenea construcții izbește dela prima vedere, mai ales în dialoguri.

Evident că nu trebuie să cădem nici în cealaltă extremă, cum face T. Arghezi, care și-a intitulat una din opere *Ce-ai cu mine, vântule?* Aici situația diferă, deoarece *ai* nu-i auxiliar, ci verb predicativ³. Și dacă în vorbire (mai ales în cea repede) se spune adesea *ce-ai cu mine*, nu urmează că trebuie să utilizăm o formulă

¹ Modelul numeralului a lucrat și în diverse alte cazuri, cf., de ex., *asupra nimic* (Hyst 225) în loc de *asupra a nimic*. Că astfel de construcții, chiar când sunt corecte (cu *a* înaintea lui *nimic*, *ceva* ș. a.), trebuiesc evitate, din cauza dificultăților pe care le comportă, e altă chestie.

² Iau acest roman pur și simplu ca unitate de măsură, căci nu-i singurul text contemporan în care se pot găsi exemple similare.

³ Așa dar, un motiv mai mult pentru separarea lui *ce* de *ai*. Faptul că titlul amintit aparține unei colecții de versuri nu constituie o scuză: ritmul poate fi respectat odata cu respectarea normelor consacrate ale limbii.

ca aceasta și în scris. Limba vorbită cunoaște și întorsături ca *c'esti copil?*, care se invoacă de multe ori cu intenții umoristice (firește de către acei care spun *ce, ești copil?*).

CAP. VI: ACCENTUL.

În Gr 35 urm. am arătat, destul de amănunțit, cum stau lucrurile din punctul de vedere al accentuării, bazându-mă, în primul rând, tocmai pe limba actuală. De aceea nu socot util să repet ce-am spus acolo. Trebuie precizat numai că șovăiala subiectelor vorbitoare este și mai mare decât rezultă din exemplele discutate în cartea citată.

Există, înainte de toate, două categorii de cuvinte la care nestatornicia accentului pare mai izbitoare: substantivele în *-ie* și cele în *-tor* (neologisme și unele și celelalte). Avem astfel *academie* și *académie*, *companie* și *compánie*, *industrie* și *indústrie*, etc., apoi nume de țări ca *Cehoslovacia* și *Cehoslovácia*, *Rusia* și *Rúsia*, *Turcia* și *Túrția*, etc. Situația nu-i identică dela un caz la altul, nici ca raport de forță între cele două aspecte ale aceluiași cuvânt, nici în privința cauzelor. *Académie* spun puțini oameni, și anume cei care se conduc după accentuarea latinească (și italienească, atât de fidelă față de cea latinească). Tot puțini pronunță *industrie* (subt influența modelului francez), *Rusia*, *Turcia*, etc. (la acestea, singura explicație este, cred, analogia cu *România*).¹ Mai curând sau mai târziu, astfel de abateri dela normele dictate de spiritul limbii noastre vor dispărea cu desăvârșire.² Cele două variante ale lui *companie* au sensuri diferite: prima însemnează 'asociație (comercială, industrială, etc.)', a doua este termen exclusiv militar.³

Cât despre neologismele în *-tor*, observăm o luptă între accentuarea pe finală, preferată de oamenii mai puțin culti (din

¹ Pare (și chiar este, într'o anumită măsură) curios faptul că numai numele țării noastre, dintre cele în *-ia*, se accentuiază pe *i* de către toți Românii, fără deosebire. Aceasta, foarte probabil, din cauza că el s'a ivit târziu și a suferit, din capul locului, influența accentului francez. Să nu uităm că mulți compatrioți au scris articole, broșuri, etc. de propagandă pentru unirea Principatelor, înainte de 1859, și pentru recunoașterea ei, după aceea, în *f r a n ț u z e ș t e*.

² Tot așa *avărie* (în loc de *avarte*) ș. a.

³ La fel, deci, cu *ceremonie*, *comédie*, la care pot adăuga acum pe *istorie* (*istorie* are, în limbajul familiar, un sens special, de obicei ironic, și anume 'întâmplare neplăcută', fiind sinonim, aproximativ, se înțelege, cu *comédie*).

cauză că suf. *-tor* poartă totdeauna accentul în elementele moștenite și în cele derivate, cu ajutorul lui, pe teren românesc), și accentuarea pe silaba penultimă (așa cum cer modelele latinești): *directór - diréctor, inspectór - inspéctor*,¹ etc. În ciuda analogiei cu *învățător, lucrător, păzitor, etc.*, primele aspecte n'au șanse să se generalizeze, mai ales că analogia e foarte aproximativă (și exclusiv aparentă): *învățător, etc.* sunt derivate dela *învăța, etc.*, pe când *director, inspector, etc.* n'au drept temă cuvinte existente în limba noastră, dela care să fie simțite ca formate cu ajutorul lui *-tor*. În orice caz, ele trebuiesc evitate.

Ar mai fi de adăugat *cuántum* și *cúmúl*, pe care unii Români le pronunță *cuantúm* și *cúmul* (mai cu seamă acesta din urmă se întâlnește foarte des),² apoi, dintre elementele vechi, *sémen*, care se accentuiază (în vorbirea bisericească, de pildă) *semén*, evident din cauza întrebuițării lui tot mai rare și redusă la un cerc restrâns de oameni, *troiță* (n u *tróiță*), câteva nume de persoană, precum *Mirón, Spiridón*, care, nu știu pentru ce, sunt accentuate, mai ales în vorbirea bisericească (și în cea muntenească), pe silaba penultimă.

În alte cazuri locul accentului diferă după provincii. Moldovenii spun *bólnav* (tot așa *gá'ngav, má'rșav, etc.*), *Ștéfan, etc.*, Muntenii însă *bolnáv, Ștefàn, etc.*³

¹ Cf. și *factór*, foarte răspândit în vorbirea muntenească, chiar la oameni cu destulă cultură. *Directór* se întrebuițează de către numeroși Români culți ca adjectiv, sinonim cu *diriguitor: principiu director*.

² Că accentul trebuie să stea, la al doilea din aceste cuvinte, pe silaba finală, probează, între altele, *preambúl* și *vestibúl*, pe care mai toată lumea le accentuiază așa.

³ Aceeași deosebire la *suntem, sunteți*, numai că situația se prezintă invers în cele două dialecte.

PARTEA II: MORFOLOGIA.

Faptele morfologice caracteristice pentru limba noastră actuală sunt mult mai numeroase și mai interesante decât cele fonetice. În domeniul formelor gramaticale, cauza principală, s'ar putea spune unică, a schimbărilor de tot felul este analogia. Ea stă în strânsă legătură cu psihicul subiectului vorbitor, cu modul în care acesta își imaginează raporturile dintre noțiuni și diversele categorii gramaticale. Factorul fiziologic nu intervine aici, ca la sunete, unde analogia, oricât de mare influență ar exercita, este împiedecată în largă măsură de elementul fizic, pe care nu-l poate birui totdeauna.

Afară de asta, adaptarea formelor gramaticale la sistemul morfologic autohton, în cazul împrumuturilor recente, — mă refer la ele, fiindcă, vom vedea mai încolo, este vorba în special de neologisme —, se face mai greu și durează vreme mai îndelungată decât la sunete, care ori sunt păstrate, în general, fără nicio modificare, de către oamenii culți ori sunt „prinse” aproximativ și asimilate imediat la cele băstinașe de către oamenii lipsiți de cultură. Să nu uităm că, oricare ar fi limba din care împrumutăm, sunetele complect deosebite de ale noastre sunt extrem de puține, ceea ce ușurează și accelerează procesul de adaptare la sistemul fonetic românesc.

CAP. I: SUBSTANTIVUL.

§ 1. Genul. Numeroase substantive (și nu numai neologisme) posedă forme după ambele genuri, fie exclusiv la plural, ceea ce se întâmplă mai des, fie la amândouă numerele. În cazul împrumuturilor recente, avem a face, de obicei, cu un fenomen

pur formal, fără temeiu semantic: subiectele vorbitoare șovăie între masculin și feminin, fiindcă simțul lor lingvistic nu le spune încă, în mod absolut sigur, care din cele două forme este mai potrivită cu sistemul morfologic românesc pentru fiecare substantiv în parte. Trebuie să treacă un timp mai îndelungat, până să se poată vedea limpede drumul de urmat. La elementele mai vechi, deosebiri de gen îi corespunde, de cele mai multe ori, și una de sens. Neputându-se fixa, din diverse cauze, asupra unuia din cele două genuri, limba caută să utilizeze această situație, dezavantajată din punct de vedere morfologic, transformând-o într'un avantaj de ordin lexical.

Grupez materialul în chipul următor: a) neologisme cu gen dublu la singular; b) substantive vechi cu gen dublu tot la singular; c) substantive nouă și vechi cu gen dublu numai la plural.

a) *amib(ă)*, *amprent(ă)*,¹ *Anvers(ă)*,² *apocalips(ă)*,³ *argil(ă)*,⁴ *astm(ă)*, *Atlantic(ă)*,⁵ *autograf(ă)*, *ax(ă)*,⁶ *balans* și *balanță* (cu înțelesuri și origini diferite), *banc* și *bancă* (deosebire de sens),⁷ *basc(ă)*,⁸ *beret(ă)*, *bonet(ă)*, *camfor(ă)*, *caolin(ă)*, *capel(ă)*,⁹ *cartel* și *cartelă* (sens diferit),¹⁰ *casă(ă)*, *cataclism(ă)*,¹¹ *cataplasm(ă)*,¹² *cataract(ă)*, *cifru* și *cifră* (înțeles diferit),¹³ *clarinet(ă)*,¹⁴

¹ Masc. CL, 18 Iulie 1936, 6, 6.

² Femin. RR, sub influența ital. *Anversa*, dar, probabil, și din cauză că forma articulată, care pare a cere păstrarea lui -s (din fr. *Anvers*, pronunțat așa cum e scris de către Belgieni), se potrivește mai bine cu femininul decât cu masculinul.

³ La AV 56 ambele forme pe aceeași pagină.

⁴ Masc. AV 136.

⁵ Femin. AL, 25 Aug. 1935, 4,2. Influențat de *Mediterrand*, *Caspică*, etc.

⁶ Masc. DA 110, 415; Ins, Iunie 1939, 374.

⁷ *Banc* în terminologia jocurilor de cărți; cf. totuși, cu acest înțeles, *bancă*, DO 338.

⁸ Trebuie preferată forma feminină, care este, de altfel, cu mult mai răspândită, din cauză că masculinul poate da loc la confuzii (*Basc* 'individ de origine bască'). Afară de asta, numele obiectelor de îmbrăcăminte sunt, de obicei, feminine (*căciulă*, *păldrie*, *șapcă*, apoi *bluză*, *cazacă*, *haină*, etc.). Aceeași observație pentru *beretă*, *bonetă*, *casă* și alte substantive similare.

⁹ Militarii întrebuințează curent masculinul.

¹⁰ Și la plural două forme: *carteluri* (poate și -le), resp. *cartele*.

¹¹ Femin. SR IV, 23.

¹² Masc. AV 131.

¹³ Plur. *cifruri*, resp. *cifre*.

¹⁴ Femin. Răzb. 44; VR, Febr. 1939, 55. Masc. însemnează și 'cel care cântă din clarinet'.

compres(ă), control(ă),¹ creton(ă),² deceniu și decenie,³ deviz(ă),⁴ dromader(ă),⁵ emfizem(ă),⁶ falanster(ă), fascicul(ă),⁷ favor și favoare,⁸ filigran(ă),⁹ fine,¹⁰ fonem(ă),¹¹ fruct(ă),¹² granul(ă), grup(ă),¹³ hieroglif(ă), holocaust(ă),¹⁴ impas(ă),¹⁵ ipostaz(ă),¹⁶ jachet(ă),¹⁷ lutru și lutră,¹⁸ melod(ă),¹⁹ monogram(ă),²⁰ morfem(ă),²¹ muselin(ă),²² nivel(ă),²³ onor și onoare,²⁴ ordin(e),²⁵ ozon(ă),²⁶ paiaț(ă),²⁷

¹ Femin. în limbajul CFR, etc.

² Femin. VR, Dec. 1939, 18.

³ Femin. DA 50, 325. Cf. și *artificiu-artificie* (femin. la Argezi).

⁴ Sens diferit: masc. aparține terminologiei financiare (*devize străine, cursul devizelor*, etc.), femin. limbii comune, cu însemnarea 'idee conducătoare, principiu călăuzitor'. Cf. totuși CS VII, 225 și VR, Febr. 1939, 95, unde înțelesurile apar schimbate.

⁵ Femin. TK 135. Subt influența sinonimului *cămilă*?

⁶ Femin. Răd II, 303. Din cauza numeroaselor nume de boli feminine?

⁷ Femin. VR. Sept.-Oct. 1939, 173.

⁸ Masc. obișnuit la Ardeleni (*în favorul meu*, etc.). Trebuie evitat, între altele, pentru că amintește de eroii lui Caragiale.

⁹ Femin. VR, Apr.-Maiu 1937, 90.

¹⁰ Numai la forma articulată se poate observa deosebirea dintre cele două genuri: *finea* și *finele*. Cuvânt, de altfel, din ce în ce mai rar (afară de locuțiunea adverbială *în fine*).

¹¹ Femin. GO 112. Specialiștii spun numai *fonem*.

¹² Femin. ca termen culinar: gospodinele spun *fructă* fructelor pe care le dau ca desert la masă. Cf. și DA 291 (*fructă coaptă*). Influența numelor, de obicei feminine, ale felurilor de mâncare? Teama că masculinul ar însemna 'un singur fruct'? Au intervenit, probabil, ambele motive.

¹³ Sens diferit: *grup* 'mulțime', *grupă* 'categorie'.

¹⁴ Femin. VV 133 (în vers). Cf. *apocalips(ă)*.

¹⁵ Femin. VR, Martie 1939, 91.

¹⁶ Femin. PC 165. Am impresia că se răspândește, în dauna masculinului.

¹⁷ Masc. AL, 28 Oct. 1934, 7, 2.

¹⁸ Femin. AV 86.

¹⁹ Masc. AL, 9 Maiu 1937, 16; RIR X, 154. Invechit.

²⁰ Masc. CL, 4 Ian. 1936, 4, 1; Hyst 395.

²¹ Femin. la Radu I. Paul, *Fleziunea nominală internă în limba română*.

²² Oamenii culti preferă forma feminină. Acest cuvânt pare a fi popular. Eu l-am auzit, în copilăria mea, la Tecuciu sub forma *mustin*, în gura femeilor lipsite complet de cultură.

²³ Femin. neobișnuit astăzi. L-am găsit la CCr 81, într'un citat din Maiorescu.

²⁴ *Onor* numai ca termen militar (cf. *pentru onor*). Din cauză că-i vechiu, deci demodat, masculinul poate fi utilizat cu intenții stilistice (cf. *favor* la Caragiale). M. S o r b u l, *Patima Roșie* se folosește, în acest scop, de cunoscuta formulă din fostul „Imn regal” *în pace și onor*.

²⁵ Sensuri diferite. Cf. totuși Ins, 1 Nov. 1936, 363 (*într'un ordin de idei*). Compusul *dezordine* e numai feminin, tocmai pentru că însemnează opusul lui *ordine*. Dar că, din pricina înrudirii etimologice, se poate lăsa și el influențat de masc. *ordin*, probează o construcție ca *dezordine sufletești* (AL, 1 Ian. 1939, 3,3): (*dezordine* este pluralul lui (*dez*)ordin).

²⁶ Femin. Ins I, 2, 526.

²⁷ Masc. VR, Febr. 1940, 78. Pentru că se referă la un bărbat? De altminterlea cred că acest cuvânt nu se întrebuințează niciodată despre femei

· *parantez(ă)*,¹ *pendul(ă)*,² *poem(ă)*,³ *pont(ă)*,⁴ *porțelan(ă)*,⁵ *prîșniț(ă)*,⁶ *problem(ă)*,⁷ *purpur(ă)*,⁸ *ranchiun(ă)*,⁹ *rol(ă)*,¹⁰ *smaragd(ă)*,¹¹ *sistem(ă)*,¹² *sofism(ă)*,¹³ *spermanțet(ă)*,¹⁴ *spiral(ă)*,¹⁵ *stalactit(ă)*,¹⁶ *stipendiu și stipendie*,¹⁷ *subsidiu și subsidie*,¹⁸ *suvenir(e)*,¹⁹ *tabel(ă)*,²⁰ *tort(ă)*, *tranșeu și tranșee*,²¹ *trompet(ă)*,²² *tur(ă)*,²³ *țigaret(ă)*,²⁴ *umor și umoare*,²⁵ *vagonet(ă)*.²⁶

Trebue precizat, ceea ce poate constata oricine, că marea majoritate a cuvintelor din lista precedentă sunt fixate oarecum definitiv din punctul de vedere al genului. Formele aberante, pentru care am dat diverse informații în note, reprezintă uzuri mai mult sau mai puțin personale, deci trecătoare și fără șanse de a se im-

¹ Masculinul apare regulat în scrisul lui Perpessicius, de pildă.

² Sensuri deosebite: *pendul*, termen științific, *pendulă* 'ceasornic (de perete, cu pendula)', în limba comună.

³ În limbajul familiar, *poemă* are sensul de 'frumusețe, splendoare, lucru poetic' (de ex. *excursia noastră pe Dunăre a fost o poemă*), adesea cu nuanță ironică (*am fost și eu de față la cearta lor: o poemă, nu altceva*).

⁴ Femin. DO 338. Obişnuit *pont* 'cel care p o n t e a z ă (la un joc de cărți)'

⁵ Femin. AV 86.

⁶ Femin. TT 136. Subt influența lui *compresă*?

⁷ Masc. COp II, 161; cf. și M. Kogălniceanu, RFR Iulie 1941, 174.

⁸ Masc. VR, Iulie-Aug. 1935, 93, (*în armonii de purpur și smarald: a influențat, desigur, smarald, mai ales că pasajul citat, deși în proză, are un ritm care n'ar fi îngăduit forma feminină consacrată a acestui cuvânt*).

⁹ Masc. apare absolut izolat.

¹⁰ Femin. în limbajul teatrului.

¹¹ Femin. CL, 13 Iulie 1935, 5, 2-3.

¹² Femin. la I. L. Caragiale, de pildă.

¹³ Femin. VR, Febr. 1935, 63.

¹⁴ Masc. AL, 26 Sept. 1937, 12, 1.

¹⁵ Masc. AL, 14 Mai 1939, 3, 5-6.

¹⁶ Masc. AV 69.

¹⁷ Femin. DA 106. Cf. *decenie*, notat mai sus. Pare învechit, cum probează, de ex., *seminarie* de pe vremuri pentru actualul *seminar(iu)*.

¹⁸ Femin. Man, 30 Nov. 1935, 5, 4. V. nota precedentă.

¹⁹ Femin. (în -e) AV 75 și, regulat, la I. Petrovici. Învechit. De altmintearea substantivul însuși, indiferent de gen, aparține mai mult trecutului, aș putea adăuga romantic.

²⁰ Masculinul tinde să capete un înțeles diferit, pe acela de 'tablou (statistic, etc.)', pe când femininul urmează să înlocuiască pe *tablă*, simțit, probabil, ca prea banal.

²¹ *Tranșeu* este, de sigur, creație populară: în timpul războiului din 1916-18 noțiunea a devenit accesibilă soldaților de rând, care nu puteau accepta așa zicând forma cultă *tranșee*, din cauza identității singularului cu pluralul, ceea ce contravine sistemului nostru morfologic.

²² Masculinul numește pe 'cel care cântă din trompetă'.

²³ Femin. în limbajul funcționarilor și lucrătorilor dela CFR.

²⁴ Cu tendință de diferențiere semantică: *țigaretă* 'țigară (obișnuită)', *țigaret* 'port-țigaretă'.

²⁵ Femin. EO II 231. Este echivoc, fiindcă are, obișnuit, alte accepții.

²⁶ Femin. Răd. I, 35.

pune, chiar dacă provin, lucru rar de altfel, dela scriitori talentați și cu prestigiu.¹

Situația este cu atât mai puțin favorabilă pentru răspândirea lor, cu cât, foarte des, ele sunt produsul oarecum voit al influenței modelului străin, pe când celelalte se datoresc adaptării la sistemul morfologic românesc, indiferent de genul existent în limba care ne-a furnisat cuvintele în discuție.

Așa se explică, între altele, *basc*, *beret*, *bonet*, *casc*, *impasă*, *lutră*, *porțelană*, etc., care în franțuzește sunt masculine (primele patru), resp. feminine (ultimele trei).

b) *balerc(ă)*,² *bocanc(ă)*,³ *boz(ie)*,⁴ *brânduș(ă)*,⁵ *buruian(ă)*,⁶ *buturug(ă)*,⁶ *cartof(ă)*,⁷ *călăuz(ă)*,⁸ *căruț(ă)*,⁹ *chiparos* și *chiparoasă*,¹⁰ *ciomag(ă)*,¹¹ *clas(ă)*,¹² *cojoc* și *cojoacă*,¹³ *dat(ă)*,¹⁴ *dulceț* și *dulceață*,¹⁵ *după-prânz(ă)*,¹⁶ *fapt(ă)*,¹⁷ *fărâm(ă)*,¹⁸ *grăunț(ă)*,¹⁹

¹ Bine înțeles, afară de cazul când ar căpăta un sens diferit.

² Masc. Grn I, 395 (Vizurești-Tecuciu).

³ Femin. CF 211; AL, 21 Aug. 1938, 5, 1.

⁴ Masc. provine dintr'un mai vechiu *boziu*, existent, dialectal, și astăzi. Așa se explică femin. *bozie*. Cf. *roș(iu)* - *roșie*.

⁵ Masc. AL, 25 Aug. 1929, 5, 4.

⁶ Masc. la G. Călinescu (nu pot preciza unde).

⁷ Masc. este pe cale să însemneze planta, iar femin. fructul, aceasta în limba oamenilor mai mult sau mai puțin culți. Forma cu *-ă* are, foarte des, în vorbirea populară mai ales, diftongul *oa* (pentru *o* al variantei din text).

⁸ Masc. la M. Sadoveanu (regulat, în ultimele lui opere).

⁹ Celor două genuri le corespund sensuri deosebite: *căruț* se chiamă jucăria, în formă de căruță, a copiilor, Cf. totuși AV 56.

¹⁰ Femin. EO II, 27. Invechit. Trebuie evitat, pentru că poate produce confuzie: *chiparoadă* este numele unei flori de grădină (*Polianthes tuberosa*), care, în vorbirea cultă, se chiamă obișnuit *tuberoză*.

¹¹ Femin. în partea sud-estică a teritorului lingvistic dacoromânesc (AAF IV, 55).

¹² Masc. invechit și popular. Elevii de curs primar și adesea liceal înțeleg de obicei pe *clas*, nu ca o continuare a formei vechi, ci din cauza vorbirii rezezi și neglijente (ăvem, de fapt, slăbirea și apoi dispariția lui *ă* final).

¹³ Femin. DA 58. Poate avea valoare stilistică, întru cât pare augmentativ (din cauza lui *oa?*) față de *cojoc*.

¹⁴ Masc. termen filozofic (*existența este un dat*).

¹⁵ Masc. AL, 3 Nov. 1935, 2, 3. În realitate, este plur. *dulceți*, pronunțat (moldovenește) fără *-i* și simțit ca singular.

¹⁶ Femin. regulat la Argezi. Influența lui *după-masă* (sinonim). *Prânză* pentru *prânz* n'am întâlnit niciodată.

¹⁷ Diferență semantică. Masculinul are înțeles mai mult abstract, de aceea a devenit un termen oarecum științific. Cf. și formula juridică *în fapt* (care se opune lui *în drept*).

¹⁸ Masc. VR, Sept.-Nov. 1936, 93. Apariție absolut izolată.

¹⁹ Femin. VR, Ian. 1938, 104; VV 32 are *grăunții*, plur. artic. (dela un sing. masc. *grăunț*). Limba literară s'a oprit la *grăunte*, pentru singular (pluralul sovăe între *grăunți* și *grăunte*).

ițar(ă),¹ *joc și joacă*,² *lăcat(ă)*,³ *lindin(ă)*,⁴ *nimic(ă)*,⁵ *oboroc și oboroacă*,⁶ *pârjol și pârjoală*,⁷ *poclad(ă)*,⁸ *promoroc și promoroacă*,⁹ *răsad(ă)*,¹⁰ *răscruciu și răscruce*,¹¹ *rotocol și rotocolă*,¹² *scobitor și scobitoare*,¹³ *scris(ă)*,¹⁴ *sfichiu și sfichie*,¹⁵ *sine*,¹⁶ *soroc și soroacă*,¹⁷ *stacan(ă)*,¹⁸ *straiu și straiie*,¹⁹ *testemel și testemea*,²⁰ *titirez și titirează*,²¹ *târcol și târcoală*,²² *țol și țoală*,²³

¹ Femin. VR. Martie 1940, 41. Uz izolat.

² Femin. mai mult abstract.

³ Femin. în graiurile moldovenești de nord.

⁴ Masc. AL, 21 Ian. 1934, 3,2 (Arghezi); Azi, 25 Iunie 1939, 8, 6.

⁵ Deosebirea de gen nu-i totdeauna urmarea deosebirii de finală. Cf. *un nimica toată* (CL, 20 Iulie 1935, 4,4).

⁶ Femin. AL, 27 Iunie 1937, 8, 2. Analogia lui *banită*, *coșarcă*, etc.?

⁷ Sensuri diferite, chiar foarte diferite (*pârjoală* fiind exclusiv nume de mâncare). Cf. totuși VR. 30 Apr. 1934, 13 *pârjoala* insomniei (un lapsus sau, poate, necunoașterea limbii).

⁸ Masc. AL, 26 Sept. 1937, 10, 2. Observația făcută în nota precedentă s'ar potrivi și aici.

⁹ Masc. TAV 88 (în vers).

¹⁰ Femin. AL, 9 Ian. 1938, 13, 3.

¹¹ Masc. VR, Febr. 1939, 6. La Craiova, două puncte ale orașului se chiamă *răscruciu mare*, resp. *răscruciu mic*. Pentru a evita asociația de idei cu *cruce*, numele unui obiect sfânt? Cf. și formula, cu sens foarte peiorativ, *cruci și răscruci* (dela un singular *răscruce*, intensiv al lui *cruce*).

¹² Femin. Luc 303.

¹³ Masc. AL, 1 Ian. 1939, 5, 5. Cf. observația făcută la *pârjoală*.

¹⁴ Masc. concret, femin. abstract (ca la *joc-joacă*).

¹⁵ Femin. DA 74; ZN 129. Cf. *boziu-bozie*, înregistrate mai sus. Autorul citat e Oltean, ceea ce probează că *sfichie* este forma curentă în graiurile oltenesti. De observat și s- pentru mult mai răspânditul s-.

¹⁶ Numai la forma articulată se poate vedea deosebirea de gen: (*în*) *sinea mea* și (*în*) *sinele meu* (masc. Spm, 192, 211). Dată fiind sinonimia lui *sine* (subst.) cu *eu* (subst., termen filozofic), trebuie să admitem că varianta masculină se datorește influenței lui *eu* (*eul meu*). De altfel întreaga formulă va fi având rostul să redea, printr'un cuvânt mai neaoș, o noțiune din domeniul filozofiei. Pentru partea pur formală, cf. *fine*, notat în lista de subt a).

¹⁷ Masculinul e mult mai frecvent decât femininul.

¹⁸ Masc. AL, 21 Maiu 1939, 4,6.

¹⁹ Femin. CL, 24 Aug. 1935, 8,4 (*subt straiia lor monahală*). Deoarece cuvântul acesta este specific moldovenesc (cel puțin cu sensul curent, acela de 'haină'), cred că avem a face aici cu un autor muntean, care-l cunoaște numai din scris (și foarte aproximativ).

²⁰ Femin. Ins III, 7, 140. Absolut izolat.

²¹ Femin. CL, 2 Nov. 1935, 7,3. Autorul (Stoian Gh. Tudor), mort în războiul trecut, era Bulgar (din jud. Ilfov), prin urmare nu stăpâna bine limba noastră, cu atât mai puțin dialectul unei provincii deosebite de a lui (*titirez* e cuvânt moldovenesc). Se va fi lăsat influențat de sinonimul muntelesc *sfârtează*.

²² Femin. Ins II, 3, 84.

²³ Ambele aspecte morfologice deopotrivă de răspândite, adesea în aceeași regiune, și chiar în vorbirea unuia și aceluiași individ (la Tecuciu, de pildă).

țolic(ă),¹ *vintre*,² *volbur(ă)*,³ *zalog* și *zaloagă*,⁴ *zglăvoc* și *zglăvoacă*,⁵ *zvon* și *zvoană*.⁶

Situația substantivelor vechi cu două genuri diferă de a neologismelor discutate sub a). Deja observațiile făcute în note arată clar acest lucru. Există, în primul rând, o deosebire în ce privește repartitia celor două variante. Acolo avem a face cu o repartitie bazată pe criterii aș zice sociale, adică de cultură: în măsura în care se răspândește, neologismul se asimilează la elementele băștinașe, scapă, adică, de influența modelului străin și este tratat întocmai ca cuvintele vechi, după normele organice ale sistemului morfologic românesc. Așa dar, o repartitie pe care o putem numi verticală: păturile sociale superioare, de obicei culte, preferă o formă, celelalte (în cazul că termenul respectiv se bucură de o largă circulație), a doua formă. Aici repartitia este orizontală (în general, bine înțeles), după dialecte sau regiuni: masculinul apare în unele graiuri, femininul în altele.

De asemenea diferă situația din punctul de vedere al cauzelor care provoacă șovăiala subiectelor vorbitoare. Neologismele sunt încă simțite ca elemente străine. Ele nu s'au încadrat complect în sistemul limbii noastre. Este firesc, deci, să prezinte aspecte morfologice variate, în luptă oarecum unul cu altul. Se observă totuși că, în marea majoritate a cazurilor, unul din cele două genuri predomină în așa măsură, încât poate fi considerat ca singurul existent. Celălalt apare sporadic și se datorește, de obicei, influenței că u t a t e a prototipului străin. Așa dar, punctul de plecare îl constituie, la neologisme, variația formală, iar cel de sosire, unificarea: formele duble, impuse, la început, de

¹ Forma articulată, cu *-le* (deci masculină), apare VR, Febr. 1935, 65, în formula *sociologia vintrelui*. Este clar că autorul (Român get-beget: Ilariu Dobridor) a crezut că poate traduce fr. *ventre* 'pânțece' prin *vintre*, ceea ce nu-i... prea grav, deși sensul curent al cuvântului românesc este altul. În limba veche (a textelor religioase) *vintre* este ambigen și redă adesea pe lat. *venter* (> fr. *ventre*).

² Aceași observație ca pentru *țol-țoală*.

³ Masc. AL, 28 Apr. 1935, 12, 5.

⁴ Femin. IB I, 203.

⁵ Ambele genuri deopotrivă de frecvente.

⁶ Sens diferit (masc. abstract, femin. concret). Cf. *fapt(ă)*, notat mai sus.

natura împrumuturilor în discuție, tind să se reducă la una singulară. Cuvintele vechi, dimpotrivă, pornesc, de obicei, cu un singur gen (cel puțin așa ne spun mai totdeauna textele), pentru ca să ajungă, cu vremea, la două. Iar cauza diversificării morfologice n'are nimic a face cu etimonul, care este necunoscut subiectelor vorbitoare (de multe ori chiar lingviștilor!). Ea izvorăște din sistemul limbii noastre înseși. Analogia, de care pomeneam la începutul prezentului capitol, lucrează aici fără nicio stingherire. Acțiunea ei este ușurată enorm de faptul că unei forme unice de plural¹ îi pot corespunde două de singular, fiecare de alt gen. Pluralul feminin poate avea un singular feminin și unul masculin. Aici trebuie căutată cauza fenomenului în discuție: dela pluralul unui substantiv feminin la ambele numere se formează lesne un singular masculin, și tot așa nu-i greu să se creeze un al doilea singular, și anume feminin, dela pluralul unui substantiv ambigen (feminin la plural, masculin la singular). Și aceasta, sub influența atâtor substantive care sunt feminine la plural și masculine la singular, resp. feminine la amândouă numerele.

Pluralul tuturor substantivelor² din lista imediat precedentă sună în *-e* sau, dacă-s ambigene, și în *-e*, așa dar în singura vocală care constituie dezinența pluralică și a femininelor și a ambigenelor. Oricare altă finală ar împiedeca intervenția, așa de activă, a analogiei. Căci *-i*, care se întâlnește la foarte multe feminine, este ca și necunoscut ambigenelor,³ în schimb apare la masculine, unde reprezintă dezinența unică a pluralului. Iar *-uri*, terminație caracteristică a pluralului ambigen, ne întâmpină la un număr mic de substantive feminine, și dă acestora un sens special. De aceea trebuie să admitem că, din lista de subt b), ambigenele care posedă o variantă feminină la singular au avut ori au numai (sau și) un plural în *-e*. Vreau să spun că nașterea unui singular feminin a fost posibilă în momentul când substantivele ambigene respective au avut un plural în *-e* (fie ca formă unică, fie alături de alta în

¹ Prin urmare, și unui singur gen.

² Foarte puținele excepții se află în condiții cu totul speciale și, deci, nu pot infirma explicația propusă.

³ Cu excepția celor în *-iu* (*avantagiu, cortegiu, crematoriu, etc.*), la care se observă însă tendința de a prefera pe *-e* (*avantaje, crematoare, etc.*).

-uri). Aceasta, indiferent de aspectul lui actual. Așa am înțeles afirmația făcută mai sus, că la elementele vechi situația inițială a fost, în general, unitară și că după aceea s'a produs diversificarea formală (a singularului). Ținând seamă că într'o vreme *-uri* era la ambigene mai răspândit decât *-e* (v. mai departe, § 2, b), urmează că multe din formele analogice ale singularului s'au creat relativ târziu, după ce *-e* a început să devină o dezinență mai mult ori mai puțin obișnuită la pluralul ambigenelor.

Un exemplu elocvent pentru ilustrarea principială a spuselor mele este *testemea* alături de *testemel*. Dacă acest substantiv ar fi sunat la plural *testemeluri*, un singular analogic feminin ar fi fost imposibil. Căci *testemea* cere numai decât un plural în *-le* (*măsea-măsele, vițea - vițele, etc.*).

c) *acizi-acide, ajutori-ajutoare*,¹ *antipozi-antipode*,² *arșici-arșice*,³ *atomi-atome*,⁴ *bobi-boabe*,⁵ *bolzi-bolduri*,⁶ *burdufi-burdufe*,⁷ *caieri-caiere*,⁸ *capi-capete-capuri*,⁹ *cauciucuri-cauciuci*,¹⁰ *câmpi-câmpuri*,¹¹ *centri-centre*, *cleștari-cleștare*,¹² *coclauri*,¹³ *cocoloși-cocoloașe*,¹⁴ *combustibili-combustibile*,¹⁵ *compuși-compuse*,¹⁶

¹ Cu tendința, foarte accentuată, de a se diferenția semantic: masc. pentru persoane, deci concret (*ajutori de primar, ajutori de judecător, etc.*, cf. ZN 121), femin. pentru lucruri (mai mult abstract).

² Femin. Ins. II, 4, 181. Influența lui *artropode, gasteropode, etc.*?

³ Masc. AL, 25 Apr. 1937, 11, 2 (în rimă).

⁴ Femin. CR-M 20, 42.

⁵ Masc. în loc de feminin (*bobi de aur*) OC 188. Acest substantiv are forme duble și la singular (*bob, boabă*).

⁶ Sens diferit: *bolduri* 'ace cu gămălie', *bolzi* 'diverse obiecte ascuțite' (*...ritmul metalic al bolzilor din călcăile lăcuite ale cismelor*, AL, 1 Ian. 1928, 3,2). Dicționarul Academiei înregistrează numai prima formă.

⁷ Masc. Foc 419, 422. Greșală de limbă?

⁸ Masc. (*caieri alburii*) VVD 240.

⁹ *Capi* 'șefi', *capete* (la ființe de toate felurile), *capuri* (termen geografic).

¹⁰ Masc. CL. 23 Maiu 1936, 2, 1 (*cauciuci noi*). Ar putea fi o greșală de tipar, eventual de altă natură.

¹¹ Prima formă apare numai în expresia *a bate câmpii*.

¹² Masc. AL, 18 Martie 1934, 7, 1. Autorul e publicistul A. Nour, care și cu alte prilejuri mi-a făcut impresia că nu știe bine românește.

¹³ Numai la forma articulată se poate vedea că are două genuri: *toți coclaurii*, etc. (la P. Iroaie, asistent universitar, originar din Bucovina, ș. a.). În toate citatele din Dicț. Acad., care conțin acest substantiv sub aspectul lui articulată, el sună *coclaurile*.

¹⁴ Masc. IB I, 69.

¹⁵ Masc. Ins, Febr. 1940, 358.

¹⁶ Sens diferit: *compușii fierului, sulfului, etc.* al. de *compuse cu prefixe, compuse propriu zise, etc.* Cf. totuși COp IV, 283 (*rimele cu compuși*).

contacti-contacte,¹ *contraforți-contraforturi*,² *corneți-cornete*,³ *corni-coarne* (și *cornuri*),⁴ *creieri-creiere*,⁵ *cristali-cristale*,⁶ *crâmpiei(e)*,⁷ *curenți-curente*,⁸ *derivați-derivate*,⁹ *dialogi-dialoguri*,¹⁰ *drobi-droburi*,¹¹ *epoleți-epolete*,¹² *explozivi-explozive*,¹³ *exponenți-exponente*,¹⁴ *fagoți-fagote* (și *fagoturi*),¹⁵ *falduri*,¹⁶ *fâstici-fâsticuri*,¹⁷ *filamenți-filamente*, *fulgeri-fulgere*,¹⁸ *globi-globuri*,¹⁹ *gogoși-gogoșe*,²⁰ *grumași-grumaze* (și *grumazuri*), *hexametri-hexametre*,²¹ *hrisovi-hrisoave*,²² *întregi-întreguri*,²³ *jumări-ju-*

¹ În terminologia medicală, *contacti* 'bolnavi care pot contamina pe oamenii sănătoși'.

² Masc. în limbajul tehnic al arheologilor, istoricilor de artă, etc. și femin. în acela al militarilor.

³ Deosebire semantică: masculinul (VR, Febr. 1939, 55) numește pe 'cel care cântă din instrumentul respectiv', femininul este numele instrumentului. Cf. cele spuse, subț a), despre *clarinet(d)*. V. și mai departe *fagot*, a cărui situație este identică cu a lui *cornet*.

⁴ Ceea ce interesează la acest exemplu arhicunoscut este că masculinul însemnează nu numai arborele *Cornus mas*, ci și instrumentul muzical (de alamă) în forma unui corn de vânătoare. Trebuie precizat apoi că, din punct de vedere etimologic, *corn*, arborele, și *corn*, substantivul ambigen cu diverse sensuri, sunt două cuvinte diferite, care au ajuns omonime.

⁵ Femin. cu înțeles figurat: *creierele unor semi-excelențe* (Răzb 362).

⁶ Masc. termen științific, femin. 'obiecte de cristal'.

⁷ Masc. F, 8 Oct. 1939, 2,2 (*doi crâmpiei*). Apariție izolată.

⁸ Masc. sens fizic (*curenți electrici*, etc.), femin. sens abstract (*curente politice, literare*, etc.). Cf. totuși *curenți sociali* (CL, 25 Maiu 1935, 9, 6).

⁹ Masc. în terminologia științelor pozitive, femin. în cea lingvistică. COp IV, 275 scrie însă *derivații verbali*. Cf. mai sus *compuși-compuse*.

¹⁰ Masc. în titlurile unor opere ca *Dialogii lui Platon* (JL, 15 Oct. 1939, 4), *Dialogii morților de Luchian*, etc.

¹¹ Masc. Ins II, 3, 691 (*drobii de sare*).

¹² Femin. AL, 29 Aug. 1937, 3,4.

¹³ Masc. Ins, Apr. 1940, 146. Cf. *combustibili-combustibile*

¹⁴ Femin. Ins II, 3, 233.

¹⁵ Cf. observația făcută în nota despre *cornet*.

¹⁶ Numai la forma articulată: *faldurii* și *faldurile*. Acest substantiv are două variante la singular: *fald*, cea mai răspândită, și *faldur* (AL, 12 Iulie 1936, 3,2), considerată ca „greșită” de Dict. Acad. *Faldurii* este, de sigur, pluralul lui *faldur*. Cf. *but-buturi(le)* alături de *butur-buturi(i)*.

¹⁷ Femin., subț forma *fisticuri*, VR, Maiu 1939, 23.

¹⁸ Masc. AV 133.

¹⁹ Cu tendință de diferențiere semantică (*globii ochilor*, de pildă).

²⁰ Masc. AL, 7 Febr. 1937, 4, 1 (*gogoșii viermilor*). Cred că-i vorba de o greșală propriu zisă, provenită dela un cunoscător aproximativ al limbii noastre. *Gogoși* este feminin (ca și *gogoșe*).

²¹ Predomină masc., care va învinge, cu vremea. Influența lui *metrumetri*, al cărui plural, într'o vreme (și astăzi, popular), suna *metre*.

²² Masc. Ins. Sept. 1940, 395 (în vers, deci pentru necesități ritmice).

²³ Femin. VR, Maiu 1938, 10; Ins, Iunie 1939, 607.

mere,¹ *limani-limanuri*,² *lobi-loburi*,³ *mărgăritari-mărgăritare*,⁴ *membri-membre*,⁵ *meterezi-metereze*,⁶ *metri-metre*,⁷ *mieji-miezuri*,⁸ *moți-moațe*,⁹ *nuclei-nuclee*,¹⁰ *obraji-obraze*,¹¹ *paradoxi-paradoxe*,¹² *paraziți-parazite*,¹³ *plumbi-plumburi*,¹⁴ *polipoluri*, *prapuri-prapure*,¹⁵ *produși-produse*,¹⁶ *radicali-radicale*, *rami-ramuri*,¹⁷ *robineți-robinete*,¹⁸ *sâni-sânuri*,¹⁹ *secoli-secole*,²⁰ *sfredeli-sfredeli*,²¹ *silicați-silicate* sau *silicaturi*,²² *snoپی-snopuri*,²³ *spalieri-spaliere*,²⁴ *suportți-suporturi*,²⁵ *șoricți-șorice*,²⁶

¹ Sens diferit (după dialecte): munt. *jumări* 'scrob (= ouă sfărâmate prăjite)', mold. *jumere* 'ce rămâne din slănina de porc topită'.

² Masc. CS 356.

³ Masc. în terminologia medicilor, femin. în aceea a naturaliștilor? Nu sunt sigur.

⁴ Masc. la N. Beldiceanu, poet și arheolog diletant din a doua jumătate a sec. XIX (AL, 30 Maiu 1937, 9,4 în vers).

⁵ Masc. sens figurat. Tot așa și femin., când se referă la persoane de sex femeiesc, care fac parte dintr-o asociație, etc.

⁶ Masc. VR, August 1938, 14 (în vers).

⁷ Femin. Ins, Apr. 1939, 90. E vorba de sensul filologic: 'măsură a versului'. Cf. mai sus *hexametri*. Se pare că specialiștii preferă pe *metre* (la fel *hexametre*, apoi *pentametre*).

⁸ Femin. AV 31.

⁹ Masc. AL. 22 Apr. 1934, 5,5 (*plesneau moți de muguri noi*). Cf. și *Moții, Țara Moților*, etc.

¹⁰ Masc. răspândit în terminologia chimiștilor, medicilor, etc. (AL, 14 Martie 1937, 4, 1; VR, Aug.-Sept. 1940, 178).

¹¹ Cu înțeles deosebit: forma în *-e* are însemnarea de 'față, persoană, personaj'.

¹² Masc. Ins, Aug. 1939, 343.

¹³ Masc. pentru ființe umane. Totuși Delavrancea utilizează ambele forme cu acest sens, în același pasaj chiar (cf. VR, Sept.-Nov. 1936, 8).

¹⁴ Masc. însemnează 'gloanțe (de plumb)'. Așa, regulat la M. Sadoveanu.

¹⁵ Masc. DP 119 (*se găseau acolo prapori și steaguri*).

¹⁶ Masc. în terminologia chimiștilor. Situația seamănă cu cea constatată la *compuși, cristali, derivați, nuclei*. Se poate observa o tendință foarte puternică în acest domeniu de a prefera masculinul, care, am impresia, a înlăturat cu totul femininul.

¹⁷ Masc. VR, Mart-Apr. 1935, 81. Și singularul are forme după ambele genuri: *ram* și *ramurd*. Cf. BL V, 74-5.

¹⁸ Masc. în limbajul ceferiștilor (inventarele din vagoanele de persoane vorbesc de *robineți*).

¹⁹ Cu sens diferit (masc. la oameni).

²⁰ Masc., atât de răspândit în sec. XIX, continuă să circule adesea, în ciuda impresiei ciudate pe care o produce (cf. CLi IV, 114).

²¹ Masc. RFR, Oct. 1940, 53 (*doi sfredeli*).

²² Predomină masc., cel puțin la chimiști, etc.; *silicaturi* Ins. II, 3, 735.

²³ Femin. FM 22.

²⁴ Femin. VR, 31 Martie 1934, 67.

²⁵ Masc. VR, Oct. 1934, 61; AL, 13 Nov. 1937, 4, 1. Sens material. Amintește, în largă măsură, de *contraforți*, notat mai sus, cu care aparține la domenii de activitate foarte înrudite.

²⁶ Masc. Nirv 55 (*șoricți slăninelor*).

șpalți-șpalte sau *șpalturi*,¹ *termeni-termene*,² *timi-timpuri*,³ *tiulei(e)*,⁴ *toreni-torente*,⁵ *troieni-troiene*,⁶ *ugeri-ugere*,⁷ *umeri-umere*, *vapori-vapoare*,⁸ *versanți-versante*,⁹ *zimți-zimțuri*.¹⁰

Am pus la un loc neologisme și elemente mai mult sau mai puțin vechi, fără deosebire, așa dar am procedat altfel decât în cazul substantivelor de sub a) și b), din pricină că situația este aici alta. Oricât ar părea de curios, numai acolo se poate vorbi, în mod strict, de două forme pe care le simt subiectele vorbitoare ca absolut diferite una de alta. La singular, deosebirea dintre masculin și feminin se impune conștiinței noastre cu putere, atât din cauze pur fonetice (de fapt morfologice sau, cu un termen recent, morfonologice: dezinența caracteristică a masculinelor este o consoană sau *u*, iar a femininelor *ă*), cât și din cauze semantice, adică ideologice sau noționale (cele două genuri se opun hotărît unul altuia). La plural, finalele se amestecă: *-i* și *-uri*, de pildă, apar la amândouă genurile. Insuși *-e*, fără să se întâlnească și la masculine, nu-i simțit ca feminin în măsura în care este simțit astfel *-ă* al singularului (deși acesta ne întâmpină și la câteva masculine). Este însă ceva mult mai important. Din punctul de vedere al sensului, nu se poate vorbi de un gen feminin la substantivele de sub c). Formal ele merg, e adevărat, cu femininele, dar semantic sunt mai degrabă masculine (în conștiința noastră este viu și singularul lor, chiar atunci când întrebuițăm numai pluralul). Avem a face, prin urmare, cu două aspecte, pur formale, ale unui singur cuvânt, aspecte care nu influențează asupra genului (considerat drept categorie psihologică, adică așa cum îl percep subiectele vorbitoare).

¹ Toate formele se aud, adesea la aceeași oameni (tipografi, editori etc.).

² Sensuri diferite, foarte clare și cunoscute de toată lumea. Cf. totuși *Ins I*, 1, 664 (*termene bombastice*).

³ Masc. învechit, cu accepția curentă (*timpii seculari*, etc. la Alecsandri și alții). Cf. însă *COp IV*, 283 (*timi compuși*, la verbe; v. mai sus *compuși* și *derivati*, întrebuițate de același autor) și *Ins*, 1 Febr. 1936, 83 (*din ultimii timpi*). În terminologia actuală a muncii, foarte des *timi de acord* și *timi de lucru*.

⁴ Masc. *VVD* 298.

⁵ Masc. *RGR II*, 142, cu sensul de 'ape repezi (de munte)'.
⁶ Masc. *Ins*, Ian. 1939, 176.

⁷ Masc. *AV* 28.

⁸ Înțelesuri diferite.

⁹ Masc. preferat de geografi, pentru că înlătură confuzia cu plur. lui *versantă*.

¹⁰ Femin. *CL*, 19 Oct. 1935, 75. Apariție cu totul izolată.

De aceea și procesul nașterii celei de a doua forme gramaticale se explică altfel decât la substantivele de subt a) și b), în sensul că nu intervine influența etimonului, ca în cazul neologismelor, nici identitatea de gen (la plural) dintre feminine și ambigene, ca în cazul elementelor vechi, ci natura morfologică a substantivelor în discuție, caracterul lor hibrid, care izvorăște din faptul că noțiunile exprimate de ele le apropie de masculine, iar partea pur formală le face să meargă cu femininele. Urmarea este că pluralul lor poate căpăta două aspecte, unul determinat de înțeles, celălalt de flexiunea propriu zisă, de un factor pur exterior.¹

Tot aici trebuiesc pomenite unele nume topice cu formă de plural, care, deși sunt nume apelative feminine, primesc articolul masculin. De pildă *Bălții* (Ins II, 3, 789), *Lespezii* (sat în jud. Baia), etc. Intervine, pe de o parte, influența mării multimi a toponimicelor masculine terminate, la forma nearticulată, tot în *i*, precum *București*, *Focșani*, *Galați*, *Iași*, *Ploiești*, etc., iar pe de alta nevoia de a evita o confuzie cu substantivul comun respectiv. Căci *Bălțile* ne trimete, fie și numai pentru un moment, la pluralul lui *baltă*, tot așa *Lespezile* ar putea fi interpretate, din fugă, drept pluralul lui *lespede*, etc. Aceasta nu însemnează că aprob sau chiar recomand forme ca *Bălții*, *Lespezii*, etc. Dimpotrivă, le consider greșeli și, în consecință, le condamn.

§ 2. N u m ă r u l. Limba noastră actuală se caracterizează printr'o tendință, foarte puternică și totodată interesantă din punctul de vedere al evoluției ei ulterioare, de a-și modifica profund configurația formării pluralului la substantive. Această chestie am studiat-o amănunțit în BPh V, 1 urm. lată, pe scurt, constatările făcute acolo. La masculine, situația este aceea pe care o cunoaștem încă dela început: dezinența *-i* continuă să fie întrebuințată și astăzi pentru formarea pluralului. În schimb, femininele și ambigenele, cu deosebire însă cele dintâiu, sunt supuse unei importante transformări, care, dacă nu se oprește, — și eu nu văd ce-ar putea interveni s'o oprească —, va duce, cu vremea, la un aspect al flexiunii nominale mult diferit de cel tradițional. Astfel femininele

¹ Identitatea dintre pluralul feminin și cel ambigen dă naștere la greșeli de acord, care echivalează cu schimbarea genului, în sensul că ambigenele sunt tratate ca feminine și la singular. De ex.: *și una și alta din aceste două feluri de a trata* (AL, 18 Apr. 1937, 17,1); *și una câte una ciudate lampioane* (Ins II, 3, 407). Cf. și Alecsandri: *una din rezoanele* (RFR, Oct. 1940, 135). Astfel de fapte aparțin însă la sintaxă.

manifestă o predilecție, s'ar putea spune aproape irezistibilă, pentru dezinența *-i*, adică pentru finala care a constituit totdeauna și constituie chiar astăzi caracteristica pluralului la masculine (așa dar în dauna lui *-e*, dezinența specific feminină din capul locului și până în momentul de față). Explicația pe care am dat-o fenomenului este următoarea. Semivocala *i* provoacă modificarea temei într'o măsură mult mai mare decât *e*: *c, g* imediat precedenți devin *c(i)*, resp. *g(i)*; *t, d* se africitizează ($> t, z$); diftongul *oa* se monoftonghează în *o*; *a* accentuat se preface în *ă*. etc. Aceasta însemnează că pluralul în *-i* se deosebește de singular în mod mai lămurit decât pluralul în *-e*, care, cel puțin dialectal, deci în vorbirea populară și familiară a multor Români, se poate confunda cu singularul, întru cât sună identic cu acesta (de ex. *casă, muncitoare, etc.*).

Aceeași cauză, de ordin fonetic, explică preferința pentru *-e* la ambigene: față de *-uri*, dezinență mai specific ambigenă (deoarece *-e* a fost, la început de tot, semnul caracteristic exclusiv al pluralului feminin), *-e* prezintă avantajul că schimbă adesea (*-uri* niciodată) aspectul temei substantivului (*c, g* se africitizează, *o* accentuat se transformă în *oa*, etc.). Căci o particularitate a limbii române, care o deosebește de alte idiome romanice, este că cele două numere ale substantivului (și adjectivului) se opun formal unul altuia nu numai prin terminație, ci și, mai cu seamă, prin temă. Se poate spune că aspectul fonetic al acesteia joacă, în conștiința subiectelor vorbitoare, un rol adesea mai mare decât dezinența.¹ Să se compare, de pildă, dialectalele *față-feță, masă-mesă, etc.*, la care deosebirea dintre singular și plural constă numai în vocala din temă.

Nevoia de a opune cât mai vizibil unul altuia cele două numere duce câteodată la rezultate care pot părea curioase. Astfel femininele în *-toare* rămân, așa spune gramatica (și în general, așa este), neschimbate la plural: *o învățătoare-două învățătoare*. Aceasta, pentru ca ele să nu se confunde cu pluralul masculinelor corespunzătoare (în *-tor*): *învățător-învățători*. Ei bine, există substantive feminine în *-toare* care sună la plural în *-tori*. Eu am în-

¹ Așa se explică, între altele, plurale „ciudate” ca *fete morgane* (sing. *fata morgana*), *pene de automobil* (sing. *pană*... < fr. *panne*), care schimbă sau pot schimba cu totul înțelesul. Al doilea, care-i răspândit, din cauză că exprimă o noțiune curentă, dă chiar ocazia la glume întemeiate pe omonimia cu *pană* (de găscă, de curcă, etc.).

registrarat foarte puține, de ex. (o) *servitoare*- (două) *servitori*, dar sunt convins că numărul lor este mai mare și tinde, cu siguranță, să crească. Urmează că necesitatea de a distinge cele două numere ale aceluiași substantiv poate fi mai puternică decât aceea de a evita confuzia dintre două substantive de gen diferit.

Alt rezultat oarecum curios îl constatăm la femininele în -ă, plur. -ale: *basma*, *manta*, etc. Dezinența de plural a acestora este *le* (nu *e*, ca la celelalte). Și totuși vocala finală, adică numai o parte a dezinenței, se prefacă și aici în *i* consonant: *basma-băsmăli*. Mai mult decât atât. Unele substantive din această categorie înlocuiesc întreaga terminație a pluralului prin *i*, de pildă *manta-mântăi* (în vorbirea moldovenească, apoi la soldații de pretutindeni). Iar motivul psihologic este același ca mai sus. Să se observe cât de mare este deosebirea dintre pluralul în -(l)i și singular, în comparație cu aceea dintre pluralul în -le și singular.

Tendința de a înlocui pe -e prin -i lucrează foarte puternic în graiurile muntenești, ceea ce pare a veni în contradicție cu constatarea, mai veche, că, în cazuri destul de numeroase, situația se prezenta invers (cf. munt. *boale*, *coale*, *oale*, *roate*, *școale*, etc., față de mold. *boli*, *cobi*, *oli*, *roți*, *școli*, etc.). Din punct de vedere social, preferința pentru -i este cu atât mai mare, cu cât mediul respectiv este mai puțin cult. Aceasta însemnează că fenomenul pornește din vorbirea populară și se răspândește în vorbirea celorlalte pătri.

La ambigene, înlocuirea lui -uri prin -e își are izvorul, dimpotrivă, în limba oamenilor culti,¹ indiferent de provincia lor originară. Ne dăm ușor scama, chiar aceia dintre noi care se arată mai tradiționaliști, că -uri sună arhaic și popular în comparație cu -e: *canaluri-canal*, *metaluri-metale*, *veșmânturi-veșminte*, *zaplazuri-zaplaze*, etc. Cu atât mai mult au această impresie copiii și adolescenții, în limbajul cărora cred că n'am auzit, la substantive de felul celor menționate, decât pluralul în -e.

Alt fapt, iarăși interesant, deși, poate, mai puțin semnificativ, este următorul. Se observă, la feminine, și anume la substan-

¹ Acest fapt ajută la completarea explicației propuse mai-sus, pentru a înțelege răspândirea lui -e. Nu numai motive de ordin strict formal, ci și motive în legătură cu mentalitatea subiectelor vorbitoare au dus la situația actuală. Leo Spitzer invoacă (într'o scrisoare dela 3 Aug. 1939) tendința limbii noastre de „a accentua femininul la abstracte“ (cf. *astc*

tivele abstracte, apoi la cele care exprimă 'materii', tendința de a face pluralul în *-uri*, atunci când au înțeles concret (când, adică, unele denumesc noțiunile respective sub un aspect concret, iar celelalte arată obiectele fabricate din materia în discuție): *mări-muri* 'personaje mari, sus puse', *scumpeturi* 'lucruri scumpe', *blănuri*, *mătăsurii*, *olânduri*, etc. Dezinența *-uri* a aparținut, la început, numai ambigenelor (căci provine din lat. *-ora*, neutru), dar cu vremea, de sigur din pricina identității dintre pluralul ambigen și cel feminin (în cazul lui *-e*), ea s'a întins și la unele feminine, nu prea numeroase. Astăzi o găsim la foarte multe, cu tendința de a se extinde la toate substantivele feminine, care, datorită sensului (v. cele spuse mai sus), sunt apte de a o primi. Cauza fenomenului trebuie căutată, de data aceasta, în lumea exterioară, adică în viața socială, nu în sistemul lingvistic. Civilizația materială face progrese extraordinar de mari și de rapide. Urmarea este, între altele, înmulțirea neobișnuită a obiectelor menite să satisfacă nevoile și plăcerile oamenilor. Aceste obiecte (dau termenului înțelesul cel mai larg cu putință: preparate chimice și farmaceutice, fabricate de tot felul, ștofe, etc.) nu capătă totdeauna numiri nouă, fiindcă nu-i necesar, nici posibil în toate cazurile. Deseori se întrebuintează numele materiei prime, care, în această calitate, nu avea decât excepțional o formă de plural, pentru că noțiunea însăși nu poate fi, în general, concepută sub ipostaza pluralității. Aplicat însă la produsele lucrate din materia respectivă (numeroase, cel puțin ca aspect și destinație), numele trebuie să aibă un plural, așa spune chiar că nu poate avea decât plural, singularul rămânând să indice, ca și mai înainte, materia ca atare.¹ Acest plural sună obișnuit, dacă nu chiar totdeauna, în *-uri*. Căci prelucrarea materiei asimilează, până la identitate, noțiunea modificată astfel cu obiectele propriu zise ('lucruri', cum se exprimă gramaticii), pentru care Romanii și Grecii, de pildă, dispuneau de substantive neutre².

aceea, pronume feminine cu sens neutral): *-e* caracterizează pluralul substantivelor feminine (spre deosebire de *-uri*, care, dată fiind originea lui din lat. *-ora*, este simțit ca specific pentru ambigene), așa că prezența lui la pluralul ambigenelor dă acestora o nuanță abstractă, ceea ce se potrivește cu mintea predispusă spre abstracție a oamenilor de cultură.

¹ Cu substantivele așa zise abstracte lucrurile se petrec la fel, dacă noțiunea exprimată de ele suferă o transformare care o asimilează cu obiectele materiale concrete.

² Dezinența *-uri* poate da un sens concret (adică mai concret) și substantivelor ambigene, cum arată construcția *lichidurile din rafturile farma-*

Procesul morfologic descris aici se află în curs de desfășurare. De aceea marea majoritate a substantivelor de care este vorba posedă forme de plural duble, în luptă una cu alta. Cea nouă tinde să elimine pe cea veche, și într'un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat victoria ei va fi, de sigur, o realitate. Cine observă cu oarecare atenție limba noastră actuală vede ușor că cei mai mulți Români (copiii, adolescenții și tinerii aproape în unanimitate) preferă aspectele nouă ale pluralului (-i la feminine, -e la ambigene, -uri la femininele abstracte cu sens concret și la cele 'materiale' ca nume de obiecte fabricate).¹

Exemple numeroase am dat în studiul citat la începutul prezentului paragraf. Nu le mai reproduc aici (decât doar întâmplător). Dar între timp am adunat altele, pe care, întru cât confirmă constatările și, sper, explicațiile mele anterioare, cred util să le înșir mai jos. Gruparea o fac după genuri: a) feminine și b) ambigene, iar pe cele dintâiu, fiindcă aparțin la mai multe categorii morfologice, le separ după dezinență. Toate (sau aproape toate) au forme duble. Eu notez numai pe cea nouă, adică pe cea aberantă, care se abate dela normele flexiunii nominale, așa cum le-a deprins generația mea în ultimele decenii (cam de pe la 1900 încoace).²

a) Feminine.

1. Dezinența -i (în concurență cu -e): *ancori* (AV 15), *bala-laici* (Ins, Oct. 1940, 17), *beteli* (PTA 200), *birji* (Răd I, 228), *brădoici* (BPh VI, 210), *brăzdi(le)*, *carieri*, *căpri* (FF XIV, 59),³ *căpșuni* (GI, 7 Iulie 1940, 3, 4), *chiși* (sing. *chită*, AO XVIII, 97), *cireși* (AV 127),⁴ *cârși* (ibid. 49), *coli* (ibid. 11), *colinzi* (Mold. estică), *colivi* (CIst 419), *comenzi*, *coperti* (VR, Iunie 1940, 65), *co-*

ciei (Mihail Sebastian): *lichide* indică noțiunea științifică respectivă, are, deci, înțeles oarecum abstract, *lichiduri* 'preparatele farmaceutice sub forma de lichide', obiecte concrete, materiale. Despre -uri în general, cu valoarea aici arătată, v. *Preocupări literare* V, 560 și *Ethnos* II, 74-5 (e vorba de graiurile populare din județul Olt).

¹ Remarc ulterior că, în unele cazuri (foarte puține, de altfel), -i al femininului plural se impune din cauze oarecum fonetice. De pildă: *munt. cireși*, *corcoduși*, etc. sună la singular *cirease*, *corcodușe*. Aceasta înseamnă că -i dela plural este nu numai „regulat”, ci chiar obligatoriu.

² Izvorul îl arăt numai când e scris, și chiar atunci numai dacă exemplul mi se pare interesant din diverse puncte de vedere (este puțin cunoscut sau puțin accesibil, provine dela un scriitor însemnat, m'a surprins existența lui, etc.).

³ Și la un ofițer, originar de peste Prut.

⁴ General (sau aproape) în vorbirea muntenească, deși se poate con-

piți (AO XVIII, 97), *corcoduși* (AV, 81), *crămi*, *crățiți* (RB-R 10; Hyst 51), *curcubieț* (ALR I, 1, harta 7), *depeși*, *disciplini* (VR, Sept. 1938, 90), *dulămi* (PTA 202), *fălăngi*, *feși* (MN, 2 Maiu 1940, 7), *firizi* (VR, Oct. 1398, 96), *foci*, *foiți* (Ins, Febr. 1939, 329), *frești* (JL, 13 Aug. 1939, 3, 1), *funți* (AV 15, 105), *găluști*, *gărăfi*, *hăini* (BL VI, 189), ¹ *hăli*, *influenți*, *insuli* (VR, Apr. 1939, 33, în vers), *iscusinți*, *îmbrăcăminți* (TK 151; Ins II, 3, 751, 966), *înghețâți* (sing. *înghețată*), *lebezi* (AV 42), *lotci*, *luminății* (sing. *luminăție* = *iluminăție*, 1907 II, 166), ² *lunți* (sing. *luntre*), ³ *medității*, *movili* (VR, Nov. 1938, 3), *nostimăzi*, *notiți* (OR I), *pamblici* (VR, Iunie 1940, 13), *panorămi* (VE), *parăzi* (VR, Iunie 1940, 83), *pălmii*, *peleșini* (Hyst 9), *pluți* (Ins, Maiu 1939, 232), *preliminări* (VR, Apr. 1939, 152), *reguli* (AcR), *sălbi* (Mac I, 64; VR, Apr. 1940, 146), *săpi* (1907 II, 369), *sentinți* (Ins, Aug. 1940, 254), *sobi* (RGR II, 20), *stafizi*, *sucursăli*, *sudălmii*, *șuți* (sing. *șută* = *ciută*, AO XVIII, 97), *șopți* (RFR, Apr. 1940, 143), *tălăngii* (1907 II, 138), *tărăbi*, *tehnici*, *telegrămi*, *tendinți*, *tinzi* (VR, Nov. 1938, 44), *trăiști* (Ins, 1 Iulie 1940, 8) și *trăiști* (Mac I, 145), *troci* (ALR I, 1, harta 7), *tulpini*, *țărăncii* (VR, Aug. 1939, 32; JL, 24 Sept. 1939, 2, 1), *Țigăncii* (foarte răspândit, chiar la Moldoveni, ca Otilia Cazimir, de pildă), *uliți* (Răd I, 306), *undiți*, *uzimii*, *vișinii*.

De adăugat următoarele exemple moldovenesti (A XLVII, 96 urm.): *cătărămi*, *cușmii*, *jaletcii*, *năfrămii*. Apoi *cozi*, care caută, mai pretutindeni, să înlocuiască pe *coade*: se știe că acest substantiv exprimă, la plural, nuanțe diferite, după cum e vorba de coadele femeilor sau de cozile cailor, etc.

Datorită tendinței aici în discuție, vorbirea populară preface regulat pe *a* accentuat în *ă* la substantivele al căror plural se termină în *-i* (și care păstrează neschimbat pe *á* în limba cultă): *mărgini*, *nății* (Gl, 23 Iunie 1940, 24), *stății*, *tăxii*, etc., ⁴ tocmai pentru că forma cu *ă* se deosebește mai clar de singular decât cea cu *a*.

funda cu pluralul lui *cireș*. La fel *corcoduși*, *vișinii* (cf. *căpșunii*, notat mai sus).

¹ La Buzău, de pildă, n'am auzit altă formă.

² Vorbește un țăran (moldovean).

³ *-i* a făcut să dispară *r* precedent (a cărui prezență cere numai decât un *i* sonant), ceea ce a dus la *t > t*. Exact ca *inți* pentru *intri* (pers. II sing.), auzit de mine în gura unui copil, la Buzău.

⁴ Cf. și *ălbii* (Arghezi).

Că fenomenul caracterizează în special limba actuală, probează, dacă ar mai fi nevoie, formele de plural, mai vechi, în *-e* ale unor substantive care astăzi sună pretutindeni în *-i*: *ciuperce*, *pușce*, *rane*, *talpe* (Necploce), *blane* (Ien. Văcărescu), *mare* (ArhR III, 54), *figure* (Hașdeu), *lacrăme*, *porunce(le)*, *rane*, *săgete*. (Șt. PAȘCA, *Cel mai vechiu ceaslov românesc*, București 1939, 38).

Deoarece femininele au la plural același aspect ca la genitiv-dativ singular, trebuie arătat, lucru care, de altfel, se înțelege dela sine, că cele spuse mai sus se potrivesc întocmai și pentru genitiv-dativul singular. Iată câteva substantive pe care le-am întâlnit numai sub această ultimă formă: (*Valea*) *Cenăzii*, n. top. (I. Agârbiceanu), (buzunarul) *jacheții*, (poziția) *Orăzii*,¹ (acestei) *provădenți* (VR, Martie 1939, 116).²

2. *-li* pentru *-le*: *băsmăli* (A XLVII, 96), *curăli* (ibid. 97), *haimanăli*, *hărăbăli* (1907 II, 37), *măhălăli* (ibid. 369), *măntăli* (ibid. 164 și A XLVII, 97), *zăhărăli* (A XLVII, 98).

3. *-urî*: *cărnuri* (CrA, 128), *dămuri*,³ *fanteziuri*,⁴ *gazeturi* (1907 II, 475),⁵ *hăituri* (AL, 5 Febr. 1939, 7),⁶ *mărinaturi* (Ins II, 3, 520), *mărimuri*,⁷ *mâncăruri*,⁸ *olănduri* (VR, Aug. 1938, 45), *scumpeturi* (1907 II, 177), *tivduri* (ALR I, 1, harta 7), *zemuri*.

¹ Ardelenii, mai ales, spun așa, fiindcă nomin. -acuz. sună *Oradia* (nu *Oradița*, cum pronunță, de obicei, Românii de dincoace de Carpați).

² Față de puterea cu care se manifestă tendința aceasta, pare anacronică și pedantă păstrarea lui *-e*, la numeroase plurale feminine, în vorbirea și scrisul unor Români (influențați, foarte probabil, măcar câteodată, de Academie), de pildă *cirede* (VR, Nov.-Dec. 1934, 107), *epoce*, *pagine* (AL, 29 Dec. 1935, 9,2), *predice*, etc. Stăruința de a prefera pe *-e* lui *-i* este foarte vizibilă la substantivele terminate în *-că*: *critică*, *fonetică*, *lingvistică*, *statistică*, *tehnică*, etc., care s'au fixat, pentru marea majoritate a contemporanilor noștri, sub forma cu *-i* (*fonetici*, *lingvistici*, etc.). Trebuie acceptat *-e* numai când există primejdie de confuzie cu un substantiv masculin aparținând aceleiași familii de cuvinte (de ex. *critic-critici*, alături de *critică-critice*).

³ Trivial, cu sens ironic (la adresa femeilor stricate).

⁴ Stofe 'fantezi', deci înțeles concret și, într-o anumită măsură, colectiv (despre m a i m u l t e obiecte similare).

⁵ În gura unui țăran. De altfel se poate spune, în general, că această dezințență, despre care am afirmat mai sus că este simțită ca populară și arhaică la ambigene, are, într-o anumită măsură, acest caracter și la terminine (când e vorba de noțiuni mai mult ori mai puțin culte și ale căror nume au, în limba comună, pluralul sub forma lui obișnuită, cu *-e* sau *-i*).

⁶ Sing. *haită* (de lupi, etc.).

⁷ Auzit dela un calugăr, licențiat în Teologie. Nuanță ironică foarte vizibilă, care provine, în bună parte, și dela caracterul aberant al dezințenței (cf. nota 3). Pluralul curent al acestui substantiv (*mărimi*) are și sensul concret aici în discuție.

⁸ Formă condamnată adesea, ca fiind urită, etc. Nașterea ei se dato-

Cu privire la pluralul în *-i* alături de cel în *-e* al substantivelor (pot adăuga și al adjectivelor), trebuie amintit un fapt pe care l-am discutat la „Fonetică” (cap. I, § 3). Am arătat acolo că, din cauza alternanței lui *e* și *i* neaccentuați, apare, în scris, foarte des (în vorbire și mai des), *i* pentru *e*. Și am dat exemple ca *fetile*, *literile*, *operile*, etc. La prima vedere astfel de cuvinte seamănă bine cu *limbile*, *tălpile*, *vămile*, etc., așa că ar putea fi considerate ca aparținând la aceeași categorie morfologică din punctul de vedere al formării pluralului. În realitate, ele se deosebesc lămurit, cum dovedește în mod neîndoielnic aspectul nearticulat al acestui număr: *fete*, *litere*, etc. (niciodată, cred, n’am dat în scrisul nostru actual de grafii ca *feti*, *literi*, etc.), alături de *limbi*, *tălpi*, etc. (cu *-i* consonant). Prin urmare, exemple de felul lui *fetile*, *literile*, etc. nu trebuiesc interpretate ca exemple de substantive care sunt supuse tendinței de a înlocui pe *-e* prin *-i* la plural. Tot așa să ne ferim de greșala pe care am putea-o săvârși în sens invers, dacă am lua... în serios forme scrise de felul lui *limbele*, *nenorocirele*,¹ etc., care se întâlnesc și ele, deși mult mai rar, datorită fenomenului numit hiperurbanism. Pentru orientare, cel mai sigur mijloc este pluralul nearticulat: *-e* de o parte, *-i* de alta, care nu se pot confunda în niciun caz, chiar dacă pe cel dintâiu îl pronunțăm *i* (căci acesta este un *i* sonant, iar celălalt, *i* consonant).

b) Ambigene.

adause, *adultere*, *aerodroame*, *albușe*, *almanace* (StI V, 54),² *apetite*, *arce* (M. Sadoveanu), *așternute* (VR, Martie 1940, 160), *avanse* (într’un comunicat al Ministerului Finanțelor), *buste*, *cabarete*, *cabre*, *caucioace* (în gura unui subofiter de aviație), *cămine*, *cearsafe* (Răd I, 428), *cenacle* (Ins, Iunie 1939, 612), *chibrite*, *contacte* (VR, Aug. 1939, 156), *conture*,³ *cotețe* (VR, Nov. 1938, 3),

rește totuși unei necesități, pe care au simțit-o, în primul rând, restauratorii. Căci *mâncări* are sensul de ‘două sau mai multe acțiuni care poartă acest nume’ (cf. *două bădi strică, dar două mâncări nu*), pe când *mâncăruri* însemnează exact ceea ce aveau nevoile restauratorii să exprime în listele de bucate, anume ‘diverse feluri de mâncare’ (așa dar înțeles concret și precis).

¹ Iată câteva exemple: *altitudinile* (VR, Ian. 1935, 71), *nervurile* (ibid. 73), (culmea) *culmelor* (Ins, 15 Ian. 1936, 59), *limbele* (Foc 438). De obicei avem a face cu greșeli de tipar, care probează însă același lucru, că zețarii (nu autorii!) confundă cele două dezinențe ale pluralului.

² Forma în *-e*, simțită ca necesară de autorul respectiv, a adus cu sine varianta, puțin obișnuită, în *-c* a acestui cuvânt, pe care se cuvine să-l întrebuițăm sub aspectele *almanah-almanahuri*.

³ Deja la Eminescu (*abia conture triste...*).

cuprinse,¹ *debușee*, *dialoge*,² *distice*,³ *duete*, *echilibre* (VR, Aug.-Sept. 1940, 162), *entuziasme* (ibid., Iunie 1939, 148), *flagele* (ibid., Iunie 1939, 66), *frunzișe* (I. Pillat), *gheme* (PTA 42), *ghioace*, *ghîșee*, *ghivece*, *hazarde* (SR IV, 27), *hipodroame*, *hotele*, *ideale* (Ins, Dec. 1939, 504), *intelecte* (RFR, Aug. 1939, 405), *îndemne*, *jersee*, *mărunțișe*, *mototoale*, *nase* (ALRM I, 1, harta 37), *nivele* (BSG XLVII, 355), *nuclee*, *ocoale*,⁴ *parfume* (Macedonski), *plane* (JL, 17 Dec. 1939, 1, 1), *plumbe*,⁵ *potoape* (Azi, 14 Iunie 1940, 7, 1), *profile*, *prototipe*,⁶ *rapide*,⁷ *răsade* (Răd I, 105, 468), *refrene* (VR, Aug. 1938, 113), *regime*, *reliefe* (RIR V-VI, 496), *reperere*, *resoarte*, *revere* (VR, Sept. 1938, 30), *rituale* (PC 87), *sarcofage*, *scrâncioabe*, *scurt-circuite*, *sprijine* (VR, Febr. 1939, 12), *strate* (ibid., Nov. 1938, 19), *sutiene*, *șire*, *șirete* (Gl, 23 Iunie 1940, 1), *șpalte*, *șuiere*, *tacte* (Ins, Apr. 1940, 48), *talaze* (AV 82), *tance*, *tavane*, *ture* (dela *tur* < frc. *tour*; cf. sing. *tură*, notat mai sus, pag. 54), *uruite* (Ins, Iunie 1940, 7), *vârteje* (Delavrancea), *zăgaze* (Arghezi), *z buciume* (AL, 29 Maiu 1939, 1, 2).

O grupă aparte alcătuiesc substantivele terminate în *-giu*, despre a căror finală am vorbit, din punctul de vedere al pronunțării, în cap. I, § 5 din „Fonetică“. Varianta în *-j* (*avantaj*, *echipaj*, *raclaj*, *sondaj*, etc.) primește la plural dezinența *-e*: *avantaje*, *echipaje*, etc. Cred că *-uri* nu apare deloc (sau numai în mod cu totul excepțional)⁸ la această variantă. Evitarea lui *-uri* se observă însă și la formele în *-giu*, unde, din cauză că un plural în *-e*⁹ nu corespunde sistemului nostru lingvistic, întâlnim dezinența *-i*: *avantajii*, *echipajii*, etc., apoi *cortegii*, *privilegiu*, *consilii*, *domenii*, *teritorii*, etc. Se poate spune că, indiferent de aspectul fonetic al finalei, toate aceste substantive merg împreună, în sensul că toate tind să facă pluralul altfel decât în *-uri*. Tendința e atât de puternică, încât dezinența mai nouă este preferată și atunci când s'ar

¹ La criticul Pompiliu Constantinescu.

² La Paul Zarifopol.

³ G. Călinescu. Cf. observația făcută în nota 2 dela pag. 70.

⁴ Sensul propriu (*ocol de vite*). *Ocoluri* înseamnă 'drumuri ocolite'.

⁵ În limbajul ceferiștilor, când e vorba de vagoanele plumbuite.

⁶ *Tip* face pluralul numai în *-uri*. *Tipi* înseamnă 'oameni, indivizi'.

⁷ Dela *rapid* 'tren rapid'.

⁸ De pildă *curajuri*, care suna însă, cu siguranță, și *curaje*.

⁹ De aceea au dispărut repede pluralele de felul lui *fluvie*, *principie*, *studie* ș. a., care circulau pe la jumătatea secolului trecut (latinistii le-au întrebuințat și după aceea, deoarece aveau în minte modelul lat. *principia*, *studia*, etc.).

putea produce confuzii, din cauza omonimiei, de pildă în cazul lui *medii*, plural și dela *mediu*, dar și dela *medic*.¹ De altfel dezinența *-i* are prin ea însăși un caracter echivoc, fiindcă este semnul distinctiv al pluralului feminin,² și, în cazul substantivelor terminate la singular în *-ie*, ea se combină cu *i* sonant precedent, pentru a da naștere diftongului *-ii*, perfect identic cu *-ii* al ambigenelor. Și totuși limba actuală preferă dezinența aceasta, fără să se îngrijească de eventuale confuzii, care, chiar dacă nu se produc în mod strict, răsar o clipă în mintea ascultătorului (și, evident, în aceea a vorbitorului), prin asociație cu *-ii* al femininelor. Este drept că identitatea formală a ambigenelor cu femininele, la plural, slăbește mult sensibilitatea pentru confuzie, a cărei primejdie persistă totuși, dată fiind deosebirea noțională dintre aceste două categorii de substantive.

Lupta care se duce între cele două dezinențe ajută la ivirea unor forme de plural hibride (din punct de vedere fonetic și raportate la aspectul singularului). Astfel, alături de *avantaje* și *avantagii*, întâlnim *avantajii* (cel puțin în scris, dar cred că sunt Români care și pronunță așa), la fel *echipajii*, *tirajii*, *voiajii*, etc. Evident că asemenea forme, care iau naștere prin contaminarea celorlalte două (și vina, ca să zic așa, o poartă singularul, cu variantele lui *avantaj-avantagiu*), trebuiesc evitate, după cum trebuiesc evitate (în ipoteza, nu tocmai neverosimilă, că ele există) pronunțări ca *avantajiu*, *echipajiu*, etc.

Am afirmat mai sus că subiectele vorbitoare sunt stăpânite de tendința aici în discuție cu o forță aproape irezistibilă. Și am pomenit de reducerea, în largă măsură, a sensibilității lor firești pentru confuzii sau omonimii. Printre substantivele ambigene cu pluralul în *-e* (alături de mai vechiul *-uri*) există multe al căror singular este identic cu participiul trecut al unui verb aparținând aceleiași familii de cuvinte sau cu adjectivul corespunzător.³ Urmează că pluralul în *-e* al acestor substantive sună exact la fel cu pluralul feminin al participiilor sau adjectivelor în discuție. Să se

¹ Se poate cita și *dolii* (AL, 3 Maiu 1936, 84), pluralul lui *dolii* și al lui *dolie* 'canal, rigolă (pe acoperișul caselor)'.

² Și al celui masculin, firește, dar aceasta nu interesează discuția noastră.

³ Fiind, de fapt, adjective întrebuințate substantival.

compare, de pildă, *așternute, cuprinse, uruite*, apoi *ideale, plane*.¹ Și totuși aceste forme apar mult mai des decât altele, iar până la urmă, dacă tendința continuă să lucreze intens (și nu văd ce-ar putea interveni s'o împiedece), ele vor ajunge a fi singurele întrebuintate.

Dezinența *-uri* este, după cum am mai spus, simțită ca arhaică și populară. Așa se explică evitarea ei în limba actuală a majorității oamenilor de cultură. Iată un număr de exemple, menite să înlesnească verificarea și, sper, confirmarea acestei impresii, care cred că este cu atât mai puțin subiectivă, cu cât eu însumi recurg, de obicei, la pluralul în *-uri*²: *aplausuri* (M. Kogălniceanu), *aresturi, așezământuri* (VR, Sept. 1938, 46), *avizuri* (1907 II, 455), *biliarduri* (Eminescu), *brilanturi* (Alecsandri), *cabareturi, cabineturi* (VR, Sept. 1938, 46), *costumuri* (Bolliac), *diamanturi* (Neculce), *epizoduri* (VR, Iunie 1939, 147), *excesuri* (Bălcescu), *facsimiluri, fânașuri* (CrA 168), *flageluri* (Ins III, 8, 328), *gazuri* (ibid. 321), *geniuri* (Macedonski), *glonțuri* (Neculce), *masivuri* (CrA 224), *materialuri* (VR, Sept. 1938, 56), *mediuri* (VR, Aug. 1939, 92), *metoduri* (ibid., Sept. 1938, 52), *miezuri* (AV 121),³ *muzeuri* (VR, Nov. 1938, 56), *obiecturi* (ibid., Sept. 1938, 48), *pacheturi* (1907 II, 392), *palaturi* (Kogălniceanu, Alecsandri), *parantezuri* (Vl. Streinu), *participuri* (D. Dăscălescu, anul 1850), *peizagiuri* (VR, Sept. 1938, 45), *portreturi* (ibid. 48), *procesuri*,⁴ *scheleturi* (Alecsandri), *serviciuri* (Gr. Alexandrescu), *trăgaciuri* (VR, Dec. 1936, 67), *țepușuri* (AL, 5 Febr. 1939, 8, 3).

Se înțelege că găsim în limba mai veche sau chiar în cea veche unele substantive ambigene cu pluralul în *-e*, care sună astăzi, probabil pretutindeni, exclusiv în *-uri*: *discurse, răspunse* (L. Morariu, *Cărturăria lui Ilie Eminovici*, Cernăuți 1938, pag. 10), *frace* (Alecsandri), *împrumute* (Neculce), dar numărul cazurilor de acest fel este foarte redus, în comparație cu cele care sprijină afirmațiile mele. Prezența lor dovedește numai că limba noas-

¹ Omonimie avem și la *șirete* (plur. lui *șiret*, substantiv, și plur. femin. al lui *șiret*, adjectiv, două cuvinte care n'au, bine înțeles, nicio legătură etimologică).

² Am în vedere, mai cu seamă, substantive de felul celor deja pomenite. La cele care urmează prefer, mai totdeauna, dezinența *-e* (sau *-i*).

³ Dela acest substantiv, dacă-l considerăm ambigen (de fapt, el este masculin), nu-i posibil alt plural, și totuși forma în *-uri* pare nelalocul ei.

⁴ *...actele de cugetare sunt procesuri...* (AL, 4 Nov. 1934, 7, 6): autorul (Izabela Sadoveanu) a vrut să evite confuzia cu *proces* (în justiție, etc.).

tră a șovăit mereu între cele două dezințe ale pluralului la ambigene, cum a șovăit și între *-e* și *-i* la pluralul femininelor. Dar niciodată nu s'a putut constata lupta dintre variantele morfologice ale aceleiași substantiv în proporțiile ei actuale și, mai cu seamă, tendința uneia de a înlătura pe cealaltă. Concurența se desfășură sub ochii noștri și va continua multă vreme (poate chiar totdeauna) în viitor, căci simțim că în unele cazuri ambele variante vor persista, din cauza deosebirii semantice dintre ele (de ex. *raporturi* și *rapoarte*), iar în altele limba s'a oprit la forma 'arhaică' în *-uri*, asupra căreia nu va reveni (*discursuri*, *fracuri*, *împrumuturi*, etc.). Dar nu-i deloc greu să observăm că, de cele mai multe ori, lupta se va sfârși prin biruința lui *-e*,¹ cum cred că au arătat exemplele menționate mai sus.²

Din cauze fonetice, unele substantive masculine prezintă, la forma de plural articulată (nominativ-acuzativ), un aspect interesant, care merită să ne rețină un moment atenția. Am vorbit la „Fonetică” (v. cap. III, § 3) despre pronunțarea ca *i* a lui *i* precedat de șuierătoare (*ș*, *j*, *ț*, etc.). De asemenea am arătat tendința lui *i* final de a se pierde, când se găsește în contact imediat cu un *i* sonant (cap. II, § 4). Combinarea acestor două fenomene duce la o formă de plural care face impresia unei inovații morfologice, fiindcă pe de o parte diferă de cea obișnuită (și, în scris, generală), iar pe de alta raportul dintre ea și singularul aceleiași substantiv se prezintă altfel decât ne așteptăm. Depildă: *dinți* (sing. *dinte*), *munți* (sing. *munte*), etc., pe care le-am auzit în vorbirea a numeroși Români, indiferent de provincie, căci *i* > *i* după *ț* se întâlnește mai pretutindeni. La Moldoveni (și la o bună parte dintre Ardeleni), această modificare se produce și după *ș*, *j*, etc., așa că pluralul articulată în *-i* (pentru *-ii*) apare cu mult mai des: *cireși*, *Franțuji*, etc. Raportate la singular, precum și la aspectele lor literare, astfel de forme se prezintă ca o noutate, și de aceea am crezut că trebuiesc menționate, fie și măcar din fugă.³

Un număr de substantive apar la plural, împotriva uzului, căci exprimă noțiuni care nu pot fi imaginate ca o pluralitate sau,

¹ După cum la feminine va învinge *-i*.

² Pentru alte substantive (ambigene și feminine) decât cele discutate, v. DR IX, 415 urm. (material luat din ALR I, 1).

³ Bine înțeles, nu numai substantive, ci și altfel de cuvinte prezintă finala *i* (pentru *ii*) în condiții fonetice identice: *alți*, *inalți* ș. a.

în ipoteza că posedă un plural, capătă această formă acolo unde ea nu se justifică. Iată-le:

activitate (principiului care azi impregnează toate *activitățile* germane, Ins I, 1, 395);

apropiere (comori au fost ascunse prin *apropieri*, Hyst 9);

argint (în zorii de *arg'nți*, BP, nr. 486, 171) ¹;

atmosfera (mare creator de *atmosferae*, CL, 4 Ian. 1936, 6, 6-7) ²;

auditor(iu) (aproape regulat, poate și din cauza frc. *mes chers auditeurs*, etc., dar și pentru că substantivul nu mai este simțit ca colectiv, deci oarecum abstract, ci ca nume al fiecăruia din cei care alcătuiesc publicul sălii unde se ține conferința, așa dar sinonim cu *ascultător*);

bibliotecă (încăpere largă, cu mai multe *biblioteci*, AL, 8 Nov. 1935, 3, 1) ³;

considerație (cu multe *considerații*, cu alese *considerații*, etc., formulă de dedicație foarte răspândită) ⁴;

cotropire (setea de *cotropii* a altor popoare, VR, Sept.-Nov. 1936, 94);

distincție (nu fac *distincții* de rasă, Ins, III, 7, 530) ⁵;

farmec (plutirea plină de *farmece* și primejdii, VR, Aug. 1934, 7; tot așa *farmecele D-nei N.*, etc.) ⁶;

fonduri (o carte care nu e lipsită nici de *fonduri* de umanitate, VR, Martie-Apr. 1935, 77) ⁷;

grisă (*grisi* fierți în apă, AL, 26 Dec. 1937, 15, 2) ⁸;

inutilitate (experiența *inutilităților* faptelor, Hyst 252);

¹ În vers (rimează cu *aliniți*). Pluralul are înțeles concret, ca nume al unei monezi determinate (cf. cei treizeci de arginți ai lui Iuda Iscariotul).

² Pluralul ne trimete exclusiv la termenul din științele fizice (unitate de măsură a presiunii atmosferice).

³ Cu sensul popular și semicult de 'dulap cu cărți'. Și frc. *bibliothèque* se întrebuițează cu această accepție.

⁴ Și aici pluralul se întrebuițează numai cu înțelesul concret ('modul cum considerăm o problemă, un lucru, etc.').

⁵ Are plural atunci când însemnează 'decorație, premiu, etc.' (mijloc concret de a distinge pe cineva pentru meritele lui).

⁶ *Farmece* apare numai în formula *a face farmece* (așa dar cu sens folcloristic).

⁷ Pluralul însemnează 'mijloace financiare, bani'.

⁸ Acest substantiv are numai singular. Dacă s'a putut ajunge totuși la un plural, aceasta se datorește formei lui duble: mold. *grisă*, munt. *grîș*. Ultima a fost considerată ca plural de către autorul respectiv (Moldovean de origine).

omagiu: singularul se întrebuintează în dedicații (lui N. *omagiu cordial, amical, etc.*), iar pluralul ca formă de salut (*omagiile respectuoase* D-lui sau D-nei N.);

plac (și-l practicau după *placurile* lui Casanova, VR, Nov.-Dec. 1934, 78) ¹;

preajmă (în *prejmele* Botoșanilor, *ibid.*, Nov. 1938, 52) ²;

principiu (Franța nu are obiecțiuni de *principii*, *ibid.*, Aug.-Sept. 1937, 78) ³;

proză (culegere de *proze*, RFR, Iulie 1937, 157) ⁴;

putință (aceasta le dă niște *putinți* de înțelegere, AL, 1 Nov. 1935, 8, 4) ⁵;

zgaibă (cu *zgaibele* în sus, *ibid.*, 10 Iulie 1938, 4, 5) ⁶.

Întâlnim, dar mult mai rar, și fenomenul opus, adică singularul pentru plural, aceasta la substantive pluraliatantum. De pildă:

Digestul lui Iustinian (Ins II, 3, 460) ⁷;

într'o nămiază (Nirv 120) ⁸;

în fiecare zori (CL, 31 Aug. 1935, 4, 6-7) ⁹.

§ 3. Cazul. Prilej de discuție oferă, mai cu seamă, genitiv-dativul singular al substantivelor feminine. De obicei acest caz are, când este nearticulat, aceeași formă ca pluralul (tot nearticulat): *casă* — (unei) *case* — (niște) *case*; *vulpe* — (unei)

¹ N'are plural. Au influențat *gust* și alte sinonime (aproximative, bine înțeles)? Sau numai împrejurarea că acțiunea se repetă?

² De fapt, acest cuvânt nu-i un substantiv propriu zis în limba română actuală, ci membru al locuțiunii adverbiale (sau al prepoziției, cu formă substantivală) *în preajma* (la fel cu *împotriva*).

³ Trebuie singularul, fiindcă *de principiu* are exact același sens ca adj. *principal*. A lucrat atracția plur. *obiecțiuni*.

⁴ Subt influența lui *poezie-poezii*? Așa dar, *proze* ar însemna 'operă (literară) în proză'.

⁵ Autorul a confundat, adică a considerat sinonim, acest cuvânt cu *putere*.

⁶ *Zgaibă* are, în formula cu *zgaiba 'n sus*, înțeles obscen. Este evident că autorul, necunoscând valoarea semantică a acestui substantiv, l-a identificat cu *picioar* (= picioarele 'n sus).

⁷ E vorba de celebra operă juridică din vremea împăratului Iustinian, care conține sentințe, avize, etc. de-ale jurisperșilor romani (lat. *Digesta*, rom. *Digeste*). A influențat frc. *le Digeste*.

⁸ Autorul, Moldovean, nu știe că formula (specific muntenească) sună *la nămiezi* și de aceea a modificat-o, contaminând-o cu *într'o amiază* (de altfel nici acest de pe urmă substantiv nu poate primi înaintea lui pe *în*, din pricină că nu exprimă un interval de timp, ci un singur moment din zi).

⁹ Deși formal la plural (datorită lui *-i*), prezența lui *fiecare* arată clar că autorul simte așa zicând pe *zori* ca singular.

vulpi — (niște) *vulpi*). Urmează că femininele cu forme duble la plural (v. paragraful precedent) posedă forme duble și la genitiv-dativ singular. Deoarece constatarea corespunde normelor morfologice românești, astfel de substantive nu prezintă un interes deosebit, mai ales după ce am arătat care este situația pluralului. În consecință mă limitez numai să enunț faptul.

Interesante sunt, ca totdeauna de-a-lungul acestei lucrări, abaterile sau ceea ce ni se pare a fi abateri dela sistemul limbii noastre. O primă grupă, cea mai numeroasă, cred, și, de sigur, cea mai remarcabilă o constituie substantivele în *-e*, a căror temă conține un *oa* accentuat. La plural acest diftong se monoftonghează în *o*, din cauza dezinenței *i*¹. Ne-am aștepta să avem același aspect fonetic și la genitiv-dativ singular. Așa se și întâmplă, dar numai la forma nearticulată a acestui caz: *eroare* — (unei) *erori* — (niște) *erori*. Când substantivul se articulează, foarte mulți Români păstrează diftongul. Aceasta însemnează că pornesc nu dela genitiv-dativul nearticulat, ci dela nominativul nearticulat, căruia-i adaugă un *-i*, fără nicio altă modificare: *eroare* — (a) *eroarei*. Așa dar se lasă influența de aspectul nominativului. De ce? Acest caz este, foarte probabil, mai des întrebuințat decât genitiv-dativul, și în general (să nu uităm că are aceeași formă ca acuzativul și vocativul, prin urmare capătă și dela acestea un sprijin pentru a-și afirma predominarea morfologică), dar și în special, când avem a face cu substantive care, din cauza sensului, funcționează mai frecvent ca subiect, obiect direct, complement circumstanțial decât ca atribut și obiect indirect. La abstracte intervine și altceva: lipsa sau raritatea pluralului, care, fiind identic cu genitiv-dativul nearticulat, poate ajuta forma acestuia în lupta cu nominativul (susținut de acuzativ și vocativ).

Limba actuală nu face deosebire între neologisme și cuvinte vechi. Le tratează pe toate la fel. Se observă totuși că fenomenul în discuție caracterizează mai ales împrumuturile relativ recente, lucru firesc, întru cât la substantivele celelalte uzul s'a fixat de vreme îndelungată, cel puțin în vorbirea populară, care, oricum ar fi, servește adesea drept normă chiar oamenilor de cultură.

Iată exemplele găsite de mine în scrisul românesc actual.

¹ Se știe că *oa* este condiționat de prezența unui *e* sau *ă* (eventual și *a*) în silaba următoare.

eroarei; o conjurație a *favoarei* (EO II, 23)¹; stigmatul *floarei* de crin (CL, 10 Aug. 1935, 6, 1), conturul *floarei* (Răzb 351); (paginile) *Foaei sătești*²; grozava tortură a *foamei*³; Moșitorul *Oastei*⁴; *oroarei*; *ploaiei* (Răd II, 375; VR, Ian. 1938, 113; RFR, Maiu 1938, 292; PhV 58); (lipsa) *pudoarei*; (cu pri-lejul *sărbătoarei*; (în voia) *soartei*⁵; *teroarei*⁶; al *valoarei* istorice (DA 103); câmpia *vânătoarei* (AL, 17 Iunie 1934, 1, 2), meșteșu-gul *vânătoarei* (Ins II, 3, 711)⁷; plânsul *vioarei* (Ins, Oct. 1940, 41), al *vioarei* (CS 421).

Dacă substantivele de felul celor înșirate mai sus alcătuiesc o grupă relativ numeroasă și, în orice caz, interesantă prin nefuncționarea normei fonetice *oá — e > ó — i*, ele nu sunt totuși sin-gurele al căror genitiv-dativ articulat are ca punct de plecare nominativul. Cele care urmează acum prezintă un aspect foarte variat în ce privește sunetele.

*cireadei*⁸; aventura *Ileanei*, tatăl *Ileanei* (Azi, 25 Aug. 1940, 7, 3)⁹; în fața *oglindei* (ZN 326)¹⁰; *ogradei* (AV 15)¹¹; tribuna

¹ Plural rar (și sună, mai des, *favoruri* decât *favori*).

² Titlul unei publicații periodice. De adăugat: (autorul) „*Scrisoarei pierdute*”; (directorul) „*Moarei Dacia*”, care se explică și se justifică, poate, prin faptul că sunt titluri de opere, firmă, etc., adică formule oarecum fixe și consacrate ca atare. Cf. (epoca) *Ecaterinei cea Mare* (în loc de... *celei Mari*).

³ N'are plural. Cf. n. top. *Câmpul Fomii* (RIR VII, 194).

⁴ Așa se chema o publicație periodică a Ministerului Apărării Naționale. Pluralul *oști* circulă mult mai puțin decât sing. *oaste*.

⁵ Acest substantiv sună la nominativ *soartă* și *soarte*. Genetivul citat mai sus are la bază, de sigur, prima dintre aceste două forme (genetivul celeilalte face *al sorții*).

⁶ N'are plural.

⁷ Forma corectă (cu -o-) poate evoca, o clipa, pe *vândtori*, pluralul lui *vândtor*. De aceea (sau și de aceea) este ea evitată?

⁸ Greșală propriu zisă de limbă, cum arată și păstrarea lui *ed* înaintea lui *e* din silaba următoare (cf. *ceartă-certei*, etc.).

⁹ Influențat de genitiv-dativul n. pers. *Leana*, care face, probabil, totdeauna *Leanei* (*Lenei* s'ar confunda cu *lenii*, dela *lene*)?

¹⁰ ТИТІН înregistrează un plural vechiu *oglinde* (care se întâlnește și la Odobescu). Dacă această formă circulă încă, *oglindei* se explică și tot-odată se justifică. Il întrebuințează, de altfel, un scriitor de talent (Gib. I. Mihăescu).

¹¹ Situația ar putea fi asemănătoare cu cea descrisă în nota prece-dentă. La ТИТІН nu există însă un plural *ograde*.

orgăi sale (AL, 6 Martie 1938, 15, 4); *otravei*; *pielei*¹; sistemul „*pleașcăi*”²; eroul *povestei* (DA 250); îmboldit de gândul *răsplăteii* (AL, 15 Apr. 1934, 1, 7); înfățișarea imensei *sale* de recepție (Ins, 15 Aug. 1936, 125)³; unei *șleahte* (ibid. II, 3, 404); *vestei*⁴.

O situație specială, din diverse puncte de vedere, au următoarele: *dragoste* (celei mai exuberante *dragoste*, AL, 14 Febr. 1937, 5, 3)⁵; *melopee* (monotonia unei *melopee*, JL, 12 Febr. 1939, 3, 3)⁶; *plebe* (voioșia unei *plebe* urlătoare)⁷, etc. Cât despre o construcție ca: meritul celei de-a treia *dimensiune* (Ins, Iunie 1939, 579), dacă n'avem a face cu o greșală de tipar, trebuie s'o considerăm ca un exemplu de absență a acordului, datorită faptului că legătura sintactică dintre cele două substantive este slab simțită⁸.

Astfel de forme trebuiesc evitate, pentru motivul că nu corespund normelor flexiunii nominale românești. Faptul că au o structură fonetică deosebită, ajutat, la unele, de o circulație redusă nu justifică identitatea formală dintre genitiv-dativ și nominativ-acuzativ. De asemenea să se ferească Muntenii de *-chii* și *-ghii* la substantive, mai ales proprii, care se termină în *-că*, resp. *-gă*: *maichii*, *Catinchii*, *Olghii*, etc.⁹ Căci genitiv-dativul (nearticulat) este egal, la feminine, cu pluralul, și, deoarece niciun cuvânt de acest fel nu sună la plural în *-chi* sau *ghi*, pentru ce ar avea ele numai la genitiv-dativ singular această finală?

În paragraful precedent am constatat că dezinența *-i* tinde să înlocuiască pe *-e* la pluralul unui mare număr de substantive

¹ Cred că toți Românii spun așa. *Pieii* pare a fi o formă de-a verbului *pieri*.

² IstA II, 267.

³ Cf. cele spuse în nota 11, pag. 78.

⁴ Foarte răspândit (mai răspândit decât *povestei*).

⁵ Acest substantiv ramâne, de obicei, neschimbat și la plural, fiindcă, în calitate de cuvânt abstract, se întâlnește extrem de rar sub forma pluralului (cf. totuși *dragostile*, AL, 9 Maiu 1937 8, 4 și AV 127, apoi *dragostii* într-o poezie populară ardelenescă, AL, 16 Maiu 1937, 9, 1 și la Mac I, 202). Și elementul fonetic va fi intervenind în sensul păstrării lui *-e* la genitiv-dativ: accentul pe antepenultima și grupul consonantic *st* din silaba finală (datorită accentului, *dragostii* sau *dragostii* dă un ritm ciudat, iar *st* are nevoie de un sprijin, care nu-i poate veni de la *i* consonant. Cf. *pacoste*, pentru care TIKTIN nu înregistrează un plural.

⁶ Și alte neologisme în *-ee*, de ex. *onomatopee*, *tranșee*, etc. pastrează, obișnuit, pe *-e* la genitiv-dativ.

⁷ La E. Relgis, care nu stăpânește perfect limba noastră.

⁸ V. „Sintaxa”, capitolul despre acord.

⁹ Radu D. Rosetti scrie undeva *trăsurichii*.

feminine. Dată fiind identitatea dintre plural și genitiv-dativ singular, ne așteptăm să găsim mai des pe *-i* decât pe *-e* și la această ultimă formă. Așa și este. Am notat acolo câteva nume topice ardelenesti (*Cenăzii, Orăzii*). Aici vom adăuga *Câmpia Turzii* (așa spun Românii de peste munți, pe când cei de dincoace preferă varianta *Turdei*), apoi *Gura Sărății* și *Podgoria Sărății* (jud. Buzău), al căror *-ți* are, de sigur, rostul să evite o înțelegere greșită: *Săratei* ne-ar trimete la 'o (apă) sărată oarecare', nu la toponimicul (unic sau, cel puțin, foarte cunoscut de toți locuitorii de prim-prejur) *Sărata*.

Exemple de nume apelative nu socotesc necesar să mai dau. Toate cele care fac pluralul în (sau și în) *-i* (v. lista la locul citat) au și la genitiv-dativ singular aceeași finală. Inșir numai câteva, pentru care cred că n'am înregistrat în cursul lecturilor mele decât această ultimă formă: (unei) *cerți* (VR, Iulie 1939, 135), *trăveții* (Ins II, 3, 229), *tinzii* (AL, 5 Febr. 1939, 7).

Ar mai fi de amintit două fapte, de ordin fonetic sau grafic, despre care a fost vorba și la „Fonetică”, dar și în paragraful precedent, unde m'am ocupat de pluralul femininelor. Din cauza alternanței lui *-e* și *-i*, ca dezinențe chiar ale unuia și aceluiași cuvânt, forma articulată de genitiv-dativ singular se pronunță și, mai ales, se scrie adesea cu *-ei* în loc de *-ii* și invers.¹ Astfel de confuzii sunt ușor de înlăturat, dacă ne orientăm după aspectul pe care-l are substantivul la genitiv-dativ singular nearticulat (sau, ceea ce-i tot una, la pluralul nearticulat): unui *-e* dela forma nearticulată îi corespunde un *-ei* la cea articulată, iar unui *-i* îi corespunde un *-ii*. Așa dar adăugăm un *i* la forma nearticulată, ca s'o căpătăm pe cea articulată (după cum, în cazul pluralului, adăugăm articolul *-le*).

Alt fapt este următorul. Genitiv-dativul singular articulat al femininelor în *-ie* are finala *-iii* (conform regulii pomenite chiar acum), pe care în scris o redăm totuși prin *-iei* (cel puțin așa recomandă Academia).² Din cauză că ultimul *i* este absorbit de cel precedent, pronunțarea ei reală apare, în gura oelor mai mulți Români, ca *-ii* (cu doi *i* sonanți). Urmarea este că oamenii

¹ Intocmai cum nominativul (și acuzativul) plural articulat prezintă *-ele* pentru *-ile* și *-ile* pentru *-ele*.

² Ca să evităm prezența a trei *i* consecutivi, care chiar la pronunțare par incomozi (sau neufonici). De aceea mulți dintre noi și spun, nu numai scriu, *-iei*.

cu puțină cultură sau neatenți scriu *-ii* în loc de *-iii* sau (cum ar trebui) *-iei*. Un exemplu dintr'o serie nenumărată: epoca *bărbații* (VR, Sept. 1934, 80). Același lucru, adică dispariția lui *-i* consonant, se întâmplă și la substantivele al căror genitiv-dativ articulat se termină în *-ii*: curtea *școli*, căldura *veri*, etc. Un caz interesant, căci s'a fixat oarecum oficial, grație împrejurării că aparține toponimiei, este *Meri-Petchi* (sat în Ilfov), pentru *Merii Petchii*¹ (cf. și *Meri-Goala*, sat în Teleorman). Se înțelege că astfel de grafii trebuiesc evitate cu orice preț. Intru cât fenomenul este de natură fonetică, el ne întâmpină pretutindeni unde un *i* consonant final are înaintea lui un *i* sonant, indiferent de categorie morfologică, de caz, număr, etc.²

Dar cu aceasta n'am epuizat materialul pe care-l oferă limba actuală privitor la genitiv-dativ. Se știe că aceste cazuri se formează, la numele proprii de persoană, în două chipuri, după genul lor: femininele merg cu substantivele comune, adică primesc dezinența și articolul enclitic corespunzătoare, pe când masculinele li se adaugă articolul înainte.³ Totuși auzim foarte des (mai rar citim) *a lui Corina*, *lui Maria*, etc. Astfel de forme fac impresia că sunt neromânești, căci se abat dela sistemul nostru flexionar: marea majoritate a Românilor (printre ei, în primul rând, țărani) nu le întrebunțează, dar în schimb ele apar regulat în gura străinilor, chiar a aceluia care vorbesc bine românește. Suntem, deci, îndreptățiți să le considerăm, cel puțin în parte, ca un produs al influenței străine, venită, se înțelege, nu de peste graniță, ci din interiorul țării, unde trăiesc atâți oameni a căror limbă maternă nu este româna și care totuși o vorbesc în mod obișnuit. O confirmare, indirectă, a acestei explicații mi se pare faptul că (*a*) *lui Maria*, etc. ne întâmpină mai des în ținuturile transcarpatice și prin Bucovina, unde, din pricina împrejurărilor, sensibilitatea lingvistică a conaționalilor noștri este mai redusă. Acolo chiar țărani recurg de multe ori la astfel de forme. De

¹ Genitivul n. pers. *Petca* (femininul lui *Petcu*, de origine bulgărească).

² Fiindcă suntem la substantiv, pot cita exemplul următor: cele trei *personagi* de basm (VR, Sept. 1934, 90).

³ Numai cele terminate în *-a* pot fi, din cauza finalei, asimilate cu numele apelative (cf. *Duminica Tomei*, *Nică a lui Ștefan a Petrei*, etc.), deși chiar la ele predomină antepunerea articolului (*lui Toma*, *a lui Petrea*, etc.). Cu scopuri stilistice, și celelalte nume masculine primesc articolul la sfârșit (*conspirația Dărmănescului*, *vitejia Radului*, etc.), ca în limba veche și pe alocuri, în cea populară actuală.

aceea S. Pușcariu, oprindu-se, cu un prilej oarecare, asupra lor, le prezintă ca ceva normal, tocmai fiindcă, în calitate de Ardelean, este mai deprins cu ele.

Dar nu numai influența străină, în sensul arătat aici, trebuie invocată pentru a explica acest fenomen morfologic. Limba actuală posedă multe nume proprii feminine nebaştinăse sau alcătuite după model alogen, care se caracterizează, între altele, printr'o finală nepotrivită cu sistemul lingvistic românesc, de pildă: *Cati, Chichi, Fofa, Jeni, Mimi, Miți*, etc.¹ Adăugarea articolului de genitiv-dativ *-ei* la astfel de nume este imposibilă (cel puțin în marea majoritate a cazurilor). Singurul mijloc pentru a arăta raportul de atribut și de obiect indirect este întrebuintarea articolului masculin, pus, se înțelege, înainte (ca la numele proprii masculine): (*a*) *lui Cati*, (*a*) *lui Jeni*, etc.

Aceeași greutate de neînvinș o întâmpinăm (deastădată cu toții), când e vorba de prenumele unei femei, precedat, cum se obișnuiește în vorbirea oamenilor mai mult ori mai puțin culti, de frc. *madame*. (*A*) *madamei Ionescu* nu merge, din punct de vedere social, adică al conveniențelor, pentru motivul că așa se exprimă lumea în păturile inferioare (mai exact periferice) ale societății, unde se spune și, mai ales, *madam(a) Ioana* (așa dar, asimilare complectă a cuvântului francezesc). Și atunci recurgem iarăși la modelul masculin al genitiv-dativului numelor proprii: (*a*) *lui madame Ionescu*.

Dela forme ca acestea, foarte frecvente în limba de toate zilele, ajutate, în cazul celor mai mulți Români, de construcțiile similare (*a*) *lui Jeni*, etc., n'a fost greu să se ajungă la (*a*) *lui Corina*, (*a*) *lui Maria*, etc., care caracterizează, după cât mi se pare, vorbirea oamenilor semiculti.²

Dar lucrurile nu s'au oprit aici. Imitația s'a întins și la nume apelative, de ambele genuri.³ Inceputul trebuie să-l fi făcut substantive ca *mamă, tată, frate, soră, nene, bădie*, etc., apoi, în gura servitorilor, *cocoană* (și *conia*), *dudue*, etc., care seamănă

¹ Se pot adăuga modificările similare ale unor nume curente: *Ani* (scris, firește, *Anny!*), *Meri* (= *Mary*, adică *Maria*), etc. Este clar că avem a face cu o modă anglo-americană, venită prin cinematograful.

² În special pe a femeilor, aproape indiferent de cultură.

³ Masculinele de acest fel merg, cum se știe, cu femininele în ce privește modul de articulare (primesc și ele articolul definit la sfârșit, nu înainte, ca numele proprii masculine).

cu cele proprii prin faptul că denumesc ființe unice: pentru subiectul vorbitor, *mama, tata, duduia, etc.* (subt forma articulată) însemnează *mama, tata, duduia* lui însuși, așa cum *Ion, Maria, etc.* trimet la o singură (adică la o anumită) ființă cu acest nume, cunoscută și de cel care vorbește și de cel (sau cei) care ascultă. Curios pare amănuntul că numărul substantivelor comune de genul masculin cu (*a*) *lui* înainte este mult mai mic decât al celor feminine. Și ar trebui să fie invers, din moment ce la masculine acest mod de a forma genitiv-dativul nu contravine sistemului nostru lingvistic, cum este cazul cu femininele. Situația aceasta constituie, cred, o confirmare a uneia din explicațiile propuse mai sus, aceea că la nume de felul lui *Cati, Jeni, etc., madame Ionescu, etc.*, foarte răspândite în vorbirea zilnică, nu dispunem de alt mijloc pentru a exprima genitiv-dativul decât articolul masculin antepus.

În limba scrisă fenomenul nu se întâlnește prea des. De aceea exemplele strânse de mine sunt puține și provin dintr'un singur izvor: M. Celarianu, *Polca pe furate*, unde ele apar în gura eroilor (soldați, femei cam de mahala, etc.)¹ Iată-le: *lu prietena mea* (pag. 17); *vorba lu biata mama* (58); *lu conța aia frumoasă* (98); *spune-i lui liceianul tău* (101); *lui coana Turica* (145); *lui fratele i-ar da locul* (183).²

După modelul numeralelor cardinale, unele substantive își formează genitivul cu *a* înainte și fără ca aspectul lor să se schimbe. Am notat un singur exemplu, dar el este suficient ca să ne dăm seama că numai substantivele care exprimă noțiuni cantitative, asemănătoare, deci, din punct de vedere semantic, cu numeralele se pot declina în modul acesta, lucru natural, de altfel: *în urma concedierii a parte din personal* (VR, Febr. 1939, 54).³ Fenomenul se întâlnește des, când substantivul, indiferent de înțelesul lui, este precedat de un adjectiv cantitativ: *în prezența a numeroase personalități; cu sprijinul a puțini oameni de bine;*

¹ Aceasta nu însemnează că fapte asemănătoare nu se găsesc și în alte opere literare.

² Cf. și *am să-i telegrafiez chiar azi lui tata* (OC 171). Fenomenul ne întâmpină și la alte cuvinte afară de substantive: *fiitt! Asta să i-o spui lui altul...* (AL, 14 Iulie 1935, 7,5).

³ Echivalentul *...a unei părți...* prezintă inconvenientul că i prea precis (din cauza nedefinitului *unei*, care individualizează noțiunea în discuție).

*după mărturia a diferiți martori oculari, etc.*¹ În astfel de cazuri nu substantivul, ci adjectivul dinaintea lui face posibilă formarea genetivului ca la numerale. Exemplul următor poate fi citat și el aici: *a costat viața a încă un ostaș* (comunicat oficial, dat cu prilejul rebeliunii din Ianuarie 1941).²

Dintre celelalte cazuri ale substantivului numai *vocativul* prezintă unele particularități vrednice de notat. Se pare că, la masculine, forma în *-e* câștigă teren în dauna lui *-le*. Poate că faptul este de natură mai mult stilistică: dezinența e caracterizează vocativul din limba veche și din cea populară, așa că întrebuințarea lui de către scriitorii contemporani dă stilului o nuanță considerată, de obicei, ca poetică. În sprijinul acestei interpretări vorbește și amănuntul că noțiunile neanimate devin adevărate ființe, dacă numele lor, puse la vocativ, primesc finala *-e*: *Alei, Vintii Crivețe* (vers din cântecul lui Marcoș Pașa, citat de P. CARAMAN, *Cronologizarea baladei populare* I, 13).³ De pildă: *căr-mace* (VR, Apr. 1940, 10); *Evrîca, directoare!* (Luc 398); *filosoafe* (VR, Sept.-Oct. 1939, 10); *prea înțelepte* (ibid., Apr. 1940, 8); *Ce faci, nelegiuite?* (DP 222); *Rămâi cu bine, verișoare* (ZN 301).

Fenomenul opus, adică *-le* în locul obișnuitului *-e*, ne întâmpină mai rar. Pare general *băiatule*, dar numai în condiții determinate (la adresa chelnerilor și a oamenilor de serviciu), în vorbirea muntenească. S'a născut, de sigur, sub influența lui *domnule*, căci are, ca și acesta, valoarea unui titlu. Cf. și *omule*, cu aceeași întrebuințare.

Alt uz popular, exploatat cu scopuri stilistice de către scriitori, este adăugarea dezinenței de vocativ la toate substantivele care merg împreună (ceea ce se întâmplă atunci când numele propriu sau al profesiei este precedat de *domnule* sau de un termen echivalent): *domnule căpitane!* (Ins, Ian. 1939, 2); *domnule Iujule!* (1907 I, 99); *domnule Nicule!* (ȚB 273); *dom'le Pușule!*

¹ S-ar fi putut articula adjectivale (prezența numeroaselor personalități, etc.), dar s-ar fi schimbat sensul (ne-am fi gândit la anumite personalități, etc., și nu asta a vrut subiectul vorbitor să spuie).

² Prezența și, mai ales, topica lui *încă* explică aspectul acestui genetiv (cf. *viața încă a unui ostaș*, care nu poate fi înlocuit prin *viața încă a un ostaș*, fără să avem impresia unei construcții neromânești, ceea ce nu-i cazul cu *viața a încă un ostaș*, chiar dacă și aceasta e cam neobișnuită).

³ Pentru sesizarea deosebirii stilistice, să se compare forma cu *-le* (*Alei, Vintule Crivețule*). De altfel numele proprii fac obișnuit vocativul în *-e* (afară de cele terminate în *-u*).

(CL, 15 Sept. 1934, 4, 5); *domnule Sergiule!* (DO 119).¹ Dintre scriitorii mai vechi cred că numai la Caragiale găsim un fapt asemănător: 'amicii' din Schițele sale îi spun autorului *Domnule Iancule!*, formulă care poate fi interpretată și ca o contaminație a familiarului *nene Iancule!* cu „solemnul“ *Domnule Iancu!* Sigur este că *Domnule Iancule!* are caracter periferic și că a servit de model celor mai mulți autori contemporani, care utilizează construcția cu intenții satirice (în romanul citat al lui Cez. Petrescu, *Iuju* este un arendaș evreu, prezentat foarte defavorabil).²

Deosebirea dintre un vocativ (de nume propriu) cu dezinență și altul fără, ambele precedate de un cuvânt oarecare, apare și sub altă față. Să se compare *dragă* (sau *iubite*) *Radu* și *dragă* (sau *iubite*) *Radule*; *dragă Bogdan* și *dragă Bogdane*, etc. Formele cu dezinență sunt mai familiare; de aceea, în ipoteza că același nume este și de botez și de familie, dăm preferință variantei cu *-e* (sau *-le*) în primul caz și celeilalte în al doilea.

§ 4. Declinarea. Numeroase substantive aparțin la două declinări, din cauză că au două finale diferite. În § 1, lit. a și b am dat o bogată listă de substantive care sunt, la singular, și masculine și feminine: *amib(ă)*, *cartel(ă)*, etc., *fapt(ă)*, *lăcat(ă)*, etc. Se înțelege că forma terminată în consoană merge după decl. II, iar cealaltă după decl. I.³ Dar nu astfel de cuvinte am aici în vedere. Mă gândesc la acelea care-și păstrează genul sub ambele lor aspecte. Majoritatea sunt feminine și neologisme. Această ultimă particularitate explică, în bună parte, lipsa lor de fixitate morfologică. Dat fiind genul lor, urmează că o formă se termină în *ă*, cealaltă în *e*.

La neologisme ne-am aștepta ca tendința de asimilare să meargă în aceeași direcție pentru toate. Realitatea lingvistică se prezintă, și de data aceasta, altfel decât ne spune logica. Unele au finala *-e* în vorbirea păturilor inculte sau mai puțin culte, altele, dimpotrivă, se termină în *ă*. Așa dar adaptarea lor la morfologia autohtonă se face în ambele moduri posibile (dacă ținem seamă de gen și de faptul că, cu excepția celor accentuate pe ultima

¹ Cf. și *Sfințite părinte arhimandrite!* (IA 345), care seamănă foarte bine cu *Doamne Isuse Hristoase!* din limbajul bisericesc (deci arhaic) și popular (în acesta a intrat prin mijlocirea textelor religioase).

² *Domnule Iujule!* poate fi înțeles și ca *Domnule!*, *Iujule!* (ți spui întâiu *Domnule!* ca unui om respectabil, apoi *Iujule!* ca unui egal sau, mai ales, inferior, — inferior din punct de vedere moral).

³ Sau a III-a, dacă terminația este *e*.

silabă, femininele românești nu pot avea decât finalele *ă* și *e*). Aceasta dovedește că fiecare neologism se asimilează după norme proprii,¹ adică sub influența unor anumite cuvinte băștinașe, care nu intervin și în cazul altor neologisme.

Iată câteva exemple mai interesante²:

aniversară-aniversare (de fapt, femininul adj. *aniversar*, într buințat substantival; *-e* se datorește confuziei cu infinitivul lung substantivat al vb. *aniversa*); *capitală-capitalie* (tot adjectiv feminin devenit substantiv; varianta a doua era foarte răspândită în prima jumătate a sec. XIX și ceva mai târziu, astăzi ea este arhaică și populară, de aceea apare, în limba scrisă, numai cu intenții stilistice); *compresă-compresie* (frc. *compresse* nu poate da în românește decât *compres*, cum s'a zis odată, sau *compresă*); *esență-esenție* (< fr. *essence*, cu observația făcută la exemplul precedent); *garanție-garanță* (< frc. *garantie*); *imagine-imagină* (< frc. *image*, dar modelat după lat. *imago*, *-inis*, poate luat direct din latinește, cum presupune Dicț. Acad.; forma în *-ă* este analogică, creată ulterior, dela plur. *imagini*, sub influența lui *margină*, variantă populară a lui *marginie*); *instanță-istanție* (< frc. *instance*; varianta a doua circula în primele decenii ale veacului trecut, când cuvântul deabia intrase în limba noastră, prin legiuirile imitate după cele franțuzești); *ipostază-ipostazie* (cuvânt grecesc, împrumutat încă din sec. XVIII, ca ambigen, *ipostas*, dar modificat mai târziu după frc. *hypostase*, feminin; *ipostazie*, absent în Dicț. Acad., apare Spm 172); *jerbă-jerbie* (< frc. *gerbe*; varianta în *-ie* la ȘtB 34 și AL, 18 Dec. 1938, 4, 4); *origine-origină* (< frc. *origine* sau lat. *origo*, *-inis*; pentru *-ă*, v. explicațiile date mai sus la *imagine*); *rezidență-rezidenție* (< frc. *résidence*; forma în *-ie* se datorește influenței lui *prezidenție*, la baza căruia se află *prezident*, atât de asemănător cu *rezident*); *sorginte-sorgintă* (< ital. *sorgente*); *tabacheră-tabachere* (< ital. *tabacchiera*, prin intermediu grecesc și polonez,

¹ Conform principiului, enunțat de geografia lingvistică și confirmat în atâtea cazuri concrete, că fiecare cuvânt are istoria lui (diferită de a altora).

² Pun întâiu forma care trebuie preferată, pentru motivele care se vor arăta la fiecare în parte.

căci cuvântul există din sec. XVIII; toate modelele străine au *-a*, care la noi s'a prefăcut în *-ă*, de aceea am pus varianta cu *ă* final înaintea celui cu *-e*¹, deși aceasta pare mult mai răspândită); *taxă-taxie* (< frc. *taxe*); *torță-torție* (< frc. *torche*, ital. *torcia*; finala cuvântului italianesc se potrivește cu a rom. *torție*, dar trebuie să fi intervenit un element, greu de identificat, care a dat naștere, în limba noastră, variantei *torță*, exact ca în cazul n. top. *Franța*², căruia îi corespunde ital. *Franciă*); *tumoare-tumoară* (variantea a doua, foarte rară; am întâlnit-o o singură dată, la Dr. Bagdasar, *Timpul*, 21 Iulie 1940); *tutore-tutor* (aceeași observație, ca la cuvântul precedent, pentru forma fără *-e*, EO I, 44, care altfel pare mai adaptată la sistemul limbii noastre, dacă ținem seamă de *institutor* < frc. *instituteur* și de numeroase formații vechi în *-tor*, cu care neologismul acesta este pus împreună; *tutore* s'a impus prin juriști, măcar că amintește, în defavoarea lui, de *directore*, *inspectore*, etc. ale latiniștilor, devenite repede ridicule); *vacanță-vacanție* (< frc. *vacance*)³.

Interesante, din punct de vedere istoric, sunt, în lista de mai sus, cuvintele de felul lui *esență*, *instanță*, etc., a căror variantă în *-ie* este, de obicei, anterioară celeilalte și se explică prin influența latinismului, chiar la oamenii care combăteau exagerările acestui curent. Pentru neologismele de origine romanică serveau ca model prototipele (reale sau presupuse) latinești⁴, datorită nu numai doctrinei (ca în cazul latiniștilor propriu ziși), ci și unui adevărat simț sau instinct lingvistic, firese la vorbitorii unei limbi neolatine. Dar formele în *-ie* au început a fi părăsite imediat ce puterea latinismului a slăbit, păstrându-se totuși, până astăzi, în vorbirea mai mult ori mai puțin populară, unde au pătruns încă depe vremea preponderenței lor asupra celor în *-ă*. Așa se explică de ce *esenție*, *instanție*, *vacanție*, etc. sună arhaic și popular, adesea chiar comic (în orice caz, ele pot fi utilizate cu intenții iro-

¹ S'a născut, de sigur, grație lui *e* accentuat din silaba precedentă, care a prefăcut, prin asimilație, pe *-ă* în *-e*. A ajutat, probabil, și plur. *-ri*, care trebuie să fie foarte răspândit.

² Acest nume se explică, în bună parte, prin frc. *France* (deși *-ce* > *-ță* nu este în perfectă regulă).

³ De adăogat *poștă-poștie* și *siguranță-siguranție*.

⁴ Cf., de pildă, *essentia* și *instantia*.

nice sau pentru a caracteriza un personaj, o situație, etc. într'o operă literară).¹

Substantivele vechi cu forme de declinare dublă prezintă un interes mult mai mic decât neologismele, de care se deosebesc în toate privințele. Situația lor nu se datorește influenței etimonului, ci exclusiv analogiei. Aproape toate sunt masculine², prin urmare fac pluralul în *-i*, singura dezinență pe care o cunoaște genul lor. Cum acest *-i* se întâlnește și la declinarea II și la a III³, urmează că singularul poate avea și finală consonantică și un *-e*. Astfel se ajunge foarte ușor la crearea unei a doua variante, diferită de cea originară prin terminație, deci, morfologic vorbind, prin declinare (adică prin categoria în care sunt puse de gramatici, după aspectul fonetic al părții lor finale). Circulația celor două forme n'are caracter social (vreau să spun cultural), ca la neologisme, ci se conduce, în general, după criteriile geografice (sau dialectale), iar adesea după criteriile individuale (la scriitori, de pildă, care, indiferent de provincie, acceptă varianta socotită mai conformă cu spiritul limbii, așa cum îl simt în conștiința lor).

Iată o parte dintre cele mai frecvente⁴:

berbec(e); *culbec-culbece* (FM 13); *curpen(e)*⁵; *margine-margină*; *nare-nară*; *pesmet(e)*; *postată-postate* (AL, 10 Ian. 1937, 5, 4; există și a treia formă, *postață*, la Tecuciu, de pildă); *prapur-prapure* (CL, 31 Aug. 1935, 3, 2); *sâmbure-sâmbur* (AL, 10 Febr. 1934, 9); *secere-seceră* (1907 I, 281 și la Argezi); *stru-*

¹ Constat ulterior că în rusește cuvintele corespunzătoare celor românești discutate mai sus se termină în *-ița*: *instantsiia*, *rezidentsiia*, *vakansîia* 'la vacanțe', *vakantsîia* 'les vacances'. Este sigur că aceste forme au influențat și ele, mai mult, poate, decât modelele latinești, cum probează, indirect, dar foarte convingător, *seminarie*, de pe vremuri, căruia numai în rusește îi corespunde o formă similară (*seminăriia*).

² Dacă ținem seamă de pronunțarea muntenească a femininelor în *-ă* precedat de *j*, *ș*, etc., putem lua în considerație și atâtea substantive de felul lui *grijă*, *platoșă*, etc., care, în dialectul moldovenesc și în limba scrisă, merg după decl. I, iar în dialectul muntenească după a III-a. Este interesant totuși că forma articulată apare, de obicei, cu *-a*, nu cu *-ea*: *grije*, dar *grija* (cf. Hyst 452), *mătușe-mătușa*, etc.

³ Pot adăuga și la I-a, de care țin câteva substantive masculine terminate în *-ă* (*popă*, *tată*, *vădică*, etc.).

⁴ Trimeterile din paranteză se referă la varianta a doua, mai rar întrebuințată sau, cel puțin, evitată, de obicei, în limba literară.

⁵ Subt influența acestuia (și a altor cuvinte asemănătoare) se va fi născut și *germene* alături de *germen*?

gur(e); *Tighina-Tighinea* (AAF IV, 35)¹; *vierme-vierm* (CL, 9 Maiu 1936, 7, 6).

Situație specială au, între altele, următoarele: *oaspete-oaspăt* și *tatăl-tatul*. Pe *oaspăt* l-am întâlnit de două ori la poetul G. Lesnea, în rimă cu *proaspăt*. Il înregistrează și ТИКИН (împreună cu varianta *oaspet*), ceea ce arată că circulă și aiurea (păcat că nu ni se arată unde anume). Acest substantiv posedă încă o formă: *oaspe*, care-i cea mai veche (< lat. *hospes*) și de aceea din ce în ce mai puțin întrebuințată (pare aberantă față de plur. *oaspeți* < *hospites*). Cât despre *tată*, cele două variante există numai la forma articulată. *Tatul* se datorește analogiei substantivelor masculine terminate în consoană, care a lucrat cu atât mai ușor, cu cât ele sunt extrem de numeroase, pe când *tată* stă aproape singur². Va fi influențat, într-o oarecare măsură, și formula *tatu-său* (cu *u*, în loc de *ă*, după modelul lui *moșu-său*, *unchiu-său*, *văru-său*, etc.). Din *tatăl* + *tata* a rezultat încă o variantă: *tatal*, care se aude des în limbajul bisericesc (am impresia că numai prin Muntenia).

Cu *tată* seamănă întru câtva *vlădică*: fiind masculin, a căpătat și el o formă potrivită cu genul, anume *vlădic*, artic. *vlădicul* (G. Galaction).

§ 5. Articulația. Numele de localități cu formă de plural primesc, foarte des, articolul enclitic de singular: *Bucureștiul*, *Galățul*, *Iașul*, *Ploieștiul*, etc. Dacă la unele, de altfel numeroase, subiectele vorbitoare simt mai puțin sau nu simt deloc că au a face cu pluralul, și aceasta din cauza dezinenței (un simplu *-i* adăugat la temă), dar și, mai ales, a pronunțării (*Galăț*, *Huș*, *Iaș*, etc.), la cele derivate cu suf. *-ești* și *-ani* (sau *-eni*) situația se prezintă altfel. De aceea trebuie să găsim o explicație valabilă pentru toate, o explicație gramaticală sau morfologică. Sensul unui nume topic este de singular, chiar dacă finala lui are aspect de plural: în mintea noastră predomină sensul, noțiunea exprimată prin cuvinte ca *oraș*, *sat* ș. a., care se asociază oarecum automat cu numele de localitate respectiv. Când spunem *București*, *Galăț*, *Nicorești*, etc., ne gândim totdeauna și fără să vrem că

¹ *Tighinea* este arhaic (apare la cronicari).

² Din cauza terminației, identice cu a femininelor de decl. I, acest substantiv primește și articolul feminin *-a* (*tata*, exclusiv în limbajul familiar și cu sensul de 'tatăl celui care vorbește' sau, mai rar, 'tatăl celui cu care vorbim').

este vorba de un oraș sau un sat care se cheamă așa, ca și cum am spune *orașul București, satul Nicorești*, etc. Din cauza aceasta întâmpinăm dificultăți de acord la propozițiile având drept subiect astfel de nume: șovăim între *Bucureștii sunt capitala României* și *Bucureștii este capitala României*. Forma ne îndeamnă să preferăm prima construcție, iar înțelesul, pe a doua. Ca să ieșim din încurcătură, recurgem la formula atât de răspândită astăzi și care împacă, se pare, lucrurile: *Bucureștiul este capitala României* (= 'Orașul București este capitala României'). Așa se explică de ce acest din urmă mijloc de a ne exprima câștigă teren și apare chiar acolo unde, oricât de dispuși am fi, teoretic, să-l acceptăm, face totuși impresia că trece, cel puțin pentru moment, peste normele sistemului nostru lingvistic. De pildă: *împrejurimile Folticeninului* (AL, 25 Aug. 1935, 3, 1); *Cotroceniul dormea* (AL, 5 Apr. 1936, 7, 7); *Cazaci dau foc Focșanului* (ibid., 3 Oct. 1937, 15, 4) ¹.

Dar mai intervin, în unele cazuri, și alte elemente. Sufixele *-ești* și *-ani* (*-eni*) pot evoca, o clipă măcar, diferite sensuri. Când este vorba de o localitate puțin sau deloc cunoscută, ele ne trimet, mai degrabă, la membrii unei familii al cărei nume constituie tema sau forma de singular a toponimicului respectiv: *Ionești, Popești*, etc. (o mulțime de sate sunt numite așa) însemnează, în limbajul curent, 'familia Ionescu', 'familia Popescu', etc. ² Articulând cu *-(u)l* (în loc de *-i*) numirile de acest fel, evităm orice înțelegere greșită și, mai ales, avem ori putem avea impresia că o evităm, chiar dacă primejdia nu există.

Articolul de singular prezintă, câteodată, și alt avantaj, în legătură tot cu claritatea exprimării. Sunt unele localități celebre prin podgoriile lor: Cotnari, Drăgășani, Nicorești, Uricani, etc. Vinurile produse acolo poartă, se înțelege, aceleași nume ca localitatea însăși, dar sub forma lui de singular, cel puțin când este

¹ Cf. și *fântânile cu petrol ale Ploeștiului* (ibid., 12 Maiu 1935, 1, 1). Trebuie să precizez că exemple de acest fel apar adesea la scriitori de talent, al căror simț, ba chiar talent pentru limba lor maternă nu poate fi pus la îndoială. Atât de puternică este influența 'ideii' asupra 'formeii'!

² De altminterlea o semnificație foarte asemănătoare cu aceasta au, la origine și principal toate numele în *-ești* (mai puțin cele în *-ani*, *-eni* aceea de 'urmasii ai lui cutare' (= întemeietorul sau stăpânul, adică 'judele' satului), numai că ea s'a pierdut cu vremea.

articulat: *Cotnarul, Drăgășan(i)ul, etc. sunt vinuri foarte bune.*¹ Cez. Petrescu vorbește undeva (cred că în „La paradis general”) de vinul podgoriei Uricani (sat în apropiere de Iași), pe care-l numește *Uricanul..* Poate că și acest fapt contribuie, într’o oarecare măsură, la preferința, atât de accentuată, a limbii actuale pentru forme ca *Bucureștiul, Galațiul, etc.*

Articularea substantivelor oferă prilej de discuție și la substantivele străine, care au o terminație nepotrivită cu sistemul lingvistic românesc. Avem, înainte de toate, pe cele terminate în *a* accentuat, dar de genul masculin (căci femininele se adaptează fără nicio dificultate, grație numeroaselor substantive în *-(e)ă* moștenite ori împrumutate de multă vreme). De pildă *cinemă*, atât de des.întrebuințat (din cauza scurtimii, față de *cinematograf*, dar și sub influența fr. *cinéma*). Cum îl articulăm? Forma ar cere articolul feminin (cf. *beizadeaua*), dar merge *cinema*? Cred că nimeni nu spune așa. Sensul impune articolul masculin. Dar cine zice, cu inima ușoară, *cinema*? Este drept că felul ultim de articulare l-am înregistrat: *tehnica cinemaului* (AL, 28 Oct. 1934, 10, 6), *cu cinemaul tău* (AL, 18 Oct. 1936, 6, 1), dar nu-l putem accepta, cel puțin deocamdată. Alții s’au oprit la păstrarea substantivului sub aspectul lui neschimbat, indiferent de funcțiunea-i sintactică: *cinema și viața agricolă; cinema și tineretul; cinema rural trebuie să dea lucrătorului agricol..* (toate exemplele în VR. Iunie 1934, 31 și 35). Dar nici aceasta nu-i o soluție. Singurul mijloc de a evita asemenea forme bizare este să renunțăm la *cinema* și să ne folosim de *cinematograf*, oricâteori cuvântul trebuie articulat (personal prefer varianta genuină în toate împrejurările și cred că, procedând așa, mă conformez spiritului limbii noastre, care nu cunoaște astfel de prescurtări).

Intr’o situație analoagă se găsește *papă*, care circulă totuși mult mai puțin decât *cinemă*. Am notat un singur exemplu: *tu ești papa al meu drăguț* (AL, 23 Aug. 1936, 2, 2), care arată că

¹ Cf., mai cu seamă, am băut un *Cotnar, un Drăgășani, etc. extraordinar* sau (ca recomandare din partea restauratorului, cârciumarului ș. a.) *am un Nicorești, un Odobesti, etc. pe cinste.*

² Deoarece m am ocupat de „singularizarea” numelor topice cu formă de plural, pot aminti și fenomenul opus, care se prezintă însa ca o simplă curiozitate și se datorește, de sigur, ignoranței sau confuziei, precum *Teucii* (la publicistul Radu Cosmin), apoi *Buhușii noștri* (Man, 25 Aug. 1935, 5, 3). Altădată se observă lupta între cele două tendințe (respectarea părții formale de o parte, a sensului de alta): *Tot Crângășanii* (Act 13).

autorul n'a știut și, față de cele spuse până aci, nici nu putea ști cum să articuleze acest substantiv.¹

Altă terminație care oferă dificultăți de adaptare a cuvintelor străine la sistemul limbii noastre este *o*. Deastădată lucrurile se prezintă mai complicat decât la *-ă*, fiindcă *-o* nu există în românește decât ca dezinență a vocativului. De aceea procesul de asimilare întâmpină obstacole greu de trecut nu numai în legătură cu articularea substantivelor în discuție.

Trebue distins între *-o* accentuat și *-o* neaccentuat. Greutăți de asimilare prezintă numai ultimul. Cel dintâiu capătă, de obicei, un *u* consonant după el, și sub influența unor cuvinte vechi, terminate în *-ou*,² dar și, foarte probabil, din cauză că este perceput de Români ca *ou* (aceasta, datorită accentului, care-l lungeste puțin, adică îi dă un fel de prelungire, interpretată de ureche ca un *ū*). De pildă, dintre împrumuturile mai vechi, *cadou*, *lavabou*, *tablou*, apoi *argou*, *lingou*, *metrou*, *stilou*, *trusou*, *taxicou*, *vitrou*.³ Ultimele nu sunt pronunțate, mai ales nu sunt scrise de toată lumea, așa, dar nu-i greu de constatat că ele tind să se generalizeze sub acest aspect, singurul posibil în sistemul limbii noastre. Probă avem forma articulată: *șanțul metroului* (CL, 21 Sept. 1935, 7, 4), *particularitățile argoului*, etc. și, în special, pluralul (articulat ori nu): *lingouri(le)*, *vitrouri(le)*, etc.

Când neologismul se termină în *o* neaccentuat, există mai multe posibilități de adaptare la sistemul nostru lingvistic. În primul rând, redarea lui *o* prin *u*, așa cum s'a întâmplat, la început de tot, când latina populară din Răsărit a devenit limbă română, cu dativul și ablativul substantivelor de declinarea II, care s'au confundat cu nominativul și acuzativul (terminate în *-u*). De pildă *radîu* (pentru *radio*), în vorbirea copiilor și a oamenilor incuți, care îl și articulează așa (*radiul*); *zeru*, în mediul școlăresc, etc. Dar cazurile par a fi puțin numeroase, iar la plural sau la singularul articulat ele se împuținează și mai mult (numai *zeruri*⁴ este oarecum general, în gura elevilor de toate categoriile).⁵ Curios

¹ De altfel construcția întreagă sună cam curios.

² Să se compare situația cuvintelor cu *-i* (*fișiu*, *pardesiu*, *taxiu*, etc.).

³ Are la bază pluralul cuvântului francezesc corespunzător (*vitrail-vitraux*), poate pentrucă mai des se vorbește de mai multe vitrouri decât de unul singur.

⁴ Cf. niște *zerouri* (VR, Sept.-Oct. 1935, 47), *zerori* (Ins I, 2, 509).

⁵ *Zeruri* se poate confunda cu pluralul lui *zer*. Aceeași primejdie există la *radîu* (pentru *radio*), care este, sub această formă, identic cu

este că *-o* nu se pronunță *u* tocmai la cuvintele, mult mai numeroase, care nu vin în coliziune cu elementele vechi și nu se află, deci, în primejdie de a se confunda cu acestea. Cauza care împiedică asimilarea unor astfel de neologisme în modul cel mai potrivit cu evoluția fonetică a limbii noastre este dispariția lui *u* final în marea majoritate a cazurilor. Am văzut (partea I, cap. I, § 6) cu câtă forță lucrează încă și astăzi tendința de a elimina pe *-u*, chiar la neologismele cele mai recente.

Altă posibilitate de a „româniza” cuvintele în *-o* neaccentuat ne-o indică cele spuse aici mai sus: dacă *-u* tinde să dispară, urmează că aceeași soartă trebuie să aibă și *-o*, care, din cauza naturii și a poziției lui în cuvânt, seamănă bine cu *u* (se și pronunță cu o ușoară nuanță de *u*). Găsim și neologisme tratate în chipul acesta: *alt* pentru *alto* (*melodie de alt*, RJ 46); *picol* pentru *pic(c)olo* (*bietului picol încremenit în extaz*, 1907 II, 272); *port* (?) pentru *porto* (*porturi*, în limbajul poștei oficiale); *studiu* pentru *studio* (*studiul maestrului*, DA 79; *temp* (?) pentru *tempo* (*să ne redea cu justețã tempii*, AL, 21 Nov. 1937, 13, 2); *vers* (?) pentru *verso* (*pe versul dovezii*, VR, Iulie 1940, 50; *versul și reversul aceleiași medalii*, CL, Dec. 1935, 44).¹ Dar cele mai multe cred că nu se vor impune, pe de o parte pentru că se îndepărtează de modelul străin (acest fapt contează enorm în vorbirea oamenilor culti, care au în mintea lor etimonul respectiv), iar pe de alta, din cauza primejdiei, existentă în numeroase cazuri, de a se confunda cu diverse elemente lexicale vechi (*alt* eu pron. *alt*, mai ales sub forma articulată; *port*, plur. *porturi* cu *port*, termen geografic; *studiu* cu *studiu*, cel puțin grafic, căci *studiu* = *studio* trebuie să aibă trei silabe; *vers*(ul) cu *vers*). Mai lesne aplicabil pare acest mijloc de adaptare, atunci când neologismele sunt prevăzute cu articolul enclitic și apoi, mai ales, la plural: *Congul belgian*; *tangul, tanguri* (< *tango*); *reluarea Toledului* (AL, 20 Febr. 1938, 18, 3); *triuri* (plur. lui *trio*), etc. Condiții deosebit de favorabile au însă cuvintele a căror finală este identică sau măcar foarte asemănătoare cu un sufix sau o terminație autohtone: *picol*

radu (= *radium*), pronunțare destul de frecventă. De aceea oamenii de cultură nu spun niciodată *radu* în loc de *radio*, dar spun adesea *radu* pentru *radium*. Confuzia este aici ușurată și de cuvinte ca *radio-activ*, etc., a căror primă parte sună întocmai ca *radio*, deși are la bază pe *radium*.

¹ Un exemplu asemănător cu *vers(o)* este *tors(o)*: cu *torsul denudat* (AL, 8 Martie 1936, 8, 3) (cf. *tors*, substantiv din familia lui *a toarce*).

va învinge, cred, în curând, din cauză că se asociază, în mintea celor mai mulți Români, cu *viscol*, etc.; *scenario* a devenit, foarte probabil, din capul locului *scenariu* (și are șanse să se simplifice în *scenar*), datorită lui *-ariu*, atât de asemănător cu suf. *-ar(iu)*, etc.

După cum vedem, lupta pe care o dă limba (prin subiectele vorbitoare) pentru asimilarea elementelor străine este grea. Așa se explică șovăirile, ilustrate cu ajutorul exemplelor precedente, și, în special, faptul că majoritatea neologismelor în *-o* neaccentuat păstrează această finală, ceea ce, într'o anumită măsură, se datorește influenței etimonului, cu atât mai prezent în mintea oamenilor culți, cu cât multe din ele sunt prea recente ori se bucură de o circulație restrânsă (ca termeni tehnici), etc. E și mai comod procedeul acesta: când avem a face cu singularul nearticulat, de-abia simțim că-i vorba de un cuvânt străin. Greutatea apare la forma articulată și la plural, unde articolul, resp. dezinența de plural (totdeauna *-uri*, căci neologismele în discuție sunt simțite ca ambigene), trebuie adăugate la sfârșit (după *-o?* sau eliminând această vocală? sau prefăcând-o în *u?*, etc.). De aceea Români mai timorați, ca să zic așa, evită, pe cât posibil, întrebuintarea pluralului și pe a singularului articulat. Alții, mai curajoși, adică mai apți de a inova în materie lingvistică, recurg la alte subterfugii. Strămută, de pildă, accentul pe *-o*, lucru ușor, de altminterlea, deoarece, indiferent de originea lor reală, neologismele ne vin din franțuzește. În această ipoteză ele merg împreună cu *cadou*, *tablou*, etc. deja asimilate: *halo-ul rembrandtian al zorilor* (Răz. 262)¹; *studioul* (foarte frecvent); *tangoul* și, mai ales, *tangouri*; *taxicoul*², etc. Sau schimbă genul (din masculin, la singular, în feminin). Un singur exemplu am găsit (și acela din limba Ardelenilor): *cazină* pentru *casino* (prins de Români transilvăneni ca paroxiton, accentuat, adică, pe silaba penultimă, sub influența germ. *Kasino*).³ Sau întrebuintează diverse alte mijloace, de pildă *statul-quo* (alături de *statu-quo*). Mai des cuvântul rămâne cu același aspect (în *-o*) și când funcționează ca substantiv

¹ Nu sunt sigur însă că accentul stă pe *o*.

² Cu observația făcută în nota precedentă. Cf. și cu *taxicul nu-i da mâna* (Răz. II, 154).

³ Dicț. Acad. dă ca formă principală (căci o pune în fruntea articolului) *cazin*, iar femininul, pe care-l explică întocmai ca mine, îl scrie cu *s*.

articulat: *e vorba de a menține statu-quo* (VR, 15 Apr. 1934, 58) ¹; *pe verso unei foi* (CCD 25). ² La fel se va fi procedând cu *al(l)egro* (și *al(l)egret(t)o*), *duo*, *ghet(t)o*, ³ *motto*, *veto*, etc., pentru care nu dispun de citate. Dar pluralele? În scris se recurge la linioara despărțitoare, care se pune între substantiv (cu -o) și articol sau dezinența pluralului. Acest semn pur grafic ajută numai la semnalizarea cuvântului ca neologism încă neasimilat, lucru, de obicei, superfluu, căci oamenii care citesc îl pot recunoaște și fără această indicație.

¹ La substantiivele recente terminate în alte vocale (decât *a* și *o*), situația se prezintă, în general, limpede și avantajos pentru asimilarea lor, datorită faptului că toate poartă accentul pe silaba finală. Cum limba noastră posedă numeroase cuvinte în -*eu*, -*iu*, -*ou*, etc., neologismele respective au mers din capul locului cu acestea, adică au primit un -*u*, fără nicio altă modificare. Iată câteva exemple: *aparteu* (în limbajul teatrului), *atuu* (la jocul de cărți, dar și altfel, cu sens oarecum figurat), *careu*, *carou* (pătratul roș, ca semn distinctiv, la cărțile de jos), *crochiu*, *fișiu*, *meniu* (sau *meniu*), *racursiu*, *taxiu*, *travestiu*, etc. Este drept că numeroși Români, sub influența (mai ales conștientă, ba chiar voită) a modelelor străine, pronunță și, în special, scriu astfel de cuvinte fără -*u*, dar atitudinea lor nu prinde, și putem fi siguri că aspectele redate aici vor învinge definitiv și cât de curând. De altmintrelea, când e vorba de forma articulată sau de plural, absolut toată lumea este de acord, în sensul că întrebunțează finalele corespunzătoare (-*ul* și -*uri*).⁴

Unele dintre neologismele în -*e* prezintă forme multiple, din diverse cauze: *antre* sună așa, dar și *antreu*, apoi, mai cu seamă, *antret*. (după modelul lui *comitet*, care a apărut, probabil dela în-

¹ Ajută -*u* din prima parte a acestei compuneri, simțit ca articol.

² Cf. însă și *verso-ul problemei nu interesează* (VR, Mart-Apr. 1935, 101).

³ Mulți Români accentuează acest cuvânt pe silaba finală, pentru că li-i mai comod așa (îl pun împreună cu *cadou*, *tablou*, etc., cel puțin la forma articulată și la plural).

⁴ Cu mici divergențe în ce privește pluralul: dela *atuu* avem *atuuri*, dar și *atale* (jucătorii de cărți spun ori spuneau pe vremuri așa); *carou* face și *carouri* și *carale* (cu observația dela cuvântul precedent). Unele, de sigur foarte puține, vor fi având și un plural în -*e* (de pilda *careu*), potrivit tendinței ambigenelor de a prefera pe -*e* lui -*uri* (vezi discuția făcută aici mai sus, la pag. 70 urm.).

ceput,¹ cu *-t*, datorită rus. *komitét*); *taburet*, care cred că n'are o variantă în *-è*, se întâlnește adesea sub forma *taburel* (fiind simțit ca diminutiv, căci scaunul numit așa este mic).

Tot aici poate fi amintit *tanti*, care se răspândește vertiginos sub ochii noștri, luând, chiar în vorbirea claselor inferioare, locul lui *țată*, simțit nu numai ca „demodat”, ci și ca peiorativ². Deși păstrează pe *-i*, acest neologism este asimilat, în ce privește declinarea, cu substantivele în *-e*, deci (*a*) *tantei*, *tantele* (chiar dacă se pronunță, ba se și scrie cu *-i*: *tantii Catriona*, DO 138).

Sunt și neologisme cu finală consonantică, mai mult ori mai puțin nepotrivită cu sistemul limbii noastre. Adaptarea lor pare totuși mai ușoară decât a celor cu sfârșit vocalic (în special cu *-o* neaccentuat). Lucrul se explică: numărul substantivelor vechi terminate în consoană este mai mare decât al celor terminate în vocală, așa că un neologism cu finală consonantică găsește mai lesne un punct de sprijin în materialul lingvistic tradițional.

Condiții foarte favorabile au cele terminate în *-os* și *-us* (împrumutate din grecește și latinește): *cosmos*, *etos*, *potos*, *primus*,³ etc. Ele sunt tratate ca orice substantiv masculin: li se adaugă articolul *-(u)l* și dezinența de plural *-uri* fără nicio dificultate. *Cosmos* apare însă și sub aspectul oarecum românizat: *cosm* (FE 125, apoi la G. Călinescu).⁴ Mai delicată este situația neologismelor în *-um*. *Album*, de pildă, s'a asimilat definitiv și, se pare, de multă vreme, ajutat, cred, de accent (pe ultima silabă) și de numărul mic al silabelor. Că aceste două elemente fonetice intervin în procesul de adaptare a cuvintelor recente, probează *maximum* și *minimum*. Ca adjective, ele au pierdut pe *-um* (*înălțime maximă*, *viteză minimă*). Ca substantive, îl păstrează însă, și de aici izvorăsc ezitățile. Dacă se articulează, au patru silabe, și accentul stă pe prima, fapt ce constituie o excepție foarte rară în limba noastră. De aceea, mulți Români spun și scriu *maximul*, *minimul*, și nu numai la forma articulată, ci și la cea nearticu-

¹ În Dicț. Acad. toate citatele (numeroase și variate) au numai forma cu *t* final.

² Băiatul unei foarte bucătărese a mele spunea prietenei mamei sale, care venea să-i vadă, *tanti Lența. Țată*, singur, are sensul de 'mahalagioaică' și, mai grav, pe acela de 'proxenetă; patroană a unei case de prostituție' (cf. *nene*, cu același înțeles, despre bărbați).

³ Nu-i propriu zis un împrumut, dar formal merge cu celelalte în *-us*.

⁴ Compusele *macrocosm* și *microcosm* au totdeauna numai această infățișare.

lată.¹ Dar prin aceasta s'a ajuns la un rezultat foarte asemănător cu întrebuițarea variantelor în *-um* pentru ambele funcțiuni sintactice, pe care o găsim la numeroși oameni de cultură (și pe care cei cu preferință pentru *-ul* se pare că au vrut s'o evite). Pluralul, mai ales articulat, sporește dificultățile: *maximumuri(le)*, *minimumuri(le)* sunt ca și imposibile (în primul loc, avem o imposibilitate materială, adică fonetică, tot din cauza accentului pe prima silabă și a numărului neobișnuit de mare al silabelor). Fizicienii, de pildă, se folosesc de pluralele latinești (*maxima*, *minima*), iar cei care preferă, la singular, finala *-ul* (că fiind mai românească, poate chiar curat românească)² spun, de sigur, *maximuri(le)*, *minimuri(le)*, fără câștig apreciabil, mai cu seamă la forma articulată, în ce privește inconvenientul fonetic amintit.³

O poziție mijlocie între *album* și *maximum*, etc. are *ultimatum* (cu accentul pe penultimă). Ne-am aștepta, deci, să constatăm o tendință de asimilare în sensul conservării lui *-um*. Dar pluralul articulat prezintă dificultatea că poartă accentul pe silaba a cincea (numărând dela sfârșit spre început). În schimb, prin eliminarea lui *-um* (cf. cele spuse mai sus), acest cuvânt pare foarte neaș (*-at* este finala participiului trecut al conjug. I și a numeroase substantive cu temă verbală). Astfel operația încercată (dar neizbutită) cu *maximum* și *minimum* dă, în acest caz, rezultat satisfăcător, cel puțin la forma articulată (*ultimatul*) și la plural (*ultimaturi*). Mai avantajos se prezintă situația lui *linoleum*, care circulă, mai pretutindeni, sub aspectul „românizat” de *linoleu* (*-l*, *-ri*). Cât despre *post-scriptum*, deși ar putea ușor deveni *post-script* (după modelul lui *manuscript*, *rescript*, etc.), nu se constată, pe cât se pare, nicio încercare de a-l asimila în acest chip.⁴ Probabil, din cauza naturii lui de cuvânt „savant”, apoi, mai ales, pentru că este încă simțit ca compus (dovadă linioara dintre cele două elemente constitutive, care la *manuscript* n'a existat niciodată).

¹ Căci *maxim*, *minim* ar fi adjective, nu substantive.

² Această impresie este falsă, căci substantive nearticulate în *-ul* limba noastră nu posedă decît întâmplător (și tot neologisme).

³ Alt mijloc de a ocoli aceste dificultăți este 'feminizarea' cuvintelor în discuție. Astfel găsim la ALi 163: *termometrul e verișicat la maximă și minimă*.

⁴ Cf. *post-scriptumul* RIR X, 367).

Pomenesc, în sfârșit, cu titlu de curiozitate, pe *dominion*, care, datorită finalei, se poate asimila fără nicio greutate (și cred că s'a asimilat: *dominionul*, *dominionuri* sau *dominioane*), și totuși apare câteodată sub aspecte ciudate și contraziocătoare la același subiect vorbitor¹ (*dominion*, *dominium*, *dominiu*, plur. *dominii*). *Dominiu(m)* nu va prinde, fiindcă se poate confunda destul de ușor cu *domeniu* și totodată evocă o noțiune diferită (în *condominiu*, neologism cunoscut bine de Românii culți, *dominiu* însemnează 'stăpânire;').² Și la *stadion* se observă o încercare de „românizare”, pe care o găsim și mai puțin justificată decât la *dominion*, întru cât avem a face cu un cuvânt foarte răspândit (grație dezvoltării sportului), și anume tocmai sub forma în *-on* (*-onul*, *-onuri* și *-oane*). Unii spun (și scriu) *stadiu*,³ formă nepotrivită, fiindcă se confundă cu *stadiu* 'etapă (în evoluția unui fenomen)'.

§ 6. Substantive compuse. Când elementele alcătuitoare ale unor asemenea cuvinte sunt perfect sudate, subiectele vorbitoare le simt ca o unitate lexicală desăvârșită și le tratează, din punct de vedere flexionar, în consecință. De ex.: *untdelemn(ul)*, *-uri*, *Câmpulung(ul)*, *Turnu-Severin(ul)*, etc. Chiar *Târgu-Jiu(l)* (OR II, 91). La fel se petrec lucrurile cu toate substantivele compuse mai mult sau mai puțin vechi în limbă: fiind întrebuintate de vreme îndelungată și de către un mare număr de oameni, ele au ajuns să capete un înțeles unic și să fie, deci, asimilate cu cele simple. Acest tratament se aplică și la altfel de combinații morfologice, fie compuneri propriu zise, dar alcătuite din elemente diferite între ele, fie grupuri de cuvinte (sintagme, cum se mai poate spune), strâns legate unele de altele, simțite însă ca existând fiecare în parte. De pildă: *Zece Mai* (=sărbătoarea națională) se poate articula (*Zece Maiul de anul acesta*) sau prevedea cu dezinența de plural (*33 Zece Maiuri*, AL, 5 Febr. 1939, 3, 1), întocmai ca substantivele compuse amintite mai sus. Cf. și

¹ Intr'un articol din „Universul” dela 28 Febr. 1941.

² Poate fi amintit aici foarte recentul *prezidium* (din formula *Inaltul Prezidium al Republicii Populare Române*), care se pretează ușor la „românizare”, prin lăsarea la o parte a lui *-m*: *prezidiu* (*Inaltul Prezidiu al...*), artikulat *prezidiul* (*Prezidiul Republicii...*). Să se compare, de pildă, *preludiu*, destul de asemănător (prin finală și accent).

³ Subt influența ital. *stadio*.

Trei Cocenii (Cim 136),¹ asemănător cu *Zece Mału* prin faptul că membru al sintagmei este tot un numeral.² Chiar formațiile recente se comportă în același chip: *plin-aerul* < fr. *plein-air* (influența *plin-aerului*, în limbajul pictorilor și al cronicarilor sau istoricilor de artă plastică); *pur-sânge* 'cal de rasă (arabă sau englezească) pură' (*pur-sângii*, Ins, Febr. 1940, 382),³ etc., apoi sintagme alcătuite din două substantive: *comis-voiajorul* (*comis-voiajorule*, DA 254), plur. *comis-voiajori(i)*; *mansarda madam-Matildei* (ibid. 166, 208)⁴; *originea Radu-Șerbanilor* (ibid. 103, 332)⁵; *frumusețea eternă a Alba Iuliei* (D, 2 Dec. 1934, 1), etc. Ultimul exemplu poate apărea (și apare, de sigur, mai des) sub alte aspecte: *străzile Albei Iulia* sau *administrația Albei Iuliei*. Aceste două construcții corespund spiritului limbii mult mai bine decât prima. Cf., de pildă, *frumusețea Ilenei Cosânzeana* sau, de obicei, ... *Ilepei Cosânzenei*; „Sămnul” *maicii Magdalinei* (Ins II, 4, 239), alături de... *maicii Magdalena*,⁶ etc.

Cazuri mai mult ori mai puțin speciale reprezintă exemple ca: ... *numai Fii și Sfinții Duh* (Arghezi, apud PC 191), *moș-strămoșii noștri* (Cim 183) ș. a. La cel dintâiu, autorul s'a condus, formal vorbind, după situația dela singular: unui *Sfântul Duh* cu adjectivul articulat, trebuie să-i corespundă un plural cu articolul adăugat tot la adjectiv. Dar de ce *Duh* rămâne cu forma-i de singular? Un plural *duhî* (masculin, căci noțiunea aces-ti gen îl are!) nu există, iar *duhuri* trimete la altceva. Al doilea exemplu (scris de Arghezi *moș, strămoșii...*) ne surprinde, poate, prin forma de singular a substantivului inițial, mai ales că se poate spune la

¹ Numele unui cimitir (fictiv sau real, nu importă).

² Cred că acest amănunt explică tratamentul în discuție: numerele cardinale nu se pot articula, prin urmare articolul trebuie vrând nevrând să se alipească la substantiv.

³ Din cauza sensului, subst. *sânge* și-a schimbat genul.

⁴ Alături de *madamei Matilda* (ibid. 186), cu legătură mai slabă între membrele formulei (la fel ca în *Doamnei Matilda*).

⁵ 'Descendenți dintr'un Radu-Șerban': ca să deosebească pe strămoșul acestei familii de un *Radu Șerban* oarecare sau de un *Gheorghe Șerban* sau de un *Șerban* pur și simplu, autorul a făcut din cele două nume (la origine și în oricare alte împrejurări, două nume distincte, unul de botez, celălalt de familie) un singur nume, deci un adevărat substantiv compus. De aici tratamentul morfologic, atât de îndrăzneț la prima vedere și totuși conform cu sistemul limbii noastre.

⁶ Aceste exemple, ambele populare, nu trebuiesc puse chiar pe același plan: *Ileana Cosânzeana* este, cu adevărat, un nume dublu (dacă vrei, compus), pe când *maica Magdalena* constă dintr'un nume propriu precedat de un 'titlu'. De aceea ultimul sună la fel de „românește” cu dezinență de genetiv la ambele lui elemente (cf. *Domnule Iancule*, notat în § 3).

fel de bine *moși-strămoși noștri*. Aceasta arată că, în ciuda punctuației, *moș-strămoși* este, pentru scriitorul citat, un adevărat cuvânt compus.

După model străin (franzuzesc), limba noastră a format câteva substantive compuse, al căror element inițial este adj. *prim*: *prim-ministru*, *prim-președinte*, *prim-procuror*, etc. La acestea, dezințele flexionare le primește adjectivul: *primul ministru*; *convocarea primilor procurori din circumscripția București*, etc. De unde urmează că n'avem a face cu compuse propriu zise, deci cu unități morfologice adevărate, și totodată că greutatea semantică a formulei cade pe partea inițială, întru cât aceasta arată particularitatea deosebitoare a întregii noțiuni. Să se compare și abreviația, foarte frecventă în vorbirea avocaților, funcționarilor judecătorești, etc.: *Domnul Prim* (= *Domnul Prim-Președinte* sau *Prim-Procuror*), care dovedește și ea că important este elementul nou, cel adăugat.¹

Compusele străine în sens strict (ca nume ale unor lucruri existente în alte țări) merg, de obicei, cu cele indigene. Dificultățile vin, în general, dela aspectul fonetic al părții finale, care nu se potrivește totdeauna cu terminațiile românești. De pildă: *silueta Notre-Dame-ului* (CL, 17 Aug. 1935, 5, 3); *avenue-a Champs-Elysé-ului* (ibid.). Curioasă pare prima formulă, din cauza deosebirii de gen dintre *Dame* și articol, mai ales că substantivul există și în limba noastră, unde-i tot feminin. Dacă autorul nu s'a condus cumva exclusiv după pronunțarea frc. *dame* (cu *m* final, deci... masculin în românește!), trebuie să admitem că a vrut să evite evocarea sensului peiorativ al rom. *damă*, pe care l-ar trezi, cu siguranță, în mintea unui Român, (*silueta*) *Notre-Dam(e)-ei*. Se înțelege că dispunem de un mijloc mult mai recomandat spre a scăpa din astfel de încurcături, și anume, n u *silueta lui Notre Dame*, cum ar spune unii dintre noi, ci *silueta bisericii (catedralei, etc.)*. *N.D.*, chiar dacă stilistic această construcție este deficientă.

Ca să nu încep un paragraf nou, mă opresc tot aici și asupra flexiunii substantivelor create din inițialele cuvintelor care

¹ *Primului ministru* i se spune familiar *premier(ul)*, deci cu forma pur franțuzească a numeralului ordinal.

reprezintă numele unor instituții, firme, etc.¹: *Ufa* < *U.F.A.* (casă germană de filme); *Petete(u)* < *P.T.T.* (= Poștele Telegrafice Telefoanele); *Agir* < *A.G.I.R.* (= Asociația generală a inginerilor din România), etc. Tratatul aplicat acestor formații este același ca la compusele propriu zise (sau ca la substantivele simple): *filmele Ufei* (mai rar și mai greoiu... *Ufa-ei*); *funcționarii Peteteului*; *Agirul și-a ținut adunarea generală*, etc. Pentru mai multă claritate, se recomandă liniuara înaintea articolului.²

§ 7. Feminine recente. O caracteristică a limbii actuale este nevoia, adesea satisfăcută, de a forma substantive feminine dela masculinile corespunzătoare, oridecâteori noțiunea respectivă se referă la o ființă de sex femeiesc. Numărul unor astfel de cuvinte pare considerabil, cum rezultă din lista de mai jos, care n'are, se înțelege, pretenția de a fi completă. Procedeu constă în simpla adăugare a terminației feminine (*ă*). Căci un amănunt interesant pentru aprecierea faptelor este că toate masculinile respective se sfârșesc în consoană (numai extrem de rar în *u*). Seamănă, deci, din acest punct de vedere, cu adjectivele. De aceea am socotit că trebuie să mă ocup de ele aici, și nu la „Formarea cuvintelor”. Iată-le pe cele culese de mine:

agentă (PBI 146); *argată* (AL, 6 Nov. 1938, 3, 5); *arhitectă* (AL, 18 Aug. 1935, 9, 1); *asină* (ALi 315); *avocată* (Răd II, 25)³; *băietană* (traducerea fr. *garçonne*, din titlul romanului, celebru pe vremuri, al lui Victor Marguerite); *casieră* (AL, 24 Febr. 1935, 5, 7); *cerberă* (Răd I, 279); *ciobană* (*fată ciobană*, Ins III, 8, 173)⁴; *craivnică* (Ins, Iunie 1940, 409); *curieră* (CL, 8 Aug. 1936, 2, 2); *doctoră*⁵; *faraoană* (VR, Maiu 1939, 64); *flecusteată* (*o flecusteată de geruială*, CL, 26 Dec. 1937, 5, 4)⁶; *gospodară* (cu sensul de ‘gospodină’, AL, 27 Martie 1938, 5, 3); *hamletă* (VR, Mar-

¹ La „Formarea cuvintelor” se va insista cum trebuie asupra lor.

² Cf. și *Azi-ul: Cine sunt cititorii Azi-ului?* (numele unei gazete săptămânale).

³ Alături de *femeie avocat* și simplu *avocat*. Femininul se răspândește totuși.

⁴ Deși pus pe lângă *fată, ciobană* rămâne substantiv (de altfel nu se poate forma un adjectiv în *-ă* dela un substantiv).

⁵ Alături de *doctoriță, doctoreasă*, (pop.) *doctoroaie* (și *doftoroaie*). *Doctoră* prezintă avantajul că ne trimite la ‘femeie doctor’, pe când celelalte (în special primele două) pot însemna și ‘soție de doctor’ (cf. *împărătiță* și *împărăteasă*).

⁶ Creație personală, de moment (prin atracție, adică sub influența femin. *geruială*).

tie 1940, 49)¹; *individă* (foarte frecvent, cu nuanță mai mult peiorativă, ca și masculinul, de altfel); *maheră* (*Mika-Le, care era mare maheră*, Răd I, 431)²; *membră* (general, când e vorba de membrii feminini ai unei asociații, etc.)³; *mistreată* (*eu sunt ca mistreata din poveste*, DP 141); *moșneagă* (*baba Oana, moșneaga lui Toader Gliga*, 1907 I, 313); *musafiră* (AL, 5 Ian. 1936, 6, 6); *pitpălăcă* (AL, 10 Sept. 1933, 7, 4); *poetă*⁴; *robotă* (Răd II, 24); *sfinxă* (n. propriu = poreclă, ibid. I, 122); *so'dată* (CL, 2 Iunie 1934, 5, 1); *specimenă* (Răd II, 8); *strămoașă* (*cultul strămoșilor și al strămoșelor*, AL, 18 Dec. 1938, 1, 5)⁵; *șefă* (VR, Ian. 1935, 17; CL, 14 Dec. 1935, 4, 5); *tălmace* (AN 96); *trântoră* (Răd I, 150); *țâncă* (ibid. 105); *vagabondă* (cu valoare substantivală, Azi, 18 Aug. 1940, 5, 4).

Alte exemple trebuiesc separate de precedentele, pentru diverse motive. Astfel *animală* apare în vorbirea oamenilor incuți (l-am auzit adesea la Iași)⁶, nu ca feminin al lui *animal* și, deci, alături de acesta, ci ca o variantă a lui, cu finala modificată prin analogia lui *budihală, matahală*, etc. Iar *pădurară* (PTA 123) are funcțiune adjectivală, deși masc. *pădurar* este substantiv pur.

§ 8. Diverse. Un număr relativ mare de substantive sunt întrebuințate sub un aspect deosebit de cel consacrat în ce privește diferitele particularități morfologice (gen, număr, declinare, etc.). Toate aceste inovații se datoresc, ca de obicei, analogiei. Unele n'au șanse de răspândire, altele, dimpotrivă, se bucură încă de pe acum de favoarea subiectelor vorbitoare, grație faptului că izvorăsc din necesități dictate de spiritul limbii.

Voiu releva câteva, pentru fiecare categorie morfologică în parte.

¹ Creație personală, deci momentană, a lui Ionel Teodoreanu.

² Masc. *maher* (< germ. *Macher*), termen quasi-argotic (în orice caz, foarte familiar, aproape periferic).

³ *Nicio persoană nu poate să se înscrie ca membră* (AIS 52): femininul, care nu-i necesar, se datorește influenței (prin atracție) a lui *persoană* (formal, feminin, dar semantic, masculin sau, mai exact, epicen).

⁴ Mult mai răspândit decât greoiul *femeie poet* și decât recentul *poetesă* (< fr. *poétesse*), care nu se justifică prin nimic în românește, unde -ă joacă rolul suf. fr. *-esse*.

⁵ În ciuda aparențelor, autorul vorbește serios. *Strămoașă* (< *strămoș*) a fost facilitat de *moașă* (< *moș*), deși acesta din urmă nu este, semantic vorbind, femininul lui *moș*, căci nu însemnează 'un moș de sex femeiesc' sau măcar 'soția moșului'.

⁶ La adresa oamenilor, cu sens foarte peiorativ (*animala și scârbosul dracului*, spunea o servitoare despre un bărbat care o nemulțumise).

Singulare nouă: *cereală* (*Durra e o cereală*, AL, 29 Aug. 1937, 7, 2); *câlț* (*câlțul pădurii*, ibid., 12 Dec. 1937, 7, 2+3; *câlțul de mătase*, AV 49; cf. și Ins III, 5, 400)¹; *coclau* (*să umbli pe coclau de aista în toiu de noapte*, VVD 106; *într'un coclau*, Azi, 9 Iulie 1939, 9, 6); *furnic* (*un furnic autoritar și experimentat*, D, 7 Iulie 1933, 1, 6)²; *grână* (TT 9)³; *icră* (regulat la Argezi și, se pare, la scriitori originari din Oltenia, apoi în terminologia culinară, ca fel de mâncare; cf. și *pământ (bun) ca icra*, comparație curentă la Buzău); *ochelar* (Răd I, 66); *pânzet* < *pânzeturi* (I. Pillat); *ramur* < *ramuri* (PTA 192); *straiu* (destul de frecvent).

Feminine nouă: *breteà* (alături de *bretelă*), dela plur. *bretele* (< fr. *bretelles*); *caramè* pentru *caramelă* < fr. *caramel* (Gl, 30 Iunie 1940, 2); *momeà* pentru *momeală* (*știuca... strângea din răsputeri momeaua*, IB I, 22); *pardoseà* pentru *pardoseală*; *sandà* (VR, Oct. 1934, 14; la pag. 16 *sandaua*); *santinea* (*Hm?, a dracului santineaua*, Trf 71); *sarmală* (cf. N. Iorga, *Sarmală, amicul poporului*). Unele din formele în *-(e)à*, precum *breteà* și *sandà*, sunt mai des întrebuințate decât cele 'regulate'. Observăm că toate fac pluralul în *-ele* sau *-ale*, așa dar la fel cu substantivele al căror singular se termină în *-(e)à* și care, fiind extrem de numeroase, exercită, în mod fatal, o puternică influență, mai ales că finala *-elă* a unora din cuvintele în discuție este foarte rară. A ajutat, de asemenea, împrejurarea că majoritatea lor apar de obicei, dacă nu exclusiv, sub forma pluralului. De aceea, în momentul când s'a simțit nevoia unui singular, s'a impus acela în *-(e)à*, care constituie norma față de pluralul în *-ele, -ale*.

Numirile etnice servesc, după cum se știe, și pentru a arăta limba vorbită de poporul respectiv. Uzul s'a fixat la forma feminină: *franceza, germana, italiana, româna*, etc. Căci

¹ Va fi ajutat și pronunțarea (dialectală) fără *-i* a lui *câlți*.

² Autorul articolului este T. Argezi.

³ Cf. *cereală*, notat mai sus.

⁴ Unele din exemplele date nu sunt inovații propriu zise, întru cât se găsesc pe de o parte în vorbirea diverselor provincii românești, unde există, poate, de multă vreme, pe de alta la scriitori nu tocmai contemporani (cf. și Dicț. Acad., pentru fiecare cuvânt în parte). Noutatea constă în răspândirea lor relativ mare din momentul de față și, mai cu seamă, în faptul că se abat dela uzul literar. Acest din urmă element trebuie avut mereu în vedere, căci dela el pornesc mai totdeauna în discuțiile mele.

se subînțelege subst. *limbă*. Tot așa când e vorba de graiurile provinciale. (în ipoteza că există posibilitatea de a întrebuița numai adjectivul devenit astfel substantiv) ¹: *dacoromâna, meglenita, etc.*, apoi *lombarda, piemonteza, siciliana, aragoneza, etc.* Acest uz trebuie respectat. Prin urmare vom evita formele masculine, pe care le întrebuițează regulat OR (privitor însă numai la dialecte, nu și la limbile propriu zise), apoi și alții (*toscanul, piemontezul, etc.*, Ins, 15 Iulie 1936, 29), de sigur sub influența francezei și germanei, unde găsim însă 'masculinul' (adică neutrul) și pentru noțiunea 'limbă'. Cei care spun *toscanul, piemontezul, etc.* ar trebui să spuie și *italianul, românul, etc.*, ca să fie perfect consecvenți. La aceasta se poate, într'adevăr, răspunde că substantivul lăsat la o parte este în unul din cazuri 'limbă', în celălalt 'dialect', dar situația se prezintă la fel și în franceză, germană, etc., unde totuși o singură formă a adjectivului substantivat servește pentru denumirea ambelor noțiuni în discuție. Să nu uităm apoi că, mai ales la noi, 'dialect' s'a ivit în nomenclatura științifică destul de târziu, după ce lumea se deprinsese, de multă vreme, să vorbească despre diversele limbi așa cum am arătat (la Români, cu femininul). Masculinul dă loc la confuzii, întru cât evocă pe un reprezentant al colectivității etnice respective. Și dacă în scris confuziile s'ar evita prin întrebuițarea maiusculei pentru numele etnic (ca în franțuzește, de pildă), în vorbire acest lucru nu-i posibil.

Câteva curiozități: *indiciu* și *indice* sunt, din punct de vedere semantic, două cuvinte deosebite (și accentul diferă, căci stă pe penultima la primul, pe antepenultima la al doilea). Se spune, de ex., *sunt indicii sigure pentru descoperirea criminalului și autorul cărții de față a prevăzut-o cu un indice* (= listă de nume, cuvinte, etc.). *Indice* este și un termen tehnic în economia politică: *indice de scumpetc.*, etc. Nu vom spune, deci, ca în VR, Maiu-Iunie 1935, 29: *comparând acest indiciu cu indiciile prețurilor, și comparând acest indice cu indicele prețurilor*.²

¹ Căci pentru subimpartirile mai mici această posibilitate lipsește. Nu spune nimeni *moldoveana, bândțeana, etc.* și nici *moldoveanul, bândțeanul, etc.* Se spune însă *moldoveneasca, munteneasca, etc.* (deci tot cu femininul adjectivului corespunzător).

² Ca toate ambigenele în -e, și acesta are o singură formă pentru amândouă numerele.

Pentru localul public unde se bea cafea (și ceaiu, etc.) vom zice, cum zice mai toți Români, *cafenea*, nu *cafeu* (< fr. *café*) și nici... *cafeneu* (AL, 9 Oct. 1938, 10, 1)¹.

CAP. II: ARTICOLUL.

Sunt puține fapte vrednice de înregistrat. Despre articolul definit (sau enclitic) am vorbit în capitolul precedent. Acolo s'ar fi convenit să mă ocup și de celelalte specii ale acestei așa zise părți de vorbire, care este, în realitate, o simplă formă gramaticală (un morfem, cum îi spun tot mai des lingviștii actuali), adică o anexă a substantivului (și a altor cuvinte cu valoare substantivală), întocmai ca dezinențele propriu zise. chiar atunci când nu se adaugă la urma substantivului și nici nu se scrie împreună cu el. Dacă procedez altfel decât susțin principial că se recomandă, este ca să nu surprind și, poate, să derutez pe cititorii deprinși cu clasificările din gramaticile curente.

Prilej de discuție oferă articolul posesiv (sau genitiv al): *al, a, ai, ale*. Foarte mulți Români, chiar dintre cei culti (sau presupuși astfel), întâmpină greutăți mari la mânăuirea formelor acestui instrument gramatical. Greutățile vin dela numărul și varietatea aspectelor lui morfologice, dar și, mai ales, dela faptul că acest morfem presupune totdeauna existența a două cuvinte pe care el le leagă. Unul este, în toate împrejurările, substantiv, celălalt poate fi substantiv (la cazul genitiv)² sau pronume posesiv³ sau numeral ordinal.⁴ Formele articolului nostru variază după genul și numărul substantivului de care depinde genitivul, resp. posesivul și care, obișnuit, ocupă locul întâiu în sintagmă. Acest principiu, foarte simplu, nu poate fi aplicat în mod corect din diverse cauze, care nu sunt chiar totdeauna ignoranța sau graba. Am impresia că subiectul vorbitor se simte ispitit să 'acorde' articolul cu cuvântul următor, nu cu cel precedent.⁵ I se pare că *al, a*, etc. aparțin la cuvântul următor, ceea ce, de altfel,

¹ Produs al unei contaminații între *cafenea* și *cafeu*.

² De aici numele de articol genitiv.

³ De aceea se mai chiamă și articol posesiv.

⁴ Această de-a treia ipoteză nu interesează prea mult discuția noastră, deoarece articolul își schimbă forma numai după gen, iar confuziile care se produc în celelalte cazuri (v. mai departe) nu-s posibile aici.

⁵ Vom vedea și cu alte ocazii că o asemenea tentație există.

corespunde realității: dacă vrem să facem o pauză între cele două membre ale sintagmei, nu ne putem opri decât înaintea articolului (*un prieten... al meu; această carte... a lui Sadoveanu, etc.*) O dovadă și mai puternică ne oferă inversiunea (*al meu prieten, etc.*), apoi posibilitatea de a întrebuința genetivul, posesivul, etc. singure sau, cel puțin, separate de substantivul de care atârnă (*al meu; a lui Sadoveanu; acest prieten este al meu; această carte este a lui Sadoveanu, ca răspuns la întrebarea a(l) cui este...?*). Dată fiind această strânsă legătură dintre articol și cuvântul de după el, suntem îndemnați să le considerăm solidare și în privința acordului, așa dar să schimbăm aspectul morfologic al articolului după genul și numărul substantivului următor, nu după ale celui precedent.¹

Subiectele vorbitoare își dau bine seama de dificultățile acestea, și atunci, ca să le evite, simplifică lucrurile: se folosesc de o formă unică (*a, care-i cea mai ștearsă ca aspect morfologic și de aceea angajează mai puțin pe cel ce-o întrebuințează*). Așa procedează toți Românii lipsiți de cultură, deci marea majoritate (țărani în primul rând), apoi o bună parte din cei culți (de obicei Moldovenii), evident că aceștia numai sau aproape numai în vorbire. Ceilalți nu se pot... resemna și limita la această simplificare, ci înțeleg să se conformeze sistemului gramatical. Puțini izbutesc în toate împrejurările, cei mai mulți amestecă formele, încât rezultatul este un fel de hiperurbanism morfologic: vrând să evite cu orice preț pe *a*, considerat (și cu drept cuvânt) că popular și familiar, ajung să-l înlocuiască prin *al, ai* sau *ale* chiar acolo unde bietul *a* se află la locul lui. Astfel de hiperurbanisme sunt mult mai supărătoare decât prezența perpetuă a lui *a*, care, fiindcă ne-am deprins cu ea, nu ni se mai pare o greșală propriu zisă. Aceasta nu însemnează că pledez pentru *a*. Dimpotrivă, socotesc întrebuințarea lui unde nu trebuie ca un uz greșit, oricât ar fi el de răspândit, și recomand cititorilor s'o evite cu aceeași stăruință cu care urmează să evite hiperurbanismele.

Generalizarea lui *a*, ca formă unică pentru ambele genuri și numere, are, în parte, și o cauză fonetică. Masc. sing. *al* pierde ușor pe *-l* înaintea unui cuvânt începător cu *l*. Acest cuvânt se întâmplă a fi foarte des articolul antepus *lui* dela numele perso-

¹ Vorbesc de substantiv (nu și de posesiv), fiindcă dificultățile aici în discuție se ivesc mai cu seamă când articolul leagă două substantive.

nale: *al lui Ion, al lui Popescu, etc.* devin ușor, chiar în vorbirea îngrijită, *a lui...* Fenomenul acesta trebuie luat în considerație, evident că într'o măsură mult mai redusă, și pentru celelalte aspecte ale articolului posesiv (*ai, ale*): dacă substantivul imediat următor începe cu *i* sau *le*, dispariția părții finale a articolului de asemenea se poate produce.

Dificultățile descrise în rândurile de mai sus cresc atunci când genitivul precedat de *al, a, etc.* atârână de un substantiv care este determinat el însuși de un substantiv propriu zis sau de un infinitiv lung. Deastădată forma articolului posesiv o poate greși chiar cel mai atent dintre subiectele vorbitoare. Căci nu suntem totdeauna absolut siguri cu care dintre cele două substantive se leagă direct genitivul, și atunci, dacă substantivele în discuție au genuri sau numere diferite, nesiguranța se trădează prin întrebuintarea greșită a formelor articolului. De pildă: *nepot de soră al prietenului meu*, plur. *nepoți de soră ai prietenului meu* (raportul de genitiv¹ există între *nepot* și *prieten*, iar de *soră* este un simplu determinativ, care poate lipsi, deși 'sora' aparține și ea 'prietenului'); *modul de prezentare a materiei*, plur. *modurile de prezentare a materiei* (nu *...al*, resp. *ale materiei*, pentru că materia este prezentată într'un mod ori altul, deci raportul de genitiv² se stabilește între 'materie' și 'prezentare'); *cheltuielile de transport ale Pescăruilor Statului* alături de *cheltuielile de transport al peștelui* (în prima construcție noțiunea exprimată prin genitiv are, printre alte cheltuieli, și unele făcute cu transportul; în a doua, genitivul suferă acțiunea indicată prin subst. *transport*), etc.

Exemple, culese din scrisul românesc actual, voi da la „Sintaxă“, în capitolul despre 'acord', într'u cât fenomenul este mai mult sintactic. Dacă m'am ocupat aici de el, aceasta, fiindcă are, în parte, drept cauză o lipsă de siguranță a subiectelor vorbitoare în mânăuirea formelor articolului posesiv.

Din discuția precedentă rezultă că aspectul morfologic al acestui morfem variază după gen și număr. Când precede un substantiv, situația se prezintă, într'adevăr, astfel. Cu un pronume posesiv după el, lucrurile se schimbă, în sensul că poate avea și forme cazuale. Aceasta se întâmplă numai la genitivul

¹ De genitiv posesiv în sens larg.

² De genitiv obiectiv (modul de a prezenta materia .

plural masculin și numai dacă posesivul este pronume propriu zis (reprezentant, adică locuitor, nu determinativ, al unui substantiv). De pildă: *suferința alor mei este mare; succesele alor noștri au uimit lumea, etc.*¹ Dată fiind înrudirea funcțională dintre genetiv și dativ, înrudire care, la substantivele (și adjectivele) feminine, se manifestă printr'o identitate de formă a acestor două cazuri, genetivul pronumelui (de fapt, al articolului) posesiv servește și ca dativ: *să le scriu alor dumitale (HYSt 249); spune-le alor tăi că-i doresc,*² etc.

Unii scriitori (se pare, foarte puțini) întind uzul acesta (de a declina oarecum articolul care însoțește un posesiv) la ambele genuri și numere: *în fundul unei boxe în vederea alei noastre (DA 97); ușa ei se afla cam în fața alei mele (ibid. 157); identificarea alui meu [= a glasului meu] (ibid. 194).*³ Principial nu se poate obiecta nimic împotriva procedurii. Întrebarea este numai dacă i se simte necesitatea⁴ și, prin urmare, dacă va prinde. Inclîn să răspund negativ.⁵

CAP. III: ADJECTIVUL.

Multe din faptele constatate cu privire la morfologia substantivului (v. cap. I) sunt valabile, aproximativ, și aici. Vreau să spun că unele tendințe manifestate în flexiunea substantivului lucrează și asupra adjectivului. Lucrul nu trebuie să ne surprindă. Dintre toate părțile de vorbire, acestea două prezintă cele mai numeroase puncte comune, de unde și punerea lor împreună, sub rubrica 'nume' (flexiune nominală, etc.) în gramaticile curente. Evident că n'are rost să mă opresc asupra asemănarilor dintre adjectiv și substantiv, ci voi înregistra numai inovațiile (sau, dacă preferați, abaterile dela normele consacrate) specifice adjectivale.

§ 1. Gen. Nevoia de a adapta adjectivul la genul (și numărul) substantivului așa fel, încât acordul să iasă clar la iveală, este destul de puternică, pentru a provoca modificări în aspectul

¹ Tot așa cu celelalte persoane ale posesivului.

² Mai des apare formula cu *la (spune-la ai tăi)*.

³ Subst. *glas* este menționat mai înainte.

⁴ Limba noastră oferă alte mijloace pentru exprimarea raportului, pentru care Gib Mihăescu (autorul citat) recurge la *alei noastre, etc.*

⁵ *Alui meu* face impresia, la prima vedere, că-i neromânesc (*alui* este simțit ca *a lui*, și de aceea ne amintim, fără să vrem, de *a lui Maria, etc.*).

morfologic al unor adjective care, grație situației lor deosebite (de neologisme prea recente sau prea rar utilizate, etc.), se sus-trăsese oarecum dela normele aplicabile elementelor obișnuite ale limbii. De pildă:

burlească VR, Sept. 1940, 169; CF 212); (*grotească* (în *basmaua grotească*, OP I, 36; *figură grotească*, ibid. 78); *haihue* (Cr 125; JL, 15 Oct. 1939, 2, 2, în vers, rimând cu *silhue*); *ritoase* (*afirmări sonore și ritoase*, Ins I, 2, 562). Primele două sunt neologisme și se întrebuintează, aproape totdeauna, sub forma în *-escă*, deși această finală seamănă, până la identitate (cf. masc. *-esc*), cu sufixul vechiu din adjective ca *domnesc*, *românesc*, etc. Cauza este că *-esc* nu-i simțit ca dezinență derivativă (chiar dacă *grotă*, tema lui *grotesc*, există în limba noastră). Tot așa femininul lui *livresc*, sună, de obicei, *livrescă*, nu *livrească*. Indemnul pentru adaptarea, încă timidă, a acestor adjective la cele în *-esc* băștinaș vine, cu siguranță, dela (*pitoresc-*) *pitorescă*, introdus în literatură prin „România pitorescă” a lui Vlahuță.¹ Cât despre *haihue* și *ritoase*, situația lor specială se datorește faptului că, în fond, ele sunt adverbe, nu adjective. Se zice, obișnuit, *a umbla haihui*², *a vorbi ritos*, etc. Evident însă că, din moment ce funcționează ca adjective, forma lor trebuie să se modifice, spre a se pune de acord cu genul și numărul substantivului pe care-l determină.

În *fetele bulgarce* (Laz 40) avem întrebuintarea cu valoare adjectivală a unui substantiv, provocată, probabil, de șovăiala autorului, care avea de ales între *fetele bulgare* și *fetele bulgărești*, ambele neobișnuite (mai ales al doilea).

§ 2. Număr. Distingem mai multe cazuri. Avem, mai întâiu, identitate între singularul și pluralul aceluiași adjectiv sau între pluralul feminin și cel masculin, etc. De pildă: (*migdale*) *amari* (TAV 194, rimează cu *coconari*; v. mai departe *rari*); (*figurante*) *bălaie* (AL, 22 Sept. 1935, 5, 5)³; (*urechi*) *clăpăugi* (AL,

¹ Acum de curând am întâlnit și forma *picarească* (masc. *picaresc*: cf. romanul *picaresc*, creație specific spaniolă, cu un *picaro* ca erou principal).

² Pe acesta Dicț. Acad. îl dă ca interj., adj. și subst. (ultima funcțiune presupune existența uneia adjectivale, despre care însă nu ni se spune nimic).

³ Dicț. Acad. dă numai forma *băldi* (pentru femin. plural), așa cum o simt și eu ca singura potrivită cu normele flexiunii adjectivale (lui *-e* sing. îi corespunde *-i* plur., la ambele genuri).

13 Iunie 1937, 11, 1)¹; *noi* (femin.), aproape general²; *rari* (femin.), foarte răspândit, indiferent de regiune și de categorie socială,³ etc.

Alte forme de plural neregulate: (*genuine*) *adânce* (Nirv 146; cf. și Luc 393: *a apelor adânce*); (*brațe*) *ciumge* (Luc 321); (*ochi*) *ferici* (VR, Sept.-Oct. 1935, 5). Primele două, primesc la plural, ambele genuri, aceeași dezinență (-i), întocmai ca toate adjectivele terminate în *c* și *g*. Cât despre *ferice*, Dicț. Acad. îl dă ca invariabil, și cu drept cuvânt, pentru motivul că în vorbirea genuină acest cuvânt este tratat ca adverb (*ferice de...*, etc.). Adjectivul corespunzător este *fericit*. Ceva asemănător constatăm la *nițel*, adverb⁴, întrebuințat câteodată adjectival: *nițelele preparative* (Cim 243).

Pluralul feminin al neologismului *brusc* sună, obișnuit, *brusce*, dar când și când ne întâmpină forma *bruste*, care poate să prindă cu vremea, întru cât se conformează unei norme fonetice vechi (*Ruscă-Ruste*), precum și dispariției, cel puțin din limba comună și din majoritatea dialectelor, a grupului *să* (și *șă*) în poziție finală.

Adjectivele în *-tor*, formate dela verbe recente sau împrumutate de curând ca adjective dintr'o limbă romanică, fac pluralul feminin și în *-toare*, la fel, deci, cu derivatele vechi aparținând aceleiași categorii, dar și în *-torii*: *mijloacele creatorii* (AL, 29 Aug. 1937, 8, 3); *motive inspiratorii*, etc. Se înțelege

¹ Citat din Macedonski. Am neglijat să notez dacă-i vorba de versuri, cum mi se pare probabil, sau de proză.

² Acceptarea acestei forme de către mai toți Românii am explicat-o, Intr 193, n., ca un produs al coliziunii vechiului feminin *nouă* cu numeralul omonim, atunci când adjectivul, din cauza sensului (= altul, diferit, etc.), trebuie să stea înaintea substantivului (întocmai ca numeralul). La exemplele date acolo pot adăuga acum unul și mai elocvent: *Ce vor face aceste noi zeci de mii de guri flămânde?* (CL, 1 Sept. 1934, 5, 3.) Dacă punem *nouă* în loc de *noi*, iese *nouă zeci de mii* (chiar cu o pauză între *nouă* și *zeci*). În sprijinul explicației mele vorbește împrejurarea că femin. *noi* s'a ivit relativ târziu, după ce, sub influența francezei, limba noastră a început a așeza adjectivul și înaintea substantivului (când are rol calificativ, nu determinativ).

³ S'a născut sub influența lui *mari, tari*, etc., cu care seamănă bine din punct de vedere fonetic (la masc. plur. este chiar identic cu acestea, afară de consoana inițială). Cred că, dacă Arghezi scrie (*migdale*) *amari*, faptul se datorește și asemănării de sunete dintre *amar* (cf. mai ales plur. masc.) și *mare, tare*, etc.

⁴ Echivalentul muntenesc al mold. *oleacă*. TIKTIN îl consideră adjectiv, dar, în două din cele trei citate pe care le dă, valoarea acestui cuvânt este de adverb, nu de adjectiv.

că trebuie să preferăm cu atât mai mult primul aspect, cu cât al doilea, care se datorește, foarte probabil, analogiei substantivelor în *-tor(iu)* (*crematorii, laboratorii, etc.*), nu mai găsește un sprijin solid în acestea de pe urmă, care tind să se generalizeze sub forma *-toare*. De altminteralea unui plural feminin *creatorii* ar trebui să-i corespundă un sing. fem. *creatorie* și un sing. masc. *creatoriu* (cf. *crematoriu* și, odinioară, *laboratoriu*), ceea ce nu-i cazul.

Ar mai fi de înregistrat situația adjectivelor compuse de felul lui *răufăcător, răuvoitor, etc.* Prima parte a acestor compuneri este adverbul (rău adj.) *rău*. Dovadă *binefăcător, binevoitor, etc.* (cu *bine-*, nu cu *bun-*). Prin urmare, modificările flexionare le va suporta partea finală (ca și cum *rău-* n'ar exista): *răufăcătoare, răuvoitoare* (femin. sing. și plur.), *răufăcători, răuvoitori* (masc. plur.). Toate formele acestea sunt respectate, afară de ultima, care se întâlnește destul de des cu *rău-* transformat în *răi-* (tratat, deci, ca adjectiv). Cf. Azi, 8 Sept. 1940, 2, 6, unde apare *răivoitori* alături de *răufăcători*. Situația aceasta corespunde, se pare, realității, căci nu-mi aduc aminte să fi auzit un plural *răifăcători*, pecând *răivoitori* a devenit aproape o obișnuință.

§ 3. Declinare. Puține lucruri merită atenție. Adj. *motrice* apare, la feminin, sub forma *motrică*: (*forță*) *motrică* (CL, 10 Aug. 1935, 1, 6)¹, ca și cum masculinul ar fi *motric*. Merge, de fapt, cu *ferice*: aceeași finală pentru ambele genuri. *Tulbure* prezintă varianta masc. *tulbur* (*răul prea tulbur*, Azi, 2 Iunie 1940 7, 5-6, în vers). Amintește de subst. *sâmbur(e), strugur(e), etc.* Cât despre *limpid*, pe care-l putem întâlni adesea în scrisul periodic actual, el nu este o formă nouă a lui *limpede*, ci fr. *limpide*. De altfel trebuie accentuat *limpid*, ca și acesta din urmă.

Privitor la *limpede*, constatăm tendința, cunoscută deja dela substantive ca *lespede, etc.*, de a-și forma genetivul-dativul articulat prin simpla adăugare a lui *-i*: *malurile limpedei Ozana* (AL, 5 Iulie 1936, 4, 2), în loc de *malurile limpezi Ozane*.

Locuțiunea adjectivală *cum se cade* este tratată, de multe ori, ca un adjectiv propriu zis, în ce privește flexiunea: *pe cum se cadea madam Irma Pflëfingher*. (Gl, 23 Iunie 1940, 2, 5). Am

¹ Autorul e Ardelean. Se spune *motrică* prin Ardeal? Nu-i imposibil, dată fiind originea recentă (și franțuzească) a acestui cuvânt. De altfel o întreprindere industrială din București se cheamă (ori se chema) *Motrica* (sau conține, în firma ei, această formă a adjectivului nostru).

întâlnit, nu numai odată, și masc. *cum se cadele domn N.*, dar am neglijat să notez unde. Avem aici același fenomen ca în *cuminte* (< *cu + minte*), care a devenit adjectiv curat pentru toată lumea, chiar dacă din când în când îl putem readuce la valoarea lui originară, de adverb (oamenii *cuminte* = oamenii cu minte, care au minte).

§ 4. Gradele de comparație. Câteva adjective au un superlativ în *-isim*. Modelul este, desigur, ital. *-issimo*,¹ nu numai pentrucă pe vremea lui Heliade limba noastră suferea o influență italiană, fie și superficială, ci și pentru alt motiv. Italiana posedă, după cum se știe, un număr enorm de superlative formate cu acest flexionar. Se poate spune că, teoretic, orice adjectiv italianesc poate face superlativul în *-issimo*, ceea ce nu se întâmplă în alte idiome romanice. Mai este însă ceva. Italienii se arată foarte dispuși să recurgă, în tot momentul, la superlative de acest fel, mai ales când e vorba de însușiri laudative. Să se compare *carissimo* (în limbajul sentimental), *chiarissimo* și *illustrissimo* (în cel oficial), *importantissimo*, *rarissimo*, etc. (în cel critic), etc. Din această cauză, superlativele constituie o caracteristică să zicem obiectivă a limbii italiene, dar și una subiectivă, de apreciere oarecum, în ochii străinilor. Urmarea este că aceștia pot utiliza formațiile în discuție, fie sub forma italienească, fie adaptându-le la sistemul propriei lor limbi, cu intenții ironice. Astfel A. Philippide, vorbind undeva despre un lucru de importanță deosebită, adăuga, în glumă: *importantisim*, *cum ar zice Hasdeu*, ceea ce probează că marele istoric și filolog român întrebuița asemenea formații.

Exemplele găsite de mine în scrisul actual au numai în mod excepțional valoare ironică. De obicei apar în discuții științifice. Iată-le: *actualisim* (Leca Morariu); *rarisim* (*o rarisimă carte de gramatică*, RI XXV, 331²); *rarisim e altfel*, AL, 27 Martie 1938, 6, 3)³; *care face pe un politician românisim* (VR, Ian. 1938, 111)⁴; *simplisim* (*o remarcă simplisimă*, Spm 219); *ultimisim* (*după ultimisimele curente străine*, VR, Iulie 1940, 10)⁴. Nu-i exclus

¹ Poate, deși mai puțin probabil, și lat. *-issimus*.

² Autorul este N. Iorga.

³ Cf. și fr. *rarissime*, dat de dicționare ca 'familiar'.

⁴ În ironie, după cum arată, la cel de-al doilea, și contextul, dar și faptul că s'a adăugat *-isim* la un adjectiv care are, prin el însuși, sens superlativ.

ca numărul unor astfel de formații să crească, poate chiar să fie de pe acum mai mare decât am putut constata eu însumi. Un sprijin le vine, cred, și dela terminologia muzicală (italienească!): *fortissimo*, *pianissimo*, *prestissimo*, etc.

Un superlativ în *-isim* care s'a impus în limba comună, cu valoare de substantiv însă, este *generalisim*. El există și aiurea (cf. fr. *généralissime*, germ. *Generalissimus*), etc., căci a devenit termen tehnic militar (probabil în vremea războiului din 1914-18 sau mai ales atunci).

Tot prin filieră italiană¹ s'a introdus la noi *optim*, care se bucură de o circulație neobișnuit de largă. A intrat și în limbajul administrativ, deci oarecum oficial (*condiții optime de lucru*; un număr *optim de factori*, VR, Sept.-Oct. 1935, 90). Aceeași origine trebuie să fi având și *proxim*, de asemenea frecvent, dar numai cu sens temporal: *proxima întrevvedere*, *proxima ședință*².

Alte chestii în legătură cu comparația adjectivelor se vor discuta la „Sintaxă”.

CAP. IV: PRONUMELE.

§ 1. Personal. Genetiv-dativul feminin singular dela *dânsul* sună des, în vorbirea muntenească, *dânșii* (în loc de liter. *dânsei*). Avem aici un fenomen asemănător cu cel constatat la pluralul substantivelor feminine³: preferința pentru dezinența *-i*. *Dânșii-dânsei* merg paralel cu *căși-case* (sau *cășii-casei*). Cf., în alt sens, și *ăștea*, pentru și alături de *astea* (v. mai departe, § 4).

Forma neaccentuată (sau, cum i se mai spune, scurtă ori conjunctă) a pron. pers. II plurale este *vă*, când stă imediat înaintea verbului (*vă dau*, *vă spun*, etc.), și *vi*, când precede alt pronume, tot neaccentuat (*vi-i dau*, *vi se spune*, etc.). Numeroși Români (după cât se pare, numai Munteni, în sens lingvistic) pun pe *vi* și acolo unde trebuie *vă*. Fenomenul se bucură de o foarte largă răspândire. Nu pot preciza, dacă aparține și vorbirii populare

¹ *Ottimo*, dar modelat, ca de obicei în astfel de împrejurări, după latinește (*optimus*).

² Cf. și (*gen*) *proxim* (în logică). Curente, din cauza relativei lor vechimi, au devenit *maxim* și *minim* (mai ales, dacă un exclusiv, în formule ca *temperatură maximă și minimă*, *înălțimea maximă*, *viteasă minimă*, etc.). Se pot adăuga comparativele *major* și *minor* (a căror funcțiune este, în general, substantivală), în construcții ca: *N., poetul de majore calitate; trebuie să am posibilități minime de lucru, ca să-mi pot câștiga existența*, etc.

³ Și, deci, la genetiv-dativul singular al aceluiași cuvinte.

sau numai celei orășenești familiare. Fapt este că el apare și în limba scrisă: *vi-ați tăiat părul, Domnișoară?* (VR, Dec. 1937, 66) ¹.

Și la pers. I plur. observăm ceva asemănător: *ni* pentru *ne* (așa dar *ni spune* în loc de *ne spune*). N. Iorga scria regulat așa (adversarii îi ironizau, reproducând formula des întrebuințată de el: *omul care ni trebuie*). Aici situația se prezintă altfel în amănunte. În primul rând, *ni* pentru *ne* se întrebuințează relativ rar (cel puțin în scris). Afară de asta, nu putem vorbi totdeauna de o confuzie între cele două variante ale formei neaccentuate (ca la *vi-vă*, unde vocalele se deosebesc clar una de alta). De obicei, în vorbire avem a face cu un fenomen pur fonetic: *ne* se pronunță *ni* în cele mai multe graiuri dacoromânești. La fel trebuie să le explicăm eventuala apariție a lui *li* pentru *le* (dativul neaccentuat al pers. III plur.).

§ 2. Pronumele identității. Formele lui *însumi*, *în-suși*, etc. prezintă dificultăți de mânăuire, pe de o parte din cauza marelui lor număr, pe de alta fiindcă s'a pierdut sau, cel puțin, s'a slăbit conștiința etimologică: Românii nu le mai simt ca provenind din (*d*)*âns-* plus pronumele reflexive de dativ și de aceea nu le adaptează aspectul morfologic la acela al elementelor lor alcătuitoare. Din moment ce (*d*)*âns-* se comportă ca un adjectiv cu două terminații pentru cele două genuri (la singular și la plural), urmează că tot așa se comportă, trebuie să se comporte, și *îns-* din *însumi*, etc. Și iarăși, deoarece partea a doua a acestor formații este dativul pronumelui reflexiv², însemnează că pretutindeni trebuie să apară reflexivul, și nu personalul. În rezumat, singurele forme corecte ale pronumelui identității sunt: (*eu*) *însumi*, *însămi*, (*noi*) *înșine*, *însene*; (*tu*) *înсуși*, *însăși*, (*voi*) *înșivă*, *însevă*; (*el*) *însuși*, (*ea*) *însăși*, (*ei*) *înșiși*, (*ele*) *înseși*. Vom evita, deci, femin. sing. *însami*, *însași*, *însași* (cu *-a-* pentru *-ă-*), pe care le întrebuințează Ardelenii (judecând după scrisul lingviștilor clujeni, în frunte cu S. Pușcariu)³, și vom evita, de asemenea, pe (*ei*) *înșile*, (*ele*) *însele*, care sunt foarte răspândite mai pretutindeni (mă iau și deastădată tot după scris). Femininele cu *-a-*

¹ Autorul: Coca Farago (fiica scriitoarei Elena Farago, Olteancă). Cf. și *vi-o închipuiți* (HYST 125); *vi-am zis* (ibid. 347); *vi-a spus* (ibid. 428).

² Dovada indiscutabilă o constituie și dela pers. III.

³ Cf. și D. D. Roșca, *Existența tragică*, 113, 208, 219, etc. (regulat). La fel Bucovinenii (Al. Procopovici, Tr. Brăileanu ș. a.).

se explică, de sigur, ca produs al impresiei (falșe!) că *îns-* este articulat. Formele masculine, cu *-u-* (sing.) și *-i-* (plur.), pot da, într'adevăr, această impresie, din pricină că vocalele respective sunt sonante, așa dar întocmai ca la *dânsul*, *dânșii* (pronunțate, de fapt, *dânsu* și, mai puțin frecvent, *dânși*). Orice nedumerire însă dispăre în fața formelor feminine de plural: *însene*, etc. (nu *însele-ne!*). Și apoi, *însu* (asta a fost, într'o vreme, forma nearticulată) nu putea conserva pe *u* înaintea lui *mi* următor, ci trebuia să-l prefacă în *u*, altfel pronunțarea devenea imposibilă. Același lucru cu *înși + ne < însine*.¹ Cât despre *înșile* și *însele*, înlocuirea lui *-și* prin *-le* are drept cauză tot slăbirea simțului lingvistic: deoarece la pers. I și II avem *-mi*, *-ți*, *-ne*, *-vă*, care funcționează și ca reflexive și ca personale pure, s'a putut naște ideea (în conștiința subiectelor vorbitoare, fără nicio intenție și, evident, fără legătură cu eventualele discuții despre originea acestor forme) că ele au valoare personală (nu reflexivă) și la pronumele identității. Urmarea a fost înlocuirea reflexivului (indiscutabil și din punct de vedere morfologic) *-și* prin personalul *-le* (care totuși, ca funcțiune, este în cazul de față tot reflexiv).

Pers. III plurală mai prezintă o particularitate, pe aceea că la genitiv-dativ *-le* este înlocuit prin *-lor*, așa dar se „declină” *-le*, ca și cum, sub forma aceasta, ar sta la nominativ. Deoarece pronumele identității este întovărășit, în mod regulat, de cel personal (*eu însumi*, *voi înșivă*, etc.)², trebuie să admitem, cred, că avem a face cu o atracție exercitată de acesta din urmă: (a) *lor* dinaintea lui *înșile*, *însele* face să se modifice *-le* în *-lor*, ca și cum ar fi vorba de aplicarea regulii acordului. Ne putem gândi și la altă explicație, mult mai puțin plauzibilă însă: *-le* este simțit ca articol (cf. *casele*) și astfel își schimbă forma la genitiv-dativ potrivit normelor consacrate. Această explicație ar merge, în cel mai bun caz, pentru *însele*, care, judecat numai pe deasupra, are aspectul unui substantiv feminin articulat pus la plural. Dar situația mas-

¹ Dacă, vrem să facem puțină istorie, situația apare și mai limpede. Când s'au combinat *îns-* și refl., ca să dea naștere pronumelui identității, prin urmare într'o epocă îndepărtată (anterioară primelor texte românești), formele nearticulate se terminau în *u* (sing.) și *i* (plur.) s o n a n ț i. Așa se explică raportul actual dintre *om* și *omul*: la început sa zis *omu-omulu*, apoi, dispărând *u* final, *om-omul* (la *omulu*, *-u-* nu mai era final, de aceea a rămas).

² „Abaterile” se vor vedea la „Sintaxă”.

culinului diferă. Afară de asta, pentru ca *-le* să fie asimilat cu articolul, ar trebui să fie simțit pronumele în întregime ca un substantiv, ceea ce nu îngăduie nici sensul, nici funcțiunea lui.

Dau acum exemplele găsite de mine (în legătură cu discuția despre aspectul pers. III., la genitiv-dativ plur.): *femei care-și promet lor înșelor* (VR, Ian. 1938, 54); *la înălțimea lor înșilor* (ibid., Martie 1938, 117). Pentru *-le* în loc de *-și*, nu socot necesar să aduc citate, deoarece faptul este bine cunoscut de toată lumea¹.

Ar mai fi de remarcat *înșele*, care se întâlnește câteodată. Prezența lui *ș* (în loc de *s*) ne trimete la un plural în *-i*, căci numai acest sunet preface pe *s* în *ș*, deci ar trebui să se scrie *înșile*, dar acesta este aspectul formei masculine (în vorbirea și scrisul acelor Români care cred că trebuie să prefere pe *-le* lui *-și*). Acest *înșele* merge împreună cu *dânșii* (= *dânsei*), pomenit mai sus (§ 1). Explicația dată acolo se potrivește și aici.

§ 3. P o s e s i v. În cap. II, ocupându-mă de articolul *al*, *a*, etc., am arătat că acest morfem se declină, atunci când precede un pronume posesiv. Fenomenul, destul de răspândit la plural, tinde să îmbrățișeze și singularul, ceea ce nu mi se pare necesar. Trebuie să admitem totuși că unele subiecte vorbitoare, mai sensibile la deosebiri de caz și totodată mai puțin respectuoase față de normele consacrate, simt nevoia să introducă distincții cazuale și la pronumele posesiv și să-și satisfacă această nevoie cu mijloacele pe care le oferă flexiunea nominală (altmintrelea nu-i posibil). Căci *al meu*, *al tău*, etc. au aspect de nominativ (-acuzativ) și, măcar că funcțiunea lor este foarte asemănătoare cu a genitivului (raportul pe care-l exprimă este întocmai ca la genitivul posesiunii), ele pot fi simțite și sintactic ca nominative (-acuzative), de unde urmează că, dacă construcția din care fac parte cere un substantiv la genitiv în locul posesivului, ele pot apărea sub aspectul lor genitival (imitat, cum am spus deja, după flexiunea nominală). Altfel spus, avem a face cu un adevărat acord cazual între posesiv și substantivul precedent, cel dintâiu jucând rolul unui adjectiv² și comportându-se la fel cu acesta și din punct de vedere morfologic³. Iată câteva exemple (altele, în toate

¹ Cât despre amestecul formelor (de feminin și masculin, plural și singular) între ele, voi discuta fenomenul, pe bază de texte, la „Sintaxă”.

² Aceasta și este funcțiunea lui obișnuită, oricâteori stă pe lângă un substantiv pe care-l determină.

³ Chiar la masculin (cf. *alui meu*, citat în cap. II), lucru imposibil

sensurile, decât cele date în capitolul citat): *cine știe cărei îndrăzneli ale mele* (DA 387); *unei prietene ale mele* (OC 11); *în urma lui al meu* (LR, 10 Sept. 1938)¹.

§ 4. **Demonstrativ.** După cum funcționează substantival (ca pronume propriu zis) ori adjectival, acest pronume primește sau nu finala *a*: *acesta — acest (om)*, *aceasta — această (femeie)*, etc.; *aceia — acei (oameni)*, *acelea — acele (femei)*, etc. Tot în *-a* se termină și când stă, ca adjectiv, în urma substantivului: *omul acesta — femeia aceasta*; *oamenii aceia — femeile acelea*, etc. Vorbirea populară de prin unele ținuturi (Moldova, de pildă), conservând o veche stare de lucruri, întrebuințează formele cu *-a* și când demonstrativul precede substantivul: *aista om*, *aceala băiet*, etc. (Cf., în scrierile lui M. Șadoveanu, pasajele unde sunt puși să vorbească țărani.)

Ceea ce interesează direct aici este că chiar limba oamenilor culți se abate incidental dela normele arătate. În primul rând numeroși Ardeleni vorbesc ca țărani din Moldova: am auzit pe o doamnă din părțile Aradului, care trăiește de mulți ani la Iași, de asemenea pe un profesor din regiunea Sibiului, stabilit de vreme îndelungată la București, spunând, de ex., *aceasta carte*, *aceștia oameni*, etc.² În scris n'am remarcat astfel de norme. În schimb, am dat adesea peste lipsa lui *-a* la demonstrativul pus după substantiv: *întrebările aceste esențiale* (AL, 11 Nov. 1934, 8, 1), etc. sau întrebuințat singular: *unele din aceste sunt* (Ins II, 4, 489).

Femin. plur. al lui *acest*, sub aspectul lui regional (muntelesc) *astea*, se pronunță foarte des *ăștea*. Prefacerea în *ș* a lui *s* presupune conștiința existenței unui *i* în silaba următoare, căci numai $s + i > ș$, așa dar un plural în *-i*, dacă ne referim la flexiunea nominală. În acest sens pledează *ă* pentru *a* (cf. *crame-*

pentru un adjectiv propriu zis, care, se știe, întocmai ca și substantivul, își schimbă forma numai la genet.-dativ feminin singular (*casă frumoasă*—(*a unei case frumoase*).

¹ Autorul este ziaristul și scriitorul Mircea Damian, Oltean (ca și Gib I. Mihăescu). Ne găsim, poate, în prezența unui fenomen oltenesc mai mult ori mai puțin răspândit? Nu știu. Mihăescu ar fi spus *în urma a lui meu* (v. aici mai sus, pag. 108). Damian a preferat construcția consacrată pentru numele de persoană masculine. Această deosebire ar proba că nu poate fi vorba de o particularitate regională, oricât de restrânsă ca arie geografică, ci de uzuri individuale.

² Fenomenul este mult mai frecvent decât am crezut în primul moment. Se pare că majoritatea Ardelenilor vorbesc așa.

crămi, traiste-trăiști, etc.).¹ Faptul trebuie interpretat ca produs al unei influențe exercitate de morfologia substantivului.² Ne-am aștepta să găsim pe *ș* (și pe *ă*, se înțelege) și la genitiv-dativ singular. În materialul cules de mine n'am întâlnit asemenea forme, dar există Români care spun *aceștii (case)*.³ Iată un exemplu scris pentru pluralul feminin muntenesc: *treburi d'ăștea* (ZN 127).⁴

La demonstrativul depărtării abaterea mai obișnuită dela normele gramaticale se produce în sens invers față de cel arătat la *acest, etc.*: apar des formele fără *-a* acolo unde ar trebui cele cu *-a*. Aceasta însemnează, de fapt și în majoritatea cazurilor, confuzie între valoarea substantivală și cea adjectivală. De asemenea se amestecă formele acestui pronume cu ale așa zisului articol determinativ sau adjectival (*cel, cea, etc.*), de care diferă mai ales prin *a-*. Astfel de fapte sunt de natură sintactică. De aceea le voi discuta și ilustra pe bază de exemple numeroase la „Sintaxă”.

Formele munteneste *ăsta, ăla, etc.* se răspândesc văzând cu ochii. Tinerii de pretutindeni le întrebunțează, cred, exclusiv. Pe elevii și studenții moldoveni cunoscuți mie nu i-am auzit niciodată spunând, așa cum spun, de pildă, eu și atâți oameni în vârstă din Moldova, *aista, aiștia, ai(e)stea, etc.* Prin urmare, se părăsesc variantele dialectale, spre a fi înlocuite nu prin cele literare, ci prin altele, tot dialectale, care prezintă însă avantajul că aparțin provinciei unde se află centrul cultural și politic al țării. Avem aici o aplicare foarte interesantă a ideii de prestigiu lingvistic: limba vorbită în capitala statului se bucură în ochii provincialilor de un prestigiu atât de mare, încât aceștia adoptă din ea chiar formele neliterare. Producerea fenomenului a fost ajutată însă și de faptul că variantele literare par greoaie, mai exact, pedante ori savante, deci nepotrivite, în marea majoritate a cazurilor, pentru vorbirea

¹ V. mai sus, capitolul despre substantiv, pag. 67 urm.

² Unii lingviști ar spune morfologie (modificări fonetice cu valoare morfologică).

³ Așa spunea și scria învățatul A. Philippide.

⁴ Se înțelege că-i vorba de un *i* consonant (tot consonant este și *e*, în ortografia întrebunțată de mine). Dacă diftongul din silaba finală se pronunță *ea* sau *ia*, nu pot preciza. Cred că ambele aspecte fonetice există în realitate (poate mai exact, unul intermediar, cu o semivocală care nu-i nici *e*, nici *i*). În orice caz, nu se confundă, decât cel mult în scris, cu masc. *ăștia*, care are trei silabe.

obișnuită, care are caracter familiar.¹ Pe de altă parte, aspectele moldovenesti sunt simțite (de Moldovenii înșiși!) ca prea dialectale, ceea ce izvorăște tot din conștiința unei inferiorități sociale². Spre a ieși din încurcătură, se recurge la formele (dialectale!) muntenești, care, întru cât vin de aiurea, prezintă și avantajul nouității, nu fac impresia, pe care o fac cele indigene, că sunt banale.

Dintre demonstrativele neamintite până aici oferă prilej de discuție *atare* și *celălalt*³. Primul pare a fi complect necunoscut vorbirii familiare (cu atât mai vărtos celei populare). Il întrebuițează, de obicei, avocații și oratorii de toate categoriile, apoi, sub influența acestora, gazetarii și, mai ales, funcționarii (să se compare hârtiile oficiale: adrese, rapoarte, circulări, etc.). Din punctul de vedere al flexiunii, *atare* merge cu *care*. În consecință, Românii care cred că pluralul acestui relativ trebuie să fie (măcar în scris!) *cari* aplică aceeași normă și lui *atare*: *care, ca atari, nu cunosc...* (VR, Dec. 1937, 80).⁵ După cum un plural *cari* mi se pare lipsit de justificare (v. mai încolo), tot așa cred că este de prisos și neconform cu spiritul limbii un plural *atari*.

Cât despre *celălalt*, trebuiesc evitate variantele dialectale și familiare. Avem, mai întâiu, pe *cel(ă)lant*, foarte obișnuit la Moldoveni, de pildă. Un om cult nu-l poate întrebuița, nici chiar în vorbire, cu atât mai puțin în scris (cum face, de câțiva ani, un cunoscut filolog ieșan, care crede că trebuie preferat tot ce este moldovenesc). Dacă am fi consecvenți, ar urma să scriem și *nant* (pentru *întalt*). De asemenea trebuie să ne ferim și de alte aspecte vorbite ale acestui pronume, precum *cellalt*, scris adesea *celalt* (grafie care nu corespunde exact nici pronunțării celei mai neglijente, căci *-l-* este dublu, adică lung), și *celalalt* (cu *-a-* în loc de *-ă-*). De altfel prima parte a acestui pronume compus variază

¹ De aceea, în limba scrisă, *ăsta, ăla*, etc. apar, de preferință, la autori de opere literare (și numai în dialoguri), indiferent de originea lor locală.

² Dovadă avem faptul că *ăla*, etc. se întâlnesc, la Moldoveni, mult mai rar decât *ăsta*, etc. Variantele moldovenesti ale demonstrativului depărtării se deosebesc prea puțin de cele literare (*aceala, aceea, aceia, acelea*, cu ă pronunțat ș).

³ Cei mai mulți lingviști și gramatici (poate chiar toți) nu consideră aceste pronume ca demonstrative. Amănuntul nu prezintă însă niciun interes pentru chestiile care ne preocupă în acest loc.

⁴ V. mai departe, § 5.

⁵ Acest exemplu arată că chiar cine păstrează, la pluralul relativului, pe *-e* poate să prefacă pe același *-e* în *-i* la *atare!*

destul de mult în ce privește finala: *celălalt* (alături de *cellalt* și *celalalt*), *cealaltă* (al. de *ceialaltă*, *ceilaltă*), *ceialți* (al. de *ceialți*), *celelalte*. Trebuie preferate formele puse în afara parantezelor, care corespund sistemului lingvistic actual, cum probează femininul plural, care n'are o variantă secundară în *-a* (adică *celelalte*).¹

§ 5. Relativ. Și aici constatăm, întocmai ca la *acel(a)* și *acel(-a)*, un amestec între formele cu *-ă* și cele fără *-a*. Bine înțeles, numai la genitiv-dativ, ambele numere și genuri, căci nominativul și acuzativul nu sună niciodată cu *-a*, indiferent de funcțiune. De pildă: *cerc mai mare cărui aparține* (Ins II 4, 180); *sipetul în a căruia profunzime* (AL, 11 Iulie 1937, 5, 1); *al căruia bucătar* (ibid., 13 Oct. 1935, 3, 2); *al căruia nume* (Cim 67, 257); *al căror codex* (ibid. 169). În primul citat trebuie *căruia*,² în toate celelalte, *cărui*, resp. *căror*. Așa cere uzul, deși situația nu seamănă, din punct de vedere sintactic, decât aproximativ cu aceea dela demonstrative. Acolo prezența lui *-a* este obligatorie la pronumele propriu zis (având, adică, funcțiune substantivală) și la adjectivul așezat în urma substantivului pe care-l determină. Aici sunt de făcut mai multe distincții. Relativul adjectival stă totdeauna înaintea substantivului, cel substantival și înainte și după³. Intrebuițarea formelor cu *-a* și a celor fără *-a* este determinată nu de funcțiune, ci de poziția relativului: când acesta precede substantivul, n'are *-a*, când îl urmează, are. Așa dar, se aplică norma dela demonstrativele cu funcțiune adjectivală.

Numeroși Români, printre ei și scriitori, cred că trebuie să facă deosebire între singularul și pluralul lui *care* nu numai la genitiv-dativ, ci și la nominativ-acuzativ. Astfel citim adesea despre *copii cari se joacă*, despre *cărțile cari au apărut zilele acestea*, etc. Evident că *-i* este consonant, deci cuvântul întreg are

¹ Se vede lesne că *celălalt*, *ceialaltă*, *ceialți* sunt susținute de (*a*)*cela*, (*a*)*ceia*, etc., adică de variantele cu valoare substantivală (de pronume propriu zis) ale demonstrativului depărtării.

² Lipsa lui *-a* se datorește, poate, faptului că cuvântul următor începe cu *a*. În vorbire cei doi *a* se reduc ușor la unul singur.

³ Acest amănunt pare curios, dacă-l raportăm la cele spuse despre demonstrative, care nu pot funcționa substantival decât fiind independente, apărând, adică, singure. Deosebirea se explică. Relativul substantival presupune existența a două substantive: unul pe care-l înlocuiește (și care a fost menționat în propoziția precedentă), altul care-l urmează (și care se află față de primul în raportul de genitiv).

o singură silabă (întocmai ca la *mare* — *mari*, *tare* — *tari* ș. a.). Acest uz trebuie combătut, pentru mai multe motive. Cel mai puternic este că vorbirea populară de pretutindeni nu-l cunoaște. Sunt convins că niciun țaran neaș nu spune *cari*. Aceeași afirmație o putem face și privitor la limbajul familiar (chiar al celorlora sau al unei bune părți dintre aceia care scriu *cari*). Situația din vorbirea de toate zilele corespunde și sistemului lingvistic românesc actual. Cei mai mulți, dacă nu cumva toți conaționali noștri, simt, nu se poate să nu simtă, pe *cari* ca o formă „stranie” (adică străină). Pare că-i lipsește ceva, că nu-i întregă, deci nu destul de expresivă. Afară de asta, ne amintește, fără să vrem, cel puțin câteodată, de omonimul *cari* (pluralul lui *cariu*), ceea ce contribuie, într-o oarecare măsură, la crearea sentimentului că n'avem a face cu o formă 'regulată'.

Singurul argument în favoarea lui *cari* ar fi limba veche. Dar astfel de argumente n'au valoare. Câte fapte existente în secolele trecute au dispărut cu vremea, și nimeni nu se gândește să le reînvie! Limbajul uman evoluează doar neconștient, trăiește, cum se zice cu un termen cam impropriu, suferă schimbări dela o epocă la alta. Valabil, pentru fiecare epocă, este numai ce satisface spiritul limbii din epoca aceea. De altminterlea, chiar în sec. XVI (ca să nu mai pomenesc de cele următoare) predomină plur. *care* asupra lui *cari*.

Fiindcă m'am referit la limba veche, trebuie să mai adaug amănuntul că relativul (cu valoare substantivală) se și articula atunci: *carele*, *careea*, etc. Se înțelege dela sine că astăzi nu putem face uz de aceste forme, care s'au păstrat, prin tradiție, numai în câteva rugăciuni (*Tatăl nostru carele ești în ceruri*;... *careea fără stricăciune pre Dumnezeu ai născut*, etc.)¹.

§ 6. Nedefinit. Pluralul lui *un*, o sună și *unii*, *unele*, dar și *niște*. Morfologic vorbind, numai *unii*, *unele* sunt pluralul acestui pronume nedefinit, căci *niște* are altă origine. Ceea ce interesează aici este că *niște* rămâne invariabil, oricare ar fi genul, numărul și cazul substantivului determinat de el. Să evităm, deci, construcții ca *urmașii niștor răufăcători* (Rer VIII, 22), care apar destul de des în presa zilnică. Genetivul și dativul acestui cuvânt

¹ Tot ce-am spus despre *care* ca pronume relativ se potrivește și p ntru el ca interogativ.

se formează cu prepoziții (ca la numeralele cardinale¹): *a niște*, resp. *la niște*. Citatul de mai sus ar trebui modificat astfel: *urmașii a niște răufăcători*. De preferat este totuși să înlocuim pe *niște* prin *unii*: *urmașii unor răufăcători*, chiar dacă nuanța semantică diferă (primul dintre aceste pronume este mai 'nedefinit' decât celălalt). Faptul că apare când și când *niștor* arată nevoia pe care o simt unele subiecte vorbitoare de a-l trata și sub raportul flexionar ca pe un pronume.

Precedat de *un* și urmat de un substantiv, *alt* își schimbă forma la genitiv-dativ numai dacă substantivul este feminin singular: (*a*) *unui alt om* — (*a*) *unei alte femei*, etc. Să ne ferim, prin urmare, de formule ca acestea: *înființarea unui altui oraș în locul celui distrus; stabilirea unor altor adevăruri*, etc., care circulă prin publicațiile noastre periodice și a căror naștere se explică fie printr'o contaminație (...*unui*... + ...*altui*...) fie, mai bine, prin atracția morfologică exercitată de *unui* asupra lui *alt* imediat următor.

Orice este invariabil (ca și *niște*, amintit mai sus), din cauză că *ce* însuși n'are flexiune. Genetivul și dativul lui seamănă cu al numeralelor. De pildă: *valoarea a orice acțiune socială* (AL, 26 Febr. 1939, 10, 3). Cu toate acestea, construcția sună neromânește și de aceea trebuie evitată. Putem pune foarte bine pe *oricare* în locul lui *orice*: *valoarea oricărei acțiuni sociale*, fără ca înțelesul să se schimbe câtuși de puțin².

Alături de *fiece*, destul de rar întrebuințat, există varianta (muntenească), și mai rară, *fitece*, care nu prezintă niciun avantaj față de cealaltă, ba dimpotrivă (e mai „urâtă”). Am întâlnit-o cu dezinență de genitiv: *îndărătul fitecei camerei* (CL, 18 Aug. 1934, 5, 2). Cine știe bine românește nu spune niciodată așa.

Tot posedă flexiune completă, întocmai ca majoritatea pronumelor. N'are rost, deci, să recurgem la forme create după alt model, mai ales când ele nu i se potrivesc, de pildă *cu pospaiul a toate științelor* (Nirv 236), unde avem două neregularități (ca să nu zic greșeli): *a toate* (pentru *tuturor*) și, mai ales, *științelor* (în loc de *științele*). Autorul s'a lăsat, probabil, influențat (cu voință!) de formule vechi ca *domn (sau stăpânitor) a toată țara Moldovei*

¹ Cu care *niște* este înrudit din punct de vedere semantic (exprimă și el o noțiune cantitativă).

² De obicei însă *oricare* și *orice* nu sunt perfect sinonime.

(poate și de *a toate știutor, a toate făcător, etc.*), fără să bage de seamă că imitarea acestora nu merge în cazul de față, chiar dacă am respecta întocmai construcția (cum n'a făcut el).

Genetiv-dativul plural are două aspecte: cu *-a* și fără *-a*. Întru buințarea lor este supusă normelor pe care le-am văzut la demonstrativ¹. Ca și acolo însă, constatăm amestecul acestor forme. Tendința pare a merge în sensul înlăturării celei cu *-a*. Căci totdeauna găsim numai construcții de felul acestora: *să recunoaștem drepturile tuturor; am dat tuturor câte ceva, etc.*² Mai ales când (*a*) *tuturor(a)* se află la sfârșitul sintagmei, varianta fără *-a* apare aproape regulat. Cf., de pildă, *pace tuturor!* (în limbajul bisericesc).

Pronunțarea muntenească *tutulor* trebuie evitată, căci nu aparține limbii literare.

În sfârșit, ar mai fi de spus că nedefinitul *cât* s'a fixat, de mult, sub acest aspect în construcția, foarte frecventă, *după cât se pare*. Urmează, deci, s'o întrebuițăm totdeauna așa și să nu înlocuim pe *cât* prin *câte*, cum fac unii (cf. CL, 1 Iunie 1935, 5, 5)³.

CAP. V: NUMERALUL.

§ 1. Cardinal. Nevoia de a evita confuziile schimbă, în împrejurări determinate, înfățișarea tradițională a câtorva numerele, precum *paisprezece, șaisprezece și șaiszeci*, care se pronunță *patrusprezece, șasesprezece și șasezeci*. Acest uz a luat naștere, de sigur, în mediul comercial, unde cifrele reprezintă valori economice, și de aceea se impune exprimarea lor în modul cel mai clar cu putință. Dela comercianți el s'a întins și la alte categorii sociale, indiferent de ocupație: esențialul este ca subiectul vorbitor să se găsească în condiții care fac absolut necesară evitarea

¹ Trebuie precizat numai că adjectivul *tot* nu poate sta și în urma substantivului. Așa dar, *-a* caracterizează funcțiunea substantivală, lipsa lui *-a* pe cea adjectivală a acestui pronume.

² Fenomenul opus nici nu-i posibil, căci ar însemna să dăm aspect de pronume propriu zis (a s'a însemnează prezența lui *-a*) adjectivului (*drepturile tuturor oamenilor*!).

³ Punctul de plecare al modificării va fi fost formula, foarte asemănătoare, *după cât se spune*, în care *cât* a putut fi simțit ca reprezentant al subst. plur. *vorbe* (sau lucruri, etc.), cf., de pildă, *câte se (mai) spun*, etc., și de aceea a fost acordat cu substantivul subînțeles. Este posibilă și altă explicație, anume o contaminație a lui *după cât se spune* cu *câte se spun*.

înțelegerilor greșite (de ex. indicarea orei la radio ș. a.)¹. În orice alte împrejurări aceste forme trebuiesc părăsite de toată lumea. Recomandată nu mi se pare de prisos, pentru motivul că ele apar regulat în unele graiuri ardelenesti și prin Bucovina, unde le utilizează chiar oamenii culți.

Pe *amândoi* îl întâlnim, câteodată, articulat (dar numai la feminin): *nici amândouăle, la olaltă* (BSG LIV, 277). Subt influența lui *ambele*? Sau avem a face un cu un fenomen regional? Oricum ar fi, o astfel de formă nu poate fi recomandată, chiar dacă-i simțim nevoia².

§ 2. Ordinal. Fapte vrednice de discutat oferă *întâiu*. Când stă după substantiv, nu se acordă cu acesta în gen și număr: *rândul întâiu, clasa întâiu, etc.*³ Dacă precede substantivul, primește articolul enclitic, care, se înțelege, posedă toate variațiile flexionare: *întâiul rând, întâia clasă, întâii copii, întâile clase*⁴. Deoarece îndeplinește o funcțiune adjectivală, oamenii culți, care se lasă influențați de paradigmele gramaticale, se arată dispuși să trateze pe *întâiu* ca un adjectiv adevărat în toate împrejurările, deci și atunci când substantivul stă înaintea lui. Astfel auzim și citim adesea *clasa întâia*, ba chiar și *clasa dintâia*⁵: de vreme ce *întâiu* și *dintâiu* sunt sinonime, pentru ce s'ar mai face deosebire morfologică între ele? Odată porniți pe acest drum, iubitorii de regularitate merg mai departe. Acordă numeralul în gen cu substantivul și atunci când acesta ocupă locul al doilea, iar acela e nearticulat (din pricină că are înainte pe o): *o întâie dovadă* (StI

¹ Sa se compare și *doizeci* pentru *douăzeci, șapte* (alături de *șase*) în limbajul telefoanelor (ca să nu se confunde respectiv cu *nouăzeci* și cu *șase*).

² Bucovinenii (poate și alți Români) declină pe *doi*, căruiua-i aplică deziniența de genitiv-dativ (*duor*). Nici această formă nu poate fi primită.

³ Că, de obicei, nu se scrie *-u*, când substantivul e feminin sau are formă de plural, este o chestie de pură grafie. Pronunțarea rămâne mereu aceeași.

⁴ Această situație curioasă cere o explicație. Uzul tradițional nu cunoaște decât postpunerea lui *întâiu*. De aceea țărani, de pildă, îl așează totdeauna după substantiv. De ce nu i se schimbă forma? Pentrucă-i simțit ca adverb: arată locul pe care-l ocupă un obiect în spațiu, la fel cu un adverb de loc. Cf. pop. *al doilea nevastă, al treilea casă, etc.* (cu dezacord gramatical între numeral și substantiv). Antepunerea s'a ivit târziu în limba cultă, subt influența modelelor străine (mai ales după ce am împrumutat sinonimul *prim*, care stă obișnuit înaintea substantivului).

⁵ Cf. *Cum trebuie făcută o frază și mai ales cea dintâia* (Cim 241). Formula surprinde cu atât mai mult, cu cât adjectivele puse după substantive nu se pot articula. (Aici *-a* se datorește, desigur, influenței celorlalte numerele ordinale: *clasa a doua, a treia, etc.*)

VII, 15), formulă care, vede ușor oricine, reprezintă o încercare de 'românizare' a lui *o primă dovadă* (< fr. *une première preuve*). Ultima etapă a acestui proces de 'gramaticalizare' a numeralului nostru este apariția lui *întâia* și după substantiv: *orânduirea lor întâie* (VR, 30 Apr. 1934, 62)¹.

Toate formele acestea trebuiesc evitate. Ca de obicei, ne conducem și aici după uzul popular al oamenilor care nu știu sau deabia știu să scrie și să citească, oricât s'ar părea de curios celor ce-și închipue, din cauza evlaviei pentru slova scrisă, că limba cultă este totdeauna singurul model vrednic de urmat. Vom lăsa, deci, neschimbat pe *întâiu*, oridecâteori ștă după substantiv, indiferent de genul și numărul acestuia².

Am văzut că, pus înaintea substantivului, acest numeral se articulează. Femininul plural sună *întâile*, așa dar cu *-i-*, semnul caracteristic obligatoriu, în flexiunea nominală, al femininului plural (dacă singularul are finala *-e*). Căci unui adjectiv masculin în *-iu* îi corespunde femin. *-e*, deci plur. *-i*. Insist asupra acestui detaliu, pentrucă, datorită alternării lui *e* și *i* neaccentuați (v. „Fonetica“, pag. 20 urm.), întâlnim exemple ca *'întâiele luminișuri ale zilei născânde* (CL, 17 Aug. 1935, 5, 1). Cred că nu-i un fapt de pură grafie, ci unul de limbă (sau și de limbă): teama de a spune *i*, sunet considerat 'popular' sau 'incult', în loc de *e* a dat naștere, ca în atâtea alte împrejurări, la un hiperurbanism.

CAP. VI: VERBUL.

§ 1. Conjugare. Limba românească actuală se caracterizează printr'un amestec foarte accentuat al conjugărilor: numeroase verbe au forme duble, chiar triple, care se luptă între ele, cu tendința, mai mult sau mai puțin vizibilă, ca una să domine și, până la urmă, să învingă. Procesul este mai avansat pentru unele, mai puțin avansat pentru altele, după împrejurări de ordin geografic, social, etc. Situația se prezintă extrem de complicat, chiar în limba scrisă, care oglindește destul de fidel pe cea vorbită.

¹ Această formulă corespunde, teoretic, mai bine sistemului nostru lingvistic decât *orânduirea lor întâia*. Căci adjectivul pus după substantiv nu se articulează. Păcat numai că construcția este în întregul ei neromânească. Corect se spune *orânduirea lor întâiu* și, mai ales, *orânduirea lor dintâiu*.

² Recomandată se referă, evident, și la *dintâiu*, care-î chiar mai puțin adjectiv decât *întâiu* (din cauza lui *d-* prepoz. *de*).

M'am ocupat de acest fenomen într'un studiu special (BPh II, 47 urm.), unde, bazat pe un material bogat și felurit, am încercat să-l explic și, mai ales, să-l interpretez din punctul de vedere al unor tendințe care lucrează în domeniul flexiunii verbale românești de astăzi. După publicarea aceluși studiu am continuat să înregistrez exemple din tot felul de izvoare. Ele confirmă, în general, explicațiile propuse acolo și mă fac să cred, cu aceeași tărie ca și atunci, că nu-i exclusă posibilitatea reducerii numărului conjugărilor dela patru la trei, prin dispariția uneia din ele (și anume a celei de a doua)¹.

În cele ce urmează voi face un scurt rezumat al rezultatelor la care am ajuns în articolul amintit și voi cita fapte, nu prea numeroase, dar dintre cele mai caracteristice, pentru susținerea părerilor emise. O imagine mai mult ori mai puțin corespunzătoare realității lingvistice nu voi izbuti să dau în aceste puține pagini, iar o reproducere, fie și aproximativă, a constatărilor, explicațiilor, etc. prezentate acolo nu este posibilă. De aceea trimet pe cititorul curios la studiul din BPh.

Modificarea cea mai serioasă a sistemului morfologic verbal o constituie trecerea verbelor de conjugarea II la a III-a. Se poate spune că aproape niciun verb cu infinitivul² în *-ere* nu rezistă acestei tendințe. Trebuie precizat că fenomenul caracterizează, deocamdată, numai vorbirea muntenească (în sens larg) și, grație prestigiului acesteia, limba scrisă, care exercită o influență așa de puternică asupra Românilor culți de pretutindeni, încât formele respective se găsesc, în proporții variabile, la oricine (și, mai ales, la tineri). Cauza este marea asemănare dintre aceste două conjugări. Cu excepția infinitivului³, a pers. 4 și 5 dela prezent (indicativ și conjunctiv) și a pers. 5 dela imperativ⁴, toate celelalte moduri și timpuri au același aspect fonetic (în ce privește dezinențele și accentul). Nu numai un străin, ci și un Român nu-și dă seama, când vorbește sau scrie (când, adică, nu

¹ Ca în limba sardă și în dialectele italienești de sud, cum am constatat ulterior (cf. G. ROHLFS în *Donum natalicium Jaberg*, Zürich-Leipzig 1937, pag. 57-8). În spaniolă a încetat de a mai exista conjug. III.

² Spre a ușura înțelegerea faptelor, citez forma lungă a acestui mod, căci, deși ea a încetat de mult a mai avea valoare verbală, seamănă până la identitate cu prototipul latinesc.

³ Bine înțeles, viitorul I și condiționalul prezent, în alcătuirea cărora intră infinitivul, merg cu acesta.

⁴ Ca să simplific lucrurile, dau persoanelor un număr de ordine în continuare (dela singular la plural).

meditează asupra faptelor, așa cum fac gramaticii și lingviștii), că un verb merge după conjug. II, iar altul după a III-a. Exemplu elocvent, între altele, este *a tăcea* alături de *a face*. La marea majoritate a formelor acestor verbe singura deosebire constă în consoana inițială: *tac—fac; tăcui—făcui; tăceam—făceam; tăcusem—făcusem; tăcând—făcând*. În condiții atât de favorabile, analogia, marea forță unificatoare a flexiunii, lucrează nestingherit, în sensul desființării puținelor deosebiri (exclusiv de accent) care există între aceste verbe. Astfel se ajunge în mod natural, am putea zice chiar fatal, la *a tace, tacem, taceți*, în locul lui *a tăcea, tăcem, tăceți*.

Dar de ce procesul merge în această direcție, iar nu în direcția opusă?¹ Conjug. II este foarte săracă în comparație cu a III-a (cam la fel stăteau lucrurile și în latinește). Și conform legii raportului de forțe, care-și găsește aplicarea și în acest domeniu, învinge categoria mai puternică, adică mai numeroasă. Din cele aproximativ 20 verbe ale conjug. II, n'am găsit forme analogice după conjug. III numai pentru *avea, bea, durea, putea* și *ședea*, care, grație unor 'neregularități' în flexiunea lor, își păstrează intact sistemul moștenit. Iată exemple (altele decât cele date în BPh): *începea a cade frunza* (IB I, 66; la fel compusele *a scădea* și *a decădea: vom scade impozitele*, CL, 29 Febr. 1936, 3, 1; *va decade*, Ins. II, 3, 577); *dorința de a pare ce nu ești* (BrC 129; cf. și CL, 11 Ian. 1936, 6, 3; 13 Iunie 1936, 8, 3; 27 Iunie 1936, 7, 6; tot așa compusele *a apărea* și *a dispărea: pot apare*, DA 315; *vu dispărea*, ibid. 229); *dorința de a place* (BrC 186), *mi-ar place* (DA 83), etc. (și compusele *a complăcea* și *a displăcea: ne complăcem*, AL, 31 Ian. 1937, 10, 3; *pentru a nu displăcea*, Ins, 15 Aug. 1936, 133; *a-i displăcea*, DA 164); *doar, doar o tace* (AL, 9 Febr. 1936, 4, 5), *nu putea tace* (GSch 151), etc. Pentru *a rămânea*², *a ținea*³, *a umplea* ș. a., mi se pare de prisos să mai aduc citate, căci cricime le poate ușor găsi, adesea în... propria sa limbă.

În studiul meu deja amintit credeam (pag. 102) că *a ved*

¹ Vom vedea ceva mai încolo că se produc treceri și dela conjug. III la a II-a, dar într-o proporție mult mai redusă.

² Și *mânea* apare cu accentul pe prima silabă: *n'aveam unde mâne peste noapte* (CL, 30 Maiu 1936, 4, 5).

³ Pentru acesta (și compusele lui), Indr. dă numai infinitivul *a ține*, ceea ce probează că însăși Academia, de obicei tradiționalistă, a renunțat la formele după conjug. II.

sau *vedem* nu spune încă nimeni. Ulterior am constatat că mă înșelasesem (lucru pe care-l puteam, ca să zic așa..., prevedel!): *vede-ți de treabă* (VR, Dec. 1939, 61) și *a vede* (ibid., Martie 1940, 112) dovedesc, cu prisosință, că, indiferent de orice alte considerații, procesul morfologic aici în discuție, odată început, tinde să cuprindă toate verbele de conjug. II.

Am afirmat mai sus că există și fenomenul opus: treceri de la conjug. III la a II-a. Răspândirea lui este, geografic vorbind, mai mare, căci nu caracterizează o singură regiune. Il întâlnim la oameni din toate provinciile și aparținând tuturor claselor sociale. În schimb, el îmbrățișează un număr mai redus de verbe și pare mai puțin înrădăcinat. Numai graiurile moldovenesti de nord îl cunosc în proporții care amintesc de ale celui-lalt, căci ele conjugă orice verb în *-ere* după normele celor în *-ere*. Este de făcut totuși o distincție. Moldovenii culti sau cu oarecare cultură nu spun decât în chip cu totul excepțional *făcém, mergém, puném*, etc. Aceste forme caracterizează vorbirea pur populară și pe cea familiară a păturilor orășenești inculte. Dimpotrivă, la Munteni ele constituie o particularitate și a oamenilor (sau a multor oameni) culti. Trebuie precizat însă că numai puține verbe¹ sunt supuse, în limba vorbită și scrisă de Munteni, la aceste transformări, care ating, de preferință, infinitivul și imperativul.

Dau câteva exemple dintre cele apte de a ilustra afirmațiile mele: *a bătea în ușă i se păru...* (EO I, 9); *la care să poți bătea* (ibid. 263); *băteți* (TAV 120); *băteți-mă, tăiați-mă în bucăți* (AL, 2 Maiu 1937, 22, 2); *făceți loc* (CL, 21 Dec. 1935, 4, 3); *făceți-o ca să cadă* (AL, 7 Febr. 1937, 15, 4, în vers)².

Conjug. III nu încalcă numai domeniul celei de-a II-a. Destul de numeroase sunt verbele de conjug. IV care prezintă formă după a III-a. Aproape toate se termină în *-ți*, ceea ce probează că această finală (de fapt *t*, care corespunde unui *t*) înlesnește modificarea aici în discuție. Punctul de plecare îl constituie, probabil, prezentul indicativ și conjunctiv (pers. 1, 2, 3, 6), care au aceleași terminații la ambele conjugări, adică, mai

¹ Cele mai obișnuite sunt *a bate* și *a face*.

² De adăugat infinitivele lungi substantivate *cerere*, general în vorbirea bucureșteană (mai ales a funcționarilor), și *temere*, cărora nu pare a le corespunde forme verbale accentuate pe finală (*a cerea*, *a temea*, *cerém*, *temem*, etc.).

exact, indiferent dacă infinitivul face în *-(t)i* sau în *-(t)e*¹. De pildă: *o uşă parcă ne-ar desparte* (PhV 77, în vers), *a desparte* (VR, Dec. 1939, 81); *nu poate înghite* (în scrisul unui profesor universitar); *va răsare* (vorbeşte un academician); *nu poate simte* (AL, 23 Maiu 1937, 6, 1, vers citat din Hasdeu); *a sughite* (Azi, 4 Iunie 1939, 1, 1)².

Dintre celelalte schimbări de conjugare, merită să ne oprim asupra lor, ca mai importante, următoarele. Avem mai întâiu un număr mare de verbe care posedă forme flexionare după conju. I și IV. În general, Muntenii preferă variantele cu *-a*, Moldovenii pe cele cu *-i*: *curăța — curăți, gădila — gădili, îndatora — îndatori, sughița — sughiți, târăgăna — târăgăni, etc.* Spre deosebire însă de situația constatată mai sus, aici nu poate fi vorba de acceptarea unuia sau a altuia dintre cele două aspecte, ca fiind singurul conform³ cu sistemul limbii noastre actuale. Ambele sunt la fel de 'corecte', deci la fel de îndreptățite. Rămâne ca fiecare subiect vorbitor să se decidă pentru unul ori pentru celălalt, dacă nu cumva se va fi decis de mai înainte (lucru, de altfel, sigur), conducându-se după dialectul provinciei sale natale, eventual după criteriile să zicem estetice (o formă poate părea, în special unui scriitor, mai frumoasă decât cealaltă).

Este clar că, cu timpul, se va introduce unitate în acest amestec flexionar, prin impunerea⁴ uneia din cele două conjugări. Unificarea nu-i necesară însă totdeauna. De pe acum observăm că anumite verbe exprimă nuanțe semantice diferite dela o variantă la alta: *datori* (sens moral, adică figurat) — *datora* (sens propriu); *îndesa* 'a îngrămădi, a apăsa, etc. (lucruri de tot felul)' — *îndesi* 'a înmulți, a face să se repete'; *înflora* 'a desena flori pe un obiect oarecare' — *înflori*; *îngrija* (cf. *sunt îngrijat*) — *îngriji*, etc.

De cele mai multe ori aceste forme duble de conjugare se

¹ Și alt fapt înlesnește producerea fenomenului. La verbele conju. III pers. 3 a prez. indic. este identică cu infinitivul: (*el*) *merge* — *a merge*, (*el*) *spune* — *a spune*, etc. Cele de conju. IV au această persoană egală, în ce privește dezinența, cu a celor de a III-a: *aude* — *spune*, *simte* — *merge*, etc. Urmarea este, ca în atâtea alte cazuri, că al IV-lea membru al proporției, adică infinitivul, care diferă la cele două conjugări, ajunge să semene și el dela una la alta, deci *desparte*, *simte*, etc. (pers. 3) sunt simțite ca identice sau trebuind să fie identice cu infinitivul.

² Cf. și *nu poate absoarbe* (auzit adesea în vorbirea curentă).

³ Sau mai conform.

⁴ Care va veni, se înțelege, n u dela gramatici sau dela vreo instituție, ci dela mânuitorii talentați ai limbii.

datoresc unor cauze fonetice. Când tema unui verb are, în finală, un sunet palatal, o bună parte (cam jumătate) din formele simple sunt identice la conjug. I și IV. De pildă: *îndoiu*, *îndoiam*, *îndoind*, etc. cer tot atât de bine un infinitiv în *-a* ca și unul în *-i* (de fapt, acest verb sună nu numai *a îndoi*, ci și *a îndoia*). Sau *îngriji*: în graiurile moldovenești, unde *i* și *e* precedați de *j* se pronunță *â*, resp. *ă*, forme ca *îngrijam*, *îngrijând* ș. a. pot aparține și la conjug. I, căci dezinențele lor nu diferă prin nimic de ale lui *lăuda* (*lăudam*, *lăudând*, etc.). Dimpotrivă, prin Muntenia, varianta *îngrija* sună, din cauza pronunțării palatale a lui *j*, *îngrijeam*, *îngrijind*, etc. (ca și cum ar merge după conjug. IV)¹. Astfel de potriviri au provocat intervenția analogiei, care a dus, în numeroase cazuri, la identitatea și a celorlalte forme, fie într'un sens, fie în altul.

Printre verbele care se conjugă și după I-a și după a IV-a figurează destule neologisme, precum: *absolvi*, *disolvi*, *preferi*, *repeți*, *rezolvi*, etc. Nici repartitia (pe categorii sociale sau pe regiuni), nici cauzele fenomenului nu sunt identice cu cele arătate la verbele vechi. Preferința pentru varianta în *-i* sau în *-a* este determinată, în general, de motive pur personale. Se întâmplă deseori ca același subiect vorbitor să spuie *a disolvi*, *a repeți*, etc., alături de *a prefera*, *a rezolva*, etc. Tendința pare a merge (în majoritatea cazurilor) spre biruința formelor cu *-a*: sunt mult mai numeroși Românii care zic *a disolva*, *a prefera*, *a repeta*, *a rezolva*, etc. decât cei care întrebuintează variantele cu *-i*. Deseori această tendință găsește un sprijin (dacă nu chiar punctul de plecare) în modelul francez al verbului românesc (de ex. *préférer*, *répéter*). De altfel cauza diversității flexionare la neologisme este, de obicei, lupta dintre modelul francez și cel latinesc. Am spus și altădată că Românii au împrumutat cele mai multe cuvinte în legătură cu civilizația occidentală din franțuzește, dar le-au adaptat la sistemul limbii lor conducându-se după etimonul latinesc,² mai exact, după normele fonetice ale cuvintelor latinești moștenite. Astfel se explică *preferi* < fr. *préférer*, asimilat cu *suferi* <

¹ Am invocat aceste exemple nu pentru a arăta că, de fapt, lucrurile se petrec întocmai așa (căci ar rezulta, contra afirmației mele, că *-i* este mai degrabă muntenesc, pe când *-a* moldovenesc). Ele servesc numai la ilustrarea teoretică a discuției.

² În ipoteza, foarte frecventă, că este vorba de un cuvânt de origine latină.

lat. (pop.) *sufferire* (clasic *sufferre*, ca *praeferre*), *repeși* < fr. *répéter*, subț influența lui *peși* < lat. *petere* (primitivul lui *repetere*), etc.

Și aici se poate observa nevoia de a păstra ambele forme, dar a le diferenția semantic. De ex. *absolvi* 'a termina studiile' — *absolva* 'a achita pe un inculpat, a ierta pe cineva de păcate'; *disolvi* 'a topi' (termen științific) — *disolva* 'a împrăștia o adunare de oameni', etc.

Asemănătoare, în multe privințe, cu a acestora este situația verbelor, tot recent împrumutate, ale căror forme aparțin la conjug. I și III: *coincida*, *conceda*, *corija*, *discerna*, *diviza*, *poseda*, *preceda*, *proceda*, *succeda*. Am citat numai variantele în -a, fiindcă ele sunt cu mult cele mai răspândite. Putem prevedea că, într'un viitor nu prea îndepărtat, a *coincide*, a *concede*, etc. vor fi o simplă amintire. În acest sens vorbește și faptul că cu cât mergem înapoi, cu atât ele apar mai des. Căci existența lor se datorește, întocmai ca la *preferi*, *repeși*, etc. pomenite mai sus, modelului latinesc, susținut, de data aceasta, nu numai de unele verbe românești moștenite (*cerne* pentru *discerne*, a *purcede* pentru *procede*, *succede*), ci și, mai ales, cred, de către latiniști. Formele cu -a se întemeiază pe prototipul francezesc, iarăși ca la *prefera*, *repete*, etc., dar și pe o tradiție a limbii noastre în domeniul flexiunii verbale, aceea anume că verbele împrumutate sau formate pe teren românesc sunt totdeauna de conjug. I sau a IV-a, niciodată de a II-a sau a III-a¹.

Impresia ultimă, care rămâne după cercetarea materialului prezentat în BPh și îmbogățit cu exemple culese ulterior din tot felul de texte, este că, în cadrul principiilor expuse până aici, flexiunea verbală românească pare dispusă în momentul de față la orice schimbare. Și nu numai limba comună (vorbită sau scrisă) lasă în noi această impresie. Graiurile populare de asemenea, chiar dacă natura și condițiile lor de viață diferă, adesea simțitor, de ale limbii culte. Ele sunt, firește, mai conservatoare, fiindcă sunt supuse, din partea subiectelor vorbitoare, la o muncă (în sens de prelucrare) mai puțin adâncă și mai puțin complicată din punctul de vedere al căilor pe care pot fi îndreptate. Dar și în sânul lor

¹ Lucrurile se complică însă puțin prin faptul că pers. 3 și 6 dela prezent (indicativ și conjunctiv) nu se conformează, de obicei, normelor valabile pentru verbele vechi aparținând conjugării respective. Aceasta se va vedea în paragraful imediat următor.

există o frământare, destul de serioasă, cu aspecte deseori asemănătoare, care arată că sistemul morfologic al verbului românesc pare a fi zdruncinat pretutindeni în chiar temelile lui.

Dau câteva exemple, foarte caracteristice, pentru a ilustra această ultimă afirmație: [lămpile] *n'or ardea* (Azi, 11 Iunie 1939, 5, 2); *tot ceea ce spiritul omenesc poate dădea mai frumos* (AL, 16 Apr. 1939, 7, 4); *îmi va dădea* (Ins III, 7, 7); *a scria* (în Țara Moșilor, prin Banat și Oltenia, cf. AO XVIII, 102-3)¹. De altfel ultimul verb sună, după cum se știe, *a scri* în vorbirea celor mai mulți Munteni, care-l întrebunțează așa și în scris. El destul să amintesc pe Arghezi, imitat, ca de obicei, mai ales de tineri, și în această privință. Chiar compusele lui *scrie* apar cu forme după conjug. IV: *descriu* (DA 399; VR, Iulie 1937, 71), *ar descri-o* (HYSt 36); *a înscri* (Ins II, 3, 907).

² § 2. Presentul. Acest timp verbal oferă fapte interesante, asupra cărora trebuie să ne oprim. Avem, mai întâiu, cazul așa ziselor verbe iotacizate: din cauza unui *î* următor, consoanelor *t, d, n, r* din temă le corespund, la pers. 1 (eventual și 6) indicativ și la pers. 1, 3 și 6 conjunctiv, respectiv *ț, z, ȝ*². De pildă: *a vedea* — *văz, să vază*; *a scoate* — *scoț, să scoată*; *a spune* — *spuiu, să spuie*; *a pieri* — *pieiu, să pieie*. Formele cu *z* și *ț* caracterizează graiurile muntenești, cele cu *ȝ* se întâlnesc pretutindeni. Limba comună, vorbită și, mai ales, scrisă preferă în chip vizibil aspectele neiotacizate: *văd, să vadă*; *scot, să scoată*; *spun, să spună*; *pier, să piară*. Preferința se manifestă mai puternic în scris decât în vorbire și mai puternic pentru formele cu *d, t, r* decât pentru cele cu *n*. Se găsesc, firește, numeroși scriitori și, cu deosebire, publiciști propriu ziși, originari din ținuturile de limbă muntenească (câteodată, sub influența acestora, chiar și de aiurea), care întrebunțează variantele iotacizale (în special pe cele cu *z* și *ț*), nu numai în dialogul eroilor, așa dar în ceea ce am putea numi vorbirea familiară scrisă, ci și, ceva mai puțin frecvent, în spusele lor proprii. Tendința clară a limbii actuale merge spre formele neiotacizate, care până la urmă vor învinge, cu sigu-

¹ În aromână *a scria* este aspectul regulat.

² Prezintă lucrurile în mod aproximativ. *n, r* s'au muiat, devenind *ȝ, r'*, iar apoi s'au redus la *ȝ*, adică au pierdut toate elementele fonice originare, pentru a nu mai rămânea din ele decât înmuiera, care nu putea fi redată, ca sunet independent, decât prin *ȝ*. Numele așa zicând tehnic al acestei semivocale este 'iot', de aceea li se spune iotacizate formelor verbale în discuție.

ranță. Și aceasta, pentru că pe de o parte majoritatea graiurilor populare nu le cunosc decât pe ele, iar pe de alta evoluția limbii ne arată că avem a face cu un proces început de multă vreme. Căci *văz*, *scoț*, etc. au fost, din capul locului, generale: lat. *video*, *excutio*, etc. au dat în mod regulat (potrivit normelor fonetice) rom. *văz(u)*, *scoț(u)*, etc. Formele cu *d*, *t*, etc. s'au născut ulterior, sub influența celor la care aceste consoane se păstrase, fiindcă nu se găseau în poziția necesară pentru iotacizare. Odată ivite, variantele nouă s'au răspândit, înlăturând treptat pe cele vechi. Înlăturarea acestora este definitivă în graiurile moldovenesti¹ și se va realiza, cu timpul, și în celelalte, dacă lucrurile se desfășură așa cum ne arată situația actuală. Căci formele cu *d*, *t*, *n*, etc. nealterate încă dela început alcătuiesc o majoritate zdrobitoare și de aceea trebuie să învingă.

Practic vorbind, urmează, din cele expuse, că vom evita, cel puțin în scris (chiar când suntem Munteni!), pe *văz*, *să văză*, *scoț*, *să scoță* și toate formele verbale similare. Cu atât mai mult le vor evita, și în vorbire și în scris, Moldovenii, care n'au măcar scuza că sunt deprinși cu ele din graiul lor de acasă. Pentru cele de felul lui *pieiu*, *saiu*, etc., mi se pare de prisos orice recomandare, deoarece, în scris, de pildă, ele nu apar nici chiar la Moldoveni, în vorbirea populară și familiară a căroră se bucură de o largă răspândire. Rămân verbele cu *n*: *spun* — *spuiu*, *să spună* — *să spuie*, etc. Aici variantele în luptă dispun de forțe oarecum egale, dovadă întrebuințarea lor deopotrivă de deasă, aproape indiferent de provincie, deși nu-i greu de observat că Moldovenii recurg mai des la *spuiu*, *să spuie*, etc. Formele iotacizate ale acestor verbe nu sunt simțite încă destul de lămurit ca dialectale (sau, dacă vreți, arhaice), cum e cazul cu *văz*, *scoț*, *pieiu*, și de aceea apar, concurând pe cele neiotacizate, atât în vorbire, cât și în scris.

Alt fapt privitor la formele prezentului este următorul. Pers. 1, 2, 3 și 6 (ale ambelor moduri: indicativ și conjunctiv) primesc, la foarte multe verbe de conjug. I și IV, sufixele *-ez*, resp. *-esc*². Am discutat această chestie în studiul din BPh, citat la începutul capitoului de față. Căci ea are o strânsă legătură cu

¹ Mă refer numai la *-z* și *-ț*.

² Aceste sufixe sunt flexionare, nu derivative, servesc, adică, nu pentru a forma cuvinte nouă, ci pentru a indica anumite aspecte ale flexiunii.

trecerea unor verbe dela conjug. I la a IV-a și invers, în sensul că această trecere se realizează mult mai lesne atunci când verbul nu primește vreunul din sufixele menționate, care sunt atât de deosebite între ele și de aceea împiedecă, într'o anumită măsură, confuzia. Intr'adevăr, impresia că *a ajutora*, de pildă, face infinitivul când în -ă, când în -i, și, deci, posibilitatea de a-l conjuga fie după I, fie după IV, se pot ivi mai ușor, dacă spunem, la prezent, *ajutor*, *ajutori*, etc. (și nu *ajutorez* sau *ajutoresc*). Formele fără sufix corespund tot așa de bine unui infinitiv *ajutoră*, ca și unui *ajutori*.

Prezența acestor sufixe nu-i totdeauna obligatorie. Foarte des același verb are forme sufixate într'o regiune și forme nesufixate în alta. Ba chiar în una și aceeași regiune prezența sufixelor alternează cu absența lor. Aproximativ vorbind, variantele cu sufix sunt mai răspândite prin România veche și ținuturile învecinate dela Nord și dela Est¹ decât peste munți². Aceasta, în cazul verbelor vechi, care se supun normelor respective, indiferent, în general, de cultura celor ce le utilizează. Trebuie făcută totuși o distincție. Scriitorii preferă adesea formele fără sufix, chiar dacă obișnuit utilizează pe celelalte, din cauza expresivității lor mai mari. Intr'adevăr, lipsa sufixului face ca accentul să stea pe temă, adică pe elementul care conține sensul verbului. Și cum accentul scoate în relief silaba care-l primește, însemnează că formele nesufixate exprimă mai pregnant acțiunea verbului decât cele sufixate, la care accentul se află pe partea finală³.

Neologismele se conduc, și de data aceasta, după alte criterii⁴. Influența prototipului străin este adesea hotărâtoare. Urmează, deci, că ele vor apărea mai des fără sufix, pentru că limba

¹ Graiurile moldovenești par a întrece pe cele munteneste în preferința pentru formele sufixate. Oltenia merge deastădată cu Banatul și Ardealul. Cf. DR VII, 470-1 și IX, 420.

² Românii „vechi” au remarcat de mult această situație și o exploatează cu intenții ironice la adresa Ardelenilor. Acum 10-12 ani circula mult declarația atribuită directorului general depe atunci al CFR (Bănățean de origine): *Cine nu lucră nu mândă*.

³ Ele pot părea și mai 'poetice'. Cf. *dăruie*, *destăduie*, *fulgue*, *licăre*, etc. față de *dăruiește*, *destăduiește*, *fulguește*, *licărește*, etc. De aceea poezii uzează și abuzează de ele. V., de pildă, PTA 84, 143, 161, 198, etc.; VV 65, 87, 99, 113; PL 15, 28, 96, etc. Trebuie arătat însă că deseori intervin necesitățile tehnice ale versului, care determină întrebuițarea formei fără sufix (mai scurtă cu o silabă decât cealaltă).

⁴ E vorba de conjug. I, căci neologisme după conjug. IV nu există decât în mod cu totul excepțional (și numai ca variante secundare ale formelor de conjug. I).

franceză (eventual și altele), din care le-am împrumutat, nu posedă forme sufixate. Trebuie precizat că tendința de a lăsa sufixul la o parte caracterizează numai limba actuală. Textele sec. XIX arată, dimpotrivă, o preferință cu atât mai marcată pentru formele sufixate, cu cât sunt mai vechi. Aceasta ar însemna că scriitorii din vremea aceea ascultau mai mult de spiritul limbii lor materne decât contimporanii noștri. Astăzi, prezența sufixului *-ez* face, și nu numai la neologisme, impresia unui arhaism¹, ceea ce dovedește că atitudinea subiectelor vorbitoare este alta, deci conștiința lor lingvistică diferă de aceea a generațiilor trecute. Este sigur că nu intervine numai modelul străin, nici numai valoarea stilistică mai mare a variantelor fără sufix. Pentru omul obișnuit, care nu cunoaște etimonul verbelor în discuție și nu se lasă condus de teorii estetice, formele nesufixate prezintă avantajul că sunt mai scurte, mai comode.

Dau o listă de exemple, ca să înlesnesc cititorului verificarea aprecierilor mele. Nu țin seamă de originea verbelor (dacă sunt recente sau vechi). În ce privește aspectul 'normal' (cu sau fără sufix), mă orientez după simțul meu lingvistic, care sper că nu se deosebește prea mult de al majorității Românilor, în special de al acelor care dau tonul în materie de limbă literară. Exemplele reprezintă 'abaterea' dela uzul socotit de mine ca aparținând acesteia din urmă.

ajutor (DO 119; AN 90); *alcătue* (VR, 31 Ian. 1934, 48); *anticip* (CL, 12 Maiu 1934, 9, 1-2); *bănuși* (AV 46); *bombăne* (ibid. 87); *bruftue* (SS 90); *cicăle* (ibid. 90); *ciocăne* (CL, 23 Martie 1935, 6, 4-5, vers); *să ciupă* (AL, 10 Iunie 1934, 4, 3; VR, Sept.-Oct. 1931, 351); *ciurue* (AL, 6 Nov. 1938, 7, 3); *cântăre* (ZN 18); *clocote* (CL, 4 Aug. 1934, 6, 5); *concedă* (I. Petrovici); *să se conforme* (VR, Iulie 1938, 57); *consemnă* (ibid., Maiu 1939, 78); *să cuvinte* (ibid., Iulie 1938, 5, vers)²; *destăinue* (ibid., Aug. 1938, 91); *să dezagrege* (ibid., Aug. 1939, 148); *dibue* (AV 148); *disperă* (G. Călinescu); *să exaspere* (Răd II, 168); *îndignă* (N. Carandino, publicist tânăr); *întrigă* (VR, Iulie 1938, 117); *să invente* (H. Papadat-Bengescu); *să încercue* (N. Carandino); *să îndrume* (idem); *se îngreoaie* (Ionel Teodoreanu); *jumule* (AL,

¹ Sau a unui element popular, ceea ce-i aproape tot una. Am auzit o femeie fără cultură spunând *nu pot să te asigur că am să viu*.

² Tot în vers L. Blaga are *binecuvânt*.

6 Iulie 1930, 7, 4); *licăre* (N. Crainic); *măcăe* (Mircea Damian); *navăgă* (Răd II, 299); *să năzue* (JL, 9 Iulie 1939, 2, 5-6); *ogîndă* (I. Pillat, în vers); *să pălmue* (VR, Febr. 1939, 5); *să prezide* (I. L. Caragiale); *să se prostitue* (N. Iorga); *schelălăe* (Mircea Damian); *să scânteie* (Ins, Iunie 1939, 561); *secretă* (VR, Maiu 1939, 90); *se strădue* (JL, 9 Iulie 1939, 2, 5-6); *tabără* (Mircea Damian); *să târe* (VR, 15 Nov. 1933, 17); *să târgue* (Maria Arsene, Munteanca); *tortură* (Rad II, 47); *țacăne* (M. Arsene); *undue* (VR, Apr. 1940, 11); *să se vaicăre* (ibid., Aug. 1939, 77); *vântue* (Ins, Apr. 1940, 6).

avântează (Ins, Sept. 1940, 474); *coincidează* (I. Petrovici); *discutează* (C. Negruzzi); *executeze* (VR, Aug. 1939, 121); *iri-tează* (I. L. Caragiale); *îndrituiază* (AL, 13 Nov. 1938, 12, 6); *să înjghebeze* (ibid., 20 Febr. 1938, 14, 4); *înjunghез* (Ins, Aug. 1939, 195, vers); *să (nu) întârziezi* (Răzb 60; Arghezi); *înviază* (Arghezi); *mâniază* (AL, 29 Maiu 1927, 4, 3); *se perindează* (M. D. Ralea; I. A. Bassarabescu); *preparez* (DO 122); *reclamează* (VR, Sept.-Oct. 1939, 102); *recomandez* (DO 117); *să scuzez* (M. Sadoveanu); *sperez* (DO 121); *se substituiază* (AL, 23 Ian. 1938, 12, 2). De adăugat să *împrumuteze* (Neculce)¹.

Observăm că numărul formelor cu sufix este mai mic decât al celorlalte, chiar dacă luăm în considerație amănuntul că în această listă figurează numai verbe de conjug. I, pe când în lista precedentă se găsesc și de conjug. IV. Se înțelege că comparația nu-i absolut concludentă, pentru motivul că adunarea materialului s'a făcut la întâmplare și, mai ales, fără scopuri statistice. Totuși, atât exemplele sufixate, cât și pe cele sufixate le-am cules din aceleași texte, așa că numărul mai mic al unora și mai mare al altora se apropie, într'o largă măsură, de realitate.

Când și când întâlnim, la același verb, forme duble cu nuanțe semantice diferite: *acord* (sens figurat)² — *acordez* (un instrument muzical); *manifest* 'arăt, dau la iveală' — *manifestez* 'fac manifestatie'; *potol* (*focul se potoale*: 'e gata să se stingă') — *potolesc* (mânia, etc.)³; *reflect* (*lumina se reflectă*) — *reflectez* 'meditez, gândesc'; *strâmb* (fig.) — *strâmbez* (propriu)⁴.

¹ În ambele liste, dar mai ales în a doua, am introdus și exemple găsite la autori din sec. XIX (ba și la Neculce), pentru a sprijini afirmația că variantele sufixate (în -ez!) au caracter mai mult ori mai puțin arhaic.

² Și ca termen gramatical (*se acordă subiectul cu predicatul*).

³ La Tecuciu, de pildă.

⁴ Tot la Tecuciu. Ov. Densusianu scria însă *să se strâmbeze părerile*.

Pers. 6 a prezentului indicativ oferă dificultăți pentru un mare număr de Români. Principiul general după care urmează să ne orientăm este acesta: la conjug. I și la verbele de conjug. IV în *-rî* care nu primesc suf. *-esc*, pers. 6 este identică cu 3; la toate celelalte, ea este egală cu 1. De pildă: *(eu) laud* — *(el) laudă* — *(ei) laudă*; *(eu) văd* — *(el) vede* — *(ei) văd*; *(eu) merg* — *(el) merge* — *(ei) merg*; *(eu) aud* — *(el) aude* — *(ei) aud*; *(eu) cobor* — *(el) coboară* — *(ei) coboară*. Precum vedem, chestia se înfățișează cât se poate de simplu, cel puțin în linii mari. Și totuși, numeroși conaționali, adesea oameni de cultură (sau presupuși astfel), dau dovadă de mare nesiguranță în mânuirea acestei forme verbale. Nu iau deocamdată în considerație identificarea ei cu pers. 3 la verbele conjug. II, III și IV (în *-i* și *-rî* cu *-esc*), care constituie o greșală de acord și face, deci, parte din „Sintaxă”. Mă opresc numai asupra cazurilor de felul lui (*păsările*) *cânt*, (*oile*) *cobor*, etc., pe care le întâlnim de atâtea ori la poeții sec. XIX (în special la Gr. Alexandrescu, Bolintineanu și Alecsandri, ca să pomenesc pe cei mai însemnați), unde se explică, aproape totdeauna, prin necesități ritmice, și mult mai des la contemporani de-ai noștri (poeți ori simpli... muritori¹), care, chiar când scriu în versuri, nu au dreptul să invoace prozodia.

Ne găsim în fața unui fenomen de hiperurbanism morfologic. De teama unei erori de acord, considerată, de obicei, și cu drept cuvânt, ca gravă, căci dovedește necunoașterea gramaticii, numeroase subiecte vorbitoare, nesigure pe paradigmele verbale românești, aplică și la conjug. I și IV (tip *coborî*) principiul identității pers. 6 cu 1, care-i valabil numai pentru celelalte conjugări, fără să-și dea seama că tot săvârșesc o greșală. Intervine, așa dar, analogia, mai ales că majoritatea verbelor din limba noastră aparțin la conjug. II, III și IV, au, adică, pers. 6 egală cu 1. Dar intervine în mod greșit, și de aceea efectele ei nu sunt acceptate, rămân simple abateri dela normele limbii. Exemple nu socot necesar să dau². Le poate găsi oricine, dacă ține la asta. Ele sunt de prisos aici și pentru alt motiv. Evitarea hiperurbanismului în discuție, precum și arătarea greșelilor altora, mi se par ușor realizabile cu ajutorul normei, atât de simple, amintită mai sus.

Sensibilitatea pentru acordul după număr al predicatului cu

¹ Dar și nemuritori, vreau să spun... academicienii!

² Am înregistrat câteva în ȘN I, 262-3.

subiectul este așa de mare (în dauna sensibilității pentru raportul existent între diversele forme ale prezentului), încât duce câteodată la hiperurbanisme și în domeniul conjunctivului, unde situația este foarte limpede: pers. 6 nu se deosebește absolut niciodată de pers. 3. Iată un exemplu de acest ultim fel: *cari sunt vetuste, ca să pot [lele!] creia opere de sinteză* (CL, 28 Dec. 1935, 6, 6-7).

Dar prezentul oferă și altfel prilej de discuție. Deastădată este vorba de raportul dintre indicativ și conjunctiv. Tot pers. 6 și 3 dau de lucru gramaticilor și lingviștilor. Prezentul conjunctivului are, la pers. 1, 2, 4 și 5 forme perfect egale cu ale indicativului. Deosebirea la pers. 3 și 6 constă în vocala finală¹, care este *-ă* (conjug. I și a IV-a tip *coborî*) și *-e* (conjug. II, III și IV, dar numai la pers. 3)² pentru indicativ, *-e*, resp. *ă* (pers. 3 și 6) pentru conjunctiv. Cu alte cuvinte, pers. 3³ a acestor moduri cunoaște numai două dezinente, care nu se potrivesc niciodată dela unul la celălalt: când indicativul se termină în *ă*, conjunctivul are *-e*, și invers.

Aceasta în general, adică în majoritatea cazurilor. Numeroase verbe se abat dela norma enunțată, și anume în două chipuri: unele au forme identice la ambele moduri⁴, altele se sfârșesc la indicativ în vocala conjunctivului, și viceversa. Situația se prezintă, așa dar, destul de complicat, încât, chiar dacă nu dă loc la prea multe dificultăți, merită să fie cercetată mai amănunțit.

Să vedem întâiu la ce verbe pers. 3 a modurilor în discuție este identică⁵. O primă categorie o constituie acelea care, indiferent de conjugare, au temă vocalică, adică o vocală înaintea dezinentei: (*să*) *apropie*, (*să*) *descuie*, (*să*) *încheie*, (*să*) *taie* (conjug. I); (*să*) *scrie* (conjug. III); (*să*) *bâjbâe*, (*să*) *îndoae*, (*să*) *mântue*, (*să*) *pipăe*, (*să*) *știe* (conjug. IV). Vin apoi unele verbe de conjug. IV, terminate, mai ales, în *-ri* și *-li*: (*să*) *acopere*, (*să*) *descopere*, (*să*) *ofere*, (*să*) *potoale*, (*să*) *prăvale*, (*să*) *sufere*, (*să*) *zvarle*, etc. În sfârșit verbe izolate, precum *a umplea*: (*să*) *umple*

¹ Cu efecte asupra silabei precedente, când aceasta conține un *e* accentuat, de pildă.

² V. cele arătate mai sus.

³ Pe 6 o neglijez la formularea acestei reguli, pentru că la conjunctiv ea este totdeauna identică cu 3, iar la indicativ prezintă variațiile pe care le-am văzut.

⁴ E vorba de pers. 3. Despre celelalte am spus ce trebuia în alineatul imediat precedent.

⁵ Bine înțeles, conjunctivul are totdeauna pe *să* înaintea formei verbale propriu zise.

ș. a. Uzul actual, vorbit și scris, nu cunoaște nicio abatere cu privire la formele aici înșirate: absolut toată lumea le întrebuintează în chipul arătat, deci cu egalitate perfectă, la pers. 3, între indicativ și conjunctiv¹.

Identitate a aceleiași persoane prezintă aceste moduri și la un număr de verbe a căror dezinență se modifică, sub influența sunetului imediat precedent, așa fel, încât *-ă* devine *-e*, iar *-e* devine *-ă*. Prin urmare, tot cauze fonetice, ca și la cele deja menționate, cu unele deosebiri esențiale însă. Acolo fenomenul este general, aici numai regional. Afară de asta, în cazul lui *apropia*, *tăia*, *scrie*, etc. avem a face cu transformări fonetice foarte vechi²: din cauza lui *i* sau a unui sunet muiat, aparținând temei, *-ă* (provenit din *-a* latinesc) s'a schimbat în *-e*, prin urmare s'a confundat cu *-e* < lat. *-e*. De ce la verbele de care ne ocupăm acum identitatea pers. 3 indicativ și conjunctiv este regională? Fiindcă sunetele care provoacă modificarea dezinențelor apar cu pronunțarea necesară acestei modificări numai într'o parte a teritoriului lingvistic dacoromânesc. Am văzut altădată că în graiurile muntenesti *ș*, *j*, etc. se pronunță cu un timbru de *i*, adică palatal. Aceasta însemnează că *-ă* următor devine *-e*. Iar în graiurile moldovenesti, aceleași consoane se articulează foarte dur, ceea ce are drept rezultat că *-e* se preface în *-ă*. De pildă: *îngroașe* (indic. și conjunct.), în loc de *îngroașă* — *să îngroașe* (dela *a îngroșa*, conjug. I); la fel (*să*) *învârtoașe* ș. a. Deasemenea verbe ca *a corișa*, *a dirija*, etc., când nu primesc sufixul *-ez*, sună *corișe* — *să corișe*, *dirije* — *să dirije*, etc. La Moldoveni se produce fenomenul fonetic opus, dar cu același efect din punct de vedere morfologic (adică identitatea pers. 3 la cele două moduri, dezinența comună fiind, deastădată, *-ă*): (*să*) *îngroașă*, (*să*) *învârtoașă*, etc., apoi (după alte consoane) (*să*) *coasă*, (*să*) *miroasă*, (*să*) *curăță*, (*să*) *sughîță*, etc.

Fiind vorba de particularități dialectale, se impune să le evităm și să aplicăm, prin urmare, norma amintită ceva mai

¹ Șovăiri apar la pers. 6 indicativ, dar numai pentru unele de conjug. IV. Academia condamnă, cu dreptate, forme ca (*ei*) *acoperă*, *descoperă*, *oferă*, *suferă*, etc., care sunt, de altfel, foarte răspândite (cel puțin în vorbire), recomandând pe cele fără *-ă*: *acopăr*, *sufer*, etc. Se înțelege că nu putem accepta nici pe (*ei*) *acopere*, *descopere*, etc., care circulă de asemenea (și tot în limba vorbită), mai rar însă decât celelalte.

² La cele moștenite, care alcătuiesc majoritatea și după care s'au condus apoi împrumuturile și formațiile onomatopice.

înainte: *-ă* indic., *-e* conjunct. la conjug. I și a IV-a tip *coborî*; *-e* indic., *-ă* conjunct. la toate celelalte.

Dacă în cazurile prezentate până aici abaterea dela această normă constă în identitatea pers. 3 la indicativ și conjunctiv, în cele care urmează neregularitatea are alt aspect, și anume: fiecare din aceste două moduri se termină (tot la pers. 3, bine înțeles) în vocala cerută de uzul tradițional pentru celălalt. Cauza fenomenului este, de cele mai multe ori, strict morfologică. Am citat, mai sus (§ 1), un număr de neologisme cu forme duble de infinitiv (după conjug. II și III): *coincida*, *corija*, *discerna*, *diviza*, *poseda*, *proceda*, etc., arătând că tendința limbii actuale merge spre eliminarea definitivă a variantei în *-e*. Cu toate acestea majoritatea fac pers. 3 dela indicativ și conjunctiv după modelul conjug. III (nu al conjug. I): *coincide* — *să coincidă*, *discerne* — *să discearnă*, *divide* — *să dividă*, *precede* — *să preceadă*, etc. Unele au forme șovăitoare: *posedă* și *posede* (indic.) — (*să*) *posede* și (*să*) *poseadă* (conjunct.), *succedă* și *succede* — (*să*) *succede* și (*să*) *suceadă*, etc. Cred că mai răspândite sunt, la primul dintre acestea, variantele după conjug. I (*posedă* — (*să*) *posede*), iar la al doilea, cele după conjug. III (*succede* — (*să*) *suceadă*, așa dar ca *precede* și, desigur, amândouă, sub influența lui *purcede*, moștenit). Altele, foarte puține, se conformează pe deplin paradigmei conjug. I: *corijă* — *să corije*, *dirijă* — *să dirije*. Dar subiectele vorbitoare nu par a avea siguranță absolută și atunci recurg la suf. *-ez*, care pune capăt oricărei oscilații¹: *corijează* — (*să*) *corijeze*, *dirijează* — (*să*) *dirijeze*.

Cum vom proceda în astfel de cazuri? Este greu de răspuns pentru cine-și dă seama de complexitatea realității lingvistice și nu vrea să ia o atitudine de gramatic rigid. La verbele care pot primi pe *-ez*, se recomandă întrebuintarea aspectelor sufixate. De asemenea vom prefera, la *coincida*, *discerna*, *diviza*, *proceda*, formele date mai sus, care, chiar dacă nu sunt absolut generale, apar la marea majoritate a Românilor culti de astăzi. Pentru *conceda*, *poseda*, *succeda*, se impune prudență. Singurul sfat acceptabil este să nu amestecăm variantele de un fel cu cele de alt fel: așa dar sau *concedă* — (*să*) *concede*, *posedă* — (*să*) *posede*, *succedă* — (*să*) *succede* (după conjug. I) sau *concede* — (*să*) *conceadă*, *posede* — (*să*) *poseadă*, *succede* — (*să*) *suceadă* (după conjug. III).

¹ Pentru motivul că acest morfem există numai la conjug. I.

Mai puțin complicată și mai puțin curioasă este situația altor neologisme, cu infinitiv dublu (după conjug. I și IV): *absolvă* — (să) *absolve*, *disolvă* — (să) *disolve*, *preferă* — (să) *prefere*, *referă* — (să) *refere*, *repetă* — (să) *repete*, *rezolvă* — (să) *rezolve*. Dacă la unele din ele lucrurile se prezintă oarecum normal, întru cât infinitivul în *-a* predomină (de ex. *prefera*, *repetă*), celelalte, mai numeroase, trebuie socotite, într'un anumit sens, neregulate. Căci formele duble de infinitiv circulă deopotrivă amândouă, fiecare cu altă nuanță semantică¹. Ne-am aștepta, deci, ca pers. 3 a prezentului să meargă pentru o nuanță, adică pentru un infinitiv (cel în *-a*), după conjug. I, pentru cealaltă după a IV-a. Și totuși, trecând peste însemnare, ca și peste deosebirea dela infinitiv, limba, prin subiectele vorbitoare, s'a oprit, spre a evita complicațiile, la o formă unică.

Dar nu numai verbe recent împrumutate posedă, pentru pers. 3 a prezentului, forme care se abat mai mult sau mai puțin dela normele consacrate. Astfel de abateri apar și la verbe vechi, unde existența lor surprinde cu atât mai mult, cu cât nu este vorba de un infinitiv dublu, ca la cele discutate mai sus. Unele se bucură de o răspândire generală, de ex. *a sprijini*: *sprijină* — (să) *sprijine*. La fel *clocoti*: *clocotă* — (să) *clocote*; *ropoti*: *ropotă* — (să) *ropote*; *tropoti*: *tropotă* — (să) *tropote*, etc. Toate au și forme sufixate, care pot fi, în unele împrejurări, mai frecvente decât celelalte. Altele se întâlnesc numai dialectal (subt aspectul aberrant al pers. 3), în schimb, grație însemnării, sunt întrebuințate neobișnuit de des. Este cazul, celebru, al lui *ieși*. Graiurile moldovenesti și limba literară îl conjugă potrivit paradigmei conjug. IV: *iese* — (să) *iasă*². Tot așa dialectul muntenesc propriu zis (în general vorbind). Oltenii însă (și Bănățenii, spune TIKTIN) au *iasă* — (să) *iese* (cf., de pildă, opera lui Gib. I. Mihăescu, printre altele). Aceste ultime forme se întâlnesc, când și când, chiar la Români originari din alte provincii, evident subt influența graiu-

¹ Pentru *absolva* și *disolva* am dat înțelesurile la pag. 131. *Refera* însemnează 'a face o dare de seamă' — *referi* (refl.) 'a se raporta la ceva; *rezolva* 'a găsi soluția (unei probleme, etc.), a lucra o hârtie' (limbaj birocratic) — *rezolvi* 'a topi' (rar; obișnuit se întrebuințează *disolva* și chiar verbul simplu *a solvi*, pers. 3 indic. *se solvă*).

² Moldovenii zic *iesă*, căci prefac în *-ă* pe *-e* după *s*, dar nu au conștiința că deziniența este *-ă*, dovadă pe de o parte păstrarea lui *ie-* (altfel ar trebui să avem *ia-*, ca la conjunctiv), pe de alta conjunct. *iasă*, care nu poate corespunde decât unui indicativ în *-e* (ca la conjug. II-IV).

lui oltenesc, pe care au avut, probabil, ocazia să-l cunoască. Ori-cum ele n'au deloc șansă să se răspândească, pentrucă nu se justi-fică prin nimic în sistemul morfologic al limbii noastre actuale.

Se pot cita și alte exemple, ca *zgândări*: *zgândără* — (*să*) *zgândere*, dar dicționarele înregistrează pentru astfel de verbe și un infinitiv în *-a*, care, oricât de rar ar fi (sau, mai exact, ar fi fost), schimbă puțin situația și îndreptățește, în parte (și numai din punct de vedere istoric, firește), anomalia pers. 3.

§ 3. Mai-mult-ca-perfectul. Deși înregistrat de foarte puține ori, faptul asupra căruia mă opresc aici merită să ne astragă atenția, fiindcă ar putea să se întindă (nu-i exclus, de altfel, ca circulația lui să fie, în realitate, mai largă decât spun citatele mele). Este vorba de pers. 2 a acestui timp verbal, care, în loc de *-și*, are, la Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*, dezinența *-i*: *ți-ai închipuit cumva că-ți găsissei omu'* (pag. 63); *adormisei?* (70); *auzisei cumva de dansa?* (151). Ceea ce pare curios este că în alte scrieri ale acestui autor, pe care le-am pus, din belșug, la contri-buție în cartea de față, n'am găsit astfel de forme¹. Le-am auzit apoi în vorbirea unui profesor ieșean, care s'a născut în Moldova și a trăit tot timpul acolo. Ar urma, deci, că avem a face cu apariții pur individuale. Chiar dacă ar fi așa, ceea ce eu nu sunt dis-pus să admit, fenomenul trebuie reținut și discutat, pentrucă mo-dul cuîn se prezintă poate duce la o răspândire a lui. În orice caz, situația se prezintă foarte favorabil pentru o atare ipoteză.

Intr'adevăr dezinența *-și*, la pers. 2 a mai-mult-ca-perfectu-lui, pare insolită în cadrul formelor dela singular. Ar găsi un sprijin la perfectul simplu, dar acolo raportul pers. 2 față de 1 și 3 este altul. Să se compare *auzisem*, *auziseși*, *auzise* cu *auzii*, *auziși*, *auzi*. Numai pers. 2 seamănă dela un timp la altul atât prin dezi-nență, cât și prin lungime, dacă pot spune astfel (are mai multe sunete). Celelalte diferă mult (*-m — -i*,; *-se — zero*), așa că nu există paralelismul necesar, pentru ca cele două timpuri să se aso-cieze formal în conștiința subiectelor vorbitoare și, deci, să se in-fluențeze, eventual să se sprijine reciproc. În schimb, pers. 1 și 3 ale mai-mult-ca-perfectului seamănă cu ale imperfectului: dezin-en-

¹ Nu afirm cu toată siguranța, dar cred că n'am găsit, căci altfel nu s'ar explica de ce nu le-am remarcat (mai ales că ZN și DA le-am citit după *Rusoaica*). Curiozitatea crește prin aceea că toate exemplele din acest roman aparțin conjug. IV. De adăugat: *pe el îl îndrăgisei* [tu] *în locul tatălui* (AL, 25 Ian. 1931, 2, 4: autorul, N. I. Herescu, e tot Oltean, ca și Gib Mihăescu).

tele sunt identice, raportate una la alta (-*m* — zero, adică pers. 3 diferă de 1, la ambele forme verbale, prin lipsa oricărei dezinențe, sau, altfel spus, pers. 1 are un -*m*, care lipsește la pers. 3). Urmarea poate fi nevoia de a înlocui pe -și dela pers. 2 a mai-mult-ca-perfectului, care nu se încadrează în sistemul pers. 1 și 3, prin -i dela imperfect. Astfel singularul acestor două timpuri seamănă în întregime: -*m*, -*i*, zero. Influența imperfectului găsește un suport și în formele de plural, mai ales așa cum sunau ele odinioară și continuă să sune încă până astăzi în vorbirea populară, adică fără -*u* la pers. 6 a imperfectului și fără -*ră* la întreg pluralul mai-mult-ca-perfectului (*găseam, găseați, găsea — găsisem, găsiseseți, găsisese*: aceleași dezinențe și același raport dela o persoană la celelalte). Perfectul simplu diferă de mai-mult-ca-perfect și la plural, din cauza finalei -*ră*, care, în ce privește pers. 6, a existat din capul locului (iar la celelalte s'a ivit cu mult înaintea mai-mult-ca-perfectului). Afară de asta, perfectul simplu se întrebuițează din ce în ce mai rar¹, așa dar încă un motiv pentru care el n'a putut influența asupra mai-mult-ca-perfectului.

În cursul discuției de mai sus am pomenit de lipsa lui -*ră* la pluralul acestei forme verbale. Unii gramatici consideră greșite mold. *găsisem, găsiseseți, găsisese*, deși ele se întâlnesc la cei mai buni scriitori ai noștri, care nu sunt totdeauna Moldoveni. Atitudinea se datorește, desigur, influenței perfectului simplu. Aceste două timpuri au multe asemănări, și atunci, din moment ce unul posedă la plural numai forme cu -*ră*, pare curios, deci 'neregulat', ca celălalt să aibă și variante fără această dezinență. Raționamentul este însă eronat, chiar dacă invocarea perfectului se justifică, în sensul că -*ră* al mai-mult-ca-perfectului a venit dela perfect. Faptul că la acesta din urmă finala -*ră*, existentă, din capul locului, numai la pers. 6, s'a generalizat, pe când la mai-mult-ca-perfect nu, dovedește, cu prisosință, că, cel puțin deocamdată, aspectele moldovenești sunt tot atât de 'corecte' ca și cele-

¹ Este drept că nu în Oltenia, de unde este originar Giu Mihăescu. Dar amănuntul nu interesează prea mult discuția noastră, care-i numai teoretică, fiind menită să arate cum s'ar putea explica înlocuirea lui -și prin -i la pers. 2 a mai-mult-ca-perfectului și cum s'ar putea răspândi această nouă dezinență, care, deocamdată, are o existență mai mult virtuală.

lalte, mai ales că vorbirea populară le întrebunțează într'o foarte largă măsură¹.

§ 4. Viitorul. Pers. 2 și 5 ale auxiliarului sună, în vorbirea populară și familiară muntenească, respectiv *oi* și *oți*, în loc de mold. *ăi*, *ăți*, care sunt conforme cu paradigma viitorului (căci dispariția lui *v-* dela *voiu*, *vei*, etc. duce 'regulat' la *oiu*, *ăi*, etc., *om*, *ăți*, prin prefacerea lui *e* în *ă*). Fenomenul se datorește, de sigur, analogiei: pers. 1, 3, 4 și 6, cu *-o*, au influențat asupra pers. 2 și 5, transformând pe *ă-* în *o-*. Modificarea poate avea, în parte, și cauze pur fonetice: *ă* neaccentuat se schimbă ușor în *o*.

Formele muntenești au pătruns și în limba scrisă, cum probează exemple ca următoarele: *dacă l-oi mai suci mult, ai să mănânci ciorbă* (Răzb 229); *D-ta oi sta* (Răd II, 101); *fă ce-oi ști* (GT 71); *când oi avea tu timp* (PF 27²); *oi fi tu mare și deștept* (RJ 32); *oi fi D-ta director general, nu zic* (ibid. 122); *și de nu i-oi bate pe toți ăia..., cum ești bun de gură* (ZN 79); *oi fi fost și tu* (VR, Sept.-Oct. 1939, 39); *oi fi vrând și tu* (PF 38); *oți fi și auzit* (ibid. 227); *oți fi crezând că mă laud* (ibid. 55)³.

Se pare că pers. 2 circulă, sub acest aspect, mai des decât pers. 5. Tot așa, judecând după materialul cules de mine, viitorul I întrece ca frecvență celelalte forme de viitor. Cred însă că, mai ales în ce privește a doua constatare, situația se explică altfel, și anume ca urmare a faptului că, indiferent de înfățișarea lor pur exterioară, formele respective se bucură, prin ele înseși, de o răspândire mult mai largă.

Ce atitudine trebuie să luăm față de *oi*, *oți*? În limbajul popular și familiar (acesta din urmă numai la oameni cu puțină cultură), fie vorbit, fie scris, ele sunt la locul lor, bine înțelese

¹ Fiind vorba de mai-mult-ca-perfect, mă gândesc, fără să vreau, că acest timp are și o formă compusă: *am fost gâsft*, etc., pe care o cunosc numai graiurile moldovenești de nord. Cine nu-i deprins cu ea, din practică, greu o va întrebuița acolo unde trebuie. Este cazul lui D. I. Suchianu, care manifestă un fel de slăbiciune pentru acest mai-mult-ca-perfect, atât de subtil ca valoare semantică și funcțională. De ex.: *Când marele artist s'a dus la Paramount, i s'a fost dat următoarea temă* (VR, Iulie 1934, 117). Dacă vrem numai decât să recurgem la mai-mult-ca-perfectul compus într'o asemenea frază, el merge mult mai bine în prima propoziție (al cărei verb exprimă o acțiune anterioară): *Când s'a fost dus la..., i s'a dat...*

² Cf. și pag. 45, 49 (*oi fi tu...*).

³ Deja la Delavrancea, de ex. *tu m'oi pârâsi*. V. și HYSt 113 (*Hai, că nu oi muri*), 141 (*oi fi tu tânăr*), 156 (*oi fi știind d-ta*), etc.

dacă avem a face cu Români în graiul cărora ele există. Vorbirea cultă însă le va evita, în orice împrejurare¹.

§ 5. Perfectul compus. În multe ținuturi de peste munți pers. 6 a auxiliarului apare sub forma *or*: *or cântat*, *or mers*, etc. Chiar oamenii cu oarecare cultură spun așa. Se înțelege că n'o putem accepta, nici chiar la subiectele vorbitoare culte din partea locului, cu atât mai puțin la cele originare din alte regiuni. Căci o găsim, e adevărat că într'un singur caz, și la... țărani moldoveni puși să vorbească astfel în opere literare. Mă refer la romancierul Cezar Petrescu, care, deși s'a născut și o bună bucată de vreme a trăit numai în Moldova, își închipue că se spune moldoveneste *or cântat*, *or mers*, etc.

Fenomenul este interesant din punct de vedere lingvistic, și de aceea cred util să mă opresc puțin asupra lui. *Or* n'a putut lua naștere decât acolo unde pers. 3 sună *o fost*, *o zis*, etc. Acest *o* vine, cu siguranță, dela pers. 6². Cei mai mulți Români în graiul cărora auxiliarul a devenit *o* nu disting pers. 3 de 6: *el o fost—ei o fost*, etc. Această identitate între *o* persoană dela singular și una dela plural a început a fi simțită ca neregulată, mai ales că, de obicei, pers. 3 diferă de 6, indiferent de forma verbală în discuție. Trebuia, deci, să intervie o deosebire. Și cum *o* făcea impresia de singular, a rămas el ca auxiliar al pers. 3, iar pentru pers. 6 s'a recurs la *or*, foarte probabil sub influența lui *or*, auxiliarul aceleiași persoane dela viitor³. Un proces psihologic asemănător se va fi petrecut și în mintea lui Cezar Petrescu, pentru a ajunge la *or făcut*, *or auzit*, etc. al țăranilor moldoveni din romanele sale⁴.

¹ Deoarece m'am ocupat de viitor, fie și numai din punctul de vedere al aspectului pe care-l are auxiliarul, cred util să arăt că așa zisul viitor III nu exprimă un raport temporal deosebit de al viitorului II și de aceea n'are rost să-l întrebuițăm. Astfel: *un bărbat... se va fi fost de multă vreme convins...* (AL, 13 Iunie 1937, 14,3) spune, mai greoiu, mai pretențios și chiar mai puțin românește, același lucru ca un *bărbat se va fi convins de multă vreme*.

² Căci numai *au* s'a putut preface în *o* (printr'o asimilație reciprocă). De altfel limba veche (și, până astăzi, cea bisericască) întrebuițează pe *au* și la pers. 3: *zis-au Domnul*; *Domnul au dat*, *Domnul au luat*, etc.

³ Amănuntul că *or veni*, de pildă, a rezultat din *vor veni* nu contează pentru subiectele vorbitoare. Este destul că ele au a face, în ambele cazuri, cu un auxiliar, pentru ca trecerea dela o formă verbală la alta să fie posibilă. Să nu uităm că pers. 3 a viitorului are tot *o*, ca și pers. 3 a perfectului compus.

⁴ De altminterlea aceasta nu-i singura... licență lingvistică a fecundului nostru scriitor. Aceiași țărani vorbesc cu *o fi*, *o spune*, etc. la viitor (în loc de mold. *a fi*, *a spune*, etc.).

§ 6. Imperativul. Pers. 2 a acestui mod este, la forma negativă, egală cu infinitivul: *nu cânta, nu bea, nu spune, nu auzi*. Vorbirea populară și familiară moldovenească (mai ales în jumătatea nordică a ținuturilor respective) utilizează, la câteva verbe, aceeași formă pentru ambele aspecte. De pildă: *nu te du în oraș; nu fă greșala asta; nu zi vorbă mare*. La fel stau lucrurile și cu verbul *a avea*: *n'ai grijă* (în loc de *nu avea grijă*), care, dacă nu mă înșel, se întâlnește și aiurea, nu numai la Moldoveni. Asemenea construcții au pătruns și în limba scrisă (este cazul D-rei Otilia Cazimir, care, altfel, se distinge printr'o grijă neobișnuită pentru partea lingvistică a operei sale literare). Bine înțeles, trebuie să evităm aceste forme (cel puțin deocamdată, căci cu vremea ele se pot generaliza, judecând după răspândirea lor din ce în ce mai mare).

Cum li se explică existența? Cred că din cauza omonimiei cu alte forme ale aceluiași verbe: *nu face* și *nu zice* se pot confunda cu pers. 3 indic. prez., *nu avea* cu pers. 3 a imperfectului. Și la *duce* putem invoca aceeași cauză, dacă ținem seamă că acest verb se întrebuințează, tot atât de des, și activ (*nu duce grijă*), nu numai reflexiv. Se pune însă întrebarea: De ce marea majoritate a verbelor românești (de fapt, aproape toate), la care situația imperativului negativ se prezintă exact la fel în ce privește posibilitatea confuziilor, se conformează uzului consacrat? Un prim răspuns, pe care-l dau însă șovăind, este că cele patru verbe menționate mai sus apar foarte des la imperativ. Dar se poate da și altă explicație, care este, desigur, mai acceptabilă. Cu excepția lui *avea*, celelalte trei aparțin conjug. III. La această conjugare, imperativul negativ este, mai totdeauna, identic cu cel afirmativ: (*nu*) *ascunde, (nu) așterne, (nu) crede, etc.* Numai puține verbe, printre ele tocmai (și mai ales) *a duce, a face* și *a zice*, prezintă aspecte deosebite pentru cele două forme ale imperativului. Analogia mării majorității a lucrat, deci, asupra lor, în sensul unificării, și anume prin extinderea formei afirmative la construcția negativă.

§ 7. Diverse forme verbale izolate. Am constatat mereu până aici deosebiri între limba vorbită și cea scrisă. Totdeauna am susținut așa zicând drepturile acesteia din urmă, lucru natural, de altmintrelea, căci ea se conformează, de obicei (în special sub aspectul ei literar propriu zis), într'o mult mai largă

măsură regulilor gramaticale acceptate de toată lumea, adică sistemului lingvistic românesc.

Voiu discuta acum un fapt cu privire la care voiu lua apărarea limbii vorbite contra celei scrise. Este cazul, celebru, al pers. 1 și 6 prez. indic. dela verbul *a fi*. Academia recomandă forma *sunt*, și cei mai mulți Români culti (aș putea spune aproape toți) urmează această recomandare. Chiar și oamenii cu puțină cultură se folosesc de *sunt* (nu numai în scris), pe care-l văd, la tot pasul, în ziare, reviste, etc. Țăranii neinfluențați, în niciun fel, de carte spun însă *sânt*. Tot așa spun și (mai rar) scriu un număr, foarte mic, de intelectuali, printre ei destui filologi.

Cum s'a ajuns la această deosebire, care, în ce privește pe partizanii lui *sunt*, a luat proporțiile unei adevărate lupte între limba vorbită și cea scrisă?¹ Avem a face cu o formă impusă de latinisti și susținută apoi de partizanii lor, puternici, o bună bucată de vreme, la Academie, iar prin aceasta, și cu concursul autorităților școlare, devenită oarecum oficială. Pe lângă dorința de a avea o identitate deplină între lat. *sunt* (pers. 6) și forma corespunzătoare din românește², a intervenit și ideea, greșită după părerea mării majorități a specialiștilor de mai târziu, că (*ei*) *sânt* a rezultat din lat. *sunt*, pe când, de fapt, ea are la bază conjunctivul *sint*, care a căpătat, în latina populară, valoare de indicativ³. Dar acest ultim amănunt n'are decât importanță istorică. Interesant pentru discuția noastră este că până la școala ardeleană toți Români au spus și au scris *sânt*, iar astăzi unanimitatea țăranilor și numeroși alți oameni se folosesc tot numai de această formă.

După modelul lui *sunt* (mai întâiu pers. 6, apoi și pers. 1) s'au transformat și *sântem*, *sânteți* în *suntem*, *sunteți*. Influența latinistă se exercită, postum (și mai mult inconștient, adică instinctiv), cu atâta forță, încât se găsesc personalități culturale marcante care cred că pot aduce tot felul de argumente în favoarea aspectelor cu *-u*⁴.

Ce atitudine să luăm în această chestie, care nu-i încă tran-

¹ Căci *sunt* s'a ivit, din capul locului, în aceasta din urmă.

² Pers. 1 s'a modelat, potrivit normei, după pers. 6.

³ Așa cum s'a întâmplat și cu mai-mult-ca-perfectul: rom. *cantasem* etc. provin din lat. *cantavissemus*, etc., nu din *cantaveramus*, etc. Conjunctivul românesc al lui *a fi* este (ca și infinitivul, de altfel) urmașul formelor corespunzătoare ale verbului *fi*, *fier*.

⁴ Cf., de pildă, Conv. LXVIII, 12 urm.

șată? Din tot ce-am spus se vede clar că situația nu se poate schimba, oricât de îndreptățite sunt și din punct de vedere istoric și din acela al uzului popular formele cu *-ă*. Dimpotrivă, există motive să credem că, pe măsură ce se va răspândi știința de carte, *sunt*, etc. vor câștiga teren. Până atunci, rămâne ca fiecare să se decidă, după criterii mai mult ori mai puțin personale, pentru variantele cu *-ă* sau pentru cele cu *-u*¹.

Tot verbul *a fi* dă prilej de discuție în legătură cu forma lui de imperfect, atunci când este urmată de un conjunctiv: *era să cad*, *era să cazi*, etc. În astfel de construcții, funcțiunea lui *a fi* este a unui auxiliar impersonal²: el n'are subiect (nu numai în sensul că acesta lipsește, ci și pentru că nu poate fi identificat, întocmai ca la *ninge*, *plouă* ș. a.)³, prin urmare, trebuie să rămâie neschimbat, indiferent de persoană și număr (acestea sunt exprimate de verbul pus la conjunctiv). Totuși limba vorbită tinde din ce în ce mai vizibil la întrebuintărea lui *era* sub aspectele lui personale, ca și cum ar vrea să-l „acorde” cu verbul de după el: *eram să cad*, *erai să cazi*, etc. Se pare că această modificare este mult mai răspândită la singular decât la plural (poate pentru că formula întreagă circulă ea însăși mai ales la singular). Inovația a pătruns și în limba scrisă, unde o găsim la tot felul de autori. Se recomandă rămânerea la uzul tradițional, cu *era* neschimbat. V. și „Sintaxa”, cap. V, § 2.

O situație oarecum asemănătoare întâlnim la *a trebui*. Acest verb funcționează, obișnuit, ca auxiliar de mod, întovărășește, adică, un verb predicativ, care stă la conjunctiv: *trebuie să merg*, *trebuia să mergi*, *va trebui să meargă*, etc. Cum vedem, indiferent

¹ Pers. 6 și 1 mai prezintă o particularitate, aceea de a poseda două forme: *sânt* și (*i*)*s*. Prima se întrebuintează, când verbul are valoare predicativă (*sunt oameni mulți în acest oraș?*; *cuget*, *deci sunt*). A doua apare, de obicei, împreună cu predicatul nominal (și *ei* *is oameni*; *fructele nu-s coapte*) și la pasiv (*vinovații is pedepsiți*; *nu-s răsplătiți deajuns*). Vorbirea curentă arată o preferință foarte marcată pentru forma scurtă, care se recomandă totuși numai când funcționează ca simplă copulă (cu un substantiv, adjectiv, etc., care sunt nume predicative). În celelalte cazuri este bine s'o evităm sau, cel puțin, s'o utilizăm cu rezervă.

² A unui auxiliar de mod, la fel cu *pot*, *trebuie* ș. a. în condiții similare (*pot să cad*; *trebuie să merg*, etc.). Unor astfel de verbe le putem spune și semi-auxiliare.

³ Formula întreagă este personală, grație verbului următor. Totuși observăm ușor că ceva din natura impersonală a auxiliarului se resfrânge și asupra construcției înseși, căci nu-i posibilă (sau pare neromânească) completarea ei cu ajutorul pronumelui (*era să cad eu* sau *era eu să cad*, *era să cazi tu*, etc.), afară de cazul când vrem să stăruim asupra persoanei.

de timpul la care stă el însuși și de persoana ori numărul la care stă verbul următor, *a trebui* este impersonal. De multe ori însă auzim și citim construcții ca *am trebuit să merg, trebuiai să te duci, trebuiseam să ascult*, etc. Așa dar, ca și cum ar fi un verb personal. Aceasta, sub influența limbilor străine, mai ales germana, unde *müssen* și *sollen*, foarte des întrebuintate, își schimbă regulat aspectul morfologic dela o persoană la alta. Că avem a face cu un model venit din afară, probează amănunțit că limba scrisă e mult mai bogată în asemenea construcții, iar traducerile mai bogate decât operele originale. Tot așa constatăm o deosebire între Românii neinfluențați sau prea puțin influențați de idiome străine și ceilalți. În primul rând, țărani toți, apoi majoritatea oamenilor incuți dela orașe nu cunosc decât forma impersonală (sau unipersonală) a lui *a trebui*. V. și mai departe, la „Sintaxă”, capit. V, § 2.

Se pare că la prezent verbul nostru nu suferă modificarea aici în discuție. Chiar dacă va fi existând, ea trebuie să fie cu totul excepțională. Prea des n'o întâlnim nici la alte timpuri simple (imperfect, perfect și mai-mult-ca-perfect). În schimb, izbește frecvența ei la formele verbale compuse (perfect, viitor, condițional). Această situație mi-o explic în chipul următor. Formele compuse încep cu auxiliarul, care diferă dela o persoană la alta într'un grad mai mare decât verbele obișnuite (cf. *am, ai, are, etc., voi, veți, va, etc., aș, ai, ar, etc.*, alături de simplele dezinențe ale celorlalte verbe). Dar cred că mai ales poziția inițială a auxiliarului în formulele de care ne ocupăm aici ușurează exercitarea influenței străine. Pentru cine nu stăpânește bine sistemul limbii noastre, *a trebuit să plec, va trebui să plecăm, etc.*, cu forma impersonală a auxiliarului de mod, pot părea curioase, ba chiar necorecte: din moment ce-i vorba de pers. 1 sau 3, nu-i necesar sau măcar recomandabil s'o indicăm și la *a trebui*? În cazul prezentului intervin și alte cauze, secundare. Mai întâiu, acest verb nu se conjugă la singular. Judecând după paradigmele lui *contribui, mântui, etc.*, ar urma să avem (*eu*) *trebuie*, (*tu*) *trebuie*. Spune cineva așa? Nimeni¹. Și apoi prezentul apare extraordinar de des, în comparație cu alte timpuri. Din cauza aceasta, construcțiile cu *a trebui*

¹ Dacă adăugăm suf. *-esc*, putem deosebi persoanele singulare unele de altele: (*eu*) *trebuie*, (*tu*) *trebuiești*, (*el*) *trebuiește*. Dar iarăși nu cred că există Român care să zică *trebuie* să plec, *trebuiești* să pleci, etc. (v. mai departe).

la prezent (plus conjunctivul verbului predicativ) s'au înrădăcinat adânc în conștiința lingvistică și rezistă bine la atacurile pe care le dau modelele străine.

Acest ultim fapt trebuie invocat, în sens invers, pentru înțelegerea situației celorlalte forme simple ale verbului nostru. Ele se întrebuintează relativ rar, ceea ce le slăbește puterea de rezistență. Și apoi, necesitatea (când ea se simte) de a le pune de acord cu persoana (și numărul) verbului următor poate fi lesne satisfăcută, din cauză că morfologia nu se împotrivesc la asta (*trebuiau, trebuii, trebuise* ș. a.).

Acest verb dă loc și la alte discuții. Funcțiunea lui nu se reduce la aceea de semi-auxiliar. El are și valoare predicativă: *îmi trebuie(sc) bani; mi-au trebuit cărțile pe care ți le-am cerut, etc.* În această calitate aspectul lui morfologic se prezintă astfel. Aparent tot numai o persoană are (a III-a)¹, dar cu ambele ei numere, deci cu posibilitatea de a avea două forme distincte. Așa și este. Deoarece aparține conjug. IV, acest verb poate primi sufixul *-esc*. Astfel pers. 3 sună *trebuie(ște)*, pers. 6 *trebuie(sc)*. De asemenea diferă, în mod permanent, la toate formele simple aceste două persoane: *trebuia(u), trebuise(ră)*, precum și la unele din cele compuse: *va (vor) trebui, va (vor) fi trebuit*.

În ce privește prezentul, singurul timp cu aspecte sufixate și nesufixate, este de făcut aceeași observație ca în § 2 al acestui capitol, unde a fost vorba de prezența sau absența sufixelor *-esc* și *-ez* în general. Am totuși impresia că aici intervin criterii mai degrabă personale (decât regionale, ca acolo) în preferința pentru forma cu sufix sau pentru cea fără sufix. Afară de asta, foarte des se constată că același subiect vorbitor se folosește de amândouă, poate sub influența momentului psihologic, a situației exterioare, etc.²

Ca auxiliar de mod, *a trebui* apare obișnuit fără sufix. Este bine să respectăm, dacă se poate, cu strictețe acest uz, mai ales

¹ Fiind predicativ, înseamnă că are subiect, de obicei exprimat (și totdeauna exprimabil). Deastădată, din cauza sensului ('am nevoie de... [cutare lucru] îmi este necesar') subiectul nu poate sta decât la pers. 3 și 6. Nimeni nu se gândește, ca să zic așa, la eventualitatea întrebuintării unui subiect la alte persoane, oricât de puternic l-ar influența o limbă străină oarecare.

² Mai des are aspect sufixat pers. 6, și aceasta, pentru că deosebirea față de pers. 3 iese foarte lămurit la iveală (*trebuesc-trebuște*, alături de *trebuie* pentru amândouă).

la pers. 6. Să nu spunem, deci, *mişcările noastre trebuiesc să fie trecute în inconștient* (Ins II, 4, 496); *nu trebuiesc să devie dogme* (ibid. II, 3, 670), etc. Cât despre conjunctiv, situația diferă. Formele sufixate corespund mai bine sistemului lingvistic decât celelalte, pe care le simțim oarecum ca neromânești (sau mai puțin românești): *să nu trebuie să fur* (AL, 29 Aug. 1937, 5, 1); *să trebuie să munciți* (CL, 31 Aug. 1935, 5, 7); *ca să nu trebuie să mă plec* (ibid., 8 Febr. 1936, 4, 1-2). Pretutindeni, în asemenea cazuri, ne vom folosi de *trebuiașcă*. De ce această deosebire de tratament între prezentul indicativului și acela al conjunctivului, de vreme ce teoretic ambele se află pe picior de egalitate din punctul de vedere al posibilității de a primi sau nu sufixul? Verbul nostru este, mai ales, impersonal, căci funcțiunea lui de semi-auxiliar întrece cu mult, ca frecvență, pe cea predicativă. Urmarea poate fi o confuzie (sau măcar teama de confuzie) între cele două moduri. Afară de asta, la marea majoritate a verbelor, pers. 3 și 6 ale conjunctivului prezent se deosebesc lămurit de ale indicativului prezent. Deprinderea cu forme diferite face să se simtă nevoia de a diferenția modurile în discuție și la *a trebui*. Această nevoie o satisfac numai variantele sufixate.

Aceeași situație avem și atunci când partea a doua a formulilor menționate mai sus este un participiu trecut (în loc de conjunctiv). La indicativ putem întrebuința ambele aspecte (cu și fără sufix) ale verbului nostru¹: *vinovatul trebuie(ște) pedepsit*, *vinovații trebuie(sc) pedepsiți*, pe când la conjunctiv numai pe cele sufixate: ... *să trebuiașcă pedepsit* sau *pedepsiți*.

Pentru a termina discuția privitoare la flexiunea verbală, voi mai releva câteva fapte mărunte. Pers. 1 dela *a continua* face 'regulat' *continuu*, prin urmare, să nu zicem, ca în DA 135, *eu continui să-i spun*. Această formă s'a născut sub influența atâtor verbe la care pers. 1 și 2 sună identic, de pildă: *atribui*, *contribui*, *mântui*,² etc. Numai că analogia nu se justifică, deoarece verbele invocate aparțin conjug. IV. Există, într'adevăr, și la conjug. I, destul de frecvent, identitate de formă între aceste două persoane: *apropii*, *descui*, *închei*, *tai*, etc., dar, pentru ca astfel de verbe să poată influența asupra lui *continua*, ar fi necesar ca asemănarea

¹ Pers. 6 de preferință cu sufix, pers. 3 de preferință fără.

² Faptul că pers. 1 se scrie cu -u nu schimbă situația din punctul de vedere al limbii vorbite, adică al pronunțării.

să meargă mai departe. Chiar cele cu *-ui* (ca *descui*) diferă de al nostru prin poziția accentului, prin *-ia* la infinitiv, etc.

Conjunctivul lui (*a se*) *chema* este (*să se*) *cheme*, chiar când are loc o inversiune. Așa dar *cheme-se*, nu *chiamă-se* (RFR, Apr. 1941, 151: *chiamă-se el Lope, Calderón* sau *Shakespeare*).

Câteva verbe recent împrumutate apar la infinitiv cu altă finală decât cea corectă. Toate sunt de conjug. I: *intima* (< fr. *intimer*), *jubila* (< *jubiler*), *opina* (< *opiner*). Urmează că pers. 1 și 6 indic. prez. fac *intimează*, *jubilează*, *opinează*, tot așa pers. 1 și 6 conjunctiv (*să*) *intimeze*, *jubileze*, *opineze*. Din chipul cum apar în scrisul actual aceste verbe rezultă limpede că ele sunt considerate de mulți ca terminându-se, la infinitiv, în *-ia*: *îl intimizează violent* (CL, 30 Iulie 1936, 2, 1); *toată presa jubilează* (Ins, 15 Iulie 1936, 41), etc. La ultimele două va fi intervenit influența subst. *jubileu*, resp. *opinie*, ca și cum verbele ar fi niște derivate ale acestora.

În sfârșit, part. trecut al lui *a da* l-am întâlnit sub forma *dădut* (VR, Aug.-Sept. 1937, 139, în vers). În § 1 am văzut că chiar infinitivul acestui verb apare când și când modificat analogic (*dădea*). Asta însemnează că începe să i se zdruncine sistemul flexionar. Punctul de plecare (pentru *dădea*, *dădut*) îl constituie *dădu* și *dădusem*, mult mai des întrebuințate decât *dete* și *detesem*. În ce privește participiul, putem invoca și analogia lui *stătut*, care, chiar dacă circulă puțin ca participiu propriu zis, apare frecvent cu valoare adjectivală (*om stătut*, *mâncare stătută*, etc.).¹

CAP. VII: ADVERBUL

Sunt puține fapte, toate de amănunt.

Adesea are numeroase aspecte, atât fonetice, cât și morfologice. Limba literară s'a oprit la forma cu *-a*, potrivit unei norme pe care o aplică și în cazul numeralelor ordinale (*al doilea*, *al zecelea*, etc.), apoi la n. pers. de felul lui *Costea*, *Neculcea*, *Voinea*, etc. Lipsa lui *-a*, destul de frecventă, mai ales în vorbire, provine din graiurile moldovenești. Curios este că întâlnim și forma *ades* (VR, Oct. 1938, 30), care pare neromânească, chiar dacă ne trimete la adj. *des*, tema adverbului în discuție. Ea trebuie în orice caz evitată, mai ales că nu are măcar avantajul de fi mai „fru-

¹ De altfel, în total conjugarea lui *a da* seamănă bine cu a lui *a sta* (*stătu*, *stătusem*, *stând*, etc. — *dădu*, *dădusem*, *dând*, etc.).

moasă“ decât celelalte, ci dimpotrivă. Tot atât de variat se prezintă și sinonimul *deseori*, al cărui aspect consacrat acesta este (cf. *multe ori*, *puține ori*, etc.). Din cauza contaminăției cu *adese(a)*, el sună și *adeseori*, *adeseaori*, forme care, din punct de vedere morfologic, sunt absurde¹ și urmează să fie înlăturate din uz.

Atât, pronume nedefinit, funcționează și ca adverb. În această din urmă calitate el apare și cum l-ar redat aici și cu *a* final. Există o ușoară nuanță deosebitoare între cele două aspecte, și anume: primul, fără *-a*, ne întâmpină când *atât* precede un adjectiv sau un adverb, spre a forma împreună un fel de superlativ, de pildă *atât de bun*, *atât de frumos*, *atât de aproape*, etc. Celălalt rămâne să-l utilizăm oridecâteori cuvântul este oarecum independent: *am așteptat atâta*; *nici atâta nu poate*, etc. Vom evita, deci, construcții ca acestea: *un om cu atâta de cuprinzătoare intelectualitate* (Ins I, 1, 446); *cu atâta de mare atracție* (ibid. II, 3, 1115), etc., care fac impresia că-s inculte, chiar triviale. Ivirea lor se datorește contaminăției dintre (*cu*) *atâta atracție* și (*cu*) *atât de mare atracție*.

Adverbele de timp provenite din substantive ca *noapte*, *zi*, *primăvară*, *iarnă*, etc. au totdeauna forma articulată a acestora: *noaptea*, *ziua*, *primăvara*, etc. Unii publiciști, sub influența germ. *in der Nacht*, *im Frühling*, etc., recurg la locuțiunea prepozițională corespunzătoare (*în noapte*, *în toamnă*, etc.), ceea ce nu-i deloc românește.

Participiul trecut al lui *datori* are, sub forma feminină (*datorită*), valoarea unui adverb, echivalent al fr. *grâce* (*à*), germ. *dank*, pe care am impresia că le ‘traduce’². S’a impus genul feminin, din cauza sinonimului *grație* (< fr. *grâce*), dar și sub influența altui sinonim, *mulțumită*³, mai puțin frecvent. Nu vom spune, deci, și nici nu vom scrie ca în CL, 23 Maiu 1936, 6, 6-7: *datorit nu știu cărei baghete*.

Un număr de adverbe sunt întrebuințate, în mod abuziv și,

¹ Căci *adese(a)* = *dese ori*, deci ori unul ori altul, nu însă amândouă odată, sub înfățișarea unei formații hibride.

² În sensul că a fost creat spre a reda în românește aceste cuvinte străine. Avem un așa numit calc lingvistic.

³ Acesta reprezintă traducerea perfectă a germ. *Dank* și ca atare trebuie să fie de origine ardelenască sau bucovineană. Poate de aceea și circulă mai puțin decât celelalte. Pare mai vechiu decât *datorită*, care, în această ipoteză, ar fi produsul unei ‘transpuneri’ semantice: *a datori* și *a mulțumi* sunt numai înrudite ca înțeles, nu sinonime.

deci, necorect, ca adjective. Aceasta, din cauză că aparțin la aceeași familie de cuvinte sau prezintă puncte de atingere semantică cu unele adjective propriu zise. Așa dar, în ambele cazuri, confuzie. Astfel *arar(e)*, format dela adj. *rar* exact în același chip ca *adese(a)*, de care m'am ocupat mai sus, apare Luc 114 în construcția *pași arari*. Este evident că autorul s'a gândit la *pași rari*, dar, fie din neatenție, fie, mai probabil, din dorința de a înova (cu scopuri estetice), a înlocuit adj. *rar* prin adv. *arar(e)*, căruia i-a dat nu numai funcțiune, ci și flexiune adjectivală.¹ Mă opresc la a doua explicație, fiindcă în aceeași operă dau peste alte construcții asemănătoare: *săni agale cu boi* (pag. 314) și *umbre afunde* (394). Și mai îndrăzneț (ca să nu zic altfel) mi se pare autorul care scrie (AL, 28 Martie 1937, 14, 2-3): *nici chiar pretutindenele*² *Harry Baur*.

Dacă în asemenea cazuri avem a face cu apariții izolate, fără șanse de a se răspândi, alte adverbe, cu funcțiune și flexiune adjectivale, tind să se generalizeze oarecum. Este, în primul rând, *îndelung*. Dicț. Acad. dă destule citate, mai ales din limba veche, în care acest cuvânt are valoare de adjectiv. Dar mai numeroase sunt atestările pentru valoarea adverbială. Ținând seamă apoi de formația lui (în special de prezența prefixului *în-*, care-i identic cu prepoziția temporală *în*), mă cred îndreptățit să admit că acest cuvânt a fost întâiu adverb și numai după aceea a ajuns și adjectiv. Oricum ar fi, valoarea lui adjectivală din momentul de față nu este continuarea vechii stări de lucruri, ci produsul unei atitudini inovatoare foarte recente, caracteristică, mai ales, pentru limbajul poetic (cf. *arare*, *agale*, etc. deja menționate).

Cu *îndelung* merg alte două adverbe, formate cu același prefix și asupra naturii adverbiale a cărora nu încap nicu îndoială. Sunt *îndestul* și *îndeajuns* (sinonime, de altfel). Cel dintâiu se întrebuințează ca adjectiv, din pricină că se confundă cu *destul*. Confuzia se datorește, evident, sinonimiei desăvârșite și înrudirii atât de vizibile în ce privește originea, dar și faptului că limba

¹ Intr'o ordonanță a lui Constantin Ipsilanti, domnitorul Munteniei (1802-6), găsesc o foarte interesantă paralelă pentru acest uz: *din pricina adeseilor tăieri* (v. AL, 25 Ian. 1938, 5, 4), unde adv. *adese* este pus în locul adj. *des*.

² Dela acest adverb există un adjectiv, creație recentă, care merge *destul de bine*, mai ales în stilul poetic: *pretutindenesc* (Nichifor Crainic). De adăogăt *pretutindenar* (*sărutu-ți dreapta, voievoade și ctitor pretutindenar*, scrie Victor Eftimiu, AL, 21 Mai 1939, 1, 4-5).

noastră posedă multe cuvinte (aproape totdeauna verbe), care au forme duble, cu și fără *în-*, perfect identice ca sens¹. Cât despre *îndeajuns*, el reprezintă o simplă variantă a adverbului *deajuns*, așa dar n'are măcar scuza, dacă mă pot exprima astfel, să fie format dela un adjectiv. Funcționează totuși adjectival, și încă des, prin analogia sinonimului *îndestul*, adverb, devenit și adjectiv, sau, poate, mai probabil, sub influența lui *destul*, tot sinonim cu el, dar adjectiv și (prin extensiune, ca în atâtea alte cazuri) adverb².

¹ V. mai departe „Formarea cuvintelor“, cap. II.

² Despre adverbele în *-ește*, tot mai numeroase astăzi, va fi vorba la „Formarea cuvintelor“.

PARTEA III: FORMAREA CUVINTELOR.

Una din caracteristicile cele mai izbitoare ale limbii actuale este tendința, teoretic nelimitată, de a forma cuvinte nouă, oricâteori se simte nevoia. Și nevoia se simte neconținut, grație activității intense care se desfășură în toate domeniile vieții și are drept rezultat crearea unui număr din ce în ce mai mare de noțiuni. Aceste noțiuni trebuiesc numite. Cum ele ne vin, în majoritatea cazurilor, de aiurea, numele lor se împrumută din limba poporului prin intermediul căruia am luat cunoștință de noțiunile respective. Foarte adesea însă recurgem la creații proprii sau la adaptări, mai mult ori mai puțin originale, pe baza materialului lingvistic autohton.

O separație între împrumuturile lexicale propriu zise și formațiile românești în care intră, parțial, elemente străine nu-i posibilă totdeauna. De aceea crearea de cuvinte nouă cu ajutorul sufixelor, prefixelor și al compunerii poate fi discutată tot așa de bine la „Lexic”, pentru motivul că și aici și acolo avem a face cu același proces lingvistic, care este îmbogățirea limbii. Numai procedul, adică mijloacele, diferă, de altfel mai mult aparent. Căci împrumutul dintr'un idiom străin, eventual dintr'un graiu popular indigen sau dintr'o epocă anterioară a limbii, nu este o operație pur mecanică. El presupune o intervenție a sufletului subiectelor vorbitoare tot atât de activă ca și în cazul creării de cuvinte nouă. Un element lexical venit de aiurea este supus unei transformări, nu numai exterioare (în cazul împrumuturilor străine, care trebuiesc adaptate, fonetic și morfologic, la sistemul limbii noastre), ci și interioare, în legătură cu sensul, care mai totdeauna suferă o modificare, de obicei ușoară, datorită trecerii cuvântului respectiv dela un popor la altul, dintr'un graiu popular sau dintr'o epocă veche în limba comună, mai scurt, datorită deosebirii de mentalitate, de psihologie.

Oricum ar fi, formarea cuvintelor și împrumutul lexical (în sens larg) merg, strâns legate, împreună. Atât cauza (nevoia de a exprima numărul enorm și mereu în creștere al noțiunilor puse la dispoziție de civilizația modernă), cât și efectul (îmbogățirea lexicului, cu urmarea-i imediată, care este înmulțirea nuanțelor semantice și diversitatea lor) sunt aceleași în ambele cazuri.

Grupez materialul după mijloacele utilizate la crearea de cuvinte nouă: *sufixe*; *prefixe*; *compunere*. Ca totdeauna în cursul lucrării de față, voi releva și deastădată mai ales faptele interesante, deci caracteristice pentru limba românească de astăzi. Discuția o voi reduce la strictul necesar.

CAP. I: SUFIXE.

Pun la un loc, în ordine alfabetică, sufixele derivate recente¹ și pe cele vechi. De asemenea renunț la împărțirea lor după natura morfologică a cuvintelor pe care le formează. Aceasta, nu numai pentru că unele apar și la substantive și la adjective, etc., ci și pentru că scopul meu este să arăt mulțimea și varietatea derivatelor românești actuale, iar implicit, posibilitățile, în principiu nelimitate, de care dispune limba spre a-și îmbogăți mijloacele de expresie în acest domeniu, indiferent de categoriile morfologice ale gramaticilor curente². De altfel toate clasificările gramaticale, chiar cele mai științifice cu putință, sunt, într'o anumită măsură, artificiale și prezintă, pentru neinițiați, adică pentru mai toată lumea, marele dezavantaj că falsifică imaginea pe care trebuie s'o avem despre limbajul omenesc, produs psihic eminentemente unitar și în veșnică activitate.

-*adă*: *bufonadă*³ (Ci 185: *cât ținuse bufonada*), *donquișotiadă* (Leca Morariu), *potemkiniadă* (1907 II, 461: *se dovedise strălucit meșter întru ale potemkiniadelor, cu ocazia expozițiilor jubiliare*). Cred că tuturora le-a servit ca model *mascaradă*, al cărui sens peiorativ este atât de vizibil⁴. Există și formații... serioase, dacă pot spune așa: *balcaniadă* 'întrecere sportivă la care participă reprezentanți ai țărilor balcanice', *olimpiadă* (anterior pri-

¹ Cf. BPh VI, 1 urm., unde se pot găsi multe lucruri care lipsesc aici (v. și VR, Maiu 1940, 134-5).

² Tot așa voi proceda și în capitolele următoare.

³ Sinonim cu mult mai răspânditul *bufonerie*.

⁴ Și din cauza unui fel de etimologie populară cu *mascară* (și familia acestuia)?

mului, căruia i-a servit ca model), apoi, ca o creație trecătoare, *ceferiadă* 'a șaptezecoa aniversară a C. F. R.' (sărbătorită în 1939).

-*agiū*. Impotriva așteptărilor, acest sufix, care, prin originea lui turcească, pare a ne trimete la o lume oarecum îndepărtată, este neobișnuit de viguros. Ceea ce surprinde este pe de o parte marea mulțime a derivatelor, mai precis, aptitudinea limbii noastre de a forma, la orice prilej, cuvinte nouă cu ajutorul lui, iar pe de altă parte, predilecția pentru creații dela teme recente. Dau toate exemplele înregistrate de mine, indiferent de aspectul sufixului (-*agiu* sau -*giu*) și de natura primitivului: *actagiu* 'fiitor de acte, funcționar de birou' (Ins II, 3, 491), *bafta(n)giu* 'om cu baftă (cu noroc)', *biliargiu* 'jucător de biliard', *binagiu* 'lucrător la bina' (HM 14), *bombagiu* 'atentator cu bombe; lansator de știri sensaționale (= bombe)', *bufegiu* 'patron al unui „bufet“' (Răzb 241), *calamburgiu* 'amator de calambururi', *carambolagiu* 'jucător (de biliard) la „carambol“ (numai cu bilele, fără „popice“)', *camionagiu*, *caramangiu* 'hoț de buzunare' (APN 316; Foc 52)¹, *cazarmagiu* 'milităros, cazon' ('n'are nimic din „cazarmagiul“ vremurilor de pace, FM 69; în discursuri de cazarmagiu, PPG 128), *cherhanagiu* (Ins III, 8, 193), *combinagiu* (cel dintâiu *combinagiu politic îi va capta*, CL, 25 Apr. 1936, 3, 4), *corvagiu* '(soldat) care lucrează la corvezi' (FM 282), *cotiugaragiu* 'conducătorul sau proprietarul unui cotiugar' (JL, 30 Apr. 1939, 2, 3)², *cusurgiu* (*Românul este cusurgiu în plăceri...*, AL, 21 Apr. 1935, 9, 4; *C. se știe cusurgiu la băutură*, Ci 25), *damblagiu* (fam.) 'om cu „damblale“ (cu slăbiciuni)' (*damblagiii, adică băieții de viață*, Act 7; cf. și AL, 5 Ian. 1936, 6, 2), *declamagiu* 'care „declamă“, care vorbește cu patos și mult'³, *dughengiu* 'prăvălias' (Luc 311), *frontagiu* 'ofițer de front'⁴, *grataragiu* 'bucătar special pentru fripturi la grătar' (Foc 17; AL, 11 Iunie 1933, 8, 1; Ins II, 4, 792), *halagiu* 'negustor din hală' (Văc II, 70), *limonagiu* 'negustor (sau fabricant) de limonadă' (AL, 28 Maiu 1933, 5, 1), *mulargiu* 'păzitor (sau proprietar) de catâri' (AL, 8 Apr. 1934, 3, 7), *pistolagiu* 'care trage cu pistolul', *pontagiu*

¹ Termen argotic.

² Se zice și *cotiugarist*. *Cotiugar* 'căruță mare cu cai pentru transportat lemne, mobilă, etc.' (la Iași și aiurea prin Moldova de nord).

³ Auzit dela un medic militar. Format după *reclamagiu*, cu care seamănă, până aproape de confuzie, și sub raportul fonetic.

⁴ În gura unui ofițer „statmajorist“ (cu nuanță ușor disprețuitoare).

'care pontează (la un joc de noroc)' (*Păi și țăranul era de-al nostru, pontagiu să dea ghies fraierilor*, IB I, 25), *poștagiu* 'diriginte de poștă' (*I-o spusese, te pomenești, căzătura de poștagiu*, CL, 22 Dec. 1934, 10, 2)¹, *rahagiu* 'vânzător de rahat' (Thur 97; IB I, 64), cu varianta *rahatgiu*, *rogabiu* 'hamal în port, care transportă mărfurile cu roaba' (D, 9 Nov. 1934)², *samaragiu* '(soldat) conducător de samare' (FM 72), *sifonagiu* 'fabricant de sifon' (Iași)³, *șalagiu* 'avocat care stă mai mult „pe șală“ (în sala pașilor pierduți, etc.), spre a-și recruta clienți' (Iași), *șalvaragiu* 'Bulgar (care poartă șalvari)' (Ins, 15 Oct. 1936, 284), *tabietgiu* 'iubitor de tabieturi' (AL, 29 Aug. 1937, 9, 2), *taclagiu* 'care spune taclale' (AL, 18 Apr. 1926)⁴, *tarabagiu* 'preocupat cu tarabă în piață' (AL, 28 Febr. 1937, 9, 1), *teatragiu* 'om care „face teatru“, nesincer, cabotin' (*când aceiași teatragii vor fi puși față în față cu gura spurcată a aceluiași tun*, AL, 25 Maiu 1935, 1, 5), *trufandagiu* 'amator de trufandale' (AL, 29 Maiu 1938, 13, 3), *trupagiu* 'ofițer de trupă'⁵ (și despre un „fost plutonier major“, Laz 262), *țucalagiu* < *țucal* 'oală de noapte' (1907 II, 134), *untdelemngiu* 'vânzător (sau fabricant) de untdelemn' (AL, 8 Maiu 1932, 7, 1), *vorbagiu* 'vorbăreț' (sens peiorativ), etc.⁶ Combinarea acestui sufix oriental cu neologismele se explică, foarte probabil, stilistic: contrastul dintre atmosfera trezită de el și aceea adusă de temele occidentale ajută mult la intensificarea nuanței ironice, de dispreț, pe care o au majoritatea derivatelor în *-(a)giu*. Să se compare, de pildă, *biliargiu*, *cazarmagiu*, *declamagiu* (față de *declamator*), *duelgiu*, *frontagiu*, *reclamagiu*, *scandalagiu* ș. a.

-al. Extrem de răspândit, sub această formă sau cu diverse vocale de legătură între el și temă; productiv, în sens strict. Exemple: *abisal* (L. Blaga), *arhitectural*, *atonal* (termen muzical), *autumnal*, *avocațional*, *cadastral* (*inginer cadastral*), *composesoral*, *compozițional* (RFR, Apr. 1941, 168), *concepțional*, *contravențional*, *decanal* (*decizie decanală*), *dimensional*, *directional*, *dirijoral*, *educațional*, *focal* (VR, Maiu 1940, 119), *instituțional* (CR-M 177), *(inter)statal*, *izvodal* (L. Blaga), *jurisdicțional*, *maniactal* (G. Că-

¹ Ironic și disprețuitor. Se spune așa și despre factorii poștali?

² Într'un reportaj din Brăila.

³ Și *sifonar* (tot la Iași).

⁴ Într'un articol de Gh. Gh. Nădejde.

⁵ Cu acest înțeles l-am auzit dela un ofițer de stat major (v. cele spuse în nota privitoare la *frontagiu*).

⁶ Alte exemple, în BPh VII-VIII, 239-40.

linescu), *meșteșugăl* (înrudire meșteșugă, AL, 20 Febr. 1938, 20, 2), *mormântăl*, *muzeał*, *nodal* (centrul nodal al oricărei preocupări, Ins I, 2, 507), *observațional* (M. Beniuc), *patronal*, *peretal* (*hartă peretală* 'hartă murală'), *procesional*, *psihoidal* (M. Beniuc), *raional* 'de raion', *scăunăł* (organizație scăunăłă, I. Lupaș)¹, *sezonăł*, *sororal* 'de soră' (*tandem sororal*, VR, Apr. 1933, 33)², *tendenționał*, *ținutał* 'de ținut' (*comitet școlar ținutał*), *unional*, *vocațional* (BPed 156), etc. Variante: *-ial* în derivate ca *axial*³, *censorial*, *cimiterial* (CIst 291), *demențial* (G. Călinescu), *dirigențial* (sinonim cu *dirijoral*, notat mai sus), *factorial* (termen de psihologie aplicată), *jurisprudențial*, *nunțial*, *periferial*, *pontifial* (CIst 307), *prefectorial*, *rasial*, *tangențial* (Spm 152), etc.; *-ual* în *cercuał* (*casă cercuałă*, prin Ardeal), *conceptuał* (*căștiguri conceptuale*, Ins I, 2, 523), *instinctuał*, *manual*, *sexual*, *textuał*, etc. Oamenii înculți confundă pe *-al* cu *-ar*, de ex. *brutar* pentru *brutał*⁴, *penal* p. *penar* 'cutia de ținut condeiele, etc.'⁵ (Gl, 26 Maiu 1940, 24, 3-5), *tribunar* p. *tribunalał*, etc. Confuzia are loc și în sens invers: *liberar* pentru *liberał*⁶.

-an: acest sufix vechiu, cu valoare, între altele, augmentativă și peiorativă, apare mai ales la subst. *bogătał*, de origine ardelenască, pe care-l întrebuițează și scriitorii din celelalte provincii, tocmai din cauza nuanței lui semantice, de natură afectivă, absentă la sinonimul literar *bogătaș*. Pentru acest motiv îl înregistrez aici.

-ant: *filozofant* (VR, Apr. 1939, 71), *paradant* (ibid. 69). Un fel de participii prezente (cu valoare adjectivală), după model francez, dela *filozofa*, resp. *parada*, ambele împrumutate din franțuzește. V. Eftimiu are, în nu știu ce povestire a sa, un personaj *Morfinomanta*, al cărui nume ne trimete, evident, la *morfinoman(ă)*. Să se compare forme duble, dela aceeași temă, precum

¹ Cf. *scaun de judecată*.

² În ironie, despre două surori „inseparabile”.

³ Foarte răspândit, în ultimii ani, când s'a vorbit mereu de „axă” (alianța germano-italo-japoneză).

⁴ Ar putea fi și o etimologie populară: cine spune așa își închipue că *brutał* este subst. *brutar*. Fenomenul apare, câteodată, și în limba cultă, când dela aceeași temă există derivate cu ambele sufixe: *familał-familał*, *literal-literar*, *original-originał*, *principiał-principiał*, *temperamentał-temperamentał* (pentru acesta, v. RFR, Ian. 1941, 169), *temporał-temporał* (*situație temporałă*, CL, 1 Febr. 1936, 3, 7), etc. și cu sensuri diferite.

⁵ *Penal* (cu *-al!*) spun și Rușii acestui obiect.

⁶ Poate și din cauza lui *r* precedent se preface *-l* în *r*. Cf. și *-er* confundat cu *-el*: *parizel* pentru *parizer* 'specie de cârnaț' (RFR, Apr. 1940, 116), apoi fenomenul opus: *mezeluri* > *mezeruri* (în vorbirea periferică).

comedian și *comediant*, *curtezan* și *curtezanț* (v. BPh VI, 6). Varianta în *-ant*, la acestea din urmă, este populară, mai exact, periferică.

-ar. Avem un sufix *-ar* moștenit sau împrumutat din limbi balcanice, extrem de frecvent (v. Suf 79 urm.) și care continuă a fi productiv, cum probează, de pildă, formațiile dela numerale: *sutar* 'monetă sau bancnotă de 100 lei', *miar* 'bancnotă de 1000 lei', apoi, în limbajul jucătorilor de cărți, *șesar* (Gl, 9 Iunie 1940, 3, 3), *șeptar*, *optar* și *novar*¹, al căror punct de plecare trebuie căutat în *decar* < neogrec. *δεκάρι*², și nesfârșitele derivate din vorbirea curentă (de obicei nomina agentis), pe care cred interesant să le înșir aici, tocmai ca un argument în sprijinul afirmației mele: *aburar* 'dispozitiv pentru colectat și eliminat aburii' (Iași), *alunar* 'vânzător de alune'³, *apar* 'om care vinde sau cară apă' (CS 161), *arămar* (*negustori din Sringar*, *arămari din Benares*, AL, 15 Sept. 1935, 5, 1), *bodegar* 'patron de bodegă' (AL, 16 Dec. 1928, 2, 2; v. și *ibid.*, 25 Oct. 1936, 4, 1; CL, 18 Apr. 1936, 5, 1), *brîșcar* 'conducător de brîșcă' (RB-R 45), *cămeșar* 'purtător de cămașă colorată' (D, 27 Ian. 1936)⁴, *ciocănar* 'lucrător pavagiu (cu ciocanul)' (auzit la Iași); 'lucrător metalurgist (cu ciocanul)' (CL, 27 Iunie 1936, 6, 2)⁵, *cornar* 'vânzător de cornuri' (PF 155), *cotiugarar* 'proprietar (sau conducător) de cotiugar', *cuțitar* 'delincvent care operează cu cuțitul' (*cine plătește tuturor cuțitarilor, borfașilor și hoșilor de buzunare...*, CL, 12 Sept. 1936, 2, 6; cf. și AL, 21 Martie 1937, 9, 2; Thur 100), *dricar* 'antreprenor de dricuri', *drumar* 'călător, excursionist' (VR, 30 Apr. 1934, 26; Ins, Oct. 1940, 41), *faetonar* 'vânzător de lapte la domiciliu' < *faeton* (București), *fructar* 'vânzător de fructe' (VR, Iunie-Aug. 1936, 98), *furgonar* '(soldat) care lucrează la furgoane' (*ibid.*, Apr.-Maiu 1934, 15), *ghetar* 'negustor de ghetete' (*șmecheru' de Costică, „ghetaru"*, Foc. 131), *grânar* 'negustor de grâne' (CL, 27 Ian. 1934, 8, 5 și 24 Febr. 1934, 11, 4)⁶, *gropar* 'cioclu' (ALS 67), *hăinar* 'negustor de haine

¹ Acestea trei auzite de mine.

² Cf., din alt domeniu, *cincar* 'cal de cinci ani' (Dict. Acad.).

³ Și femin. *alunăreasă* (Petr 57).

⁴ Cu semnificație politică (pe vremuri).

⁵ Cf. *ciocănaș* 'lucrător (cu ciocanul) în salinele dela Telega' (VR, Martie 1938, 37).

⁶ Mai însemnează și 'depozit de grâu; (pământ) producător de grâu', dar, cu acest sens, nu-i, propriu vorbind, un derivat dela *grâne* (plur. lui *grâu*), ci frc. *grenier* (modelat sub influența lat. *granarium* sau, poate, numai a rom. *grâne*).

gata' (AL, 24 Oct. 1937, 9, 1), *legionar* 'partizan al „legiunii“ (partidul politic bine cunoscut)', *lopătar* 'lucrător cu lopata în porturi' (AL, 6 Nov. 1938, 7, 3); 'cel care adună banii „cu lopata“ la cazino' (Ci 254), *luftar* 'vilegiaturist' (Putna-Bucovina) < germ. *Luft* 'aer', *macaronar* 'Italian' (= 'mâncător de macaroane') (VR, 31 Dec. 1933, 23), *măgărar* („adică un om care căra apă din afară de oraș cu ajutorul unui măgar“, CME 125; cf. și Luc 361), *mărfar* 'tren de marfă', *mățar* 'curățitor de mațe' (?) (*se dădeau acolo parlagiilor și mățarilor*, Cr 62), *mezelar* 'fabricant (sau negustor) de mezeluri', *monetar* 'cel care bate (sau vinde) monete'²), *mozaicar* 'lucrător de mozaic' (Iași)³, *năsipar* 'cel care scoate și cară nisipul' (Aroneanu-Iași), *nădrăgar* 'pantalonar' (Ardeal)⁴, *orzar* 'negustor de orz', *ospătar* 'hangiu' (FJ 160; CrA 86; CCr 172); 'chelner' (ALi 114), *otgonar* (VR, Nov. 1939, 60), *parchetar* 'lucrător de parchete' (VR, Ian. 1940, 31), *parfumar* 'fabricant de parfumuri' (AL, 22 Martie 1931, 4, 4), *pașaportar* 'străin (cu pașaport); traficant de pașapoarte' (ziarele), *păstrăvar* 'pescuitor de păstrăvi' (VR, Nov.-Dec. 1930, 6; AL, 19 Sept. 1937, 3, 2), *penar* 'cutie pentru creioane, condeie, etc.' (AL, 27 Dec. 1931, 6, 3)⁵, *pensionar* 'cel care stă în pensiune' (Ins, Iunie 1940, 449)⁶, *piețar* 'negustor pe piață', *poștar* 'factor poștal' (Petr 288; VR, Ian. 1940, 55), *prăvăliar* 'proprietar (sau arendaș) al unei prăvălii' (AL, 1 Aug. 1937, 18, 3)⁷, *prundar* 'cel care scoate și transportă prund' (RFR, Sept. 1939, 710), *puicar* 'vânzător ambulant de pui' (București), *rămar* 'lucrător de rame' (TK 223), *scrânciobar* 'omul care învârtește scrânciobul, ia bani dela clienți, etc.' (AL, 15 Apr. 1934, 5, 7), *sfeșnicar* 'candelabru' (*cele care închinău subț sfeșnicarele mândstirii*, AL, 27 Nov. 1938, 8, 6), *sforar* 'trăgător de sfori' (*tălharii de sforari*⁸, TB 273), *sifonar* 'fabricant (și negustor) de sifon' (Iași), *slujnicar* 'servitor' (Luc 30, 190); 'bărbat care face

¹ *Legionar* 'soldat roman' este împrumutat (din franțuzește sau latinește).

² În terminologia numismaților.

³ Se spune și *mozaist*.

⁴ Cf. și *izmenar*, *surtucar*, formate tot dela nume de haine, cu același scop de a caracteriza, adesea ironic, pe oameni după îmbrăcăminte.

⁵ Sinonim cu *plumbieră*. Cf. și *penal*, notat mai sus.

⁶ Ar putea fi și frc. *pensionnaire*, care ne-a dat sigur pe *pensionar* 'funcționar la pensie'.

⁷ Mai răspândit este sinonimul *prăvăliaș*.

⁸ Aluzie specială, după cât se pare, la avocați.

dragoste cu slujnicele' (Eur 324; Cr 15; Lóg 327) ¹, *sorcovar* 'care umblă cu sorcova' (Ivești-Tecuciu), *strimțar* 'orășan, om îmbrăcat cù haine nemțești, strâmte' (?) (*nu mă scotea din cioflingar, strimțar*, AL, 13 Nov. 1938, 2, 1), *stupar* (*zumzetul potolit de stupar al halei*, AL, 28 Febr. 1937, 10, 1), *șlepar* 'conducătorul unui șlep' (Eur 296; VR. Ian.-Febr. 1933, 21), *șperțar* 'cel care ia „șperț“, om venal' (*nu șperțarul acreditat și atitrat*, VR, Ian. 1939, 5), *șuetar* 'care știe să jongleze cu cuvintele, care face pe grozavul' (?) (*având darul de a istorisi cu patos și vervă, își exagera însușirile de șuetar, ca să-și epateze prietenul*, 1907 II, 266) ², *șurubar* 'lucrător la velniță' (Ins III, 7, 428) ³, *tăvălucar* 'lucrător cu tăvălucul' (Brăila), *tejghetar* (*tejghetar ordinar, care e'n stare să te despoaie de haine și de suflet*, Azi, 10 Martie 1940, 8, 1-2) ⁴, *tezarar* (*până ce tezaurarul eminenței tale se va înfățișa ca să plătească patru sute treizeci de galbeni*, AȘ 101) ⁵, *țapimar* 'lucrător cu țapina (în pădure)' (Valea Bistriței-Neamțu) ⁶, *țiglar* 'lucrător care acopere casele cu țiglă', *țucălar* (fig.) 'ordonanță militară' (Opinia, Iași, 2 Apr. 1935) ⁷, *țuicar* 'fabricant (și negustor) de țuică' (AL, 24 Oct. 1937, 9, 1), *ulițar* (*se pomeni huiduit de ulițarii Parisului*, AL, 8 Martie 1936, 3, 6) ⁸, *umbrelar* 'fabricant de umbrele' (AL, 9 Aug. 1936, 8, 7), *undițar* 'pescar cu undița' (VR, Dec. 1939, 4; Ins III, 6, 3), *vagonetar* 'cel care transportă cărbuni, etc. cu vagonetul' (*este vagonetar într'o mină de cărbuni*, Azi, 11 Iunie 1939, 5, 1), *zbițtar* 'cel care prinde cu zbițul' (*Vin zbițtarii...*, AL, 17 Nov. 1935, 3, 6) ⁹. Subt același aspect (-ar), s'a introdus, odată cu atâtea neologisme, frc. -aire ¹⁰, care circulă mult în timpul din

¹ Deja la N. F i l i m o n, *Nenorocirile unui slujnicar*.

² Sens figurat, căci cel propriu aparține terminologiei jocurilor de cărți, care posedă și primitivul *șuetă*. 'A face o șueta de écarté' însemnează 'a da un banc de écarté, a face pe „bancherul“ la acest joc' (ceilalți pontează), iar *șuetar* este bancherul însuși.

³ Mult mai cunoscut este sensul figurat al acestui substantiv.

⁴ Însemnarea proprie este 'vanzător care stă la tejgheta' — casier).

⁵ Va fi servit ca model frc. *trésorier*?

⁶ *Țapina* e un fel de cange, cu care se prind și se rostogolesc butucii (cuvânt de origine italiană).

⁷ Cf. *țucalagiu*, notat mai sus. Amândouă au sens foarte peiorativ.

⁸ Prin Moldova de nord circulă derivatul ulițarnic 'cel căruia-i place să umble prin vecini, pe străzi, etc.' Sinonim cu *ușernic*.

⁹ Autorul se referă la vremea când tinerii erau luați cu arcanul la armată.

¹⁰ Formă savantă a lat. -arius (> rom. -ar). Cea moștenită este ier (v. mai departe).

urmă, la substantive și adjective. Iată exemple¹: *acționar*, *alfabetar* 'listă alfabetică' (UCr 13)², *argintar* 'iubitor de arginți' (*argintari de tarabă*, scria undeva o foarte ortodoxă doamnă)³, *capitolar*, *cărbunar* 'negustor de cărbuni' (cf. fr. *charbonnier*), *clientelar* (RIR X, 433), *colecționar*, *colinar*, *comunitar*, *demisionar*, *divizionar* 'general de divizie' (< fr. *divisionnaire*), *documentar* (în limbajul cinematografului, ca adjectiv pe lângă *film* sau ca substantiv), *familiar* 'familist' (Foc 127)⁴; 'prietenul, omul de casă al cuiva' (< fr. *familier*), *gestionar*, *herbar*, *insectar*, *instrumentar*, *insular*, *monetar* (*sistem monetar*), *multitudinar* (RFR, Apr. 1940, 138), *naționalitar* (Ins II, 3, 636; creat după modelul lui *totalitar*?), *pamfletar*, *peregrinar*, *permissionar* 'soldat în permisie' (*Toți erau permissionari, care încercau să străbată către casele lor*, Trf 140) și 'tren pentru militarii în permisie' (< fr. *permissionnaire*), *statutar*, *totalitar*, *universitar* 'de universitate'; 'membru al echipei universitare de foot-ball' (AL, 2 Febr. 1936, 8, 6), *vestiar* 'garderobă (în localurile publice)' (< fr. *vestiaire*)⁵, etc. Are și varianta *-uar*: *funduar* (*carte funduară*, termen juridic ardelenesc, în legătură cu proprietatea de pământ), *mortuar*, *portuar* ș. a.

-ard: *comunard* (*revoluția comunardă*), *dinamitard* (VR, Iunie 1940, 136), *filozofard* (*să lase altora mania filozofardă*, Azi, 8 Sept. 1940, 7, 3), *sorbonard* 'doctor dela Sorbona'. M'am oprit asupra acestui sufix numai pentru derivatul al treilea, care, foarte probabil, nu există nici în franceză, de unde ne-au venit cuvintele în *-ard*. Toate au sens peiorativ, ca și în limba lor de origine.

-at, foarte răspândit. La exemplele date în BPh VI, 10-11 adaug: *artizanat* < *artizan* 'meșteșugar' (din fr. *artisan*), *autorat* 'calitatea de autor', *censurat* 'funcțiunea de censor (la o bancă sau

¹ Ar putea figura și în lista precedentă astfel de cuvinte. Este greu de hotărât, cu precizie și totdeauna, dacă o formație în *-ar* este împrumutată, decalcată după un model străin (câteodată trebuie să luăm în considerație și ital. *-ario*) sau derivat pur românesc.

² Termen arhivistic, menit să înlocuiască pe *repertoar*, care sună prea străin?

³ Dubla însemnare a acestui cuvânt (cea obișnuită este 'lucrător sau fabricant de obiecte de argint') amintește de *cuțitar* 'fabricant sau negustor de cuțite' și 'delincvent care operează cu cuțitul' (ultimul sens, în vorbirea mai mult ori mai puțin argotică).

⁴ Intrebuinare specială (de aceea autorul îl subliniază).

⁵ Nu despre toate cuvintele din această listă se poate afirma, cu deplină siguranță, că au, direct sau indirect, pe *-ar* < fr. *aire*, *-ier*. V. mai sus, nota 1.

întreprindere industrială, etc.)', *evoluat* (subst.)¹, *patronat* 'calitatea de patron; totalitatea patronilor, instituția patronală', *pugilat* 'luptă; box', etc., ca să nu mai pomenesc de atâtea altele, care sunt la îndemâna oricui, precum *decanat*, *directorat*, *inspectorat*, *postulat*, *rectorat*, etc. Cf. și *ajutoriat* (*ajutoriat de primărie*, OP. I, 157), *primariat*, cu *-i*, vocală de legătură între sufixul propriu zis și temă², ca la *ministeriat*, *notariat*, etc.

-atic: apare la câteva cuvinte, nu atât după modelul formațiilor vechi în *-atic* moștenit, cât, mai ales, sub influență străină, și anume italiană. Alături de *noptatic* (A. Cotruș), existent deja la Odobescu³, găsim *catedralic* (G. Călinescu) < ital. *cattedratico* (adj.) 'de catedră, profesoral', *inițiativ* (idem), *oratic* 'oral' (RFR, Iulie 1941, 175). Ultimul, creație a criticului Șerban Cioculescu, nu poate fi înțeles decât grație contextului, căci, în ciuda identității primelor sunete, nimeni nu se gândește că ar avea vreo legătură cu *oral* (și lat. *os*, *oris*)⁴.

-ator (cu forma 'românizată' *-ător*)⁵. Se întâlnește neobișnuit de des, din cauză că prezintă avantajul de a înlocui o propoziție întreagă, al cărei predicat este verbul din tema derivatelor cu acest sufix. Intr'adevăr, *creator* înseamnă 'cel care creiază', *făcător* 'cel care face', etc. Și cum nevoia de a 'economisi' vorba, adică de a recurge la mijloace de expresie mai simple, se simte cu atât mai mare putere, cu cât trăim într'o epocă de „dynamism” (ca să utilizez și eu un termen întrebuințat de aproape toată lumea), este natural să se ivească la tot pasul formații de acest fel. Din păcate, în ciuda marelui număr de cuvinte în *-(ă)tor*, femin. *-(ă)toare*, moștenite sau născute pe teren românesc, pe care le posedă vorbirea populară, derivatele mai mult ori mai puțin recente nu totdeauna par a corespunde sistemului lingvistic românesc, în orice caz, nu satisfac pe deplin simțul nostru pentru limba maternă. Aceasta se va vedea la majoritatea exemplelor ce urmează, pe care le-am ales, de altminterlea, în scopul de a arăta mai cu

¹ În presa zilnică (n'am notat unde și nici sensul nu l-am sesizat prea bine).

² Mă pun din punctul de vedere al conștiinței subiectelor vorbitoare.

³ Care-l va fi creat însuși, pornind dela *primăvdatic*, *tomnatic*, etc.

⁴ Cf. și *ogaratic* 'ca ogarul' (FJ 112), *ostrovatic* (VR, Ian. 1940, 45, *subțiativ* (ZN 233; Ci 217), *zburdatic* (VR, Sept-Oct. 1939, 4).

⁵ Variantă a lui *-tor*. Câteodată avem a face cu modele străine, nu în ce privește sufixul, deci partea morfologică, ci sensul. Derivatele dela teme recente păstrează, de obicei, pe *-a* (neprefăcut în *ă*, cum cer normele fonetice românești).

seamă inconvenientele abuzului cu astfel de formații. De pildă¹: *abstractator* (D. Barbellian = I. Barbu); *atacatorii l-au înconjurat* (AL, 28 Febr. 1937, 9, 1); *contrazicătoarea mea* (Ins I, 2, 546); *descoperiri desconsiderătoare* (VR, Iulie 1937, 134); *disciplinator* (Dr. Gr. Popa); *exprimatorul însușirilor de războiu* (AL, 31 Ian. 1937, 4, 1-3); *fierbător* (Dr. Gr. Popa); *întrupător*; *sustținătoarea universului și menținătoarea unei structuri ordonate* (Ins I, 2, 583); *agasările născătoare ale acelei atmosfere* (AL, 8 Dec. 1935, 8, 5); *punctator (de filme)*; *răsculător al Românilor* (Ins II, 3, 285); *solidarizator* (Dr. Gr. Popa); *versurile trebuiesc să fie stâruitoare de imagini* (Ins II, 3, 1076); *văzător*, etc.

Să se compare cu acestea următoarele, care, indiferent de vârstă și de mediul unde au luat naștere, corespund, în general, normelor de formare a cuvintelor: *cocător* 'lucrător brutar care coace pâinea' (Azi, 25 Iunie 1939, 4, 4); *descojitoare* 'unealtă de descojit floarea soarelui'; *făcător* (*subt direcția unui făcător de voturi*, AL, 20 Maiu 1934, 1, 1)²; *frământător* 'lucrător care frământă aluatul pentru pâine la brutărie' (Azi, loc. cit.); *împământenitor* (*Maioreșcu e împământenitorul la noi al acelei false estetici*, JL, 12 Martie 1939, 2, 2)³; *jelbăritor* 'reclamant' (*veniră jelbăritori să-i ceară ocrotire*, AL, 20 Nov. 1938, 3, 2); *răcitor* 'instalație specială pentru păstrat, la rece, lucruri de mâncare, băuturi, etc.' (Drom 355)⁴; *spălător* 'lavuar' (OC 24)⁵; 'loc public pentru spălat rufe' (*spălătorul comun unde femeile din Cavarna vin și spală*, CL, 31 Aug. 1935, 7, 7); *stingător* 'aparat de stins focul'; *sufлятор* 'instrument muzical de suflat' (*coardele și suflătoru*, AL, 26 Dec. 1937, 21, 4); 'lucrător care „suflează“ (în fabricile de sticlă)'; 'instrument pentru pompat aer, ca să se întrețină focul'; *ungător* 'lucrător care unge mașinile' (AL, 13 Ian. 1929, 4, 2), etc.

-ăreș. Iată un sufix care câștigă teren subt ochii noștri. Se formează cu el numeroase adjective, mai toate având sens peiorativ sau, cel puțin, ironic. Aceasta dovedește că posedă, virtual, bine înțeles, calități stilistice, care pot deveni realitate materială,

¹ Ca să nu deschid o rubrică nouă, pun la un loc cu derivatele în -ator și câteva în -itor.

² Autorul este T. Arghezi.

³ Citat din G. Călinescu.

⁴ Un sinonim, din limbajul gospodinelor, este *ghețar*.

⁵ Creație menită, probabil, să înlocuiască pe *lavuar*, prea străin de spiritul limbii noastre. Cf. și *spălător* 'cârpă pentru spălat vasele'. O ade-vărată pletoră semantică la acest cuvânt.

dacă sunt utilizate, la locul și momentul potrivit, de către creatorii formațiilor respective. Valoarea afectivă nu vine, probabil, numai dela sufix, dovadă atâtea derivate cu *-ăreț* lipsite de orice nuanță peiorativă, dar nici numai dela temă, care, combinată cu alt sufix, are un sens neutral, adică obiectiv. Ea izvorăște, ca de obicei în asemenea cazuri, din combinarea ambelor elemente, fără să putem preciza, fie și numai aproximativ, cum se face că sumelor conține un adaos pe care nu-l găsim la niciunul luat aparte. S'a pornit, cu siguranță, dela câteva formații, puțin numeroase de altfel, care, grație mai ales temei, aveau o nuanță peiorativă destul de accentuată, cum ar fi *certăreț* și *vorbăreț*¹.

Iată-le pe cele mai frecvente: *alergăreț* (*alergăreață* și *ne-păsătoare la intemperii*, Foc 323), *băgăreț* (*Cei mai „băgăreți” erau vestiții frați Micu*, Văc I, 65), *descurăreț* (la Cez. Petrescu; cred că-i „traducerea” fr. *débrouillard*), *iertăreț* (*...când e femeia mai a naibii, atunci e bărbatul mai iertăreț*, C. Manolache), *iubăreț* (*oaspeții aștia venerabili și șefi de familie, iubăreți și depravați numai în orele libere*, Foc 385), *învărtăreț* (sinonim cu *descurăreț*), *jucăreț* (*jucăreții iscodesc fetele și fetele cer consumație*, AL, 17 Oct. 1926, 3, 1), *petrecăreț*, *plimbăreț* (*E voiajor comercial sau dascăl de școală primară sau numai plimbăreț*, Foc 245; *misionari peste graniță, „plimbăreți” oficiali*, Ins II, 4, 60), *plângăreț*, *râzăreț* (*cu ochii răzăreți și mustră vicleană*, AL, 5 Febr. 1939, 10, 1), *scribăreț* 'scriitor' (*și scribărețul acesta cine mai este?*, OP II, 93), *strângăreț* (*contra celui tineret, care soarbe din atâtea izvoare, veșnic strângăreț, veșnic nesățios*, Azi, 30 Iunie 1940), *văi(e)tăreț* (EO II, 195; COr, 273, 294; AL, 1 Aug. 1937, 7, 4), *zâmbăreț* (*Era foarte gras, foarte chel, foarte zâmbăreț*, AN 339; *îl pofti zâmbăreață*, Ci 9). Pentru sezișarea nuanței peiorative, de care pomeneam mai sus, să se compare *băgăreț* cu sinonimul *vârșcios*, *plângăreț* cu *plângător*, *râzăreț* cu *râzător*, *strângăreț* cu *strângător*, *zâmbăreț* cu *zâmbitor*. Vezi și DR VII, 469-70.

¹ Ultimul posedă varianta *vorbareț*, care la Tecuciu, unde există alături de *vorbăreț*, n'are nimic din sensul peiorativ al acestuia, dimpotrivă exprimă, mai degrabă, o atitudine favorabilă. Când se spune despre cineva că-i 'vorbareț', toată lumea înțelege că are a face cu un om bine dispus și binevoitor, glumeț sau șăgalnic, a cărui vorbă multă îi produce plăcere. Am putea trage de aici concluzia că nuanța ironică a lui *-ăreț* se datorește, într-o oarecare măsură, deosebirii fonetice față de *-areț* (ă în loc de a și accentul pe silaba ultimă).

-*ărie*. Ca valoare stilistică, seamănă cu -*ăreș* (poate că sunt și înrudite, ambele având un element alcătuitor comun, pe -*ar-ș*). N'am găsit prea multe derivate cu acest sufix, dar ele sunt foarte interesante: *cifrărie* (*nu am priceput nimic din cifrăriile acelea*, Azi, 25 Aug. 1940, 1, 2), *conșopistărie* (Luc 309), *gretărie* (N. Iorga), *gagicărie* (*ne-am prăjit de gagicărie în seara asta*, AL, 20 Iunie 1937, 11, 1)¹, *hârtărie* (în limbajul funcționarilor, plictișiți de mulțimea 'hârtiilor', adică a adreselor, ordinelor, rapoartelor, etc.)², *moșnegărie* 'moșneag' (Nirv 93), foarte des, *politicărie* (CL, 12, Oct. 1935, 2, 3; Răd II, 79), *romanticărie* (CIst 394). Cred că tot aici trebuie puse mai degrabă *ciocoierie* (CIst 845), *ghidușărie* (*ghidușăriile unor clovni*, CL, 31 Aug. 1935, 5, 6), *șefărie* (*Dacă ministerul... ar suprima toată șefăria care-l aglomerează*, T. Arghezi, D, 2 Sept. 1933, 1, 7). *Ghidușărie* ar putea fi interpretat și ca un derivat dela *ghidușar*³. Nuanța lui peiorativă iese clar la iveală, dacă-l punem alături de sinonimul *ghidușie*. Cf. și câteva derivate cu sens pur colectiv: *arărmărie* 'obiecte de aramă' (CL, 15 Iunie 1935, 6, 1), *cărnărie* 'măcelărie' (AL., 27 Nov. 1938, 4, 1), *orezărie* 'cultură de orez', *păducherie* (Baud 9), etc.⁴.

-*bil*. Ce-am spus despre -*ator*, în legătură cu avantajul 'scurtării' vorbei, este valabil, într'o măsură chiar mai mare, și pentru -*bil*, care nu prezintă inconvenientul, relevat acolo, de a da naștere la formații nu tocmai potrivite cu spiritul limbii noastre. Deosebirea se explică, probabil, prin originea diferită a acestor sufixe: -(ă)*tor* este moștenit, iar -*bil* împrumutat de curând. Un uz îndelungat, în ce privește pe primul, a deprins subiectele vorbitoare cu un fel de tradiție, care nu permite, fără risc, crearea de cuvinte nouă în orice condiții. Pentru -*bil* nu există nicio restricție. El se poate alipi la teme verbale vechi tot atât de lesne ca și la cele nouă, iar formațiile respective sunt foarte accesibile, în sensul că se adaptează deopotrivă de bine și la limbajul științific și la cel familiar. Numeroase derivate în -*bil* sunt apariții trecătoare, de moment: se ivesc oridecâteori le simțim nevoia, pentruca apoi să le uităm și, eventual, să le creăm din nou, dacă

¹ Dela argot. *gagică* 'amantă, iubită'.

² Format, poate, sub influența frc. *paperasserie*.

³ DE înregistrează (pentru Bucovina) varianta *ghidușer*.

⁴ De adăugat *covorărie* (TB 289), *domnărie* (Nirv 113), *hândărie* (EO I, 297), *muscărie*, *plopărie* (AL, 20 Nov. 1938, 7,4), simple colective, și acestea fără valoare stilistică.

împrejurările cer. Această lipsă de stabilitate caracterizează, în special, derivatele din vorbirea curentă, care exprimă deseori o nuanță de ușoară ironie. Deoarece avem a face cu un sufix recent, se înțelege că modelul străin joacă un rol important în manipularea lui. Mă gândesc, mai cu seamă, la faptul, foarte interesant din punct de vedere teoretic, că unele formații dela teme vechi nu reprezintă altceva decât redarea fidelă a sinonimelor franțuzești, adică traduceri literale (sau calcuri lingvistice) după acestea. Am dat în BPh VI, 28 destule exemple menite să illustreze considerațiile generale, făcute aici și acolo. Voiu adăuga altele, alese în același scop.

agitabil (V. Pârvan), *circulabil* (termen edilitar: *partea circulabilă a străzii*)¹, *conceptibil* (CIst 400), *cunoștibil* (P. P. Negulescu), *găsibil* (*niciodată gășibil*, CL, 11 Ian. 1936, 6, 7)², *indefinibil*, (*in*)*descifrabil*, *indubitabil* (AL, 15 Martie 1935, 8, 3-4), *inenarabil* (G. Călinescu), *intersanjabil* (L. Blaga), *înflăcărabil* (VR, Nov. 1939, 55), *înghițibil* (AL, 20 Dec. 1936, 8, 3-4, ironic), *întâmplabil* (*lucruri întâmplabile*, AL, 15 Nov. 1936, 8, 3), *măsurabil* (*interacțiune seșisabilă și măsurabilă*, Ins I, 1, 648)³, *nedespărțibil* (*nedespărțibil de talent*, CL, 7 Martie 1936, 3, 1-2)⁴, *negrășibil* (*în domeniul negrășibilului*, VR, Dec. 1937, 105)⁵, *nemărturisibil* (AL, 22 Sept. 1935, 9, 1), *nemistuibil* (VR, Ian. 1940, 184), *neschimbabil* (*idealuri neschimbabile* RE 130)⁶, *nesuspectabil* (G. Călinescu), *neurmăribil* (N. Iorga), *pipăibil*, *precizabil*, *recunoscibil* (Revista Bucovinei), *rezolvabil* (DA 111), *secționabil* (G. Călinescu), *spiritualizabil* (V. Pârvan), *stingibil* (Ins, Sept. 1939, 459), *studiabil* (G. Călinescu), *vizibil*, etc.

O bună parte din aceste cuvinte provin dela publicistul D. I. Suchianu, care, de obicei, se arată foarte dispus să creeze mijloace de expresie nouă și să utilizeze, într'un mod personal, pe cele vechi. Pentru vorbirea familiară, mai ales a tinerilor, sunt caracteristice, între altele, *gășibil* și *vizibil*: *Când ești gășibil(ă)?*

¹ „Traduce” pe *carosabil*? Căci, dacă nu mă înșel, e vorba numai de partea destinată vehiculelor.

² După frc. *trouvable* (și *negășibil* < *introuvable*).

³ Cf. frc. *mesurable* (și germ. *messbar*).

⁴ Cf. frc. *inséparable* < rom. *in-*, *neseșeparabil* (poate că, în intenția autorului, *nedespărțibil* trebuie să înlocuiască pe *neseșeparabil*, care i prea „străin”).

⁵ „Traduce” pe frc. *ineffable* (> rom. *ineșabil*. V. nota precedentă.

⁶ După frc. *immuable*?

‘când te pot găsi (acasă)?’; *Ești vizibil(ă) astăzi?* ‘te pot vedea astăzi?’. La ultimul intervine și un joc de cuvinte, adică de sensuri, căci *vizibil* înseamnă, obișnuit, ‘care poate fi văzut (cu ochiul liber, cu telescopul, etc.)’, așa dar o noțiune științifică. Acest joc mărește nuanța glumeată, care există și la *gășibil* și rezultă din simpla întrebuintare a cuvântului în condițiile date. Relativ vorbind, *-bil* se combină, de preferință, cu teme care au înțeles negativ. Toate exemplele fără *in-* sau *ne-*, date mai sus, pot primi unul din aceste prefixe, pe când cele cu *in-* sau *ne-* nu sunt totdeauna posibile fără ele¹.

-elnic. Grație caracterului arhaic și popular pe care-l au cuvintele formate cu acest sufix, constatăm o adevărată slăbiciune pentru ele la umii scriitori moldoveni de factură sămănătoristă, printre ei Cezar Petrescu. Este clar că se urmăresc scopuri stilistice și, pe deasupra, crearea unei anumite atmosfere, a unei stări de spirit. Am notat întâmplător câteva exemple (numai după ce am remarcat faptul, care se repeta): *bănuelnic*, *părelnic* (Nirv 207), *prepuelnic*, *risipelnic* (1907 I, 26), *zărelnic* (Nirv 165). Unele sunt, foarte probabil, creații pur personale. De adăugat *văpaelnic* < *văpae* (PTA 160, în vers).

-enie. Situația pare a semăna destul de bine cu cea constatată la sufixul precedent. Alături de *arătoșenie* (Rus 100), *băștinășenie* (Leca Morariu), *dârzoșenie* (Ins III, 7, 187)², *șchiopenie* (EO I, 175), *tăioșenie* (1907 I, 88), *șânțoșenie* (JL, 16 Iulie 1939), *urieșenie* (frecvent în manuscrisele lui Eminescu și apoi la biograful său G. Călinescu), trebuie înregistrat foarte ciudatul *cumsecădenie* (RL, 29 Ian. 1933, 4, 1; VR, Iunie-Sept. 1933, 456; TB 19), care trebuie să fi luat naștere cel mai de vreme acum 10-12 ani și are la bază nu locuțiunea adjectivală *cum se cade*, ci „adjectivul” *cumsecade(le)* (v. „Morfologia”, cap. III, § 3)³.

-esc. E vorba de vechiul sufix, din cuvinte ca *bucureștenesc*, *românesc*, *turcesc*, etc. Puțin productiv, ba, cum vom vedea mai

¹ Cf. și VR, Nov. 1939, 89 urm. Așa se prezintă situația și în limba franceză, precum și în latinește, de unde a venit acest sufix. Cf. Eva Thorné HAMMAR, *Le développement de sens du suffixe latin -bilis en français*, Lund-Copenhague 1942, pag. 13 și 89 urm.

² Derivat, după cum se vede, dela sinonimul mai puțin expresiv *dârzoșie*, pe care nu-l pot atesta, dar sunt sigur că l-am întâlnit.

³ Constat ulterior un fapt similar în rusește. N. I o r g a, „*Le voyageur français*” al abatelui *Joseph Delaporte*, București 1940, pag. 12 citează adj. *komilfoțnăi* (femin. *-naia*), care-l frc. *comme il faut*, transformat în adjectiv.

încolo, pe cale să fie înlăturat dela numeroase formații ori neglijat, atunci când primitivul este sinonim cu derivatul în *-esc*. Iată câteva formații oarecum recente: *arhanghelesc* (Revista Bucovinei I, 250), *bibliotecăresc* (Perpessicius)¹, *copoiesc* (Rus 77), *donjuanesc*, *jandarmeresc* (VVD 89), *mistrefesc* (AL, 2 Aug. 1931, 1, 3), *meserieșesc* (FF XV, 39), *micelangiolesc* (CIst 409) < ital. *micelangiolesco*, *moșieresc* (VR, Iulie 1934, 21)², *pezevenghesc* (*de pură esență pezevenghiască*, CL, 5 Oct. 1935, 6, 7), *pretutîndenesc* (Nichifor Crainic, Leca Morariu ș. a.), *puștesc* < *puștiu* (Gl, 4 Aug. 1940, 4, 1), *rîndășesc* (CL, 19 Maiu 1934, 11, 1), *sățenesc* (AL, 27 Maiu 1934, 3, 2), *slugăresc* (Răd II, 14), *stăpânesc* (AL, 9 Oct. 1932, 3, 1: „traduce” pe *suveran*, căci autorul, T. Arghezi, scrie *stăpâneasca lui indiferență*), *șerpesc* (VVD 316), *urieșesc* (Eminescu), *vătășesc* (Thur 59), *vechilesc* (PBI 18), *zeiesc* (*dintr’o esență zeiască*, AL, 31 Maiu 1936, 6, 7; VV 10; PTA 191)³. Dar nu atât aceste exemple⁴ m’au determinat să mă opresc asupra lui aici, unde vreau să arăt îmbogățirea limbii actuale cu ajutorul sufixelor, cât mai ales tendința, foarte accentuată la oamenii culti, de a prefera sinonimele fără *-esc*, când acestea există. Acum câțiva ani s’a stărnit, la Iași, o aprinsă discuție în legătură cu titlul revistei „Insemnări ieșene”. Un tradiționalist susținea că trebuie spus „Insemnări ieșenești”, pentru motivul că al doilea cuvânt, fiind adjectiv, nu poate rămânea sub forma lui „substantivală” (cf. *Ardelean-ardelenesc*, *Muntean-muntenesc*, etc.). Principial, avea dreptate, de fapt, se înșela, adică se ridica împotriva uzului. Căci mai toate derivatele cu *-ean* dela nume topice, arătând, deci, originea locală (și, adesea, pe cea etnică, întru cât țara și poporul care o locuiește poartă numiri înrudite), funcționează și ca substantive și ca adjective. Aceeași situație constatăm la nu-

¹ „Traduce”, cred, pe frc. *livresque*; de aceea ne putem gândi s la sufixul omonim franțuzesc (cf. nota 4).

² Foarte frecvent astăzi, cu un înțeles politic caracteristic în presa noastră democratică.

³ Menit să înlocuiască neologismul *divin*. I-a servit ca nod *d mne zeesc*.

⁴ In alte cazuri nu există siguranță deplină că avem a face cu *-es* autohton. Astfel *antonpannesc* (G. Calinescu < *Anton Pan*), *bădăresc* (*drama buridanească*, RFR, Oct. 1941, 156) ar putea fi tot atât de bun format cu frc. *-esque*, care, am arătat aiurea, păstrează pe e n dift ngat la femininul adjectivelor împrumutate de Români. Dova la avem *n e nastratinească* (CCr 109). Cf. și *clownesc* (HYSt 57).

mele etnice propriu zise: *Francez, German, Italian, Român, Rus, etc.*

Trebue făcută totuși o distincție, care mi se pare esențială. Din cauza vechimii, formațiile în *-esc* merg foarte bine ca determinative pe lângă substantive care exprimă noțiuni curente, accesibile oricui, lipsite de un caracter științific sau savant prea pronunțat. De pildă: *scris românesc, carte românească, obiceiuri românești, etc.* (tot așa *ardelenesc, moldovenesc, muntenesc, etc.*)⁴. Nu putem spune *scris român (muntean, etc.), carte română (ardeleană, etc.)*. Sinonimele fără sufix, deci temele corespunzătoare, se impun oarecum, când intră în joc o noțiune tehnică, prin urmare mai mult ori mai puțin recentă: *Academia Română, Atlasul lingvistic român, Institutul român de științe sociale, Societatea română de lingvistică, etc.*

Dar acest criteriu este insuficient. Dovadă, *industrie românească, știință românească, produse tehnice românești, etc.* Nu-i recomandabil să spunem *industrie română, etc.*, chiar dacă se spune destul de des așa. De altmintrelea, și la unele din exemplele precedente *român* poate fi înlocuit prin *românesc*: *Atlasul lingvistic românesc, Institutul românesc de științe sociale*. Aceasta probează că circulația derivatelor în *-esc* este mult mai extinsă decât a primitivelor corespunzătoare.

Avem numeroase formule duble, cu sens întru câțva diferit pentru fiecare din ele: *limba românească* 'graiul matern al Românilor' și *limba română*, numele obiectului de învățământ. Un exemplu ca acesta confirmă punctul de vedere enunțat mai sus, în legătură cu caracterul savant al noțiunilor în discuție. Dar nu-i singurul element care trebue luat în considerație. Astfel între *guvern român* și *guvern românesc*, de pildă, există o deosebire clară, care n'are nimic a face cu noțiunea propriu zisă (obiectivă, intelectuală), exprimată de substantiv: *guvern român* înseamnă 'guvernul României, guvernul care conduce această țară', *guvern românesc* arată ceva în plus, căci se referă și la sentimentele, atitudinea, etc. celor ce alcătuiesc guvernul. Un 'guvern român' poate fi compus și din simpli cetățeni ai statului nostru, indiferent de naționalitate, un 'guvern românesc' presupune oameni de origine românească și care simt, se poartă, etc. românește. Cf. de asemenea

⁴ Să se compare și *patria română* alături de *țara românească*.

școală românească și *școală română* (ultimul ca titulatură a celor două instituții create de țara noastră la Paris și Roma, care sunt numite însă și *școli românești*, sub influența primei formule, aproape general răspândită)¹.

Urmează, deci, că formațiile în *-esc* implică existența unui element spiritual, care lipsește la sinonimele lor. De aceea se poate spune și *industrie românească*, *tren românesc*, etc.: prin oamenii care le produc, adică prin sufletul lor, obiectele materiale capătă un caracter oarecum uman, de aceeași esență cu al celor ce participă la producerea lor.

În cazul numirilor etnice, cuvintele fără acest sufix sunt anterioare celorlalte (cel puțin teoretic, prin noțiunea exprimată). De asemenea este anterioară funcțiunea substantivală. Din această cauză ele sunt simțite mai ales ca substantive, iar când au valoare adjectivală, cer pe lângă ele un substantiv care numește ființe (*poporul român*, *țăranul român*, etc.); numele de lucruri primesc astfel de determinative, numai dacă noțiunile în discuție pot fi asimilate oarecum cu ființele care le dau naștere.

Am invocat mai sus caracterul 'savant' al formulelor subst. + adjectiv fără *-esc*. Aceasta implică o influență străină recentă. Într'adevăr, 'limba franceză', 'limba germană', etc. s'au introdus sub influența frc. *langue française*, *langue allemande*, etc. Au putut interveni, în unele împrejurări, și modele nemțești, italienești, etc. În toate aceste idiome adjectivale și substantivele corespunzătoare au aceeași formă; prin urmare, când Românii au organizat, să zicem, învățământul secundar și apoi pe cel superior, ei au tradus numele străine ale obiectelor de studii, ținându-se strict, ca în atâtea alte cazuri, de litera formulelor respective și trecând peste sistemul lingvistic românesc. Procedeu a fost și continuă a fi aplicat din ce în ce mai stăruitor, întru cât găsea și găsește sprijin nu numai în limbile străine din care se traduce ori se imită, ci și în construcțiile românești deja existente și al căror număr creștea și crește mereu. De aceea, la începutul discuției despre *-esc*,

¹ Câteodată nuanța semantică deosebitoare are valoare stilistică în sens ironic: cf. (*sistem*) *american* și (*sistem*) *americănesc*. Acest colorit peiorativ apare (sau poate apărea, după împrejurări) mai acut la varianta *-icesc*: *actoricesc*, *belfericesc* (aici și din cauza temei. b *Uer*, t rmen de dispreț pentru 'profesor'), *dăscălicesc*, *retoricesc*, *scriitoricesc*, etc. Contribue la aceasta și caracterul 'arhaic' al sufixului? Să se compare dubletul *belferesc*, *dăscălesc*, *scriitoresc*, la care nuanța peiorativă lipsește sau, cel puțin, e foarte atenuată.

am afirmat că acest sufix pierde teren în limba oamenilor culti, care preferă, conformându-se de cele mai multe ori vrând nevrând uzului consacrat, variantele nesufixate ale adjectivelor de felul celor citate în cursul discuției. Așa s'a ajuns la *literatură română, istoria limbii române, industrie română, guvern român, etc.*, care au o circulație mult mai largă decât... *românească, ... românesc*, ba chiar și la *câmpia română*¹, *tren român* (în presa zilnică), *o sală română la un muzeu de științi* (Ins I, 1, 411) ș. a.

-*este*. Este sufixul adverbial corespunzător adjectivalului -*esc*. Grație faptului că înlocuiesc construcții relativ lungi și, deci, greoaie², adverbele în -*este* se răspândesc cu mare ușurință sub ochii noștri. Ele prezintă, de multe ori, avantajul unei expresivități neobișnuite, care provine atât dela 'scurtimea' lor (în comparație cu sinonimele perifrastice), cât și dela asociația involuntară cu adjectivul în -*esc* având aceeași temă. Astfel *N. înjură birjărește* ne trimete și la *N. înjură ca un birjar*, dar și, mai ales, la *înjurătură birjărească*. Această asociație de idei dă adverbului același caracter, aș zice organic, pe care-l are adjectivul corespunzător în -*esc*. Căci *înjurătură birjărească* spune mai mult decât *înjurătură (ca) de birjar*: din pricina funcțiunii pe care o are acest sufix, când se alipește la un nume de ființă, adjectivul format cu ajutorul lui arată nu numai 'asemănarea' (oarecum exterioară), ei și 'înrudirea' cu noțiunea exprimată de substantiv, adică 'descendența' (ca în cazul oamenilor, de pildă).

Iată câteva verbe mai interesante: *actoricește, aristocrati-cește* (Șerb. Cioculescu), *băcănește* (VR, Ian. 1939, 62), *berbecește* (Cr 130), *brutărește* (AL, 11 Oct. 1931, 4, 1), *constituționalicește, moșierește* (AL, 6 Nov. 1932, 1, 1), *puricește* (AL, 28 Apr. 1935, 1, 1), *răfește* (AL, 1 Aug. 1937, 17, 3), *reportericește, socialicește* (CL, 12 Oct. 1935, 3, 1), *scriitoricește, surugește* (CF 13), *șerpește* (Petr 279), *tâmpește* (Foc 439), *târgovește* (G. Călinescu), *vânătoarește* (FJ 247). De adăugat *pretutindeneste* (ȘtB 29), creație 'poetică' personală, sub influența probabilă a lui *pretutindenesc*, notat mai sus (pag. 171).

-*et*. Inregistrez acest sufix, de origine latină, numai pentru un derivat, foarte caracteristic, din vremea activității politice a ultimului deceniu. Se știe că mai toate partidele organizase pe

¹ Titlul unei lucrări a geografului G. Vâlsan.

² 'In mod...', 'in felul...', 'ca (un)...', etc.

membrii lor tineri în așa zise 'tinereturi' (*tineretul liberal, tineretul național-țărănesc*, etc.). După modelul acestui colectiv și în contrast (ironic) cu el s'a creat *bătrânet*, care a circulat un timp în presa periodică. De ex.: *Atâta numai că tineretul acesta aduce foarte mult, în maniere și năravuri, cu un anumit bătrânet, care n'a prea fost cruțat în paginile acestei gazete* (Azi, 30 Iunie 1940, 1, 3)¹. Ironia atinge și noțiunea 'tineret', de care se abuzează (nu numai în domeniul strict politic). De adăugat *penet* < *pană* (I. Pillat), menit, de sigur, să înlăture neologismul *penaj*².

-etă. Pe lângă exemplele date în BPh VI, 18-19, am mai înregistrat *dramoletă* (G. Călinescu), *snobinetă* (VR, Oct. 1937, 8) și *trotinetă*, toate împrumutate. Primul are un corespondent în germ. *Dramolett*, cu același sens, în parte, peiorativ, al doilea și al treilea sunt respectiv fr. *snobinette* și *trotinette*. Nuanța disprețuitoare pe care o exprimă *snobinetă* vine și dela sufixul diminutival, dar și dela primitivul *snob*³. Pretutindeni *-etă* este simțit ca sufix numai prin asociație cu *fațetă, piațetă* ș. a., mai ales că la temele existente în limba noastră (*dramă* și *snob*) această finală se alipește cu ajutorul unui element de legătură, el însuși sufix. Pentru *-ol-*, cf. *brațoletă* < *braț* (RB-R 72) și *gabrioletă*.

-ian. Extrem de frecvent. Adăugat la nume personale, face concurență lui *-esc*, cu care este foarte asemănător din punct de vedere semantic. Să se compare *caragialian* (în formule că *procedeu, stil*, etc. *caragialian*) și *caragialesc* (*personaj caragialesc, situație caragialească*, etc.) În marea majoritate a cazurilor nu sunt posibile decât derivate cu *-ian*, indiferent de nuanța pe care vrem s'o exprimăm. Această, pentru că avem a face cu noțiuni savante, deci împrumutate sau imitate după modele străine, ale căror nume se împacă mai puțin bine cu un sufix vechiu. Dau câteva exemple (toate aparțin limbajului tehnic al istoriei și criticii literare): *anghelian* (< D. Anghel) (G. Călinescu), *arghegian, barbarian* (< I. Barbu), *blagian, călinescian, hasdeian, hugolian* (G. Călinescu) (< V. Hugo), *istratian, macedonskian, odobescian, var-*

¹ L-am întâlnit, mai înainte, la T. Arghezi. (*In orice caz, tineretul ca și bătrânetul...*, AL, 19 Febr. 1933, 3,2: cf și *ibid.*, 28 Apr. 1933, 1, 2.)

² De altfel există un derivat în *-iș* (*peniș*), care exprimă noțiunea de colectiv mai limpede, mi se pare, decât *penet*.

³ Regretatul N. Iorga spunea *snoboaică*, iarăși cu intenții satirice, pe care acest derivat le exprimă, într'un anumit sens, mai puternic decât *snobinetă* (acesta poate părea prea... delicat) și, bine înțeles, decât femininul obișnuit *snobă*.

lamian (G. Călinescu), *vesperian* (< Iulian *Vesper*), etc. Se poate afirma că, teoretic cel puțin, dela orice nume personal, care are o semnificație culturală, etc., este posibil un adjectiv în *-ian*. Cf. și *neculceian* (RIR X, 371). Acest sufix se alipește, în limbile care ni l-au furnizat, și la numiri geografice, spre a arăta același raport de asemănare sau de 'aparținere'. Așa se explică rom. *cucutenian* < *Cucuteni*¹ (RIR X, 421), *himalaian* (G. Călinescu), etc. Câteodată apare sub forma *-ean* (adică *-eian*): *europcean* (G. I. Brătianu), care-i frc. *européem* și nu se justifică prin nimic,² din moment ce avem derivatul, acceptat de toată lumea, *europcean*². O variantă a lui *-ian* este *-ician*, pentru care limba noastră, și nu numai cea propriu zis actuală, oferă multe exemple, în special nume de profesioni (*electrician*, *fonetician*, *matematician*, etc.)³, toate împrumutate. Interesante sunt *dogmatician* (L. Blaga) și *tribunician*⁴ (*elocință tribuniciană*, Perpessicius), căci par a fi foarte recente (primul face impresia unei formații românești)⁵.

-ic (neaccentuat): *adamic* (OMD 74), *ciclic*, *climatic*, *conținutistic* 'privitor la conținutul unei opere literare' (G. Călinescu), *cosmotic* (*caracterul cosmotic al inconștientului*, RFR, Aug. 1942, 427), *crustomatic*, *curcubeic* (*o uniformă curcubeică*, CL, 8 Aug. 1936, 8, 3), *dezertic* (*regiune dezertică*), *eldoradic* (VR, Ian. 1940, 152), *faptic* (*tel n'ă sentimentală sau faptică*, CL, 3 Oct. 1936, 7, 3), *frițofregolic* (OP I, 256, cf. Leopold *Fregoli*, transformist italian, mort în 1936), *ioaneic* (L. Blaga) < (Sf.) *Ioan* (evangelistul), *olimpianic* (contaminație a lui *olimpian* cu *olimpic*, toate trei sinonime), *partidic* (*bifurcații partidice*, RFR, Sept. 1942, 596), *patritic*, *pictoric* (G. Călinescu), *prezentic* (T. Vianu), *reportagistic*, *scheletic* (Văc I, 55; Foc 267), *schüistic* < *schüist* (AL, 25 Febr. 1934, 8, 1), *scripturistic* < (Sf.) *Scriptură* (cf. mai vechiul

¹ Sat și stațiune preist rică în jud. Iași.

² Aici sufixul este *-ean* (ca în *Bucovinean*, *Moldovean*, etc.), de origine slavă. Asemănarea este nu numai fonetică (v. BPh VI, 21).

³ Cf. și *tehnican* cu compusul *politehnician*. În acest exemplu, ca și în cele 1° text *-ic* aparține temei, dar este simțit ca element alcătuitor al sufixului. De adăugat *istorician*, care tinde să înlocuiască pe *istoric*, simțit ca adjectiv (cum și este de fapt).

⁴ Din frc. *tribunicien* 'de tribună'.

⁵ În franceză avem *dogmatiste*, care trebuie să fi existând și la noi. Cf. numiri duble, pentru aceeași noțiune, care au putut servi ca model: *fonetist-fonetician*, *logicist-logician*, *normalist* 'elev al unei școli normale de învățători' - *normalian* 'elev al Școlii Normale Superioare' (nu numai dela Paris). De adăugat *colhozian* < *colhoz* (< rus. *kolhóz*), alături de *colhoznic*, care prinde tot mai mult teren, sub influența etimonului (rus. *kolhóznik*).

scriptic: *examen scriptic*, etc.), *uraganic* (în presa zilnică), etc. *Climatic* tinde să înlătore pe *climateric*, deși cred că ambele ar putea să rămâie, fiecare cu sensul lui (*climatic* 'privitor la climă', *climateric* în formula consacrată: *stațiune climaterică*)¹. *Faptic* trebuie să fi luat naștere ca 'traducere' a germ. *tatsächlich*, judecând după împrejurarea că apare cu deosebire la Ardeleni (filologii clujeni, în frunte cu S. Pușcariu, îl întrebuintează regulat). Cele mai multe din exemplele date sunt creații românești, unele nu numai nimerite, ci și „frumoase“ (de pildă *curcubeic*)². De adăugat foarte recentul *partinic* 'de partid' (*arta este partinică în cel mai înalt grad*: într'un articol tradus din rusește), fără temă românească (cf. rus. *partiînăi* 'de partid')³. Femininul *-ică* apare la numeroase substantive, în special la nume de discipline. Notez ca mai interesante pe recentele *arhivistică*, *medalistică*, *miniaturistică*, etc.⁴ Unii istorici literari (D. Caracostea, Al. Marcu) au început, acum de curând, să spună *romantică* în loc de *romantism*, evident sub influența germ. *Romantik*. Inovația n'o cred fericită, pentru că *romantică* s'a fixat, de mult, ca feminin al adj. *romantic*. Afară de asta, *romantism* exprimă lămurit noțiunea respectivă, grație suf. *-ism*, care evocă ideea de 'școală, curent, atitudine spirituală'. Toate limbile romanice îl au, alături și în opoziție cu *clasicism*, *impresionism*, *naturalism*, *realism*, etc.⁵

-ie. Apare la un mare număr de formații, în bună parte recente și mai mult ori mai puțin reușite: *actorie* (ZN 201), *amărnicie* (VVD 331), *amicie*=*amiciție* (VR, Iulie 1940, 52), *argăție* (AL, 2 Maiu 1937, 20, 1), *autohtonie* (AL, 5 Maiu 1934, 7, 3), *bărbăție* (în formula *bărbăție de stat* < *bărbat de stat*, ironic, ȚK 26), *caleidoscopie* (D. Caracostea), *câmoșie* (Laz 47; CL, 6 Oct. 1934, 7, 3), *ciungie* < *ciung* (AL, 13 Oct. 1935, 8, 4), *consângenie* (AL, 18 Febr. 1934, 3, 1), *crâncenie* (VVD 290), *cuconie* 'mondanitate; calitatea de a fi cucoană' (N. Carandino), *custodie* 'pază, supraveghere, grijă' (Bucovina), *demonie* (RFR, Aug. 1942, 313), *diavolie* (AL, 22 Sept. 1935, 1, 1; APN 143), *drumeție* (AL, 15 Dec. 1929, 3, 3), *etnie* 'totalitatea calităților etnice' (RFR, Aug. 1942, 323), *habotnicie* (IB I, 54), *hingherie* (AL, 6 Nov. 1938, 6,

¹ Ca în franțuzește, de unde le-am luat pe amândouă.

² Să se compare „sinonimul“ *partidic*, notat ceva mai sus.

³ *Pictoric* are ca model ital. *pittorico*.

⁴ Cf. și *problematică*, *tematică*, etc., foarte 'en vogue' în momentul de față. Sensul lor nu-i prea depărtat de al numelor de discipline.

⁵ Cei mai mulți dintre termenii aceștia există și în nemțește.

5), *hrăpăreție* (CL, 12 Sept. 1936, 5, 1), *îngeri* (OMD 103), *lichelie* (AL, 13 Ian. 1929, 3, 1), *lunatecie* (CIst 266), *membrie* 'calitatea de membru' (Leca Morariu), *microscopie* (AL, 3 Nov. 1935, 1, 1), *mlădioșie* (VR, Ian. 1936, 48), *năprăznicie* (Rus 5), *năstrușnicie* (AL, 15 Martie 1931, 6, 1), *nătângie* (Rus 112), *nebunatecie* (COP V, 194), *neputincioșie* (AL, 19 Maiu 1935, 1, 2), *pădurărie* 'locuința pădurarului' (VR, Iunie 1934, 63), *păgânie* (AL, 26 Maiu 1929, 3, 4), *părelnicie* (1907 II, 179), *somnie* (CS, 114; Trf 126), *surăție* < *surată* (VR, 15 Febr. 1934, 7), *șireție* (Eminescu), *trepădușie* (CL, 9 Iunie 1934, 9, 1), *trilunie* 'trimestru' (VR, Sept. 1938, 50) ¹, *uitucie* (AL, 20 Maiu 1934, 3, 7), *urieșie* (Foc 157), *vătăfie* (în limbajul porturilor), *ventrilocie* (AL, 27 Oct. 1935, 3, 7; Ins, Febr. 1939, 208), *zăcășie* (VVD 287), *zevezcie* (OP I, 219), *zugrăvie* (VR, Iunie-Sept. 1933, 465) ². Cf. și *ardelenie*, *orășenie* ³, *țanțoșie* (G. Călinescu).

-ier. L-am studiat amănunțit în BPh VI, 35-41, unde am insistat, între altele, și asupra confuziei pe care o fac mulți Români, printre ei unii culți, chiar foarte culți, cu *-er*. Am arătat în ce condiții are loc confuzia: sunt cauze fonetice ⁴ și cauze morfologice (în sensul că funcțiunea ambelor sufixe pare, de multe ori, asemănătoare). La exemplele, citate acolo, de felul lui *pion(i)er*, *pluton(i)er*, etc., al căror formă corectă⁵ este în *-ier*, ⁵ și al lui *min(i)er*, care, ca adjectiv trebuie să sune *minier*, iar ca substantiv *miner*, adaug pe *botoneră* (Gl, 23 Iunie 1940, 3, 6): autorul imită vorbirea periferică, ceea ce probează că fenomenul e răspândit și ușor sezisabil ⁶. (Cu *botoneră* merge *mitraleră*, de asemenea răspândit, mai ales în vorbirea soldaților.) Tot acolo am pomenit și

¹ La începutul sec. XIX.

² Cu sensul de 'pictură' (arta de a picta, în „Curierul românesc“ din Ianuarie 1830).

³ Creat după modelul lui *țărănie*, care apare în „Viața lui Creangă“ de G. Călinescu: se știe că povestitorul moldovean făcea mare caz de „țărăniile“ lui.

⁴ Cf. și aici mai sus („Fonetica“, cap. II, § 3).

⁵ Pentru fenomenul opus, cf. *boxier* în loc de *boxer*, *lenjieră* în loc de *lenjeră* (auzite de mine la Iași).

⁶ *Botoneră* (pentru *butonieră*) amintește (și cu *-o-<-u-*) foarte bine de *plotoner* (p. *plutonier*). În articolul citat m'am ocupat și de faptul că frc. *-eur* este redat în românește nu numai prin *-er* (*boxer*, *miner*, *șofer*), ci și prin *-or* (*coafor*). Pentru acest ultim reflex, cf. *chilometrur* 'aparat de măsurat distanțele' (AL, 29 Iulie 1934, 3, 7) < frc. *kilomètreur*, *frezor* (termen din industria metalurgică), *furnisor*, *montor*, *recensur* 'cel care lucrează la recensământ', *reglor*, etc.

de asemănarea acestui sufix cu- (*i*)er(*iu*), variantă a vechiului -ar(*iu*), din cuvinte ca *coșer(iu)* alături de *prăștier(iu)*, asemănare care pe de o parte înlesnește confuzia dintre neologismele -ier și -er, pe de alta poate duce la un amestec între acestea și -(*i*)er(*iu*) moștenit (sau împrumutat cu multe veacuri în urmă)¹. Acest ultim fapt prezintă un interes deosebit, căci ilustrează afirmația unor învățați înzestrați cu simț puternic și pătrunzător pentru problemele lingvistice, ca H. Schuchardt, că limbajul uman este, într-o anumită măsură, produsul unor amestecuri foarte felurite și complicate, care, datorită activității neîncetate a subiectelor vorbitoare, sunt supuse la transformări așa de profunde, încât adesea nu mai pot fi recunoscute. De asemenea intervine, în astfel de procese, ideea de interferență lingvistică, emisă de A. Meillet: când asupra unei limbi se exercită o influență străină, puțin lucru rămâne nemodificat din elementele împrumutate, cea mai mare parte se preface, căpătând aspecte sau funcțiuni deosebite de cele originare. Iată câteva cuvinte recente în -ier, despre care nu putem afirma cu siguranță că sunt formate cu ajutorul neologismului -ier sau al vechiului sufix omonim -(*i*)er: *artificier* (al limbii și stilului, Perpessicius), *biografier* (Leca Moraru), *epistolier* (CIst 241), *letopisișter* (ibid. 543). Pentru prima ipoteză ar pleda frc. *artificier* 'fabricant de artificii'², *épistolier* 'autor de scrisori'³, pentru a doua, funcțiunea sufixului, care ne trimete parcă mai degrabă la vechiul -(*i*)er, deși exemplele franțuzești citate chiar acum nu diferă nici semantic de cele românești corespunzătoare și, mai ales, de derivate ca *albier*, *făchier*, *pălărier*, etc.

Limba noastră actuală posedă foarte numeroase derivate cu acest sufix (multe împrumutate, altele formații proprii). La cele înregistrate BPh VI, 35 urm. adaug: *articlier* 'jurnalistul care scrie articolul de fond' (Pop VII), *betonieră* (CIst 851; CL, 18 Dec. 1936, 4), *bombardier(ă)*, *bonier* 'registru de bonuri' (după

¹ Cf., de pildă, și *condeier* 'scriitor' (frecvent în scrisul „neaos”), *gunoier* 'cel care ridică gunoaietele' (AL, 11 Aug. 1935, 4, 3; CL, 7 Martie 1936, 4, 2), apoi *străjer*, etc.

² Numai din punct de vedere morfologic, căci semantic acest cuvânt este foarte departe de rom. *artificier* 'lucrător (artist), meșter, elaborator'. De altfel *artificier* există în românește și cu înțelesul frc. *artificier*, un motiv în plus ca să se renunțe la creația lui Perpessicius, care se întemeiază pe sinonimul lat. *artifex* sau ital. *artefice*.

³ *Autopsier*, dat de mine BPh VI, 37 numai cu sens oarecum figurat, are, cum era de așteptat, și pe cel propriu ('om care face o autopsie sau participă activ la ea'), ca termen tehnic medical.

modelul lui *chitanțier*), *brichetier* 'lucrător de brichete (din cărbune)', *brigadier* 'general de brigadă'; 'un grad în administrația silvică'; 'șef sau membru al unei brigade de muncă voluntară',¹ *bufetier* 'patronul unui bufet' (termen oficial), sinonim, așa dar, cu *bufegiu* (v. mai sus, pag. 156), *burtieră* 'un fel de corset pentru burtă', *camionier* 'conducător (sau proprietar) de camion' (cf. *camionagiu*, notat la pag. 156), *cantonier* (cf. fr. *cantonnier*, ital. *cantoniere*), *caravanieră* (cf. fr. *caravanier* 'conducătorul animalelor de povară ale unei caravane'), *echipier* 'participant la o echipă de lucru, de sport, etc.', *fișier* 'catalog, colecție de fișe',² *frontalier* 'privitor la frontiere' (într'un comunicat oficial) < fr. *frontalier*, *liftier* 'om de serviciu la lift [= ascensor]' < fr. *liftier*, *manevrier* < fr. *manoeuvrier*, *manufacturier(ă)* (VR, Maiu 1939, 54), *mitralier(ă)* < fr. *mitrailleur*, *-euse*, *mortieră* < fr. *mortier* (AN 167)³, *perlier* (*industrie perlieră* 'industrie de perle') < fr. *perlier*, *petrolier* (care nu trebuie confundat cu *petrolifer*; vom spune, deci, *societate petrolieră*, *vas petrolier*, etc., dar *teren petrolifer*), *polipier* (VR, Febr. 1940, 70), *puđrieră*, *restanțier* 'candidat rămas în urmă cu examenele', *rutier* 'privitor la drumuri' < fr. *routier*, *rutinier* < fr. *routinier*, *scutier* (N. este scutierul unui lirism), *sezonier* (*lucrători sezonieri*) < fr. *saisonnier*, etc.

-in. Este puțin răspândit, dar cu atât mai interesant. Apare la câteva adjective întrebuințate de L. Blaga (care le-a creat după modele italienești?): *marcuin* (stil *marcuin*) < *Marcu* (evangelistul), *sorin* (raiu *sorin*) < *soare*. Cf. și *ebenin* (marmură *ebenină*, Clst 389) < ital. *ebenino*, apoi subst. *talpină* 'talpă sintetică'.

-ism. Extrem de productiv, grație sensului și atmosferei spirituale de după primul războiu mondial. Căci ajută la formarea de substantive care exprimă atitudini (politice, științifice, literare, etc.). Și vremea postbelică a fost prin excelență epoca luării de atitudine, epoca spiritului de partid și a fanatismului de toate speciile. Merge mână în mână cu *-ist*, care denumește pe reprezentantul unei atitudini, adică al unui curent, al unui partid, etc. Teoretic, oricărui derivat în *-ism* îi corespunde unul în *-ist* dela aceeași temă, și invers. Amândouă aceste sufixe sunt, mai de-

¹ Cu acest ultim sens are și forma de feminin (*brigadieră*).

² Cf. și fr. *fichier* idem.

³ Termen militar, pe care specialiștii îl întrebuințează sub forma *mortier* (masculin!).

parte, înrudite cu *-iza*¹, care servește la formarea verbelor exprimând acțiunea menită să determine pe cineva a lua o atitudine, să-l facă a fi ce spune tema. De pildă: *eminescianism—eminescianist—eminescianiza*², *sadovenism—sadovenist—sadoveniza*, etc. Temele sunt, adesea, nume de oameni (creatorii curentelor, etc.), apoi nume de noțiuni abstracte (numele atitudinilor, etc.), titluri de reviste, ziare ș.a. Posibilitățile limbii actuale de a crea astfel de cuvinte nu cunosc limite. De aceea se recurge în tot momentul la sufixele acestea, care prezintă, între altele, avantajul de a caracteriza un moment psihologic, un individ sau o acțiune în modul cel mai pregnant cu putință. Formațiile respective sunt ca etichetele puse pe recipientele care conțin diverse preparate într'o farmacie sau într'un laborator, ori ca numerele de ordine ale deținuților, bolnavilor, etc.: fixează poziția atitudinilor, persoanelor, etc. și, prin aceasta, le diferențiază între ele. Alte considerații de natură teoretică poate găsi cititorul în BPh VI, 22-3 (pentru *-ism*) și 43-6 (pentru *-ist*). Aici voi da numai un număr cât mai mare de exemple, pentru ilustrarea discuției teoretice: *activism*, *amatorism* 'atitudine, etc. de amator', *barbism* (G. Călinescu) < (I) *Barbu* cunoscutul nostru poet, *baronzibism* < *Baron Zib*, *briandism* < *Briand*, fostul ministru de externe al Franței și partizan al Ligii Națiunilor (*alături de briandismul în politică* CL, 25 Apr. 1936, 6, 7), *complectudinism* (CIst 867), *copoism* < *copoiu* (fig.) 'polițist' (CL, 28 Sept. 1935, 4, 4), *cosmicism*, *dinamism*, *epigonism* (Ins, Aug. 1939, 296), *fantezism*, *feneantism* (Al. O. Teodoreanu), *fixism* (Ins, Maiu 1940, 393), *geometrism* (Spm 160), *haotism*, *ienicerism* (cu *ienicerismul* și cu *balcanismul* lor, AL, 26 Iunie 1932, 5, 3), *jebelenism* (G. Călinescu) < (*Eugen*) *Jebeleanu*, poet și publicist, *jemanfișism* (CIst 867), *mareșalism* (*hitlerism german* și *mareșalism român*, FF XVII, 84), *mecenatism*, *modernism* (și cu sens „concret“: *Ei, vezi, astea nu-mi plac mie, modernismele astea*, RJ 142), *paseism* < fr. *passéisme* 'predilecție pentru trecut', *pasivism*, *planism* (— economie planificată), *primordialism* (Ins II, 3, 40), *puđism* (?) (Ins, Maiu 1940, 378), *rabindranathtagorism* (CIst 542) < *Rabindranath Tagore*, *robotism*, *rudimentarism* (Ins, Aug. 1939, 297), *satelism* (ALi 376), *savan-*

¹ Verbele vor fi discutate într'un capitol special (v. mai încolo).

² Chiar dacă al doilea cuvânt nu va fi existând (noțiunea respectivă este redată obișnuit prin *eminescian*), exemplul este totuși potrivit (mult mai potrivit decât cele cu caracter politic) pentru înțelegerea lucrurilor.

tism (I. Simionescu), *stereotipism* (G. Călinescu), *stângism* 'politică de stânga' (*sunt departe de a fi bănuț de extremism-stângism*, Man, 25 Oct. 1935, 1, 2)¹, *științism* (RFR, Maiu 1942, 476), *teocritism* < *Teocrit*, poet idilic grec (G. Călinescu), *trăirism* 'curent filozofic bazat pe „trăire“',² *verslibrism* 'acceptare a versului liber' (VR, Febr. 1940, 129), etc.³

-*ist*: *amatorist* (RFR, Martie 1941, 654), *aquafortist* (VR, Dec. 1939, 89), *arfonist(ă)* (CCR 56), *arhaist* 'amator de lucruri și timpuri vechi' (*ale arhaistilor și pseudoromantiștilor*, AL, 12 Ian. 1936, 6, 1), *armonist* 'cântăreț din armonică' (AL, 5 Ian. 1930, 7, 1), *ațist* 'ofițer de 'administrație' (= *de ață*, cum se spune în limbajul militar), *autobuzist* 'conducător de autobus' (CL, 12 Ian. 1935, 10, 3), *avan(t)gardist* (G. Călinescu), *baladist*, *banchist* 'creator sau povestitor de „bancuri” (= brașoave, gogoși)', *betonist* (AL, 3 Sept. 1933, 1, 5), *bodegist* = *bodegar* (VR, Febr. 1935, 24), *bombagist* 'atentator cu bombe' (CL, 22 Dec. 1934, 12, 2), *căminist(ă)* 'student(ă) sau elev(ă) care stă într'un cămin' (OC 119), *celist* = *violoncelist* (AL, 28 Iunie 1934, 3, 2), *ciocanosecerist* (Leca Morariu)⁴, *conceptualist*, *coti(u)garist* 'conducător de cotiugar', *cuatrocentist* (VR, Ian. 1939, 199) < ital. *quattrocentista* 'scriitor sau artist italian din sec. XV', *cursist(ă)* 'care urmează diverse cursuri speciale; amator de curse de cai' (AL, 1 Apr. 1934, 8, 3), *diplomatist* 'specialist în diplomatică' (după modelul mai vechiului *arhivist*), *eroist* (*sărutare eroistă*), *exagerist* (Ins II, 3, 573), *falangist* 'membru al *falangei* spaniole', *fiscalist* 'funcționar fiscal' (Act 46), *frițofregolist* (v. mai sus *frițofregolic*), *gardist* 'membru al gărzii de fier', *gândirist* 'membru sau aderent al grupului dela revista *Gândirea*', *grantist* 'hoț prin *grant*' (termen argotic), *gurist* (și *guralist*) 'cântăreț din gură în localurile publice' (Eur 173; AL, 10 Iunie 1934, 4, 3; Foc 9), *heliadist* 'partizan al lui Heliade-Rădulescu' (ca teoretician al curentului italianist), *hemi-*

¹ Și cu nuanță peiorativă, în limbajul oamenilor de stânga, despre atitudinile exagerate și, deci, ne la locul lor din punctul de vedere al adevăratei democrații.

² Acest termen circula insistent în ultimii ani (cf., de ex., RFR, Iunie 1941, 130). Repezintă, pe cât se pare, 'românizarea' lui *existențialism* 'filozofia existenței' (a lui Heidegger, Sartre ș. a.).

³ Unele formații similare au o vechime relativ mare (din a doua jumătate a sec. XIX): *burtăverzism* (Macedonski), termen neaoș și foarte expresiv, sinonim al lui *filistinism*, apoi *miticism* 'glume ieftine' („à la *Mitică*", eroul lui Caragiale), *opinădrism*, etc.

⁴ Dela 'ciocan' și 'secere', emblema regimului sovietic.

plegist (menit să înlocuiască pe *damblagiu*, care-i echivoc, v. mai sus, pag. 156), *inflaționist*, *interimperialist*, *linotipist*, *manipulist* (CL, 7 Martie 1936 4, 3), *milionist* (pop.) = *milionar* (AL, 4 Maiu 1930, 2, 5), *mitraist*=*mitralior* (Ins II, 3, 609), *mozaist* 'artist în mozaic' (AL, 12 Febr. 1939, 7, 2), *naist* 'cântăreț din naiu' (AL, 5 Dec. 1937, 6, 1), *nașist* 'partizan al național-socialismului' (< fre. *naziste*), *negaționist* (BPed 182), *nobilist* 'deținător al premiului Nobel', *notist* 'lăutar care cântă după note' (AL, 12 Aug. 1934, 3, 7), *ochelarist* (iron.) 'care poartă ochelari' (Foc 321; Văc II, 97), *organist* 'cântăreț din orgă', *parașutist* (curent, dela războiu încoace), *planorist* 'pilot de planoare' (= avioane fără motor)¹, *parolist* 'care-și ține parola' (= cuvântul), foarte frecvent în limbajul familiar al unor anumite pături orășenești, *peizagist* (despre arhitecți, pictori, etc.), *pietrist* 'jucător de rummy cu „pietre" (ca la domino)', *plagist* 'care face plajă' (AL, 14 Aug. 1932, 6, 3), *polonist* (CLi IV, 160)², *poruncist* < *Porunca* (*Vremii*), gazeta de tristă memorie (CL, 11 Iulie 1936, 8, 3), *postimpresionist*, *providențialist* (G. Călinescu), *pugilist* 'luptător; boxeur', *pumnul'st* 'adept al sistemului lingvistic preconizat de Aron Pumnul'³, *revizionist*, *romantist* (și *pseudoromantist*, v. aici mai sus, s. v. *arhaist*)⁴, *scientist* (G. Călinescu), *sclavagist* 'partizan al sclavajului' (în Statele-Unite ale Americii de Nord), *sedent'st* 'militar dela partea sedentară (BrC 79), *sezonist* = *vilegiaturist*, *statist* 'figurant (la teatru)' < ital. *statista*. *statmajorist* 'ofițer de stat major', *stilist* 'partizan al stilului calendaristic vechiu', *stângist* 'om politic de stânga', (ofițer) *tanclist* < *tanc*, *teatralist* (AL, 26 Iunie 1936, 9, 6), *teracotist* 'lucrător de sobe de teracotă' (Iași), *teribilist* (G. Călinescu), *textilist*, *tinerist* 'partizan sau membru al mișcării tineretului', *tractorist* 'conducător (sau mecanic) de tractoare', *transmisionist*, *trapezist* 'acrobat de trapez' (CL, 28 Sept. 1935, 6, 1), *tridentist* (VR, Ian. 1939, 199) < ital. *trecentista* 'scriitor sau artist italian din sec. XIV', *trustist* 'organizator de trusturi; membru al unui trust', *unigambist* 'cu un singur picior' (CL, 17 Aug. 1935, 5, 3, *refuș*

¹ Cf. și *planorism*.

² La fel cu *italienist*, *latinist*, *slavist*, etc.

³ Așa scrie, de ex., Leca Morariu. Alții preferă varianta *pumnist*, care se depărtează oarecum de numele fostului profesor cernăuțean al lui Eminescu (*Pumnul*).

⁴ Cu nuanță peiorativă, care lipsește la sinonimul *romantic*

'partizan al grupului dela revista *Viața Românească*, *viitorist* (G. Călinescu)¹, *ziarist* 'vanzător de ziare'², *zootehnist*. Unele din exemplele date aici arată o lărgire a funcțiunii suf. *-ist*, de pildă *așist*, *banchist teribilist*, etc., care au o nuanță ironică bine precizată (și din cauza temelor, se înțelege). Mai clar se observă extensiunea întrebuințării lui la *coti(u)garist*, 'proprietar (sau conducător) de coti(u)gar' (căruță mare, trasă de cai), *garagist* 'proprietar al unui garaj de automobile', *grosist* 'negustor care vinde cu toptanul' (— *en gros*, de unde *angrosist*)³, apoi la *mozaist*, *teracotist*, *textilist*, dintre cele deja notate, etc.⁴ — Numeroase sunt formațiile în *-ist* dela substantive născute din inițialele cuvintelor care denumesc o instituție, o asociație, o firmă: *ceferist* < *CFR*, probabil cea mai veche și de aceea model pentru celelalte, *aserecist* < *ASRC* 'Asociația studenților români creștini', *fenedist* < *FND* (= Frontul național democrat), *petetist* < *PTT* '(Direcția generală a) Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor', *tesefist* (VR, Iulie 1939, 114) < fra. *téséfiste* (dela *TSF* 'télégraphie sans fil'), *teterist* < *TTR* 'tânăr cu termen redus (la armată)'⁵, *upist* < *UP* (= Uniunea patrioților), *utemist* < *UTM* (= Uniunea tineretului muncitoresc), etc.⁵

-itate. Iată iarăși un sufix care se răspândește vertiginos, cel puțin la unii dintre reprezentanții scrisului nostru actual. Se formează cu el substantive abstracte dela adjective. Larga lui circulație stă în legătură cu tendința spre abstractizare a limbii culte, tendință care se manifestă în diverse domenii de activitate, dar mai ales la formarea cuvintelor (cf. sufixele *-at*, *-ism*, *-iune*, etc.), apoi în sintaxă (de pildă înlocuirea construcțiilor prepoziționale prin dativ) și în lexic (numărul tot mai mare al termenilor abstracti). Modelul străin pentru derivatele în *-itate* este ita-

¹ Creat după modelul ital. *futurista*? Cf. *futurismo*, curent poetic, al cărui inițiator este Marinetti.

² Alt cuvânt decât *ziarist* = *gazetar* (mă gândesc la formație și la elementul semantic).

³ *Grosist* pare venit să înlocuiască pe *angrosist*, ceea ce rezultă, indirect, și din faptul că se spune *negustor de gros* pentru mai vechiul *negustor en gros*. Cf. și prețurile de *gros* (VR, Nov. 1938, 89.) E mai românească formula cu *de*? Doar ca ortografie!

⁴ De adăugat, între altele, *carierist* 'om care vrea să facă, cu orice preț, carieră' (cf. și *carierism*), *decretist* 'student înscris pe baza decretului-lege 275 din 15 Apr. 1945', *filaturist* < *filatură*, *malaxist* 'lucrător la întreprinderile *Malaxa*', *monopolist*, sinonim aproximativ cu (*mare*) *capitalist* (fi corespunde abstractul *monopolism*), etc.

⁵ Despre astfel de creații v. mai departe, cap. V, § 4.

liana, nu numai pentrucă, dintre limbile care au influențat sau influențează pe a noastră, ea prezintă o bogăție neobișnuită de cuvinte în *-ită* (marea majoritate, împrumuturi latinești sau formații savante), ci și pentru alt motiv. Cele mai multe exemple românești în *-itate* le-am găsit la G. Călinescu, în producția scrisă a căruia se constată ușor o atmosferă italianizantă foarte caracteristică. Intocmai ca în cazul altor sufixe, numeroase creații sunt provocate de necesități momentane, deci trecătoare, așa dar n'au perspective de durată, nici chiar la făuritorii lor. Altele însă vor rămânea, dovadă atâtea cuvinte similare ceva mai vechi care s'au impus, fiindcă satisfac o nevoie reală și permanentă. Dau pe toate cele notate de mine la lectura *Istoriei literaturii române* de G. Călinescu (și care nu reprezintă decât o parte din producție): *absoluitate*, *albinozitate*, *angelitate*, *arhaitate*, *autohtonitate*, *civilitate*¹, *corporalitate*, *costelivitate*², *diafanitate*, *directivitate*, *discutabilitate*, *elementaritate*, *fenomenalitate*, *impenetrabilitate*, *impresionabilitate*, *inaccesibilitate*, *incomensurabilitate*, *inefabilitate*, *inofensivitate*, *instructivitate*, *inteligibilitate*³, *macabritate*, *malignitate*, *musculozitate*, *nobilitate*, *ocazionalitate*, *organicitate*, *pasionalitate*, *patriarhalitate*, *penibilitate*, *perfectibilitate*, *rotunditate*, *rudimentaritate*, *similitate*, *sinistritate*, *sublimitate*, *supranaturalitate*, *teatralitate*, *tendențiozitate*, *tenuitate*, *tipicitate*, *teribilitate*⁴, *transcendentalitate*, *iberitate*, *umilitate*, *verbalitate*. Cf. și *pereneitate* 'veșnicie' (la Bucovineni), *superfluitate* (ALi 322), *creativitate*, *esențialitate*, *lucruralitate* (toate la D. Caracostea), *insașietate* (Ov. Papadima), *capabilitate* (VR, Ian. 1940, 192), *unidimensionalitate* (Eug. Sperantia), *extraordinaritate* (JL, 19 Martie 1939, 3, 1), *juvenilitate* (RFR, Oct. 1943, 186), *principalitate* (foarte des astăzi în articole politice și de critică literară: *studiul D-lui N. n'are principialitate sau este lipsit de principialitate*), etc.

-ită. Frecvent la diverși termeni științifici, mai ales medicali. Aceștia din urmă sunt, în majoritate, nume de boli: *apendicită*, *colită*, *conjunctivită*, *nefrită*, *otită*, etc. De aici a pornit formarea,

¹ Sens mai mult concret (de obicei la plural: 'maniere civile, politicoase').

² Dela *costeliv*, adjectiv de origine slavă, deci fără nicio legătură directă cu vreun cuvânt italianesc (sau romanic, în general).

³ Și *ininteligibilitate*.

⁴ Ca și la *civilitate*, predomină sensul concret, sub forma plur. *teribilități* 'manifestări de om teribil, lucruri teribile'.

în limbajul familiar, a numeroase cuvinte glumețe, cu sens aparent înrudit, căci indică tot un fel de stări maladive (ale spiritului, nu ale corpului): *bucureștită* 'fel de a fi, apucături, etc. specific bucureștene' (AL, 13 Febr. 1938, 12, 4), *chiulangită* 'boala chiulangiiilor' (în argot-ul școlariilor, probabil și în al funcționarilor, militarilor, etc.), *profesorită* 'atitudinea foștilor asistenți și conferențieri, ajunși profesori, față de camarazii rămași în urmă', așa dar un fel de 'fudulie profesorală' (auzit dela un medic, candidat virtual la o catedră universitară)¹.

-iță. Apare, în special, la nume de ființe (oameni și animale), spre a arăta „partea femeiască”. Această funcțiune este, bine înțeles, veche și se găsește la numeroase derivate în -iță. Ceea ce vreau să remarc aici stă în legătură cu unele creații necunoscute sau puțin cunoscute mai înainte, care par a dovedi că acest sufix își recapătă productivitatea de odinioară. De pildă: *aurăriță*, femin. lui *aurar* 'căutător de aur' (AL, 18 Febr. 1934, 6, 3), *borseriță* (CCr 141), *diaconită* (ibid. 90), *frizeriță*, *fugăriță* (*trupul elegant și picioarele delicate arătau pe fugărița neîntrecută* AL, 12 Ian. 1936, 5, 4), *idoliță* (VR, Sept.-Oct. 1939, 5), *ingineriță* (MN, Iulie 1940), *împărățiță* 'soția împăratului'², *ospătăriță* (FJ 159), *papagaliță* (OMD 50), *pădurăriță* (AL, 11 Aug. 1935, 4, 2), *păinjenită* (TAV 234), *picoliță* < *picol(o)* (*are trei chelneri și o picoliță*, GI, 23 Iunie 1940, 2, 5)³, *pretoriță* 'nevasta pretorului' (VR, Sept.-Dec. 1932, 126), *sacagiță* (Ins, Martie 1940, 421), *tâmplăriță* (ibid., Ian. 1940, 25), *tovărășiță* (AL, 5 Febr. 1933, 3, 1), *uceniță* (ibid., 20 Nov. 1932, 3, 4; VR, Sept.-Dec. 1932, 126), *vânătorită* (AL, 30 Sept. 1934, 5, 1), *zețăriță* (ibid., 4 Aug. 1935, 7, 1). De asemenea se adaugă la nume de familie, pentru a desemna pe purtătoarele lor feminine. Această funcțiune pare veche și oarecum populară: *Podul Cărăgiței* (citată în CCr 19), *Păscănița* 'soția lui Cantacuzino-Pășcanu' (Iașul, 10 Dec. 1938), *Ciobănița* 'nevasta lui Ciobanu' (o chiamă *Maria Ciobanu*, dar i se spune, de către șefii ierarhici ai instituției unde lucrează, *Ciobănița*)⁴.

¹ Despre fr. -ite v. *Le français moderne* VI (1938), 304 (unde se citează, între altele, *électorite* și *parlementarite*).

² M. Sadoveanu separă pe *împărățiță*, cu sensul dat aici, de *împărăteasă* 'conducătoare a unei împărății' (eventual 'mama împăratului').

³ Prin restaurantele bucureștene am auzit și *picolică*, ceea ce ar dovedi că -iță este simțit, în cazul de față, mai mult (sau, poate, numai) ca sufix diminutival. *Picoliță* s'a format după modelul lui *chelneriță*.

⁴ Auzit la Iași.

Totuși procedeul se aplică și astăzi, chiar în limba cultă. Cf. cazul artistei dramatice bucureștene *Maria Mohor*, al cărei nume apare des în cronicile dramatice sub forma *Mohorița*¹. Poate fi amintit aici și *mironisiță*, devenit în scrisul multor publiciști contimporani *mironisită*, ca și cum ar fi part. trecut al unui verb *mironisi*, care de altfel există (și cred că-i creat dela substantivul în discuție, după ce acesta și-a schimbat finala)².

-iune. Prezintă, în cuvintele formate cu ajutorul lui, diferite aspecte, după finala temei. Cum, în general, avem a face cu teme verbale, și anume cu participii trecute, urmează că, după conjugarea căreia aparține verbul, există mai multe variante: *-(aț)iune*, *-(eț)iune*, *-(s)iune*, *-(ț)iune*, *-(iț)iune*, *-(uț)iune*. Datorită acestei situații, ne așteptăm ca numărul derivatelor cu *-iune* să fie neobișnuit de mare. Am citat sufixul sub forma lui cultă sau, dacă vreți, occidentală. Alături de *-iune* există *-ie*, răspândit, mai cu seamă, în vorbirea curentă (familiară și populară). De pildă: *administrațiune* și *administrație*, *comisiune* și *comisie*, *constituțiune* și *constituție*, *expozițiune* și *expoziție*, etc. Aspectul dublu se explică prin originea dublă a sufixului, și anume a lui *-ați(un)e*: varianta cultă ne-a venit din franțuzește (adesea și din latinește, italienește, etc.), cea familiară din rusește (unde a intrat tot din idiomele occidentale). După modelul cuvintelor în *-ați(un)e*, s'a întins deprinderea de a avea forme duble la toate celelalte. Tendința limbii actuale este să întrebuințeze tot mai puțin pe *-iune*, care pare pedant (tocmai din pricină că-i preferat în limbajul să zicem academic, adică savant, solemn, pretențios, etc.) și chiar greoiu (mai ales în cazul derivatelor prea lungi). Dar mai este ceva. Pe zi ce merge, cuvintele formate cu acest sufix se răspândesc în cercuri tot mai largi. Aceasta însemnează că numărul variantelor cu *-ie* crește neconținut. Urmează, deci, că ele predomină și influențează asupra celorlalte în sensul împuținării, sau măcar al compromiterii lor, dacă mă pot exprima astfel.

Se înțelege că de multe ori *-iune* rezistă și va rezista, probabil, mereu. Toată lumea spune *acțiune*, *defecțiune*, *deriziune*,

¹ Cf. și *-ind*, cu aceeași funcțiune, în exemple ca *Papadopolina* (din schița *Búbico* a lui Caragiale) < *Papadopol*, *Rosettina* 'femeie din familia *Rosetti*'. De adăugat *hăplindă* (femininul lui *haplea*), existent în vorbirea familiară.

² Alte derivate în *-iță*: *leiță* 'leoaică' (Țichindeal), *maziiță* 'soție sau fiică de mazil' (SR II, 293), etc.

dimensiune, expansiune, facțiune, fuziune, moșiune, etc., și numai așa. Cauza trebuie căutată în natura noțiunilor pe care le exprimă aceste cuvinte: nefiind accesibile oricui, ele rămân apanajul unui număr restrâns de oameni, care le păstrează sub aspectul lor original. Dar în momentul când vor intra în vorbirea păturilor mai largi, rezistența lor va slăbi și, poate, va înceta cu totul, măcar în unele cazuri. Deocamdată limba caută să utilizeze ambele variante, dându-le nuanțe semantice deosebite. Mai exact spus, în trecerea lor de la oamenii culti la cei cu mai puțină cultură, aceste cuvinte își modifică într-o anumită măsură sensul¹ și apoi revin, cu înfățișarea lor cea nouă (fonetică și semantică), în limba cultă, unde constituie dubletele formelor originare. De pildă: *comisiune* (de examen, de studii, etc.) — *comisie* (polițienească); *misiune* (diplomatică, științifică, etc., așa dar spirituală) — *misie* 'indemnizația bănească acordată ofițerilor, funcționarilor, etc. trimesi să lucreze în altă localitate'; *porțiune* (de teren, etc.) — *porție* (de mâncare, la internate, restaurante, cazarme, etc.); *rațiune* (ca facultate a spiritului uman, apoi sinonim cu 'motiv', etc.) — *rație* 'suma fixată pentru hrana unui elev, soldat, bolnav, etc.'

Alt fapt interesant este următorul. Din cauza modului cum sunt formate, cuvinte de felul celor amintite au un înțeles foarte asemănător, dacă nu chiar identic, cu al infinitivelor lungi (substantivate!) de la verbele care le servesc drept temă. Căci, de cele mai multe ori, limba noastră a împrumutat și substantivul în *-iune* și verbul corespunzător: *administrațiune—administra, audițiune—audia, considerațiune—considera, informațiune—informa, percepțiune—percepe, etc.* Deosebirea semantică este mai mult de nuanță: la infinitiv predomină ideea de acțiune, la substantivul propriu zis ideea de noțiune oarecum abstractă (rezultatul acțiunii, forța sau instituția care săvârșește acțiunea, etc.). De ex.: *administrarea unei moși* și *administrația unei moși*; *afirmarea lui N. ca orator* și *afirmația lui N. cade*; *informarea publicului* și *informația istoricului N.*; *ocuparea Olteniei (de către Austriaci)* și *ocupația (austriacă) în Oltenia, etc.* Din această cauză, foarte

¹ Și adică și-l lărgesc, după cum a constatat de mult lingvistul francez A. Meillet, care a enunțat o adevărată lege, afirmând că cuvintele împrumutate de o categorie socială numeroasă din vorbirea unei categorii restrânse își lărgesc înțelesul, și invers, împrumuturile lexice făcute de o clasă socială puțin numeroasă din vorbirea uneia mai numeroase și-l strâmtează.

des se întrebunțează infinitivul și derivatul în *-iune* unul pentru altul. Câteodată merge, de obicei însă nu. De aceea trebuie să le separăm foarte strict, în principiu totdeauna, căci vom greși mult mai rar procedând așa. Iată câteva exemple care arată clar că, în ciuda aparențelor, cele două cuvinte, atât de înrudite, diferă hotărît unul de altul sub raportul semantic: *explicare* (*mijloace de explicare a unui fenomen*) — *explicație* (*explicațiile savantului N.*); *manifestare* (*natura are multiple moduri de manifestare*) — *manifestație* (*am participat ieri la manifestație*); *reprezentare* (termen filozofic) — *reprezentație* (teatrală, cinematografică. etc.) ș. a. Nu vom zice, deci, *primiți asigurarea considerării mele* sau (mai scurt, *cu deosebită considerare*), nici *voiu face o observare*, etc., cum citim adesea în scrisul multor Români culti de astăzi. Tot așa ne vom feri de formule ca *a-și anunța colaborația la o revistă*, *ă face o comunicație la Academie*, *proclamația Republicii*, *operă de vulgarizație*, etc.

Constatăm aici un proces care amintește pe cel relevat mai sus, în legătură cu lupta dintre *-iune* și *-ie*. Pe măsură ce noțiunea respectivă se răspândește în cercuri tot mai largi, tendința este să învingă infinitivul, afară, bine înțeles, de cazurile, foarte numeroase, de altfel, în care uzul s'a fixat în sensul diferențierii semantice a infinitivului de substantivul în *-iune*¹.

Nimeni nu mai spune astăzi *introducție* (ca pe vremea lui Kogălniceanu), ci *introducere*, de asemenea n'ar trebui să mai spuie nimeni *comemorație* (ca profesorul și academicianul N. Bănescu)², ci numai *comemorare* (căci e vorba de o acțiune, nu de rezultatul ei), etc. Oameni cu simțul lingvistic dezvoltat observă ușor deosebirea și o exploatează în scopuri umoristice (cf. *să-ă rămână fruntea liberă pentru cugetațiune*³, Gl, 30 Iunie 1940, 1).

¹ De pildă *deducție*, *inducție*, etc., rămase cu valoarea lor de termenii științifici, alături de *deducere* 'scădere' (cf. *din suma cheltuiță deducem acontul*), *inducere* (*in eroare*), etc. Altădată, dimpotrivă, infinitivul este sau ar trebui să fie expresie 'cultă', adică tehnică, pentru că derivatul în *-ie* s'a întrebunțat, anterior, cu un sens să zicem banal: *percepere* (în psihologie) și *percepție* (de impozite). (Când eram în liceu, un coleg a reacționat față de omonimia aceasta, adăugând, în manualul de Psihologie, după titlul „Percepția”, cuvintele „circ. I. Iași”!) De aceea nu înțeleg preferința unor filozofi români actuali pentru 'cunoștință', care posedă atâtea accepții triviale, în locul lui 'cunoaștere', când se ocupă de teoria cunoașterii.

² Subt influența fostului său profesor, regretatul N. Iorga, care prefera derivatele în *-i(un)e* (*colaborație*, *comunicație* [la Academie], *preocupatție*).

³ Efectul comic e cu atât mai mare, cu cât pe de o parte *cugetare* nu s'a sunat niciodată în *-ațiune*, căci ni s'a transmis direct din latinește, subt

-*lâc*. La fel cu *-(a)giu*, celălalt sufix de origine turcească, și acesta manifestă tendința de a forma cuvinte nouă, în special dela teme recente. Are aproximativ valoarea semantică a lui *-ie*: substantivele derivate cu ajutorul lui sunt ori abstracte, și în acest caz arată existența calității exprimate de primitiv (sau a uneia în legătură cu aceasta), ori colective. De pildă: *autorlâc* (IPA 33), *a(d)vocatlâc*, *berbantlâc*, *farsorlâc* (în vorbirea unui medic, care pronunța prima parte a cuvântului cu *ö*), *gangsterlâc* (în presa cotidiană), *geambașlâc* (AL, 16 Iunie 1935, 5, 7), *haimanalâc* (Petr 129), *muierylâc* 'muieri multe' (AL, 28 Nov. 1937, 8, 4), *paiațarlâc* (CL, 27 Iunie 1936, 4, 4), *paralâc* 'bani mulți' (AL, 24 Febr. 1929, 2, 2), *pedantlâc* (CS 116), *pezevenclâc* (CL, 2 Iunie 1934, 6, 2) și *pezeventlâc* (VR, Martie-Apr. 1935, 57), *pușlamalâc* (CL, 27 Iunie 1936), *savantlâc*, *secăturlâc* (VR, Iulie 1937, 126), *senatorlâc*.

-*mente*. Nu sunt prea numeroase adverbele derivate cu acest sufix. La exemplele date în BPhVI, 55-6 am de adăugat puține: *colegialmente* (*ne-am luat libertatea să le facem noi colegialmente*, GI, 14 Iulie 1940, 2, 1), *literalmente* (foarte frecvent, de sigur cel mai răspândit dintre toate), *precizamente* (în presa zilnică), *sinceramente* (AL, 28 Oct. 1934, 8, 3). Dacă m'am oprit totuși asupra lui, este ca să-l caracterizez din punct de vedere stilistic. Cred că într-o vreme *-mente* era mai întrebuințat decât astăzi. Oricum, în momentul de față face impresia unui arhaism (relativ, bine înțeles), întocmai, de pildă, ca *-iune* (în comparație cu *-ie*). Din această cauză se pretează la efecte (ușor) satirice. Datorită aceleiași particularități apare, cred, mult mai des în limbajul birocratic și juridic (cf. *responsabil civilmente și penalmente*) decât în vorbirea curentă. Și acest amănunt poate contribui la nuanța ironică pe care, chiar fără intenție specială, o conțin de multe ori adverbele în *-mente*.

-*os*. Il întâlnim la teme vechi și la neologisme. Originea lui este dublă: pe de o parte moștenit, pe de alta venit din franțuzește (eventual și din italianește), odată cu derivatele respective¹. Aceasta nu însemnează că la cuvintele al căror primitiv există de mult în limba noastră avem a face totdeauna cu vechiul *-os*, iar

forma verbului *a cugeta*, iar pe de alta autorul citat l-a prevăzut cu aspectul 'savant' al sufixului.

¹ Predomină, cu mult, derivatele dela teme populare și familiare, care sunt neobișnuit de numeroase (v. lista).

la celelalte, cu varianta lui împrumutată. Un criteriu ar fi aspectul fonetic: *-os* în prima ipoteză, *-uos* (< frc. *-ueux*) în a doua. Dar, după cum am arătat la „Fonetica”, limba actuală manifestă cu atât mai puternic preferința pentru *-os*, cu cât neologismele se răspândesc mai mult în păturile sociale largi. Multe derivate în *-os* dela teme populare găsim la Cezar Petrescu¹. Iată un număr cât mai mare de exemple²: *auros* (*părul învolburat în bucle auroase*, CS 67), *băiețos* (CIst 879), *belalios* (Răd II, 463)³, *bolfos* (*un câțel flocos și bolfos*, 1907 I, 417)⁴, *calicos* (CS 129), *comedios* (VR, Martie 1940, 42), *fometos* ‘flămând’ (ZN 18), *fruntos* (*mutră fruntoasă și cu nasul în vânt*, 1907 II, 87), *fumegos* (LTM 90), *gâtos* (Thur 58), *hazos* (Rus 307), *lăbos* (1907 II, 471), *lăcrămos* (CL, 20 Iulie 1935, 4, 5; AL, 28 Febr. 1937, 10, 1), *lingăcios* (Log 299), *lipos* ‘murdar’ (FM 39), *lopătos* (*dinți lopătoși*, AL, 23 Aug. 1936, 2, 1), *măscăros* (*expresii măscăroase*, AL, 5 Sept. 1937, 15, 4), *milităros*, *mângâios* (AL, 16 Iulie 1935, 8, 7), *mutros* ‘supărat’ (VR, Dec. 1938, 33; Log 77), *năvârlios* = *năbădaios* (VVD 133), *năzbătios* (Luc 403; VR, Iunie-Sept. 1933, 265), *neghinos* (VR, 30 Nov. 1933, 38; 1907 I, 48), *noptos* (*privire noptoasă*, Luc 267), *osânzos* (FM 172; AN 147; Foc 124), *păcuros* (APN 52), *păgubos* (1907 I, 23; Foc 221; AL, 4 Maiu 1930, 2, 7), *păinșinos* (AL, 29 Iulie 1934, 1, 1), *păstos* (OP II, 166), *păclos* (CL, 14 Dec. 1935, 4, 4), *pepenos* (AL, 1 Aug. 1938, 6, 4), *pofticos* (SVP 18), *pricinos* (CCr 135), *priporos* (TAR I, 184), *rădăcinos* (Nastr 6), *rămos* (ZN 163), *răpănos*=*răpos* (Rus 54), *risipos* (AL, 30 Ian. 1937, 7, 2), *săcos* (*haină săcoasă*, AN 356), *secăros* (VR, 30 Nov. 1933, 38), *silos* (AL, 1 Ian. 1933, 7, 1), *sângios* (AL, 21 Iulie 1935, 2, 3), *slăninis* (1907 I, 295), *somnos* (*răpunerea somnoasă a ascultătorilor*, CS 66), *soros* (*geamuri soroase*, Log. 93), *spăimos* (*Au fost toată noaptea de-o spăimoasă simplitate*, CS 448), *spirtos* (fig.) ‘al dracului’ (AL, 4 Sept. 1932, 5, 2), *stafos* (VVD 239), *tabietos* = *tabietliu* (Val 69), *tărățos* (AL, 29 Martie 1931, 1, 1), *trunchios* (Nastr 20), *uleios* (CL, 22 Iunie 1935, 6, 7 și 4 Ian. 1936, 4, 3), *undios* (VR, Maiu 1939, 128)⁵, *usturos*

¹ Unele din ele sunt, cu siguranță... producție proprie.

² Câteva au varianta *-ios*.

³ Sinonim cu *belaliu* ‘difficile, laborieux; difficultueux’, dela care s’a și derivat.

⁴ Dela *bo(a)lță* ‘umflătură’.

⁵ Obișnuit se spune (adică spun „poetii”) *unduios* (< *undă*).

(Răd I, 44), *vlăjgănos* (AL, 20 Oct. 1935, 3, 6), *vuetoș* (cele mai *vuetoase arii*, 1907 II, 32), *zăpezos* (*candoare zăpezoasă*, COp IV, 150), *zgrumțos* (*zidul urît și zgrumțos*, CS 133) = *zgrumzuros* (*perete zgrumzuros*, ibid. 129), *zimbrios* 'care face zâmbre, pofticios' (HM 94). Formații cu teme recente sunt, între altele: *angulos* (CIst 536) < fr. *anguleux*, *aspect(u)os* (despre clădiri impozante, frumoase, etc.), *delict(u)os* < fr. *délictueux*, *dificultos* < fr. *difficultueux*, *mizeros* < fr. *miséreux*, *obsecvios* (G. Călinescu) < fr. *obséquieux*, *scarlatinos* 'bolnav de scarlatină' (după *lepros* < *lepră*, etc.?)¹, *talentos* (D. Caracostea) < fr. (fam.) *talentueux*. De adăugat subst. *focos*, termen fizical (și militar, mai ales), care nu-i un derivat dela *foc*, ci reprezintă lat. *focus* (cf. germ. *Fokus* 'focar'), modificat sub influența adj. *focos* (poate și din cauza unei confuzii fonetice, ca la *ficos*, pronunțare semicultă, pentru *ficus* 'o plantă de ornament, deși situația nu-i perfect identică, în ce privește accentul).

CAP. II: PREFIXE.

La fel ca în capitolul precedent, discut împreună formațiile cu prefixe vechi și pe cele cu prefixe nouă. De asemenea nu separ cuvintele compuse cu aceste morfeme după categoria morfologică la care aparțin. În schimb, se impune o distincție în ce privește natura intimă a prefixelor. Căci, alături de prefixe propriu zise, care se caracterizează prin faptul că ori nu există ca cuvinte independente nici la noi, nici în limba de origine (la împrumuturi), ori, când există, ele sunt, de obicei, prepoziții², avem pseudo-prefixe³, elemente formative provenite din alte cuvinte decât prepozițiile sau adverbele. O delimitare precisă între unele și altele nu-i posibilă decât în mod cu totul aproximativ. Tot așa nu putem deosebi compusele formate cu pseudo-prefixe de compunerile pure, căci lipsesc criterii sigure după care să ne conducem. Trăsăturile caracteristice ale pseudo-prefixelor mi se par a fi mai ales următoarele două: pe de o parte, ele apar la un număr relativ mare de cuvinte, și prin aceasta formațiile respective diferă de compunerile adevărate, care sunt oarecum unice; pe de altă parte, ele (sau unele din ele) pot sta și înaintea, dar și în urma elemen-

¹ Cf. totuși fr. *scarlatineux* 'scharlachartig'.

² Mult mai rar adverbe.

³ B. MIGLIORINI le numește prefixoide (v. *Archivio glottologico italiano* XXVII, 14 urm. și *Lingua contemporanea*, Firenze 1938, 80).

tului cu care se combină spre a da naștere unui cuvânt nou. De pildă: *filogerman* și *germanofil*, *fonogram* și *gramofon*, *logomahie* și *etnolog* (*filolog*), etc. Aceasta, fiindcă, în fond, ele sunt cuvinte propriu zise, cu înțeles material, nu ca prefixele (și prepozițiile, conjuncțiile), care sunt simple unelte gramaticale, întru cât nu pot apărea singure în vorbire, și au un sens pur formal (o funcțiune, în accepția strictă a termenului). De aceea pseudo-prefixele, când ocupă locul al doilea, își schimbă aspectul, deci și categoria morfologică, dacă nu-i posibil altfel: *dinamo-* alături de *-dinamic*, *etno-* al. de *-etnic*, *psih-* al. de *-psihic*, *termo-* al. de *-termic*, etc.

Mai mult decât această discuție teoretică interesează însă altceva, și anume marea mulțime a cuvintelor nouă formate cu ajutorul prefixelor și al pseudo-prefixelor. Ultimele sunt mult mai numeroase decât primele. Faptul se explică ușor. Pseudo-prefixele servesc, de regulă, la crearea termenilor tehnici al căror număr, grație invențiilor și descoperirilor de tot felul, depășește orice închipuire. Se înțelege că, din aceeași cauză, ele sunt exclusiv de origine străină, chiar atunci când inventatorul sau descoperitorul este Român. La prefixe, unde avem elemente și vechi și nouă, predomină acestea din urmă, pentru motivul care face, după cum am văzut, că și la formațiile sufixale (cf. capitolul precedent) tot împrumuturile sunt în majoritate: civilizația modernă creiază enorm nu numai în domeniul activității practice, ci și în lumea spiritului, ceea ce impune apariția atâtor termeni mai mult ori mai puțin abstracti, printre ei foarte mulți formați cu prefixe. Izbește, din capul locului, marele număr de cuvinte care arată o atitudine (în sens larg). Am constatat ceva asemănător și la sufixe (cazul lui *-ist*, de pildă). Situația se datorește adâncilor prefaceri sufletești, cu repercusiuni în toate ramurile vieții spirituale, care-și au izvorul în primul războiu mondial și s'au accentuat mereu cu cât ne apropiem de zilele noastre. De aceea prefixele *anti-*, *contra-* și cele înrudite cu ele ne întâmpină la tot pasul. Iar dintre cele vechi, *ne-* se dovedește, pentru același motiv¹, extrem de productiv (vine în concurență cu sinonimul neologismului *in-*). La fel de răspândite sunt prefixele care exprimă o idee superlativă, un maximum calitativ sau cantitativ: *hiper-*, *super-*,

¹ Este doar negativ (arată, deci, tot 'poziție', subiectivă, față de noțiunea respectivă).

supra-, *ultra-*¹. Aici trebuie invocată o cauză veche ca și omenirea, dar care intervine, se pare, mai des și mai viguros astăzi: afectul, adică impresionabilitatea umană, care intră lesne în funcțiune, oricâteori un fapt, un obiect, etc. iese sau pare a ieși din comun. Emotivitatea omului modern, mare prin ea însăși, este alimentată, cu multă abilitate, de spiritul comercial care ne stăpânește tiranic: producătorii și negustorii de toate speciile utilizează reclama sub orice formă, dar mai ales sub forma cuvântului. În acest scop, ei recurg la hiperbole și superlative. Procedeele este de origine nord-americană, așa că, chiar dacă prefixele respective au aspect românesc, ele evocă adesea, în ce privește sensul, o mentalitate anglo-saxonă.

La cauzele indicate până aici se adaugă una de ordin pur lingvistic. Formațiile prefixale (întocmai ca și cele sufixale) prezintă avantajul că „scurtează” vorba: exprimă printr’un singur cuvânt ceea ce ar trebui exprimat printr’o perifrază. În chipul acesta economisim timpul, atât de prețios astăzi, cel puțin pentru o bună parte dintre noi (revenim, deci, vrând nevrând la atmosfera morală a vieții contemporane, de care am pomenit mai sus), și totodată câștigăm în expresivitate. Un exemplu elocvent ni-l oferă prefixul *re-* (neologism), care se bucură de o răspândire neobișnuită.

Grupez materialul după A. prefixe și B. pseudo-prefixe, iar în interiorul fiecărei grupe după alfabet².

A.

a(n)- (cu sens privativ): *afon(ie)*, *amoral(itate)*, *amorf*, *aniconic* (*religia*, dacă era *aniconică*, RIR X, 434), *amorganic(itate)*, *ateist*, *oton(ie)*, etc.

ante-: *antebraț*, *antedata*, *antediluvian*, *antemeridian*, *antepenultim*, *antetren* ‘partea dinaintea trenului, care servește la transportul servanților, munițiilor, etc.’, *antevorbitor* (după germ. *Vorredner*), etc.

anti-: *antiaerian*, *antiaristocratic*, *antialcoolic*, *antiburghez*,

¹ Cf. și pseudo-prefixele *arhi-*, *omni-*, *poli-*, *pluri-*, etc.

² Ca și în capitoul precedent, relevez numai faptele mai mult ori mai puțin caracteristice pentru limba actuală. Prin urmare, voi lăsa la o parte numeroase prefixe, care nu contribuie în mod esențial la alcătuirea aspectului ei esențial.

anticapitalist, anticar (tun anticar), anticiclun, anticlerical, anti-constituțional, anticorp, antidinastic, antifascist, antigaz, antiimperialist, antiliberal, antimason, antinatural (VR, Martie 1939, 25), *antineologismomanie* (Leca Morariu), *antinevralgic, antiom, anti-parlamentar, antireligios, antisocial(ist), antistrofă, antitanc (tun, mină antitanc*, Ins, Iunie 1940, 551), *antiteză, antitoxină, anti-uman*, etc. Din cauza mării asemănări fonetice, care poate merge până la identitate (datorită pronunțării ca *i* a lui *e* neaccentuat), acest sufix se confundă adesea cu *ante-*. În unele cazuri, confuzia s'a impus așa zicând, căci există și în franțuzește, de unde ne-au venit cuvintele: *anticameră, antidata* (acesta apare în concurență cu *antedata*). Ea trebuie evitată totdeauna, dar mai ales atunci când sensul diferă dela un prefix la celălalt, de ex. *antecreștin* și *anticeștin* (vom zice, deci, epoca *antecreștină*, nu *anticeștină*, AL, 1 Ian. 1935, 10, 6).

circum-: *circumcide (-cis, -ciziune), circumferență, circumlocuțiune, circumnavigațiune* (VR, Iunie 1939, 18), *circumpolar, circumscris (-scriptie), circumstanță (-țial), circumvoluți(un)e*, etc. Apare și sub forma *circon-* (influență franceză): *circonferență, circonstanță*, etc. Trebuie preferat aspectul „latinesc” (*circum-*), căci corespunde mai bine spiritului limbii noastre.

con- (variante: *com-, co-*) este nu numai frecvent, ci și productiv, căci servește la formare de cuvinte nouă pe teren românesc: *coasociat, coerede, coexista, cointeresa, colabura, colateral, colocatar*², *combate, comemora, comisiune, compas, competiți(un)e, complăcea, compromite, concetățean, condescendent, confederație, configurație, conformație, confrate*³, *conjudețean, conclucra*⁴, *conmahalagiu* (AL, 5 Sept. 1937, 5, 4), *co(n)mesean*⁵, *conorășean* (DA 9), *consătean, consfinți*⁶, *consângean*⁷, *coreligionar, corespunde, corupe*⁸, etc.

¹ De adăugat, între altele, *antimonopolist*, sinonim aproximativ cu *anticapitalist*.

² Nu *conlocatar* (DA 155).

³ Decalcat după frc. *confrère*. Cf. *confrerie*, destul de des, în concurență cu *confrăție* și *confraternitate*, care nu sunt perfect sinonime (mai ales al doilea) cu el.

⁴ Menit să înlăture pe *colabura*.

⁵ După frc. *convive* (împrumutat și în românește)?

⁶ Creat după modelul lui *consacra* (<frc. *consacrer*), pe care urma să-l înlocuiască.

⁷ „Traducere” a frc. *consanguin*.

⁸ Ultimele trei cuvinte trebuiesc pronunțate și scrise așa, nu *con r...*

contra-: *contraargument(a)* (Ins III, 7, 368), *contraatac(a)*, *contrabandă*, *contrabas*, *contrademonstrație*, *contraface*, *contramanifestație*, *contraofensivă* (și verbul corespunzător în *-a*), *contrapunct*, *contrasens* (*contrasensul vieții celei adevărate*, AL, 11 Oct. 1936, 8, 4), *contratimp*, *contraveni*, *contrazice*. Apropiat ca înțeles de *anti-*, dar nu identic cu acesta. Să se compare *antirevoluționar* și *contrarevoluționar*: primul, care nu se prea întrebuințează, însemnează 'a fi teoretic împotriva revoluției (ca atare)', celălalt 'a fi și principial și de fapt contra ei, contra unei revoluții anumite, reale, a o combate cu armele'. De aceea unul și același primitiv nu poate servi la formarea de cuvinte compuse cu ambele prefixe: *antibolșevic*, *anticomunist*, *antienglez*, etc. alături de *contrademonstrație*, *contramanifestație*, *contraofensivă*, etc.

de-, foarte des, în neologisme și în formații recente, cu sensuri mai mult ori mai puțin deosebite, printre care predomină cel negativ: *decolora*, *deconsilia*, *defavorabil* (și *defavoriza*), *degrada*, *dejuca*¹, *deloial* (*această operație este deloială*, CL, 6 Iulie 1935, 6, 5)², *demerit*, *demonetiza*, *deplasa*, *depoetiza*, *deservi*, etc. În alte cazuri exprimă nuanțe diferite: *decerne*, *decurge*³, *delega*, *delibera*, *demers*⁴, etc., apoi *dedubla*, *demăsurat*, *depăși*⁵, *detrunchia*⁶ (Ins, Sept. 1940, 586), etc., *delăsa* (extrem de frecvent, împreună cu infinitivul substantivat *delăsare* și participiul trecut adjectivat *delăsat*)⁷, etc. Câteodată vine în concurență cu *di-*: *deforma* și *diforma*, deopotrivă de îndreptățite amândouă, dacă ținem seamă de limba franceză, din care le-am luat (*déformer*, *diformer*). Adjectivul corespunzător sună însă numai *diform*. Deoarece înțelesul obișnuit al acestui prefix se confundă cu al lui *des-* (moștenit), întâlnim numeroase cuvinte nouă cu aspecte duble: *de(s)personaliza*, *de(s)politicianiza*, *de(z)mobiliza*, chiar *de(z)mutizator* (*învățător de(z)mutizator* 'care învață pe muți să vorbească'), etc. Forma cu *de-* apare, de obicei, în vorbirea cultă, cealaltă caracterizează vorbirea populară. Tendința este să se prefere *des-*, care, fiind vechiu, are o mai mare forță expresivă (de altfel

¹ Modelat după fr. *déjouer*.

² Mai des se spune și se scrie *deloial*.

³ „Traducere” a fr. *découler*.

⁴ Decalcat după fr. *démarche*.

⁵ Redă pe fr. *dépasser*.

⁶ Prezența lui *de-* este de prisos (și se datorește contaminației cu vreun cuvânt, înrudit ca sens și care-i compus cu *de-*): *trunchia* singur însemnează ceea ce a vrut autorul să spuie.

⁷ Din fr. *délaisser*.

funcțiunea negativă se simte, la el, foarte bine, pe când la *de-trebuie* „intuită“. Cf. *despersonalizat* (D-na Papadat - Bengescu în AL, 18 Iulie 1937, 5, 1). Când noțiunea aparține în întregime la atmosfera noastră băstinașă, varianta cu *de-* pare imposibilă: *descaragializa* (niciodată *decaragializa*). V. alineatul imediat următor. *De-* este și moștenit în românește, ca prefix și ca prepoziție. În această din urmă calitate el tinde să se aglutineze cu cuvântul următor (și să devie astfel prefix propriu zis) în câteva locuțiuni adverbiale: *de-adevărat* (*viață deadevărată*, CS 48)¹, care, obișnuit, caracterizează limbajul copiilor (*cei patru cai „d'adevărați“*, Răzb 131)² și sinonimul *de-aieva* (*o împărăție deaieva*, Luc 95). Să se compare și *de-a fuga* (Cim 36, 267), *de-a'n picioare* (ibid. 170), *de-a azvârlita* (ibid. 333), unde procesul morfologic e mai puțin avansat și se prezintă oarecum diferit.

des-. Grație expresivității de care am amintit mai sus, acest prefix se bucură de o răspândire foarte largă. Se formează cu el verbe care arată o acțiune opusă celei arătate de verbul simplu (sau compus cu *în-*): *face-desface*, *lega-dezlega*, *prinde-desprinde*, *închide-deschide*, *învăța-dezvăța*, etc. Așa se explică pe de o parte apariția ambelor verbe împreună (legate prin *și*), când vrem să atribuim unei persoane puteri neobișnuite (*N. face și desface toate; vrăjitorii leagă și dezleagă ploile*), pe de alta creațiile trecătoare, pe care le utilizăm un moment, pentru a le uita după aceea și a recurge din nou la ele, ca la niște cuvinte atunci formate, oridecâteori avem nevoie (*A adormit? Lasă că-l dezadorm eu; S'a îmbătăt? Am să-l dezbăt, n'avea grijă!*)³. În ambele împrejurări este vorba de formule stilistice, adică afective sau expresive, care alcătuiesc o caracteristică a limbajului familiar și popular. Iată un număr de exemple, culese la întâmplare: *dejgh ba* (*știu că bâta de aramă vine viața să-mi dejghebe*, Ins, II, 2, 538), *descăunare* (Luc 352)⁴, *descentra* (OMD 108), *deschinge* (FJ 361), *descoji* (AMD 51), *descumpăni* (*descumpănește numai pârgurile*

¹ Pretutindeni în scrierile lui Cezar Petrescu dăm peste *deade arat* pentru *adevărat*.

² Și eu cunosc formula aceasta tot numai din vorbirea copilărească. Adulții o întrebuintează exclusiv în glumă.

³ Cf. BPh VII-VIII, 134 urm. și Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București 1944, p. 211-212.

⁴ Traduce pe *dețrona*, cu scopul de a i se substitui.

sufletești, TK 135; *descumpănit*, TB 399; *descumpănire*, CL, 14 Dec. 1935, 3, 3 și AL, 21 Ian. 1934, 3, 2)¹, *descrunța* (*va descrunța o frunte împietrită într'o durere*, OP II, 179), *desfira* (*nimeni nu desfira vorbele*, VR, Martie 1933, 176), *desfoia* (OMD 38), *desînșela* (Ins, Iunie 1940, 415)², *deslâna* (*se deslânau pietrele*, OMD 40), *desnăclăi* (AL, 28 Apr. 1935, 1, 2), *despăduchia* (CL, 13 Iunie 1936, 4, 2)³, *despătura* (VVD 189), *despodobi* (AL, 24 Nov. 1935, 8, 4), *desprăfui* (Petr. 264), *despripioni* (VVD 320), *destruna* (*destrunat de oboesală*, ibid. 231), *desumplea* (*umplu și desumplu*, DA 141), *dezancora* (VR, Iunie 1940, 136), *dezanexa*, *dezaprecia* (CL, 4 Apr. 1936, 2, 6), *dezaxa* (foarte des), *dezblehuia* (*un automobil dezblehuet în lapoviță*, Ins, Apr. 1939, 153), *dezdruma*, *dez mărita* (ambele Cr 133), *dezmiriști* (termen tehnic agricol), *deznegri* (ALi 317), *dezocupa* (*le [scaunele ocupate] dezocupă*, OC 37), *dezvinui* (AL, 24 Apr. 1938, 10, 4), *dezvăglui* (Petr 286).

ex-: *excomunica*, *expune*, *extemporal*, *extermina*, *extrăda*, etc. Interesant este faptul că acest prefix se întrebuințează foarte des în combinație cu substantive, mai ales nume de funcțiuni, demnități etc.: *exconsilier*, *exministru*, *exprefect*, *exprofesor*, *exsecretar*, etc. Sensul este acela de 'fost', iar valoarea totdeauna ironică. Superioritatea expresivă față de 'fost' vine dela ideea de 'eliminare', 'înlăturare', la care ne trimete (din cauză că lat. *ex*, prepoziția, însemnează 'din', adică 'afară'). Aici și este izvorul nuanței ironice așa de pronunțate. Sudura lui cu substantivul este slabă. De aceea îl simțim oarecum ca un cuvânt aparte și-l întrebuințăm chiar singur: *D-l N. este ex*; *am întâlnit astăzi un ex*, etc. Datorită acestei situații, el se poate combina cu orice substantiv (sau adjectiv având valoare substantivală). De pildă: *ex-cutie de bomboane* (EO I, 188); *ex-savantul N.*, etc. Bine înțeles că astfel de formații au caracter momentan și sunt, deci, trecătoare, dar valoarea lor expresivă este cu atât mai mare, căci fac mereu impresia că sunt nouă.

extra-. Dela sensul etimologic din cuvinte ca *extrabugetar*, *extraconjugal*, *extradotal*, *extralegal*, *extraparlamentar*, *extrașcolar*, *extrateritorial*, etc., acest prefix a ajuns la acela de 'deosebit,

¹ Reprezintă, de sigur, „românizarea” lui *dezechilibra*.

² Menit să înlocuiască pe *decepționa* (și *deziluziona*)?

³ Traducere a neologismului *deparazita*. Cf. totuși germ. *entlausen* (și *Entlausung*), care a putut servi ca model pentru verbul românesc, căci corespunde exact acestuia.

neobișnuit, superior', care, în vorbirea familiară, apare mult mai des decât celălalt: *extrafain* (și *extrafin*), *extrașic*, etc. A ajutat, de sigur, *extraordinar*, atât de răspândit ca adjectiv (cu accepție superlativă) și ca adverb (pe lângă adjective și adverbe). La fel cu *ex-*, *extra-* se întrebuintează și izolat, având înțelesul de 'superior, unic': *o friptură extra*, *un vin extra*, etc. (în limbajul restauratorilor, comercianților, etc., din spirit de reclamă, dar și la lumea obișnuită). Câteodată *extra-* este sinonim cu *supra-*: *spectacole extranaturale* (PC 194).

hiper-. Nu prea frecvent, dar expresiv, de aceea preferat în anumite condiții. Seamănă cu *extra-*, căci exprimă și el un grad maxim: *hipercritic*, *hiperentuziast*, *hiperneologiza*, *hipersceptic*¹, *hipersensibil*, etc. Cu valoare obiectivă apare mai ales în terminologia medicală: *hiperaciditate*, *hipertensiune*, *hipertiroidian*, *hipertrofie* (și vb. *hipertrofia*), etc. Cf. mai departe *super-*.

in- (variante: *im-*, *i-*). Are diverse funcțiuni. În *imigra*, *impresie* (și *imprima*), *impune*, etc., avem a face cu sensul oarecum etimologic, originar (al prepoz. *in*). O nuanță a acestui sens găsim la *intimida*, *intona*, etc. Pentru limba actuală interesează însă valoarea 'negativă' a acestui prefix, când se combină, de obicei, cu adjective: *imemorial*, *imobil*, *imoral*, *impur*, *inacceptabil*, *incomod*, *inform*, etc. Această valoare este viu simțită de subiectele vorbitoare. De aceea ea nu numai predomină, dar este ca să zic așa productivă: cu această funcțiune, *m-* servește la crearea de cuvinte nouă. Numărul lor nu este prea mare, din cauza concurenței lui *ne-*, prefix vechiu, perfect sinonim (v. mai încolo). Putem fi siguri însă că destule compuse cu *ne-* (și anume acelea care exprimă noțiuni 'culte') își datoresc existența, măcar în parte, sprijinului dat de *in-*. Vreau să spun că ele sunt, de fapt, adaptări românești ale unor cuvinte străine (franzuzești, în primul rând) formate, în limba de origine, cu *in-*. Fenomenul cel mai interesant este nașterea de verbe nouă dela adjective cu *in-*, al căror primitiv are, în familia lui, verbul corespunzător. Astfel, fiindcă alături de *mobîl* există *mobîliza*, n'a fost greu să se creeze dela *imobil* un verb *imobiliza*². După un model ca acesta s'a ajuns la *imaterializa* (*rochiile lor luminoase se imaterializează*, AL, 20

¹ Punctul de plecare pare a fi (afară de sensul originar) subst. *hiperbold*, simțit, în mod obișnuit, cu sinonim cu 'exagerare'.

² Cf. și *ilegaliza* 'a scoate din lege, a declara ilegal un act, o măsură, etc.' < *ilegal* (după *legaliza* < *legal*).

Dec. 1936, 6, 2-4); *inegaliza* (*salariile s'au inegalizat*, *Ins*, Febr. 1940, 405); *inutiliza* (*un pumn inutilizează un program savant*, *CL*, 20 Apr. 1935, 9, 5); *iraționaliza* (*încercarea de a realiza voit iraționalizarea gândirii*, *VR*, Martie 1940, 156); *irealiza* (*arta irealizează obiectul*, *D*, 6 Maiu 1937¹) etc. Printre alte cuvinte cu *in-* merită a fi pomenite *inexperiență* (*HYSt* 266) și *ireușită* (*o ireușită monstruoasă a naturii*, *PC* 99), acesta neobișnuit de des (subt forma redată aici sau cu *ne-* în locul lui *i-*).²

inter-. Afară de cuvinte curente în limbajul obișnuit, ca *interveni*, *interzice*, etc., și de termeni științifici de felul lui *intercelular*, *intercostal*, *intersecție* (cu verbul, foarte recent, *intersecta*), etc., s'au creat și se creiază în momentul de față numeroase altele, aparținând limbajului politic și administrativ, spre a arăta legăturile dintre oameni, popoare, țări și continente. Ele sunt caracteristice pentru atmosfera vieții actuale, care se distinge, între altele, printr'o adâncire și intensificare a raporturilor umane, prin lărgirea cadrului de activitate, prin suprimarea, cel puțin spirituală, a barierelor de tot felul. După modelul lui *internațional*, au luat, probabil, naștere *interamerican*, *intercolonial*, *intercontinental*, *intereuropean*, *interparlamentar*, *interstatal*, etc., apoi, pentru relațiile din interiorul aceleiași țări, *intercomunal*, *interjudețean*, *interșcolar*, *interurban*. Să se compare și *interaliat*, *intercomunicație*, *interdependență*, *interrelație*, etc. De aici se va fi ajuns la *interastral*, *interplanetar*, *intersolar* (dacă nu cumva astronomii, mult mai... liberi în manifestările lor decât oamenii politici, vor fi imaginat înaintea acestora termenii meniți să exprime solidaritatea... interuniversală)³. Câteodată *inter-* este redat prin *între-* (care reprezintă, obișnuit, pe *frc. entre-*): *întrelinie* (în limbajul tipografilor, etc.) < *frc. interligne* (cf. totuși *interlinear* < *frc. interlinéaire*). Deoarece am pomenit de *între-* (cf. *întredeschide*, *întreprinde*, *întreținea*, *întrevedea*, etc., toate decalcate după verbele franțuzești corespunzătoare, compuse cu *entre-*), pot arăta

¹ Intr'un articol de Dan Petrașincu.

² O formație curioasă, care s'a impus totuși, este adv. *incontinuu*: în loc să nege pe *continuu*, are exact același înțeles ca acesta. Situația se datorește, cred, amestecului adj. *neconținut*, sinonim cu *continuu*, dar compus cu *ne-*, deci asimilat cu *incontinuu*. A ajutat și asemănarea fonetică dintre (*ne-*) *conținut* și (*in*) *continuu*, care face pe Români să simtă aceste cuvinte ca înrudite și în ce privește originea.

³ De adăugat *interperiodic* 'privitor la legăturile dintre publicațiile periodice' (*Gratulările acestea interperiodice sunt comice*, *Ins*, Iulie 1939, 191).

că acest prefix redă uneori pe germ. *unter-* (de obicei în cuvinte introduse prin Ardeleni¹): *întrelăsa* < *unterlassen*, *întrevorbire* < *Unterredung*².

în-. Ceea ce interesează, înainte de toate, la acest prefix este marele număr de cuvinte (în special verbe, căci existența lui constituie o caracteristică a formațiilor verbale), care prezintă aspecte duble: cu *în-* și fără *în-*. De pildă: (*îm*)*blăni*, (*îm*)*bolnăvi*, (*în*)*frăgezi*, (*în*)*mărita*, (*în*)*număra*, (*îm*)*pușca*, (*în*)*sălbăteci*, (*în*)*totdeauna*, etc. Dintre cele două dialecte principale, muntenesc și moldovenesc, se poate spune că, în general, primul preferă varianta prefixată, al doilea pe cealaltă. Limba scrisă merge mai des, chiar mult mai des, cu graiurile moldovenești. Cred că Muntenii înșiși au deseori conștiința că formele cu *în-* sunt dialectale. De aceea se recomandă evitarea lor, aceasta ca principiu conducător. Evident că nu totdeauna trebuie să ne ferim de ele. În multe cazuri, sunt dialectale (sau populare, eventual vechi) variantele neprefixate: *lesni*, (*n*)*ăspri*, *părtăși*, *prejmui*, *pușca*, *roua*, *tuneca*, etc. Afară de asta, numeroase verbe au accepții mai mult ori mai puțin diferite, după cum sunt sau nu prevăzute cu *în-*, așa că ambele forme găsesc îndreptățire: *boldi*—*îmboldi*, *cerca*—*încerca*, *cercui*—*încercui*, *drăgosti*—*îndrăgosti*, *griji*—*îngriji*, *puți*—*împuți*, *semna*—*însemna*, etc., bine înțeles, respectând fiecareia sensul din limba comună. Norme precise și acceptabile pentru toată lumea nu se pot da. Rămâne ca fiecare dintre noi să se conducă nu numai după simțul său lingvistic, care-l înșeală adesea, căci se bazează, în general, pe vorbirea deprinsă în copilărie, ci și după modelul scriitorilor mari, apoi, mai ales, după o cercetare prealabilă a fiecărui caz dificil. Asupra unor exemple ca *îmbucura*, *înmărita*, *împietrui*, *înnumăra* și altele asemănătoare nu stă, cred, nimeni la îndoială, că n'au ce căuta, cel puțin în limba scrisă, dacă nu și în cea vorbită a unui om cult. Și mai clar se prezintă situația la neologisme de felul lui *colora*, *concentra*, *con-*

¹ Rar (și din ce în ce mai rar) întrebuințate.

² Iată și câteva creații nouă: *intramesteca* (*bunuri intramestecate*), care ar putea avea ca model atât pe frc. *entremêler*, cât și pe germ. *untermengen* sau *untermischen*, *întretălni* (toate aceste grupuri care se *întretălnesc* aci, DA 141), etc. Niciuna nu se dovedește prea fericită. Cf. și *întrebirui* (Luc 24), *întresfășia* (CS 206), *întreucide* (Ins II, 4, 178). Pentru ultimele două, să se compare frc. *entredéchirer* și *entretuer* (refl.).

*versa, parfuma*¹, *poza, pudra*, etc., al căror aspect prefixat circulă obișnuit în popor (și nu numai prin Muntenia, adică acolo unde verbele vechi au mai des decât aiurea pe în-). Iată câteva exemple, găsite la scriitori și care mie mi se par contrare spiritului limbii comune, așa cum îl simt eu: *împeteca* (Gr. Alexandrescu), *îngalonat* (I. I. Mironescu), *îngulerat* (VR, Ian 1938, 44), *însălbăteci* (FM 176), *înticăloși* (T. Arghezi), *învoalată* (G. Sion), etc. I. L. Caragiale are *înțepos*². Căci, sub influența verbelor, și altfel de cuvinte primesc acest prefix, fără a fi numai decât necesar: *îndeaievea* (DO 55), *în-de-acord* (AL, 30 Ian. 1938, 18, 3), *îndeaajuns*, *îndelaolaltă* (DO 62, 263), *îndestul*, *înspre*, *întotdeauna*, etc. Să se compare și în *afară* (*de*), unde, câteodată, s'ar putea percepe o ușoară deosebire semantică față de varianta fără în (a servit ca model, de sigur, și frc. *en dehors* [*de*]), apoi *îndelung* (< *delung*, vechiu, + *îndelungat*). La multe neologisme înse impune, deoarece în limba de origine verbul corespunzător are un prefix sinonim cu al nostru: *îmbrigada*, *îmburghezi*, *împurpura*, *înlumina* (termen din limbajul artelor plastice), etc., după frc. *embrigader*, *embourgeoiser*, *empourprer*, *enluminer*. Dar chiar aici aspectul neprefixat pare, câteodată, preferabil (*burghezi* al. de *îmburghezi*). Iată, în sfârșit, un număr de verbe dintre cele mai recente, cel puțin ca apariție în limba scrisă: *împalida* (cf. ital. *impallidare*, formă veche a lui *impallidire*, dar și sinonimul românesc *îngălbeni*), *împopula* (și *reîmpopula*)³, *încarcera* (cf. frc. *incarcérer*, ital. *incarcerare*, rom. *întemnița*), *încelula* (sinonim cu precedentul și, după cât se pare, inexistent aiurea), *încolona* (cf. ital. *incolonnare*, termen militar), *îndegeta* 'a arăta cu degetul', *îndemonia* (Mirocea Eliade; cf. ital. *indemoniare*, frc. *endiabler*), *îndovleciza* (VR, Ian. 1939, 148), *îndoctrina* (cf. frc. *endoctriner*), *înduminica(t)* (G. Călinescu; cf. frc. *endimancher*), *îndumnezei* (Nichifor Crainic), *înomeni* (idem, despre Hristos devenit om), *însimți* (*subiectul dictează egală „însimțire“ a amândoror regnurilor ontologice*, VR, Aug.-Sept 1940, 79; cf. germ. *empfinden*, care a servit, cu siguranță, ca model), *însingura* (Arghezi; există și în limba veche), *însolzi* (*cu coada încolzită*;

¹ Cf. *Strigoi împarfumați* (VR, Nov. 1938, 63), în vers.

² Să se compare pop. (din Oltenia și Banat) *înfioros* (AO XVII, 274 și XVIII, 98) modelat după *înfiora*.

³ Obișnuit (și recomandabil!) *popula* (*repopula*).

G. Călinescu, Șun 52), *însurdina*,¹ *învagona* (Rebreanu), *învecui* 'a deveni nemuritor, a trăi veacuri' (Arghezi). Din cauza tendinței de a recurge, în anumite condiții, la formele cu *în-*, se ajunge câteodată la uzuri greșite sau echivoce: *împrimăvăra* (AL, 1 Maiu 1938, 14, 3) pentru *desprimăvăra*, *înramuri* (*poteca se înramurește*, ibid., 5 Apr. 1936, 4, 3). Alte lucruri despre formațiile românești cu *în-* (de pildă valoarea stilistică, după împrejurări, când a uneia, când a celeilalte variante, etc.), precum și, în special, exemple numeroase, cu explicațiile de rigoare, v. BPh III, 57 urm.

ne-. Ce-am spus despre *în-* (v. pag. 199) se potrivește și pentru sinonimul lui vechiu, cu deosebirea, interesantă și vrednică de notat, că valoarea semantică (de 'negare') a acestuia se simte cu mai mare vigoare. De aici, expresivitatea lui superioară și, ca o consecință, răspândirea lui mai largă. Mă opresc, în special, asupra creațiilor nouă. Potrivit legii proporției, care funcționează și în domeniul limbajului, româna actuală formează cuvinte cu *ne-* dela cele înrudite semantic cu ele și cărora le lipsește prefixul, fiindcă sensul lor nu-i negativ. Punctul de plecare pentru verbe, de ex., îl constituie participiul trecut adjectivat. Astfel opusul lui *fericit* este *nefericit*, al lui *mulțumit*, *nemulțumit*, etc. Deoarece 'adjectivele' fără *ne-* au, în familia lor, verbele corespunzătoare, ele continuă a fi percepute ca participii trecute ale acestora, chiar atunci când funcțiunea lor este pur adjectivală. În consecință, compusele negative, deocamdată numai adjective, pot fi interpretate, în anumite condiții, ca forme participiale. Atâta ajunge, pentru ca verbul, încă neexistent, dar simțit ca temă a adjectivului-participiu, să ia naștere. Iată un număr de asemenea creații: *neclinti* (*noaptea a neclintit aceste batoze ale gândului*, II, Voronca), *nedumeri* (*Ce se uită asta așa? se nedumeri președintele*, AL, 5 Ian. 1936, 7, 4; *e foarte rău să nedumerești pe spectator*, ibid., 15 Aug. 1937, 14, 3; *mă nedumerește*, DA 229; alte exemple v. AL, 1 Nov. 1936, 3, 5; Văc I, 100 și II, 74; TB 69). *neferici* (G. Călinescu), *neîntrerupe* (*O tăcere neîntreruptă decât de mișcarea...*, Cim 212), *neîntrupa* (PC 115), *nelămuri* (*câte n'au început a se nelămuri*, PhV 58), *nemulțumi* (*nemulțumindu-se numai să observe*, AL, 29 Apr. 1934, 7, 2), *neorganiza* (PC 115), *neorându-i* (*neorându-i și puțin părul*, AL, 15 Nov. 1936, 4, 6-7),

¹ Mai des se spune și se scrie *surdina*.

neprețui (RFR, Iulie 1941, 119). De adăugat *nemuri* 'a face nemuritor' (Ins, Febr. 1940; MCl, passim)¹, pentru care punctul de plecare a fost *nemuritor* (alături de *muritor* < *muri*). Dar nu numai verbe s'au născut și se nasc prin aplicarea lui *ne-* la cuvinte deja existente în limbă. Cel puțin tot atât de numeroase sunt substantivele, a căror apariție n'are nevoie de sistemul porției invocată mai sus. Se neagă pur și simplu noțiunea respectivă cu ajutorul lui *ne-* (întocmai ca la adjective și la participii trecute adjectivate). Iată un număr de exemple: *neauz* (*țăcăni-tul scobora până la neauz*, Petr 176), *nebiografist* (RFR, Martie 1941, 654)², *necandidatură* (*alții văd în necandidatura D-lui R...*, Azi, 24 Martie 1940, 3, 2)³, *negrijă*, *neinteres* (*neinteresul pentru construcția structurală*, Ins, Apr 1940, 156)⁴, *nelivrare* (*interesul ce-l poartă Anglia nelivrării acestui minereu*), *nejudecată* (*stăpâ-nii puteau să scurteze viața cu nejudecata*, AV 109), *neloc* (*la ne-locul ei*, Cim 132)⁵, *nemiță* (VVD 56), *nemișcare*, *nepoftă* (*nepof-tă de mâncare*, AL, 30 Ian. 1938, 3, 3), *nerăspuns* (*se simțea răs-plătit pentru toate nerăspunsurile*, RJ 285), *nesinchiseală* (*cu obișnuita ei nesinchiseală*, Log. 23), *nespațiozitate* (CL, 13 Iulie 1935, 8, 2), *nesuferire* (*până la o nesuferire a atmosferei țărănești*, Ins, Iunie 1940, 463)⁶, *netraiu* (*Am nevastă și copii și n'as vrea să-mi bag netraiu în casă*, VR, Sept.-Dec. 1932, 124), *nevaloare* (*înlătura nevalorile*, ibid. II, 3, 71)⁷, *nevedere* (*după atâta timp de nevedere*, Petr 53), *nevreme* (*oamenii se duc la nevreme acasă*, AV 137)⁸. Și locuțiuni adverbiale sunt 'negate' în același mod: *neînregulă* (*studenții neînregulă*, CL, 26 Oct. 1935, 6, 6)⁹, *neîn-stare* (Act 5), *nelalarg* (*se simte nelalargul ei*).

Preferința aceasta așa de marcată pentru astfel de creații se explică prin avantajul 'scurtimii', de care am pomenit și cu

¹ Destinat să înlocuiască neologismul *imortaliza* (uitându-se că *a se nemuri* înseamnă 'a fi neam, rudă cu cineva').

² Are valoare adjectivală.

³ Într'un articol tradus din nemțește. De aceea trebuie să presupunem că substantivul românesc redă germ. *Nichtkandidatur*.

⁴ Cf. *dezinteres*, sinonim aproximativ, destul de frecvent.

⁵ Autorul trebuie să fi pornit dela *nelalocul ei*, care-i întrebuițat de toată lumea. Înțelesul nu este însă exact același la ambele.

⁶ Infinitivul substantivat presupune existența, cel puțin virtuală, a verbului.

⁷ Cf. *non-valoare*, mai frecvent, dar și cu altă accepție, adică altă nuanță semantică.

⁸ Vorbirea populară și familiară preferă pe *nelavreme*.

⁹ Cu funcțiune adjectivală.

alte prilejuri. Dacă la verbe avantajul pare, superficial vorbind, neînsemnat, căci formula *nu* + verbul nu-i mai... lungă decât *ne-* + verb (dar aceasta este expresivă, și atâta ajunge pentru a fi preferată), la substantive situația se prezintă lămurit în favoarea formațiilor cu *ne-*, care ține locul lui 'lipsă', 'absență', etc. + *de*¹. Faptul că chiar locuțiuni adverbiale se pot compune cu acest prefix se datorește mobilității lui, aptitudinii de a se detașa cu mare ușurință de temă, ceea ce arată că este simțit, în anumite condiții, ca un cuvânt oarecum independent (cf. mai sus *ex-*, *extra-*, apoi *non-*, care urmează). Seamănă, deci, cu negația *nu*, față de care are superioritatea că se și aglutinează cu cuvântul de după el. Așa se explică de ce, în ciuda calității lui de prefix nominal, *ne-* poate nega tot felul de cuvinte, ba și locuțiuni adverbiale, după cum am văzut. Vorbirea populară și familiară, adesea și limba scrisă (când nevoia cere), utilizează la tot pasul acest procedeu, care posedă o mare forță expresivă. Căci *ne-*, în asemenea cazuri, se accentuează: subiectul vorbitor insistă cu tot dinadinsul tocmai asupra sensului negativ al formulei. De pildă: *Beat, ne-beat, te-am văzut la hotel cu filfizonul; Care cangrenă? Care, ne-care, cangrena; Cum asta, domnule? Cum, ne-cum, ascultă*, etc. Chiar primitivele unor formații cu *ne-* fixate de mult sub această formă se pot desface de prefix și recompune, dar cu altă semnificație, aceasta, din cauza punerii lor față în față cu compusele (și a accentuării pe *ne-*): *Am avut voie să ies. Voie, ne-voie, te voiu pedepsi; A făcut tot ce i-ați cerut. Tot'netot, sunt nemulțumit de dânsul*, etc. Cf. BPh VII-VIII, 127 urm. și *Stilistica* citată, p. 212 urm. Pentru apariția împreună a cuvântului simplu și a celui format cu *ne-*, v. mai sus, sub *des-*.

non-. Afară de câteva formule, foarte puține, care circulă mai mult în terminologia filozofică, precum *non-eu*, *non-sens*², *non-valoare*, limba actuală posedă destule altele și se arată dispusă, sub influența francezei, să creeze mereu astfel de cuvinte, care nu sunt adevărate compuse. Majoritatea aparțin limbajului politic internațional și sunt un produs al tensiunii războinice:

¹ Iată câteva exemple la care se vede ușor valoarea (deci intenția) stilistică a unor asemenea compuse: *o seamă de bipezi se disting — și poate chiar vor să se distingă — prin nedecorații, nedoctorate honoris causa, ne-nalte-membrii*, etc. (FF XVII, 92). Cf. și... *să zicem nemembru a! Academiei Române față de... membrul...* (ibid. 91).

² Devenit repede un bun comun al limbii culte de toate zilele.

non-beligerant, *non-beligeranță*, *non-intervenție*, *non-intervenționist*, etc. Cf. și *non-conformist*, *non-existență*. Sensul lui *non-* diferă de al lui *ne-*, întru cât e mai cuprinzător: 'neexistență' exprimă noțiunea opusă 'existenței', 'non-existență' însemnează tot ce nu este 'existență' (așa dar și 'neexistența', dar și altceva). Mobilitatea lui *non* este și mai mare decât a lui *ne-*, în primul rând, pentru că nu-i simțit ca prefix propriu zis. Afară de asta, subiectele vorbitoare au conștiința că întrebuințează un element lingvistic străin, neasimilat încă.

post-. Apare destul de rar, dar prezintă interes deosebit prin combinațiile curioase cărora le dă naștere. Se zice astfel *postbelic* și chiar *postmăcel* (*generația postmăcelului*, CL, 21 Dec. 1935, 3, 1), formații hibride ambele (în special a doua), după modelul fr. *après-guerre*. Prima a prins, cealaltă rămâne o simplă curiozitate. Alte compuse cu *post-* sunt termeni tehnici, deci mai mult ori mai puțin rar întrebuințați: *postimpresionist*, *postpalatal*, *postpune* (și *postpus*), *posttonic* (în lingvistică), *postdiluvian* și *postglaciar* (în geologie), etc. Cf. și *postdata*, destul de răspândit (alături și în opoziție cu *antedata*), apoi *postfață* (opus lui *prefață* și menit, probabil, să se substituie lui *epilog*).

pre-. Se întâlnește foarte des, dar cu funcțiuni diferite, din cauză că și originea lui este multiplă. Las la o parte cuvinte, fie și recente, ca *preconceput*, *predestina*, *preeminent*, *preexista*, *prepalatal*, *prepozitiv*, etc., pentru a mă opri asupra altora, mai interesante în ce privește formația. Avem, înainte de toate, unele al căror *pre-* însemnează 'transformare' (cf. vechiul *preface*): *preînnoi* (o *preînnoire* a budismului, AL, 10 Maiu 1936, 10, 4; o *tehnică*, *dacă nu nouă*, *cel puțin preînnoită*, *ibid.*, 27 Dec. 1936, 12, 6), creat, probabil, după modelul lui *preschimba*¹, cu care seamănă ca înțeles, și *prerotunji* (TT 122). Pot fi puse alături de acestea, căci se apropie semantic de ele, *preluciu* (*preluciu* *lacului*, 1907 I, 334), *prenumăra* (*nu putea să fie prenumărat printre cei care au trecut prin nebuniile tinereților*, *ibid.* 237; cf. și CS 22). Un loc aparte ocupă *prelua* 'a lua asupra-și, pe seama sa (o întreprindere)', ridiculizat într-o vreme de N. Iorga, dar acceptat astăzi de mai toată lumea: decalcat, cred, după germ. *übernehmen* și introdus prin ziaristii evrei. În cele mai multe

¹ Acesta însuși pare a fi un calc relativ recent după lat. *permutare* (spune TIKTIN).

formații, *pre-* însemnează 'înainte' (lat. *prae-*, germ. *vor-*): *preaviatic* (*cursuri preaviatice*), *premerge* (și *premergător*), menit să înlocuiască pe *precede* (și *predecesor*)¹, *premilitar*, *preseară* (< germ. *Vorabend*), *preșcolar*, *prești* (format dela *preștiință*, care ar putea fi modelat după fr. *prescience* sau germ. *Vorwissen*²: *preștia că are să-l poarte...*, Luc 227; *le preștiam pe toate*, AL, 6 Iunie 1937, 15, 1; *Acum se limpezea turburea preștiință*, Nirv. 280), *pretimpuriu* < germ. *vorzeitig* (*O frunză galbenă, pretimpuriu moartă*, DO 328), *preziună* < germ. *Vortag*. O bună parte dintre ele sunt inutile și nu concordă cu spiritul limbii noastre, de ex. *prești*, *preseară*, *preziună*³. Uzează și abuzează de ele, cu o predilecție ciudată, Cezar Petrescu (v. citatele).

prea-. Apare în câteva compuse interesante din punctul de vedere al formării cuvintelor: *preapleca* (și *se preapleacă în fața căpeteniilor*, Ins, 15 Ian. 1936, 49), dela *preaplecat* (din formula epistolară *al Domniei-Voastră preaplecat și preasupus servitor*), care a fost simțit ca participiu trecut al verbului încă neexistent; *preaplin* (extrem de frecvent, mai ales în legătură cu anumite cuvinte: *preaplinul inimii; sufletului*, etc.)⁴; *preaslăvi*, care, deși neînregistrat de dicționare⁵, a înlocuit, aproape definitiv, pe vechiul *proslăvi* (de sigur, sub influența sinonimului *preamări*, dar și din cauză că *prea-*, întrebuintat atât de des și ca adverb, exprimă clar nuanța de exagerare a laudei).

răs-. Prezintă interes mai cu seamă prin valoarea lui stilistică, adică expresivă. Căci, adăugat la un cuvânt, intensifică noțiunea până la maximum. De aceea îl găsim mai ales în vorbirea populară și familiară, iar sub influența acesteia, chiar în limba literară, când condițiile psihologice îl reclamă. Numeroase formații sunt momentane, produse ale unei anumite situații, care dispar odată cu ea, spre a reapărea, ca și cum n'ar fi existat niciodată, într'o împrejurare similară. Exact ca la *des-*, cu care seamănă și prin faptul că, de obicei, compusul este precedat de cuvântul

¹ Cf. și *tnaintemergător*, mai „neaoș” decât *premergător*. *Predecesor* are încă un sinonim, care este simțit ca neologism „netrebuincios”: *precursor*.

² Mai probabil după acesta, căci fr. *prescience* are numai sens religios.

³ Ultimele au dat naștere și lui *preceas* (CS 435; Luc 329; OP I, 263).

⁴ Pare a fi decalcat după germ. *Überfülle*. Are și sens propriu, tehnic: instalatorii de apă numesc cu el conținutul rezervorului (dela baie, closet, etc.). Cu înțelesul spiritual apare deja la Delavrancea.

⁵ Cu excepția lui SCRIBAN, care trimete, pentru *preaslăvesc*, la *proslăvesc*, unde găsim însă varianta *preaslăvesc*.

simplic, de care se leagă prin *și*: *copt și răscopt; te cred și (te) răscred; (răcnete și înjurături) cruci și răscredi; i-am plătit și răsplătit*, etc. Cf. *planuri, răsplanuri și acțiuni* (DA 365)¹; *Că satul pare un pahar răsplin* De toată bucuria răsului divin (PTA, 177); *De atunci se uită și se răsuită în oglindă* (Luc 16); *Un răzgând s'a mai petrecut în mintea ei* (DA 382). Câteodată astfel de formații pot avea valoare glumeață, de ex. *răsalaltăieri* (în limbajul curent)²; *încins cu paloșul răsstrămoșului ot Stroești* (VR, Aug. 1939, 35).

re-. Iată încă un prefix care se bucură de o favoare excesivă. Din cauza aceasta se ajunge la creații inutile, echivoce sau chiar imposibile. Prezintă avantajul atâtor alte prefixe, acela că evită perifraza (cu 'iarăși', 'din nou', etc. + verbul sau alt cuvânt), deci scurtează vorba și mărește forța de expresie. De pildă: *re-aduce, re-deștepta, reevoca, relua, retrăi, revalahiza*, etc. Dar nu merge orice compunere, cel puțin deocamdată. Astfel *reauzi, re-asculta, reieși, reporni, reprivi*, etc. nu satisfac simțul nostru lingvistic³. Altădată trebuie să renunțăm la asemenea formații din cauza echivocului: *recrea* 'a crea din nou' se confundă cu *recrea* (refl.) 'a se reface, a se odihni', chiar dacă unii publiciști scriu pe primul dintre aceste verbe *re-crea*. Tot așa *republica* 'a publică încă odată' poate evoca, măcar pentru ochiu, subst. *republică*. Nevoia de a întări sensul cu ajutorul unui simplu morfem, ca în cazul de față, este mare, mai ales în momente psihologice determinate. De aceea suntem mereu dispuși să-i dăm ascultare. Urmarea fatală sunt tautologiile, adică exprimarea de două ori a nuanței semantice respective. Așa se explică formule ca *N. reia din nou chestia; s'a recăsătorit pentru a patra oară* (AL, 4 Sept. 1938, 8, 2), etc., care trebuiesc condamnate. Foarte des cauza principală a ivirii compuselor cu *re-* trebuie căutată în ignoranța sau, cel puțin, în graba subiectelor vorbitoare. Modelele străine, greșit înțelese,

¹ *Planuri și răsplanuri* amintește foarte bine de o formulă asemănătoare, dar mai expresivă, în care intră prefixul de origine grecească fanariotă *para-*: *examene și paraexamene, legi și paralegi, ordine și paraordine, rapoarte și pararapoarte, regulamente și pararegulamente, statistici și parastatistici, taxe și parataxe, vizite și paravizite*, etc. Spre deosebire de *răs-*, *para-* se întrebuintează exclusiv în combinații de acest fel. Cf., pentru amândouă, BPh VII-VIII, 114 urm., 119 urm., și *Stilistica*, p. 205, 207 urm.

² Se întrebuintează și fără nicio nuanță ironică (cf. D, 25 Dec. 1931, 19, 1; Foc 180).

³ Probabil, fiindcă temele sunt vechi, iar prefixul nou (chiar foarte nou).

fiindcă nu se cunoaște bine limba din care traducem sau imităm, sunt redade aidoma în românește, fără a ține seamă de raportul semantic dintre ele și cuvintele corespunzătoare dela noi. De ex.: *regăsi* (*ei* [actorii revoluției] *se regăsesc întotdeauna într'o identică situațiune*, VR, Dec. 1937, 78)¹; *reînnoi* (*reînnoirea discuției*, Ins. II, 3, 104)²; *resimți* (*nepotrivirea de concepție se resimte*, VR, Febr. 1938, 37; *Caragiale a resimțit natura*, RFR, Maiu 1941, 315; alte citate sunt de prisos, căci verbul ne întâmpină la tot pasul în scrisul românesc actual)³; *reșede* (*reșezând la târg*, VR, Ian. 1938, 116)⁴; *reuni* (*aniversarea lui îl reunește cu Lenin*, AL, 9 Febr. 1936, 1, 2)⁵. Pentru 'grabă' (sau 'neatenție') pledează exemple ca *rechema* (*rechiamă icoana mamei*, RFR, Iunie 1941, 623)⁶; *reieși* (*reiese în evidență*, Eug. Sperantia)⁷; *recunoaște* (*C. recunoaște pe nume toți gospodarii*, 1907, I, 240). Ultimele două sunt produsul unor contaminații: *iese în evidență* + *reiese*, resp. *cunoaște pe nume* + *recunoaște toți* (*gospodarii*). Incultura propriu zisă (poate, mai exact, semicultura) intervine în special la compusele cu *re-* dela țeme curente. Din cauză că acest prefix constituie o particularitate a limbii culte, s'a născut ideea (sau, dacă vrei, impresia) că prezența lui dă vorbirii un aer distins. De aici o adevărată manie, în presa zilnică și la oamenii semidocți, de a utiliza formele cu *re-* în locul celor simple dela verbe ca *aminti*, *întoarce* ș. a., indiferent dacă acțiunea se repetă ori se produce pentru întâia oară. Majoritatea contimporanilor noștri cu pretenții... culturale spun regulat: *îți reamintesc de cartea pe care ți-am împrumutat-o*; *este bine ca omul să-și reamintească de satul natal*; *D-l N. s'a reîntors din străinătate, unde și-a petrecut vacanța*; *plec astăzi la București, dar mă reîntorc peste două zile*, etc. Iată și ...probe scrise: *corpul lui Gr. F. va fi readus în țară* (ziarele, cu prilejul morții lui Grigore Filipescu); *tu poate că ai uitat, așa că e mai bine să-ți reamintesc eu* (AL, 22 Dec. 1935, 5, 2); *A re-*

¹ Cf. frc. *retrouver* (refl.).

² După frc. *renouveler* 'a înnoi' (un *nouveler* simplu nu există).

³ Traduce pe frc. *ressentir* (primitivul *sentir* are alte sensuri).

⁴ Redă, cred, pe frc. *résider*, care a fost, de altfel, împrumutat în limba noastră, sub forma *rezida*.

⁵ Cf. frc. *réunir*, cu sensul de 'a împăca' (exact ca în textul românesc).

⁶ Acest verb s'a fixat, de mult, ca termen tehnic, în limbajul diplomatic (*D-l N., ministrul României la Paris, a fost rechemat*).

⁷ Cf. și ci însemnează a reieși înzduut și proaspăt (AL, 11 Nov. 1934, 8, 2).

porni în oraș (VR, Febr. 1938, 37)¹. Am și alte exemple, pe care urmează să le judece cititorul (și care, se înțelege, nu sunt totdeauna condamnabile): *reactualiza* (*Versurile finale reactualizează drama esențială argheziană*, PC 144); *rearbora* (*să-și rearboreze pe buze zâmbetul*, Văc. I, 33); *reășeza* (*se reășează, greoiu, în scaun*, ȚB 32); *reauzi* (*am reauzit zglobia suită*, VR, Dec. 1936, 87); *reăuza* (*reăuza glasul*, HYSt 81); *reboteza* (*iși rebotează Noul Palat*, ED 65); *recădea* (*producția... recade în sicriul ei putred*, CIst 524); *recăsători* (*s'a recăsătorit pentru a patra oară*, AL, 4 Sept. 1938, 8, 2); *reconsidera* (*reconsiderare a chestiei*); *redeștepta* (*teama se redeșteaptă în Holstein*, EL 205); *reexistență* (*am început să cred într'o reexistență*, AL, 11 Aug. 1935, 1, 4); *refabrica* (*să se refabrică*, *ibid.*, 3 Nov. 1935, 8, 3); *reîmpăca* (*reîmpăcat cu scumpul Impărat*, EL 205); *reînchina* (RIR X, 219); *reînsănătoși* (*pe Marta o va putea reînsănătoși*, HYSt 209); *reînstăpâni* (*ideea se reînstăpânește în el, obsesiv*, Petr 125); *rejuca* (*N. trebuie rejucat la Teatrul Național*); *reobișnu* (*nu se putea reobișnu cu viața la otel*, Răd II, 280); *reprivire* (FF XV 125)²; *republica* (*articol republicat*, RFR, Martie 1941, 645); *retrăi* (*dar se retrăiește*, Dic 125). De adăugat, fără citate: *reagrariza*, *recoloniza*, *reechilibra*, *reeduca*, *reevoca*, *reformula*, *refundamenta*, *reruraliza*, *revalahiza*, *revaloriza*, *revitaliza*³.

Să se compare și bogata listă din „Universul“, 11 Iunie 1943, p. 1, sub titlul „Limba noastră“.

stră-. Se pretează, într'o măsură mai redusă însă decât *des-* sau *răs-*, la alcătuirea de formule 'intensive', precum *vechii și străvechii*, *moșii și strămoșii noștri*, etc. (v. BPh VII-VIII, 123-4 și *Stilistica*, p. 210). Interesante sunt creațiile nouă, nu prea numeroase de altfel. Unele circulă în limbajul filologilor influențați de limba germană. Deoarece *străvechii* este echivalentul germ. *uralt*, iar în nemțește *ur-* apare și la adjectivele substantive, care denumesc diverse idiome, cu înțelesul de 'primitiv', de pildă *Urgermanisch*, *Urrumänisch*, etc., s'a ajuns la formații ca *străromân(ă)*, *străslav(ă)*, etc.. urite și inaccep-

¹ Porni exprimă o noțiune care-l împiedecă de a se combina cu *re-* în condiții ca cele descrise acolo.

² „Traducerea“ germ. *Rückblick*, ceea ce însemnează că sensul lui *re-* nu-i perfect identic cu cel obișnuit.

³ O creație curioasă, sub toate raporturile, este *regrada*, cu înțelesul lui 'retrograda' (sau foarte apropiat de al acestuia):... *o scoboard, o regradă* [sic!] și... *o nimicește* (VR, Sept. 1938, 121).

tabile. Altele, produse ale scriitorilor, corespund mai bine, adesea foarte bine, spiritului limbii noastre. Acesta-i cazul, de pildă, cu *strămoșie*, creat de T. Arghezi (*descoperim drumul tradițiilor îndepărtate și ne putem stabiliza în veacul veacurilor un criteriu și o strămoșie*, AL, 3 Febr. 1929, 1, 1; cf. ȚK 118), *străvechime* (Agârbiceanu, AL, 19 Apr. 1931, 1, 4; G. Călinescu, *ibid.*, 17 Apr. 1932, 7, 4), *străvezime* (*în toată albastra-i străvezime*, Cr 36). De fapt, aceste substantive sunt derivate sufixale dela adjectivele corespunzătoare. Mai puțin izbutit mi se pare subst. *străluciu*¹, care a prins totuși (*străluciuil cristalelor*, APN 179; *străluciuil mirat al ochilor*, ZN 230; *străluciuil subțire cât un fir al unui lăntșor de aur*, DA 261). În CS 13 are valoare adjectivală (*vremi strălucе*), ca și *luciu* însuși. Foarte răspândit este *străfund*. Probabil pentrucă exprimă o noțiune 'poetică', deși eu îl găsesc și mai puțin conform cu sistemul limbii noastre: *din străfundul sufletului* (Eur 191)². Este redarea fr. *tréfonds*. Iată și celelalte formații pe care le-am mai înregistrat: *străfin* (*într'o dimineată aurie, învăluită în străfine barizuri de fir*, AL, 27 Dec. 1931, 5, 2: Gala Galaction); *străfulgera* (*ochii lui străfulgerau de mânie*, frază oarecum curentă într'un anumit stil literar); *strălimpede* (*Din aspra și strălimpedea văltoare-a vieții*, BCC 62; cf. și JL, 22 Oct. 1939, 2, 7); *strălumina(re)*; *străpune* (*existența acestui nume se străpune cu două, trei veacuri mai înainte*, RGR II, 214); *stretăia* (*cărări de buciwm lung te stretaie*, VV 65). La *străpune* (poate și la *strălimpede*) prefixul pare a avea valoarea lui *trans-* (cf. *transpune*, resp. *transparent*).

sub-. Frecvent, la substantive, adjective și verbe. Se pot forma foarte ușor compuse cu acest prefix, chiar dela teme vechi, când noțiunile în discuție se pretează. De pildă³: *subadministrator*, *subalimenta* (și sinonimul 'neaos' *subhrăni*, apoi *subnutri*), *subalpin*, *subaltern*, *subbibliotecar*, *subcarpatic*, *subdata* (RFR, Martie 1941, 627), *subdirector*; *subdivide* (și *subdiviza*), *subestima* (și sinonimul *subprețui*), *subevalua*, *subfilială*, *subinspector*, *sub-*

¹ După analogia impusă de existența perechii *luci-luciu* alături de *străluci* (care „cereă”, prin urmare, un *străluciu*, pentru complectarea porției).

² Alte citate nu dau, fiindcă nu le socot necesare. M. Sadoveanu îl întrebuințează ca adjectiv (*iese din mlaștinile străfunde*), sub influența lui *afund*, dar mai ales fiindcă, bănuiesc, îl simte drept echivalent românesc al lui *profund*.

³ Pun împreună împrumuturile și eventualele creații românești.

intendent, subînțelege, submarin (și sinonimul, din ce în ce mai rar întrebuințat, *submersibil*), *submultiplu, subordona(t), subprefect, subproducție, subscrie, subsemna, substrat, suburban*, etc.¹.

super-. Deși concurat de *supra-*, care s'a adaptat foarte lesne la sistemul limbii noastre, din cauza aspectului fonetic (cf. *(de)asupra, asupra*, etc.), și, mai ales în domeniul strict științific sau tehnic, de *hiper-*, acest prefix, așa de străin sub toate raporturile, a izbutit să se introducă la noi prin câteva cuvinte. Toate sunt de origine anglo-americană și fac parte din limbajul teatrului (în sens larg) și al sportului, mai scurt, al spectacolelor, domeniu în care Americanii de nord excelează. Ele ne-au venit, cred, prin intermediul limbii franceze, ca atâtea alte neologisme. Iată-le: *superarbitru*² (încă dela 1882, ne spune FF XV, 128), *superfilm, superrevistă* (teatrală!), *supernaturalism*³, *superviza, superviziona, supervizualiza*. După modelul acestora au luat naștere altele, care exprimă, în mod obișnuit, o nuanță ironică. Ironia vine dela combinarea unui prefix existent în termeni destinați să „uimească” lumea, adică să facă o reclamă exagerat de zgomotoasă, cu cuvinte care denumesc noțiuni serioase, chiar grave⁴. De pildă: *supercivilizat* (acea simpatie ironică, pe care o au domnișoarele *supercivilizate*, DA 93); *superdelict* (un spirit filozofic *superdelicat*, AV 145); *superfin* (sinonim perfect al lui *superdelicat*); *superservicii*; *superștiință* (*Doctorul Carrel își dă perfect seamă de toate greutatețile de făurire a unei asemenea „superștiinți”*, VR, Maiu 1939, 138)⁵.

supra-: *supraabundent* (și -*ță*), *supraalimenta*⁶, *supraarbitru*.

¹ Vorbirea populară și periferică introduce acest sufix, prin hiperurbanism, în locul lui *sus-* la verbul *susține* (*Eh, l-a subținut boierul. Altfel... e-he!*, AL, 23 Apr. 1933, 6, 1; *Il subține prefectul, — altfel crezi 'mneata că făcea purici aici?*, CL, 27 Ian. 1934, 8, 4).

² Concurat de *supraarbitru*, care se va impune cu vremea.

³ Format după *suprarealism* (și *surrealism*), cum probează înrudirea noțiunilor respective. (S'a recurs la *super-* în loc de *supra-*, fiindcă *supra-naturalism* ar fi fost echivoc.)

⁴ Când intenția satirică lipsește, *super-* este înlocuit prin *supra-* (v. mai încolo).

⁵ Fenomenul nu-i specific românesc, cum bănuiește ușor oricine. Pentru limba italiană, cf. B. MIGLIORINI, *Archivum romanicum* XXI, 211 urm., și *Saggi sulla lingua del novecento*, Firenze 1941, p. 55 urm. iar pentru franceză, cf. J. MARION, *Revue de philologie française* XLI, p. 70 urm., sub titlul foarte... elocvent, *Une mode nouvelle en linguistique: «le superlangage»*.

⁶ Cred că sinonimele „românești” *suprahra* și *supranutri* nu există, pe când opusele lor *subhra* și *subnutri* circulă (în special primul) mai mult decât modelul străin (*subalimenta*). Situația se explică prin faptul că, la noi, subalimentația este, din nefericire, un fenomen cu mult mai frecvent decât supraalimentația.

*tru, supracompensa (au început să joace un rol covârșitor, supra-compensând... deficiențele inițiativei particulare, VR, Aug. 1938, 108), supracompus (timpuri verbale supracompuse), supradubla (producția lor s'a supradublat, Man, 28 Iulie 1935, 3, 5), supraestima (și sinonimul supraprețui), supraeul (cf. non-eul), supraevalua, supraexcita, suprafavorabil, suprafiresc (după sinonimul, mult mai răspândit, supranatural, PC 122), supraindividual, supraintendent (funcțiune superioară în administrația bisericii evanghelice), supraîncălzit, supralicita(ție), supranațional (stat supranațional), supranaționalism (un sentiment de supranaționalism, AL, 16 Febr. 1936, 5, 1), supranume, supranumerar, supraofertă (și verbul supraoferta), supraom, supraproducție, suprapune, suprarealism, suprarealist, suprasatura, suprastrat (termen lingvistic, care se opune lui substrat), suprastructură¹, suprataxă, supratehnic(iza), supraveni (împotriva schimbărilor supravenițe în viață, AL, 2 Apr. 1939, 9, 2)², supraviețui. Cum vedem, compusele cu *supra-* sunt foarte numeroase. Unele s'au format în limba noastră, fără a avea un model străin, ceea ce însemnează că prefixul este productiv în sens strict. Aproape totdeauna el redă pe fr. *sur-* (v. mai jos), câteodată pe *super-*, care-i extrem de rar în limba franceză. Larga răspândire a lui *supra-* se datorește și nevoii subiectelor vorbitoare de a exprima un grad maxim al noțiunii respective, dar și faptului, pomenit mai sus, că acest prefix este simțit oarecum ca un element lingvistic băștinaș (din cauza mării asemănări fonetice și semantice cu *asupra* și *deasupra*).*

sur-. Apare foarte rar, pentru motivele arătate indirect chiar acum: fiind complect străin de spiritul limbii noastre, nu poate fi împrumutat ca atare decât în condiții cu totul speciale. Afară de *surclasa*, *surmena(j)*, *surplus*, *surprinde*, *surpriză*, *surveni*, care datează relativ de multă vreme, au intrat în ultimii ani încă două compuse cu acest prefix: *surrealism* și *surrealist*, ca numiri pentru cunoscutul curent literar și pentru reprezentanții lui (cf. VR, Aug. 1938, 90). Dar majoritatea contimporanilor noștri spun *suprarealism* (și *-ist*), iar cu timpul, sunt convins, aceste forme vor înlă-

¹ Opusul acestuia nu-i *substructură*, cum ar părea logic, ci *infrastructură*, căruia ar trebui să-i corespundă un *ultrastructură* (cf. *raze infraroșii*, alături și în opoziție cu *raze ultraviolete*).

² Autorul a înțeles, de sigur, să „românizeze” pe *surveni* (v. mai departe), dar n'a izbutit, căci acesta s'a încetățenit definitiv și nu mai poate fi modificat.

tura definitiv pe cele cu *sur-*. Este interesant și curios totodată că în atâtea cazuri fr. *sur-* a fost redat, din capul locului, prin *supra-*, sau luptă, în condiții neprielnice, cu acesta din urmă, care-l va învinge, pe când la cele câteva cuvinte înșirate mai sus el se menține și se va menține mereu. De ce nu-i posibil să spunem *supraplus*, *supraprinde*, *suprapriză*, etc.? Să fie numai chestie de obișnuință? Dar se pare că încă dela începutul României n'au „putut” să înlocuiască pe *sur-* prin *supra-*. Greu de răspuns, pentru mine chiar imposibil.

trans-. Destul de frecvent. Afară de compuse ca *transborda*¹, *transcrie*, *transfera*, *transforma*, *transporta*, *transpune*, ș. a., cu care ne-am deprins de mult, s'au ivit, în ultima vreme, numeroase altele. Printre ele figurează termeni geografici (în sens larg): *transalpin*, *transatlantic*, *transcarpatic*, *Transcaucazia*, *transhumanță*, *Transiordania*, *transoceanic*, *transsiberian*, etc., termeni filosofici: *transcendent* (cu derivatele *transcendental*, *transcendență*)², *transfigurație transsubstanțiere* (RFR, Iulie 1941, 143)³, sau științifici: *transfuzie*, *transmuta(ție)*, *transplanta(ție)*⁴ ș. a. Nevoia de a avea 'nume' pentru noțiuni necunoscute mai înainte se manifestă aici într'un mod foarte interesant. Astfel dela substantivele *transfigurație* și *transfuzie* s'au derivat verbele *transfigura* și *transfuza*, care ar putea fi și împrumuturi franțuzești directe, deși această ipoteză mi se pare mai puțin acceptabilă, din cauză că existența substantivelor în limba noastră precede pe a verbelor corespunzătoare. Venit direct din franțuzește este, cu siguranță, *transfer* (termen financiar): ideea însăși s'a ivit în Apus, și de acolo am luat-o noi. O creație verbală românească este, probabil, *transpărea* (*ce transpare din propria-i nebuloasă*, AL, 16 Apr. 1939, 7, 3-4), format dela *transparent*, care a fost simțit ca un fel de participiu prezent al verbului încă neexistent.

ultra-. Apare la termeni științifici: *ultrarază* (de obicei pluralul), *ultrasonor*, *ultrasunet*, *ultraviolet*, *ultravirus*, și politici: *ultrademagog* (cf. Clevetici *Ultrademagogul* al lui Alecsandri), *ultrademocrat*, *ultraliberal*, *ultraprogresist* (așa se proclama Cața-

¹ Confundat cu *transporta* de către oamenii incuți (care cer, la Iași cel puțin, bilete de tramvaiu „cu transportare”).

² Aceștia nu sunt, de sigur, prea recentți.

³ Trebuie să se fi zicând și *transsubstanția*, căci *transsubstanțiere* este un infinitiv substantivat.

⁴ V. observația făcută sub 2.

vencu), etc. Aceștia din urmă sunt totdeauna ironici, prin ei înșiși, indiferent de intențiile celui care-i întrebuințează. Ironia provine dela exagerarea conținută în prefix (cf. și formula *non plus ultra*, care este și ea utilizată în scopuri satirice). Dar nu numai în domeniul politic dăm peste această valoare a lui *ultra*. Cred că pretutindeni, cu excepția științelor pozitive. Nu-l găsim însă decât extrem de rar în alte ramuri de activitate, de pildă *ultrasuprarea-**list* (G. Călinescu).

B.

Numărul pseudoprefixelor (sau prefixoidelor) este cu mult mai mare decât al prefixelor. Și se înțelege de ce. Am arătat în introducerea prezentului capitol că pseudoprefixele servesc cu deosebire la formarea cuvintelor necesare pentru denumirea invențiilor și descoperirilor realizate în domeniul tehnic și științific. Grație progresului extraordinar al civilizației, acestea sunt cât se poate de multe și de variate. Urmează că terminologia lor se prezintă la fel: pentru fiecare instrument, preparat, etc. nou, un nume special. Dar nu numai atât. Pe măsură ce trece vremea, cantitatea produselor fabricate crește neconținut, și, odată cu ele, se înmulțesc cuvintele menite să le denumească. Aceasta însemnează că principalul nu există o limită pentru astfel de creații lingvistice.

Dacă în total numărul pseudoprefixelor este enorm și are tendința să devie tot mai mare, acela al cuvintelor formate cu fiecare din ele este, în general, neînsemnat. Invențiile, etc. înrudite prin natura lor și cerând, deci, numiri care să aibă un element comun sunt puține. De obicei ele sunt unice: se impun (și se perfecționează cu timpul, adesea până la nerecunoaștere, păstrându-și totuși vechiul nume) numai acelea care satisfac o necesitate sau o plăcere reală, simțită de un număr mai mare ori mai mic de oameni; celelalte dispar, se uită, cad în desuetudine, ele înseși și denumirile lor. Când situația se prezintă altfel, avem a face cu simple aparențe înșelătoare. Dacă pseudoprefixul *aero-*, de pildă, ne întâmpină la mai multe compuse (*aeroplan*, *aeronavă*, *aerodrom*, *aeronavigație*, *aeroport*, *aeronautică*, etc.), aceasta nu însemnează că fiecăruia din ele îi corespunde o invenție sau o descoperire nouă. Odată ce s'a creat acest mijloc de transport care este aeroplanul, trebuia, pentru organizarea și utilizarea lui practică, să se ivească o sumă de lucruri în legătură cu el, o serie de noțiuni în-

rudite, secundare, ale căror nume urmau în chip necesar să conțină unul (pe cel de bază) din elementele alcătuitoare ale termenului acceptat pentru invenția propriu zisă. Tot așa cu radio-: *radiodifuziune*, apoi *radiodifuză*, *radiofonic* (și *-nie*), *radiojurnal*, *radiopiesă*, *radioteatru*, *radiotelegramă*, etc.

Există, e adevărat, destule pseudoprefixe care se comportă ca prefixele înseși, adică se pot combina cu cuvinte și numeroase și deosebite unele de altele (în sensul că nu au un izvor obiectiv comun): *arhi-*, *bi-*, *multi-*, *neo-*, *omni-*, *pluri-*, *poli-*, *semi-*, etc. Ele ar trebui considerate ca pure prefixe, căci așa le tratează limba, și dacă totuși sunt puse printre pseudoprefixe, aceasta, din cauza originii lor: sunt cuvinte 'materiale', adică propriu zise (exprimă noțiuni), nu formale sau simple morfeme, ca prepozițiile, din care au ieșit prefixele, și lingvistica tradițională s'a deprins să le socotească numai pe acestea drept prefixe propriu zise¹. Din punct de vedere funcțional însă ambele categorii sunt perfect identice, căci joacă același rol în vorbire. Nici pseudoprefixele de felul lui *aero-*, *radio-*, etc. n'ar trebui puse într-o grupă aparte. Funcțiunea lor nu se deosebește prin nimic de a celorlalte, deci nici de a prefixelor. Diferă numai condițiile de fapt în care își îndeplinesc misiunea lor lingvistică.

Dar mai este ceva. Până aici am vorbit mereu numai de invenții, descoperiri, etc., adică de obiecte tehnice, în sens strict, ca și cum pseudoprefixele ar apărea exclusiv la cuvinte destinate să satisfacă nevoile civilizației pur materiale. Este drept că o bună parte aparțin acestui domeniu de activitate. O mulțime altele servesc însă la îmbogățirea terminologiei din lumea abstractă, a spiritului. Sunt, în primul rând, cele menționate mai sus (*arhi-*, *bi-*, etc.), despre care am afirmat că seamănă până la identitate cu prefixele, apoi destule dintre cele 'tehnice', precum *auto-* (*autocritică*, *autodidact*, *autonom*, *autosugestie*, etc. alături de *autoblindat*, *autocamion*, *automobil*, *automotor*, etc.), *fono-* (*fonologie*, cu familia lui, al. de *fonograf*), *grafo-* (*grafolog*, *-gie*, etc. al. de *grafofon*, *grafometru*), *mono-* (*monofobie*, *monolog*, *monomanie*, *monosilab*, *monoteist*, etc. al. de *monocultură*, *monoplan*, *monotehnic*, etc.) ș. a.

Această situație prezintă interes și din alt punct de vedere.

¹ O dovadă în plus că concepția istorică falsifică realitatea lingvistică, introducând distincții care nu există pentru aceasta, așa cum o reprezintă, la un moment dat, subiectele vorbitoare.

Spre deosebire de prefixe, pseudoprefixele manifestă adesea o vizibilă șovăire în ce privește valoarea lor semantică. Deși, la origine, cuvinte propriu zise (ori, poate, tocmai din această cauză!), ele nu-și păstrează totdeauna înțelesul lor exact: după cum se combină cu termeni de un fel sau altul, constatăm nuanțe diferite, adesea curioase, care nu sunt identice cu noțiunea exprimată de ele, atunci când apar ca cuvinte de sine stătătoare. Mai precis spus, sensul lor suferă modificări din cauza ambianței lingvistice în care apar. De pildă *auto-* însemnează '(prin) el însuși' (conform etimonului grecesc *αὐτός*) numai în compuse referitoare la om, la lumea spiritului (*autocritică*, *autodidact*, etc.). În celelalte, înțelesul original este foarte aproximativ, fiindcă nu-i direct¹: *autoblindat* nu ne trimete la un instrument care 'se blindează singur', ci la unul care, fiind blindat de oameni, se mișcă după aceleași principii tehnice ca automobilul (tot așa *autocar*, etc.); *autostrada* nu-i o 'stradă care se face ori funcționează ea însăși', ci servește pentru circulația automobilelor, etc. Așa dar punctul de plecare al acestor expresii îl constituie *automobil*, al cărui pseudoprefix își păstrează, într'adevăr, sensul original, cel puțin aparent (mașina respectivă se mișcă singură, fără intervenția unei forțe din afară). Acest sens se transmite la toate cuvintele care denumesc noțiuni înrudite, fără să corespundă etimologiei: subiectele vorbitoare au în minte noțiunea fundamentală, care le ajută să interpreteze just denumirile date celorlalte². La fel *fotocopie* nu însemnează 'copie luminoasă', ci 'copie obținută cu ajutorul fotografiei, prin mijloace fotografice', și nici *fotosculptură* n'are înțelesul literal de 'sculptură luminoasă', ci pe acela de 'procedeu fotografic pentru a reproduce sculpturile'³.

Din discuția de până aici, precum și din ceea ce s'a spus la începutul acestui capitol, rezultă, în general, că pseudoprefixele

¹ Raportul semantic dintre pseudoprefix și temă diferă, nu e acela pe care-l arată, adică ar trebui să-l arate, din punct de vedere strict logic, juxtapunerea lor.

² Vezi *Le français moderne* IV, 181 și MIGLIORINI, *op. cit.*, p. 10 urm.

³ Și prefixele prezintă funcțiuni multiple, de ex. *in-* neagă noțiunea exprimată de temă (*imposibil*, *indecent*, etc.), arată locul unde ea se află, se exercită, etc. (*imigra*, *incrusta*, *inscripție*, etc.). Dar aceasta, din cauză că prefixul însuși a avut dela început mai multe sensuri. Considerații de fapt, în legătură cu conținutul oarecum material al noțiunilor, nu intervin aici. Prin urmare, să ne ferim de a pune pe același plan situația descrisă mai sus, pentru pseudoprefixe, cu aceea a prefixelor. La acestea predomină elementul strict lingvistic, la acelea rolul de frunte îl are factorul 'lucru', adică 'materia'.

nu sunt productive. Limba noastră nu poate forma ea însăși compuse cu ajutorul lor, ci le împrumută de aiurea. De altfel chiar invențiile și descoperirile, adică obiectele respective, vin la noi din altă parte și aduc, așa zicând, cu ele denumirile date de autorii lor. Dar și în ipoteza că am avea a face cu o invenție românească lucrurile s'ar petrece la fel, în sensul că inventatorul ar recurge la un nume de factură internațională, alcătuit în conformitate cu tradiția consacrată în acest domeniu. Căoi nicăiri nu se observă mai bine decât aici strânssele relații dintre popoare, țări și continente, care înlesnesc transmiterea rapidă a tuturor produselor, împreună cu numele lor, dela un loc la altul. Nu numai pseudoprefixe, ci și temele cu care se combină ele sunt în marea majoritate a cazurilor, dacă nu totdeauna, de origine greco-latină, aparțin, deci, celor două mari limbi de civilizație europeană moarte de multă vreme. De aici caracterul oarecum artificial pe care-l au, din punctul de vedere al idiomelor moderne, formațiile în discuție. Neproductivitatea pseudoprefixelor nu-i exclusiv românească. O constatăm și în limbile occidentale, în sensul că, pentru crearea unui cuvânt menit să denumească o invenție nouă, se face apel direct tot la greacă și latină, chiar atunci când pseudoprefixul sau tema, eventual amândouă, există deja în alte compuse, anterioare. Prin aceasta pseudoprefixe se deosebesc esențial de prefixele propriu zise, care sunt adesea și ele de origine antică, împrumutate relativ recent (de pe la Renaștere încoace) din grecește și, mai ales, din latinește, dar s'au adaptat la sistemul limbilor împrumutătoare, devenind productive și comportându-se întocmai ca elementele vechi ¹.

Trebuiesc exceptate totuși pseudoprefixe de felul lui *arhi-*, *auto-*, etc. (v. aici mai sus, pag. 216), despre care am afirmat că seamănă foarte bine cu prefixele în ce privește funcțiunea, tocmai din pricină că sunt tratate de limbă (atât aiurea, cât și la noi) la fel cu acestea. Productivitatea lor (sau măcar a celor mai multe) nu-i prin nimic inferioară aceleia a prefixelor propriu zise, după cum se va vedea chiar acum.

Iată o listă aproximativă a celor mai obișnuite pseudoprefixe din limba noastră actuală: *aero-*, *arhi-*, *auto-*, *bi-*, *bio-*, *cinema-*, *crono-*, *cvadru-*, *cvazi-*, *dactilo-*, *demi-*, *demo-*, *dinamo-*, *electro-*, *eu-*, *filo-*, *fizio-*, *fono-*, *foto-*, *grafo-*, *gramo-*, *hidro-*, *ma-*

¹ Cf., pentru italiană, interesantele și subtilele observații pe care le face MIGLIORINI, *op. cit.*, p. 7 urm.

cro-, *mega(lo)-*, *micro-*, *mono-*, *moto-*, *multi-*, *neo-*, *omni-*, *paleo-*, *pluri-*, *plus-*, *pluto-*, *poli-*, *porto-*, *pseudo-*, *psih-*, *radio-*, *semi-*, *steno-*, *stereo-*, *tele-*, *termo-*, *tri-*, *vice-*, *xeno-*, *zoo-*.¹

aero-: *aerodinamică*, *aerodrom*, *aerofag(ie)*, *aerofob(ie)*, *aerograf(ie)*, *aerogramă*, *aerologie*, *aerometrie*, *aeromodel*, *aeronautic(ă)*, *aeronaval*, *aeronavă*, *aeroplan*, *aeroport*, *aeroscop*, *aerostatic(ă)*, *aeroterapie*, etc. Un termen interesant și puțin cunoscut, din domeniul artelor plastice, este *aeropictură* 'pictură de plein-air' (VR, Oct. 1938, 92)². În câteva compuse acest pseudoprefix are finala *-i-*: *aerifer*, *aeriform*, etc.

arhi-. Apare și în cuvinte relativ vechi, anterioare sec. XIX, precum *arhidiacon*, *arhiepiscop*, *arhiereu*, etc., unde-i de origine grecească (direct sau prin intermediu slav). De obicei însă ne-a venit din franceză: *arhiduce* (cu toată familia, destul de numeroasă), *arhimilionar*, *arhitect* (cu derivatele), *arhitravă*, *arhi-voltă*, etc. Interesează mai ales amănuntul că-i productiv. Limbajul familiar îl întrebunțează foarte des, ca un fel de particulă superlativă, la adjective și la substantive care exprimă 'însușiri'³: *arhicunoscut*, *arhiîncărcat*, *arhiplin*, *arhidobitoc*, *arhipungaș*, etc. Are aspecte variate: *arh-* (*arhanghel*), *arhe-* (*arhetip*), *arheo-* (*arheologie*), etc. Apare și în combinații ciudate, de ex. *arhiomorî* (*opera sa va fi disecată, compartimentată, explicată și arhiomorîtă prin aceste operații*, VR, Dec. 1939, 37), datorită tocmai expresivității lui și posibilității de a se detașa cu mare ușurință de temă.

auto-. Foarte răspândit. Afară de formații cunoscute, ca *autobiografie*, *autobus*, *autocefal*, *autocritică*, *autodidact*, *autograf*, etc., apoi (mai recente) *autoblindat*, *autocamion*, *autocar*, *automotor*, ș. a., există numeroase altele, dintre care menționez pe *autoanaliză*, *autocombustiune*, *autoelogiu*, *autoexamen*, *autoplastie*, *autotipie*, etc. Fapt vrednic de remarcat este că productivitatea acestui pseudoprefix se întinde și la verbe, ceea ce mi se pare o noutate, mai ales românească: *autoanaliza*, *autocritica*, *autodepăși* (infinitivul lung substantivat, AL, 26 Ian. 1936, 5, 5), *autoelogia*, *autoexamina*, *autogăsi* (*între vișiu și virtute stă punctul autogăsirii*, CL, 17 Nov. 1934, 4, 5), *autohotărî* (*crediința în posibilitate și auto-*

¹ În cele ce urmează mă voiu opri numai la pseudoprefixele frecvente sau, eventual, productive.

² *Plein-airism*, cum spun cei mai mulți.

³ Sinonim aproximativ cu *extra-* hiper-, *super-*, *supra-*, *ultra-*.

hotărîrea omului, VR, Aug. 1934, 61), *autoimita* (încearcă să se autoimite, *ibid.*, Ian. 1938, 50), *automodela*, *automutila* (FM 74), *autonega(re)*, *autopedepsi*, *autosensibiliza*, *autospiritualiza*, *autosugestiona*, etc. Se poate spune că orice verb transitiv este apt să se combine cu *auto-*, atunci când acțiunea lui este imaginată ca răsfrângându-se asupra celui care o săvârșește. Inlocuirea lui 'însuși' sau 'singur' prin *auto-* este preferată de subiectele vorbitoare, din cauza scurtimei și expresivității verbului compus, care mai prezintă și avantajul că conține o ușoară nuanță ironică¹.

bi-. Apare în numeroase formații curente: *bicarbonat*, *biceps*, *biconcav*, *biconvex*, *bifurca*, *bigam* (și *-ie*), *bilabial*, *bilateral*, *bimestru*, *bioxid*, *bipolar(itate)*, etc., dar și în unele mai puțin întrebuintate: *biatomic*, *bibazic*, *bicameral*, *bicord*, *biflor*, etc. Ar părea productiv, judecând după *bianual*, *bilunar*, *bisăptămânal* (T. Vianu), etc., dar cred că aceste cuvinte sunt, în realitate, calcuri după frc. *bisannuel*, *bimensuel* (< rom. *bimensual*), *hihebdomadaire* (cf. *săptămânal* = frc. *hebdomadaire*). De adăugat și verbul *bipolariza*².

demo-. Deși rar, mă opresc asupra lui, pe de o parte pentru că îl găsim la câteva cuvinte neînregistrate în dicționare, precum *demofilie*, *demofobie*, *demologie*, iar pe de alta, și mai ales, din cauza întrebuintării lui extrem de dese în ultimii ani, de când cu lupta contra democrației. Pornind dela ideea reacționarilor de pretutindeni că 'democrație' însemnează 'demagogie', 'plutocrație' ș. a., s'a ajuns la o modificare serioasă a înțelesului acestui pseudoprefix, precum și la combinarea lui cu diverse formații, mai mult ori mai puțin înrudite din punct de vedere semantic (afectiv sau subiectiv), de pildă *demoplutocrație* (și *plutodemocrație*), *demomasonerie*, care circulau în presa zilnică din timpul ultimului războiu.³

electro-. Date fiind progresele realizate și realizabile în domeniul electricității, acest pseudoprefix este și va fi foarte viu. Iată un număr de exemple: *electrochimie* (și *-mic*), *electrocultiva*,

¹ Cf. de pildă: *își autodau la cap cu un certificat* (VR, Aug.-Sept. 1937, 106), creație voită, în care *auto-* are sens 'reciproc'.

² Situația creată în Germania de ultimul războiu a îmbogățit limba noastră (prin intermediul francezei) cu un termen nou: *bizonie* 'sistemul de conducere în comun a zonelor engleză și americană din Germania' (adj. *bizonal*).

Aceste creații sunt de origine italiană.

electrocuta (și *-cuțiune*), *electrodinamic(ă)*, *electrogalvanic*, *electromagnet(ism)*, *electrometalurgic*, *electrometru* (și *-trie*), *electromotor*, *electromotrice*, *electrotehnic(ă)*, *electroterapie*, etc.

etno-. Sunt foarte puține cuvinte formate cu el, de pildă *etnogeneză*, *etnografie*, *etnologie*, *etnopsihologie*. Dacă m'am oprit totuși asupra lui, este din cauza unei creații recente, care cred că există numai la noi: *etnocrație* (cu adj. *etnocratic*, în formula *stat etnocratic*). Autorul ei, un cunoscut demagog naționalist, a înțeles s'o substituie lui *democrație*, combătut cu înverșunare în vremea fascismului. De altfel ne putem aștepta să se ivească și alte formații cu *etno-*, grație atenției mari cari se dă astăzi noțiunii 'popor'.

eu-. Apare rar, de ex. *eufonic* (și *eufonie*), *euritmie* (și *euritmie*), apoi în două cuvinte (poate în mai multe), aparținând terminologiei medicale recente și care lipsesc în dicționare; *eugenie*, *eutanasiu* (primul are și derivate: *eugenetic*, *eugenetică*).

filo-. Neobișnuit de frecvent. Dela orice nume etnic se poate forma un compus cu acest pseudoprefix, mai ales astăzi, când situația internațională, cu atmosfera morală pe care a creat-o silește oarecum pe oameni, chiar pe cei obiectivi, să ia atitudine pentru unele popoare (și, evident, contra inamicilor acestora). Subt raportul lingvistic interesează faptul că *filo-* poate sta (pierzând pe *o*) și după cuvântul cu care se combină: *filoenglez*, al. de *anglofil*, *filofrancez-francofil*, *filogerman-germanofil*, *filo-român-românofil*, *filoturc-turcofil*, etc.¹ Observăm că la unele din aceste formații tema prezintă aspecte diferite, după cum este precedată sau urmată de pseudoprefix. În prima ipoteză, are înfățișarea ei obișnuită, adică întreagă: *englez*, *francez* (tot așa *japonez*, *portughez*, *suedez*, etc.), în cealaltă, apare suf. *-ez*, ba, câteodată, subt o formă neexistentă, ca cuvânt independent, în limba noastră (cazul lui *anglofil*, apoi al lui *italofil*, *japono-fil* ș. a.). S'ar putea gândi cineva la funcțiuni diferite, și anume: pus în urma lui *fil(o)-*, numele etnic are sens substantival-adjectival, pe când înaintea lui, sens pur substantival. Pentru această interpretare ar pleda *ne(a)mfofil*, căruia nu-i corespunde un *filoneamț*. Dar este o simplă iluzie. Lipsa lui *filoneamț* se datorește împrejurării că *Neamț*, fiind un cuvânt vechiu și simțit ca popular, nu

¹ *-fil* apare și la termeni științifici: *clorofil(a)*, *hemofil(ie)*, *hidrofil*, etc.

se poate combina cu *fil-* decât într'un singur fel, în acela anume care păstrează întregii formații caracterul adjectival. Căci, indiferent de poziția reciprocă a elementelor alcătuitoare, compusele în discuție au valoare de adjectiv, ne trimet la 'atitudinea' cuiva, deci la un fel de calitate. Intervine însă și un factor pur exterior, aș zice mecanic: condițiile în care pseudoprefixul se alipește la temă variază, fiind în funcțiune de aspectul fonetic al acesteia. De aceea spunem, de ex., numai *filoportughez*, *filospaniol*, etc., nu și *portughezofil*, *spaniolofil*, etc. Chiar *italianofil* merge greu (am prefera, de sigur, dacă am fi siliți să recurgem la o formație în *-fil*, pe *italofil*, ca în cazul lui *anglofil*: parcă ar fi vorba de dragoste pentru Italia, nu pentru poporul italian ¹).

foto-. Are o situație întru câtva asemănătoare cu a lui *electro-* (v. mai sus), și pentru același motiv (rolul mare pe care-l joacă astăzi fotografia în diverse ramuri de activitate științifică și practică). De ex.: *fotochimie*, *fotocopie*, *fotocromie*, *fotoelectric*, *fotofobie*, *fotogetic* ², *fotogramă*, *fotogravură*, *folitolografie*, *fotologie*, *fotometrie*, *fotoscopie*, *fotosculptură*, *fotosferă*, *tototelefonie*, *tototelegrafie*, *tototerapie*, *tototipie*.

micro-. Excluziv în termeni științifici: *microbiologie* (cf. și *inframicrobiologie*), *microbiolog(ist)*, *microcefal(ie)*, *micrococ*, *microcosm(ic)*, *microfilm*, *microfotografie*, *micrograf(ie)*, *microgram*, *micromanie* ³, *micrometru* (și *-tric*, *-trie*), *microscop(ie)*, etc. Cf. și *micrò* (pentru *microfon*, ca în franceză): *care convîn mai mult microului* (AL, 25 Dec. 1938, 12, 4), apoi *microvietate* (creat, cu intenție, după *microorganism*[?]): *din pricina unei microvietăți stupide și isterice* (Ins, Apr. 1938, 19) ⁴.

mon(o)-. Foarte frecvent. De ex.: *monarh* (cu toată familia, destul de bogată), *manobazic*, *monoclinic*, *monoclu* (cu derivatul *monoclat*, curent în vorbirea zilnică, cf. și AL, 7 Dec. 1934, 8, 3), *monocord*, *monocotiledon(at)*, *monocrom(ie)*, *monocultură*, *monofazic*, *monofobie*, *monogam(ie)*, *monogeneză*, *monograf(ie)*, *monogram(ă)*, *monohidrat(at)*, *monolog(a)*, *monomahie*, *monoman(ie)*,

¹ Tot așa, în locul lui *spaniolofil*, incomod, am zice *ispanofil*. Ar fi de adăugat *aliatofil*, al. de *filialiat* (în vremea ultimului războiu).

² Curent în vorbirea familiară și având adesea (poate totdeauna?) o ușoară nuanță ironică, la adresa oamenilor frumoși sau presupuși astfel (mai ales a femeilor). Poate de când cu concursurile de frumusețe pentru casele de cinematograf americane?

³ Se opune lui *megalomanie*.

⁴ Autorul este G. Topîrceanu.

monometalism (și *-list*), *monoplan*, *monoradiculat*, *monorim(ă)*, *monosilab(ic)*¹, *monosperm*, *monostrofă*, *monoteism* (și *-teist*), *monotelism*, *monotip*, *monoton(ie)*, *monotreme*, *monovalent*, etc.

moto-. Rar, având totuși tendința de a se răspândi (în legătură cu progresele tehnice motorizate): *motobatoză*, *motocar*, *motocicletă* (și *-ciclism*), *motocultură*, *motomecanic* (și verbul *-mecniza*), *motonavă* (și *-nautic*), *motosirenă*.

multi-: *multicolor*, *multiform*, *multilateral*, *multinațional*.

omni-. Cu excepția lui *omnivivor*, celelalte cuvinte, foarte puține, de altminterlea, formate cu această particulă au sens ironic: *omnipotent*, *omniprezent* (și *-prezență*), *omniștient* (și *-știință*). Echivalentele lor curente sunt *atotputernic* (pentru primul), *atotștiutor* sau *atoateștiutor* (pentru ultimul). Presa zilnică a creat (mai exact spus, creiază... din când în când) un compus necunoscut aiurea: *omnilateral* (prin contaminarea lui *multilateral* cu una din formațiile menționate aici)².

poli-. Neobișnuit de des. De ex.: *poliandrie*, *polibazic*, *policlinică*, *policrom(ie)*, *polifonic* (și *-nie*), *poligam(ie)*, *poligeneză*, *poligenism* (și *-nist*), *poliginie*, *poliglot*, *poligon(al)*, *poligraf(ie)*, *poliform(ism)*, *polipetal*, *polipod*, *polisepal*, *polisilab(ic)*, *polisintetic* (limbi *polisintetice*), *polisilogism*, *polisportiv*, *politehnic(ă)* (și *-ician*), *politeism* (și *-teist*), *politonal*, *poliurie*, *polivalent* (și *-ță*), *polivergent* (și *-ță*), etc.

proto-. Alături de termeni aparținând limbajului administrativ (în sens larg) și care ne-au venit din grecește (direct sau prin intermediu slav), precum *protipendadă*, *protodiacon*, *protoierea*, *protonotar*, *protopop*, *protopsalt*, etc., există foarte mulți alții, cu caracter științific, împrumutați, ca de obicei, din francezește: *protargol*, *protobromură*, *protocarbonat*, *protocarbonură* (și *-urat*), *protoclorură* (și *-urat*), *protoiodură*, *protoistorie* (și *-ric*), *protoplasmă*, *protosulfură*, *prototip*, *protozoar*, etc.

pseudo-. Cuvinte oarecum fixate în limbă, compuse cu această particulă, sunt extrem de puține. În schimb, există posibilitatea de a-l combina, în principiu, cu orice substantiv sau adjectiv, care, grație noțiunii exprimate, poate fi determinat de sinonimul fals. De pildă: *pseudodemocrat*, *pseudoinginer*, *pseudoinvalid*, *pseudoistoric*, *pseudomedic*, *pseudoofițer*, *pseudopatriot*,

¹ Și verbul, de tot recent, *monosilaba*.

² Cf. și *plurilateral* (Ins I, 1, 675).

pseudoprefia, pseudoprofesor, pseudosavant, pseudotimid, pseudovirtuos, pseudoziarist, etc.

radio-: *radioactiv(itate), radioasculta(re), radioaudiție, radio-comentator, radioconducător, radiodifuziune (și -fuza, -fuzor), radioemisiune, radiofon (și -ic, -ie), radiofona (piesă radiofonată), radiogoniometrie, radiografia (și -fic, -fie), radiogramă, radiojurnal, radiolog(ie), radiometru, radiopiesă, radioprogram, radioscopie (și -pic), radioteatru (și -tral), radiotelegramă (și -grafia, -grafic, -grafie), radioterapie, radiotransmisiune, radiovaliză, etc.*

semi-. E mai frecvent decât rezultă din cuvintele înregistrate de dicționare: *semicerc, semicircular, semicivilizat (și -ație), semiconsonantă (și -consoană), semilună, semisferă, semison, semiton, semivocală, etc.* Căci, pe lângă acestea, există altele, dintre care se bucură de o circulație mai largă *semicult, semidoct, semîntineric, semioficial, semisavant, semiurban (și -niza)*. Primele două și ultimele două au sens peiorativ (din cauza noțiunilor respective, care, pentru a fi luate... în serios, trebuie să fie... întregi, nu jumătăți) ¹.

tele-: *telefon (cu familia-i destul de numeroasă), telefot², telefotografie (și -fiă), telegraf (cu derivatele), telegramă, telemetru (și -tric, -trie), telepatie (și -tic), telescop(ie), etc.* În timpul din urmă au apărut *telecomandă (cu vb. -ă), telecomunicație, tele-scriptor, telescripțiune și televiziune.*

termo- (în cuvinte strict științifice): *termocauter, termochimie (și -mic), termodinamic(ă), termoelectric(itate), termogen(ie), termograf, termologie, termometru (și -ic, -ie), termoscop(ie), termosifon, termostat, termoterapie.*

tri-: *triandru, triangulațiune, triatomic, tribazic, tricapel, tricefal, tricichlu, tricliniu, tricolor, tricorn, triedru, trienal, trif-tong, triglif, trigon(ometrie), trilateral, trilobat, trilogie, trimestru (și -trial), trimorf, trinom, tripartid, triped, tiremă, trisecțiune, triumghiū, trivalent, trizonie (despre zonele americană, en-*

¹ DE 1135 notează un *semicdrturar* (cu derivatul *-rdresc*), sinonim cu *semisavant* și pe care nu l-am întâlnit niciodată. În schimb, nu cunoaște pe *semicult* (cu subst. *semicultură*) și pe *semidoct*, care sunt foarte răspândite (și exprimă mult mai clar nuanța defavorabilă, grație faptului că ambele elemente alcătuitoare sunt neologisme, iar noțiunea însăși e recentă).

² Insemnează 'aparatură prin care se pot transmite diferite semnale, cu ajutorul unor lămpi electrice, roșii și albe' (DE).

gleză și franceză, din Germania, care s'au unit din punct de vedere economic), etc.

zoo: *zoofit*, *zoograf(ie)*, *zoolatru* (și *-trie*), *zoolit*, *zoolog(ie)*, *zoomorfie* (și *-fic*, *-fism*), *zoospor*, *zootehnic* (și vb. *-ciza*, apoi subst. *-nie*), *zooterapie*, etc.

CAP. III: COMPUSE PROPRIU ZISE.

O separație tranșantă între compusele propriu zise și formațiile discutate în capitolul imediat precedent sub B este greu de făcut. Toate pseudoprefixe sunt, în fond și la origine, cuvinte în sensul cel mai strict: substantive, adjective, etc. (așa dar nu simple morfeme sau forme gramaticale, cum sunt marea majoritate a prefixelor, care provin din prepoziții). Din acest punct de vedere nu este nicio deosebire între compusele cu pseudoprefixe și compusele propriu zise, cum le voi considera în prezentul capitol, și adică formații alcătuite din două, eventual trei elemente, care există, cu însemnarea și funcțiunea lor bine determinate, și în afara compusului respectiv, deci ca cuvinte de sine stătătoare. Este drept că pseudoprefixe au această calitate în limbile greacă și latină, de unde au fost împrumutate, nu și în idiomele actuale, care le folosesc în diversele lor compuneri. Numai întâmplător se găsește câte unul care să trăiască și în acestea din urmă, de ex. *aer(o)*- sau *mult(i)*-. De aceea compusele cu pseudoprefixe trebuiesc oarecum învățate, ca niște cuvinte străine, și adesea chiar oameni de cultură le pot înțelege greșit sau aproximativ, ceea ce nu se petrece cu compusele propriu zise. Această deosebire, neimportantă în principiu, este totuși suficientă, pentru a justifica separarea celor două categorii de compuse. Căci interpretarea faptelor lingvistice ține seama (se impune să țină seama) de subiectul vorbitor, de modul cum „simte“ acesta limba sa maternă.

Ar mai fi de amintit, tot sub raportul formal, că la compusele propriu zise elementele alcătuitoare se leagă, câteodată, prin prepoziții (cf. *fărădelege*, *untdelemn*, ș. a.). Acest procedeu nu se întâlnește la formațiile cu pseudoprefixe, de sigur din cauza caracterului lor anacronic și artificial, care nu îngăduie îmbinarea a două cuvinte aparținând unor limbi moarte cu ajutorul unui in-

strument gramatical luat dintr'o limbă vie.¹ Dar deosebirea este absolut neînsemnată, chiar de fapt, pentru motivul că intervenția unei prepoziții constituie o excepție, regula fiind tot sudarea pură și simplă a componentilor, fără a se recurge la un element special de legătură.

În ce privește sensul, ambele specii de compuse seamănă perfect una cu alta. Numai formal avem un cuvânt compus, adică mai multe cuvinte. Semantic, avem unul singur, căci noțiunea respectivă este unică, întocmai ca în cazul elementelor lingvistice simple. Subiectul vorbitor nu analizează, nu sezisează înțelesul fiecăruia dintre componenți, ci numai suma (sau, mai exact, produsul) lor, care reprezintă o unitate desăvârșită.

În cuprinsul compuselor propriu zise se poate face distincția între compuse adevărate și 'juxtapuneri'. Așa procedează, de pildă, B. MIGLIORINI. *Atti del III Congresso internazionale dei linguisti*, Firenze 1935, pag. 216, care dă ca exemple (din italianește) pentru prima subdiviziune pe *tagliaferro*, *pettirosso*, iar pentru a doua pe *cassaforte* (și fr. *monseigneur*). Chestia este și mai delicată decât separarea compuselor cu pseudoprefixe de celelalte, pe de o parte pentru că intervine, în apreciere, un element subiectiv, fatal variabil dela om la om și dela caz la caz, iar pe de alta, din cauză că concepția însăși (obiectivă, adică științifică) despre noțiunea 'compus lingvistic' diferă (v. CH. BALLY, *Linguistique générale et linguistique française*, Paris 1932, pag. 101 urm.). De aceea cred că-i preferabil să renunț aici la o grupare a compuselor românești după acest criteriu, cu singura excepție a puținelor combinații de felul lui *femeie-vamp*, *roman-fluviu*, etc., care, indiferent ce nume le dăm, trebuiesc despărțite de celelalte.

Limba noastră nu este prea bogată în cuvinte compuse. (Constatarea se potrivește, în linii mari, pentru toate idiomele romanice.) Observăm totuși o activitate destul de vie și în acest domeniu. Subiectele vorbitoare (mă gândesc la Românii culți) simt nevoia compunerii mai des și mai puternic astăzi decât odinioară, din cauza complexității vieții spirituale și materiale. La aceasta se adaugă influențele străine, în sensul că noțiunile exprimate prin cuvinte compuse în alte limbi ni se pare firesc să le redăm la fel, când facem traduceri sau adoptăm termenii tehnici

¹ Afară de asta, în grecește și în latinește mijlocul obișnuit, dacă nu exclusiv, de compunere era alipirea celor două elemente lingvistice (raportul dintre ele se exprima prin dezințe).

necesari disciplinelor științifice. Urmarea este că româna actuală posedă un număr relativ mare de compuse și totodată se arată dispusă să le înmulțească. Căci avantajul pe care l-am relevat în capitolele despre sufixe și prefixe, acela al 'scurtimii', deci și al expresivității, există și aici. Ca de obicei, inovațiile vin dela scriitori. Unele sunt mai reușite, altele mai puțin sau deloc reușite. Multe sunt produse momentane, adică trecătoare, menite să satisfacă o necesitate stilistică de o singură clipă. Le voi înregistra pe toate, fiindcă intenția mea este, ca și până aici, să dau o imagine cât mai fidelă a limbii noastre actuale. Gruparea o fac după natura morfologică a elementelor alcătuitoare.

§ 1. Subst. + subst.: *bloc(k)-notes*¹; *fero-aliaj*; *iudeo-capitalist*, *iudeo-comunist*, *iudeo-mason(erie)*², etc.; *floricultor* și *legumicultor* (după modelul mai vechilor *pomicultor*, *viticultor*, etc.), alături de *floricultură* și *legumicultură*; *Nordamerican* (tot așa *Sudamerican*, cf. AL, 9 Apr. 1939, 9, 3)³; *omucidere* și *omucigaș* (acesta are și valoare adjectivală, OP II, 196) după modelul frec. *homicide*; *pruncucidere* și *pruncucigaș(ă)*, subț influența frec. *infanticide* (termeni juridici, ca și cuvintele imediat precedente); *strejinoapte* (*In jurul nostru se foiau și forfoteau jivinele strejinoapți ale orașului Cr 61*)⁴. Mai dese sunt formațiile în care al doilea termen este *fobie* sau *manie* (toate cu sens peiorativ): *anglofobie*, *francofobie*, etc., *germanomanie*, *turcomanie*, etc. Teoretic, dela orice nume etnic se pot crea astfel de compuse. Marea lor majoritate au caracter trecător, așa dar valoare pur stilistică. Și numele de persoană se pretează, ceva mai puțin ușor, la combinații de această natură: *eminescofobie*, *eminescomanie*⁵. Și mai efe-

¹ Intrebuințat tot mai rar, fiind înlocuit prin simplul *notes* (pronunțat cum se scrie). Aceasta probează că compusul este simțit ca greoiu și neconform cu spiritul limbii noastre.

² Prin apariția lui împreună cu numeroase substantive (presa noastră reacționară și șovină, imitând pe cea străină, în special italiană, vorbea și de *iudeo-democrație*, *iudeo-plutocrație*, chiar *iudeo-plutodemocrație*, etc.), *iudeo-* tindea oarecum să devie un pseudoprefix.

³ Cu alt înțeles decât *American de nord*, resp. *de sud*. Se articulează ca substantivele simple: *Nordamericanul*, etc.

⁴ Curioasă această formație, alcătuită din două substantive, dar cu valoare și flexiune adjectivale. Cf. *strajameșter*, *ardelenism*, după care se va fi luat Mateiu Caragiale, când a venit cu inovația sa. Ca model a servit, cu siguranță, germ. *Wachtmeister*. Să se compare și ung. *örmeister*.

⁵ Nu interesează, dacă aceste cuvinte există sau nu. Ele sunt posibile. Numele marelui poet a servit și la crearea altui compus, acesta real: *eminescologie* (Leca Morariu), cu derivatul *eminescologie*, care pare că a prins în parte.

mere, fiindcă nu li se simte nevoia, sunt *gigantomanie* (L. Blaga), apoi *neologismofagie*, *neologismomanie* (și *antineologismomanie*), *purismomanie* (toate au de autor pe Leca Morariu)¹.

Câteodată cele două substantive care se combină sunt legate printr'o prepoziție. Avem, mai întâiu, pe *capodoperă*, împrumutat din italianește, care-i perceput ca un cuvânt compus (grație faptului că limba noastră posedă toate elementele lui alcătuitoare) și de aceea analizat în *cap-de-operă* (mulți Români spun și scriu așa). Și subț acest aspect tot compus rămâne, numai că articolul se adaugă la primul substantiv (*capul de operă*). Conștiința compunerii este mai slabă, găsind sprijin exclusiv în unitatea noțiunii, nu și în elementul formal. Cu acest cuvânt seamănă foarte bine *mână de lucru* (după fr. *main-d'oeuvre*, cf. *chef-d'oeuvre*), care sună și *manoperă*, deși se poate confunda cu *manoperă* < ital. *manopera*, fr. *manoeuvre*. Aceeași situație are *fată-în-casă* (*contemplarea mută a acestei fete-în-casă*, VR, Dec. 1937, 66): unitate semantică desăvârșită, exprimată prin trei cuvinte. Dacă ar mai fi îndoială asupra naturii lui de compus, amănuntul că în exemplul dat prepoziția se păstrează, adică nu-i înlocuită prin *din* (cf. *lucruri în casă*, alături de *aceste lucruri din casă*), ar face dovada definitivă. De altfel autorul însuși îl simte așa, căci îl serie *fată-în-casă*. Pe cale de a deveni compus propriu zis este *zori de zi(uă)*: *într'un zori de zi* (Thur 88); *Ceva clar și simplu, ca un zori de zi la țară* (HYSt 241)².

§ 2. Adjectiv + subst. Combinația aceasta pare mai frecventă decât precedenta, lucru firesc, dacă ne gândim că sintaxa limbii noastre cunoaște mult mai des formula substantiv determinat de adjectiv decât substantiv determinat de substantiv (fără ca al doilea substantiv să stea la genitiv ori să fie legat de primul printr'o prepoziție). Curioasă este numai topica: adjectivul stă înaintea substantivului, nu, ca de obicei, în urma lui. Aceasta arată că avem a face cu imitația unor modele străine, cum vom vedea, fără nicio dificultate, din exemplele care urmează.

¹ Un compus, foarte recent, de sigur, este *undamtru* 'aparat pentru măsurat undele la radio' (<fr. *ondemètre*, *ondomètre*). Tot aici aparțin formații ca *dactilografie* (și *dactilograf*), care se pot combina cu *steno-* (de la *stenografie*), spre a da naștere lui *stenodactilografie*. Cf. și *stenodactilo-secretar(ă)*.

² Cf. *un*, singular, înaintea plur. *zori* (din cauză că *zori* nu-i perceput izolat, ci împreună cu ce urmează).

De altmintrelea și compusele menționate în § 1 tot subț imbold din afară au luat naștere. Căci, am spus deja, sistemul limbii române este, în general, refractar la compunerea propriu zisă.

Iată exemple: *alto-relief* (< frc. *haut-relief*), *bas(s)o-relief* (< frc. *bas-relief*, ital. *basso-relievo*), *clarviziune* (foarte răspândit) < frc. *clairvoyance* (are și aspectul, mai „românesc“, *clarvedere*)¹; *liber-arbitru*, *liber-cugetător* (< frc. *libre-penseur*; cf. și *liber-pansor*, cum s'a zis o bucată de vreme), *liber-profesionist*, *liber-schimb*, cu derivatul *liber-schimbist*² (< frc. *libre-échange*, *libre-échangiste*); *prim-amorez*, *prim-comisar-regal*, *prim-ministru*, *prim-președinte*, *prim-procuror*³, *prim-plan* (*prime-planuri*, *fizionomii fotografiate...*, AL, 13 Febr. 1938, 17, 1: dintr'o cronică cinematografică), *prim-rol* (*să î se încredințeze prime-roluri*, ibid., 15 Aug. 1937, 14, 4), etc.; *scurt-circuit*, plur. *scurt-circuite* (< frc. *court-circuit*) ș. a. Diferite de acestea, prin faptul că adjectivul se acordă cu substantivul, care primește, el singur, dezințele flexionare, sunt: *bunăstare* (*bunăstarea generațiilor viitoare*, VR, Sept.-Oct. 1935, 87), creat după modelul lui *bună-cuvîntă*, *bună-voință*, etc. (pentru acestea, cf. frc. *bienséance*, *bienveillance*, dar și *bunăvestire*, etc., decalcat după un sinonim slav); *bunăvoie* (*nu-și pierdea bunăvoia*, CSt VII, 142), cf. *bunăvoință* (ca formație) și *bună dispoziție* (ca înțeles)⁴; *dublă-vulpe* (*cucoanei cu dublă-vulpe*, AL, 17 Ian. 1937, 8, 3). O situație specială au porto-

¹ Faptul că adjectivul nu se acordă cu substantivul ar proba că funcțiunea lui este adverbială. Ipoteza aceasta implică alta, aceea că substantivul este simțit, măcar parțial, ca temă verbală. Aceasta se potrivește, din punct de vedere strict formal, numai pentru *clarvedere*. Să nu uităm însă că avem a face cu un calc după limba franceză, unde *clair-* (deși fără *-e*) nu poate fi interpretat ca adverb, căci ar trebui să sune *clairement*.

² Deși puse la un loc, aceste formații n'au toate o situație identică. La primul și la ultimul sudura elementelor alcătuitoare e mai laxă, dovadă forma articulată (*liberul arbitru*, *liberul schimb*, alături de *liber-cugetătorul*, *liber-profesionistul*).

³ Și aici trebuiesc făcute distincții. *Prim-amorez* și *prim pretor* sunt tratate ca adevărate compuse (*fotografiile... prim-amorezilor de cinematograf*, MN 114; *congresul prim-pretorilor*), celelalte merg cu *liber-arbitru* de mai sus (*primul ministru*, *primul președinte*), dar au tendința să se asimileze cu *prim-amorez*, căci se spune, tot mai des, și *prim-ministrul țării*, *prim-președintele curții*, etc. Deosebirea se explică: *prim-amorez* nu este un „*primus inter pares*“, un amorez care să stea în fruntea altor amorezi, ci un personaj unic (tot așa *prim-pretor*), pe când *primul-ministru*, etc. au o poziție privilegiată, superioară, față de ceilalți miniștri, președinți, etc. Pe la 1860 se zicea și *ministru prim* (VR, Oct. 1938, 55, n. 3).

⁴ Dicț. Acad., s. v. *bun* (IV), notează un mare număr de compuse cu *bun* + subst. Aproape toate sunt, într'un anumit sens, discutabile.

franc, post-restant, etc., care, deși, ca topică, se conformează normelor limbii noastre, au aer străin, în ciuda relativei lor vechimi¹. Cu acestea merge recentul *spațio-temporal* (RFR, Aug. 1942, 437).

Creație foarte izbutită, dar care a rămas fără ecou, din cauza caracterului ei personal și trecător, este *bătrinosaur* (*Viitorul începea agresiv majusculele cu mine și cu generația mea; ceilalți erau trecutul, bătrinosaurii*, Ins, Maiu 1939, 300).²

§ 3. Prepoz., adv., etc. + subst.: *după-prânză* (*A doua zi de Crăciun era liniștită... și după-prânza întinsa ca o pustietate* OMD 189), cf. *după-amiază* (iar ca sens, *după-masă*, care este de asemenea tratat ca un compus, cf. *după-mesele sunt liber*); *fără-de-grijă* (*libertatea și fără-de-grija*, Drom 367), *fără-de-nădejde* (*cumplită fără-de-nădejde a lui Manlache*, VVD 308), *fără-de-rost* (*mi-am dat din nou seama de fără-de-rostul meu*, OC 164), cf. *fără-de-lege*,³ *fără-timp* (*Și care n'are niciun înțeles în fără-timpul existenței noastre*, PhV 31)⁴; *mai-bătrân* (*mai-bătrânul ține la funcțiunile lui*, VR, Iunie 1938, 19)⁵, *mai-mărime* (*mai-mărimile se gândesc la orice*, CL, 21 Martie 1936, 5, 1)⁶; *tot-la-canal* (*compoziția totului-la-canal*, ȚK 143); *treicolor* (Ins, Iulie 1938, 141)⁷.

§ 4. Adj. + adj. Extrem de răspândit este tipul *anglo-bur, franco-german, româno-bulgar, ruso-turc, etc., critico-estetic, istorico-literar, etc.* În principiu, nu există adjective care să nu se poată combina în acest chip, cu condiția, bine înțeles, ca noțiunile exprimate de ele să fie înrudite sau să aibă legătură logică⁸. Alături de astfel de compuse, relativ vechi, cel puțin ca

¹ Că majoritatea compuselor limbii actuale sunt produsul unor calcuiri rezultă și din lipsa de productivitate a tipului consacrat (și conform cu sistemul lingvistic): *coate-goale, mațe-fripte* ș. a.

² Autorul este Ionel Teodoreanu.

³ Acesta însuși apare și fără *de*: *nu mai merge cu fără legi* (ȚB 170). Ignorare voită a formulei consacrate?

⁴ O adevărată „trouvalle” (datorită poetului Al. Philippide). Schema a fost împrumutată dela *fără-de-lege*, cu fericita lăsarare la o parte a prepoziției, iar noțiunea i-a fost sugerată, cu siguranță, de germ. *Zeitlosigkeit*, pe care-l traduce expresia românească.

⁵ Funcțiunea lui *bătrân* și, în consecință, a întregii formații este substantivală. Ca model a servit *mai-mare(le)*.

⁶ De fapt, un derivat în *-ime* dela *mai-mare*, pomenit mai sus.

⁷ Un fel de „românizare” a lui *tricolor* (pe care o găsim și în scrierile veacului trecut, când am împrumutat acest cuvânt din franceză).

⁸ Cf. și *c(h)esaru-crăiesc* (ardelenism), care, printr-o greșală de „traducere”, sună și *regesco-crăiesc* (VR, Nov. 1937, 54), după germ. *kaiserlich-königlich*. Prima lui parte este însă subst. *c(h)esar*.

procedeu, s'au ivit în ultimul timp altele, imitate și ele după modele străine, dar deosebite în ce privește modul de sudare a elementelor alcătuitoare: *acru-dulce* (cf. fr. *aigre-doux*, germ. *sauersüss*), *roș-albastru* (pe cîmpul *roș-albaștrilor*, AL, 26 Ian. 1936, 8, 7; într'o cronică sportivă), *roz-alb.* (*Un măcieș își desfăcuse bôbocii rozalbi*, DO 236). Foarte răspândit, căci a prins, și mai vechiu decât acestea este *clarobscur* (termen tehnic în limbajul artelor plastice). Tot aici aparține, mai degrabă, *clarvăzător* (< fr. *clairvoyant*), chiar dacă al doilea adjectiv este un derivat verbal (cf. mai sus *clarviziune* și *clarvedere*). Cât despre *noutestamentar* (*concepția noutestamentară*, PC 226), poate fi discuție cu privire la modul de formare: este un compus din *nou* + *testamentar* sau un derivat în *-ar* dela *nou-testament* (= *Noul Testament*)? Prima ipoteză mi se pare mai verosimilă. De adăugat creațiile foarte recente: *burghezo-moșieresc* (după modelul mai vechiului *burghezo-capitalist*?), *capitalisto-moșieresc*, *marxisto-leninist* (complectată adesea cu adaosul *-stalinist*).¹

§ 5. Verb + subst. Acest tip este vechiu și de aceea răspândit, mai ales în vorbirea populară și familiară (cf. *papă-lapte*, *pierde-vară*, *strâmbă-lemn*, *târâe-brîu*, *zgârie-brînză*, etc.). Așa se explică de ce s'au putut împrumuta și impune, chiar în limbajul oficial, formații ca *port-armă*, *posed-armă*, ș. a. (*permișele de port-armă și de posed-armă se eliberează de Chestură...*), *zgârie-nori*², la care trebuiesc alăturate tot atât de frecventele, dar încă necomplet asimilatele³ *passé-partout*, *porte-bonheur*, *porteparole*⁴, *presse-papier*, etc. Deși alcătuite din cuvinte neaoșe, tot recente par a fi *târâe-vătraiu* 'polițist' (Thur 137), *vântură-vorbe* (modelat după *vântură-lume* și *vântură-țară*), *vorbă-lungă* (*Acestă vorbă-lungă, cum îl poreclise bunica*, VR, 15 Febr. 1934, 28).

¹ Primele două exemple au dat imboldul pentru creații similare, înrudite cu ele și din punct de vedere semantic: *banchero-moșieresc*, *boiero-moșieresc*, *feudalo-moșieresc*. De adăugat *monarho-fascist* (despre guvernul Sophulis din Grecia și partizanii lui). Aproape toate au, de fapt, un substantiv combinat cu un adjectiv, dar valoarea lor, cel puțin cea inițială, este mai degrabă adjectivală.

² Cf. *zgârie-norii europeni* (VR, Oct. 1937, 42-3), *acoperișurile zgârie-norilor*, etc.

³ Din cauza aspectului morfologic al uneia sau al ambelor părți componente, Cf. *port-drapel*, care pare complet românesc.

⁴ Redat din ce în mai des prin *purtător de cuvânt*, care este pe cale să înlăture modelul străin.

În orice caz, ele au valoare mai mult ori mai puțin personală, deci trecătoare.

§ 6. Alte compuse. Cazuri în bună parte izolate, din punctul de vedere al modului de compunere, sunt următoarele: *deunăseară* 'într'o seară precedentă' (*deunăseară m'am oprit la o tarabă de cărți vechi*, IB I, 110; cf. și D, 16 Ian. 1936, pag. 5, într'un articol de Fulmen)¹; *du-te-vino* 'îmbulzeală, mișcare de oameni', curent în vorbirea zilnică (*era un du-te-vino, de nu-ți puteai ținea răsuflarea; la noi acasă e un du-te-vino, care nu se mai termină*) < frc. *va-et-vient*; *încă-viu* (*În câteva zile vor fi corecțai și încă-viii, într'o singură noapte*, Cim 317); *ne-mai-răbdare* (*un început de plictiseală, de ne-mai-răbdare*, VR, Ian. 1936, 8), *ne-mai-venire* (*m'am deprins cu ne-mai-venirile Gildei*, ibid. 12)²; *valvârteji*³ (A. Macedonski). Personală și trecătoare este formația *massimo-laurianesc*⁴ (Perpessicius). La fel trebuie considerată „analiza“ lui *binecuvânta*, adică desfacerea lui în elementele-i constitutive: *și însumi bine vă cuvânt* (TAV 57), care reprezintă totuși o izbutită inovație stilistică, prin parfulul ei arhaic și bisericesc. Ea dovedește totodată că, în ciuda vechimii și frecvenței acestui compus, el este și poate fi simțit ca alcătuit din două cuvinte (fiecare cu sensul și valoarea lui curente). Așa se explică, în parte, ivirea lui *binemerita*, atât de uzitat într'un anumit limbaj (cf. frc. *bien mériter*, cu *bien* ca simplu determinativ).

§ 7! Juxtapuneri. Sunt puțin numeroase (de obicei sub t. + subst.) și imitate, toate, după formule străine, deși procedul nu-i absolut necunoscut limbii noastre. Iată câteva: *casă-model* (și alte substantive în locul lui *casă*), *copil-minune*; *corp-delict* (artic. *corpul delict*, plur. *corpuri delict*)⁵, *femeie-vamp*⁶, foarte răspândit, datorită cinematografului, *fetiță-regină*

¹ L-am auzit și în vorbirea familiară (Dorohoiu, Tecuciu).

² După modelul lui *ne-mai-pomenit*, *ne-mai-putând*, etc., adică al unor compuse verbale: infinitivele lungi, deși substantivate, exprimă încă parțial ideea de 'acțiune'. *Ne-mai-venire* ar putea face carieră, grație împrejurării că sensul verbal este încă viu, ceea ce se împacă bine cu *ne-mai* + participiu.

³ Creație fericită, dar fără urmări pur lingvistice, din cauza caracterului ei individual.

⁴ E vorba de Dicționarul lui Massimu și Laurianu, lucrat din însărcinarea Academiei Române.

⁵ În francezește se spune *corps de délit* (traducere „exactă“ a lat. *corpus delicti*).

⁶ De obicei se lasă la o parte primul element, ceea ce face ca al doilea să devie feminin (*o vampă*).

(ale fetei-regină, AL, 18 Dec. 1938, 2, 6), locomotivă-tip (și alte substantive similare), mașină-sport, regină-mamă (la fel alte titluri feminine de monarh: ducesă-mamă, împărăteasă-mamă, etc.), prinț-consort, roman-fluviu¹ (R. a revenit la versuri, după romanul său fluviu, AL, 25 Iulie 1937, 16, 4). Un compus popular, care nu cred totuși că s'a născut pe teren românesc, fără nicio influență din afară, este meșter-lăcătuș. Il pomenesc aici, pentru că a început a fi tratat ca un compus propriu zis: alături de meșterul-lăcătuș, se întâlnește și forma cu articolul pus la sfârșit (meșter-lăcătușul strigă, VR, Aug.-Sept. 1937, 76)².

Tot ca o juxtaponere trebuie considerată, cred, formula s u b s t. + a d j., chiar dacă din punct de vedere pur gramatical ea se comportă ca o sintagmă obișnuită (adjectivul se acordă cu substantivul): natură-moartă, ca termen pictural (natura moartă, naturile sale moarte), proces-verbal (procesul-verbal, procese-verbale), etc. Sensul este unul singur, și prin aceasta se deosebesc astfel de grupuri sintactice de cele curente.

CAP. IV: VERBE.

Am crezut nimerit să consacru un capitol special verbelor, și acesta pentru mai multe motive. În privința modului cum se formează, ele aparțin oarecum la toate capitolele precedente. Căci toate mijloacele studiate până aici, și adică sufixe, prefixe, pseudo-prefixe, compunere propriu zisă, găsesc aplicație în domeniul formației verbale. Afară de asta, numărul verbelor este enorm, întrecând pe al tuturor celorlalte cuvinte la un loc. Cel puțin așa rezultă din materialul recoltat de mine din scrisul românesc actual. Pentru exemplele din capitolele I-III am recurs când și când la dicționare. Pentru verbe, acest lucru n'a fost necesar. Dimpotrivă, a trebuit să las nemenționate aici foarte multe verbe, ca să nu încarc și să îngreuez discuția. De altfel am tratat problema într'un studiu special³, unde cititorul curios poate afla tot ce-l interesează în legătura cu ea.

¹ Despre romanele în serie, ca *Les hommes de bonne volonté* al lui J. Romains, *Les Thibault* al lui R. Martin du Gard ș. a.

² Așa se „prezintă” el însuși. Dat fiind că astfel de meseriași erau, la început, mai ales, poate exclusiv, străini, putem socoti această formulă ca un împrumut sau cel puțin ca un calc. Cf. și *lăcătuș-fierar*, plur. *lăcătuș-fierari* (cu dezința de plural numai la al doilea substantiv).

³ Vezi BPh IX, 20 urm.

Mai important decât numărul mare al verbelor este ușurința extraordinară cu care se formează ele. Temele sunt substantivale și adjectivale. Ei bine, în general vorbind, dela orice substantiv sau adjectiv, a cărui noțiune se pretează logic la transformarea ei în acțiune, pare posibilă crearea unui verb. Fenomenul este caracteristic mai cu seamă pentru limba cultă. Și se înțelege de ce. În primul rând, nevoile lingvistice ale omului de cultură sunt infinite. El utilizează, chiar în viața obișnuită, cu atât mai mult în câmpul lui propriu de activitate, o mare mulțime de noțiuni, deci și o mare mulțime de cuvinte. Așa se explică bogăția coplesitoare a vocabularului său în comparație cu acela al omului incult. Și tot de aceea acest vocabular se îmbogățește neconștient, fie prin împrumuturi, fie prin formarea de cuvinte nouă. Căci cunoștințele teoretice și practice cresc cantitativ în proporții absolut nebănuite. Discuția din capitolele precedente mi se pare concludentă în această privință.

Verbele românești nouă sunt, de obicei, factitive: arată că autorul 'lucrării' realizează 'obiectul' sau 'însușirea' exprimate de temă, care, am spus deja, este un substantiv sau un adjectiv. Termenul 'factitiv' trebuie luat în sens larg: nu numai 'facem' ce conține tema, ci și 'imităm' (în cazul noțiunilor abstracte), 'dăm', 'atribuim', 'prevedem cu', etc. Prin urmare, este vorba de o activitate oarecum practică, mai exact spus tehnică, chiar dacă ea se produce adesea numai în mintea noastră, fără efecte concrete, materiale. Marea majoritate a formațiilor verbale din momentul de față aparțin astfel terminologiei științifice de toate speciile: știință propriu zisă, medicină, filozofie, istorie, filologie, artă, critică, apoi aplicațiile pe teren ale diverselor discipline teoretice, în fine meseriile, sporturile ș. a. Pretutindeni în aceste domenii se inovează, se inventează și se descoper lucruri necunoscute mai înainte, care au nevoie de un nume. În general, creatorii 'lucrurilor' sunt și creatorii 'numelor'. Printre acestea verbele ocupă un loc de frunte: inventatorul și descoperitorul sunt, înainte de toate, oameni 'activi', în măsură să cunoască și să înțeleagă 'acțiunile' lor înșiși, precum și pe ale altora, deci să simtă necesitatea 'verbului', a cuvântului menit să exprime o acțiune.

Intocmai ca la atâtea formații cu sufixe, prefixe, etc., constatăm și aici că prin crearea unui cuvânt nou se evită o perifrază. În loc să spunem, de pildă, 'N. face recepția unei lucrări',

preferăm expresia mai scurtă 'N. recepționează o lucrare'. Tot așa 'cutare autor caragializează situațiile' în loc de 'cutare autor imită pe Caragiale în prezentarea situațiilor', etc. Aplicarea așa de frecventă a procedului de a forma verbe nouă își găsește motivarea mai cu seamă în acest mare avantaj pe care-l prezintă ele. Să nu uităm că tehnicienii de toate felurile, ca oameni practici ce sunt, caută să economisească timpul sub orice formă, deci și sub forma reducerii la minimum a mijloacelor de exprimare. Afară de asta, satisfacția pe care o are inventatorul unui instrument, al unui produs medical, chimic, etc. o are, într'o anumită măsură, și creatorul unui cuvânt, al unei construcții sintactice, etc. Astfel cele două activități inovatoare, a 'lucrurilor' și a 'numelor' lor, merg mână în mână și sunt, după cum am mai spus, deseori reprezentate printr'un singur individ: ambele izvorăsc din aceeași necesitate de a 'crea', indiferent în ce domeniu și cu ce rezultate pozitive.

Se înțelege că foarte multe verbe românești nouă sunt împrumuturi: Situația schițată în rîndurile de mai sus există pretutindeni, și mai ales în Apus, de unde ne-a venit și continuă să ne vie, în bună parte, ceea ce numim civilizație modernă. Odată cu noțiunile, obiectele, etc. imaginate acolo aducem și denumirile lor. Dar o bună parte din formațiile verbale recente sunt produse pe terenul limbii noastre. Activitatea intelectuală așa de bogată pe care o desfășură astăzi România îi pune cu atât mai ușor în situația de a inova în acest domeniu, cu cât au un model foarte accesibil: este limba franceză, marea noastră furnizoare de neologisme încă dela început. Vom vedea că, sub influența ei, verbele nouă, formate prin simpla alipire la temă a dezinenței infinitivale, aparțin conjugării întâiu, nu celei de a patra, cum ar fi cerut tradiția noastră lingvistică.

Ca totdeauna în asemenea cazuri, dorința de a inova depășește limitele necesității. Intervin, negreșit, și ignoranța (mă gândesc la publiciștii de mâna a doua), exhibiționismul, moda și alți factori exteriori, care fac să crească peste măsură numărul formațiile verbale și, mai ales, dau naștere la inovații nu numai ciudate, ci și imposibile. Dar astfel de excese sunt inevitabile și cu vremea dispar oarecum dela sine. Ele prezintă însă un interes deosebit pentru lingvist, căci ajută la înțelegerea și aprofundarea creației lingvistice, considerată ca activitate teoretică, fără nicio legătură cu scopurile practice ale vorbirii.

Iată un număr de verbe despre care se poate susține, cu destulă siguranță, că sunt produse românești recente (dela cuvinte aparținând aceleiași familii și existând mai de mult în limba noastră).

aniversa < *aniversare*, variantă a 'corectului' *aniversară*, *capacita* < *capacitate* (*N. a fost capacitat pentru învățământ, în urma examenului depus*), *configura* < *configurație* (*material pentru configurarea gânditorului practic*, RFR, Martie 1941, 666)¹, *corela* < *corelație* (*Această atitudine este corelată cu o animație de basm*, VR, Sept.-Oct. 1939, 176), *digita* 'a băjbăi cu degetele' < *digitație*, *erona* < *eronat* (*eronăm subtilitatea*, JL, 2 Iulie 1939, 1, 7), *imacula* < *imaculație* și *imaculat*, *indezira* < *indezirabil* (*N. este indezirat de cercurile oficiale*), *interfera* (și reflexiv) < *interferență*² (*credința în puterile miraculoase... a interferat cu aceea mai sus descrisă*, GO 71), *intersecta* < *intersecțiune*³, *investiga* < *investigație* și *investigator*, *laurea* < *laureat*, *legisla* < *legislație* și *legislatură*, etc., *menstrua* < *menstruație* (*fete menstruate*, VR, Febr.-Martie 1936, 72), *posibilita* < *posibilitate*, *regisa* < *regisor*, *vertebra* < *vertebrat* (*singurul articol care vertebreează revista*, Ins III, 8, 709), *vulnera* < *vulnerabil*. De adăugat *catifela* < *catifea* (*catifelează lîn și dulce cuvântul său*, Mac I, 120), cu temă veche, *bugeta*, 'a trece în buget' (subt forma participiului: *catedră bugetată*).

Tendința de a inova duce adesea la crearea de dublete perfect sinonime, așa dar de prisos. De ex.: *contagiă-contagiona*, *directiva-direcționa*, *impulsa-impulsiona*, *obiecta-obiecta*, *oprima-opresa*, *recepta-recepționa*, *risca-rizica*, *suspecta-suspicio*⁴, etc. Cum, cel puțin pentru moment, circulă ambele verbe formate dela aceeași temă, se observă un început de diferențiere semantică între unul și celălalt: *activa-acționa*, *explica-explicita*, *perfecta-perfecționa*⁵, *regula-regla*, etc.

Altă urmare, mai puțin... inofensivă, este următoarea. Limba noastră posedă deja verbul în discuție, cu sensul lui bine stabilit și cunoscut de toată lumea. La un moment dat el apare cu un

¹ Cf. *figurație* al. de *figura*.

² Cf. *existență* al. de *exista*, *rezistență* al. de *rezista*, etc.

³ Cf. *defecțiune-defecta*, *perfecțiune-perfecta* ș. a.

⁴ Există și *suspicia*, cu sens absolut identic.

⁵ Cf., dela aceeași temă, *perfectiviza* (termen lingvistic: 'a face perfectiv un verb imperfectiv').

înțeles diferit, sub influența unor factori care variază dela caz la caz. De pildă: *aniversa* 'a serba o aniversară' însemnează și 'a data, a avea o vechime oarecare' (*Mișcarea simbolistă franceză este și mai greu de aniversat cu precizie*, VR, Sept.-Oct. 1939, 111), din cauza unui fel de „etimologie populară“ (în legătură cu subst. *an*), *cartela* 'a supune alimentele, etc. la regimul cartelelor', derivat dela *cartelă*, alături de *cartela* (refl.) 'a face un cartel, o asociație, cu scopul de a lucra în vederea unor interese comune (de obicei comerciale)' ¹, *conjugă* (termen gramatical) are și sensul de 'a întovărăși cu, a alătura la' (*epuizarea forțelor...*, *conjugată cu existența unor factori*, VR, Aug. 1938, 107), *funda* 'a întemeia' însemnează și 'a sta la bază, la temelie' (*principiile care fundează științele naturii*) ², *indigena* 'a naturaliza (în sens juridic)' a căpătat, în limbajul comercial, accepția de 'a face formele legale pentru ca o marfă adusă de peste graniță să poată circula în țară' (de ex. *a indigena un automobil american*), *mandata* 'a ordonanța, a decide plata unei sume' are și înțelesul de 'a da mandat, împuternicire cuiva' (*N. a fost mandatat de comitet să intervie...*), *predestina* (despre divinitate) 'a hotărî destinul cuiva' are și nuanța semantică de 'a arăta destinul, a-l prevedea' (*Dostoievski predestinează*), *raționa* 'a judeca, a face raționamente' însemnează și 'a fixa rația de hrană a oamenilor sau a animalelor' ³, *refera* (trans.) 'a recensa' (*lucrarea D-lui N. a fost referată în revistă...*) ⁴, *solda* (refl.) 'a se încheia (despre bilanțul unei întreprinderi comerciale, industriale, etc.)' are, ca verb activ, înțelesul 'a vinde mărfuri rămase după facerea soldului' (*mărfuri soldate; magazinul cutare soldează ștofe, mățăsuri ș. a.*), *studia* 'a face studii' se întrebuintează și cu sensul de 'a da la studii'. Astfel de cazuri provoacă, evident, echivocuri, cel puțin în anumite condiții. Totuși ele există și se înmulțesc, probabil, fiindcă tendința de a

¹ Primul sens este foarte recent (s'a ivit odată cu hotărîrea oficială de a introduce regimul cartelelor).

² Avem a face, în acest caz, nu atât cu un sens nou, ci cu o funcțiune diferită a verbului, provocată de legătura lui semantică cu subst. *fundatie* (cf. *fundatia unei clădiri*, deci, metaforic, și *a unei discipline științifice*).

³ Trebuie să fie, la origine, termen militar.

⁴ Cf. cele spuse mai sus în legătură cu *funda*. Funcțiunea curentă și consacrată a lui *refera* este cea intransitivă (*D-l N. va refera în cutare chestie sau asupra cutărei chestii*).

crea verbe nouă (sau de a da valori semantice nouă verbelor deja existente în limbă) este foarte puternică, deci... irezistibilă¹.

În ce privește mijloacele formative, situația se prezintă, aproximativ, astfel. Avem mai întâiu simpla adăugare a dezinentei verbale la tema respectivă: *activ(a)*, *impuls(a)*, *risc(a)*, etc. Am spus deja că toate (sau mai toate) verbele de acest soi sunt de conjug. I, împotriva deprinderii, foarte vechi, de a se trece la conjug. IV atât verbele împrumutate, cât și cele născute pe teren românesc. Abaterea dela tradiție se datorește limbii franceze, unde singura conjugare productivă este întâia. Așa dar, Românii au împrumutat (și împrumută mereu) din franțuzește foarte numeroase verbe în *-er* (> rom. *-a*), apoi, după modelul acestora, au format ei înșiși și continuă să formeze altele dela teme existente (de multă vreme sau de curând) în limba lor. V. lista dată mai sus, care se poate îmbogăți cu exemple ca *blonda*, *cocheța* (refl.) 'a fi cochet'², *grada*, *litra* (*litrarea vaselor*), *luxa* (refl.) 'a face lux (cu îmbrăcămintea, podoabele, etc.)'², *smălța*³ ș. a. Vorbirea populară și cea familiară, care se dovedesc și ele active din acest punct de vedere, deși într'o măsură cu mult mai redusă decât cea cultă, respectă tradiția, în sensul că verbele nouă le trec, de regulă, la conjug. IV. De pildă: *bulgări* 'a face pe cineva Bulgar', *colhozi* < *colhoz*⁴, *covăți* < *covată* (*îghiaburi covățite*), *cujbi* 'a face „cujbă“ pe cineva bătându-l', *deputăți* 'a face, a alege deputat', *frigări* (fig.) 'a frige, a arde (ca pe frigare)', *gloti* (refl.) 'a se aduna, a se face gloată', *guri* (refl.) 'a se certa (...din gură)', *logofeți* 'a face serviciul de logofăt (pe o moșie)', *minciuni*

¹ Cu câtă forță lucrează această tendință, dovedesc următoarele două fapte, extrem de elocvente. Un Francez, cunoscător al limbii noastre, a creat, în glumă, de sigur, dar conform cu normele ei derivate, verbul *popica* 'a juca popice': *popicdm astăzi?* Iar un Român (funcționar la STB), dând explicații unui călător care nu știa că *Piața Confederației Balcanice* devenise, la un moment dat, *Piața Berlin*, a exclamat (cu intenții ironice): *Ei, ce crezi? Ne-am berlinit de-acum!* Cf. și *a se congresa* 'a ținea un congres' (*D-l B. vrea să se congresească, pentru a arda că există*: într'o gazetă bucureșteană), apoi *a pocdri* (sau *pocheri*) 'a juca poker' (tot în gura unui străin, ca și *a popica*). Toate au o nuanță glumeață.

² Aceste verbe circulă în păturile semiculte dela oraș (trebuie să fi ajuns și pe la țară).

³ Între verbele acestea și cele din lista cu *aniversa*, etc. există o deosebire privitor la temă: aici se adaugă dezința verbală, acolo se elimină sufixul substantival sau adjectival (ca să rămână verbul curat).

⁴ Creație extrem de recentă (are înțeles figurat: *am să te colhozesc* 'am să te aranjez, am să te bat, etc.'). datorită, cu siguranță, unei percepții semantice foarte vagi a substantivului rusesc.

'a spune minciuni', *puhoi* < *puhoiu*, *săcuri* 'a tăia cu securea', *șmecheri* 'a înșela, a se purta ca un șmecher', *târcoli* 'a da târcoale', *zăbreli* 'a pune zăbrele', etc.

Dela cuvinte 'vechi' (în sens larg), adică populare și familiare, se derivă verbe în *-i*, chiar când creatorii lor sunt oameni culti: 'aerul' românesc al temei îi silește oarecum să uite modelele străine și să se conformeze deprinderii fixate de vreme. Iată un număr de exemple, despre care putem fi aproximativ siguri că provin dela scriitori și publiciști: *birjări* < *birjar* (*cară birjărite cu biciușca*, JL, 30 Apr. 1939, 3, 3), *ciubuci* 'a câștiga (la cărți, la table, etc.)' < *ciubuc* 'câștig ilicit, bacșiș, șperț', *coțofeni* < *Coțofenești* (sat în jud. Putna) ¹, *ctitori* 'a fi etitor', *dărăbăni* 'a bate „darabana“ cu degetele pe masă, etc.' ², *filui* 'a întoarce filele unei cărți' ³, *ghemotoci* 'a face ghemotoc' (HYSt 18, 119), *orășeni* (Răd II, 24), *potlogări* 'a face potlogării' (LR, 19 Oct. 1937, 2, 2), *răboji* 'a ținea răboj, socoteală', *străjeri* 'a introduce „străjeria“ (într'o școală, etc.)', *trepăduși* 'a face pe trepădușul' (RFR, Apr. 1941, 188), *urieși* (Eminescu), *viziri* 'a face vizir' (Neculce), etc.

Deosebirea de 'atmosferă' se poate observa și mai clar la verbele care posedă forme duble, după ambele conjugări, dela aceeași temă. Indiferent de mediul social unde au luat naștere, formele în *-i* au 'aer' popular și familiar, cele în *-a* par 'savante', 'culte'. De ex.: *grada-grădui*, *grănița-grănițui*, (*în*)*chenăra-(în)-chenărui*, *înșira-înșirui*, *înșuruba-înșurubui*, *scorța-scorți*, *scruma-scrum(u)i*, *smălța-smălțui*, *uleia-ulei*, *zimța-zimțui*, etc. ⁴

Din cele spuse până aici nu trebuie să deducem că formațiile în *-a* aparțin exclusiv limbii culte. Le găsim destul de frecvent și în cea populară: *găitana* 'a împodobi (o haină) cu găitane', *șteza* 'a da la ștează' (adică la piuă)', *zgarđa* 'a pune zgarđa' ș. a. Să nu uităm apoi că foarte multe verbe, fie vechi, fie nouă, posedă, după regiuni, aspecte flexionare duble (în *-a* și în *-i*) ⁵, fapt care intervine în aprecierile, mai bine zis în impresiile noastre, ca să le dea un caracter mai mult ori mai puțin subiectiv, adică neconform cu realitatea lingvistică. De altfel chiar

¹ Vezi D. Vasiliu-Barnoschi, *Neamul coțofănesc*.

² Echivalent „romănesc“ al lui *tamburina* < fr. *tambouriner*.

³ După modelul fr. *feuilleter* (< *feuille* = rom. *foaie de hârtie, filă*).

⁴ Și la neologisme pure se poate face această constatare: *aresta-arestui*, *concerta-concertui*, *dirija-dirigui*, *fila-filui*, *proteja-protegui*, etc.

⁵ Cf. mai sus, pag. 127 urm.

în lista imediat precedentă figurează verbe cu forme după ambele conjugări, repartizate nu atât din punctul de vedere al mediului social, cât, mai ales, din acela al dialectelor. Totuși un lucru este absolut sigur: marea majoritate a creațiilor verbale recente merg, în limba cultă, după conjug. I, în limba populară și familiară, după a IV-a.

Alt mijloc de a forma verbe sunt sufixele, toate de origine străină. Unul, și anume *-iza*, este neobișnuit de productiv, în sensul cel mai strict al termenului. Căci, alături de numeroase împrumuturi din franțuzește (poate, dar numai absolut excepțional, și din alte limbi occidentale), există multe formații despre care putem afirma cu deplină siguranță că sunt românești, grație temelor specific autohtone (v. mai departe). Mai importantă decât cantitatea, deja enormă, de verbe în *-iza* existente astăzi este posibilitatea de a crea, aproape la nesfârșit, altele nouă. Am impresia că limba noastră întrece chiar franceza, care i-a servit de model, în această privință. Temele favorite sunt numele de popoare (*germaniza, româniza, etc.*), cu „subdiviziunea“ nume de provincii, care au însă tot semnificație etnică (*ardeleniza, munteniza, toscaniza, etc.*), apoi numele de persoană (*caragializa, hitleriza, etc.*), titluri, profesii și a. (*duciza, filologiza, pompieriza, savantiza, etc.*), atitudini politice, științifice, literare, etc. (*bovariza, conservatoriza, dictatoriza, istoriciza, legionariza, neoclasiciza, romantiza* ș. a.), în sfârșit calități de tot felul, exprimate fie, de obicei, prin adjective, fie prin substantive cu valoare adjectivală (*aristocratiza, comercializa, diminutiviza, feminiza, gangsteriza, idiotiza, mediocriza, pueriliza, sensibiliza, umaniza, etc.*).

Indiferent de categoria morfologică la care aparțin, temele acestor verbe seamănă între ele prin faptul că exprimă ‘însușiri’ (în accepția cea mai largă a cuvântului), ceea ce arată că punctul de plecare pentru formațiile verbale îl constituie adjectivele. Lucru firesc, căci funcțiunea lor ‘factitivă’ presupune săvârșirea unei acțiuni, al cărei rezultat este dobândirea însușirii respective. De aceea, ocupându-mă de derivatele în *-ist*, am afirmat (v. mai sus, pag. 176) că ele merg împreună cu verbele în *-iza* (și cu substantivele în *-ism*). Dela aceeași temă se pot forma, cu ajutorul acestor sufixe, trei derivate foarte înrudite nu numai semantic, ci și ca ‘atmosferă’: *etatiza*, de ex., înseamnă a ‘fi etatist’ (sau ‘a face etatism’), după cum *etatist* este ‘cel care etatizează’

(ori este de părere că trebuie să se etatizeze) sau 'partizantul etatismului', iar *etatism* vrea să zică '(a avea) atitudinea unui etatist' sau 'susținerea etatizării'. Tot așa *fasciza-fascist-fascism*, *integraliza-integralist-integralism*, *mercantiliza-mercantilist-mercantilism*, *politicianiza-politicianist-politicianism*, *socializa-socialist-socialism*, etc. Probă că nu interesează categoria morfologică a temei avem câteva perechi de verbe sinonime în *-iza*, dintre care unul e format dela substantiv, celălalt dela adjectivul familiei de cuvinte respective: *istoriza-istoriciza*, *literaturiza-literariza*, *statiza-stataliza* (alături de *etatiza*, care-i fr. *étatiser*), *structuriza-structuraliza*, *tipiza-tipiciza* ș. a.

Tendința de a crea, cu orice prilej, verbe nouă, invocată mereu în discuția noastră, se manifestă, mult mai des, altfel decât am arătat chiar acum. Dela o temă unică se derivă un verb în *-iza*, altul în *-a* (se întâmplă adesea ca unul din ele, eventual chiar amândouă, să fie împrumuturi, nu formații românești). Sensul lor este, de obicei, identic, dar câteodată diferă: *amalgam(iz)a*, *activ(iz)a*, *bastard(iz)a*, *canton(iz)a* 'a împărți o țară în cantoane (după model elvețian)', *caricatur(iz)a*, *clorin(iz)a* 'a dezinfecta apa cu clor', *cloroform(iz)a*, *cota* 'a înregistra la bursă valorile mobiliare' — *cotiza* 'a fixa cota de export la mărfuri'¹, *egal(iz)a*, *infirm(iz)a*, *major(iz)a*, *monoftong(iz)a*, *obstacul(iz)a*, *pact(iz)a*, *portret(iz)a*, *problema(tiza)*, *relativ(iz)a*, *silab(iz)a*, *structur(iz)a*, *substantiv(iz)a*, *sublim(iz)a*, *surdin(iz)a*, *tabu(iz)a*, *uniform(iz)a*, *vitriol(iz)a*, etc.

Forme duble dela același primitiv apar și altfel. Câteodată tema însăși are aspect diferit, dar nu, ca mai sus, din cauza categoriei morfologice diferite: *anatem(at)iza*, *matemati(ci)za*, *minim(al)iza*, etc. De obicei însă avem a face cu deosebiri cronologice sau sociale. Varianta în *-iza* este recentă și cultă, cealaltă, în *-i* sau *-isi*, există mai de mult și circulă, de preferință, în vorbirea populară sau măcar în cea familiară. De pildă: *ardeleni-ardeleniza*, *categorisi-categoriza*, *economisi-economiza*, *orășeni-orășeniza*, *regularisi*²-*regulariza*, *silabisi-silabiza*, *țărâni-țărâniza*, *țigăni-țigâniza*³. etc. Dacă ne referim și la listele precedente, ob-

¹ Înțelesul mai vechiu și cunoscut de toată lumea este 'a contribui bănește la susținerea unei societăți, a unei opere de binefacere, etc.'

² Intrebuințat foarte rar, poate chiar de loc, astăzi.

³ La verbele având drept temă un nume etnic (sau înrudit cu acesta) pare a exista o ușoară deosebire semantică între varianta 'populară' și cea

servăm că nu rareori limba noastră, considerată în total, posedă câte trei, ba chiar patru forme verbale dela aceeași temă sau dela teme aparținând aceeași familii. Cf. *activa-activiza-acționa, perfecta-perfectiviza-perfecționa, regula-regla-regularisi-regulariza, silaba-silabisi-silabiza*.

Alte sufixe, tot recente, pe care le întâlnim la verbe românești actuale, sunt *-isa* și *-fica*. Amândouă sunt relativ slab reprezentate, iar primul, care-i destul de rar, chiar fără să-l comparăm cu celelalte, este complet neproductiv. Pe *-isa* îl pândește și altă... primejdie. Din cauza frecvenței extraordinare a lui *-iza*, se confundă cu acesta, de care se deosebește formal, adică pe deasupra, numai prin consoana intervocalică, deosebire ușor trecută cu vederea, dată fiind tendința de a pronunța pe *-s-* ca *z*. Cred că aproape toți Românii spun și scriu *ateriza, furniza, repartiza*¹, *seziza*, etc. Câteodată confuzia pare a fi în logica lucrurilor. Astfel (*a*)*neantisa* face impresia că-i un derivat în *-iza* dela *neant*, căci însemnează 'a reduce la neant (un obiect, o ființă oarecare)', are, prin urmare, înțeles pur factitiv, la fel cu verbele în *-iza*.

Lipsa lui de productivitate se explică prin faptul că nu-i sufix propriu zis, adică derivativ. În franțuzește, de unde ne-au venit toate verbele formate cu el, apare numai la pers. 4 și 5 ale prezentului (indicativ, conjunctiv, imperativ), la imperfect și la participiul prezent. Funcționează, deci, ca sufix flexionar. Românii l-au extins la toate formele, mai exact spus, au dat verbelor franțuzești în *-ir* împrumutate de ei un infinitiv în *-isa*², care a servit apoi ca temă sau ca model pentru toate timpurile și modurile.

Cât despre *-fica*, deși mai des decât *-isa* și uneori chiar productiv, nu se poate compara nici el cu *-iza* în privința răspândirii. Are, foarte rar, și aspectul *-fia*, care-i pur francez, pe când celălalt s'a modelat după lat. (sau ital.) *-ficare*, chiar dacă verbele respective le-am împrumutat, în realitate, tot numai (sau aproape numai) din franțuzește. Ca însemnare, *-fi(c)a* seamănă cu *-iza*: am-

cultă. Astfel *figăni* (refl.) însemnează mai degrabă 'a căpăta apucături de Țigan', pe când *figăniza* ne trimete chiar la procesul de desnaționalizare a unui Nețigan. Aceasta, fiindcă noțiunea de pierdere a naționalității este relativ recentă și, în orice caz, cultă, adică străină de mentalitatea mediului popular, unde circula verbele în *-i*.

¹ Pe acesta nu-l pronunță cu *-s-* nici chiar acei care... combat pe *-z-*.

² Intocmai ca în epoca Fanarioților cu verbele de origine grecească în *-isi*, păstrate, unele, până astăzi și care vor fi ajutat la adaptarea în modul acesta a împrumuturilor franțuzești.

plifica 'a face amplu', *densifica* 'a face dens', *solidifica* 'a transforma (un corp lichid) în solid'.

Dau acum câte un număr de exemple (altele decât cele pomenite în cursul discuției), nu prea mare, pentru fiecare grupă de verbe nouă în *-a*, în *-iza* și *-fi(c)a*, indiferent dacă sunt împrumutate sau formate pe teren românesc¹.

1. *accidenta*,² *acuarela*, *adultera*, *anchiloza*, *angora(t)*, *antrepozita*, *apoteoza*, *arbitra*, *arhiva*, *aureola*, *autografia*, *avda*; *balona*, *balota*, *basoreliefa*, *betona*, *bibliografia*, *bitumina*, *blinda*, *bloca*, *blufa*, *briganda*;

cabla, *calibra*, *caligrafia*, *carmina*, *cauciuca*, *celuloida*, *centimetra*, *centrifuga*, *centura*, *cianoza*, *clișa*, *compartimenta*, *concepta*, *confuza*, *contraofensiva*, *corsa*, *cosmetica*, *croma*, *cronica*, *cuba*, *currenta*, *curiozita*, *curta*;

dactilografia, *decana*, *deficita*, *dezechilibra*, *diagnostica*, *diamanta*, *dieza*, *discontingenta*, *draga*;

eboșa, *ecrema*, *edilita*, *efigia*, *electrocultiva*, *enuclea*, *etaja*, *eticheta*, *experia*, (cf. *experiență*);

fascimila, *factura*, *faianta*, *filoxera*, *fora*, *fosfora*, *franja*, *fonda*, *fulmina*, *fuziona*;

garnizona, *gestiona*, *gipsa*, *glosa*, *gradua*, *gripa*;

handicapa, *hibrida*, *hidroplana*, (*h*)*iperita*, *hipertrofia*, *hipostaz(i)a*;

impaduda, *imposeda*, *inciza*, *individua*, *instructiva*, *intermedia*, *intersecta*, *invalida*, *invectiva*;

imbrigada, *impurpura*, *înlumina*;

knockouta;

lockouta;

manicura, *mansarda*, *manufatura*, *marmora*, *meduza*, *melodia*, *metamorfoza*, *mîna*, *monografia*, *monologa*, *monosilaba*;

necrologa, *nevroza*, *nimba*, *norma*;

obiectiva, *obscura*, *oja*, *orchestra*, *oxigena*;

parada, *paradoxa*, *parazita*, *pânza*, *pelerina*, *pena*, *pendula*,

¹ De altfel această distincție nu-i posibilă decât în anumite cazuri, de pildă pentru formațiile în *-iza* dela teme autohtone sau pentru derivatele dela teme inexistente în limba noastră.

² Participiul trecut feminin (*accidentată*) se întrebuințează și eufemistic cu sensul de '(fată) deflorată' (în limbajul asistenței sociale și al medicinei legale).

pergamenta, perifraza, perla, petrola, plebiscita, poligrafia, pozitiva, precursa, prelud(i)a, prospecta;

rădăcina, regenta, relativa, reșona, rubrica;

scadența, sciziona, secționă, sidera, silueta, situa, sofistică, solfegia, soliloca, sorta, stanța, stela, stereotipa, stoca, stopa, sumbra, suplicia, suplimenta;

șofa, șoma;

tabla, tanga, tangenta, tarat 'cu tară', tarifa, terora, tigră, tinctura, tragedia, transfuza, transsubstanția, trila;

ulcera, urgentă, uzina;

vacanta, vagabonda, vasculariza, vehicula, violentă, viziona;

zebra, zigzaga;

*xilografia*¹.

2. *absolutiza, academiza, alegoriza, alfabetiza, antologiza, artificializa, autarchiza, axiomatiza;*

barbariza, bestializa, beladoniza, biocratiza, bolintineaniza, bolșeviza, bovariza, bugetiza;

cafeneliza, corporaliza, caragializa, carameliza, cerebraliza, cicliza, citadiniza, colosaliza, confraterniza, cooperatiza, convenționaliza, cotidianiza, crepusculiza, culturaliza;

*dealuspiriza (< Dealu-Spirei), demonetiza, desataniza, descaragializa, destezauriza, deviriliza, diafaniza, dinamiza, dolariza (refl.)*², *dualiza, dubluspirtualiza;*

*egemoniza, elipticiza, eminescianiza, endemiza, enigmatiza, epiteliza, epitetiza, eroiza*³, *esențializa, etniciza, eufemiza;*

fasciza, federaliza, fertiliza, finaliza, fluidiza, focaliza, frenetiza, fripturiza, fűhreriza;

*găetaniza*⁴, *geometriza, ghilemetiza, gigantiza;*

hamletiza, herboriza, hiperboliza, homeriza;

ilegaliza, impermeabiliza, indemniza, indisponibiliza, inegaliza, infantiliza, insonoriza, instituționaliza, internaționaliza, irationaliza, iudaiza;

îndovleciza;

japoniza, javeliza, junimistiza;

¹ Unele, puține, de altfel, sunt atestate numai la participiul trecut, de ex. *accidenta, angora, diamanta, pânza, pergamenta*, etc.

² 'A adera la politica americană' (la «diplomația dolarului», cum spun, atât de expresiv, Sovieticii).

³ Deja la Delavrancea.

⁴ De la Găetan, numele unui celebru (pe vremuri) «pește», care a încercat să-și asasineze... prietena.

- laiciza, lăncieriza⁴, legendariza, licheliza;
 macadamiza, majusculiza, medeleniza (< Medeleni), medievăliză, melancoliza, melodramatiza, metaforiza, metriza, miliardariza, monumentaliza, mușamaliza;
 narcotiza, neaoșiza, neologiza, nostalgiza, nuveliza;
 obscuriza, oficializa, omogen(e)iza, originaliza, ospitaliza;
 papagaliza, parizianiza, pasteliza, pasteuriza, păgâniza, pedagogiza, periodiza, plasticiza, polemica, prezentualiza, profesionaliza, psihanaliza, psihologiza;
 radicaliza, regionaliza, reumatiza, revitaliza, robotiza, rosetiza, ruraliza;
 schematiza, schopenhaueriza, sentimentaliza, simetriza, simfoniza, simultaneiza, snobiza, sociologiza, solemniza, solilochiu, sovietiza, spitaliza, subiectiviza, substanțializa, superficializa, supranaturaliza;
 șabloniza, șampaniza, științifică;
 tamburiza, tayloriza, temporiza, teodoreniza (< Ionel Teodoreanu), transcendentaliza, trustiza, tuberculiza;
 universaliza, urbaniza;
 valabiliza, vasaliza, vasculariza, verduniza, victoriza (< Calea Victoriei), virtualiza, vitaminiza, vizualiza.
3. abrutisa, amerisa, aplatiza, aterisa, avertisa, furnisa, juisa, repartisa.
4. artistifică, burghezifică, codifică, diversifică, dublifică, exemplifică, fortifică, gaz(e)ifică, glorifică, identifică, intensifică, justifică, lichescă, magnifică, mortifică, mumifi(c)a, natifică, pietrifică, planifică, poetifică, prusifică, rarefiă, ratifică, rusifică, semnifică, științifică, trustifică, valorifică, vinifică, zeifică.

CAP. V: DIVERSE.

§ 1. Postverbale. Un mijloc de a forma cuvinte nouă, foarte des utilizat de unii dintre scriitorii noștri, este transformarea în substantiv a unui verb prin simpla lăsare la o parte a dezinentei acestuia. În ce privește sensul, astfel de substantive seamănă bine cu infinitivele lungi: *alint-alintare*, *frământ-frământare*, etc. Preferința pentru ele se explică prin aerul lor 'poetic',

⁴ Dela lăncier 'membru al LANC-ului' (= Liga apărării naționale creștine), adică al partidului cuzist.

dacă pot spune așa. Într'adevăr, ele sunt ori par mai 'frumoase' decât infinitivele substantivate, evident în măsura în care se poate susține că un cuvânt posedă, prin el însuși și strict formal vorbind, o anumită 'frumusețe'. Oricum ar fi, faptul că sunt mai scurte decât infinitivele contribuie la o creștere a expresivității. În schimb, prezintă dezavantajul că sunt mai abstracte. Ideea de acțiune, destul de vie la infinitivele substantivate, lor le lipsește aproape cu totul¹. Afară de asta, mie cel puțin mi se par artificiale, dulcege, poate pentru că sunt căutate și pentru că ne întâmpină la unii scriitori ca Cez. Petrescu² și Victor Ion Popa, care fac, fiecare în felul său, impresia unui manierism și prețiozism lingvistic foarte accentuat (în special ultimul).

ales (cumpărând tot ce-a mai rămas, fără ales, Drom 206), *alîn* (două vorbe de alîn și plâns, VVD 154), *alint* (Dar instrumentele de alint, preferate ale iernii, sunt tobele mari, APN 335; inima fără alint azi ți-o dau s'o vezi, ZSt 92)³, *apăs* (dacă dascălii noștri ar pune un apăs mai mare pe datoria de a fi fericiți, Ins, Maiu 1939, 397)⁴, *bârfă* (întrec chiar bârfa crâncenă la care se dedau comesenii, VR, Oct. 1937, 9), *cioplu* (să v'arătați vârtoși și dintr'un cioplu, ca Transilvănenii, Nirv 27), *colind* (a început colindul străzilor din cartier, Văc I, 62; a făcut colindul tuturor autorităților, Act 152)⁵, *frământ* (Și frământul meu de-a inventa, pentru a nu muri, RL, 15 Apr. 1933, 4, 1; a celui mai scârbos frământ de lux, JL, 3 Sept. 1939, 3, 6; tot frământul acesta de săptămâni, VVD 119), *fumeg* (fumegul focurilor pentru alungat țânțarii, HM 9), *încânt* (încânt nu-s zorii, AL, 28 Iunie 1936, 4, 3-4), *licăr* (trebuie [ciorapul] să fie de mătase, ca să concorde cu licărul de cub lustruit al automobilului cu opt cilindri, AL, 30 Nov. 1930, 3, 1; Scăpat de licărul acela de fosfor, ZN 28), *mișun* (mișunul de gânduri al unei minți femeiești, VVD 284), *pâlpit*⁶,

¹ Dacă nu dispăre complet, aceasta se datorește asociației de idei, mai ales că obișnuit un postverbal are aceeași formă ca pers. 1 indic. prez. a verbului corespunzător.

² Acesta chiar abuzează de ele.

³ Dicț. Acad. îl dă ca existând „numai la Coșbuc”.

⁴ Citatele din Dicț. Acad. aparțin exclusiv limbii vechi. Aceasta probează că în limba actuală avem a face cu o creație nouă, independentă de cea anterioară.

⁵ Apare deja la I. Ghica și Delavrancea. Dicț. Acad. îl consideră drept variantă a lui *colindă*, ceea ce nu mi se pare exact. De aceea l-am pus în lista de față.

⁶ Am neglijat să notez izvorul. Ar putea fi și împrumut italianesc (< *palpito*).

picur (*Așa cum cade frunza sau picurul de ploaie*, AL, 11 Martie 1934, 1, 3-4; *picur de apă* [din fântână], Drom 159; *picurul havuzurilor abia se auzea*, CrA 172)¹, *potol* (*Deși aceste ambiții mă înțepau fără potol*, Rus 52; cf. și 89, 92)², *scapăr* (*scapăr de amnare* TT 54), cu varianta *scăpăr* (*un scăpăr luminos*, VR, Sept.-Oct. 1935, 5), *schiaun* (*De-abia aștept să scap de-al vieții schiaun*, Ins, Ian. 1940, 6), *scutur* (*Ingălbenește carnea de-al toamnelor lung, scutur*, VV 95)³, *spulber* (*mâni poate sufla un pulber*, FJ 100), *tâng* (*tâng nu-i stânsul*, AL, 28 Iunie 1936, 4, 3-4)⁴, *trăs* (*Iși sfrededi fiecare trăs, obrazul veșted, ochii obosiți și stinși*, Luc 331; *trăsurile își pierdeau vioiciunea* CS 60)⁵, *turbur* (*Aburi de îndoială și de turbur*, VVD 39), *zburd* (*Zburdul mânzesc pe livada goală*, Răd II, 395) și *zburdă* (*animate de o zburdă hazlie și pitorească*, Ins II, 2, 792)⁶, *zumz* (*cu zumz de stup aud pe lunci cum țopăe perechile*, PTA 159). Tot ca postverbal (și ca compus, cu *des-* dela interes) trebuie socotit, cred, răspânditul *dezinteres* (*un dezinteres dezolant*, Spm 124; și *personalul, la dezinteres adaugă cumpătul*, APN 342; *dezinteresul, până la totala indiferență față de casă și familia lui*, Gor 389)⁷. La fel *răsuflu* (*a fost în întreg vagonul un răsuflu de ușurare*, CS 347), atestat încă din sec. XVIII, apoi *supăr* (Neculce) ș. a.

§ 2. Motive asemănătoare cu cele indicate în paragraful precedent explică preferința unora dintre scriitorii contemporani (iarăși cu Cez. Petrescu în frunte) pentru substantive în *-et* (neaccentuat), derivate dela verbe. După cum, sub raportul semantic, postverbalele sunt echivalentele infinitivelor lungi, tot așa formațiile în *-et* merg împreună cu participiile trecute (substantivate), față de care prezintă aceleași avantaje și dezavantaje ca postverbalele față de infinitive. Printre avantaje ar putea fi menționată și poziția accentului pe prima silabă, adică pe temă, pur-

¹ Nu cred că-i varianta (ardelenească!) a lui *pic* (plur. *picuri*).

² Cf. G. F. CIAUȘANU, *Glosar de cuvinte din județul Vâlcea*, Mem. Acad. Rom., Secția Liter., Seria III, Tom. V, pag. 202: *potol* 'astâmpăr' („nu mai ai potol?”).

³ Deja la Alecsandri.

⁴ TIKIN înregistrează numai varianta feminină *tângă*, pe care o consideră drept împrumut slav.

⁵ Autorul (Cezar Petrescu) trebuie să se fi lăsat influențat de frc. *trait*, pe care, de altfel, îl traduce *trăs*.

⁶ Forme duble mai avem, de pildă *povdî* (la Creangă) și *povață*, apoi *tâng* și *tângă*, deja amintite, deși nu toate par a fi postverbale propriu zise.

⁷ Insemnează și 'dezinteresare', adică 'lipsă de interesare', dar și 'lipsă de interes'. Se pare că sensul al doilea este mai ales ardelenesc.

tătoarea înțelesului, de unde rezultă o creștere a expresivității. Postverbalele se opun sinonimelor lor, din acest punct de vedere, totdeauna, pe când substantivele în *-et*, numai când verbele corespunzătoare aparțin conjug. I și IV.

ciocnet (*ciocnetul paharelor*, OP I, 149), *plescăt* (*Bubue cu fulger pușca: prăbușiri de pene, plescăt...*, VR, Maiu 1938, 34), *plesnet* (*căzu pe spetează cu plesnet mare*, Rus 242; *care-i zvâcnea până la plesnet arterele*, AN 148), *răsuflet* (*mi-au încleștat inima și răsufletul*, AL, 2 Febr. 1936, 4, 2; *dobândind iarăși răsuflet*, IA 9), *sclipet* (*o dimineață cu sclipet de raze'n omăt*, VR, Sept.-Oct. 1935, 7; *sclipetul nocturn al stelelor*, OP II, 167), *tuset* (*S'au oprit pe singura treaptă de piatră. Un tuset străin. Pe urmă, ciocănitul degetelor...*, ibid. 259; cf. și 1907 I, 28), *zvârlet* (AL, 5 Febr. 1930, 8, 3).

§ 3. 'Scurtări' de cuvinte. După model străin, mai totdeauna franțuzesc, câteva substantive, de obicei compuse, apar 'scurtate', în sensul că li se lasă la o parte al doilea element alcătuitor. Procedul, foarte larg aplicat în limba franceză, nu se potrivește deloc cu sistemul nostru lingvistic. De aceea nu prinde la noi, iar puținele încercări reușite se datoresc, în realitate, limbii de origine, de unde ne-au venit... amputate gata. Curente sunt (acolo și aici) *cinemă*, *metrò*, *radiò*, *stilò*, *taxi*¹. La cele mai multe forma întregă este complect neuzitată, adesea chiar necunoscută (pentru majoritatea subiectelor vorbitoare). Altele nu merg: *micro* pentru *microfon* (*care convin mai mult microului*, AL, 25 Dec. 1938, 12, 4), *pat(h)*è pentru *patefon* („*patheul*“ cu *goarnă de trombon*, Ins, Iulie 1938, 183)², *smok* pentru *smoking* (*îi dase și smokul, împrumutat la logodnă*, Log 292). Cf. și *tov* < *to-varăș*, în ironie (*prin impunerea unei carantine de doi ani în 1919 impuse de... „tovii“ Ilie Moscovici și Popovici*, PPG 11)³.

¹ La Brașov (probabil și aiurea prin Ardeal) se spune *taxă*, desigur sub influență nemțească. Cf. *Le français moderne* IV, 181, unde aflăm că, la Berlin, numele taximetrului este *die Taxe* (cu *-e*, în loc de *-i*, venit dela *die Droschke* 'trăsură' sau, poate, dela *die Taxe* 'taxa', adică 'suma plătită pentru transport'). *Radio* poartă astăzi accentul pe prima silabă.

² *Patè* există deja mai de mult, cu alt sens și altă origine, firește, în terminologia culinară (<fr. *pâté*).

³ Aici 'scurtarea' e de origine rusească (se vede din intențiile stilistice ale autorului). În momentul de față (1948), nuanța ironică a dispărut cu totul. Regimul de democrație populară a redat acestei abreviații sensul ei serios, pe care l-a avut totdeauna în mintea socialistilor și a oamenilor progresiști. De adăugat, între altele, 'circa' circumscripție polițienească.

§ 4. Un mijloc mai mult ori mai puțin internațional de formare a cuvintelor, pe care l-am imitat și noi, este următorul. Inițialele elementelor constitutive ale numelui unei societăți, firme, instituții, etc. sunt citite întocmai ca literele alfabetului, cu excepția consoanelor urmate de vocală, care, datorită poziției, se pot pronunța fără acel *e* absolut necesar, pus înainte sau în urma lor. Ceea ce rezultă este un substantiv: noua denumire prescurtată. Aceasta se întâmplă obișnuit cu numele lungi, alcătuite din trei sau mai multe cuvinte. (Prepozițiile și conjuncțiile sunt neglijate.) Modelul prim pentru noi a fost, de sigur, franceza; mai târziu vor fi influențat și alte limbi, de pildă italiana, unde procedeul se aplică pe o scară foarte întinsă (v. *Lingua nostra* II, 92 urm., IV, 118-9 și B. MIGLIORINI, *Lingua contemporanea* 80)¹. Cred că, la origine, avem a face cu produse lingvistice „comerciale”: pentru a economisi timp și bani (cu comenzile telegrafice, de ex.), comercianții au recurs la acest mijloc comod, care prezintă, practic vorbind, și un avantaj de natură internațională, căci scutește pe străini de a reține (greu și imperfect) numele lung și inaccesibil al firmei respective. Dela ei au învățat să procedeze la fel și alte categorii de subiecte vorbitoare, care lucrează în condiții oarecum similare. Astfel sistemul s'a înlins, în ciuda artificialității lui, contribuind la îmbogățirea lexicului, ba, poate, și la modificarea structurală a limbii, cum pare a fi, cel puțin în parte, cazul rusei.

La noi, substantivele create în chipul acesta sunt masculine, primesc, adică, articolul *-l*, chiar când se termină în vocală. (De altminterlea, din cauza lui *e*, care se introduce, pentru înlesnirea pronunțării, după fiecare consoană, finală sau urmată de altă consoană, mult mai rar înainte, majoritatea lor au sfârșit vocalic și accentul pe ultima silabă.) Începutul s'a făcut cu CFR=*Cefere(ul)* și, mai rar, *Chefere(ul)*, după care au venit, probabil, PTT=*Peteteul* '(Direcția generală a) Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor', TTR=*tetere* '(serviciul militar al) tinerilor cu termen redus', STB=*Setebe(ul)* 'Societatea Tramvaielor București', etc. Iată și alte formații de acest fel, mai recente: AGIR=*Agir(ul)*

¹ În rusește el a devenit o adevărată normă oficială. Numele însuși al statului sovietic este o asemenea creație: SSSR (redat în franțuzește și la noi prin URSS). Cf. Astrid BAECKLUND, *Die unverbierenden Verkürzungen der heufigen russischen Sprache*, teză de doctorat, Uppsala, 1941, recensată în *Acta linguistica* II, 182.

'Asociația generală a inginerilor români', ALACI=*Alaci* 'Asociația licenților Academiiilor de Comerț și Industrie', ARLUS = *Arlus(ul)* 'Asociația română pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică', ASAM = *Asam(ul)* 'Arsenalul Subsecretariatului (de Stat) al Aerului și Marinei', ASRC = *Aserece(ul)* 'Asociația studenților români creștini', CAM = *Cam(ul)* 'Casa autonomă a monopolurilor', CAPS = *Caps(ul)* 'Casa autonomă a pădurilor Statului', CEC = *Cec(ul)* 'Casa de economie și consemnațiuni', CGM = *Cegeme(ul)* 'Confederația generală a muncii', CNR = *Cenere(ul)* 'Centrul național de românizare', FUM = *Fum(ul)* 'Frontul unic muncitoresc', IAR = *Iaer(ul)* 'Industria de avioane română', LANC=*Lanc(ul)* 'Liga apărării naționale creștine', MTR = *Metere(ul)* 'Munca tineretului român', NFR=*Nefere(ul)* 'Navi-gația fluvială română', ONEF=*Onef(ul)* 'Oficiul național de educație fizică'¹, ORAP = *Orap(ul)* 'Oficiul român de aprovizionare cu piele', PCR = *Pecere(ul)* 'Partidul comunist român', PMR=*Pemere(ul)* 'Partidul muncitoresc român', PSD=*Pesede(ul)* 'Partidul social-democrat', SRD = *Serede(ul)* 'Societatea română Dunărea', SSR = *Sesere(ul)* 'Societatea scriitorilor români', UCB = *Ucebe(ul)* 'Uzinele comunale București', UAER = *Uaere(ul)* 'Uniunea Asociațiilor de elevi din România', UNSR = *Unesere(ul)* 'Uniunea națională a studenților din România', UFAR=*Ufaru(ul)* 'Uniunea femeilor antifasciste din România', URSS = *Urss(ul)* 'Uniunea republicilor sovietice socialiste',² UTM = *Uteme(ul)* 'Uniunea tineretului muncitoresc', etc.

Deosebit întru câtva de acesta este procedeul următor: se formează un cuvânt (numele firmei, societății, etc.) din câte o silabă a elementelor (sau a unor elemente) care alcătuiesc denumirea ei propriu zisă. Acest mijloc formativ se întrebunțează mai rar decât precedentul, dar tinde în ultima vreme, să facă o serioasă concurență acestuia. Vechiu și celebru este *Astra* 'Asociația transilvană (pentru literatura și cultura poporului român)', la care sunt de adăugat câteva creații foarte recente din domeniul

¹ La început i s'a zis *Anef(ul)* 'Academia națională de educație fizică'.

² Aceasta din francezește. Cf. următorul citat, privitor la o societate pe care n'am putut-o identifica: *pentru prosperitatea es-a-emului* (VR, Oct. 1937, 16). Inițialele sunt SAM, iar modul cum sunt ele citite arată mai degrabă influență franceză.

vieții economice: *Odesfer, Olezar, Sovromlemn, Sovrompetrol* (la ultimele două, partea finală reprezintă un cuvânt întreg) ¹.

Dela multe din creațiile pomenite (în special dela cele care aparțin la prima categorie) se pot deriva cuvinte în *-ist*, menite să indice pe funcționarii instituției sau pe membrii societății respective: *ceferist, petetist, teterist, setebist* ², *aserecist*, etc. Dela *Lanc* am avut și *lancist*, dar și *lăncier*, printr'un joc de cuvinte, care a fost posibil grație mării asemănări a formulei în discuție cu subst. *lance*. Interesant este amănuntul că *ceferist*, de pildă, a ajuns să însemneze 'funcționar sau lucrător la calea ferată (indiferent din ce țară)'. Așa se explică de ce auzim și citim regulat despre *ceferiștii francezi, ceferiștii germani*, etc. ³

¹ În rusește, acest mijloc de creație lingvistică este extrem de răspândit. Faptul se datorește pe de o parte atmosferei revoluționare care domină întreaga activitate a vecinilor noștri dela Răsărit, pe de alta aptitudinii limbii ruse de a forma cuvinte compuse într'o măsură necunoscută românei (și idiomelor neolatine în general). Iată câteva exemple: *aviabaza* 'bază aeronautică' (< *aviatsionnaia baza*), *Gosbank* 'Banca Națională' (< *gosudárstvennâi bank*), *Komsomol* 'Uniunea tineretului comunist' (*Kommunističeskii soiúz moldéži*), *politotdel* 'secție politică' (> *političeskii otdel*), *sovhóz* 'sovhoz; economie agricolă sovietică' (< *sovétskoe hozedístvo*), etc.

² Cf. *autobuzist* și *tramvaist*, care circulă în vorbirea bucureșteană, fiind, într'un anumit sens, sinonime cu *setebist* (STB are și autobuse).

³ De adăugat, la lista formațiilor aparținând categoriei a doua: *Romarta* '(Societatea comercială) română (de Stat pentru artă)', *Romlacta* '(Oficiul) român (pentru vânzarea) laptelui', *Rompescăria* '(Societatea) română (pentru vânzarea) peștelui', *Sovromtransport* '(Societatea) sovieto-română (pentru) transport', etc.

PARTEA IV: STILISTICA.

Prin fenomene stilistice înțeleg ceea ce lingviștii mai vechi numeau frazeologie (în accepția cea mai largă a termenului): combinații sintactice al căror sens este unitar și diferă de al elementelor alcătuitoare luate unul câte unul sau legate altfel decât în formula respectivă. Multe din faptele discutate sub această rubrică ar putea figura tot atât de bine la „Sintaxă“, după cum iarăși o bună parte din cele analizate acolo și-ar putea găsi locul aici. Căci între stilistică, oricum am concepe această noțiune, și sintaxă este greu de tras un hotar propriu zis. Amândouă se ocupă de sintagme, adică grupuri de cuvinte legate prin diverse raporturi gramaticale. Deosebirea cea mai importantă, care nu-i totdeauna ușor sesizabilă, constă în faptul că construcțiile sintactice sunt, de obicei, fixe și lipsite de orice element subiectiv, pe când cele stilistice au un caracter mai mult ori mai puțin personal, sunt supuse modificărilor provocate de situația exterioară, de momentul psihologic, etc. și conțin adesea o nuanță afectivă sau estetică. Altfel spus, fenomenele stilistice constituie, cum arată și numele lor (dacă ne referim la terminologia criticii și esteticii literare), particularități de stil, scris sau vorbit, particularități individuale, chiar atunci când ele se bucură de o răspândire relativ largă: cel care le întrebunțează le creiază oarecum din nou, în ipoteza că ele nu sunt invenția lui personală.

După cum nu putem separa totdeauna construcțiile stilistice de cele pur sintactice, tot așa ne vine greu să clasificăm faptele privitoare la stil. Lipsesc pentru aceasta criterii sigure și precise. O grupare a lor pe categorii se impune totuși, fie și numai din motive practice. Vom avea astfel: 1. Frazeologie propriu zisă (creații recente); 2. Formule tradiționale modificate în aspectul sau sensul lor; 3. Diverse.

CAP. I: FRAZELOGIE.

Ceea ce izbește din capul locului la această grupă de fenomene stilistice, mult mai bogată decât celelalte, este puternica influență străină (în primul rând, și ca de obicei, franceză). Vom vedea că foarte multe construcții sunt simple traduceri, fără ca cei care le utilizează să-și dea totdeauna seama că se află în fața unor combinații de cuvinte neadaptate, adesea chiar neadaptabile la sistemul lingvistic românesc.

Le înșir alfabetic, după elementul alcăuitor care mi se pare cel mai important la fiecare.

alerga: se *aleargă premiul Goarna*¹ (AL, 17 Iunie 1934, 10, 2). Nu-i vorba numai de funcțiunea transitivă a acestui verb, pentru care am găsi sprijin în limba noastră însăși (cf. munt. *a alerga pe cineva* 'a-l fugări'), ci de întreaga combinație sintactică.

armă: cu *arme și bagaje (opozitia a preferat să adere cu arme și bagaje...*, VR, Febr. 1938, 17). Obişnuit (și foarte des în limbajul unor anumiți oameni de cultură) se zice *a trece cu arme și bagaje la adversar*. Din frc. *avec armes et bagages* (expresie militară, la origine).

bază: în formula *bază de plecare (să fie numai ca bază de plecare*, AL, 6 Oct. 1935, 9, 4). Am crezut întâiu că avem a face cu o contaminație între *punct de plecare* (pentru o discuție, etc.) și *bază* (a unei discuții)². În realitate este un împrumut franțuzesc: *base de départ* 'Sturmausganstellung' (din terminologia militară).

bine: după modelul lui *a vorbi de bine* (pe cineva) s'a format *a scrie de bine* (D-l Ș. C. *m'a vorbit și m'a scris atât de multe ori de bine*, AL, 11 Aug. 1935, 1, 3)³.

cafea-cu-lapte: erau *băieți de viață, nu... cafea-cu-lapte, ca ceîlalți* (VR, Apr. 1938, 26). Pare a fi sinonim cu *papă-lapte*, care va fi servit ca punct de plecare.

cap: *a face un cap* 'a fi surprins, a se mira' (*făcea un cap nedumerit*, TB 220; *Râdea de capul pe care l-ar face Dia*, Răd II, 206; *văzând capul pe care l-am făcut*, AL, 29 Apr. 1934, 4, 3; *uită-te la el ce cap face*, ibid., 5 Iulie 1936, 6, 7). E frc. *faire*

¹ Sau premiul *Jockey-Club*, etc.

² Căci sensul e metaforic, mai exact spus abstract.

³ Uz strict personal (T. Arghezi).

une tête (pop.) 'verblüfft (oder verstutzt) sein'; 'wütend sein' (cf. și *il en fera un tête* 'er wird ein Gesicht machen')¹. De aici n'a fost greu să se ajungă la o variantă eliptică a formulei, prin lă-sarea la o parte a verbului: *Sora mea avea capul acelor străini care se duc la înmormântări* (VR, Ian. 1940, 21); *cap într'o parte și într'alta* adică 'surpriză, uimire de ambele părți' (AL, 24 Febr. 1935, 7, 2); *e lesne de închipuit capul meu, când am citit* (CR 140-1). *A-și sparge* (sau *sfărâma*) *capul* 'a-și bate capul': *își spârgea deja capul cu răsturnarea republicii* (CL, 28 Sept. 1935, 4, 5); *sfărâmându-și mereu capul cu proiecte de răzbunare* (RJ 275). Din germ. *sich den Kopf zerbrechen*, poate și din frc. *se casser la tête*.²

caz: alături de obișnuitul *în tot cazul* (< frc. *en tout cas*), se întâlnește *în toate cazurile* (cf., de pildă, VR, Nov.-Dec. 1934, 64), care cred că-i traducerea germ. *auf alle Fälle* (cu păstrarea lui *în* din formula mai veche, având substantivul la singular). A putut influența și sinonimul (aproximativ) *în toate împrejurările*. De altfel *tot* însemnează 'fiecare, orice'.

chip: urmând *în chip* 'de consecință' (AL, 19 Ian. 1936, 5, 2). Pare a fi redarea frc. *en guise de...*, căci rom. *în chip de* („învechit“) 'ca, în semn de' (de pildă: *în chip de zălog*, *în chip de bine-ai venit*, *în chip de batjocură*, *în chip de jertfă*) are altă semnificație.

clasă: *de mare clasă* 'de calitate excepțională' (*un pilot de mare clasă*, AL, 5 Apr. 1936, 1, 6-7). Cf. frc. *classe* 'Rang'.

colț: *a face colțul unei străzi* 'a apuca pe la colțul ei' (*când făcu colțul aleii*, AL, 17 Ian. 1937, 5, 1). Frc. *Faire le coin de la rue*.

conferință: *a face o conferință*, foarte răspândit, în loc de *a ține(a) o conferință*, după frc. *faire une conférence*. Formula cu *a ținea*, mai veche și deocamdată mai frecventă, este traducerea germ. *einen Vortrag halten*. Faptul că s'a impus cu mult înaintea celeilalte, pe care o simțim ca străină, dovedește că obiceiul de a ținea conferințe a fost introdus la noi de oameni cu cultură ger-

¹ Construcția germană este, desigur, izvorul lui *a face o mutră*, în-cetățenit de multă vreme.

² Primul exemplu l-am găsit într'o traducere din nemțește, iar al doilea provine dela Rebreanu (Ardelean!). De altfel am impresia că Românii de peste munți utilizează mult mai des decât alții formula *a-și sparge capul* (cu sensul dat aici, firește).

mană. Un rol important trebuie să fi jucat membrii „Junimii”, atât de amatori (unii dintre ei) de conferințe publice. Și se știe că cei mai mulți (și mai influenți) își făcuse studiile în Germania.

consecință: prin *consecință* pentru în *consecință* (Ins, 1 Nov. 1936, 391), sub influența frc. *par conséquent*.

cont: în formula *linie de cont* (nu face să intre în *linie de cont*, CL, 30 Maiu 1936, 2, 5). Din frc. *en ligne de compte* (*mettre ou faire entrer en ligne de compte* ‘in Rechnung stellen’; (fig.) ‘in Betracht ziehen’).

contest: fără *contest* ‘incontestabil, fără îndoială’ (*rămân fără contest pe drumuri*, AL, 24 Iunie 1934, 9, 4; *o precipitat, fără contest, evenimentele*, Ins I, 1, 345). Este frc. *sans conteste*.

credit: spre *creditul autorului* (VR, Iunie-Aug. 1935, 25). *Spre*, căci mai ales prezența acestei prepoziții trebuie explicată, ar putea veni dela construcții ca *spre onoarea* (sau *cinstea*) *cuiva*, *spre apărarea lui N.*, etc. Mai probabil este însă că avem a face cu o influență germană (cf. *zum Kredit des Verfassers, dem Verfasser zum Kredit*).

cuvânt. In locul lui *pe cuvânt de onoare, pe cuvântul meu*, etc., care continuă să se întrebuințeze, circulă din ce în ce mai mult ‘prescurtarea’ lor *pe cuvânt*. Am impresia că tineretul nu spune decât așa. La fel copiii, apoi numeroși oameni inculți, de obicei tot tineri (soldați, servitoare, etc.). Preferința pentru formula elipsată se datorește nu numai tendinței oarecum firești de a lăsa la o parte tot ce-i de prisos, ci și, probabil, influenței unor construcții ca *om de cuvânt, a se ținea de cuvânt*, etc., unde *cuvânt* este echivalentul lui *cuvânt de onoare*. Cf. și frc. *être (homme) de parole; n'avoir qu'une parole; ma parole (d'honneur); être prisonnier sur (sa) parole*.

departe: se combină cu *de acolo*, în fraze ca *N. n'a încercat să reziste, departe de acolo, a cedat foarte repede*. Are, deci, sensul lui ‘dimpotrivă’. Este traducerea literală a frc. *loin de là*, pe care, de altfel, Românii l-au imitat deja sub forma *departe de asta*.

diferență: spre *diferență de...* (CL, 20 Iunie 1936, 4, 1) pentru *spre deosebire de...* S'a înlocuit, așa dar, cuvântul vechiu printr'un neologism, cu care-i numai aproximativ sinonim. Trebuie să fi influențat construcția franțuzească *à la différence de...* *Spre deosebire de...* pare a fi decalcat după germ. *zum Unterschied von...*

dinte: a avea (sau a păstra) un *dinte contra cuiva* ‘a avea

un motiv de nemulțumire' se întâlnește foarte des în vorbirea orașenilor culti, ba a intrat și în limba scrisă (*în general am un dinte împotriva filmelor...*, AL, 20 Oct. 1935, 2, 3; *păstrez de mult un dinte domnilor scriitori*, CL, 25 Iulie 1936, 6, 6). După frc. *avoir une dent de lait contre q.*; *garder à q. une dent de lait* 'eimen alten Groll gegen jemanden hegen'.

drag. Foarte des se aude în limbajul familiar, mai ales la femei, formula *dragul de el*¹. Se va fi spus din capul locului numai despre copii, cum se spune, de altfel, până astăzi, atunci când sunt mângâiați, etc., apoi și despre oamenii mai în vârstă. Cu privire la aceștia, totdeauna, cred, în sens ironic: *Ascultă, n'am să-ți admit sofismele, în ruptul capului, striga el, dragul de el, infuriat, fiindcă...* (VR, Ian. 1936, 34); *O, bine că sosește scumpul de el* (AL, 10 Apr. 1938, 5, 3). Pentru partea pur sintactică, cf. *frumosul, deșteptul, răul, etc. de cutare*.

eminentă: în *eminentă* 'în special, prin excelență' (*Stânga era reprezentată în eminentă prin social-democrați și comuniști*, CL, 19 Oct. 1935, 8, 1). S'a născut printr'un fel de 'analiză' din adv. *eminamente*, care aparține la aceeași familie de cuvinte?

face. Apare, cum e de așteptat, în numeroase formule stilistice. Iată câteva dintre cele mai frecvente². *A face lege* 'a avea putere de lege' (*părerea Cristinei făcea lege în Franța, în Italia*, AL, 39 Nov. 1936, 7, 5). Cf. frc. *faire loi*. — *A face să apară* 'a publica, a tipări (o lucrare, etc.)' (*G. D. a făcut să apară una din revistele pur marxiste* Ins, 1 Febr. 1936, 80). După frc. *faire paraître*. — *A face un rol* 'a juca un rol' (*N. făcea rolul principal* AL, 8 Nov. 1936, 8, 5). Asupra acesteia, adică a unui aspect al ei, trebuie să insist, fiindcă avem prilejul să constatăm cum dorința de a invoca cu orice preț poate duce la construcții imposibile. În loc de *a face rolul unui negustor*³, de pildă, ori *a face pe negustorul*, se spune numai *a face un negustor* (printr'o contaminare a ambelor moduri de exprimare sau printr'o elipsă). Se ajunge astfel la fraze ca următoarele: [*Marlene Dietrich*] *să înceapă a face și femei mai obișnuite* (AL, 5 Apr. 1936, 8, 1-3); *Young*⁴ *a făcut până acum numai fete ingenuie* (AL, 11 Aug. 1935, 8, 3). Echivo-

¹ Și femin. *draga de ea*. Cf. apoi *mica de ea, ce dulce era!*

² Am în vedere, ca de obicei, numai inovațiile.

³ Care însă nu merge deocamdată. De aceea trebuie preferat *a juca rolul...*

⁴ Tot artistă de cinematograf!

cul, de sigur neintenționat, este evident. Din... fericire, n'am întâlnit această construcție decât la un singur publicist. D. I. Suchianu, care altfel nu numai că știe să scrie, dar s'a arătat adesea îngrijorat de chipul cum tratează (adică... maltratează) numeroși Români limba lor maternă. — Același autor întrebuintează, deastădată împreună cu alții, încă o formulă cu *a face*, în care acest verb are, contra dorinței autorilor, înțelesul lui propriu, material, nu pe cel metaforic. E vorba de *a face trotuarul* (despre femei) 'a se prostitua' < frc. *faire le trottoir*: *Carola începe să facă trotuarul* (AL, 5 Aug. 1934, 8, 3); *făcând trotuarul* (CL, 1 Iunie 1935, 5, 5); *au rămas să facă mai departe trotuarul* (CL, 12 Oct. 1935, 8, 4); *o fată care făcea trotuarul* (Azi, 9 Iulie 1939, 3, 2). O variantă este *a face strada*: *o femeie brună, spoită, care făcea strada* (AL, 25 Nov. 1934, 6, 1). De aici n'a fost greu să se ajungă la *biete fete de trotuar* (Azi, 25 Iunie 1939, 6, 1), echivalentul consacratului *femei de stradă*. — *A face foame* 'a suferi de foame' (*face foame la Craiova*, Act 21). Cf. *a face cură*, frc. *farie diète*, etc. Expresia s'a putut naște însă și fără niciun model, străin sau indigen, ca produs al unei stări sufletești afective. Să ne închipuim că este vorba despre cineva care suferă de foame (pentru că nu poate ori nu vrea să muncească, etc.). Dacă unul din parteneri este impresionant, indiferent cum, de această situație, la întrebarea: *Dar ce face N.* (la Craiova, să zicem)? va răspunde, în mod spontan: *Ce să facă? Face... foame!* (ca și cum am spune *face ghete, face haine*, etc., adică 'lucrează'). — *A face o boală* (general în limbajul medicilor): *N. face o scarlatină; Sunt sigur că N. va face o pneumonie*, etc. (după frc. *faire une maladie*).

fond: pluralul acestui substantiv apare în formula foarte răspândită astăzi, mai ales printre tineri, *a fi în fonduri* 'a avea bani' (cf. și DO 325). După frc. *être en fonds*. Se zice și *a fi în franci*, mai expresiv, din cauza substantivului foarte concret *franci* (mai concret chiar decât *bani, parale* și alte sinonime).

forte: *a se face forte să...* 'a se angaja să..., a garanta să...' (< frc. *se faire fort de...*).

frecvență: *de înaltă frecvență* (fig.) 'foarte impresionant, puternic' (*paginile acestea de înaltă frecvență*, VR, 15 Maiu 1934, 65). Imprumutat din terminologia fizicală (*curent de înaltă frecvență* < frc... *de haute fréquence*).

garant: *a se purta garant(ă)* 'a garanta' (*liga militară se*

purta garantă, CL, 26 Oct. 1935, 3, 4). După frc. *se porter gagnant pour quelqu'un*.

gardă: *vechia gardă* 'vechia generație, generația (oarecum) eroică', în limbajul politic de pe vremuri, dar și cu semnificație nepolitică (*Ce vrei? Garda veche și-a făcut datoria către țară*, Gor 27¹). Frc. *vieille garde* (e vorba de garda împărătească a lui Napoleon I).

granda, numai în formula *dă granda* 'strașnic, extraordinar, grandios'. Pare a avea origine argotică. În orice caz, nuanța populară, mai exact periferică, este foarte accentuată. Cu ani în urmă, s'a jucat o revistă teatrală purtând acest titlu, ceea ce va fi contribuit la răspândirea expresiei. Cred că s'a născut fără vreun model propriu zis străin, deși punctul de plecare îl constituie, direct ori indirect, frc. *grand* sau ital. *grande* (cf. și *grandoman*, *grandomanie*, cunoscute și în vorbirea păturilor inferioare orășenești). Citez, cu titlu de curiozitate, ital. *granda* 'la fame, il più gran bisogno (gergo furbesco)', dat de A. PANZINI, *Dizionario moderno*, ed. VII, pag. 311².

încurcătură de mațe 'situație grea, complicată (din care nu poți ieși)': joc de cuvinte, cu intenții expresive (ironice sau numai glumețe), având drept punct de plecare identitatea termenului prim din numele popular al bolii *încurcătură de mațe* cu subst. *încurcătură* 'situație dificilă'.

îndoială: *a trage la îndoială* pentru obișnuitul *a pune la îndoială* (*n'a tras-o la îndoială nimeni*, DR VII, 227). Apare la Ardeleni și Bucovineni, fapt care vorbește pentru o origine nemțească: cf. *in Zweifel ziehen*³.

juca: urmat de un substantiv abstract, ca obiect direct, însemnează 'a se preface', adică 'a juca (cu intenție) rolul de...', 'a face pe...'. De pildă: *a juca stângăcia, când în realitate, ești un om foarte iscusit* (AL, 11 Aug. 1935, 8, 5). Cf. frc. *jouer la doubleur* 'den Betrübten spielen, sich als betrübt stellen'.

laba: *a bate laba* 'a bate palma (în semn de consimțământ, de acceptare a unei propuneri, etc.)'. Foarte expresivă, chiar tri-

¹ Sunt cuvintele unui bărbat însurat, care are șapte copii!

² O nuvelă a lui Gib. I. Mihăescu poartă titlul *La Grandiflora* (nume de restaurant sau local de petrecere!), care trimete, prin asociație pur fonetică, la (*dă*)*granda*.

³ Sinonimul *a pune la îndoială* ar putea fi decalcat după frc. *mettre en doute*, dar și după germ. *in Zweifel stellen*.

vială (grație, așa zicând, substantivului), de aceea frecventă în vorbirea familiară, chiar a multor oameni culți, care o întrebunțează oarecum glumet, tocmai pentru a-i atenua caracterul prea vulgar. O găsim și în scris: *Bravo!... Bate laba... Pe viață și pe moartel, răsese Caruso* (VR, Apr. 1938, 28).

lege: construcția *afară din lege*, destul de răspândită cu sensul ei literal, apare, într'o traducere din englezește, ca echivalent al lui *outlaw* 'Geächtete(r)', așa dar cu valoare de substantiv: *era un rebel și adeseori un afară din lege cutezător și aventuros* (AL, 7 Maiu 1939, 3, 3).

lână în lână (fig.) 'complect, total, în întregime' (*dacă sunt lână în lână adevărate*, VR, Sept-Nov. 1936, 24; v. și CF 412). Din limbajul fabricanților și negustorilor de ștofe. Sinonim cu *sută în sută*.

manieră: *de manieră* (sau *de o manieră, de așa manieră*)... 'în chip..., în mod...' (*exprimă toată situația de o manieră cu totul nouă*, Azi, 9 Iulie 1939, 9, 2)¹. Foarte răspândită în vorbirea familiară, mai ales sub forma de *așa manieră, încât...* (*N. prezintă lucrurile de așa manieră, încât te convinge*). O adevărată... slăbiciune au pentru ea avocații (și, în general, oamenii siliți de profesiune să vorbească, să explice, etc. mult). După *fre. d'une manière și de manière que...*

mână: *de prima mână* 'de primul rang, de prima calitate' (*documente de prima mână*, Ins I, 1, 381) < *fre. de la première main* 'aus erster Hand, aus der besten Quelle'. Cf. și de *main de maître* 'von Meisterhand', apoi sinonimele românești de *prima clasă, de mare clasă* (acesta numai aproximativ sinonim, v. mai sus, pag. 251). — *A trece mâna*, din limbajul jucătorilor de cărți (= a nu juca, a trece rândul jucătorului sau jucătorilor următori), decalcat după *fre. passer la main*, însemnează și (fig.) 'a se lăsa de o ocupație' (*să abandoneze cafeneaua, să treacă mâna, să se retragă din afaceri*, Gl, 23 Iunie 1940, 2, 5).

mâneacă: *altă pereche de mâneci* 'altceva, altă chestie, altă găscă în cea traistă' (*dar aceasta, vorba lui Rudyard Kipling,*

¹ Cf. și *imi povesti... de manieră să nu se întrevadă...* (DA 391), unde formula are valoarea unei conjuncții. *Manieră* poate fi înlocuit prin *natură*: *ezagerând de așa natură compunerea rolurilor...* (AL, 21 Nov. 1937, 14, 1).

e altă pereche de mâneci, CL, 15 Febr. 1936, 2, 4). Traducere literală a frc. *c'est une autre paire de manches*¹.

modă: a deveni la modă 'a fi modern, a avea căutare, trecere' (țăranul a devenit la modă, AL, 30 Iunie 1935, 9, 6). După frc. *devenir à la mode*, sau, poate, germ. (*wieder*) *Mode werden*. În ultima ipoteză, *la*, care n'are echivalent în formula germană, s'ar explica prin influența locuțiunii, atât de frecvente, *la modă*. Cf. și *era de modă* (CR-M 118) < frc. *être de mode*.

moment: pentru moment (< frc. *pour le moment*) este simțit de foarte mulți Români ca *pentru un moment*, mai ales că, semantic vorbind, nu există o deosebire prea mare între o locuțiune și cealaltă. Vezi BPh VII-VIII, 335-6.

monedă: a bate monedă cu (sau din) ceva 'a face caz de ceva, cu scopul de a avea beneficii, a specula o situație favorabilă' (*se lăuda cu influența... și bătea monedă cu asta*, Ins. I, 1, 341). Cf. frc. *battre monnaie* (fig.) 'sich Geld verschaffen'. Expresia românească nu ne trimete numai decât la câștig bănesc, sensul ei fiind oarecum strict moral.

nerv: a călca pe nervi 'a plictisi grozav pe cineva, a-l enerva, a-l exaspera'. Răspândit în vorbirea orășenilor culți. Cf. frc. *donner sur les nerfs* și *porter sur les nerfs*, sinonime.

odată: pentru odată 'în cazul de față, de data aceasta' (*realizând pentru odată...*, AL, 22 Aug. 1937, 14, 3; *pentru odată, transpunerea romanului în film e posibilă*, AL, 16 Febr. 1936, 8, 5; *și asta a făcut ca, pentru odată că asemenea calități există, lumea să nu le vadă*, AL, 17 Oct. 1937, 15, 4; *pentru odată nu ne pare rău*, AL, 12 Dec. 1937, 14, 1)². După frc. *pour une fois*, de ex. *c'est bon pour une fois* 'für einmal mag das gehen'.

pace și onor: această formulă (cu *în* înainte), existentă, după cum se știe, în fostul „Imn regal“, este uneori utilizată ironic la adresă oamenilor obișnuiți (mai ales a acestora). Inceputul l-a

¹ Autorul pare ironic, judecând după invocarea unui scriitor... englez, când e vorba de o maximă franțuzească. Dacă așa stau lucrurile, trebuie să presupunem că redarea ei cuvânt cu cuvânt a fost făcută intenționat. Cf. *errare humanum est...* cum spune Turcul' (și alte asemenea glume, frecvente în limbajul familiar al oamenilor culți).

² Ultimele trei exemple provin dela același autor (D. I. Suchianu). În al doilea din ele avem și o inovație sintactică neprevăzută: *pentru odată*, locuțiune adverbială, este urmat de *că*, așa dar transformat într'o locuțiune conjuncțională (cf. pe de o parte *în cazul sau în ipoteza că...*, pe de alta *odată ce...*).

făcut, dacă nu mă înșel, M. Sorbul: Sbilț, „genialul“ erou din „Patima roșie“, spune (în actul III)... *atât cât trebuie unor oameni cum se cade să mănânce, să doarmă și să se 'nmulțească în pace și onor!* Cf. și DO 266: *Iar în timpul acesta, după ce dumneata ți-ai văzut în pace și onor de gravele ocupații...* Ironia vine dela împerecherea, în condiții așa de nepotrivite, a acestor două substantive, care amintesc oricui pasajul din poezia citată, unde este singurul lor loc cu adevărat. Valoarea semantică strict obiectivă a acestei formule este identică cu a lui *în pace* ('să mănânce, să doarmă și să se 'nmulțească în pace', adică 'în liniște, netulburați de nimeni'). Și acest fapt contribuie la ironie, oăci dă naștere unui fel de joc de cuvinte (după *pace* ar trebui o pauză).

pagină: a fi la pagină 'a fi la curent' (Cel ce vrea să fie la pagină cu moda..., Ins, 15 Iulie 1936, 57). Traducere a frc. *être à la page*.

păstra: a păstra patul 'a sta în pat' (a trebuit să păstreze patul, după sfaturile doctorului, AL, 15 Sept. 1935, 3, 4). Și a *păzi patul*, mai... aproape de frc. *garder le lit*.

perfectie: la perfectie, atât de frecvent în vorbirea familiară (mai ales a oamenilor cu mai puțină cultură), este decalcat după frc. *en (toute) perfection, dans la perfection* (cu oarecare libertate de traducere în ce privește prepoziția).

picioar: a pune pe picioare 'a organiza, a pune la cale' (*puse pe picioare un proces de divorț*, IstA II, 238) este frc. *mettre sur pied*. Obișnuit (despre oameni și alte ființe) însemnează 'a însănătoși'.

plan: plan secund (într'un rol șters, liniștit, aproape de *plan secund*, VR, Febr. 1939, 111). Ca și *prim plan*, aparține terminologiei teatrale, fiind luate ambele din franțuzește: *premier plan* 'Vordergrund', *deuxième plan* 'Mitte der Bühne' (cf. și *troisième plan* 'Hintergrund'). Pentru *secund*, să se compare *en second lieu, de (la) seconde main, en second* (de unde și alte formule, precum *joc secund, ofițer secund*, etc.).

plin: în plină stradă, în plin centru, etc. sunt traducerea frc. *en pleine rue, en plein centre* (de la ville).

plus: foarte dese sunt expresiile *în plus, în plus de asta, plus de asta* (în *plus de aceasta*, AL, 22 Martie 1936, 8, 5; VR, Sept.-Oct. 1936, 106; *plus de asta*, HM 38; *în plus de orele de dimineață*, Ins. III, 7, 351; *nu admitea, în plus de om, decât...*, VR, Aug.-

Sept. 1937, 86) ¹. Cf. frc. *en plus* (pentru *de* poate fi invocat *plus de cinq, plus de sept*, etc.).

prezent: Ardelenii continuă să spuie și să scrie *de prezent* pentru *în prezent*, deși ar trebui să simtă că *de* se opune sistemului lingvistic românesc, care, înaintea unui substantiv exprimând o noțiune temporală, cere prep. *în*.

propriu: *în propriu*, locuțiune adverbială, care determină verbul *a aparține* (*aparține în propriu femeilor*, AL, 12 Ian. 1936, 7, 2; *îi aparțin în propriu și exclusiv*, AL, 11 Sept. 1937, 2, 6), este frc. *en propre* din construcția *avoir (ou posséder) quelque chose en propre*.

purta: ca predicat al subst. *discuție* (și sinonime, precum *conversație, convorbire, tratative*, etc.), care poate fi și obiectul direct al aceluiași verb (*a purta discuții asupra...*, AL, 13 Iunie 1937, 8, 3). Cf. frc. *je vois où porte ce discours, porter sur quelque chose ș. a.*

puterea ursului: ca determinativ pe lângă *vin*, poate și pe lângă alte substantive, însemnează 'foarte bun, excelent', așa dar un fel de superlativ (*vin puterea ursului*, AL, 22 Dec. 1935, 6, 2). Avem a face, probabil, cu o specie de vin, eventual cu o firmă, al cărui nume este invocat, pentru a arăta intensitatea unei calități.

repaos: formula *pe loc repaos*, din limbajul militar, se întrebuintează adesea, în diverse împrejurări, grație mării ei puteri expresive (ironie, plasticitate, etc.). De pildă: *dar masele nu acceptau comanda pe loc repaos* (AL, 30 Oct. 1938, 4, 1).

repezeală: caracterul familiar, poate chiar cam vulgar, al locuțiunii *la repezeală* a început să se atenueze, probabil din cauza frecvenței ei neobișnuite. Altfel nu i se explică apariția în stilul științific. Tot așa sinonimul *la iuteală*.

respirație: *de mare* (sau *largă*) *respirație*, ca atribut pe lângă subst. *operă, lucrare*, etc. (*șase eseuri de mare respirație*, CL, 22 Iunie 1935, 2, 3; *studiu de largă respirație*, Azi, 17 Martie 1940, 7, 5) ². După frc. *de longue haleine*.

rest: pentru *în restul volumului, fasciculei*, etc., când se vorbește despre conținutul unei cărți sau al unei reviste, se scrie,

¹ De adăugat și cazuri ca acesta: *toți ziaristii, plus încă pe atâția cetățeni* (AL, 10 Iunie 1934, 4, 4).

² Se întâlnește, dar mai rar, și formula *de lungă respirație* (la cei care vor să traducă... exact construcția franceză).

de obicei, numai *în rest*. Fenomenul caracterizează limbajul presei periodice. Poate fi o simplă elipsă, firească la jurnaliști, al căror ritm de viață este atât de accelerat, dar tot așa de bine poate fi o formulă introdusă prin cinematograf (reclama sau programul anunță, cu oarecare detalii, filmul principal și trece repede asupra „jurnalului“ și „complectării“, cu ajutorul acestei formule scurte). — *Fără rest* ‘în întregime, complect’. Apare, obișnuit, la Ardeleni și Bucovineni, dar nu numai la ei (cf. *să fie explicate fără rest*, SR III, 16). Dată fiind originea locală a Românilor care o întrebuințează curent, cred că această locuțiune este decalcată după germ. *restlos*, iar nu după frc. *sans reste*. De altfel am impresia că prima circulă mai mult decât a doua.

sală: *a face sală plină* ‘a avea public mult’ (despre un conferențiar, un spectacol, etc.). Foarte des în vorbirea zilnică și în scrisul periodic. După frc. *faire (une) salle comble* (cf. și germ. *ein volles Haus machen*).

scrumbie: *slab ca o scrumbie*, răspândit în vorbirea familiară, primește, pentru mărirea expresivității, câte un adaos, care corespunde, în general, unei realități materiale, de pildă *slab ca o scrumbie marinată* (AL, 21 Aug. 1938, 3, 1).

secret: *a pune la secret* ‘a aresta (în condiții care împiedecă orice legătură între deținut și lumea din afară)’. Termen tehnic juridic, polițienesc, etc. Este frc. *mettre (un prisonnier) au secret*.

secundar: *în secundar* ‘în al doilea loc’ (*nu întrebuințăm decât foarte rar criteriul estetic și numai în secundar*, AL, 10 Iunie 1934, 7, 1). S’a născut, probabil, după modelul lui *în principal*, care deasemenea circulă și ar putea fi redarea aproximativă (morfologic vorbind) a frc. *principalement*. Ar fi și altă explicație. Ca sens, *în secundar* este sinonim cu *în subsidiar*¹, atât de frecvent în limbajul juridic, și tot ca opus al lui *în principal*, așa că n’a fost greu să se înlocuiască un adjectiv prin celălalt, mai ales că *secundar* se opune în toate privințele lui *principal*.

serviciu: *în serviciu comandat* (*intrase la Wilhelmstrasse în serviciu comandat*, EL 150). Acum câțiva ani această formulă era oarecum oficială, căci o utilizau funcționarii statului dela ministru până la ușier (iar sub influența lor, și lumea cealaltă). Trebuie să fi reprezentând și ea, ca multe altele aici în discuție,

¹ Cf. frc. *subsidiirement*.

un calc după vreo expresie străină (poate germană). Mediul unde s'a ivit întâia oară este, cu siguranță, armata (cf. elementele ei alcătuitoare). Astăzi nu mai spune, cel puțin printre civili, nimeni așa. Pe cât de repede a apărut, pe atât de repede a și dispărut. Fenomenul este interesant din punctul de vedere al psihologiei adecvate, cum creiază și alte forme de manifestare exterioară, care trăiesc viguros, chiar agresiv, până când condițiile de viață socială se modifică și, odată cu ele, atmosfera morală însăși.

sumar: în *sumar* 'pe scurt, în rezumat' (*în sumar, ofensiva disperată din partea țărilor...*, VR, Maiu-Iunie 1935, 96). Avem a face cu o înțelegere foarte aproximativă, ca să nu zic greșită, a subst. *sumar*, datorită faptului că acest cuvânt, în formule ca *sumarul unei cărți, sumarul unei reviste, etc.*, arată oarecum „pe scurt“ sau „în rezumat“ conținutul cărții sau al revistei.

sută: în locul consacratului *sută la sută*, se spune tot mai des *sută în sută*, care pare mai expresiv, din cauza prepoziției (*N. are sută în sută dreptate; garantez sută în sută că prevederile mele se vor realiza, etc.*)¹. Apar și fracțiuni de *sută*, scrise adesea cu cifre (*80% poți fi sigur*, Ins, 15 Aug. 1936, 130), ceea ce dovedește, dacă ar mai fi fost necesar, că-i vorba de expresii comerciale. Preferința necomercianților, deci a celor mai multe dintre subiectele vorbitoare, pentru astfel de construcții, care sunt, într'adevăr, extrem de răspândite, se explică prin faptul că numeralele arată cantitatea obiectelor și mai concret, dar și mai precis decât echivalentele lor „nedefinite“ (*mult, puțin, atât, etc.*). Ai impresia că le-ai numărat, că ți-au trecut pe sub ochi unul câte unul și că, prin urmare, nu te poți înșela asupra numărului lor. De aceea vorbirea populară recurge la cifre, chiar atunci când ele par a fi mai mici decât mulțimea obiectelor: *cu sutele, cu miile, etc. ori sute și mii, etc.* Inlocuirea lui *la* prin *în* se face numai la *sută în sută* (fracțiunile continuă să se lege de *sută* următor tot prin *la*). Acest amănunt ar pleda pentru influența unor formule sinonime, de pildă *lână în lână*, de care am pomenit, apoi, și mai ales, *în întregime, în cap* (cf. *au ieșit o sută în cap* 'tocmai o sută'), etc.

telefon: *a da un telefon* 'a telefona'. Este aproape singurul

¹ V. mai sus *lână în lână*. Să fi venit de aici în?

mod de a se exprima în limbajul curent, unde mai nu se aude *a telefona* sau *a chema la telefon*. Dacă această ultimă construcție este ceva mai lungă, deci și mai greoaie, cealaltă (*a telefona*) nu prezintă niciun inconvenient, dimpotrivă, pare preferabilă lui *a da un telefon*. Avem iarăși un caz de impunere a unei construcții străine, în ciuda oricăror alte considerații. Căci *a da un telefon* este frc. *donner un coup de téléphone*, care se va fi răspândit, poate, și grație relațiilor internaționale și care nu prezintă inconvenientul formulei românești de a fi oarecum echivoc (*a da un telefon* = a lua telefonul în discuție și a-l da cuiva în mână).

tragedie: *a lua în tragedie* pentru obișnuitul *a lua în tragic* < frc. *prendre (les choses) au tragique* (toate aceste strigăte de hulă nu mai trebuesc luate în tragedie, AL, 23 Sept. 1934, 4, 2). Inlocuirea adjectivului prin substantiv poate fi intenționată: *tragedie* evocă nu numai noțiunea abstractă de 'tragic', ci și acțiunea corespunzătoare, așa cum o cunoaștem, de pildă, dintr'o reprezentare teatrală.

tur: *tur de forță*, foarte frecvent și destul de vechiu (să poată izbuti turul de forță, CL, 10 Aug. 1935, 7, 3), este frc. *tour de force*. — *Tur de orizont* (dându-ne un tur de orizont al întregii epoci) are, probabil, aceeași origine.

undă: *undă scurtă* (inițiativele private nu pot fi decât pe unde scurte, pe orizonturi limitate, CL, 22 Martie 1936, 3, 2). — *Lungime de undă* (toate lungimile de undă ale inimii, AL, 16 Febr. 1936, 4, 2; fâlfâindu-și sutana pe aceeași lungime de undă cu foșnetul rochiilor de mătase, AL, 6 Dec. 1936, 7, 3). Amândouă provin din limbajul radiofoniei, poate tot prin intermediu francez, și au, în împrejurări determinate (cf. exemplele pentru formula a doua), o ușoară nuanță ironică.

unghiu: pentru *punct de vedere* se spune și se scrie, foarte des în ultimul timp, *unghiu de vedere* (aceasta, din *unghiul de vedere ideologic*, COp, III, 131; din *unghiul acesta de vedere*, AL, 8 Sept. 1935, 9, 3). Fenomenul se întâlnește și aiurea, de pildă în nemțește, unde *Gesichtswinkel* însemnează (propr.) 'angle facial; angle visuel'; (fig.) 'angle du regard' (acesta într'o sintagmă ca *unter dem Gesichtswinkel der Kritik* 'selon l'angle du regard critique'). Suntem îndreptățiți, deci, să admitem o influență germană, mai cu seamă că anii dinaintea și din timpul

războiului s'au caracterizat la noi, și în privința limbii, prin tendința de a imita tot mai mult pe Germani. Inlocuirea lui *punct* prin *unghiu* ar putea avea drept cauză (pretutindeni unde ne întâmpină fenomenul) nu numai nevoia de expresivitate, care este, într'adevăr, satisfăcută, căci *unghiu* denumește o noțiune mai plastică, ci și o rectificare a situației reale, venită dela oameni de știință: dacă vrem să reprezentăm grafic poziția celui care observă un obiect față de obiectul observat, recurgem, de sigur, mai degrabă la un unghiu decât la un punct¹.

unu: de *unu singur* 'izolat, câte unu, singur' (*perechi, perechi, în coloană și de unul singur*, CL, 14 Sept. 1935, 4, 4). Extrem de frecvent, în special la tineretul de obicei tradiționalist. Chiar N. Iorga îl întrebuința. Să se compare frec. *gouvernement d'un seul* 'Alleinherrschaft', care arată că formula are substrat politic. În ce privește partea sintactică, prezența lui *de*, justificată în limba franceză (din cauza substantivului precedent), face dificultăți la noi, unde funcțiunea lui *de unu singur* este adverbială, nu atributivă. De aceea, când această locuțiune determină, cum se întâmplă adesea, un verb, se pot produce confuzii. De ex.: *citesc „pagina veselă“ a tuturor gazetelor și râd de unul singur... sau de prostia autorului* (Azi, 15 Oct. 1939, 8, 5), frază care poate fi înțeleasă greșit („râd de un singur om...“, nu „râd singur [fiindcă n'am pe nimeni lângă mine, ca să râdem împreună]“).

văzând și făcând 'potrivit cu împrejurările, pe măsură ce se ivesc fapte, etc. nouă, procedezi în conformitate cu ele' (*trebuie mai întâiu să-ți faci stagiul de câțiva ani... he! he! și pe urmă, văzând și făcând*, AL, 8 Iulie 1934, 3, 3). Foarte răspândită în ultima vreme.

vedere: a *veni în vedere* 'a fi luat în seamă, în considerație, a ținea seamă de cineva' (*așa fiind, nu vin în vedere nici Nemții, nici Evreii*, VR, Nov.-Dec. 1934, 68). Este, desigur, traducerea, cam aproximativă (în ce privește substantivul), a germ. *in Betracht kommen*.

zice: deși sinonim cu a *spune*, este pus în opoziție cu acesta, în formula *nu zici, dar spui* (cu variante, după persoana săvâr-

¹ *Punct de vedere* este de origine franceză (*point de vue*). Cf. și germ. *Gesichtspunkt* (alături de *Standpunkt*). Și Francezii spun *angle de vue* (tot sub influența germ. *Gesichtswinkel* sau prin «analiza» lui *angle visuel?*).

șitoare a acțiunii), care circulă mult în vorbirea familiară și a început să intre chiar în limba scrisă (*Ți-a mers rău cu mine vreodată?... — Nu zic... — Nu zici, dar spui*, DO 377). De fapt, un joc de cuvinte, bazat pe sinonimia celor două verbe, care se deosebesc totuși formal (sunt două, nu unul singur), precum și pe împrejurarea că, atunci când e vorba de făcut obiecții, recurgem, obișnuit, la *a zice* („Așa este, nu zic nu“ sau „nu zic ba, nu zic altfel“, etc.).

CAP. II: FORMULE TRADIȚIONALE.

Înțeleg prin aceasta construcții stilistice mai mult ori mai puțin vechi, care circulă pretutindeni, indiferent de categorie socială, și la care nu se poate constata, cel puțin din punctul de vedere al subiectelor vorbitoare, o influență străină. Mă opresc numai la acelea care apar cu alt aspect sau cu alt sens decât cel fixat prin uzul acceptat de toată lumea, potrivit principiului, urmat de-a-lungul întregii lucrări, de a înregistra numai inovațiile limbii românești actuale. Modificarea formulelor stilistice tradiționale izvorăște adesea din ignoranță: cine nu le cunoaște sub forma sau cu însemnarea lor exactă „greșește“ fără să vrea. Dar de multe ori avem a face cu tendința, atât de firească, dată fiind natura intimă a limbajului uman, de a inova: membrii unei colectivități lingvistice nu se mărginesc să respecte normele transmise de generația precedentă și impuse prin conștiința fiecăruia, mai exact spus, printr'o supraconștiință colectivă, ci simt nevoia (unii dintre ei) să „creeze“, adică să se exprime altfel decât cere sistemul limbii lor materne, tocmai pentru că mijloacele de expresie consacrate nu corespund ori par a nu corespunde în mod desăvârșit stărilor sufletești respective. În sfârșit intervine dorința conștientă, deci intenția, de a inova, care este și ea principial justificată, iar la scriitori chiar obligatorie, cu condiția ca „noutatea“ să se conformeze spiritului limbii. Cum această condiție nu se realizează totdeauna, — este și aici chestie de talent ca în orice domeniu de activitate cu adevărat creatoare —, urmează că nu toate inovațiile reușesc. Dimpotrivă, cele mai multe sunt condamnate să dispară, și încă foarte repede.

aminte: a-i fi aminte 'a-și aminti' (FF X, 99). In țara ve-

che¹, și anume prin Muntenia, unde se întrebuintează obișnuit, această expresie însemnează 'a se gândi, a avea mintea la ceva', adică exact ce spune ea cuvânt cu cuvânt 'a-i fi în minte' (căci *a* este sinonimul lui *la*).

brumă: *ce brumă de bani au intrat* (AL, 24 Ian. 1937, 6, 2) în loc de *ce bruma...* Lipsa articolului este foarte frecventă, din cauză că acei care nu cunosc formula din proprie experiență nu-și dau seama de legătura sintactică a elementelor alcătuitoare. Verbul originar trebuie să fi fost *a lăsa*, așa dar *ce bruma a (mai) lăsat* 'ce-a mai rămas (din florile, deci și din fructele pomilor, primăvara, din diverse produse, toamna) după o brumă distrugătoare'. Apoi s'au introdus și alte verbe, în primul rând *a rămânea*, ceea ce a făcut să se modifice raportul sintactic și să se ajungă, cu vremea, la construcția prepozițională, care trebuia să aducă lipsa articolului (*ce brumă de...*, ca și cum am spune *ce mulțime de...*², etc.). Dict. Acad. dă exemple, unele vechi, cu substantivul nearticulat, alături de altele, mult mai numeroase, cu el articulat (la unul și același autor, de ex. Odobescu, găsim ambele aspecte) și propune următoarea explicație: „Cantitate mică, puțin, ce se trece repede (ca bruma la bătaia soarelui de dimineață)“, pornind nu dela *ce bruma...*, ci dela un citat din Odobescu (*In comparație cu bruma de arheologie...*), fără să observe că uzul acesta este ulterior, născut din celălalt. Explicația este prea... poetică și de aceea nu se potrivește cu mentalitatea practică a țaranului, preocupat, în primul rând, de nevoile și grijile sale zilnice, adesea foarte prozaice, adică economice! Căci formula provine din vorbirea populară, nu dela scriitori.

cap: *vi s'a făcut de cap?* (HM 114) pentru *v'ați făcut de cap*. Caz izolat, datorit faptului că autorul nu știa bine românește³. A influențat, de sigur, *vi s'a făcut de ocară, de bătaie*, etc., cum rezultă din context.

clin: *nici în clin, nici în mânecă* apare ca un fel de atribut pe lângă un substantiv (*neavând nici în clin, nici în mânecă legătură cu răsăritul sau apusul*, VR, Oct. 1934, 20).

¹ Mă exprim astfel, fiindcă autorul citat este Bucovinean.

² În modul acesta a fost posibilă înlocuirea lui *ce* prin *câtă*, notată, fără exemple însă, de Dict. Acad.

³ Era Bulgar de origine (din Ilfov). A murit în războiu, pe frontul răsăritean.

cuvânt: prin alte cuvinte (Serb. Cioculescu) în loc de *cu alte cuvinte*¹. Tot așa *cuvânt de cuvânt*, la Ardeleni, dar și la alții (CLi IV, 122), în loc de *cuvânt cu cuvânt*.

deosebire: pentru *spre deosebire de...* se spune în *deosebire de...* (Perpessicius ș. a.). Izabela Sadoveanu scria chiar și în *deosebi de...*, uitând că în *deosebi* înseamnă 'în special'.

drăcie: exclamația familiară *drăcia dracului!* apare (Petr 101) sub forma *drăcia-a-dracului!* Avem un caz de analiză sintactică (greșită, bine înțeles): autorul, simțind just că raportul dintre cele două substantive este de genetiv, dar pierzând din vedere că acest raport este deja indicat (prin articolul enclitic alipit la primul substantiv), a crezut necesar să-l exprime cu ajutorul articolului genetival pus înaintea substantivului al doilea. Poate s'a lăsat influențat și de exclamația *a(l) dracului!*

erupție: în loc de *a face erupție* 'a năvăli, a intra impetuos' < fr. *faire irruption*, găsim *a face erupție* (*Crețu făcu erupție în cabină*, Răzb 93). Confuzie între două cuvinte foarte asemănătoare ca sunete și oarecum înrudite semantic. Primul e mult mai cunoscut (din geologie: 'erupție vulcanică', din medicină, etc.), de aceea ia ușor locul celui alt. S'ar putea totuși să avem, în acest caz special, o confuzie voită, adică un joc de cuvinte. Autorul va fi recurs intenționat la *erupție*, din cauza plasticității, a imaginii pe care o poate trezi în mintea cetitorului: zgomotul produs de intrarea în cabină a eroului este atât de puternic, încât seamănă cu o erupție vulcanică.

feri: invocarea puterii divine, în caz de mare primejdie, se face cu ajutorul acestui verb pus ori la imperativ (*Doamne, ferește!*, mai rar *Ferește, Doamnel!*) ori la conjunctiv (*ferească Dumnezeu!*, *ferească Domnul!*). Aceste două formule nu sunt însă perfect echivalente în ce privește funcțiunea, și de aceea utilizarea lor se conformează unor norme bine stabilite, pe care le cunosc, trebuie să le cunoască, în primul rând, scriitorii. Un exemplu ca *Ferește, Doamne, să se fi dus în culcușul umed* (VR, Iam. 1940, 15) dovedește contrariul, căci cunoscătorii limbii noastre nu pot spune decât *Ferească Dumnezeu să se fi dus...*

fir: *de-a fir'a păr(ul)* apare chiar în vorbirea populară, cu atât mai vârtos în limba cultă, sub tot felul de aspecte. mai mult

¹ Sau prin alte vorbe pentru cu alte vorbe. Cf. 'a exprima (ceva) prin cuvinte, prin vorbe'.

ori mai puțin diferite de cel dat aici, care mi se pare a fi originalul. Foarte frecvent este *din fir în păr* (v., de pildă, RJ 104). Cauza trebuie căutată în neputința de a înțelege valoarea lui *a* (al doilea!), prepoziție dispărută, ca atare, din limba actuală: nevoia pe care o simt subiectele vorbitoare de a-și lămuri raportul sintactic dintre elementele constitutive ale formulei îi determină să recurgă la alte prepoziții, cu însemnare clară, precisă. *Din fir în păr* seamănă foarte bine, ca construcție, cu *din cap în picioare*, *din sus în jos*, *din ce în ce*, etc.

gata: cu același sens întrebuițează Ardelenii locuțiunea *pe gata* (*cașul e pe gata*, Trag 209). Contaminație între *gata* și sinonimul *pe sfârșite*? Dicț. Acad. n'o înregistrează.

încoace-încolo: aceste două adverbe se leagă prin simpla juxtapunere în construcția, atât de răspândită, *ce mai încoace-încolo* 'ce atâta vorbă, ce mai umbli cu explicații de prisos'. Prin urmare, nu vom zice *ce mai încoace și încolo* (AL, 23 Iunie 1935, 7, 7). În ciuda aspectului (cf. *ce* pus la început), această formulă nu-i totdeauna pur interogativă, cum afirmă Dicț. Acad. Deseori ea reprezintă o întrebare indirectă, la fel cu echivalentul *ce mai la deal la vale*¹.

lipsă: *a avea lipsă de ceva*, ardelenism, pentru obișnuitul și, cred, mai vechiul *a avea nevoie* (sau *trebuință*) *de ceva*. Deoarece *lipsă* este sinonimul lui *nevoie* și în sensul germ. *Not.* (= *Entbehrung*), ne-am putea gândi la o influență nemțească (*Not haben*), deși o asemenea ipoteză nu-i absolut necesară.

lung: *de-a lung a larg* (*purtând și de-alung a largul pământului*, CL, 18 Dec. 1936, 6, 1). Dicț. Acad. nu înregistrează această izolare, și nici eu n'o cunosc. Obișnuit se spune *în lung și'n larg* sau *de-a-lungul și de-a-largul* (mai des... *de-a-latul*). Avem un fenomen opus, în parte, celui constatat mai sus, s. v. *fir*: acolo vechia prepoziție, neînțeleasă, a fost înlocuită prin *în* (și *din*), aici, dimpotrivă (în ipoteza că *de-a lung a larg* a rezultat din *în lung și'n larg*).

mâță: *ca mâța'n călindar*, locuțiune care întovărășește totdeauna vb. *a se uita*, determină, la autori nemoldoveni (căci originea ei este moldovenească, cf. *mâță* pentru *pisică*), și alte verbe, de pildă *mă pricep ca mâța'n călindar* (AL, 7 Febr. 1937, 11, 4).

¹ Fiind vorba de *încoace-încolo*, nu strică să arăt că în loc de *așa și pe dincolo* Ardelenii (sau unii dintre ei) zic *așa și pe dincoace*.

melc: a tăcea melc 'a tăcea chitic, ca un pește' (*a tăcut melc*, VR, Apr.-Maiu 1937, 92). Stă pentru *mâlc*, variantă a lui *mâl-com* (*mulcom*, etc.), prin etimologie populară: *mâlc*, neînțeles prin el însuși, căci apare numai în formula aceasta (și în *a ședea mâlc*), a fost asimilat și, deci, confundat cu *melc*, de care-l apropie sunetele (dacă vreți, într'un anumit fel, și sensul, căci și... melcul tace!).

mică: pe *mică pe ceas* s'a transformat în *pe nimică pe ceas* (*Pe nimică pe ceas sosea câte-o trăsură, cu un bilețel, cu un pachetel trimes de Vasiliță, BrC 39*). Nefiind întrebuintat altfel, subst. *mică* a fost înțeles greșit, ca atâtea alte cuvinte care apar numai în izolari, adică în sintagme fixe, născute de mult și transmise din generație în generație. Grație asemănării fonetice și unei oarecare apropieri semantice¹ cu *nimică*, a fost înlocuit pur și simplu prin acesta².

mințe: în loc de *e la mințea omului* găsim *e de mințea omului* (AL, 30 Iunie 1935, 9, 5). Schimbare a raportului sintactic, poate sub influența unor construcții ca *e de competența cuiva*, (*nu*) *e de nasul lui*, etc., sau, poate, pentru că *la mințea omului* a fost interpretat sinonim cu *aproape de mințea omului* (și atunci s'a lăsat la o parte adverbul). Din *la mințea...* și *de mințea...* s'a născut *dela mințea...* (*Poate-i dase prin cap, era dela mințea omului, dar se temuse, Cr. 118*).

nimic: varianta în *-ă*, tratată ca substantiv, se combină, în vorbirea familiară, cu nedefinitul *tot*, pentru a arăta neantul pur, dacă pot zice așa. Dar și *nimic* este substantiv, în anumite împrejurări. Din pricina deosebirii de gen dela o formă la cealaltă, o *nimica toată* devine un *nimca tot* (CR-M 27).

piele: în loc de *cât îl încape (în) piele(a)* (despre un om încrezut sau vanitos), găsim *cât îi încape...*, deci cu obiectul schimbat (*gelos... cât îi încăpea în piele*, AL, 17 Ian. 1937, 5, 1). Dicț. Acad. dă această locuțiune numai sub forma *a nu-și încăpea în piele*. Ar însemna, deci, că pronumele de dativ (*îi*) este corect, căci corespunde lui (*î*) și, reflexiv în același caz. Dar să nu ne lăsăm înșelați de aparențe. Acesta din urmă are funcțiunea genetivală: *nu-și încape în piele* = nu încape în pielea sa (el

¹ Căci *pe mică pe ceas* înseamnă 'într'un timp foarte scurt, în fiecare clipă'.

² Pentru etimologia lui *mică*, cf. BL VI, 156.

însuși, nu altcineva sau altceva). Prin urmare, nicio deosebire între *cât îl încape pielea* (sau *cât îl încape în piele* = cât îl cuprinde în piele) și (*nu*) *își încape în piele*. Metafora pornește dela imaginea omului încrezut în sine, plin de sine, adică „umflat” (atât de umflat, cât încape sau nu încape în propria sa piele). *Cât îi încape în piele* ne trimete la gelozie, vanitate, etc., deci la cauza „umflării”, ca și cum ea „intră” în pielea omului.

punct: în loc de *punct de vedere* găsim *punct de privire* (VR, Aug.-Sept. 1937, 110). Este posibil să fi influențat vb. *a privi* din construcții ca *trebuie să privim problema sub toate aspectele*, etc.

rușine: din *este rușine și nu șade bine*, sinonime, s'a născut formula hibridă *șade rușine*, care sună cel puțin curios și-i destul de răspândită (*Șade rușine, dom'le! Să ne facă nouă morală!*, Act 41).

scurt: pentru *a lua din scurt* multă lume spune *a lua de scurt* (cf., de pildă, CL, 16 Febr. 1935, 10, 3). Vom vedea la „Sintaxă” că *de* și *din* apar des unul în locul celuilalt, mai des însă se substituie *din* lui *de*. În cazul de față avem a face cu o înțelegere greșită a raportului sintactic, provocată de necunoașterea împrejurărilor care au dus la crearea formulei: *a lua din scurt* s'a zis, la început, despre un animal legat cu scopul de a-l face inofensiv sau de a-l conduce. Acest scop se atinge mai ușor și mai sigur, dacă frânghia, hamul, etc. sunt scurte, căci atunci animalul simte bine că libertatea lui e îngrădită și că trebuie, prin urmare, să se supună. *A lua din scurt* a însemnat, din capul locului (și propriu vorbind) 'a apuca frânghia, lanțul, hamul, etc. (de care-i legat bou, câinele, calul, etc.) foarte aproape de capătul fix¹, nu de cel liber', apoi (fig.) 'a interveni energic, a face uz de autoritate asupra celui care atârnă de tine'. Înlocuirea lui *din* prin *de* a fost ajutată de numeroase construcții în care după *a lua* stă prep. *de*: *a lua de mână*, *a lua de bun*, *de rău* ș. a.

sine: Ardelenii spun și scriu obișnuit *de sine*, acolo unde trebuie *dela sine* (*de sine nu cade*, CL, 11 Ian. 1936, 1, 7). Trebuie că fie o influență germană, mai exact, o traducere literală a germ. *von selbst* (*von* este redat în românește mult mai des prin *de* decât prin *dela*). — *In sinea mea* (*a ta*, *a lui*, etc.), caracteristic pentru vorbirea populară și familiară, tinde să se încetățe-

¹ Așa că distanța dintre el și mâna omului este mică, „scurtă”.

nească în limba literară, căci îl găsim chiar la autori de lucruri filozofice, ca să nu mai pomenesc de scriitorii propriu ziși.

titlu: formula cu titlu de *curiozitate* mulți Români o schimbă în ca titlu: (*ne-ar putea interesa ca titlu de curiozitate*, VR, Iulie-Aug. 1935, 36), printr'o contaminație cu sinonimul *ca o curiozitate*. Prep. cu are aici aceeași valoare ca în *cu titlu definitiv*, etc. și redă pe à din echivalentele frc. à *titre de curiosité*, à *titre définitif*, etc.

treacăt: pentru în *treacăt* 'din fugă' (cf. frc. *en passant*, germ. *vorübergehend*) se spune și se scrie tot mai des în *trecere* (*să spunem în trecere că...*, RE 236), deși înțelesul acestuia din urmă este cu totul altul. De asemenea întâlnim *din treacăt*, produs al încrucișării lui *în treacăt* cu sinonimul *din fugă*.

vra să zică: în ciuda fixității acestei formule, care, datorită unui uz, frecvent și îndelungat, a devenit un adevărat cuvânt compus, cu funcțiune adverbială, dorința de a inova cu orice preț intervine și aici, în dauna clarității, de pildă *aceasta vrea să spună că*¹... (RE 88). Căci *vra să spună* însemnează ce trebuie să însemneze o astfel de construcție cuvânt cu cuvânt, adică 'voiește (are intenția, etc.) să spună'.

CAP. III: DIVERSE.

§. 1. *Elipse*. Nevoia de expresivitate, așa de puternică în momente psihologice determinate, se satisface, între altele, prin înlăturarea cuvintelor de prisos, adică dela sine înțelese, deci prin reducerea la strictul necesar a expresiei. Inregistrez absolut la întâmplare un număr de elipse dintre cele mai curente.

Chilometru: după cifra care arată viteza unui vehicul cu tracțiune mecanică sau distanța parcursă de el, se elimină obișnuit acest substantiv (*fugind cu 130 pe oră*, VR, Iulie-Aug. 1935, 95). Aici avem o situație oarecum specială, produs al stării de spirit caracteristice automobilistilor (de profesie sau simpli amatori): scurtând formula, au impresia că... scurtează distanța, că ajung mai repede la destinație, că ascultă de „demonul vitesei“, care-i stăpânește. Oricum ar fi, este sigur că această elipsă a luat

¹ Scuză că în chipul acesta s'a evitat cacofonia (*vra să zică că!*) nu-i o scuză, căci cacofoniile se pot evita și fără să alterăm sensul spuselor noastre.

naștere în limbajul tehnicienilor respectivi (fabricanți, negustori și conducători de automobile, motociclete, etc.).

clasă: cu sens didactic, acest substantiv este lăsat la o parte înaintea numeralelor ordinale în vorbirea elevilor și profesorilor. Dela aceștia, care nu mai folosesc deloc substantivul, cel puțin în mediul pur școlăresc, elipsa se extinde mereu, chiar în limba scrisă (*a opta de liceu*, AL, 28 Iunie 1936, 6, 2).

după. Această prepoziție apare foarte des singură, adică fără complementul pe care obișnuit îl leagă de verbul precedent, bine înțelese când condițiile sintactice ale contextului permit. De ex.: *pentruca, o clipă după, să încerce...* (VR, Iulie-August 1935, 98); *câteva săptămâni după, Nobel...* (CL, 27 Iunie 1936, 9, 5). Este o imitație a construcției franțuzești corespunzătoare.

vârstă (și sinonimul *etate*). Când e vorba să se arate câți ani are cineva, unii publiciști cred util, din motive oarecum artistice, să dea numai cifra, urmată de subst. *ani*, fără unul din aceste două cuvinte înainte. De pildă: *D-ra Tana, 16 ani...* (AL, 20 Dec. 1936, 6, 2-4). Imitație voită a formulelor oficiale din pașapoarte, caziere polițienești și judiciare, etc. Nu-i exclus ca procedeul să se fi introdus la noi prin literatura franceză, unde va fi existând de asemenea.

Ar fi de adăugat și alte elipse, care, dacă nu mă înșel, nu și-au făcut încă apariția în limba literară, precum *a bate la sânge* pentru *a bate până la sânge* (cf. *a bate la tălpi*, etc.), *a exploata muncitorii la sânge*, *a se culca cu găinile* în loc de *a se culca odată cu găinile*¹ ș. a.

§ 2. Tautologii, hiperbole, etc. Când subiectul vorbitor simte nevoia să insiste asupra unor lucruri foarte importante pentru el, întrebuintează, fără să vrea, ba chiar fără să-și dea seama, două sau mai multe cuvinte sinonime, menite să exprime o singură noțiune, ori recurge la termeni al căror sens superlativ este disproporționat față de valoarea reală, obiectivă a noțiunii în discuție. Tautologiile și hiperbolele caracterizează cu deosebire vorbirea familiară, care, grație libertății și spontaneității ei, adică ale celor ce-o utilizează, se lasă mult mai lesne influențată de stări sufletești afective. Căci acestea sunt, de obicei, izvorul repetițiilor

¹ La origine (poate și astăzi, în anumite condiții) va fi fost un joc de cuvinte: *N. se culcă cu găinile* înseamnă și 'N. se culcă împreună, la un loc cu găinile'.

și exagerărilor lingvistice. Evident că intervin și alte cauze, printre ele ignoranța, dar asta se întâmplă mai rar și fără urmări durabile.

Iată un număr de exemple.

Chiar eu însumi încep să judec (VR, Iunie-Aug. 1936, 44); *bătrânul patriarh al democrației românești* (CL, 23 Nov. 1935, 4, 5); *un fenomen prin excelență pur englez* (CL, 28 Sept. 1935, 2, 2); *este deci imperios necesar* (VR, Nov.-Dec. 1935, 53); *momentul cel mai culminant* (VR, Iunie-Aug. 1936, 21), etc.

Citatul ultim nu reprezintă un fapt izolat. Cuvinte, care prin ele înseși arată gradul maxim al unei însușiri, sunt tratate obișnuit ca niște simple adjective, apte, deci, să aibă grade de comparație. Este cazul lui *inferior* și *superior*, de pildă, care apar extrem de des, se poate spune chiar regulat, sub formele *mai (puțin) inferior, foarte inferior, cel mai inferior, mai (puțin) superior, foarte superior, cel mai superior*. Până la urmă astfel de construcții se vor generaliza.

Un fenomen oarecum înrudit, deoarece izvorăște din stări de spirit asemănătoare, este următorul. Anumite adjective, în general acelea care exprimă o calitate deosebită, impresionantă prin intensitatea sau raritatea ei, sunt înlocuite cu substantive corespunzătoare, tocmai pentru că acestea scot mai puternic în evidență însușirea respectivă. Căci substantivul este, în principiu, concret, pe când adjectivul e abstract. O calitate nu poate exista prin ea însăși, ci numai ca anexă sau ca aspect al unui obiect: dacă n'am avea ființe și lucruri, n'am putea vorbi de diversele calități pe care le invocăm la tot pasul (în legătură cu culoarea, dimensiunile, forma, particularitățile fizice și cele morale, etc.). Când în locul unui adjectiv pun substantivul aparținând aceleiași familii de cuvinte, însemnează că am detașat însușirea de obiectul care o posedă, spre a o transforma în noțiune independentă, în afara obiectului posesor al ei: materializăm oarecum însușirea. Grație acestei operații, obținem și alte avantaje, strâns legate de natura lingvistică a substantivului, și anume aptitudinea acestuia de a primi articolul definit și pe cel nedefinit, așa dar aptitudinea de a individualiza noțiunea respectivă, ceea ce face să crească până la maximum caracterul ei concret.

Adjectivele supuse, în mod obișnuit, acestei transformări sunt *frumos* (cu toate sinonimele-i mai mult ori mai puțin aproximative, precum *minunat, splendid, strașnic, etc.*), *urît* (iarăși cu

„sinonimele“ lui: *oribil, grozav*, etc.) ș. a., iar substantivele înlocuitoare cele mai frecvente sunt *frumusețe, minune, splendoare, strășnicie, urâtenie, grozăvie, oroare*, etc.: *o frumusețe de femeie, o minune de băiat, o splendoare de grădină, o grozăvie de vreme* ș. a. De adăugat *un deliciu, o secătură (de om)*, care, ca și precedentele, de altfel, se întrebunțează foarte des singure, fără al doilea substantiv după ele. Fenomenul a intrat și în limba literară, unde scriitorii îl utilizează, de preferință, cum e și firesc, în dialog. Exemple n'am notat, fiindcă n'am socotit necesar.

Calități ca cele menționate sunt impresionante și prin ele înseși, dar și prin împrejurările în care le constatăm. Urmarea este că ne putem arăta surprinderea, bucuria, oroarea, etc. sub forma unei interjecții: *ce frumos!* sau *ce frumusețe!* ș. a. (Poate că aici trebuie căutat punctul de plecare al faptului de care ne ocupăm.) Aceste stări sufletești se pot manifesta lingvistic și altfel. Vorbirea familiară, cu nuanță cam semicultă, utilizează foarte des substantivele amintite mai sus cu prepoz. *de înaintea* (și fără vreun alt cuvânt după ele): *am văzut un copil de-o frumusețe; are o casă de-o splendoare*, etc. Avem a face, evident, cu construcții eliptice. Mai greu de spus este ce anume lipsește. Poate determinativul adjectival (în sens larg) al substantivului: *de-o frumusețe rară (nespusă, nemai văzută, etc.)*. Poate, mai probabil, o propoziție întreagă: *de-o frumusețe, cum n'am mai văzut* (sau *așa de mare, încât n'o pot descrie*, etc.). Explicația ultimă mi se pare de preferat, pentru că presupune existența unei construcții exclamative (devenită eliptică din pricina afectului), și exclamațiile, adică interjecțiile, sunt un mijloc de expresie foarte curent în vorbirea de toate zilele.

§ 3. Cazuri izolate. *Baden-bis* pentru *Baden-Baden*, cunoscuta localitate de vilegiatură din Germania (Cr 76); *a vorbi timp de o cronică întreagă* (VR, Iunie 1934, 94)¹; *rostește cu dicțiune* (Act 323)²; *atinge și depășește everestul unei răbdări de inger* (AL, 15 Ian. 1939, 2, 5)³; *mii de femei cu f mic și la foarte plural* (AL, 24 Febr. 1935, 8, 1); *avem de a face cu un scriitor umorist, nota bene cu un mare scriitor* (CL, 31 Aug. 1935,

¹ Cf. *timp de o oră, o zi*, etc. *întreagă*.

² Ironie? În loc de a *declama*? Cf. *clasă de dicțiune* (la Academia de muzică și artă dramatică).

³ *Everest* este, cum se știe, numele celui mai înalt vârf al munților Himalaia.

5, 6); *Care e această valoare? Păi, ideea de dreptate (RE)*⁴; *Premelege. Place-mi să te ascult (DP 74)*⁵; *G. are nasul roșu ca stopul când înseamnă „liber“ (Gl, 14 Iulie 1940, 2, 4); soția avută, frapant blondă și nițeluș matură (AL, 25 Nov. 1934, 5, 2)*⁶; *funcționarul mi-a dat niște picioare (CL, 28 Iunie 1936, 4, 5)*⁴; *să-și afirme ideile până ad absurdum (VR, 15 Apr. 1934, 61); P. A. a scris o caracteristică grozavă (AL, 9 Iunie 1935, 1, 7); nu cu totul nelaloc (Gând XX 285); gătit din ac (CIst 258)*⁵; *ultima aventură înainte de a trage oblozul (VR, Ian. 1938, 54)*⁶; *a găsi de bine ‘a găsi potrivit, necesar’ (ardelenism); parcă și obiectele stau drepte (RFR, Aug. 1942, 296)*⁷, etc.

Ultimul exemplu evocă și altă formulă, aceasta aproape general întrebuințată, din limbajul militar. E vorba de *să trăiți!* (și *să trăiești!*), cu valoarea lui *bună ziua!*, *salutare!*, etc. S'a răspândit în timpul războiului din 1916-1918, și după aceea, ca un ecou al războiului. Deprinderea căpătată de-a-lungul a doi ani de campanie n'a putut fi părăsită în viața civilă, dimpotrivă, a fost dezvoltată și extinsă până la maximum. Intre oameni de vârstă, poziție socială, etc. oarecum egale se folosește pers. 2 în locul pers. 4, care pare umilitoare pentru cel ce-o utilizează, pierzându-se din vedere că *să trăiești!* poate fi jignitor pentru... partener. Căci în vorbirea populară și în cea familiară a păturilor orășenești mai modeste, cu această formulă se adresează oamenii în vârstă copiilor și adolescenților care le-au făcut un serviciu oarecare, așa dar, *să trăiești!* are același înțeles ca *mulțumesc*.

Incheiu capitolul, oprindu-mă puțin la două construcții extrem de frecvente în limbajul unor anumite cercuri de oameni

¹ Turnură populară, chiar trivială, care nu merge într'o lucrare științifică. (Am neglijat să notez pagina.)

² V. și RFR, Aug. 1942, 275: *Premelege, bărbierule! Vorbele tale încep să mă scoată din fire. Premelege!*, aspect arhaic și popular (moldovenesc) al invocației *pre a mea lege!* = *pe legea mea!*

³ Scriitorii și publiciștii tineri uzează până la... abuz de asemenea formule (adjective numeroase, ca epitete ale aceluiași substantiv, determinat fiecare prin câte un adverb cu formă tot adjectivală).

⁴ Joc de cuvinte? Căci, deși se zice *niște palme, niște pumni*, etc. fără niciun echivoc, *niște picioare* ne trimete și (poate chiar numai) la... picioare de vacă, de porc, etc. (tăiate, pentru a fi făcute... răcături).

⁵ Cf. frc. *à quatre épingles*.

⁶ Cu sens figurat (înainte de a termina un anumit fel de viață, o ocupație, etc.). Din limbajul negustorilor.

⁷ E vorba de comanda, uzitată în mediul ostășesc, *drept!* (Și unui singur subaltern i se ordonă tot așa.)

mai mult ori mai puțin culti. Prima conține adv. *bine* cu funcțiune de determinativ adjectival pe lângă substantive ca *femeie*, *bărbat* (și „sinonimele“ *cucoană*, *domn*, *domnișoară*, etc.): *o femeie bine*, *un bărbat bine*, etc. însemnează ‘o ființă umană cu calități numeroase și complexe, (care, adesea, nu pot fi precizate!). După franțuzește (cf., de ex., *une dame aussi bien qu'elle*)¹. A doua este *haida de!* < fr. *allons donc!*². Din cauza unui fel de simbolism fonetic (cu ecouri... țigănești), multă lume o evită, chiar când îi simte nevoia, înlocuind-o prin prototipul franțuzesc, eventual prin vreun echivalent indigen.

¹ Poetul Al. Philippide, traducând, pe vremuri, pentru Teatrul Național din Iași, comedia *Ein besserer Herr de Hasenclever*, i-a redat titlul prin *Un domn bine*. Formula se potrivește de minune cu psihologia eroului.

² *Imbogățirea? Haida de..., dacă asta ar putea impresiona pe trufașa doamnă...* (DA 61).

PARTEA V: SINTAXA.

Faptele înregistrate sub acest titlu sunt mult mai numeroase și mai variate decât toate cele de până aici. Situația se explică ușor. Sintaxa oricărei limbi este, prin ea înșiși, mai bogată și mai complicată decât oricare altă ramură a gramaticii. Din moment ce oamenii se exprimă obișnuit prin grupuri de cuvinte, nu prin cuvinte izolate, însemnează că avem a face mai totdeauna cu raporturi gramaticale, adică sintactice, și, deci, cu mijloacele lingvistice corespunzătoare. Se poate afirma, fără exagerare, că gramatica propriu zisă se reduce la sintaxă. Diversele forme ale cuvintelor (caz, număr, timp, mod, persoană, etc.), de care ne ocupăm la „Morfologie“ nu există prin și pentru ele înseși, ci numai ca instrumente gramaticale, ca elemente de legătură între noțiunile arătate de temele pure, fără niciun adaos cu valoare formală. De aceea tendința lingvisticii actuale este să desființeze morfologia și s'o înglobeze la sintaxă, mai exact spus, să nu se mai facă distincție între aceste două discipline, ci să se studieze toate formele gramaticale (în sens foarte larg), indiferent de natura lor specială, din punctul de vedere al funcțiunii lor în vorbire, adică al sintaxei.

Dar mai este ceva. În acest domeniu, „regulile“ sunt mai puțin rigide decât la morfologie și chiar la fonetică, ceea ce însemnează că subiectele vorbitoare dispun de o libertate mai mare în utilizarea materialului lingvistic. Urmarea este posibilitatea de a inova în proporții nepermise în celelalte ramuri ale gramaticii. Pentru același motiv, influențele străine se exercită cu o vigoare necunoscută acolo, mai ales când ele vin de la limbi înrudite. Contactul strâns dintre popoare determină o apropiere spirituală, care tinde la atenuarea sau chiar suprimarea deosebirilor de mentalitate, la un mod mai mult ori mai puțin unitar de a privi lucrurile și raporturile lor reciproce. Așa se explică numeroasele ele-

mente comune existente în gramatica limbilor europene, chiar când acestea aparțin la grupuri genealogice diferite. Pentru unii lingviști ca A. Meillet și Ch. Bally, care văd în limbajul uman un fapt social, produs al vieții colective și supus tuturor fluctuațiilor acesteia, nu numai în interiorul unei singure unități etnice, ci și pe plan internațional, elementele gramaticale comune diverselor idiome de pe continentul nostru există în așa măsură, încât le dau dreptul să vorbească de o sintaxă și de o stilistică¹ europeană.

Aceste considerații de ordin general sunt valabile și pentru limba noastră, ba chiar mai ales pentru ea, din cauza condițiilor ei de evoluție. Să nu uităm că primele texte sunt traduceri, de obicei foarte servile, că sistemul inaugurat în sec. XVI a continuat și continuă, cu deosebiri, se înțelege, dela o epocă la alta, că Românii culti au fost și sunt bilingvi, cel puțin în sensul că citesc, dacă nu și vorbesc, măcar o limbă străină (de pe la 1800 încoace, aceasta este, obișnuit, franceza), etc. În asemenea împrejurări este fatal să găsim mai mult decât aiurea și influențe propriu zise aduse din afară, dar și o libertate exagerată față de sistemul lingvistic autohton, el însuși mai șovăitor decât în alte părți, datorită tocmai nesiguranței pe care i-au creat-o atacurile venite dela sisteme străine.

CAP. I: SUBSTANTIVUL.

§ 1. Cazuri. Cu privire la *nominativ*, singurul fapt vrednic de notat este apariția atributului apozitional în condiții 'neregulate': *Paul Perrin, premiul Nobel de fizică* (CL, 22 Iunie 1935, 9, 3); *D-rului Carrel, premiul Nobel al medicinei* (Ins, 15 Iulie 1936, 33); *două stele mărimea întâiu* (AL, 6 Nov. 1938, 10, 1); *era cavaler Mihaiu Viteazul* (Gor 122; cf. și ibid 22: femeie trecută de 50 ani, fardată... *părul vopsit roșu aprins, plină de bijuterii*). Pretutindeni avem a face cu modele franțuzești².

Ar mai fi de adăugat o particularitate, a cărei interpretare poate da loc la discuții. Limba vorbită utilizează subst. *domn*, la

¹ Aceasta, în fond, tot sintaxă.

² De altfel primul exemplu figurează într'o traducere din limba franceză: *P. P., prix Nobel de physique*. Ultimele două sunt, dacă nu mă înșel, particularități stilistice de-ale impresionistilor, devenite cu vremea un fel de bun comun al limbii literare.

vocativ, sub forma *domnu'*, când stă înaintea unui nume propriu (sau a unui titlu). Mai toată lumea spune *domnu' Ion, domnu' Popescu, domnu' profesor*, etc. în loc de *domnule...* Oamenii cu puțină cultură recurg la această formulă și în cazul când, necunoscând numele sau profesiunea celui cărui-a-i adresează vorba, sunt nevoiți să se mulțumească numai cu substantivul aici în discuție: *Domnu', vă rog...*; *poftiți, Domnu', în prăvălie*¹, etc. Urmarea este că vocativul are aspect de nominativ și ajunge să se confunde cu acesta. O dovadă sigură ne oferă pluralul, care, în exact aceleași împrejurări, sună *domnii*, nu *domnilor*: *faceți loc la scară, domnii* (în gura unui conductor de tramvaiu la Iași). Nu știu cât este de răspândit fenomenul, care-mi face impresia că se găsește la început². În orice caz, existența lui prezintă un interes deosebit, căci arată cum forma unui cuvânt face să se piardă simțul pentru funcțiunea lui sintactică inițială și să-i schimbe cu vremea categoria cazuală³.

Genetivul pare a câștiga teren în limba cultă, căci îl găsim foarte des acolo unde uzul tradițional cere construcție prepozițională (mai ales *de*, apoi *în*, *pentru*, *cu*, etc. + subst.). Cuvântul precedent nu-i totdeauna substantiv propriu zis, dar are valoare substantivală (altfel n'ar fi posibilă prezența genetivului). Iată un număr de exemple: un *specialist al concepției planurilor strategice* (ziarele); un *pasionat al arei*, un *îndrăgostit al muzicii* (curente în limba scrisă); *obișnuitul curselor de cai* (AL, 5 Apr. 1936, 6, 3); rămâne același *condiționat al unei forme chinuite* (AL, 20 Sept. 1936, 10, 3); *savantul profesor, erudit al literaturii comparate* (AL, 22 Dec. 1935, într'un articol de Izabela Sadoveanu); *D-l... este responsabilul acestei frumos tipărite reviste* (Jun L XXIV, 216); *merită calificativul unei bune lucrări* (VR, Iulie-Aug. 1935, 107); *dau dovadă de un interes cult al naturii* (VR, Sept.-Oct. 1935, 74); *un mare pățimaș al dreptății* (VR, Sept. 1938, 121); *curioși ai unei ordini* (Ins III, 7, 540); *un spirit al cruzimii și al nedreptății, într'o vreme a nebuniei* (Ins, Maiu

¹ Din pricină că constituie o particularitate a vorbirii mai degrabă inculte, *domnu'* a căpătat, în mediile sociale cu pretenții de cultură, o valoare stilistică (ironică propriu zisă sau numai glumeață). Vezi BPh VII-VIII, 5 urm. și *Stilistica*, p. 104 urm.

² L-am auzit, ulterior, și la București, unde se bucură de o frecvență neobișnuită.

³ Cf. și S. PUȘCARIU, *Études de linguistique roumaine*, București 1937, p. 458 urm., unde se dau numeroase exemple (și din alte graiuri românești).

1939, 209); poezia e lipsită de orice *aport al noutății* (CL, 5 Oct. 1935, 8, 3); compuse... *în colaborarea lui H. F. J.* (AL, 22 Aug. 1937, 16, 1), etc.

Când cuvântul după care se pune genetivul este un derivat în *-tor* dela teme verbale, fenomenul găsește sprijin parțial în sintaxa tradițională. Avem așa zisul genetiv obiectiv: dacă în locul derivatului punem verbul, substantivul devine obiect direct (Columb este descoperitorul Americii — Columb a descoperit America). Totuși, chiar în asemenea condiții, uzul preferă adesea construcția prepozițională. Limba scrisă actuală, dimpotrivă, recurge aproape regulat la genetiv, tot sub influența unor construcții străine: cum e una, cu friptul unui pește, *amintitoare a lui Chaplin* (CL, 4 Ian. 1936, 6, 4); un spirit foarte susceptibil și *înțelegător al ideilor* (AL, 17 Ian. 1937, 3, 2); energia unei încercate *lucrătoare a arhivelor* (AL, 4 Apr. 1937, 17, 2-3)¹; *isprăvi compromițătoare nu numai a bunei sale reputații; primejduitoare a siguranței* statului (Ins, Dec. 1939, 503). Cu derivatele în *-tor* sunt asimilate neologisme formate altfel, dar tot dela teme verbale: sunt pornite dintr'o *atitudine negativă a vieții* (AL, 15 Ian. 1939, 8, 1); [poeme] *expresive a lumii sale interioare* (AL, 28 Maiu 1939, 11, 1), etc.

Preferința pentru genetiv are, cred, și o cauză mai adâncă, de ordin psihologic. Limba cultă tinde spre construcții abstracte, fiindcă și mentalitatea celor ce o vorbesc manifestă aceeași tendință. În comparație cu formula prepoz. + subst., genetivul satisface mai bine această tendință: lipsa unui cuvânt de legătură între cele două substantive arată că raportul dintre noțiunile respective se face direct, fără intervenția unui element oarecum material, concret².

Genetivul dă loc la discuții și altfel, căci este un caz greu de mânuit, datorită multiplelor lui funcțiuni. Am pomenit mai sus de genetivul obiectiv. Există și unul subiectiv, atunci când substantivul care stă la genetiv ar deveni subiectul propoziției, dacă s'ar schimba construcția, în sensul deja arătat. Între aceste două specii de genetiv confuzia se produce ușor, fiindcă unul și același substantiv poate fi determinat și de un genetiv obiectiv și

¹ Autorul înțelege 'o femeie care lucrează arhivele', nu lucrătoare, adică salariată, la „Arhive”.

² Vezi, ceva mai departe, discuția asupra dativului.

de unul subiectiv. Aceasta, în cazul substantivelor verbale, formate dela verbe sau echivalente, ca înțeles, cu infinitivele lungi ale verbelor aparținând aceleiași familii¹. De pildă: *o privire critică a problemelor europene* (Ins II, 3, 59); al căror grad de *toleranță a condițiilor externe* (Ins II, 3, 428); *demonstrarea autorului* (Ins II, 3, 489); în fața *opresiunii ideii* (Ins, 15 Sept. 1936, 224); *atentatorul lui Clémenceau* (AL, 15 Martie 1936, 9, 3)², etc. Dacă astfel de construcții, echivoce sau greoaie, se pot evita lesne (*o privire critică asupra...*; *grad de tolerare a...*; *demonstrația autorului*; în fața *oprimării ideii*; *atentatorului la viața lui Cl...*), altele trebuiesc total transformate. Aceasta se întâmplă atunci când un substantiv este determinat de două genetive sau (ceea ce, în fond, e tot una) de un genitiv și un posesiv. Ex.: îndârjita *ăpărare a bolșevicilor a orașului* (într'un comunicat oficial); având efectiv de câștigat dela *cunoașterea lui perfectă a limbii germane* (Ins II, 4, 2). De altfel pronumele posesiv de persoana III, sub forma lui *său, sa*, dă naștere la echivoc, chiar dacă apare fără genitiv lângă el³: Nu intenționăm *examinarea sa* istorică sau sistematică (VR, Iulie 1940, 90); conștient de *aservirea sa* cârnii (VR, Aug.-Sept. 1940, 82), etc.

Printre faptele mai mărunte, care sunt totodată și mai puțin semnificative, căci nu se bucură de o răspândire largă, voi menționa genitivul unor formule având valoare de titlu: anumite pagini din cele mai izbutite *ale 18 Brumar-ului* (AL, 30 Sept. 1934, 4, 1); nostalgia toaletei de mireasă *a „Isaiei dănțuește“* (VR, Sept. 1938, 30). Ambele construcții trebuiesc condamnate ca neromânești. La fel: *aquila... fără coroană a lui Lübeck* (VR, Aug.-Sept. 1937, 113)⁴. Aceasta din urmă amintește pe *a lui*, forma de genitiv a articolului antepus, la substantive femi-

¹ Un exemplu tipic de construcție echivocă este *opera de distrugere a submarinelor* (ziarele), care ne trimete și la 'submarine distrugătoare' și la 'submarine distruse' (genitiv subiectiv în primul caz, genitiv obiectiv în al doilea).

² Cf. și cazul când genitivul este cerut de un derivat adjectival cu temă verbală: *otrăvuri disolvante ale insului* (RE 149), adică 'otrăvuri care disolvă insul', nu care-i aparțin'; *niște forțe înndușitoare ale personalității* (Ins II, 2, 498), etc.

³ Mai ales din cauza posesivului, cum se va vedea în capitolul despre pronume.

⁴ E vorba de orașul german *Lübeck*, care, grație finalei consonantice, se poate lesne adapta la morfologia românească (*a Lübeckului*).

nine, de care m'am ocupat la „Morfologie“ (v. mai sus, pag. 78 urm.)¹.

Fenomenul cel mai important și mai caracteristic privitor la dativ este răspândirea lui extraordinară în limba cultă actuală. Apare, în special, la publiciști relativ tineri, care s'au format după războiul din 1916-18, apoi, sub influența acestora, la oameni de cultură mijlocie și modestă, indiferent de vârstă. Numeroase verbe și adjective, care, potrivit uzului tradițional, cer un determinativ cu prepoziție, se construiesc astăzi, în mod obișnuit, cu dativul. Astfel pentru *ader la o idee, ascult de legi, compar cu N., înglobez la o sumă, mă încred în cineva*, etc. se spune și se scrie *ader unei idei, ascult legilor, compar lui N., înglobez unei sume, mă încred cuiva*, etc. Tot așa caracteristic *cuiva, dezavantajos țării, identic lui, străin mie, vecin prietenului*, etc., în loc de *caracteristic pentru..., dezavantajos pentru..., identic cu..., străin de..., vecin cu...,* etc. Diverse formații participiale (participiile prezente și trecute, derivatele în *-bil, -tor*, etc. dela teme verbale ș. a.) merg împreună cu verbele corespunzătoare: *aderent unei idei, ascultător legilor, comparabil lui N., încrezător cuiva*, etc. Altfel de cuvinte, de ex. substantive și adverbe, se întâlnesc mai rar cu un dativ pe lângă ele, din cauza naturii lor lingvistice: substantivele se leagă, de obicei, cu alte substantive (acestea stau la genitiv sau la cazul prepozițional), iar adverbele determină un verb. Totuși, în condiții anumite, se construiesc și ele cu dativul (în special primele): *adăpost bătrânilor, exemplu oamenilor, justificare atitudinii, martor evenimentelor*, etc.; *gata întrebărilor, întocmai exploratorului ș. a.*

Cauzele acestui fenomen sunt multiple și variate. În primul rând avem a face cu o influență străină (franceză, de cele mai multe ori, germană și italiană, câteodată). Se traduce literal din aceste limbi, fără să se ia în considerație sistemul gramatical românesc. De aceea constatăm prezența dativului mai ales cu verbe, adjective, etc. împrumutate relativ de curând. După modelul acestora, construcția se întinde și la cuvinte mai vechi, tot neologisme, dar și populare, care seamănă cu împrumuturile recente din punct de vedere semantic sau gramatical. La aceasta se adaugă o cauză oarecum internă, de natură analogică. Numeroase verbe, de toate felurile, au două complemente: un obiect indirect, nume de ființă,

¹ Cf. acum un studiu special în BPh IX, 73 urm.

care stă, deci, la dativ, și un obiect direct, la acuzativ, sau un circumstanțial la cazul cu prepoziție. De pildă: *ajut cuiva la treabă, îți fac un bine, răspund prietenului la scrisoare, slujesc stăpânului cu credință, trimet părinților bani*, etc. Din moment ce asemenea verbe se construiesc cu dativul persoanei, n'a fost greu să se asimileze 'lucrurile' cu 'persoanele' și să se extindă, deci, întrebuințarea acestui caz și acolo unde uzul tradițional cere prepoz. + subst. sau altă construcție. După exemple ca cele de mai sus s'au ivit *ajut orașului, răspund scrisorii, slujesc instituției*, etc. Dela acestea s'au influențat apoi verbe care n'au avut niciodată obiect direct personal, dar prezentau oarecare afinități de sens ori de altă natură cu cele menționate. În sfârșit o cauză mai profundă mi se pare a fi tendința spre abstractizare a limbii culte. Ce-am spus ceva mai înainte despre răspândirea genitivului se potrivește și aici, ba într'o măsură mult mai largă, nu numai pentru că proporțiile fenomenului sunt neobișnuit de mari, ci și pentru alt motiv. Deosebirea dintre dativ și cazul cu prepoziție vorbește mai clar în favoarea explicației mele decât aceea dintre genitiv și formula prepoz. + subst. Într'adevăr, prezența prepoziției arată că acțiunea verbului are nevoie de un intermediar oarecum material pentru a se putea transmite la un obiect din afară. Aceasta presupune o gândire concretă, dacă vrei mai simplistă, care caută sprijin în materia din lumea înconjurătoare. Dimpotrivă, dativul suprimă materialitatea prepoziției și transformă raportul dintre verb și obiect în unul pur ideal sau spiritual, adică abstract. Vorbirea populară preferă construcția prepozițională și acolo unde norma cere un dativ: *dau apă la vite, împart bani la săraci*, ba chiar și *spune la omul ăsta* (să-și caute de treabă), etc. Aceasta, tocmai pentru că mentalitatea oamenilor înculți tinde să-și imagineze lucrurile și raporturile dintre ele sub un aspect concret, lesne accesibil, care nu pretinde o sfortare intelectuală deosebită.

Am discutat (BL VII, 29 urm.), pe baza unor citate, numeroase și variate, luate din limba scrisă actuală, răspândirea dativului, adică înlocuirea complementelor circumstanțiale, eventual a obiectelor indirecte având prepoziții înainte, prin obiecte indirecte propriu zise. Cititorul poate găsi acolo tot ce interesează problema de față. De aceea nu mai insist aici, unde voiu da numai un număr de exemple culese de atunci încoace. Le grupez

după natura morfologică a cuvântului care se construiește cu dativul¹.

dacă SSR *îmi poate ajuta* pe loc cu o sumă (CL, 20 Iulie 1935, 2, 2); Sorina *se alătură ei încet* (Petr 155); Sorina *i se apropiase* totdeauna cu sfială (Petr 76); văd, cetățene, că *nu-mi crezi* (Trag 138); dar nu numai *i se integrează*, *i se și supune* (RFR, Apr. 1941, 156); *să intercalăm* operelor dramatice originale singura lucrare scrisă în colaborare (Car XI, XXIII); nu putem să *le încadrez lanțului* logic (Val 109); versul lui R. *se încorporează tragediei* (RFR, Apr. 1941, 156); să *se încovoie* naturii tipice (AL, 11 Sept. 1938, 1, 1); refuză să *se înfeudeze* poncifelor ideologiei contemporane (RFR, Apr. 1939, 195); *se mlădiează* inteligibilului omenesc (RFR, Iulie 1941, 139); să *se niveleze* spiritului de informație (RFR, Apr. 1939, 195); *preludează* totuși unei *inspirații* curtenitoare (RFR, Iulie 1940, 174); pentru a *rezista apăsării* (RGR III, 138); ca să *riști prezenței* (Consp 27); Racine *nu schimbă* nimic *tragediei* (RFR, Apr. 1941, 153); totuși *am urmat* cu mult mai aproape *acesteia* decât... (Ins, Aug. 1939, 228);

era *spaima alăturată durerii* (HYSt 473); era *aliat unui imperiu* în descompunere (EL, 430); *anexat lucrării* (stil oficial, etc.); *apropiat* locului de naștere (CIst 554); sunetul *precedent asimilat celui următor* (OR); politiciii *căreia îi erau condamnați* (EL 420); *coordonate raporturilor* (presa); melodia *furată vântului* (AL, 4 Sept. 1938, 10, 2); pot fi *generatoare unei culturi* (Bulet. Inst. Român din Sofia I, 115); *impenetrabil oricărei curiozități* (Zw 87); noțiunea de distanță, *implicită celei de spațiu* (VR, Ian. 1939, 195); o durere *intolerabilă Anei* (HYSt 255); *împrumutate culturii* (CR-M 122); perspectivele *închise generațiilor bătrâne* (AL, 11 Sept. 1938, 2, 5); *învecinat Românilor* (OR); deși *legat pământului* (EL 229); *neobișnută ei* (HYSt 216); *nepotrivită tradiției* (CR-M 33); perfect *potrivită materialului* (VR, Febr. 1939, 139); *sensibil influențelor străine* (IstA II, 327); al treilea regn *suprasituat celui anorganic și organic* (AL, 4 Sept. 1938, 11, 3);

unui obiect *accesoriu altui obiect* (Ins, Aug. 1939, 244); *analog întrebunțării* (OR); sarcinile *comune întregii industrii* (presa); un fond *organic națiunii* (RFR, Iunie 1941, 707); *naturală*

¹ Pînă și citate cu dativul reprezentat printr'un pronume (afară de *și*, pe care-l voi discuta în capitolul despre verb).

vrâstei tale (HYSt 202); în însăși substanța *primă existenței* (RE 219); *proporțională veniturilor* (stil administrativ); *subsidiară discuției* (RFR, Apr. 1941, 170); este *tipic literaturii fantastice* (COp III, 114); *țările vecine Reichului* (Ins, Ian. 1939, 188); *ii eram cu doi ani mai vrâstnic* (AL, 5 Apr. 1936, 4, 7);

se trezește deodată *fără reazim ochiului* (RFR, Apr. 1941, 170); să-l facă *moștenitor împărăției* (DP 111)¹; singurul *patri-moniu celor asupriți* (CL, 7 Sept. 1935, 2, 5); *strașină ochilor* (Luc 205);

Marta, *alături lui*, umblând ușor (HYSt 155; cf. și 262).

În ce privește *acuzativul*, observăm, ca și la dativ, o tendință inovatoare care vine în conflict cu tradiția lingvistică. Este vorba de *pe* înaintea obiectului direct. Știm că norma gramaticală cere prezența acestei prepoziții, când noțiunea este o ființă, de preferință, umană. Uzul șovăe, și încă de multă vreme, indiferent de mediu social (se pare că vorbirea populară și familiară, ca mai puțin îngrijită, lasă foarte des la o parte prepoziția, în condiții determinate). Totuși anumite reguli de amănunt sunt, în general, respectate și de cele mai neglijente subiecte vorbitoare. Avem, mai întâiu, numele proprii de persoană, apoi pronumele, de toate speciile, când au funcțiune substantivală, adică nu sunt simple determinative ale altor cuvinte, etc. De asemenea apare obligatoriu *pe* oridecâteori lipsa lui ar putea provoca confuzii: între subiect și obiectul direct singura deosebire este prezența prepoziției la acesta din urmă.

Limba actuală manifestă o adevărată aversiune față de *pe*. Cauzele sunt multiple. Putem invoca, în primul rând, una foarte generală, dar cu atât mai efectivă: comoditatea, adică legea minimumului efort sau, cu un termen mai puțin... științific, lenea, oroarea de osteneală, de efort. Fără îndoială, e mai comod să construim obiectul direct personal fără *pe*, mai ales că toate așa zisele nume de lucruri se construiesc fără această prepoziție: ca s'o întrebuințăm cum trebuie, însemnează să medităm, fie și numai o clipă, asupra împrejurărilor în care prezența ei este necesară. Intervine apoi analogia construcțiilor fără *pe*, mult mai frecvente decât celelalte, fiindcă și numele de lucruri sunt infinit mai nume-

¹ Aici avem mai degrabă o construcție arhaică, asemănătoare cu formula. întrebuințată până astăzi, *Veniamin, mitropolit Moldovei și Sucevei*. Cf. *ctitor Țării* (Leca Morariu).

roase decât cele de ființe umane. De altfel analogia colaborează în bună înțelegere cu comoditatea, căci se sprijină reciproc: izvorul lor psihologic este același. În sfârșit, ca de obicei când e vorba de limba cultă, nu trebuie să trecem cu vederea influențele străine. Nicio limbă din cele accesibile Românilor nu cunoaște construcția prepozițională la acuzativul obiect direct (și nici vreo deosebire, oricum ar fi ea, între acuzativul 'animat' și cel 'neanimat'). Modelul francezei, al germanei, etc., atât de prezente în mintea oamenilor culti dela noi, ajută, și încă enorm, la întărirea tendinței acesteia și, deci, la extinderea fenomenului.

Trebuesc făcute unele distincții. Lipsa lui *pe* surprinde mai puțin, căci suntem mai obișnuiți cu ea, la numele comune decât la cele proprii. Cu acestea din urmă merg pronumele¹, și se înțelege de ce. Indiferent de natura cuvântului pe care-l înlocuește, pronumele este prin el însuși 'personal' sau 'animat', de sigur, pentru că, la început de tot, el se va fi întrebuintat numai cu privire la ființe omenesti. La rândul lor, substantivele comune se comportă diferit, după cum sunt sau nu articulate. Lipsa lui *pe* nu-i posibilă decât în ipoteza că substantivul are articol, definit sau nedefinit. Aceasta probează că prepoziția îndeplinește o funcțiune asemănătoare cu a articolului, adică ajută la 'individualizarea' unei noțiuni, la separarea unui lucru sau a unei ființe de celelalte lucruri sau ființe identice, care alcătuiesc împreună un grup, o masă sau specia respectivă. De aceea, dacă substantivul nearticulat are pe lângă el un determinativ care 'individualizează' noțiunea, *pe* poate lipsi.

Urmează acum exemplele. Nu dau multe, fiindcă mi se pare inutil. Oricine le poate găsi cu cea mai mare ușurință, chiar în propria sa vorbire. Le grupez potrivit distincțiilor făcute mai sus.

am fi avut Marx filozof (CL, 9 Nov. 1935, 2, 7)²; *în ce privește Cozmin* din „Paraziții“ (VR, Sept.-Nov. 1936, 16); *în ce privește Utrillo* (AL, 11 Dec. 1938, 6, 3); *să citiți* cu atenție *Lucrețiu, Virgiliu* și alți câțiva poeți (VR, Iulie 1939)³; *în fine avem Latinii* (Ins III, 7, 257); *să-și caute Reveica lui* (DO 234)⁴; *au avut darul să influențeze unii tineri* dela noi (CL, 31 Aug.

¹ În sens larg.

² Ar trebui... *un Marx filozof*, eventual *pe Marx filozoful*.

³ Aici numele proprii însemnează operele autorilor, de aceea, poate, a fost lăsat la o parte *pe*.

⁴ Din cauza lui *-și*, lipsa prepoziției nu pare prea curioasă.

1935, 2, 1); *iată-l așa dar acest enciclopedist* (Ins I, 1, 686); cursurile sale *atrăgeau cei mai mulți studenți* (Ins II, 2, 877)¹; nu putuse să *admîtă acea a lui Napoleon* (Ins II, 2, 566); cărțile moarte nu le poate nimeni ucide, *cele vii nimeni distruge* (AL, 25 Apr. 1937, 18, 1); întâia oară *vedem* jucând *această actriță* (AL, 18 Iulie 1937, 14, 4)²; *vom cita cele mai reușite* (LsIt 315); nu cunoaște limba Țiganilor, *nici a noastră* (VR, Aug. 1937, 76); *suplinea și cea de Filologie romanică* (TP 30); *reproduc aici numai acelea relativ la...* (AL, 26 Martie 1939, 3, 5); *vom recensa mai pe larg unele din ele* (Ins, Maiu 1939, 394); Anglia *n'a observat celelalte*, în cursul războaielor (Azi, 2 Iunie 1940, 4, 4-5); *locul care-l merită* (Val 24);

tineretul *înfrânse bătrânii* retrograzi (AL, 13 Sept. 1936, 2, 6); mulți care *iubesc scriitorii* (ibid. 10, 6); în acest nume *descoperimsăsescul Hans* (AL, 18 Oct. 1936, 9, 4)³; nu putem *nesocoti* de asemeni *scriitorul* (Ins, 15 Febr. 1936, 150); dacă l-au scăpat, *iau următorul* (FM 207); eu *caut marele prieten* (EO I, 216); nu mai *recunoaște boierul* dela Z. (1907, I, 248); de a nu *stimula* atât *autorii dramatici*, cât și publicul (AL, 11 Iulie 1937, 12, 3); s'a bucurat când *a aflat vechiul tovarăș* (CS 10); care *privesc* direct *corespondenții mei* (VR, Sept.-Nov. 1936, 71); organele locale *aleg noii învățători* (Ins II, 3, 334); Claudel care *socoate poetul* ca un intermediar (AL, 21 Aug. 1938, 4, 7)⁴; neputând *da vitării scumpa sa dispărută* (AL, 22 Ian. 1939, 7, 2); *să reprezinte intelectualul* (VR, Iunie 1939, 42)⁵ etc.

Câteva cazuri speciale: *să punem pe aceeași linie prostii cu deșteptii, muncitorii cu leneșii* (Ins III, 2, 480)⁶; *eliberează un alt*

¹ Prezența lui *pe* ar schimba puțin sensul, căci ar însemna 'pe cei mai mulți dintre studenții Facultății sau Universității', pe când, fără prepoziție, construcția ne trimete la o comparație între numărul studenților profesorului respectiv și acela al colegilor lui.

² Lipsa lui *pe* ajută, împotriva normei, la evitarea unui echivoc: *...jucând pe aceasta...* ar transforma obiectul direct al lui *vedem* în obiect direct al lui *jucând*. Evident că se putea modifica topica: *vedem pe aceasta... jucând*.

³ Cu *pe*, construcția ar fi denaturat înțelesul, căci autorul nu se gândește la „un Hans săsesc”, adică la un Sas numit Hans, ci la n. pers. *Hans* de origine săsească (cum am spune „românescul *om* vine din lat. *homo*”).

⁴ *Pe poet* ar putea însemna 'pe un anumit poet' (despre care s'a vorbit deja).

⁵ Aici lipsa prepoziției provoacă neînțelegere, căci *intelectualul* este simțit mai degrabă ca subiect, chiar dacă stă în urma verbului.

⁶ Nevoia ca substantivele puse alături și (prin noțiunile lor) în contrast să aibă același aspect (articulat) justifică pe deplin omiterea lui *pe*.

căpitan de haiduci (AL, 1 Aug. 1937, 15, 2)¹; nu se poate *suporta acei puri esteți* care se dau la o parte (AL, 19 Dec. 1937, 17, 3)²; C. *recunoaște* pe nume aproape *toți gospodarii* (1907, I, 240)³.

Dat fiind amestecul construcțiilor cu *pe* și al celor fără *pe* acolo unde prezența acestei prepoziții se impune, nu surprinde constatarea că *pe* apare înaintea acuzativului obiect direct reprezentat prin substantive care, potrivit regulilor gramaticale, nu trebuie să primească acest adaos. Dar nu numai șovăirea limbii, adică nesiguranța subiectelor vorbitoare, duce la asemenea rezultate. Sunt și alte cauze, de pildă asimilarea unor noțiuni 'inanimate' cu ființele umane, datorită faptului că în componența lor intră oameni (cf. *nobilime, parlament, popor, șleahță*, etc.), nevoia de a evita confuziile (când obiectul stă înaintea verbului, ar putea fi luat drept subiect) sau de a scoate în evidență obiectul, etc.

Iată un număr de exemple mai interesante: pot *lăsa* indiferente *pe autoritățile școlare* (Ins III, 1, 190); caracter care *particularizează pe un popor* (VR, Mart-Apr. 1935, 7); Slavici numai *pe această lume* s'a priceput s'o descrie (AL, 1 Dec. 1935, 1, 2); *au distrus șleahța polonă, pe acea șleahță care...* (VR, Iunie Aug. 1936, 88)⁴; *pe acest model* trebuie să-l cunoști (AL, 21 Nov. 1937, 2, 4)⁵; care nu *cuprind pe cei treizeci de ani* din urmă (AL, 19 Dec. 1937, 18, 2); și tocmai *pe aceste filme* diversele instituții publice *le privesc* cu neîncredere (AL, 24 Apr. 1938, 16, 4); *pe talent îl recunoști* după febra... (Ins III, 8, 517)⁶; Autorul *aduce... pe mai toate personajile* din „Patul lui Procust” (JL, 5 Febr. 1939, 2, 3); *ne-a vârit în foc* numai *pe cele*

Căci ar fi trebuit să avem *pe (cei) proști cu deștepții, pe (cei) muncitori cu leneșii*, ceea ce ar fi fost și mai puțin clar (*muncitori* înseamnă mai degrabă 'lucrători, uvrieri', și autorul s'a gândit la 'om muncitor, om care muncește'). Iar *cei proști cu cei deștepți*, etc. ar fi avut de prea multe ori *pe cei*.

¹ Prezența lui *pe* ar fi adus cu sine înlăturarea lui *un*, și atunci s'ar fi schimbat sensul (*alt căpitan = un căpitan diferit*).

² Abaterea constă aici în greșita întrebuintare a lui *se* cu înțelesul lui 'lumea, cineva', etc.

³ Trebuie să fi intervenit și motive de eufonie:... *pe nume aproape pe toți...* are de trei ori silaba *pe* într-o construcție atât de scurtă.

⁴ Autorul s'a lăsat înșelat, poate, de prezența „pronomelui” demonstrativ, deși *aceia* este, funcțional vorbind, un adjectiv.

⁵ E vorba de un model 'viu' (modelul pictorilor și sculptorilor care fac portrete sau 'studii').

⁶ Și aici avem a face cu o 'personificare': *talent* este luat în sensul de 'om talentat'.

trei plutoane (Laz 29); *disprețuia pe toată progenitura* (EO I, 216).

Sunt cazuri în care *pe* pare absolut necesar, pentru claritatea expunerii. Avem, în special, construcțiile comparative introduse prin *ca*: *socotise refuzul ca pe o atitudine* (VR, Sept. -Nov. 1936, 24); *își pregătea plecarea ca pe o fugă* (VR, Dec. 1938, 6); *mânuesc milioanele ca pe chibrituri* (presa), etc. Tot așa, dar mai puțin riguros, când obiectul direct este exprimat de două ori, sub formă de pronume (înaintea verbului) și sub formă de substantiv (după verb): *a-l ajuta efectiv pe Stat* (VR, Nov.-Dec. 1934, 67); *o regăsesc pe adevărata toamnă* (VR, Aug.-Sept. 1937, 19). Cf. și *să-și mai scoată din cap pe leopardzi*, pantere și alte fiare sălbatice (VR, Ian. 1939, 172), unde lipsa prepoziției ar fi cerut articularea substantivelor, și atunci, din cauza lui *-și*, s'ar fi putut înțelege că-i vorba de leopardzii, etc. eroului, care-i avea oarecum efectiv în cap.

Altădată întrebuintarea lui *pe* acolo unde nu-i nevoie urmărește scopuri stilistice. Așa cred că trebuie interpretat fenomenul în opera lui M. Sadoveanu: *va ataca pe căprioară* (Ins II, 2, 617); *ca să hrănească pe păstrăvi și lipani* (VR, Nov. 1937, 3); *ține* în lanțuri, în foisorul lui de trestie bambu, *pe vulturul cel mare* (VR, Martie 1929, 3). Este drept că toate obiectele directe din aceste citate sunt nume de animale, prin urmare ne putem gândi foarte bine la o 'personificare', dar persistența cu care apare prepoziția tocmai în povestirile cu atmosferă populară sau arhaică mi se pare o dovadă că autorul ține să dea stilului său o culoare adecvată conținutului. Căci lipsa lui *pe*, în general vorbind, caracterizează limba cultă mai mult ori mai puțin apropiată de noi, ceea ce pledează pentru influență străină, ca o cauză a fenomenului.

Nu trebuiesc uitate, în sfârșit, contaminațiile, care sunt, în fond, produsul unor greșeli de logică. Iată câteva exemple: un *alt capitol pe care merită să-l povestim* (CL, 21 Dec. 1933, 6, 2) <... care merită să-l... + *pe care-l povestim*>; *pe care ar fi jurat-o că-i o conversație* (AL, 3 Ian. 1937, 8, 3) < *pe care ar fi jurat-o + care ar fi jurat că-i o conversație*>; un tezaur de forme *pe care experiența a arătat că sunt cele mai potrivite* (VR, Iulie 1939,

71) <... *pe care experiența le-a arătat* ca cele mai potrivite + ...*care experiența a arătat că sunt*¹...

Privitor la cazurile substantivului mai sunt de înregistrat unele fapte mărunte. Destul de răspândită este construcția cu prepoziție (aproape totdeauna *de*) în locul genetivului sau dativului: acțiunea unui *ucenic de Kropotkin-Bakunin*, frecventat de nepoții Marelui Duce (AL, 15 Sept. 1935, 1, 1)²; *ale Insulei de Franța* (AL, 29 Sept. 1935, 10, 2) < *fr. Ile-de-France*; *Filip II de Spania* (AL, 16 Febr. 1936, 2, 7); pentru acest *cavaler de tristă figură* (VR, Febr.-Martie 1936, 142); *în scopul de revendicări feministe* (CL, 27 Iunie 1936, în articolul D-nei O. Satmary); după *o rezolvire de două hârtii* (Ins, 15 Nov. 1936, 411); *reprezentanți de omenire*; rezultate diametral opuse de cele scontate (CL, 7 Sept. 1935, 2, 7); calități contrarii de cele ce admirăm (VR, Iulie 1940, 35); *contrariul de ceea ce gândește* (EL 328). Pretutindeni, afară de ultimele trei exemple (unde *de* + subst. stă pentru dativ), avem a face cu influență străină, și anume franceză.

În majoritatea dintre aceste scriitoare (CL, 11 Apr. 1936, 10, 1) avem o contaminație (< *majoritatea acestor... + cele mai multe dintre aceste...*).

§ 2. Articol. Forma articulată (enclitic) a substantivului se întrebuințează în locul celei nearticulate, mai ales când este urmată de un genetiv. Cu alte cuvinte, avem *casă vecinului* pentru *casă a vecinului*. Este drept că raportul pur sintactic nu se schimbă, căci articolul genetival (*al, a, etc.*) joacă, de obicei, același rol ca articolul definit pus la urma substantivului precedent, dar sensul acestuia diferă dela o construcție la alta, așa că ele nu trebuiesc confundate. Exemple de felul celor ce urmează sunt concludente: moartea lui N., *fost vicepreședintele Uniunii* (ziarele); oficiul de *eliberarea cartelelor* (comunicate oficiale); *ajungând ministrul învățământului* (ziarele); pentru refugiații din ... *adoptați ca fiii acestui comandament* (într'un apel oficial); *un*

¹ O construcție ca: mai vreau să insist *pe alt capitol* (Ins II, 3, 873) diferă de precedentele, întru cât *pe* se află înaintea unui circumstanțial (și reprezintă traducerea „necorectă” a *fr. sur* = rom. *asupra*).

² Textul nu-i prea clar. În orice caz, *ucenic de Kropotkin* (sau ...*de Kr.-Bakunin*) nu poate fi pus la îndoială. Cum el provine dela un scriitor ca T. A r g h e z i, trebuie să admitem intenții stilistice (și adică ironice): de + subst. evocă formule ca *haine de târg, încălțăminte de fabrică, etc.*, ceva lucrat în serie, fără individualitate, lucru de duzină.

tratat de istoria filozofiei (Ins III, 7, 257); *una de filozofia culturii* (ibid. 353); *împrumutul de înzestrarea țării* (VR, Iulie 1938, 119); *să-i servească drept decorul unei alte existențe* (RFR, Apr. 1941, 189); I. A., *fost șeful secției geologice* (AAc, Dez. LX, 155); *preocuparea autorului de salvarea unității* (reviste, ziare); *fiul unui squire, W. Ch., el debutează* (IstA II, 132); *stăpânul Austriei și al Prusiei, aliatul Rusiei, Napoleon va încerca* (ibid. 202), etc.¹.

Foarte des întâlnim această formulă sintactică după *ca*, unde ea prezintă și alt inconvenient, pe acela al echivocului: substantivul articulat de după *ca* este sau poate fi simțit drept subiect, așa dar noțiunea respectivă poate apărea în ipostaza de autor al acțiunii, iar nu în aceea a unui simplu termen de comparație². De pildă: *distinge între spirit, ascuțime și adâncime, ca facultățile care...* (VR, Ian. 1938, 62); *sunt decretate ca domeniile statului* (VR, Febr. 1938, 77); *se afirmă ca partizanii* unei absolute literaturi (AL, 16 Oct. 1938, 11, 6); *funcția Cehoslovaciei, ca furnizorul industriei grele* (VR, Dec. 1938, 152); *nu le înțelege ca expresia unor raporturi* (VR, Ian. 1939, 9); *îl tratează ca egalul lor* (ibid. 52); *consacrat ca îndrumătorul lui M., D...* (Ins III, 7, 249), ec.

Alte cazuri se află într'o situație mai mult ori mai puțin specială. Destul de des se spune (și se scrie) *din momentul ce* pentru *din moment ce* (cf. VR, Ian. 1939, 120; CR-M 68), sub influența fr. *du moment que*, dar, probabil, și din cauza construcției sinonime *din momentul în care*. Formula este decalcată după franțuzește. Ne-am aștepta, deci, ca substantivul să fie articulat și la noi. Lipsa articolului se datorește, cu siguranță, modelului unor locuțiuni vechi ca *odată ce*, *de vreme ce*, care au exact același sens și cu care a fost asimilat dela început *din moment ce*. Fapte izolate sunt următoarele: *personal am luat parte la conferințele* (VR, 15 Apr. 1934, 61)³; *în restul*, ei își păstrează (CL, 4 Ian. 1936, 2, 7)⁴; *importantul este* ca romanul să fie bun (Ins I, 1, 709)⁵; *adre-*

¹ Cf. și X. Y., *membrul Academiei Române* (pe cartea de vizită a unui academician!).

² Căci *ca* devine sinonimul lui *la fel cu*.

³ Greșală curată, sub influență străină (franceză sau germană).

⁴ Aceeași observație ca mai sus: în românește, substantivele stau fără articol după prepoziții (cu excepția parțială a lui *cu*), afară de ipoteza că sunt urmate de un determinativ care ar cere forma articulată.

⁵ Cf. fr. *l'important (c'est) que...* (și germ. *das Wichtige ist dass...*).

săm elogiul violonistului I. K. (AL, 31 Maiu 1936, 2, 4) ¹; pe care o preconizează aceeași Anglia și Franța acum (VR, Sept.-Nov. 1936, 94) ²; o listă de profesorii școlilor (RIR X, 136, n. 1) ³; să-și ronțăiască restul de cocoșeii-floricelile (DO 203; subliniat de autor) ⁴.

Printre celelalte fapte similare, două se bucură de o largă circulație. Unul este privitor la locuțiunea modală *din punct de vedere*, care poate avea după ea un adjectiv sau un substantiv ⁵. Sistemul lingvistic românesc cere, în prima ipoteză, forma nearticulată a subst. *punct*: *din punct de vedere românesc, din punct de vedere științific*, etc., pe când în a doua, forma articulată: *din punctul de vedere al Românilor, din punctul de vedere al științei*, etc. Majoritatea conașionalilor noștri utilizează fără discernământ ambele construcții. Celălalt fapt stă în legătură cu formula, foarte frecventă, *drept vorbind*, care prezintă și aspectul *la dreptul vorbind*. Forma articulată a lui *drept* nu este posibilă decât cu *la* înainte, fiindcă numai în această împrejurare avem a face cu substantivul *drept*. Fără prepoziție, acest cuvânt este adverb și nu se poate, deci, articula. Greșala obișnuită constă în omiterea articolului acolo unde el trebuie să existe. Dar *drept* funcționează și ca predicat ('nume predicativ'). Iată încă o ocazie de confuzie și, prin urmare, de întrebuintare greșită a articolului. Când spunem *ce-i drept*, cuvântul acesta nu-și schimbă natura morfologică, ci rămâne tot adverb; de aceea nu poate fi articulat ⁶, cum îl găsim adesea (*ce-i dreptul*, AL, 8 Aug. 1937, 18, 3). Dar

¹ Autorul s'a lăsat indus în eroare de identitatea (vorbită!) dintre forma articulată și cea nearticulată a acestui substantiv (cf. *în serviciul străin*, Ins 1, 2, 498). De altfel trebuia spus *un elogiu* (eventual *elogiul nostru*) ori, mai degrabă, *elogii*. Căci singularul merge, de obicei, cu *a face*.

² Amănuntul că substantivele în discuție sunt nume proprii nu schimbă situația. De vreme ce se spune o *Anglie*, o *Franță*, etc., tot atât de bine se zice *aceeași Anglie, aceeași Franță*, etc.

³ Nu se poate afirma că această construcție ar fi în vreun fel oarecare neregulată, și totuși ea nu satisface simțul nostru lingvistic. Cf. *o listă de profesori ai școlilor și o listă cu profesorii școlilor*.

⁴ Autorul tratează cuvintele subliniate ca pe o formulă fixă (așa-și strigă marfa vânzătorii de floricele) și de aceea le-a lăsat neschimbate. Cf. și în chip de *toiegetul Smarandei Cumpătă* (1907 I, 273), care trebuie interpretat la fel.

⁵ Eventual, un echivalent sintactic al substantivului (pronume, adjectiv, etc.).

⁶ Să se compare maximele populare *ce-i drept nu-i păcat, ce-i bine nu-i rău*. Trebuie precizat că *drept* în *ce-i drept...* poate fi interpretat și ca adjectiv (cf. *ce-i bun nu-i rău*).

chiar dacă ar fi substantiv, încă nu s'ar articula, fiindcă așa cere uzul.

Discuția imediat precedentă duce logic la cazurile în care substantivul stă fără articol, deși ar trebui să fie articulat. O răspândire destul de largă are formula *e timp* (sau *vreme*) pentru *e timpul* (sau *vremea*): *e timp să intru* în subiect (Ins I, 1, 81); *e vreme ca justiția...* (CL, 14 Martie 1936, 7); *era timp să se isprăvească* cu acești rebeli (AL, 12 Sept. 1937, 13, 2); *este timp de altfel să ne dăm seama* (VR, Dec. 1938, 22); *e timp să ne cărăbănim* (MN 82), etc. După modelul fre. *il est (grand) temps de...* Tot influență franceză avem în construcțiile negative (și asimilatele lor): *rareori tratat de filozofie a fost* redactat într-o formă mai agreabilă (AL, 7 Iulie 1935, 8, 5); *niciodată, poate, conducător de stat n'a fost mai regretat* (AL, 18 Sept. 1938, 1, 3). Cf. fre. *jamais homme d'état n'a été...* Trebuie precizat, ceea ce, de altfel, observă lesne cititorul atent, că ultimele două exemple ar trebui să aibă, într'adevăr, substantivul cu articol, dar nu cu cel definit, ci cu cel nedefinit.

Altădată avem a face cu fapte de stil: substantivul nearticulat poate fi mai expresiv, pentru că denumește noțiunea ca specie, nu ca 'individ', prin urmare dă acesteia o semnificație generală, valabilă în toate împrejurările¹. De ex.: *mamă și băiat căutau* o porțiță (Răzb 173); melodica armonie *strămutase copil și mamă* în afară de timp (DO 75), etc. Deși fenomenul se poate naște și independent de orice model străin, sunt dispus să admit mai degrabă influența limbii franceze decât un produs stilistic indigen.

Apar și greșeli propriu zise, chiar dacă le putem explica psihologic, de pildă lipsa articolului la substantive precedate de numeralul *amândoi*: *în amândouă cazuri* (CL, 5 Oct. 1935, 7, 6); *amândouă atacuri* lasă impresia (CL, 8 Nov. 1935, 6, 3); *amândouă teze* sunt greșite (CL, 16 Maiu 1936, 7, 3). Este clar că în mintea celor care scriu așa se produce o contaminație între *ambele* + subst. neart.² și *amândouă* + subst. artic. Tot așa: o

¹ Construcția prezintă și alt avantaj. Dacă-i vorba de două sau mai multe substantive, și se pare că totdeauna situația este așa, noțiunile în discuție alcătuiesc, oarecum, una singură: solidaritatea dintre ele este, grație lipsei articolului, atât de mare, încât fiecare se pierde în celelalte.

² Aici articolul lipsește la substantiv, fiindcă-l are numeralul.

mare simpatie pentru *aproape* (AL, 15 Sept. 1935, 9, 4)¹; în *prim-plan al cărții* stă povestea (CL, 4 Ian. 1936, 6, 6-7)²; uniunea omului *cu om* (CL, 11 Apr. 1936, 5, 4)³, etc.

În legătură cu articolul nedefinit sunt de înregistrat fapte puține și neînsemnate. Găsim câteodată această particulă înaintea unui substantiv, fără ca prezența ei să fie necesară: Înainte de *a fi un scriitor*, G. era *un gazetar și un economist* (AL, 15 Dec. 1935, 6, 7); L. Blaga este, în primul rând, *un filozof și un poet* (B Ped 181). Avem un ecou al influenței franceze sau germane. Trebuie recunoscut totuși că, în anumite condiții, *un*, fără a fi cerut de construcția pur gramaticală, exprimă o noțiune semantică deosebită, care-i justifică pe deplin existența. Astfel în primul exemplu ..., *un scriitor* are alt înțeles decât ... *scriitor*: autorul nu se gândește la cronologie (că, adică, G. ar fi fost întâiu gazetar și economist, apoi scriitor), ci la psihologia eroului său, care posedă calități mai ales de gazetar și economist, nu de scriitor.

Alături de cazuri ca acestea întâlnim altele în care articolul nedefinit lipsește, contra așteptărilor: *Acest împărat avea fiu* (DP 104). Turnură arhaică, cum sunt multe în povestirile lui M. Sadoveanu.

CAP. II: ADJECTIVUL.

§ 1. Cele mai interesante și mai numeroase fapte sunt privitoare la gradele de comparație. Constatare firească, dacă ne gândim că, în general, adjectivul se comportă ca un substantiv sau servește la determinarea substantivului și că, prin urmare, normele sintactice valabile pentru acesta din urmă i se aplică, măcar indirect, și lui. Imprejurarea cea mai obișnuită în care adjectivul își păstrează intactă natura pur adjectivală stă în legătură tocmai cu aptitudinea lui de a exprima diverse 'grade' ale însușirilor.

Adjective ca *inferior*, *superior*, apoi, mai puțin des⁴, *exterior*, *interior*, *posterior*, *ulterior*, etc., cunosc, în ciuda aspec-

¹ Nearticulat, *aproape* rămâne adverb, și aici el e substantiv (sinonim cu 'om', 'semen').

² Din cauză că substantivul e compus? Cf. însă *primul-ministru* (eventual *prim-ministrul*) și alte formații cu *prim*. Prezența articolului este cu atât mai necesară, cu cât substantivul are un determinativ după el.

³ Fără articol, construcția e și neromânească și neînțeleasă.

⁴ Din cauză că, în total ele se bucură de o circulație mai restrânsă și exprimă noțiuni care nu se pretează ușor la comparație (mai ales afectivă).

tului și originii lor, comparativul de toate speciile (*mai inferior, mai puțin inferior, etc.*) și ambele superlative (*cel mai inferior, foarte inferior*). Gramaticii rigizi condamnă astfel de forme, pentru motivul că aceste adjective sunt 'comparative', nu 'pozitive'. Afirmatia este exactă cel mult pentru limba latină, din care le-am împrumutat (prin intermediu francezesc), și numai din punct de vedere strict gramatical. Căci realitatea lingvistică se prezintă diferit. Latina populară, adică vorbită, se abătea dela normele clasice, tratând pe *inferior, superior, etc.* la fel cu *bellus, carus, etc.* (v. E. LÖFSTEDT, *Syntactica* II, Lund 1933, pag. 199 urm.). Tot așa limba franceză actuală (cf. *Le français moderne* VII, 338 urm.). Deasa lor întrebuințare face să slăbească și chiar să dispară, cu vremea, conștiința că sunt 'comparative'¹. Pe de altă parte subiectele vorbitoare simt nevoia, când sunt stăpânite de afect, să exprime cu toată vigoarea, deci și sub forma unor tautologii, intensitatea calităților care-i impresionează adânc. Iată câteva exemple: *mai superior* decât toate (VR, Nov.-Dec. 1934, 4); Devine *mult mai superior* decât un speculant (VR, Ian. 1936, 61), etc. Și alte adjective, al căror sens n'ar permite, logic vorbind, întrebuințarea lor la comparativ și superlativ, apar totuși sub aceste aspecte sintactice: printr'o *mai totală* viziune (VR, Maiu 1939, 134). Tot așa *complect, culminant, deplin, desăvârșit, general, perfect, etc.*, pentru care oricine poate găsi exemple, în propria sa limbă, vorbită și scrisă.

Construcția cu comparativul se leagă de aceea în care se află noțiunea având aceeași calitate într'un grad superior sau inferior prin *decât*: *mai bun decât...*, *mai puternic decât...*, etc. Afară de acest adverb, întâlnim însă foarte des, se poate spune din ce în ce mai des, pe *ca* (așa dar particula pe care obișnuit o întrebuințăm la „comparativul de egalitate“): *mai bun ca...*, *mai puternic ca...*, etc. Astfel de formule sunt curente în vorbirea familiară, de asemenea le cunoaște limba scrisă. Fenomenul s'a putut ivi spontan: *ca* are sens comparativ, la fel cu *decât*. Amă-nuntul că primul arată egalitatea celor doi termeni ai comparației, iar al doilea superioritatea sau inferioritatea unuia din ei, își pierde (sau își poate pierde), în anumite condiții, importanța, care

¹ Să nu uităm că aceste adjective nu posedau nici în latinește un pozitiv propriu zis, așa dar din capul locului situația lor era precară, întru cât nu puteau fi simțite drept comparative, cu aceeași tărie ca celelalte.

oricum cântărește mai puțin greu decât elementul comun (de natură semantică și funcțională). Așa se explică de ce găsim un fapt perfect similar în nemțește, de pildă, unde *wie* (= rom. *ca*) în-lătură pe *als* (= rom. *decât*). Deoarece însă construcția cu *ca* pentru *decât* caracterizează, dacă nu mă înșel, mai ales limba cultă, cred că trebuie, în subsidiar, să invocăm și influența franceză. Se știe că în franțuzește există o singură particulă pentru cele două dela noi și din limba germană: (*tout*) *aussi beau que...* și *plus beau que...*

Pe lângă formele obișnuite (cu *foarte*, *tare*, *strașnic de*, *extraordinar de*, *nespus de*¹, etc.), superlativul absolut posedă și altele, asupra cărora trebuie să ne oprim puțin. Una din ele, aceea cu *mult* + pozitivul, este propriu zis dialectală (muntenească), dar a intrat în limba scrisă, unde o găsim la scriitori munteni (cf. de pildă, Mateiu Ion Caragiale²). Cealaltă, cu *mult prea* (și variante, care se vor vedea îndată), se datorește influențelor străine (cf. fr. *beaucoup trop grand*, germ. *viel zu gross*). Ex.: o ramă *mult prea somptuoasă* (Răzb 39); concepția sa este *mult prea complexă* (AL, 7 Apr. 1935, 3, 1); cusurul de a fi *mult prea european* (AL, 3 Nov. 1935, 8, 2); dimensiuni *mult prea reduse* (AL, 16 Maiu 1937, 4, 1); *mult prea mult* și aproape tot ce nu trebuie (AL, 5 Sept. 1937, 11, 1-2). Variante: ceea ce este *mult, prea, mult altceva*³ (CL, 20 Apr. 1935, 9, 5); e *prea mult vecină* cu cristianismul această concepție (CL, 21 Martie 1936, 6, 2)⁴. De asemenea întâlnim formula cu *mult prea* + pozitiv. Toate aceste ultime aspecte pot fi considerate, în ce privește originea lor, ca identice cu *mult prea*, așa cum am făcut eu aici, dar la fel de îndreptățită ar fi și părerea că s'au născut fără niciun fel de îmbold străin. *Prea mult* apare la tot pasul (ca un fel de su-

¹ Aproape toate cu valoare stilistică, adică afectivă.

² Dau câteva citate din romanul lui (*Craii de Curtea-Veche*): *mult bogat și singur* (pag. 65); ceva vechiu și *mult nobil* (103). Cf. și *mult târziu* la apariția primei mele cărți (D-na H. Papadat-Bengescu, AL, 11 Iunie 1937, 5, 2). Obișnuit vorbirea muntenească separă adverbul de adjectiv prin verbul *a fi*, așa că întreaga formulă are înfățișarea unei exclamații: *mult e bun!*, *mult e frumos!* etc. Cf. *tare-i bun!* etc.

³ *Altceva* are valoare adjectivală, de aceea l-am pus împreună cu adjectivale.

⁴ Contaminație între *prea vecină* și *mult vecină*? Greu de spus. Superlativele se pretează la astfel de încrucișări, din cauza afectului: cel mai înalt grad al unei însușiri emoționale, și subiectele vorbitoare, sub stăpânirea emoției, simt nevoia unor formule cât mai expresive, fie ele și pleonastice.

perlativ al lui *mult*), tot așa cu *mult* (înaintea unui comparativ). Din combinarea amândorora va fi rezultat *cu mult prea*¹.

Superlativul, și anume cel relativ, oferă și alte particularități sintactice. După el urmează, de obicei, un substantiv, precedat de prepoz. *din(tre)*. Am găsit totuși câteva exemple cu *decât* sau *ca*: a strâns *cei mai mulți bani decât* semenii lui (CL, 5 Oct. 1935, 6, 6); *cea mai mare decât* oricare alte țări din Europa (CL, 11 Iulie 1936, 8, 7); K. era *cea mai mică, mai subțirică și mai delicată cu toate*² (AL, 10 Iulie 1938, 4, 7). Este vădită influența comparativului (*cel mai... din(tre)*...) s'a contaminat cu *mai... decât* sau *ca...*). Dar, pentru ca un asemenea fenomen să se producă, trebuie să avem a face ori cu o curioasă aproximativă a limbii ori cu o mare neglijență. Nici una, nici alta nu pot fi recomandate.

Substantivul pus după superlativul relativ + *dintre* stă bine înțeles, la plural. Odată am găsit însă și singularul: *stilul e din cel mai șters* (Ins II, 3, 575). Faptul ar părea izolat, judecând după acest singur exemplu. În realitate, el este frecvent, cel puțin în limba vorbită, și trebuie explicat ca o urmare a răspândirii lui *din*, de care mă voi ocupa în capitolul despre „Prepoziție”. Știm toți că astăzi marea majoritate a Românilor mai mult ori mai puțin culti spun *dați-mi un guler din a(ce)stea, vreau o carte din a(ce)lea*, ba și... *un guler din ăsta*, etc. (pentru *un guler de..., o carte de...*). Subt influența unor astfel de construcții s'a putut ajunge ușor la *stilul e din cel mai șters* prin etapa *stil din cel șters* (în loc de *stil de cel șters*), care s'a contaminat apoi cu *stil din(tre) cele mai șterse*.

Când avem, unul după altul, mai multe superlative relative care se referă la același substantiv, determinativul *cel* se pune, de obicei, o singură dată. Repetarea lui pe lângă fiecare înseamnă, deci, că vrem să insistăm asupra tuturor calităților, adică să arătăm în mod special că noțiunea în discuție posedă toate calitățile la gradul cel mai înalt. Să se compare *cel mai bun, mai cuminte și mai frumos dintre copiii prietenului cu cel mai*

¹ *Cu mult* se întâlnește și pe lângă un superlativ relativ: *orchestra care este cu mult cel mai important personaj* din drama wagneriană (VR, Iunie 1938, 129).

² *Mai subțirică și mai delicată* ar putea fi înțelese și ca forme de comparativ (așa s'ar explica prezența lui *ca*). În această ipoteză, *cea mai mică* ar însemna 'cea mai tânără'. Rămân totuși la prima interpretare, care mi se pare mult mai logică.

bun, cel mai cuminte și cel mai frumos dintre... Adesea se omite și particula adverbială de pe lângă toate superlativele, afară de primul: unul din cei mai îndemânatici, competenți și serioși luptători (VR, Sept-Nov. 1936, 93). Este ca și cum diversele însușiri ale cuiva ar alcătui o unitate, de unde urmează că o asemenea construcție scoate și mai puțin în evidență pe fiecare (cu excepția, bine înțeles, a celei dintâiu).

Un fel de superlativ (stilistic!) trebuie considerată și formula *asa de + adj.* Vorbirea familiară lasă de multe ori la o parte prepoziția, chiar atunci când urmează o propoziție consecutivă: (*e*) *asa bun!*, *asa frumos*, etc.; (*e*) *asa greu (de trăit)*, *incât* (sau *că*) *nu știi ce să mai faci*, etc. Echivalentul *atât de...* nu poate suferi însă această amputație.

Grade de comparație n'au numai adjectivele (și unele adverbe), cum se spune în gramaticile scolastice. Numeroase substantive exprimă noțiuni care, grație naturii lor, pot fi asimilate cu însușirile. Un fel de noțiuni calificative, precum *aristocrat*, *artist*, *boier*, *filozof*, *negustor*, *poet*, *tiran*, *țăran*, etc. Este logic, deci, ca asemenea substantive să aibă comparativ și superlativ. Dar nevoia, ca să nu spun libertatea, subiectelor vorbitoare merge și mai departe, în sensul că multe alte substantive, care, judecate abstract, par a nu avea niciun punct semantic comun cu adjectivele, sunt tratate totuși întocmai ca acestea în împrejurări determinate. Iată un număr de exemple din limba scrisă: *boieri... mai boieri... cei mai boieri* (CL, 20 Iunie 1936, 4, 3); tot era *mai adăpost* decât în drum (AL, 26 Dec. 1937, 5, 3); din ce în ce *mai prizonier* (AL, 25 Dec. 1938, 2, 6); se făcu *tot mai cărbune* (Ins, Iulie 1939, 181); simțindu-se... *mai om* (ibid, Aug. 1939, pag. II);... *este cel mai poet* (VR, Nov. 1939, 83); pân' și *floarea... cea mai floare* (Ins, Apr. 1940, 109); ele se credeau *mai cucoane* (Răd I, 375); *mai tiran* (IA 127)¹. Cf. și următoarele cazuri, unde formal situația se prezintă întru câtva altfel: soțul unei *extrem de milionare domnișoare* (AL, 17 Iunie 1934, 8, 3); *e cam toamnă, chiar toamnă bine* (VR, Oct. 1938, 60); se face noapte, *tot mai*

¹ Cf. și uvertura mi s'a părut și *mai minune* (I. L. Caragiale, *Correspondența cu Paul Zarifopol*, pag. 25).

noapte (Ins, Iunie 1939, 416); hotarele acelea naturale nu sunt chiar *așa de hotare* (RFR, Iulie 1942, 40)¹.

Dar și alte cuvinte se compară, de pildă numeralul ordinal *întâiu*, care, în vorbirea populară și familiară, adesea chiar în cea scrisă, apare sub forma (*cel*) *mai întâiu*², apoi unele pronume, când li se dă o semnificație specială, precum: trebuie să fim *mai noi înșine* decât am fost până acum (din declarația unui ministru); astăzi sunt *mai eu* decât oricând; N. mi s'a părut *mai altul* decât de obicei; X. este *mai cineva* decât Y.; ideea aceasta n'a fost niciodată *mai a ta* decât în momentul de față, etc. Sau: cel mort e *mai plecat* decât cel arestat.

§ 2. Diverse. Alte lucruri privitoare la adjectiv sunt mărunte și fără importanță deosebită. Astfel *întreg*, sub influența sinonimului *tot*, poate sta fără articol și înaintea substantivului, nu numai după el: *întreg orașul* era în picioare (al. de *orașul întreg* era...). Dar aceasta numai la nominativ și acuzativ. Totuși îl găsim nearticulat (așa dar cu aceeași formă ca la aceste două cazuri) și la genitiv-dativ: să ușureze *înțelegerea întreg secolului* care a pregătit... (AL, 19 Maiu 1934, 8, 4); durerea se întindea *asupra întreg capului* (Răd I, 425). La fel trebuie interpretat și un exemplu ca: și-a întreținut *cu simple mijloacele lui* revista (VR, Sept. 1938, 81)³. Evident că astfel de construcții trebuie condamnate.

În legătură cu articularea adjectivului se poate vorbi și despre *-l* și *cel*. Prevăzut cu articolul enclitic, care-i specific substantival, adjectivul nu diferă prin nimic de un substantiv autentic: *frumosul* merge mână în mână cu *moralul*; *înaltul* cerului; *moalele* capului; *vinovatul* trebuie pedepsit. Când este precedat de *cel*, își păstrează caracterul adjectival, deși îndeplinește funcțiunea unui substantiv: *cel vinovat* trebuie pedepsit. Această dis-

¹ În limbajul psihotehnicienilor am găsit și subst. *diagnostic* întrebuințat la comparativ și superlativ (tratat însă ca adjectiv și din punct de vedere morfologic): această metodă e *mai diagnostică* decât cealaltă sau... e *foarte diagnostică*.

² Cf. și *mai întâiu* și *mai întâiu*, *întâiu* și *'ntâiu* (numai popular și familiar). De adăugat glumețul *cel mai prima'ntâiu* (dintr'o poezie umoristică de pe vremuri).

³ Ca și cum *simplu mijloc* (la fel *întreg secolul*, etc.) ar fi un cuvânt compus, care nu poate primi dezinența flexionară decât o singură dată (la sfârșitul combinației). *Simplu* a fost asimilat (semantic vorbind) cu *numai* (adverb; cf. *a răspuns simplu da*) și de aceea lăsat fără articol, cu toate că autorul i-a dat formă adjectivală (cerută de substantivul următor, pe care îl determină ca atribut).

tincție nu trebuie pierdută din vedere, căci altfel ajungem la construcții ca: situația juridică *a responsabililor civilmente*, căreia urmează să-i preferăm pe... *a celor responsabili civilmente*, căci un adverb (în cazul de față *civilmente*) nu poate determina substantive, ci numai adjective.

Când are înaintea pe *cât*, adjectivul (urmat de substantivul pe care-l însoțește) face genetivul plural la fel cu numeralele cardinale: recomandarea *a cât mai bune elemente*. Asemenea construcții sunt, de altfel, rare, fiind înlocuite, de obicei, prin echivalente ca: recomandarea *unor elemente cât mai bune* ș. a. Există totuși un adjectiv, care apare foarte des precedat de *cât*, grație sensului cantitativ: *mult*. Acesta se poate construi, la genetivul plural, în două feluri: cu *a* înaintea lui *cât* sau cu dezinența *-or*, așa dar.. *a cât mai mulți*... alături de... *a cât mai multor*... Deseori ambele formule se contaminatează, dând naștere uneia nouă, de pildă *achiziționarea a cât mai multor terenuri petrolifere* (ziarele), care trebuie evitată.

Adjectivele în *-bil* par a tinde să se construiască la fel cu verbele care le servesc drept temă: Un specific național *inimitabil de altele* (CL, 4 Iulie 1936, 5, 5). De fapt, autorul a „analizat” pe *inimitabil*, din punct de vedere semantic, în ‘care nu se poate imita’, ceea ce trebuia să ducă la întrebuintarea construcției cu *de*. Dar această specie de adjective și-a fixat definitiv sintaxa, în mod independent de a verbelor corespunzătoare, așa că exemple ca cel dat aici trebuie condamnate. Nu se poate spune decât... *inimitabil pentru altele*.

CAP. III: NUMERALUL.

§ 1. Sunt puține fapte vrednice de notat. Cel mai important se referă la tendința, foarte puternică, de a înlocui numeralele ordinale prin cele cardinale. În unele cazuri fenomenul pare a fi foarte vechiu, de aceea a devenit general. De pildă la expirarea datei: *două Septembrie, zece Noiembrie, douăzeci și cinci Decembrie*, etc. Se spune chiar, din ce în ce mai des, *unu* (sau *una*) *Ianuarie* pentru *întâiu Ianuarie*, care este încă foarte răspândit și dovedește că, la început, numeralele ordinale trebuie să fi servit la indicarea datei. Tot așa se întrebuintează de către toată lumea cardinalele în locul ordinalelor,

când se arată numărul de ordine al paginilor unei cărți (*pagina cinci, pagina optzeci, etc.*), al articolelor unei legi (*articolul unu, articolul cincisprezece, etc.*), al trenurilor, tramvaielor, autobuse-
lor, etc. (*trenul patru, tramvaiul nouăsprezece, autobusul treizeciși-
unu, etc.*).

Dar, pe lângă astfel de formule, mai întâlnim altele, care, fără a fi absolut generale, se bucură totuși de o foarte largă răspândire în vorbirea unor anumite categorii sociale, precum elevii și studenții, în legătură cu anii de studiu (*anul unu, anul trei, etc.*), cu capitolele din cărțile citite de dânsii (*capitolul doi, capitolul nouă, etc.*), apoi militarii (*regimentul zece, compania cinci, escadronul patru, bateria doi ș. a.*) Se poate spune că mai ales tineretul nu cunoaște, în cazuri ca acestea, alt mijloc de a se exprima. Dar și foarte mulți oameni maturi, indiferent de cultură, ocupație, etc., preferă numeralele cardinale în locul celor ordinale. Așa se explică pătrunderea fenomenului în limba scrisă. Ex.: *actul doi* din „Liliacul“ (TL, 13 Maiu 1934); *Volumul unu expune... În volumul doi* sunt trecute... (VR, Iunie 1934, 83); începutul *volumului doi* și încheierea *vol. trei* (AL, 21 Iulie 1935, 2, 7); *volumele doi și trei* (Ins II, 2, 434); dirigintele *clasei „unu“*¹ (VR, Iulie 1938, 24); sunt trecuți la *locul doi* (Azi, 17 Dec. 1939, 5, 3); *numărul doi* al publicației (RFR, Martie 1941, 645); sunt în *anul trei* (Foc 63); „Străjerul din *cuibul doi*“ (titlul unui roman de Eugen Ispir); a doua jumătate a *vol. doi* (AL, 10 Nov. 1935, 9, 4); *veacul douăzeci* (CL, 2 Maiu 1936, 4, 3), etc.

Fapte asemănătoare găsim și aiurea. Pentru limbile române avem lucrarea D-nei Karin RINGENSON, *Le rapport d'ordinaux et de cardinaux dans les expressions de la date dans les langues romanes*, Paris 1934², care invoacă influența scrisului asupra limbii vorbite: numeralul se pune, deci se și citește, după substantiv și întocmai cum este scris, fără a mai ținea seamă de natura lui. De aici obișnuința³ s'a întins treptat și la alte cazuri.

¹ Autorul întrebuițează semnele citării, ceea ce probează că reproduce modul de a vorbi al altcuiva (al elevilor). Exemplul este interesant, căci arată că chiar cu un substantiv ca acesta (*clasă*) poate apărea cardinal în locul ordinalului.

² Vezi și W. HAVERS. *Handbuch der erklärenden Syntax*, Heidelberg 1931, pag. 116, unde se dau exemple și din limba germană și se propune o explicație identică cu a D-nei Ringenson, apoi Leo SPITZER, *Zeitschrift für romanische Philologie* XLV (1925) pag. 15.

³ In ce privește limba italiană, această obișnuință datează încă din sec. XIII (Italia, țară de burghezi, era în fruntea tuturor sub raportul comercial).

Nu cred însă că aceasta este singura cauză. Mai întâiu ea însăși are diverse aspecte. Indiferent de locul numeralului față de substantiv, împréjurarea că se utilizează cifre arabe în locul celor romane, care sunt greoaie și complicate, mai ales pentru numere mai mari, duce fatal la citirea lor ca numerele cardinale, fiindcă tradiția grafică s'a fixat în acest sens (cifre arabe pentru cardinale, cifre romane pentru ordinale). Să nu uităm apoi că cei care operează obișnuit cu cifrele au fost și sunt, în primul rând, comercianții, oameni dispuși totdeauna să facă... economie în toate, deci și în vorbă, apoi, mai ales, în scris. Numerele cardinale (și cifrele corespunzătoare) sunt mai scurte decât ordinalele (și cifrele romane consacrate lor). Scurtimea în vorbire este foarte apreciată în epoca noastră atât de zbuțuită¹, chiar și de către... necomercianți, căci are „dinamism“, este ori cel puțin pare mai energică, seamănă cu o comandă, cu un ordin care trebuie numai decât executat.

Dar cardinalele prezintă și alt avantaj. Sunt mai concrete, adică mai expresive, decât ordinalele. La acestea ideea de număr devine secundară, căci predomină aceea de 'ordine' (= locul pe care-l ocupă un obiect într'un grup de obiecte identice sau diferite). Cardinalele, dimpotrivă, au o singură semnificație, pe cea numerică sau cantitativă, care, și prin ea însăși și prin faptul că nu vine în concurență cu alta, este mai concretă decât 'ordinea' (spațială sau cronologică).

În sfârșit formule ca *pagina cinci*, *articolul treizeci*, *trenul o sută trei*, etc. par mai încheiate decât *pagina a cincea*, etc. Căci numerele cardinale sunt substantive, cele ordinare adjective. *Pagina cinci* seamănă, din punct de vedere sintactic, cu *orașul Iași*, *județul Tecuciu*, *Ion Popescu*, este, deci, un fel de nume propriu, în sensul că individualizează noțiunea, o separă strict de cele similare².

§ 2. *Diverse*. Alte particularități privitoare la sintaxa numeralului sunt puține și neînsemnate. Una din ele are oarecare importanță, din cauză că se întinde sub ochii noștri. Este întrebuințarea nedefinitului *un*, o înaintea ordinaletor: *o a doua El-*

¹ Cf. mai sus „Formarea cuvintelor“, unde am făcut constatări asemănătoare.

² Despre valoarea stilistică pe care o pot avea astfel de construcții v. BPh VII-VIII, 32-3.

veție (Ins II, 2, 338); *un al treilea șuvenir* (ibid. 485). De multe ori prezența acestui adaos e de prisos: în exemplul al doilea autorul vorbește despre trei „șuvenire“, nu despre mai multe, iar al treilea este unitar, așa că *un* pus înaintea numeralului nu se justifică logic. Dar adesea nedefinitul se impune, ca în primul citat, unde lipsa lui ar schimba înțelesul, căci s'ar crede că există, într'adevăr, două (poate chiar trei, patru, etc.) Elveții, și autorul se referă la a doua dintre ele. De fapt, el asimilează cu singura Elveție reală o țară anumită, care seamănă, în multe privințe, cu aceasta și de aceea poate fi, metaforic, numită la fel. Construcția cu *un*, o este, fără îndoială, produsul unei influențe străine (franceză, germană), căci caracterizează exclusiv limba cultă. O vom întâlni și la unele pronume, unde are aceeași origine. Intrebuintarea ei cu discernământ constituie un câștig, cum probează exemplul *o a doua Elveție*.

„La Fonetică“ (v. pag. 46) am relevat dispariția articolului a dinaintea numeralului ordinal feminin: *clasa doua, compania cincea*, etc. pentru corectele *clasa a doua, compania a cincea*, etc. Deși fonetic, în ce privește cauza, fenomenul este sintactic din punctul de vedere al urmărilor: omiterea unui morfem, adică a unui instrument gramatical, aparține domeniului sintaxei. Ce-am spus acolo n'are nevoie să fie repetat sau măcar complectat aici.

Din cauza înțelesului, numerele ordinale seamănă bine cu adverbele de loc (și, implicit, cu cele de timp): ca și acestea, ele arată 'locul' ocupat în spațiu sau în timp de un obiect carecare. Singura deosebire se reduce la natura lor morfologică: numerele sunt 'numere', adverbele 'cuvinte de relație'¹. Consecința este că subiectele vorbitoare le pot simți și trata ca adverbe. Așa se și întâmplă în limbajul popular și familiar, unde auzim, la tot pasul, construcții ca *al doilea nevastă* (și, mai ales, *nevastă de-al doilea*), *al treilea casă*, etc., adică 'nevastă care vine în rândul al doilea' (după cea dintâiu), 'casă care se află pe locul al treilea' (socotit dela acela al primei case). Când un scriitor vrea să creeze atmosferă populară (și arhaică, ceea ce-i cam tot una) nu numai prin personaje, evenimente, etc., ci și prin stil, utilizează această particularitate, chiar și în spusele sale proprii, care constituie, de

¹ Și nici chiar această deosebire nu-i esențială, căci, într'un anumit sens, și numerele sunt cuvinte de relație (exprimă raportul numeric existent între noțiuni).

fapt, un fel de povestire 'indirectă', ca și cum autorul m'ar povesti el însuși, ci ar pune pe unul din eroi să povestească. De pildă: *să îndeplinească și de-al doilea*¹ dorința medelnicerului (FJ 168).

În sfârșit ar mai fi de înregistrat nesiguranța limbii în cazul ordinațelor formate dela *sută* și *mie*. E vorba anume de prezența lui *o* înaintea numeralului: *pentru a o sută (a o mie) oară* sau *pentru a sută (a mie) oară?* Oei mai mulți Români (țăranii, cu siguranță, toți) lasă la o parte pe *o*, fiindcă nu-i necesar. Se înțelege fără nicio dificultate că ne gândim la o singură sută și o singură mie. De aceea prima variantă trebuie părăsită.

CAP. IV: PRONUMELE.

§ 1. Personal. La pers. 3 și 6 constatăm tendința, foarte puternică, de a înlocui pe *el, ea, etc.* prin *dânsul, dânsa, etc.* Uzul tradițional, respectat în vorbirea populară (mai ales moldovenească, cu toate nuanțele ei), cere întrebuintarea lui *dânsul* numai despre ființe (de obicei umane) și numai cu o prepoziție înainte. Aceasta, conform originii și semnificației formei în discuție (< lat. *de + ipsu-*). Limba actuală trece peste ambele restricții (v. exemplele care urmează). Cauza fenomenului trebuie căutată în jena subiectelor vorbitoare de a spune *el* despre o terță persoană, când aceasta este prezentă. Căci pe *el* îl simțim ori îl putem simți, în anumite condiții, ca nepoliticos². Există și alte echivalente, precum *dumnealui, etc.* și *domnia-sa, etc.*, pe care de asemenea le utilizăm, dar acestea prezintă unele inconveniente de ordin stilistic. Primul pare învechit, de aceea a căpătat o nuanță ironică, iar al doilea este prea solemn și cam greoiu pentru vorbirea familiară, lipsită, în general, de pretenții. Astfel este preferat *dânsul*, care satisface, aproximativ, toate nevoile și împacă toate gusturile. Deși Academia Română acceptă, cel puțin indirect (v. Indr, lit. *d* a „Vocabularului“), această stare de lucruri, care este, repet, foarte răspândită³, numeroși Români, prin-

¹ Adică 'de-a doua oară', mai bine 'pentru a doua oară'.

² M'am gândit de multă vreme la această explicație, bazându-mă pe observații făcute asupra mea însumi. O găsesc și în Synt 91: „D'une façon générale, on peut dire qu'il y a tendance à l'employer surtout comme terme de déférence, p. ex. en parlant de personnes âgées ou haut placées“.

³ Și relativ veche. Cf., de pildă: se arată cuprinsă de o *altă* turburare.

tre ei scriitori, oameni de știință, etc. mari și cu simț lingvistic sigur, continuă să se supună tradiției. Personal sunt de partea lor, și recomand nu combaterea cu orice preț a noului uz, căci acest lucru este imposibil, ci oarecare prudență în adoptarea lui.

Dau acum exemple: din el *dânsul a făcut parte* tot timpul (VR, Oct. 1934, 62); *dânsului îi place* (CL, 13 Iulie 1935, 4, 1); *dânsul a fost* centrul de închezare (Ins, 15 Nov. 1936, 447); *memoria este și dânsa* o funcțiune utilitară (Ins, Febr. 1940, 11); *a văzut-o și dânsul* (RJ 246); *eum credea dânsa* (ibid. 294); *te răstignește dânsul* (Trag 84); Dumneai era soția *dânsului* (IB 1, 72); *vegetația căpătase și dânsa curaj* (IPA 97); cât privește pronunțarea, *dânsa mai înfrângea...* noua învățătură (ibid. 115); *motivul* lui Maiorescu *se prăvălește și dânsul* (ibid. 119), etc.

O particularitate a limbii noastre este exprimarea raportului de posesiune nu numai prin pronumele posesiv, ci și prin dativul celui personal, sub forma lui „conjunctă”. Numeroși Români se folosesc până la abuz de acest mijloc, care li se pare preferabil celui alt în orice condiții, pentru motive stilistice, probabil. Exemple ca cele ce urmează arată clar că echivalența sintactică dintre ambele specii de pronume nu-i totdeauna posibilă: *marea finanță este prin esența-i* internațională (CL, 3 Aug. 1935, 3, 3)¹; *în mintea-i* se contură tabloul (AL, 17 Ian. 1937, 5, 3)²; *ochii-mi* dornici de frumos se întorc (AL, 22 Aug. 1937, 7, 1)³; *rotocoale* de fum ivite *din gura-i* și renumite (VR, Iunie-Aug. 1936, 36)⁴; Tot atât de îndrăgostit de *soția-i* ca în primele timpuri (AL, 22 Ian. 1939, 7, 4)⁵, etc.

Dativul dă loc și la alte abateri. Când obiectul indirect exprimat printr'un substantiv pus la acest caz precedează verbul, el trebuie repetat sub forma pronumelui neaccentuat. Sunt, deci, greșite construcții de felul următoarelor:

Dânsa-i venea dela un petec de hârtie (A. Macedonski). Pentru întrebuintarea improprie a lui *dânsul* mi se pare elocvent următorul exemplu (Ins, Maiu 1939, 381): „... când le-a învins [cancerul], atunci crește și *dânsul*”. După acest citat din lucrarea recensată, vine reflecția recensentului: „Mai bine era d u m n e a l u i !”, reflecție care dovedește și simț pentru limbă și... bun simț.

¹ Textul nu-i clar, tocmai din cauza lui *-i*: *este internațională prin esența ei* sau... *prin esența-i internațională, (ea) este...*?

² Corect, această propoziție nu poate suna decât *în minte i se...*

³ Aici este greșită și forma substantivului (cu *-ii* în loc de *-i*).

⁴ Substantivul n'are nevoie de nicio determinare posesivă, căci se înțelege foarte ușor despre a cui gură e vorba.

⁵ Aceeași observație ca în nota precedentă.

acestui fapt opera critică a lui Ibrăileanu datorește... (VR, Apr.-Maiu 1936, 78); *căreia însă n'a dat o interpretare* (VR, Aug.-Sept. 1937, 41); *corporăției aparțin și spălătorile* (VR, Ian. 1939, 48), etc. Peste tot trebuie (i) înaintea verbului.

Forma 'scurtă' sau neaccentuată de acuzativ a pers. 3 feminin singular (cu sens neutral) se întrebuintează, după model francez (și german)¹, acolo unde ea nu-i necesară, ba chiar contrară sistemului limbii noastre. De ex. *cum am și amintit-o* (VR, Oct. 1934, 59); *cum o cerea Cysarz* (Ins II, 2, 256); *trăiesc... o simt... o simt* (Trag 228); *s'o știi tu!* (Luc 43); *v'o jur, i-a mărturisit-o* (ȚB 186); *eu sunt mai prost și te iubesc; n'o știi? Ei bine, ți-o declar acumă* (Petr. 284); *cum am arătat-o...* (RR 114)² etc. Pretutindeni în asemenea cazuri uzul bun românesc ori nu recurge la niciun fel de pronume ori se folosește de *a(cea)sta*. Căci ele diferă esențial de construcțiile fixe, existente mai ales în vorbirea populară și familiară, ca *a o face (lată, de oaie, etc.)*, *a o păși*, *a o arde*, *a o șterge*, *a o nimeri* și atâtea altele, unde *o* reprezintă, într'adevăr, un substantiv³ și trebuie, deci, să figureze.

§ 2. Și pronumele reflexiv este supus astăzi la tratamente sintactice în general necunoscute mai înainte. Avem, în primul rând, dativul (i)și. Conform normei, pomenite ceva mai sus, această formă pronominală are valoare posesivă (când posesorul este subiectul propoziției): *țăranul își are un fel de cunoștinți ale lui* (AL, 27 Nov. 1938, 1, 1); *fiecare Ceh își cunoaște istoria poporului său* (VR, Nov. 1937, 43); *să-și omoare* pentru prima oară *un pacient* (JL, 28 Maiu 1939, 3, 6), etc. Dar alături de asemenea exemple, unde reflexivul ar putea, de altfel, lipsi, căci ori nu-i necesar ori e nepotrivit, întâlnim numeroase altele pe care trebuie să le considerăm ca adevărate inovații. Cel mai des apare *își* cu verbul *a avea* și cu unele echivalente, foarte aproximative, ale acestuia, precum *a câștiga*, *a dobândi*, *a obține*, *a poseda*, etc., așa dar cu verbe arătând posesiunea sau noțiuni înrudite. Situația se explică ușor, ca urmare a funcțiunii posesive pe care o are da-

¹ Cf., de pildă, *je le sais, ich weiss es* pentru rom. *știu (asta)*; *je vous le jure, ich schwöre es Ihnen* pentru rom. *vă jur; dites-le, sagen Sie es* pentru rom. *spuneți*, etc.

² Cf. și L. L. Caragiale: *pând s'o pot face* (RFR, Apr. 1941, 184).

³ Care nu poate fi totdeauna identificat.

tivul pronumelui personal (și reflexiv). Dar răspândirea enormă a fenomenului se datorește și altui fapt, de care m'am ocupat în capitolul despre substantiv, anume frecvența neobișnuit de mare a dativului în general, indiferent de natura morfologică a cuvântului.

Iată câteva exemple mai caracteristice¹: R. R. *și-a arătat totdeauna o preferință călduroasă pentru...* (AL, 4 Dec. 1938, 8, 1); la desenarea căreia *și-au avut și ele o parte* (AL, 27 Febr. 1938, 17, 4); *origine ploieșteană își are și celebrul diacon* (SR III, 400); *își are un domeniu preferat* (VR, Martie 1939, 149); când *și-a căpătat mai multă experiență* (AL, 19 Febr. 1939, 11, 3); *ducându-și o existență obișnuită* (StI III, 10); iar E. *nu-și găsește nicio accepție* (Ins III, 2, 167); *dacă nu și-a învățat o meserie* (Ins III, 1, 575); omul *nu-și poate ține o greutate uniformă* (AL, 11 Sept. 1938, 11, 3), etc. După cum vedem, în niciuna din aceste construcții prezența lui *își* nu-i necesară, dimpotrivă, se poate susține că fără pronume ele sunt mai conforme cu gramatica românească. Autorii citați fac un fel de confuzie (i-am zice contaminație) între cazurile cu *își* 'posesiv', care cer ca obiectul direct să fie articulat, și acestea de aici, adică între la *desenarea căreia și-au avut și ele partea (lor)* și la *desenarea căreia au avut și ele (o) parte*, etc.

Câteodată întrebuintarea reflexivului duce la absurd, de pildă M. S. *își cere cetățenia franceză* (AL, 30 Oct. 1938, 10, 4). Dacă *își* este interpretat ca posesiv, construcția devine ilogică: cum poate fi numită a sa o cetățenie pe care n'o lare (căci deabia o cere)? În ipoteza că *își* însemnează 'pentru sine', pronumele e de prisos, căci se înțelege și fără el că solicitatorul cere cetățenia franceză pentru sine însuși, nu pentru altcineva. Dar această a doua interpretare se abate dela uzul nostru lingvistic, pentru motivul că, de obicei, valoarea pronumelui personal și reflexiv pus la dativ este identică cu a celui posesiv. Avem, într'un exemplu ca acesta, ceea ce se cheamă anticipare: subiectul vorbitor ține seamă de faptul, real și prezent în momentul povestirii, că eroul său posedă cetățenia franceză, dar uită că, atunci când acesta o cerea, ea nu exista încă, deci nu putea fi a sa, în posesia sa (= *își*).

¹ Altele, împreună cu discuția de rigoare, se pot vedea în BL VII, 50 urm.

Tot așa în alte cazuri: nimeni să nu aibă dreptul de vot, dacă *nu și-a învățat o meserie* (Ins III, 1, 573), etc.

Afară de verbele menționate mai sus, sunt încă două, care se întrebuințează astăzi aproape regulat, în orice condiții, cu *își* înainte: *a râde* și *a uita*. De pildă: Înălțimea Voastră *vrea să-și rădă* (AL, 29 Aug. 1937, 14, 3); *își uitase* că lucrătorul... (AL, 29 Maiu 1938, 14, 1), etc. Deși aceste verbe apar cu pronumele reflexiv de timpuriu (sec. XVIII primul), și nu numai în limba cultă, răspândirea extraordinară a uzului în momentul de față, când ele au devenit adevărate verbe medii¹, nu poate fi atribuită decât tendinței de a prefera dativul în locul altor construcții².

Acuzativul pronumelui reflexiv (*se*) prezintă și el inovații, care, chiar dacă au oarecare vechime, trebuiesc totuși evitate. Funcțiunile lui, când întovărășește un verb, sunt destul de numeroase și de aceea se pot confunda între ele. Aici ne interesează cele mai obișnuite, și anume două: una echivalentă cu a frc. *on*, germ. *man*, cealaltă identică cu forma pasivă. Prima se întâlnește cam rar, căci nu-i posibilă decât cu câteva verbe (*se spune*, *se zice*, *se aude* ș. a.). Vorbirea populară și familiară, la care mă refer înainte de toate, preferă alte formule (cu *lumea*, *oamenii*, etc. sau, mai ales, cu pers. 2), tocmai pentru că, de cele mai multe ori, *se* + verb are valoare pasivă. Subt influența francezei și germanei, limba cultă nu respectă această situație, ci tinde să recurgă la *se*, oridecâteori se găsește în fața frc. *on* sau a germ. *man*. În modul acesta apar construcții nu numai imposibile, ci și ridicule, precum: case unde *se locuiește* până trece frigul (AL, 7 Oct. 1934, 8, 2); fără un împrumut — *asa se asigură* — dezastrul nu poate fi evitat (CL, 29 Iunie 1935, 1, 2); a întreba dacă este bine sau rău să iubești femeile, este *ca și cum s'ar întreba*... (AL, 14 Iulie 1935, 1, 3); ceea ce *se reușește* pe tribuna organizației (CL, 15 Febr. 1936, 7, 2); *se râdea* încă respectuos (Ins, 15 Iulie 1936, 69); astfel *se poate rămâne* în concordantă cu... (Ins I, 1, 648); dragostea pentru care *se moare* (AL, 13 Sept. 1936, 2, 1-3); *se avea* dinainte siguranța... (VR, Dec. 1936, 28); cum *se poate fi* copil altfel decât noi (VR, Dec. 1936, 101); *se mergea* la sigur (VR, Ian.

¹ După terminologia gramaticii grecești, adică intermediare, ca sens și funcțiune, între active și reflexive.

² În cazul lui *a-și râde* ne putem gândi și la o influență străină, anume slavă (în rusește, sârbește, bulgărește, etc., verbul respectiv este pronominal).

Martie 1937, 131); *nu se poate fi poet* (VR, Iulie 1937, 23); *dacă se moare accidental* (VR, Nov. 1937, 92); *căci se poate fi contemporan și în același timp clasic* (VR, Ian. 1938, 119), etc.

Fenomenul are și alte aspecte. Se îndeplinește totdeauna funcțiune de subiect în cazuri ca acestea, la fel cu modelele străine (și potrivit sistemului nostru lingvistic). Dar fr. *on*, germ. *man* + verb activ pot avea și un obiect direct, ceea ce nu-i posibil în românește, unde substantivul de după verb stă la cazul nominativ, *căci* construcția devine (adică redevine) pasivă. În ciuda acestei situații numeroși Români imită totuși formulele străine, adică le traduc cuvânt cu cuvânt în limba lor: *de a se fi scos dela naftalină pe d. J. G.* (AL, 14 Oct. 1934, 8, 2)¹; *puse de se execută pe M. fără judecată* (AL, 21 Oct. 1934, 10, 3)²; *se poate cita pe un St. Simon* (VR, Febr. 1935, 15), etc. Intr'o vreme (nu prea îndepărtată, firește) anomaliile de felul acestora erau mult mai numeroase, în special la Moldoveni, datorită, foarte probabil, influenței germane, exercitată indirect prin Evrei (ca publiciști și gazetari)³.

Confuzia dintre *se 'on'* și *se* cu funcțiune pasivă dă naștere la greșeli de acord gramatical. Primul *se* trebuie să stea lângă un verb la singular, celălalt poate întovărăși ambele numere ale formei verbale, după cum substantivul următor, care joacă rol de subiect al propoziției, este la singular sau la plural. Dominați de modelele străine, dispuși, deci, să întrebunțeze pe *se* cu valoare activă, mulți Români culti pun verbul totdeauna la singular, fără să observe, în cazul când substantivul are formă de plural, că fac o greșală elementară de acord. De pildă: *i se plătește 500 ruble* (AL, 14 Apr. 1936, 6, 2); *se putea prevedea proprietățile* (Ins II, 2, 490); *Li se cere opere* (Ins II, 4, 217); *se poate umple buzunarele și restabili după anii de mizerie* (Zw 109)⁴, etc.

¹ In loc de... *a fi scos... pe...* sau, mai puțin recomandabil., *a se fi scos d. J. G.*

² Trebuie ori *puse de execută pe...* ori *puse de se execută M.* (al doilea aspect este echivoc).

³ Foarte des în formule ca *se deleagă pe d-l X; se numește primar pe d-l Y*, etc., pe care le putem interpreta și ca produs al unei contaminații (*se deleagă d-l... + [Ministerul] deleagă pe d-l...*).

⁴ Acest ultim citat este foarte interesant pentru discuția noastră, *căci se are ambele funcțiuni: pe cea activă (cu verbul umple), neromânească, și pe cea pasivă (cu restabili)*. În mintea autorului cele două funcțiuni alcătuiau una singură. De aceea *se* nu-i repetat înaintea verbului al doilea (și tot de aceea au putut fi puse împreună și legate prin *și* două construcții atât

§ 3. Pronumele identității. La „Morfologie“ am înregistrat unele forme ‘neregulate’ ale lui *însumi*, etc. Dar acelea nu sunt singurele. Dacă nu m’am oprit acolo asupra tuturor, este pentru că izvorul ‘neregularității’ diferă după împrejurări. Aici voiu releva cazurile în care abaterea dela norme are caracter sintactic. Pronumele identității nu se bucură de o răspândire prea largă în vorbirea familiară (cea populară cred că-l ignorează cu desăvârșire). Este înlocuit, de obicei, prin *chiar*, *singur*, etc. (*chiar eu = eu însumi*, *tu singur = tu însuși*, etc.). Deoarece *chiar*, cel mai frecvent dintre echivalente, fiind adverb, nu-și modifică aspectul morfologic, subiectele vorbitoare se simt îndemnate să procedeze la fel și cu echivalentul lui semantic, care este pronumele identității, mai ales că formele acestuia oferă dificultăți, din pricina mulțimii și variației lor. În general, se constată preferința pentru *însuși* și *însăși*, indiferent de persoana, numărul și genul noțiunii la care se referă. Este natural ca pers. 3 să apară și pentru celelalte, nu numai fiindcă-i mult mai frecventă, ci și din cauza naturii ei oarecum ‘neutre’ (în sensul că-i mai puțin ‘caracteristică’ decât pers. 1 și 2). Pentru acest din urmă motiv, femin. *însăși* ne întâmpină și acolo unde ar trebui *însuși*, ca să nu mai vorbesc de *înșiși*, *înseși*, etc. ‘Neutralitatea’ lui *însăși* prezintă, pentru Românii care pronunță ca *ă* pe *e* precedat de *s*, și ...avantajul că-i împiedecă de a simți clar deosebirea dintre cele două numere ale femininului (*însăși* — *înseși*), punându-i, deci, în situația de întrebuintă singularul pentru plural, fără să-și dea seama de greșală. Fenomenul în discuție se produce mai ușor, dacă pronumele identității precede substantivul (sau alt cuvânt) pe care-l determină. Și aceasta, fiindcă sensibilitatea pentru acordul gramatical dintre ele este mai mică decât în poziția inversă. De altfel *chiar*, sinonimul lui, tot înaintea (și numai înaintea) substantivului stă. De aceea cred că amestecul de forme ale lui *însumi* a avut loc mai de vreme în construcțiile cu substantivul așezat după pronume.

Iată exemple (din care să se vadă, mai ales cu ajutorul topicii, și echivalența lui *însuși* cu *chiar*): *declarația însuși misti-*

de diferite, dacă nu prin alceva, măcar prin deosebirea de număr a substantivelor). *Se poate restabili* poate fi interpretat și ca reflexiv (...restabili pe sine însuși), ceea ce nu schimbă esențial situația: cineva se restabilește singur, dar este restabilit și de către alții (în ambele ipoteze tot el suferă efectele acțiunii).

ficatorului (VR, Dec. 1936, 89) ¹; *însăși modul* (Ins I, 1, 500); *doborâți de însăși plăsmuitorii lor* (Ins II, 3, 25); *însuși obiectivitatea* (ibid. 27); *întâlnește pe lângă însăși Buffon*, pe Arnaud (AL, 17 Ian. 1937, 4, 5) ²; *să lăsăm loc însuși cuvintelor lui* (AL, 29 Aug. 1937, 8, 3); *nu vremelnicului guvern, ci însuși lui Cuza* (VR, Oct. 1938, 46); *să se mai găsească pe ei însuși* (AL, 23 Oct. 1938, 5, 4); *ele însuși alcătuiesc; e însuși noțiunea de gingășie* (ambele AL, 13 Nov. 1938, 10, 3); *cititorii însuși* (ALS 163); *noi însuși* (ibid. 166); *contravine însăși structurii lui esențiale* (PC 175) ².

Că *însuși* = *chiar*, rezultă și din formule unde adverbul stă pentru pronume: *ci și din chiar burghezie* (CL, 5 Oct. 1935, 4, 3); *sunt persoane din chiar societatea cultă* (Ins II, 3, 472); *începând cu chiar persoana fizică a interpretului* (VR, Ian. 1938, 109); *în chiar casa bătrânului* (EO I, 201) ³.

Exemplele date mai sus dovedesc, dacă ar mai fi necesar, și altceva, anume că pronumele identității întovărășește un substantiv. Așa și cere norma, pe care o respectă majoritatea subiectelor vorbitoare. Locul substantivului îl ia adesea un pronume personal: *eu însumi*, etc. (eventual *însumi eu*, etc.). Totuși Ardelenii și, probabil sub influența lor, numeroși alți Români întrebunțează pe *însumi*, etc. singur: *a doua oară H. B. a venit însuși în România* (CL, 7 Sept. 1935, 3, 3); *renunțăm de a vorbi înșine* (CL, 11 Iulie 1936, 2, 4); *despre una din călătoriile sale vorbește însuși* (AL, 18 Apr. 1937, 6, 1); *fără ca însuși s'o guste* (VR, Oct. 1937, 37), etc.

În anumite împrejurări, acest pronume trebuie să apară împreună cu un substantiv și cu pronumele personal corespunzător; aceasta, când subiectul vorbitor ține să insiste (în asemenea cazuri substantivul precede totdeauna ambele pronume). Acei care întrebunțează numai pe *însumi*, etc., acolo unde acesta ar trebui să fie însoțit de *eu*, etc., lasă la o parte pronumele personal și în asemenea cazuri. Am notat un singur exemplu, dar fenomenul e destul de frecvent: *marile spirite înșile* (Ins, 15 Sept.

¹ Formula pronumelui e corectă, dar prezintă interes, pentru discuție, poziția lui.

² Aceeași observație ca mai sus. În exemplul ultim apare clar sinonimia lui *însăși* cu *chiar*.

³ Cf. topica: *dacă n'ar fi simțit ca echivalent al lui însăși, chiar ar sta înaintea prepoziției (chiar în casa...)*.

1936, 159) în loc de *marile spirite ele înseși* (sau, fără insistență, *înseși marile spirite*).¹

§ 4. Posesiv. Particularitatea cea mai izbitoare în legătură cu sintaxa acestui pronume este lupta dintre cele două aspecte ale lui dela pers. 3: *al său*, etc. și *al lui*, *al ei*, etc. Limba cultă actuală, în special cea scrisă, dă o preferință foarte vizibilă lui *al său*, spre deosebire de vorbirea populară și familiară, care (mai ales prima) întrebuintează aproape exclusiv pe *al lui*. Chiar oameni culti recurg mai des la aceasta când vorbesc, când se conformează, adică, în mod spontan uzului tradițional. Căci de multă vreme *al său* a devenit o simplă anexă a substantivelor care arată legături de rudenie (*mamă*, *tată*, *bunic(ă)*, *unchiu*, *mătușă*, *văr*, *nepot*, etc.) sau noțiuni asimilate cu acestea (*domn*, *stăpân* ș. a.). Spun anexă, fiindcă seamănă cu articolul definit: este simțit ca o silabă în plus a substantivului². În toate celelalte cazuri, limbajul popular, regulat, iar cel familiar foarte des utilizează pe *al lui*. Cum se explică deosebirea dintre acestea și limba cultă (mai ales scrisă)? Am avea o cauză pur psihologică, aceeași pe care am invocat-o (v. § 1) pentru extinderea lui *dânsul* în dauna lui *el*: *al său* este ori pare mai politicos decât *al lui*. Nu-i deloc exclus să fi intervenit (și să continue a interveni, căci fenomenul se află în curs de evoluție) și acest factor intern. Dar cred că în primul rând trebuie să facem responsabilă, ca mai totdeauna când avem a face cu particularități de-ale limbii culte, influența străină. Franceza, germana, etc. n'au decât o singură formă de pronume posesiv pentru pers. 3, și aceasta seamănă bine cu rom. *său* (fr. *son*, *sa*, germ. *sein(e)*, etc.).

Că explicația propusă este justă, probează, între altele, faptul că traducerile din limbi străine conțin mai multe construcții cu *al său* decât lucrările originale scrise de aceiași oameni. Afară de asta, modelul extern stăpânește cu atâta putere pe Români, încât ei nu bagă de seamă că *al său* dă adesea naștere la echivoc, mai ales când fraza are două substantive la care se poate referi

¹ Câteodată întâlnim construcția 'corectă', unde ea nu pare necesară: comuniune cu interiorul ei însuși. (Ins, Oct. 1936, 309).

² Cf. genet.-dativul femin. (a) *maică-mei*, *soră-tei*, *fiică-sei*, etc., unde observăm că dezinența casuală se alipește la posesiv, adică la sfârșit, ca și cum am avea numai substantivul, fără niciun adaos. Să se noteze amănunțit că pronumele posesiv, când își păstrează, în frază, independența lui morfologică, suferă alte modificări formale: (a) *maicii mele*, *sorei tale*, *fiicei sale*, etc.

posesivul. A c e s t a este marele inconvenient al întrebuințării lui *său, sa, etc.*: se produc confuzii, adesea comice prin absurditatea lor (v. mai departe exemplele). Evident că nu pretinde nimeni să rămânem la uzul vorbirii populare și familiare, chiar dacă folosirea ambelor posesive n'ar prezenta decât avantajul variației stilistice¹. O normă, nu prea rigidă, ar fi să recurgem la *său, etc.*, de preferință atunci când posesivul se raportează la un nume de ființă (în special umană), care funcționează ca subiect al propoziției. Superioritatea mare a celui alt pronume constă în faptul că, la singular, deci tocmai acolo unde poate veni în concurență cu *al său*, posedă forme pentru ambele genuri (*al lui, al ei*)². Urmarea este că posibilitățile de confuzie se reduc la minimum³.

Înșir acum exemple, destul de multe și felurite, pentruca să se vadă cât mai clar situația din limba scrisă actuală.

Descrierea mai amănunțită a *înfățișării sale* (e vorba de o cupă!) (VR, 30 Apr. 1934, 70); combate spiritul și lumea sa [= a spiritului] (AL, 15 Oct. 1935, 1, 2); autoarea a expus bogăția Iugoslaviei, precum și *frumusețile sale* (AL, 1 Dec. 1935, 4, 5); țărănimea a moștenit pământul mării proprietăți, nu însă și *posibilitățile sale* (CL, 11 Ian. 1936, 8, 1); aflând de *moartea sa*, Elizabetha zise (AL, 16 Febr. 1936, 2, 6); D. a murit *în serviciul său* (AL, 5 Iulie 1936, 7, 4); Iosupov trage *asupra sa* (Ins I, 1, 343); datele fizicii noi, care pune la *temelia concepției sale...* (Ins I, 2, 582); de altfel și *contemporanii săi* [ai lui Goethe] au avut intuiția *geniului său* [al aceluși G.] (AL, 18 Iulie 1937, 17, I); cu toată *admirația sa* pentru Shakespeare, lui Ben Johnson nu-i plăcea intriga din *piesele sale* (AL, 25 Iulie 1937, 10, 4); De altfel St. Evremond, care a fost *amantul său...* (AL, 15 Aug. 1937, 16, 4); ea va fi prietena lui Scarron și *a femeii sale* (ibid.); Shakespeare a încarnat-o în toată puritatea și splendoarea, dar și *în toată redutabila sa putere*, în eroii tragediilor, ca și *ai comediilor sale*

¹ Dar sunt și altele (v. ACI III, 124 urm., unde se face, în chip interesant, un paralelism între limba noastră și cea latină).

² E vorba de genul posesorului, adică al noțiunii care dă prilej de neînțelegere (căci genul posesiunii se exprimă și într'un caz și în celălalt, grație articolului, dar și, la *al său, etc.*, modificărilor suferite de pronumele însuși).

³ Se înțelege că sistemul nostru lingvistic ne pune la dispoziție și alte mijloace pentru evitarea echivocului, care, repet, nu-i exclus nici în ipoteza înlocuirii lui *al său* prin *al lui*. Avem astfel pronumele demonstrativ, apoi repetarea substantivului care indică pe posesor, etc.

(AL, 2 Ian. 1938, 17, 4); *mama sa*, Laure de Poitevin, era prietenă din copilărie cu Flaubert, ca și *fratele său Alfred* (AL, 30 Oct. 1938, 4, 5); cea din urmă zi, cu toate că și-a avut *distracțiile sale* și plimbările ei (IPA 29)¹; Cunoașterea suprasensibilului ne rămâne oprită pentru totdeauna, dar credința rațională *în existența sa...* (TBr 26), etc.

§ 5. Demonstrativ. *Acest*, etc. nu dă prilej de prea multă discuție. Formele familiare pot provoca uneori neînțelegeri: nici *în astă primăvară* (Ins II, 3, 646) pentru... *în această...* (*astă primăvară* însemnează 'primăvara trecută'). Altădată ele exprimă o nuanță necunoscută celor 'literare', de pildă în formula, foarte răspândită mai ales prin Muntenia, *ăsta ești*, cu sensul 'așa ești (tu)': *Uite, ăsta ești D-ta* (Gor 23). Mai 'tare', ca intenție stilistică (de nemulțumire), cu (*i*)mi: *ăsta-mi ești!*

Confuzia este posibilă și atunci când demonstrativul, având valoare adjectivală, se așează după substantiv, ca în cazul următor (combinat de mine): *la mărirea expresivității acesteia contribue...*, unde pronumele poate fi interpretat și ca determinativ al substantivului precedent, dar și ca reprezentant al unui substantiv pomenit mai înainte. De altfel postpunerea demonstrativului nu-i tocmai recomandabilă în limbajul academic, adică pretențios, mai cu seamă dacă substantivul are pe lângă el și un atribut adjectival. Aceasta, din cauză că amintește de vorbirea familiară și populară, de ex. *supraabundența aceasta cerebrală* (Ins II, 2, 494).

Mult mai complicată și, deci, mai interesantă este situația la pronumele demonstrativ al depărtării (*acel*, etc.). În primul rând și cu o frecvență neobișnuit de mare, avem amestec între formele adjectivale (fără *-a*) și cele pur pronominale (cu *-a*), fapt aproape inexistent la *acest*. Totodată, din pricina asemănării atât morfologice, cât și semantice, întâlnim confuzie între demonstrativ și articolul adjectival (sau determinativ) *cel*, *cea*, etc. Limba actuală oferă la tot pasul astfel de amestecuri formale și, deci, sintactice, care probează că simțul contimporanilor noștri pentru nuanțele exprimate de aceste trei aspecte ale demonstrativului depărtării este foarte nesigur.

¹ Ca să evite repetarea, autorul întrebuințează ambele pronume, ceea ce sună puținel comic. Mult mai simplu era să se folosească numai de unul, și anume de *ei* (distracțiile și plimbările ei), mai ales că noțiunile în discuție sunt foarte înrudite.

Grupez exemplele, cam numeroase, pe categorii, pentru o mai justă apreciere a situației.

1. *acel*, etc. pentru *acela*, etc.: m'are alt rost decât *acel a* [sic?] *unei pasiuni oarbe* (VR, Iulie-Aug. 1935, 26); nici *acele n'au avut valoare* (CL, 21 Dec. 1935, 10, 1); *acei dintre Italiani...* (Ins II, 2, 338); calitățile sculptorului, cât și *acele ale arhitectului* (ibid. 511); cel mai bun rezultat nu-i cumva *acel de a dovedi...* (ibid. 568); sau mai bine *acea a defunctei gărzi naționale* (ibid. 574); *acel al profesorului* (ibid. 643); *acea a poemelor, cea a pieselor* (ibid. 650); un poet ca K. este *acel care* a atins mai just... (AL, 9 Maiu 1937, 11, 3); *acel al actorilor principali* (AL, 15 Aug. 1937, 14, 4); la finele *acelei a lui Mihai-Viteazul* (VR, Iunie 1937, 42); *noi acei care* l-am cunoscut (AL, 22 Aug. 1937, 15, 1); începutul „istoriei conștiente“ este și *acel al revoluției* (VR, Dec. 1937, 78); rolul pictorului să ajungă *acel de simplu înregistrator* (AL, 23 Ian. 1938, 2, 2); caracterul ei este *acel al instrumentelor de coardă* (AL, 27 Febr. 1938, 14, 1); către *acea ce a fost* logodnica sa (AL, 22 Maiu 1938, 18, 1); ca de pildă *acel dintre portretele lui V.* și *acel al lui* (AL, 7 Aug. 1938, 1, 2); povestea vieții sale a fost *acea a unei dragoste mari* (AL, 14 Aug. 1938, 2, 6).

2. *acela*, etc. pentru *acel*, etc. Fenomen mult mai rar decât precedentul: îmi zic cu *aceea inefabilă emoție* (AL, 18 Iunie 1937, 6, 4); abaterile dela instinct, dela cele individuale, ca și dela *acelea sociale* (VR, Febr. 1938, 64). Primul exemplu poate fi o simplă greșală de tipar, iar al doilea reprezintă, mai degrabă, un caz de înlocuire a lui *cele* (cf. *cele individuale*), nu a lui *acele*, prin *acelea*. Așa dar niciunul din ele nu-i concludent pentru discuția noastră. De altfel vom vedea că *acela* apare mai des în locul lui *cel* (după cum și acesta se substituie de multe ori lui *acela*). Urmează, deci, că numai forma adjectivală a demonstrativului propriu zis (fără *-a*) înlocuiește, și încă extrem de des, forma lui pronominală (cu *-a*), pe când fenomenul opus pare că nu se produce.

3. *acel* pentru *cel*: după *acea din Praga* și după *acea din Viena* (Ins, 15 Aug. 1936, 131); una din cele mai fascinante cărți *de felul acelei scrise...* (Ins II, 3, 59); să amintim figura căpitanului... *acea a locotenentului* (VR, Sept.-Nov. 1936, 14); *portretul acelei pe care...* (AL, 24 Ian. 1937, 3, 1); trebuie rafinat acest spirit și veghiat *ca acel științific să nu devină...* (AL, 28 Martie 1937, 17, 3); atitudinea e asemănătoare *acelei a copilului* (ibid. 17,

2); să armonizeze politica externă după *acea internă* (Ins III, 1, 135); noi *acei care l-am cunoscut* (AL, 22 Aug. 1937, 15, 1)¹; nici poetul de neintervenție, nici *acel de astăzi* (VR, Dec. 1937, 28); alta *acea pe care ne-o dă Plato* (Ins III, 7, 252); între omul violenței și *acel al delicateței*, între omul de acțiune și *acel al cugetării* (ibid. 369); o singură atitudine: *acea pornită din dragoste* (ibid. 539); alte atitudini decât *acele propuse de poeții...* (AL, 21 Aug. 1938, 4, 7); *conducerii acelor două mai importante instituțiuni* (VR, Nov. 1939, 136). În unele din aceste exemple *acel* poate fi înlocuit prin *acela*, conform afirmației făcute mai sus, că între *cel* și *acela* există, în condiții determinate, o înrudire semantică și sintactică foarte strânsă. Aceste două cuvinte par a fi perfect echivalente, atunci când sunt urmate de o propoziție relativă sau de o construcție participială (care este, de fapt, o propoziție relativă fără pronume și fără copula verbală). Să se compare *noi aceia care l-am cunoscut și noi cei care...*; ...cărți de *felul aceleia scrise de... și de felul celei scrise de...*; ...decât *acele propuse...* și ...decât *cele propuse...*; *acela care a supravegheat...* și *cel care a supravegheat*, etc. În alte împrejurări echivalența e numai aproximativă sau chiar neexistentă. Astfel înaintea unui genetiv merge mai bine cu *acela* decât cu *cel* (și aproape tot așa de bine merge fără niciunul din ele): *între omul violenței și acela al delicateței* sau *între omul violenței și al delicateței* alături de... *omul violenței și al delicateței*, etc. Trebuie preferată totuși formula cu *acela*, fiindcă arată precis că-i vorba de două noțiuni distincte, puse față în față, ba chiar și în contrast. *Acela* nu poate sta pentru *cel* înaintea unui adjectiv: trebuie rafinat *acest spirit* și veghiat *ca cel științific...* (nu *ca acela științific*, etc.), tocmai pentru că funcțiunea obișnuită a lui *cel* este de articol adjectival.

4. *acela* pentru *cel* (și invers): diferend mai important ca *cel al Pocușiei* (VR, Apr.-Maiu 1937, 43); prin *cea a intereselor* (ibid. 52); despre arta sa și despre *cea a altora* (AL, 4 Iulie 1937, 14, 1); să-i înscrie numele alături de *cel al lui Ludovic XIV* (AL, 11 Iulie 1937, 17, 5); singura sa neliniște e *cea a drumurilor* (ibid. 13, 5); străine de domeniul literaturii și de *cel al culturii* (AL, 18 Iulie 1937, 16, 1); va aminti pe *cea care a fost*; în care *cea*

¹ Acest exemplu l-am citat și mai sus, sub 1., fiindcă el poate fi interpretat și în sensul arătat acolo și în cel discutat aici.

care era mâncată (ambele ibid. 17, 4); ceea ce deosebește învățământul public în URSS de cel al țărilor capitaliste (VR, Dec. 1937, 113); desenul lui M. este clasic, cel al lui St... (VR, Febr. 1938, 113); n'avea decât o singură clasă socială: *aceea rurală* (CIst 447), etc. Cu excepția ultimului citat, în toate celelalte avem *oel* pentru *acela*. Faptul dovedește că înlocuirea acestor două cuvinte unul prin altul se face, de obicei, într'o singură direcție. Situația mi se pare limpede. Observăm că mai pretutindeni *cel* este de prisos (se înțelege că tot de prisos ar fi și *acela*). Urmează, deci, că subiectele vorbitoare recurg mai des la un morfem oarecum șters (este cazul lui *cel*) decât la unul cu sens clar și precis (cazul lui *acela*), atunci când nu sunt sigure dacă prezența lui se impune ori nu (și când, dintr'o teamă foarte firească de a greși... în minus, preferă să-l întrebuințeze totuși). De aceea în toate exemplele de mai sus (afară de... *cea care a fost...* și, poate, *prin cea a intereselor*) determinativul este inutil, ba îngreuiază expresia. Este foarte interesantă această constatare: *cel*, al cărui sens demonstrativ s'a atenuat în așa măsură, încât a devenit un simplu morfem (articol adjectival), poate, în alte condiții (când nu-i urmat de un adjectiv), să fie lăsat la o parte, fără pagubă pentru înțelegerea strict gramaticală a spuselor noastre, pe când *acela*, demonstrativ pur (și având, pe deasupra, valoare substantivală, adică de pronume propriu zis) nu poate fi omis tot atât de ușor. Cu alte cuvinte, constatăm echivalență între o formulă sintactică redusă la minimum (*al* + substantiv, așa dar genitivul singular) și una pleonastică (*acela* + genitiv). Ne-am aștepta să fie egale mai degrabă *cel* + genitiv și *acela* + genitiv. Acest fapt merge paralel cu cel observat mai sus, anume că, din punctul de vedere al funcțiunii, *acel* și *cel* sunt mult mai îndepărtate unul de altul, tot așa se deosebesc esențial *acel* și *acela*, împotriva marii lor asemănări exterioare.

Câteva lucruri de amănunt. Forma feminină, cu înțeles neutral, a lui *acela*, dar fără *a-*, urmată de relativul *ce*, s'a fixat ca o specie de pronume sui generis, care-i foarte des întrebuințată în limbajul „demonstrativ“ (al matematicienilor, avocaților, etc.). Dat fiind amestecul înregistrat mai sus, nu surprinde înlocuirea lui *ceea ce* prin *aceea ce*: un Vautier oarecare, *ce va fi* pentru ea *aceea ce* Anișoara este pentru Nelu (AL, 28 Oct. 1934, 32); *aceea ce mulți obișnuiesc...* (AL, 12 Iulie 1936, 2, 3); *din aceea ce*

Pierre Janet numește „*conduite*“ (Ins, 15 Iulie 1936, 21); *aceea ce pentru Germania și Italia era o primejdie* (RFR, Aug.-Sept. 1941, 247). Deși relativ răspândit¹, acest uz nu poate fi acceptat, căci schimbă înțelesul pronumelui: prezența lui *a-* ne trimite la ceva depărtat și precis totodată, care nu se potrivește cu semnificația oarecum ștearsă și „apropiată“ a acestei formule. De altfel se abuzează de ea, în sensul că apare și acolo unde *ce* singur este suficient, de ex. în *ceea ce privește...* pentru în *ce privește*.

Din cauza foneticii sintactice, atât *a* inițial, cât și cel final sunt în primejdie să dispară, fiind absorbiți respectiv de un *a* precedent sau de unul următor (cf. *clasa a doua < clasa doua*). Așa s'a ajuns pe vremuri la *cel* (din *acel*), la *cela* (din *acela*), la *ceea* (din *aceea*), etc. Ultimele două circulă, alături de formele cu *a-*, mai ales, dacă nu exclusiv, în vorbirea populară și familiară (cf. *vorbesc și eu ca prostul cela; la cela mal; pe ceea lume*), având accepții deosebite² de ale celor întregi. Grație acestei situații, limba literară le poate utiliza cu scopuri stilistice. Dar nu acesta-i cazul unor exemple ca următoarele: *în ziua ceea* (AL, 29 Aug. 1937, 7, 4); *asupra celora din urmă oprindu-se* (VR, Apr. 1938, 134), în care trebuie să vedem mai degrabă produsul unor confuzii de felul celor deja notate.

Combinat cu *-și*, *acela* dă naștere unui pronume pe care-l putem numi demonstrativul identității: *același, aceeași*, etc. (necunoscut vorbirii populare și puțin cunoscut celei familiare). După modelul francezesc (cf. *vivre sous un même toit*), mulți Români pun înaintea lui *același* nedefinitul *un*, de obicei fără să fie nevoie: au avut *o aceeași atitudine* (CL, 21 Sept. 1935, 6, 6); *o aceeași piesă* (VR, Aug. 1936, 74); ea impune *un același criteriu* (VR, Dec. 1936, 28); solidarizată parcă de *o aceeași schimbăcioasă receptivitate* (VR, Nov. 1937, 111); pentru a forma *un același râu* (ibid. 114). Gramaticii rigizi și puriștii condamnă această construcție, dar n'au totdeauna dreptate. Sunt cazuri când expresia câștigă în claritate prin prezența lui *un*, de pildă: să aibă *un același comandament* (VR, Aug. 1938, 122). Autorul înțelege un comandament identic pentru două sau mai multe

¹ Un academician reputat scrie (și, probabil, vorbește) în mod regulat așa.

² Adesea chiar foarte deosebite (*cela mal = celălalt mal; ceea lume = lumea cealaltă*).

armate aliate, așa dar, un comandament unic sau comun ('repetat, adică același, dela una la alta'). Fără *un*, formula ar însemna 'un comandament care a mai fost, identic, pentru o singură armată, dela un moment la altul' ('repetat, adică același, în timp', identic cu precedentul sau cu unul din cele precedente). Dacă se ține seamă de această nuanță semantică, inovația *un același* trebuie acceptată, nu condamnată, căci reprezintă un câștig.

La fel se cuvine să judecăm construcția *unul și același*, produs și ea al unei influențe străine (germ. *ein und derselbe*). N'am notat exemple, dar știu că o întrebunțează mulți Români (printre aceștia mă număr și eu). De pildă: *în una și aceeași lucrare* (autorul susține două păreri diferite) arată clar că avem a face cu o singură lucrare, pe când *în aceeași lucrare...* poate însemna o lucrare despre care s'a mai vorbit.

Din discuția precedentă rezultă că *același* este, în anumite condiții, echivoc, fiindcă are înțeles dublu: 'repetiție' și 'identitate'. Primul pare mai răspândit, de aceea ne vine el mai întâiu în minte, dacă celălalt nu se impune din capul locului datorită contextului. Cu ajutorul lui *un* se înlătură primejdia oricărei confuzii: *un același* exprimă identitatea raportată la mai multe noțiuni, care au legături între ele, *unul și același* exprimă identitatea unei noțiuni cu ea însăși.

Intr'un anumit limbaj (i-aș spune didactic) *acel* este pur și simplu de prisos. Profesorii și, sub influența lor, elevii și studenții, apoi unii critici literari (proveniți din același mediu?), etc. întrebunțează la tot pasul construcții ca acestea: Frumuseța poeziei lui Eminescu izvorăște din *acel farmec* pe care încă dela început l-au simțit oamenii de gust; ceea ce indispuie la Bolintineanu este *acea mulțime* nesfârșită de diminutive, etc. Pretutindeni substantivul precedat de *acel* poate sta foarte bine singur (la forma articulată, bine înțeles), fără ca fraza să sufere din punctul de vedere al clarității. Subiectului vorbitor îi este atât de familiară noțiunea precizată cu ajutorul demonstrativului, încât el o presupune cunoscută și de ascultătorii (sau cititorii) săi, ca și cum ar spune 'lucrul acela la care ne gândim cu toții, pe care l-am mai pomenit, etc.' De aceea nu se mulțumește cu articolul definit, al cărui sens demonstrativ a slăbit până aproape de dispariție totală, ci recurge la pronumele respectiv. Iată câteva exemple din limba scrisă: ceea ce caracterizează romanul d-lui P

este acea tendință... (AL, 14 Iulie 1935, 7, 2); ce le-a lipsit a fost *acea transfuziune misterioasă a spiritului din una în sângele celeilalte* (RFR, Apr. 1941, 158).

Altă situație avem în: Kogălniceanu venea dela Berlin, unde era *cea a doua* Alma Mater a sa (Ins I, 1, 516), întru cât determinativul și condițiile sintactice diferă. Asemănarea cu cazul imediat precedent constă în prezența de prisos a lui *cea*, care, dacă socotim totuși că poate rămânea, trebuie să aibă prepoz. *de* după el (*cea de-a doua...*).

Ar mai fi de relevat valoarea stilistică (ironică, disprețuitoare, etc.) a formelor dialectale muntenesti: *ăla, aia* etc., când sunt întovărășite de *un, o*. Astfel *un ăla* însemnează, după împrejurări, 'un golan', 'un prost', 'un caraghios', etc., *o aia* s'a fixat, aproape, cu înțelesul de 'femeie stricată, prostituată' ș. a. Cf. *un ăla* în gura lui Jupân Dumitrache (vorbind despre Rică Venturianu), apoi *un ăla scivisitu*, monșer, din generația tânără (AL, 4 Oct. 1936, 7, 7); ...unde pâlmașii erau *prigonți de o aia* (Răd I, 81). Apare și pluralul demonstrativului: *unul de ăia, una de alea* (sau cu *din* pentru *de*), de ex.: nu s'ar fi apropiat de *una din alea* (Răd I, 367). Prin contaminarea ambelor formule a ieșit *un d'ăla: un d'ăla sau d'ăia* (DO 355). Să se compare și 'neutralul' *alte alea*, foarte frecvent în limbajul zilnic al Muntenilor: *mă congestionez eu de alte alea*, nu de plimbare (HYSt 335).

Demonstrativul apropierei are și el, de obicei tot sub aspectul din vorbirea familiară, funcțiuni stilistice, dar mai puțin numeroase și mai puțin variate decât ale lui *acel*, care prezintă avantajul că-i mai vag, tocmai pentru că se referă la noțiuni principial absente, deci oarecum neprecise, apte de a fi imaginate în toate felurile. De pildă: O aluzie... prima aluzie la Jean Deleanu. La trădarea lui *cu una din asea!* (Răd II, 16).¹

§ 6. R e l a t i v. Intre *care* și *ce* deosebiriile par a fi mai mult de nuanță, după constatările făcute în Flex 108 urmă. Primul are, în general, valoare pur promominală, celălalt funcționează ca un ade-vărat relativ (= cuvânt de relație). Afară de asta și drept urmare, în parte, a deosebirii fundamentale care există dela origine între ele, *ce* se pretează la întrebuițări necunoscute lui *care*, de pildă în stilul poetic, unde izbuteste să creeze o atmosferă potrivită cu

¹ Pentru detalii, v. BPh VII-VIII, 20 urm. și *Stilistica*, 128 urm.

conținutul vag, nelămurit și misterios, atât de caracteristic poeziei. Observațiile mele personale se întemeiază, ca totdeauna, pe texte în pröză, mai cu seamă științifică, și au de obiect construcțiile care se abat într'un fel sau altul dela sistemul limbii românești, așa cum îl au, în conștiința lor, dacă nu toate subiecțiile vorbitoare, cel puțin marea lor majoritate.

Care se poate raporta tot atât de bine la ființe, ca și la lucruri. *Ce*, dimpotrivă, se referă mai degrabă la lucruri, din cauză că provine din neutru lat. *quid*. Evident că se trece (și s'a trecut, probabil, încă din primele veacuri ale limbii noastre) peste această distincție, dar ea continuă a fi simțită și respectată, fără prea multă rigiditate, firește, de majoritatea Românilor. Pentru același motiv, *ce* se întrebuințează, de preferință, în raport cu substantive care stau la singular, indiferent de sens. Limbajul popular se conformează, aș putea spune cu strictetă, acestor norme. În ce privește pe cea dintâiu, respectarea ei merge așa de departe, încât *care* este preferat lui *ce* chiar atunci când se referă la *ceva*, *nimic* și alte cuvinte 'neutre'. *Ce* apare, de obicei, în formula *cel ce* (cu toate aspectele ei flexionare), pe care, de altfel, o găsim foarte des în textele religioase și astăzi, apoi în construcții oarecum fixe: *săptămâna sau luna ce vine*, unde *ce vine* este sinonimul lui *viitor*, necunoscut (cel puțin ca adjectiv) limbii populare.

Deosebirea dintre uzul popular și cel cult nu se datorește, ca în atâtea alte cazuri, unei influențe străine, ci unor considerente estetice, adică de stil. Frazele cu multe propoziții relative prezintă diverse inconveniente, printre ele monotonia și, adesea, cacofonia¹. Pentru evitarea lor, se recurge la *ce* alături de *care*, fără a se ținea totdeauna seamă de deosebirile dintre aceste două pronume. Predominarea punctului de vedere estetic asupra celui semantic și sintactic a contribuit, în largă măsură, la răspândirea lui *ce*, care tinde să ia locul lui *care* în numeroase construcții, unde prezența lui mi se pare absolut deplasată.

De pildă: mai multe *doamne ce s'au grăbit* să-l felicite (AL, 28 Oct. 1934, 7, 2); *Stanislavski, ce scurt, ras și cu chelie explica* doamnelor (ibid.); nu e *nimeni ce ar putea s'o audă* (AL, 18 Nov. 1934, 1, 5); sub influența *a cine știe ce năzuință* (AL, 27 Ian.

¹ La acest defect oamenii sunt mai sensibili decât la toate celelalte. Iar *care*, cu silaba lui inițială, dă neconținut prilejul de a se... combina cu *ca* sau *că* finali ai cuvântului imediat precedent.

1935, 9, 2)¹; lucrul și frumusețea *ghetelor ce le avem* (AL, 11 Aug. 1935, 4, 4)²; cu *datele obișnuite ce le avem* (Ins, 1 Febr. 1936, 84)²; *Z. F., ce-a executat concertul* (AL, 1 Martie 1936, 8, 2-3); *Tarantella, ce e mai mult decât un vals* (ibid.); *pescăruși ce spintecă rezezi spuma* (AL, 6 Iunie 1937, 6, 1); *jocurile copilărești ce-mi erau interzise* (AL, 11 Iulie 1937, 5, 2); un *spectacol bun ce l-am dori cât mai des* (AL, 26 Sept. 1937, 14, 4)³; într'asta *ștă obiectivitatea, ce nu înseamnă decât obiectivare* (ibid. 15, 2); „*marionete*“, lipsite de acțiune și idei, *ce se supun mecanic* (Ins II, 2, 420); *Agamiță Dandanache, ce apare la sfârșitul piesei* (Ins II, 2, 488); *este... acel ce Francezii... îl întrebuințează* (Ins II, 3, 776)⁴; celui mai necontestat *poet al nostru, ce fu Eminescu* (Ins III, 7, 245); argumente în sprijinul *vederilor sale, ce firește n'ar fi putut să se desfășoare într'o scrisoare* (ibid.); *ei ce se odihmiseră între timp* (AMu 46); *marele Român și animator ce este D-rul Ionescu* (Gor 114), etc.

Un fapt mai interesant, fiindcă mi se pare mai... grav din punct de vedere gramatical, este următorul. Relativul *care*, când stă la genitiv și determină, în calitate de atribut, un substantiv de după el, se acordă în gen și număr cu acesta, în loc să se acorde cu substantivul (precedent) pe care-l reprezintă. Fenomenul este mult mai frecvent decât ar rezulta din exemplele notate de mine. Am impresia că se răspândește subțochii noștri cu o vigoare neobișnuită. Avem un caz de acord prin atracție: substantivul următor este mai aproape de relativ decât celălalt, de aceea subiectul vorbitor se simte tentat să adapteze forma pronumelui la forma cuvântului învecinat, cu care, de altfel, aparține la a-

¹ La alte cazuri afară de nominativ *ce* merge și mai greu, din cauză că n'are flexiune (la acuzativ nu poate primi prepoz. *pe* înainte, astfel că se produc deseori confuzii).

² Se pune întrebarea, dacă după *ce* obiectul direct trebuie repetat sub forma pronumelui personal. Cred că nu, cel puțin la plural. Exemplele acestea se explică prin contaminație (*pe care le... + ce... > ce le...*).

³ Aici *l-* este absolut necesar, ceea ce nu înseamnă că trebuie acceptată construcția.

⁴ Autorul s'a luat după *cel ce*, dar a înlocuit pe *cel* prin „cultul“ (?) *acel* (v. paragraful precedent). Alături de *cel ce*, care am spus că este consacrat printr'un uz vechiu și îndelungat, trebuie puse propozițiile relative determinative (dacă le pot numi așa, spre a le deosebi de cele explicative), propoziții scurte, echivalente cu adjectivele și al căror rost este să servească drept calificative (sau epitețe) ale substantivului precedent, și nu să explice ceva în legătură cu el ori să atragă atenția asupra celor conținute în ele ca asupra unor lucruri importante (cf. Flex 111 urm.).

ceeși construcție (substantivul înlocuit prin *care* se află în altă construcție). Lucrează, probabil, și analogia formulilor în care relativul este adjectiv și ca atare se acordă în mod logic cu substantivul următor (*care om — a cărui om; care femeie — a cărei femei*, etc.).

Iată exemple: asemenea unui mitic *personaj*, a cărei apariție (VR, Ian.-Martie 1937, 53); *este accident*, a cărei dispariție (ibid.); *clădire al cărui parter* (VR, Iulie 1937, 57); această *încercare*, al cărui succes (ibid. 123); un *artist*, a cărei operă (VR, Oct. 1937, 29); desfășurare de *forțe intraatomice*, a cărui mers (Ins I, 2, 582); *E. W.*, ale căror romane (VR, Iunie 1938, 45); imaginea unei *iubiri stinse al cărui glas* (AL, 30 Oct. 1938, 8, 5); *om a cărei dragoste* (AL, 6 Nov. 1938, 8, 6). Cf. și Acest veșnic amarez... în *fabula* „Les deux Pigeons“, *căruia am împrumutat* (VR, Iunie 1938, 34), unde *căruia* (dativ!) se referă la *fabula*, dar e acordat cu *amarez*. Ipoteza că relativul stă la genetiv (*în fabula... a căruia*) nu poate fi primită, fiindcă *a împrumuta* se construiește, în vorbirea autorului (și a multor alora), cu dativul. Construcția devine corectă, dacă înlocuim pe *în fabula* prin *din fabula* (și atunci *căruia* este, într'adevăr, genetiv).

În formule exclamative, *ce* apare foarte des în vorbirea familiară muntenească cu prepoz. *de* după el, dar fără substantivul pe care-l determină. Găsim exemple și în limba scrisă: *vai, ce de mai sunt!* (EO I, 115); *ce de mai citești* (ibid. II, 305). Avem, probabil, o elipsă, provocată de afect: emoția (mirare, uimire, etc.) puternică face de prisos substantivul, mai ales că noțiunea exprimată de acesta e prezentă, se află dinaintea subiectului vorbitor (doar ea îi stârnește emoția). Nu putem gândi și la o contaminație: *ce mai sunt!* (= *ce multe sunt!*)? + *ce de lucruri mai sunt!*

Înregistrez și câteva fapte mai mărunte și oarecum izolate. *Cine n'are*, formal și semantic vorbind, nici gen, nici număr¹. Prin urmare sunt greșite construcții de felul acestora: *Cine caută dragostea lângă bărbatul ei?* (AL, 25 Iulie 1937, 9, 3)²; *Pe cine*

¹ Afară de cazul când propoziția conține un nume predicativ la plural (*nu știu cine sunt oamenii aceștia*).

² Exemplul este interesant și prin faptul că, dacă punem *său* în loc de *ei*, iese clar la iveală deosebirea dintre aceste două posesive (*al său* nu dă nicio indicație asupra genului posesorului).

îi găsesc eu rău? (Nirv 87) ¹. Sensul lui *cine* este foarte general, adică vag. De aceea îl utilizăm, când nu știm absolut nimic despre o noțiune oarecare. Inlocuirea lui prin *care* nu trebuie, deci, îngăduită: din titlu nu rezultă *care este autorul cărții* (CLi IV, 117) ². Tot așa nu putem admite pe *ce* pentru *cât* într'o formulă ca aceasta: *atâta timp ce se găsesc* (CL, 26 Oct. 1935, 5, 5) ³, unde nici prezența lui *atâta* nu-i „regulată“.

§ 7. Nedefinit. *Unul, una* se întrebuițează foarte des fără substantivul la care se referă (acesta a fost pomenit mai înainte), și anume, fie absolut singure, fie însoțite de un determinativ ⁴. Așa dar, cu valoare pur pronominală. Fenomenul este cât se poate de recent (cel puțin așa rezultă din materialul meu lingvistic), dar se răspândește cu mare iuțeală. Dau toate exemplele pe care le-am găsit în scrisul actual.

meritul principal e aci unul de tehnică (AL, 28 Apr. 1935, 10, 4); mai mult centru de cultură decât *unul politic* (CL, 24 Aug. 1935, 7, 1); opera sa e o frescă, însă *una care...* (CL, 31 Aug. 1935, 5, 2); fac din momentul nostru *unul apropiat*, cu toate că ideea este *una de peste clase* (CL, 31 Aug. 1935, 4, 1-2); în Germania, unde problema rasistă e *una de Stat* (CL, 7 Martie 1936, 5, 3); apariția lui Stan și Bran este *una burlescă de clown* (CL, 26 Sept. 1936, 6, 4); căsnicia lor va fi mereu *una tristă* (VR, Sept.-Nov. 1936, 62); calapodul său propriu, care este *unul virgin de uzură* (CL, 18 Dec. 1936, 4, 5); nu zic că e o proastă acrită, dar zic că este *una cu „partitură limitată“* (AL, 23 Maiu 1937, 14, 2); literatura pe care o preconiza A. S. este *una ce trebuie să cuprindă...* (AL, 22 Aug. 1937, 15, 3); prima mișcare este *una de dezlănțuire, de revoltă* (AL, 19 Sept. 1937, 10, 1); genul revistă... *nu este gen, nu este încă unul* (ibid. 10, 2); un rechizitoriu împotriva istoriei, dar *unul străbătut de anumite accente* (VR, Nov. 1938, 11); nu este numai o activitate academică, ci și *una de întărire* (ibid. 77); sobritatea lui semăna *uneia de bolnav* (Petr 120); faptul că vorbise i se părea *unul de curaj* (ibid. 280).

¹ Funcțiunea lui *cine* este aici (ca și în citatul precedent) interogativă. Situația nu se schimbă din cauza acestui detaliu.

² Dacă ar fi în joc mai mulți autori posibili, întrebuițarea lui *care* ar fi corectă (...care dintre cei doi sau trei autori presupuși, etc.).

³ Produs al unei contaminații multiple: *cât timp se găsesc* + *atâta timp cât se găsesc* + *odată ce (de vreme ce) se găsesc*.

⁴ Care poate fi și o propoziție relativă.

Cum vedem, foarte multe exemple și destul de... curioase. Evident că, cel puțin teoretic, formula aceasta prezintă avantaje, și față de aceea care ar repeta substantivul (avantaj pur exterior, de stil) și față de aceea în care s'ar lăsa nedefinitul la o parte (operație posibilă atunci când determinativul este un adjectiv sau o construcție prepozițională). Să se compare, de pildă, *nu este numai o activitate academică, ci și una de întărire* pe de o parte cu *nu este numai o activitate academică, ci și o activitate de întărire*, pe de alta cu *nu este numai o activitate academică, ci și de întărire*. Față de ultima, superioritatea constă în faptul că prezența nedefinitului arată insistență, adică importanța pe care o acordăm noțiunii respective. Aici trebuie căutat izvorul psihologic al acestei inovații. Dar nu totdeauna avem a face cu nevoia de a se scoate în evidență anumite lucruri. Ca de obicei, construcția s'a extins (grație noutății) prin imitație și acolo unde ea nu se dovedește necesară. Trebuie să contăm însă și cu o influență străină. Căci, în ciuda avantajelor de ordin sintactic și stilistic, avem impresia că ea nu corespunde sistemului nostru lingvistic. În acest sens pare a vorbi și apariția ei foarte recentă. Afară de asta, diverse limbi, precum franceza, germana, engleza, cunosc în mod obișnuit asemenea construcții. Cf. Non, *je ne suis pas une canaille, se dit-elle avec véhémence. Tout au moins elle n'avait pas l'intention d'en être une; je suis peut-être une canaille, mais je n'en serai toujours une; der Unterschied zwischen den beiden ist ein wesentlicher; The arm was examined, the wound dressed, and pronounced to be a very slight one; but he is a Social Democrat, and he's always been one*. Cel mai bine mi se pare că se potrivește situația dela noi cu aceea din englezește. De altmintrelea citatele franțuzești provin din traducerea unui roman englez. Dar amănuntul n'are importanță. Ce trebuie reținut este că un model străin a intervenit, cu siguranță, la producerea inovației din limba noastră.

Diferite de cazurile discutate mai sus sunt următoarele: *D. Stere a fost, sufletește, unul care a intrat...* (CL, 23 Nov. 1935, 5, 2); *W. F. este unul care a urmărit liniile mari ale tradiției* (AL, 6 Febr. 1935, 16, 2)⁴. Și aici putem descoperi modele străine, de ex. germ. *N. ist einer der...*, dar cred că nu-i necesar să le invocăm,

⁴ În fraza precedentă autorul vorbește de „scriitori mari americani”.

deoarece dispunem de altele mai apropiate, adică românești. În vorbirea populară auzim foarte des *unul care...* sau *a venit unul* (*nu știu cum îl chiamă*), etc. Este drept că astfel de formule exprimă adesea o nuanță stilistică nu tocmai favorabilă (cf. și *unul, Gheorghe...*) și n'au nicio legătură cu ceea ce a spus povestitorul mai înainte, căci nedefinitul nu înlocuiește un substantiv deja menționat, ci este echivalentul lui *un om*.

Aspectul negativ al lui *unul* (= *niciunul*) este descompus, de multe ori, în elementele lui alcătuitoare, între care se interpun¹ alte cuvinte. Particularitate sintactică din limbajul familiar, dar utilizată și în scris, fie prin simplă obișnuință, fie pentru a stărui asupra înțelesului negativ. Căci „negarea⁴ se face mai viguros, când *nici* este despărțit de *un*. Să fi influențând și construcțiile cu *nici* singur? De pildă: *nici pe unul dintr'înșii* (Ins II, 2, 488); *nici într'un caz* (Ins II, 3, 1107); nu-i place să se lase stăpânit *nici de una din aceste tendințe* (AL, 28 Aug. 1938, 9, 5). De altfel și fără să separăm negația de nedefinit printr'un cuvânt oarecare sunt numeroase împrejurările, când simțim pe fiecare aparte, nu ca membre ale unei unități sintactice desăvârșite: omul obișnuit nu-i *nici un înger, nici un demon*² (să se compare cu: pe pământ nu întâlnim *niciun înger și niciun demon*).

Deși sporadice, merită a fi relevate și cazuri ca următoarele: prezența inutilă a nedefinitului (să trec așa *de-o curiozitate*, DO 266), caracteristică pentru vorbirea periferică (cf. *de-un par exemplu, de-un pamplazir*)³; apariția, la genitiv-dativ, a formelor adjectivale în locul celor substantivale (face impresia *unui din acei pelerini*, AL, 8 Dec. 1935, 10, 1-2)⁴; substituirea lui *orice* prin *niciun* (*compromisurile de niciun fel nu durează* AL, 23 Martie 1936, 1, 4)⁵; echivalența, aproximativă, dintre *niciun* și *vreun*

¹ Cf. pop. *nu-i nici de-o treabă, nici de-o brânză*, etc.

² Vezi RFR, Aug. 1942, 425: *Hogaș nu e nici un primitiv, nici un modern*.

³ La *pentru un moment* în loc de *pentru moment* avem influența sintagmelor deja fixate sub forma aceasta: *într'un amurg, într'un sfârșit, dintr'un început*, provenite din *întru amurg*, etc. și simțite ca egale cu *într'un...*, atunci când *întru a început a se întrebuița* tot mai rar (BPh VII-VIII, 335-6).

⁴ Poate și produsul unei contaminații (> ...*unui pelerin* + *unuia din acei pelerini*).

⁵ Semantic aceste două nedefinite sunt identice, bine înțeles unul în propoziții afirmative, celălalt în propoziții negative. De aceea s'au putut încrucișa *compromisurile de orice fel...* și *niciun compromis de niciun fel*, ca să dea naștere construcției citate.

în construcții negative (puteți *căpata* prospectele *fără nicio plată* și... *fără vreo plată*, cf. BL VII, 173 urm. și VR, Nov. 1939, 92 urm.).

Sintaxa lui *alt* oferă mai puține particularități interesante pentru noi. Cea mai frecventă și mai importantă este combinarea lui cu *un*, după model francez (v. cele spuse la numeralul ordinal și la demonstrativul identității). Exemple nu mi se par necesare. Deși produs al unei influențe străine, deci, la început, o simplă imitație, această formulă a prins, fiindcă poate fi utilizată în condiții diferite de ale lui *alt* fără *un* înainte. *Alt(ul)* înseamnă obișnuit 'al doilea din doi', de aceea este adesea sinonim cu *celălalt*. *Un alt(ul)* presupune existența a mai multe (decât două) obiecte, distribuite în două grupe: una alcătuită dintr'un singur obiect (*unul*), a doua din toate celelalte împreună, așa că *un altul* indică pe unul dintre toate acestea (care poate fi și al doilea față de 'unul', dar și oricare din ele). *Alt(ul)*, singur, mai înseamnă și transformarea totală a unei noțiuni (cf. *după nenorocirea îndurată era alt om*), nuanță pe care *un alt(ul)* n'o poate exprima, dacă i se dă utilizarea cuvenită. Pentru aceste motive inovația aici în discuție trebuie acceptată ¹.

Deseori *alt* apare fără să fie nevoie de el: *scrise de el și de alți colaboratori ai lui* (VR, Nov. 1937, 42); *secondat de mai mulți profesori universitari, generali și alți scriitori* (Consp 62). Astfel de construcții sunt produsul unor contaminații (...*de el și de alții + de el și de colaboratorii lui; ...profesori..., generali și scriitori + profesori..., generali și alți oameni...*) și caracterizează, în special, limba (mai ales vorbită) a semiculturilor.

Când subiectul vorbitor înțelege să insiste asupra lui *altul* (să-i dea înțelesul de 'diferit'), îl așează după substantiv: mergem acum *printr'un oraș altul* (CS 86) ². După formula franțuzească similară (cf. *le second mouvement vise des fins autres*). N'are șanse să se răspândească, deși teoretic reprezintă un câștig, căci exprimă o nuanță semantică deosebită de *alt + subst*. Aceasta, din cauză că pare a nu corespunde sistemului lingvistic româ-

¹ Și *cutare* se întâlnește, câteodată, cu *un* înainte: *dintr'o cutare înfrângere* (COp III, 203). Sensul este, în acest caz, mai nedefinit decât la *cutare* singur. Influență franceză? Poate, deși puțin probabil, deoarece în franțuzește *tel 'cutare'* primește pe *un* înainte, numai când e pronume propriu zis (*un tel livre* înseamnă 'o astfel de carte').

² Orașul era, de fapt, același, dar eroilor li se părea schimbat (cf. a daosul: *mai puțin trist ca de obicei*).

nesc, care, împotriva normei aplicate adjectivelor (și altor determinative echivalente), cere ca nedefinitele să preceadă substantivul¹.

Un caz absolut izolat avem în *alte sunt preocupările* (Ins, Ian. 1939, 158). Influență franceză? (cf. *d'autres sont les préoccupations*).

Pentru *fiecare* găsim destul de des (la publiciști munteni și evrei) *fiece*: F. îi raportează *fiece corupție, fiecă chef* (Zw 166); *fiece carte* a lui H. M. (CL, 1 Febr. 1936, 7, 5); *fiece fapt, fiecă dată* (Ins, 15 Iulie 1936, 30). Nu sunt perfect sinonime, cum nu sunt așa nici *oricare* și *orice* (raportul dintre *fiecare* și *fiece* este același). Sensul totalitar, dacă mă pot exprima astfel, iese mai bine în evidență la *fiece* decât la *fiecare*. Primul pare a se apropia semantic mai mult de *orice* decât de *fiecare*. Lui *oricine, oricare, orice* li se substituie adesea variantele cu *și* (intercalat între cele două părți componente ale lor), care apar mai expresive²: cultul forței înlocuiește *orișicare alte preocupări* (VR, Iunie 1938, 141); firește că *orișicine studiază în mod serios... își dă seama* (ibid. 145). Dar exemplele date nu confirmă ipoteza mea, care, în alte condiții, corespunde totuși realității, de pildă: *orișicine ar veni, nu sunt acasă; orișice s'ar întâmpla, el trebuie tras la răspundere*, etc. În citatul al doilea, *orișicine* are valoarea (de relativ!) a lui *cine*, de aceea prezența lui *-și-* e de prisos, ba chiar păgubitoare, căci denaturează sensul. Cât despre *orișicare* din primul citat, trebuie să-i preferăm fie varianta fără *-și-*, fie, mai degrabă, pe *ori(și)ce*.

Intocmai ca la *niciun(ul)*, și la nedefinitele aici în discuție se pot separa elementele alcătuitoare prin intercalarea unui cuvânt între ele: *ori subț ce pecetie s'ar înfățișa* (CL, 25 Apr. 1936, 6, 3-5); *ori în care formă* (AL, 5 Iulie 1936, 10); *ori la ce pagină veți deschide* (AL, 4 Apr. 1937, 3, 4). Ce-am spus despre *niciun(ul)* este valabil și aici. Trebuie arătat numai că, dat fiind caracterul

¹ În exemplul citat, *altul* este p r o n u m e (cf. forma articulată), și de aceea poziția lui contravine normelor gramaticale. De altfel nici înaintea substantivului el n'ar putea sta, și din aceeași cauză. Prin urmare, apariția lui (ca pronume) în tovarășia unui substantiv, iar nu topica, este neregulată.

² Arghezi scrie aproape regulat *fiece* pentru *fiecare* (cf., de pildă, ultimul său roman, *Lina*).

³ Avem a face cu adv. *și*, sinonimul lui *de asemenea* (iar în construcții negative, al lui *nici*).

familiar și chiar popular al acestei 'analize', ea nu-i recomandabilă, cel puțin într'un stil mai pretențios.

Deși compus al lui *ce*, care se întrebuințează cu un substantiv la plural, *orice* sună ciudat, când are după el un plural, chiar dacă formula ne întâmpină deseori: *orice sforțări* de artă vor fi pur și simplu refuzate (AL, 3 Apr. 1938, 14, 4); *orice mijloace* sunt bune (AL, 19 Iunie 1938, 8, 2); indiferent în *orice sfere* s'ar urca (AL, 24 Iulie 1938, 2, 3)¹; *orice neajunsuri* erau răscumpărate (Răd I, 17); vedea posibile *orice monstruoziități* (HYSt 193). Pretutindeni, și nu numai în exemplele citate, *orice* + sing. trebuie preferat, pentru că este mai conform sistemului lingvistic. Cât despre sens, nu există absolut nicio deosebire între ambele formule. Așa se și explică ivirea pluralului: indiferent de forma substantivului următor, *orice* ne trimete la mai multe obiecte, la toate obiectele de același fel, căci este sinonim cu *tot* (cf. *toată pasărea* [adică *orice pasăre*] *pe limba ei piere*), în special cu pluralul acestuia (cf. *toate păsările zboară* = *orice pasăre zboară*). Este clar, de altmintrelea, că *orice neajunsuri*, etc. s'au născut prin contaminarea lui *orice neajuns* cu *toate neajunsurile*, etc.²

Tot apare articulat unde nu trebuie: *neagă totul ce se găsește* în Rusia (AL, 10 Martie 1935, 4, 1); desconsidera *totul ce aparține* „lumii vechi“ (AL, 16 Iunie 1935, 1, 7); am făcut *totul ce a stat* în puterile mele (VR, Ian. 1940, 7). Iarăși amestec de construcții diferite ca aspect, dar identice ca înțeles (< *neagă totul* + ...*tot ce se găsește*, etc.). Se întâlnește câteodată și fenomenul opus: sunt duși *cu toți* la lucru (CL, 21 Dec. 1935, 3, 1-2), unde s'ar putea să avem a face cu o greșală de tipar.

Urmați de un plural cu *de* sau *mai înainte*, *atât* și *cât* au funcțiune adverbială și, în consecință, își păstrează neschimbat aspectul. Nu vom spune, deci, cum spune foarte multă lume: *au sosit atâți de mulți răniți*, nici *veniți... câți mai mulți* (PTA 156). Și aici tot contaminare avem: *au sosit atâți(a) răniți* + *au sosit atât de mulți răniți*, etc.

În sfârșit găsim, rar de tot, pe *altceva* descompus în părțile-i

¹ Aici *orice* stă, de fapt, pentru *ce* (< *indiferent în ce sfere... + în orice sfere...*).

² Tot sinonimia, cu consecința ei așa zice fatală, care-i contaminarea, este cauza unei construcții ca aceasta: *neobișnuită în analele oricărui stat* (VR, Sept.-Oct. 1935, 39), unde *oricărui* stă pentru *vreunui* sau *niciunui*.

alcătuitoare și cu ele inversate: în numele lor, al părinților și a *ceva alt...* (VR, Ian. 1940, 7), care amintește de *printr'un oraș altul*, discutat mai sus, fiind și mai puțin acceptabil decât acesta.

CAP. V : VERBUL.

§ 1. Funcțiune. Fenomenul cel mai caracteristic privitor la sintaxa verbului mi se pare schimbarea funcțiunii¹. Un mare număr de verbe se întrebunțează, în limba actuală, altfel (sau și altfel) decât suntem obișnuiți prin tradiție. Transitivul funcționează intransitiv și intransitivul transitiv; activele sunt adesea întovărășite de pronumele reflexiv, tot așa cum destule verbe pronominale se construiesc la fel cu cele active; verbe imperfective devin perfective, și invers, etc. De asemenea se constată o intervertire a rolurilor de subiect și obiect, fără ca funcțiunea verbală propriu zisă să sufere vreo modificare.

Oricât de numeroase și de variate ar fi faptele de acest fel, ele nu ne surprind (sau n'ar trebui să ne surprindă). Ca în atâtea alte cazuri, clasificările sunt și în domeniul verbului artificiale, deci necorespunzătoare realității lingvistice. Cercetarea, fie și sumară, a unui dicționar mai bogat arată că multe verbe, pe care gramaticile curente le pun într'o anumită grupă, cumosc și altă, eventual chiar alte funcțiuni, pe lângă cea considerată drept unică. Depășirea granițelor fixate arbitrar pe baza unor criterii învechite, care, de altminterlea, n'au ținut niciodată seamă de „viața” limbajului, este un lucru atât de frecvent, încât nici n'ar mai fi nevoie să ne oprim asupra lui. Realitate adevărată, vie, au numai faptele de limbă, nu și clasificările, diviziunile și subdiviziunile, pe care trebuie totuși să le facem, pentru sistematizarea materialului, dar nu suntem de loc obligați să le interpretăm altfel decât ca un mijloc practic, de ordin metodologic.

Evident că o mulțime de 'abateri' dela sistemul lingvistic trebuiesc socotite drept abateri în sens strict, adică greșeli. Dar aceasta, numai din punctul de vedere al momentului în care se ivesc, și chiar așa, se cuvine să fim cât se poate de prudenți. Căci nimeni nu poate afirma, cu toată siguranța, că inovația în discuție nu se va impune cu vremea, în ciuda pronosticurilor noastre.

¹ Dau acestui termen o accepție foarte largă.

Izvorul schimbărilor pe care le constatăm în funcțiunea verbelor românești este, așa dar, limba însăși, prin subiectele vorbitoare. Când acestea simt nevoia să treacă peste uzul consacrat, schimbarea s'a și produs. Rămâne numai ca ea să se întindă, pentru a deveni, la rândul-i, normă acceptată de toată lumea. Inovatorii sunt, de obicei, oameni cu talent pentru limbă, în primul rând poeții, care, dacă posedă calitățile unui adevărat poet, au, nu se poate să nu aibă, și un simț mai dezvoltat, mai fin pentru graiul lor matern. Acest talent lingvistic îi pune în situația favorabilă de a intui exact sensul în care evoluiază limba și, prin urmare, de a anticipa oarecum evoluția acesteia, creând forme nouă de expresie, menite, din capul locului, să satisfacă necesitățile tuturor membrilor colectivității lingvistice, adică să se răspândească și, mai de vreme ori mai târziu, să se generalizeze. Dar și simpli „muritori“ pot avea talent lingvistic, în aceeași măsură ca poeții înșiși. Rolul lor, ca inovatori, nu se deosebește prin nimic de al acestora. Singura deosebire este că ei rămân, de obicei, anonimi, fiindcă activitatea și influența lor se manifestă pe cale orală.

Ceea ce ne pare o noutate pentru limba cultă există adesea mai de mult în cea populară. Am notat, absolut la întâmplare, câteva cazuri de verbe cu altă funcțiune (sau construite altfel) în dialect decât în vorbirea și scrisul oamenilor de cultură: *m'o dat* (Hațeg) pentru *mi-a dat*¹; (*soldatu*) *întoarsă*,... *napusti* (Oltenia nord-vestică și Banatul răsăritean) pentru *se întoarce*, *se năpusti*; *a se râde* (în aceleași ținuturi) pentru *a râde*²; (*dorul badei*) *mă sosește* (Ardeal) pentru... *sosește la mine*, etc. Astfel de fapte trebuie luate în considerație, spre a înțelege și aprecia just fenomenul corespunzător din limba cultă. Căci nu încapă îndoială că o parte din „inovațiile“ acesteia reprezintă, în realitate, uzuri populare, pe care scriitorii le folosesc, — conștient sau inconștient, nu interesează —, ca ceva cu desăvârșire normal.

În sfârșit, să nu neglijam nici influența străină, care este și în acest domeniu considerabilă. Numeroase verbe românești se construiesc altfel decât suntem obișnuiți, numai pentru că imităm, cu voință ori nu, sinonimele lor franțuzești sau, mai rar, nemțești, eventual italienești. În măsura posibilului voiu arăta modelul străin pentru fiecare caz aparte.

¹ Nu-i absolut sigur că *m'* este *mă* (acuzativ). Ar putea fi *mi*, cu *i* dispărut (ca la *im dă* din limba vorbită a mai tuturor Românilor).

² Influență sârbească (*smijati se 'a râde'*).

Potrivit atitudinii manifestate de mine în chestia clasificărilor, înșir verbele care prezintă schimbări de funcțiune în ordine alfabetică, indiferent de natura schimbării. De altfel unele din ele ar urma să figureze în două grupe, fiindcă se abat în două chipuri dela uzul tradițional.

abdica: avusese ea dreptate să-l [amorul!] *abdice* (Răd I, 138). Frc. *abdiquer* este, de obicei, transitiv.

abona: în loc de *a se abona* (*la o revistă*) se spune astăzi foarte des *a abona o revistă*. Punctul de plecare al modificării ar putea fi *a abona pe cineva* (*la o revistă*).

aciua: unii jivălăniști pe care încă tot *nu i-a aciuat somnul* (1907 I, 396).

adulmeca: urcam *adulmecați de șoapta pâraelor* (Cr 39). Inversare a rolurilor de subiect și obiect.

alerga: *au fost alergate* următoarele curse (ziarele), după frc. *courir une course*, care, la rândul lui, este imitația engl. *to run a race* (cf. *Le français moderne* III, 305)¹. Dialectal limba noastră cunoaște funcțiunea transitivă a acestui verb, dar numai cu un nume de ființă ca obiect direct.

alterna: efuziile lirice *sunt alternate* de energice perioade de activitate (DA 64-5).

ambitiona: nu te lăsa..., *îl ambitionă* un coleg (AL, 25 Oct. 1936, 5, 1).

aminti: *amintește numeroasele sale lucrări* (Ins I, 1, 637). Acest verb se construiește și cu un obiect direct, mult mai rar însă și în alte condiții. Aici el are sensul lui *a menționa*, care va fi influențat pe autor.

aprofia: *aprofia șaizeci de ani* (BrC 10). Limba populară cunoaște funcțiunea transitivă, dar nu în astfel de cazuri. Să se compare și *a aprofia pe cineva* 'a deveni prietenul, intimul cuiva', foarte frecvent la oamenii culti (< frc. *approcher qqn.*).

ațipi: vârtejul planurilor de plecare *îl ațipi* (Petr 259). Influența sinonimului *adormi*?

autoriza: fu forțat să *autorize* Austriacilor construirea unui drum de fier (EL 412). După *a da autorizație cuiva*, mai precis spus, o contaminație între această formulă și *a autoriza* (*construirea...*).

¹ Cf. și *se aleargă un premiu*, notat la „Stilistică”.

avorta: să avortăm *dinamica* unei idei (AL, 4 Sept. 1938, 9, 4).

bate: cafeneaua *l-a bătut din palme* 'l-a aplaudat' (T. Argezi). Un fel de 'traducere' familiară a neologismului *aplauda*, făcută, de sigur, cu intenții stilistice (cf. jocul de cuvinte și ironia, în legătură cu „cafeneaua“).

baza: *nu baza pe sinceritatea femeilor* (AL, 19 Iulie 1936, 7, 1). Construit la fel cu sinonimul, mult mai răspândit, *a pune bază*. Se poate afirma că *baza*, așa cum apare în acest citat, este alt verb decât *a se baza*: n'a rezultat din aspectul reflexiv, ci e un derivat nou dela *bază*. Cf. și *bazează meseria lor pe un substrat* mai mult intelectual (VR, Nov. 1937, 98).

bâzâi: *bâzâindu-se pe nară* (EO I, 217).

bâlbâi: în vorbirea muntenească și, mai ales, în limbajul actorilor de pretutindeni, *a se bâlbâi* 'a vorbi neînțeles, a se încurca la vorbă, a-și debita prost rolul (din necunoașterea textului sau de emoție)'. Cf. și *bâlbâindu-mi în urmă înjurături* (AL, 30 Oct. 1938, 9, 4), care pare a reprezenta, cel puțin teoretic, faza intermediară între intransitivul *bâlbâi* 'a fi bâlbâit (a avea un anumit defect permanent la vorbă)' și reflexivul *a se bâlbâi*.

bizui: [prinderea probabilă] *este bizuită pe documente* (AL, 26 Maiu 1935, 9, 4). Influențat de *baza*, cu care seamănă și fonetic, așa că o încrucișare a lor nu-i exclusă.

bombăni: avea însă dreptul *să-l mai bombănească* (VR, Oct. 1938, 60). Cf. sinonimul *bodogăni*, care se construiește și transitiv, apoi *a bate la cap pe cineva (cu vorba)*.

bucura: *mă bucură că vă place* (AL, 3 Nov. 1935, 1, 7); *mă bucură că măcar de data asta...* (Nirv 94). Foarte des pentru *mă bucur, te bucuri, etc. că...* Prin elipsă din *mă bucură constatarea, vestea, faptul, etc. că...*? Sau influență străină (cf. germ. *es freut mich, dass...*)? V. mai departe, v. s. *mira*.

candida: (*partidul*) *îl candidase* 'îi pusese candidatura' (ziarele). Cf. *baza* de mai sus, cu care seamănă întru câtva în ce privește schimbarea funcțiunii.

capitula: *sunt de mult capitulate* de bună voie (VR, Febr.-Martie 1936, 46).

călători: *călătorind meleagurile* (PTA 82). Cf. *a umbla*.

căpia: Iac'asa *i-a căpiat nevestei!* (Răd II, 127). Contaminație între *a căpia* (intrans.) și *a-i veni nebunia, a i se năzări, etc. chibița*: *n'am chibițat nicio profesie* (BP 438, 11).

clămpăni: înfulicau [bucățile] repede, mozolindu-le și *clămpănindu-le* (AI, 15 Sept. 1935, 1, 7).

clipi: *clipind semn tainic* (Petr 63).

coagula: *sângele dintr'o rană coagulează* (AL, 26 Iulie 1936, 9, 7).

continua: *colaborarea se continuă* (Ins II, 3, 647).

consulta: *V. consultă pe bolnav* (EO II, 155). Aproape toată lumea spune astăzi *medicul consultă pe bolnav* în loc de *bolnavul consultă pe medic* (adică 'îi cere sfaturi, instrucții, etc.'). Inversarea raportului dintre subiect și obiect trebuie să fi având drept punct de plecare subst. *consultație*, cu sensul lui oarecum neutru, care poate fi simțit ca referindu-se, în ce privește 'autorul', și la medic și la pacient. Nu știu dacă în limbajul juridic (*a consulta un avocat*) acest verb a suferit aceeași schimbare a funcțiunii. Cred că nu. Probabil, pentru că acolo formula e mult mai rar uzitată.

contrastă: *pentru a le contrasta împreună* (Ins II, 4, 93). Cf. *a (le) pune în contrast, a (le) opune, etc.*

cotiza: mai mulți ofițeri se *cotizează* (AL, 10 Iunie 1934, 8, 5); de multe ori, chiar *cotizându-se*, nu ajung să strângă cu ce să închirieze o încăpere (VR, Maiu 1939, 91). Aproape regulat așa, din cauza înțeleșului reciproc, pe care-l are verbul ('cotizăm', adică 'punem împreună, pentru un scop comun, anumite sume de bani').

crăpa: *când va crăpa de ziuă* (AI, 8 Sept. 1935, 4, 7). Contaminație semantică între *se crapă de ziuă* și *mijește de ziuă*?

cufunda: *cufund* [= mă cufund!] *în livada copilăriei* (AL, 24 Ian. 1937, 4, 6-7).

cugeta: *nu mă cugetam* că ele vor putea să fie vreodată tipărite (TAV 7); *să cugete* adânc *valoarea vieții* (AL, 26 Dec. 1937, 11, 3). Prima construcție se datorește, probabil, influenței lui *a se gândi*. Dicț. Acad. înregistrează forma reflexivă pentru Ardeal. Cât despre funcțiunea transitivă, o găsim numai în limba veche și cu altă nuanță semantică.

culmina: *subiectul pe care apoi îl culminează* (AL, 15 Aug. 1937, 2, 3-4).

da: *specialiștii s'au dat în petec* (CL, 6 Iulie 1935, 9, 3). Influența lui *a se da de gol, a se da în spectacol*? Ori necunoașterea formulei consacrate?

degera: Și l-au înneecat ploile, *l-au degerat înghețurile* (AV 117).

delira: *delirând biruința generalisimului* (Rev. Bucovinei I, 252).

denatura: discuțiile *s'au denaturat* (Ins II, 4, 101). Cu pronume, acest verb se întrebuintează numai în construcții ca: *s'au denaturat, la măcelării, mari cantități de carne* (= au fost denaturate, adică făcute inapte pentru consumație). Tot așa *se denaturează laptele* (când nu-i sănătos ori are apă, etc.). Cf. și *spirit denaturat*. Autorul pare a se fi gândit la *degenera*, în ce privește sensul. A putut influența și frec. *se dénaturer*.

depăși: nu poate interesa pe niciun *spirit care vrea să depășească* (RE 189). Așa dar intransitiv. *Nu depășește de șapte îngăre* (VR, Apr.-Maiu 1937, 66): *contaminație între depășește șapte... și trece de șapte...*

detuna: I. se încingea din nimic la zarvă, de *se detuna casa* (Nirv 56). Influențat de *a se cutremura*.

dezerta: *studentii dezertează sălile de curs și bibliotecile* (ziarele). După frec. *désarter*. Cf. și *deșerta*, care, din punct de vedere etimologic, este identic cu verbul francezesc și se construște, în tocmă ca acesta, cu un obiect direct.

durea: de ce *mă dor aceste gânduri?* (AL, 21 Aug. 1938, 3, 6). Obișnuit în stilul 'poetic'. Să se compare *mă doare rana, inima, sufletul, etc.*

echivala: *aliaj care echivalează oțelul de resorturi* (AL, 18 Aug. 1935); *forțele agresoare ar începe să echivaleze eventuala coaliție* (VR, Ian. 1938, 93). Acest verb se întrebuintează și transitiv, dar numai în formula *a echivala o diplomă, un certificat, etc.* În citatele mele el este sinonim cu *a egala*, după care se va fi luat autorul.

emana: o concluzie *pe care s'o emane* însăși acțiunea (AL, 24 Sept. 1934, 4, 7).

emancipa: să *emancipeze și masele sociale înspre o viață ordonată* (VR, Nov.-Dec. 1934, 69). *Masele sociale* este subiect, nu obiect, cum s'ar putea crede. Așa dar verbul are funcțiune intransitivă. De altfel sensul însuși este mult modificat.

evada: *ne vom evada* (VR, Iulie 1937, 141); *refugiu în care se va evada* (AL, 6 Nov. 1938, 10, 2). După frec. *s'évader*.

excepta: un fenomen specific întregii societăți *din care țara*

noastră nu poate excepta (CL, 21 Sept. 1935, 2, 5). Influențat de a face excepție și cu însemnarea lui a fi exceptat.

extorca: să-l extorcheze de ceva parale (DA 241). Un fel de etimologie populară cu *storce*¹.

face. Iată un verb extrem de des întrebuințat. Ne așteptăm, deci, să-l întâlnim cu diverse funcțiuni „nouă”, mai numeroase decât la altele. Așa și este. Astfel medicii îl construiesc cu nume de boli ca obiecte directe: *a face o pneumonie, un cancer, etc.* ‘a se îmbolnăvi de...’ (< fr. *faire une maladie*). Din limbajul lor formula a fost adoptată și de alți oameni culti: *făcu cea dintâiu hemoptizie* (AL, 20 Sept. 1936, 2, 4). În acest exemplu formula și-a lărgit sensul, întru cât hemoptizia nu-i propriu zis o boală, ci simptomul unei boli. Vorbirea familiară cunoaște și ea uzuri recente, care merită a fi relevate. Jucătorii de cărți, de table, etc. se adresează unul altuia cu întrebarea: *Ei, te fac un tabinet?*; *Ce zici, te fac o tablă?*, etc., adică ‘jucăm un tabinet, o partidă de table?’, Cf. BrC 169: *vă fac un écarté?* Subt forma reflexivă apare, iarăși foarte des, cu înțelesul de ‘a-și petrece timpul’: *Ce vă faceți diseară?* ‘ce (aveți de gând să) faceți diseară?’ (stați acasă! vă duceți la teatru!, etc.)². Laz 305: *Georgicule, măi băiete, ce te faci?* exprimă o nuanță întru câtva diferită (pare a fi sinonim cu ‘ce faci?’, ‘ce ocupație ai?’). Cu un obiect direct ca *bani, carte, etc.* însemnează ‘unde este...?’, ‘ce-ai făcut cu...’: *ce făcuse oare biletul?* (Răzb 59). Particularitate extrem de răspândită a vorbirii familiare muntenești. Reflexiv, este sinonim cu *a se cădea*: *Se face să merg așa?* (OC 62). Produs al contaminăției lui *face să merg așa* cu *se cade (se cuvine) să merg așa*.

fluiera: Și eu *mă fluier*, răzimat pe bătă și pe infinit (PTA 16).

fugări: neputându-se deprinde cu munca..., *s’a fugărit aici în oraș* (AL, 20 Nov. 1938, 3, 1). Influențat de *a se refugia?* Ori simțit, în mod strict, ca un derivat dela *fugar*, cu sensul, adică, de ‘a deveni fugar’?

galopa: *faîma lui galopă țimutul* (AL, 24 Oct. 1937, 4, 3). Cf. mai sus *a alerga*, apoi *a galopa un cal* ‘a-l mâna în galop’.

gândi. La fel cu *a cugeta*, deja discutat, întâlnim și la sino-

¹ De altfel amândouă au aceeași origine (lat. *extorquere*), cu deosebirea că verbul nostru e moștenit, cel franțuzesc împrumutat (în sec. XIV).

² Reprezintă „traducerea” fr. *que devenez-vous ce soir?*

nimul lui, mai recent, dar mai răspândit, destule uzuri vrednice de a fi înregistrate. Cel mai interesant este funcțiunea lui transitivă, așa dar fără pronumele reflexiv și cu obiect direct: *gândește în același cuvânt amândouă aceste realități* (AL, 29 Maiu 1938, 6, 3); *gândise o asemenea jertfă* (Nastr 48); Ana ațipise și în somn *gândise grija aceasta* (HYS^t 130). Mai frecvent apare ca intransitiv: *cine ar fi gândit vreodată* (Ins I, 1, 508); *să nu gândiți că...* (CL, 13 Iunie 1936, 7, 5); *nu gândesc o singură clipă că el dorește...* (Ins II, 2, 500); *fără să gândesc că...* (AL, 21 Aug. 1938, 3, 3); *nu gândeste decât să se retragă* (EL 481). Tot intransitiv, dar cu un obiect prepozițional: *nu putea gândi cu inima ușoară la fiica...* (DA 376). Este sigur că, într'o anumită măsură, astfel de construcții se datoresc influenței lui *cugeta*, care, am văzut la timp, și-a modelat el însuși unele funcțiuni după *a se gândi*. Dar nu trebuie să neglijăm amestecul sinonimelor frc. *penser*, germ. *denken*, în special pentru a ne explica lipsa pronumelui. Un caz aparte reprezintă acest citat: *...au fost odată poporul gânditorilor, dar cei de azi nu se mai gândesc deloc* (CL, 13 Iunie 1936, 7, 5), unde este posibil să avem a face cu o construcție căutată în vederea unor efecte stilistice¹.

hazarda: *hazardăm a face pronosticuri* (VR, Ian. 1938, 136). Simțit ca sinonim cu *a îndrăzni*, eventual cu *a risca* și construit ca acestea? Cf. și frc. *hasarder de...* (intransitiv).

hoinări: *curajul de a-l hoinări cu mașina* (CL, 28 Dec. 1935, 4, 4). Cf. *a alerga*, *a călători*, notate mai sus, apoi *a zbura*.

icni: La fiecare întrebare..., îl scutura zdravăn, *icnindu-l de zid* (Luc 181).

incumba: *sarcina ce i-o incumbă situația economică și politică...* (Man, 10 Iulie 1935, 7, 2). Acest verb este totdeauna intransitiv: *îmi incumbă sarcina*², etc. Autorul l-a perceput ca sinonim cu *a impune* și de aceea s'a lăsat influențat de sintaxa acestuia.

isca: apare foarte des ca activ și transitiv. Se pare că începutul l-a făcut, în zilele noastre, T. Arghezi, pe care l-au urmat numeroșii săi imitatori. Dicț. Acad. constată acest *wz* numai la „cărturari“ (cel mai vechiu citat e din P. Maior, cel mai nou din Vlahuță). Influențat de *a stârni* și alte sinonime.

¹ Ar fi trebuit *nu mai gândesc*, căci substantivului *gânditor* nu-i poate corespunde, ca sens, decât forma nepronominală a verbului, singura care însemnează 'a cugeta, a medita, a filozofa'.

² La fel frc. *incomber à qqn.*, care i-a servit ca model.

ivi: *nicio statue nu-ți ivește pasul* (VR, Apr. 1939, 5, în vers); *eu am ivit cuvinte potrivite* (TAV 9). Numai limba veche cunoaște funcțiunea aceasta.

iubi: întrebuițat adesea cu sens perfectiv, ca și cum ar fi vorba de o acțiune momentană. Am notat un singur exemplu din atâtea altele: Văzând-o, nu numai că *o iubise brusc*, dar i se făcuse imediat dor de ea (HYSt 39). Asimilat cu „sinonimele“ *a se îndrăgosti*, *a-i fi drag* ș. a. Cf., mai încolo, *a urî*.

izbuti. Se construiește aproape obișnuit ca un verb transitiv: Și-a pus de gând să *o izbutească* (AL, 7 Iulie 1935, 4, 3); *izbutind un vis puternic* (AL, 22 Dec. 1935, 9, 5); *autorul a izbutit un studiu* (AL, 18 Iulie 1937, 16, 2); *pentru a izbuti această pregătire* (Azi, 26 Iunie 1940, 4, 6); *dacă ar izbuti fuga definitivă din târg* (Act 39). Când și când întâlnim construcția cu dativul persoanei: *foaia lor de leuștean anul acesta ți-a izbutit* (AL, 6 Oct. 1935, 1, 1); *îmi izbutise* (IP 15). V. explicația dată mai departe s. v. *reuși*, sinonimul acestuia.

îmbulzi: străzile erau *îmbulzite de o mulțime zgomotoasă* (AL, 25 Iulie 1937, 10, 3); *recepțiile acestea sunt tot atât de îmbulzite* (AL, 15 Aug. 1937, 17, 1).

împiedeca: *își împiedecă piciorul stâng de prag* (Petr 187). Cf. *a împiedeca pe cineva dela o acțiune*, apoi *a împiedeca un cal 'a-i pune piedeca, pentruca să nu fugă'*.

înamora: această frumuseță de bărbat, care *putea încă să înamoreze* (Fig. 27), „cu sensul de ‘a provoca amorul, a face să se îndrăgostească’.

încăpea: puținul înțeles pe care pot să-l *încapă dimensiunile* (VR, Sept. 1934, 68); forma nouă care *să-l încapă* (AL, 25 Aug. 1935, 1, 2); *orașelul gata să încapă un eveniment* (AL, 9 Maiu 1937, 7, 1). Cf. și *nu se mai încăpea în piele* (AL, 9 Aug. 1936, 4, 3). Dicț. Acad. dă citate numeroase, pentru funcțiunea transitivă, nu numai din literatura veche, ci și din autori moderni. Cred totuși că uzul actual nu-i o continuare directă a celui anterior. Cât despre *nu se încăpea în piele*, trebuie să-l socotim drept o simplă inadvertență (pentru *nu* sau *nu-și încăpea în...*, adică ‘nu încăpea în pielea sa’). Cf. și cele spuse la pag. 268, s. v. *piele*.

închipui. Constatăm o situație asemănătoare cu aceea *dela a gândi*, în sensul că locul formei obișnuite, consacrate prin tradiție, cu pronumele reflexiv (de dativ), tinde să-l ia forma fără

pronume, având funcțiune transitivă (la fel cu cea pronominală) și intransitivă. De pildă: *Goethe închipue un mit al artei* (VR, 15 Maiu 1934, 20); *închipuiți un mare actor* (Ins II, 2, 514); *nu pot s'o închipui pe Marta* (OC 17); *nimeni în jurul meu n'a închipuit* (AL, 15 Iulie 1937, 6, 3); *oricine ar fi închipuit* (VR, Sept.-Nov. 1936, 25); *preferă să închipue* (ibid. 26); *N. nu putea închipui defel* (Răd II, 433). Cf. și *este închipuit a se întoarce noaptea* (VR, Aug.-Sept. 1937, 31). Pentru funcțiunea transitivă (și cu același sens¹), Dict. Acad. dă exemple relativ vechi (cele mai recente aparțin primei jumătăți a sec. XIX). De aceea trebuie să admitem că astăzi avem a face cu o influență străină. Dovadă sinonimul *a imagina*, care se construște la fel²: a unui singur Dumnezeu, pe care însă *l-au imaginat a fi sectar* (Ins II, 3, 674); *îl imaginam..., cu chipul lui frumos* (OC 36). După frc. *imaginer quelque chose*³. Cf. și *dacă nu cumva ar fi imaginat că...* (VR, Sept.-Nov. 1936, 26). Altă inovație constă în substituirea reflexivului de dativ prin cel de acuzativ, pe care o cunosc și din vorbirea familiară muntenească, unde mi se pare oarecum general răspândită, apoi din graiul meu de acasă (sudul Moldovei). În *Mă închipui de acum în fața doamnei Alba...* (DA 99), *D-ra Mili se închipue femeie tânără* (NM 320) verbul acesta este, de fapt, activ (*mă* și *se* nu stau pentru *îmi*, resp. *își*, ci funcționează ca obiecte directe: '(mă) închipui pe mine, (se) închipue pe sine').

încremenî: cum îl încremenise un glonț (Laz 31). Cf. mai departe *a înmărmuri*⁴.

încrucîșa: alt convoiu pe care l-am încrucîșat (DO 210)⁴.

îndrăzni: a îndrăznit inovația unei multiplicări de decoruri (CL, 3 Oct. 1936, 6, 3). După frc. *oser* (și *hasarder*).

înfometa: aliment după care înfometează mereu (Man, 25 Ian. 1936, 5, 5). Influențat de „sinonimul“ *a flămânzi*.

înlăcrima: arsura luminii care-mi înlăcrima ochii (AL, 6 Oct. 1935, 7, 6).

¹ Căci cu alte sensuri, de ex. 'a înjgheba, a întocmi, etc.', îl găsim și în limba actuală.

² De fapt a c e s t a a influențat, măcar în parte, pe *a închipui*.

³ Obiectul direct este totdeauna un nume de lucru, ceea ce însemnează că prezența, la noi, și a unui nume de ființă pe lângă *a imagina* (și *a închipui*) este o inovație românească. Frc. *imaginer* are (chiar mai des) și formă pronominală, nu însă și funcțiune intransitivă.

⁴ Pentru ambele aceste verbe, Dict. Acad. dă exemple de funcțiune transitivă, dar în alte condiții.

înmărmuri: oamenii..., *s'au înmărmurit* de frumusețile adevărate, ca și de cele fățarnice (Ins II, 3, 231). Modelat după *a se uimi?* Cf. mai sus *a încremeni*, cu o ușoară deosebire funcțională.

înnopta: *aveau să-l înnopteze pe drum* (VR, Martie-Apr. 1935, 51). Dict. Acad. înregistrează construcția activă pentru ținuturile de peste munți.

întreba: *nimeni nu le [cărțile] 'întreabă* (Ins, 15 Febr. 1936, 154). Cu sensul lui *a cere*, care va fi provocat această construcție. Dict. Acad. o dă ca „aproape învechită”. Autorul citat e Moldovean de nord și s'a lăsat influențat de graiul său local, care mai păstrează un arhaism privitor la acest verb, anume *a întreba de cineva* (pentru *a întreba pe cineva*).

învăța: *n'a învățat copilul pentru nicio meserie* (CL, 17 Aug. 1935, 2, 1). Greșală de limbă?

lenevi: *lenevea cele din urmă dimineți de somn lung* (1907 I, 104).

lipsi: însemnează că [voi] *lipsiți de perspectivă* (CL, 10 Martie 1935, 5, 1); *să lipsească de colegialitate* (Ins I, 1, 635); micile studii ale lui R. *nu lipseau de grație* (Ins, Iulie 1939, 158). Destul de frecvent. După *frec. manquer de...*¹

luneca: *valurile își lunecau repede spinările de sub fundul bărcuței* (AL, 27 Oct. 1935, 7, 1).

manifesta: *pentru a se manifesta pe el însuși* (CL, 21 Dec. 1935, 6, 5). Se zice *a se manifesta*, dar fără obiect (direct sau indirect).

miorlăi: *se miorlăi gazetarul* (HM 114). Răspândit în vorbirea populară și familiară, fiind mai expresiv decât fără pronume (*Ce te miorlăi?*; *Nu te mai miorlăi!*). Cf. *a se crede* (cu sens activ), *a se râde*, etc., apoi, și mai ales, *a se scânci*, *a se văcări*, etc.

mira. Foarte des, impersonal (în ce privește subiectul): *te miră că te-am iubit atât de mult* (AL, 3 Martie 1935, 5, 4); *mă miră de ce n'a făcut apel* (VR, Mart.-Apr. 1935, 101); *mă miră că nu l-ai întâlnit pe stradă* (OC 232); și *nu te miră cum i-am descântat eu?* (Luc 224); *mă miară că...* (1907 I, 180); *să nu ne mire deci...* (PC 174). Cf. *atitudinea lui mă miră*, dar și *frec. cela m'ê-*

¹ Cf... *nimeni nu trebuie a mânca dela datorii ce ne impun solemnamente pactul nostru fundamentale, sfânta Constituțiune...!* (*O noapte furtunoasă*).

tonne, germ. *es wundert mich*. V. mai sus, s. v. *bucura*.

mișca: o *cocoașă care mișcă* (VR, Ian. 1940, 3). Cf. (fam.) *mișcă de-aici!*, (milit.) *nu mișcal*, etc. Deosebire semantică între *cocoașa mișcă* și *cocoașa se mișcă* (a doua formulă nici nu-i posibilă despre un subiect 'neanimat').

moleși: *pentru a nu moleși* în buna stare de care se bucură (VR, Nov. 1937, 109). Cf. *a lenevi*, notat mai sus.

naște. Apare din ce în ce mai frecvent fără pronumele reflexiv, cu funcțiune intransitivă: *dela un timp însă în el născu un alt sentiment* (VR, 15 Maiu 1934, 31); *naște întrebarea* (CL, 7 Martie 1936, 2, 1); *de aici naște o corespondență* (CL, 23 Maiu 1936, 6, 3); *ideea de Dumnezeu naște dintr'o contemplație* (PC 101)¹, dar și cu funcțiune transitivă: este *dintre acelea care naște* [sic!] *opinii violent contradictorii* (AL, 7 Iulie 1935, 9, 1); *un capitol de program murind naște nenumărate altele* (VR, Aug.-Sept. 1937, 138); a *problemelor pe care le naște* (VR, Febr. 1938, 133). Pretutindeni trebuie invocată influența frc. *naître*, chiar când acest verb are ca obiect direct un nume de lucru, căci uzul tradițional nu îngăduie un asemenea obiect decât cu nume de ființe (și subiectul la fel). Este drept că limba veche ar oferi puncte de sprijin pentru ceea ce eu consider aici o inovație, dar sunt convins că modelele publiciștilor actuali trebuiesc căutate nu acolo, ci în limba franceză.

năpusti: *iată însă că năpustiră peste țară* (AL, 20 Oct. 1935, 7, 3). După sinonimul (aproximativ!) *a năvăli*.

năvăli: *lumina năvălită de după stor* (AL, 17 Nov. 1935, 4, 7).

năzări: *mi s'a năzărit chipul tantii Lisbeth* (AL, 30 Maiu 1937, 5, 1); *un rost ce până acum doar îl năzăream* (DA 173). Ambele uzuri sunt izolate și curioase, căci acest verb se construiește, în mod obișnuit, impersonal (*mi se năzărește*, etc.).

necesita: *pentru cei ce-l necesită* (VR, Iulie-Aug. 1935, 30). După frc. *nécessiter quelqu'un* (sau *quelque chose*).

obârși: *gândurile noastre mereu le-am obârși* (TAV 150). Cf. *a isca* și *a ivi*, notate mai sus. Autorul e același.

odihni: *el nu ar fi putut odihni în ruptul capului* (VR, 30

¹ Deja A. Macedonski scria (1882) *toți naștem poeți*, iar înaintea lui atâți scriitori din sec. XIX construiau la fel acest verb (în condiții sintactice mai mult ori mai puțin diferite).

Apr. 1934, 12). Ca intransitiv, numai în formula mortuară *aici odihnește...* Cred că-i vorba pretutindeni de influență străină (cf. frc. *reposer, ci-gît, germ. ruhen, hier ruht*). TITKIN dă totuși un citat popular ardelenesc. Să fie același caz ca la *chinuesc, trudesesc* pentru *mă chinuesc, mă trudesesc*? Formele fără pronume par mai expresive.

paraliza: *parcă a paralizat* (AL, 11 Apr. 1937, 9, 4). Mai răspândit decât *a se paraliza*.

părea. Amestec, contrar uzului, între aspectul pronominal și cel fără pronume: bizarul erou *se pare cules* din fresca psihologică rusă (VR, Febr.-Martie 1936, 138); *îmi păreau să reprezinte* (VR, Iulie-Aug. 1935, 36).

plăcea: *își auzea cadențele vocii și se plăcea* (Gor 16). Cf. *a plăcea pe cineva*.

poposi: *îmi poposeam privirea* (VR, Ian. 1940, 38). Influențat de *a odihni, a opri*, etc. (*îmi odihneam sau îmi opream privirea...*).

posomorî: *își posomorî o figură* de circumstanță (DO 115).

poticni: *nu-și poticnea Pegasul* pentru atât (CS 383). Cf. *a împiedeca, a opri*, etc., mai mult ori mai puțin sinonime.

preta: există plante care *pretează la formațiunea* a noi varietăți vegetale (AL, 9 Iunie 1935, 2, 4). După frc. *prêter à quelque chose*. Construcția obișnuită este, la noi, cea pronominală, 'care există, de altfel, și în franțuzește.

pretinde: Germania *pretinde la noi poziții* (VR, Martie 1933, 98); *poate pretinde la titlul...* (VR, Maiu 1938, 133). Cf. frc. *prétendre à* și rom. *a avea pretenții la...*

răcni: *a început să răcnească tot felul de acuzații* (AL, 30 Oct. 1939, 1, 2); *răcnind ultima știre* (Nirv 211). Influențat de „sinonimele“ *a chema, a striga*, etc., care sunt (și) transitive. V. mai departe *a țipa*.

răsufla: *care își răsuflă, în nasul lui Charlot, preaplinul de usturoiu* (AL, 26 Apr. 1936, 8, 6). După *a sufla*.

rezema: *economia reazimă pe producție* (Mih. Manoilescu).

refera: *cartea pe care am referat-o* (Ins, Febr. 1940, 404); *ele au fost referate* (ibid. 412). Foarte răspândită această construcție (în loc de *cartea despre care am referat*) în limbajul studenților (care fac... referate), al asistenților universitari, etc., foarte probabil și în al funcționarilor de birou.

refuza: ea se refuză oricărei sensibilități (VR, Aug.-Sept. 1937, 69); s'a refuzat realităților imediate (VR, Maiu 1938, 25); Emilia i se va refuza pentru totdeauna (Petr 124); F. se refuză acestui rol (Zw 142). Aproape general, la anumiți publiciști. După frc. se refuser à...

releva: fenomene care relevă dela irațional (GV, 15 Iunie 1935, 32). Mult mai frecvent decât pare a rezulta din acest singur citat. Influența frc. relever de 'a atârna de'.

repercuta: ceea ce în mod fatal repercutează în același sens (VR, Iulie-Aug. 1935, 28). Obișnuit, construcție pronominală (cu se).

retracta: cerându-i să se retracteze (Ins, 1 Ian. 1936, 16). După frc. se rétracter, pe care totuși uzul consacrat îl redă în românește prin varianta fără pronume (și fără obiect direct): retractez = retractez ce-am spus.

reuși. Am dat mai sus numeroase citate pentru funcțiunea transitivă, ca și pentru cea impersonală, a sinonimului „neaoș”, a izbuti. Exemplele pentru reuși, găsite de mine în scrisul nostru contemporan, sunt și mai multe, lucru firesc, întru cât neologismul se întrebuințează mai des, indiferent de aspectul construcției. De pildă (transitiv): aș voi, bine înțeles, să pot să o reușesc (AL, 28 Oct. 1934, 1, 1); și mai puțin încă cei care s'o reușescă (AL, 1 Dec. 1935, 1, 7); aveam ambiția să reușesc fumul ce ieșea pe coș (AL, 12 Ian. 1936, 1, 7)¹; cum a reușit-o Chateaubriand (Ins II, 3, 1053); D. Ș. n'a reușit acest lucru (AL, 19 Dec. 1937, 12, 4); cu cât a reușit o traducere în versuri (AL, 15 Maiu 1938, 16, 2); o adevărată arlechinadă pe care D-l M. o reușea (RFR, Aug. 1938, 397); H. Tr. n'a reușit-o [metoda] pe deplin (Azi, 21 Apr. 1940, 7, 6); a reușit aci câteva tipuri (VR, Iulie 1940, 105); dacă acest lucru nu l-a putut reuși (Val 148); (impersonal): și-i reușise (AL, 12 Sept. 1937, 14, 1)². Cred că marea majoritate a Românilor culti de astăzi aș a întrebuințează acest verb (și pe sinonimul a izbuti). Construcția transitivă este produsul influenței franceze: réussir quelque chose. Trebuie precizat că funcțiunea obișnuită a etimonului francez este cea intransitivă, exact cum

¹ Vorbește un pictor, care dorea să reușescă a reda cu penelul fumul aruncat afară prin hornul sobei!

² Cf. și în sfârșit i-au izbândit (CS 65), care poate fi echivoc, căci a izbândi se construiește cu un obiect direct personal (i-au izbândit pe ei).

cere uzul românesc mai vechiu (și pe care-l respectă încă mulți conaționali de-ai noștri). Aceasta probează că și în franțuzește funcțiunea transitivă s'a ivit relativ târziu, ceea ce pare a corespunde cu apariția recentă a fenomenului din limba noastră. Cât despre modelul lui *îmi reușește*, care se bucură de o circulație mai puțin largă, de unde ar rezulta că are o vârstă încă fragedă, el este germ. *es gelingt mir...*

risca: care din domniile dela Primărie... se va risca să-și poarte pașii catifelati (VR, Sept. 1938, 24). După frc. *se risquer* 'a îndrăzni, a avea curajul'.

râde: am văzut, în capit. IV, pag. 307, că acest verb este însoțit foarte des de *își*, tinzând astfel să capete funcțiune medială.

sălășlui: cămăruța care a sălășluit pe Eminescu (într'o foaie literară de provincie).

schimba. Numeroși publiciști și chiar scriitori propriu ziși construiesc acest verb cu un obiect prepozițional (având pe *de* înainte): *a schimbat de rol* (AL, 10 Martie 1935, 5, 4); *schimbă mereu de meridian* (Ins I, 1, 674); *de-acum încolo schimbăm de crâșmă* (Ins II, 2, 321); *a schimbat de suveranitate* (Ins II, 4, 50); *schimbă de loc* (CS 99); *a schimbat de tactică* (ibid. 310); Pătru al D-tale *ă schimbat de casă și de stăpân* (Luc 342); *schimbase de plan* (1907 I, 39). Este un caz extrem de interesant acesta, pentru a ilustra imitarea servilă a unei construcții străine, chiar în condiții care, unui Român cu simț pentru limba sa maternă, i se par imposibile. Căci este clar că cine spune *a schimba de cămașă*, etc. se ia după frc. *changer de chemise*, etc. Spre a completa explicația, trebuie să invoc (nu ca o... scuză, ci ca un punct de sprijin pentru răspândirea fenomenului) prezența lui *de* în formula pronominală consacrată *a se schimba de cămașă*. Următorul citat arată oarecum tranziția dela construcția genuină la cea aici în discuție: *oamenii cinstiți se schimbă foarte greu de păreri* (VR, Aug. 1939, 98), un fel de contaminație între amândouă¹.

scrie: altă dată vom putea poate scrie mecanismul poetic al acestui Villon (VR, Iul.-Aug. 1935, 74).

scrâșni: scrâșnindu-și dinții (AL, 6 Nov. 1938, 7, 1). Va fi

¹ Cu *a schimba de seamă* bine *a lipsi de* (v. mai sus), nu numai în ce privește originea și aspectul sintactic, ci și în amănuntul amintit chiar acum: cf. *a se lipsi de ceva*.

influențat *scrâșnirea dinților*, care pare a presupune existența unui obiect direct pe lângă verb (*dinților* fiind un genitiv obiectiv)?

servi: ca *s'o servească* [fundătura] *drept azil* (CL, 19 Oct. 1935, 5, 3). Contaminație cu *a (o) folosi*, *a (o) utiliza* (cf. și *a se folosi de...* paralel cu *a se servi de...*).

sfădi: *mama îl sfădea câteodată* (AL, 6 Nov. 1938, 3, 2). Cf. sinonimul *a certa*, care se construiește și pronominal și transitiv.

sfătui: *în consecință sfătuiia părăsirea luptelor sterile* (COp, I, 161). După frc. *conseiller quelque chose (à quelqu'un)*.

sinchisi: *bunul mers al lumii nu sinchisea pe nimeni* (CL, 16 Febr. 1935, 5, 1). Subt influența lui *a emoționa*, *a îngrijora*, etc., cu care seamănă bine ca sens (cf. *mă sinchisesc...* și *mă emoționez*, *mă îngrijorez de ceva*).

sparge: *talazurile ce sparg și se aștern pe stâncă* (VR, Oct. 1937, 16). Se spune despre *un abces*, etc. că *sparge* (în loc de *se sparge*).

spumega: *îi vedeai zburăturile spumegând apa Dunării* (AL, 6 Nov. 1938, 7, 2).

stagna: o încrucișare de drumuri *care-i stagnează posibilitățile* (AL, 5 Maiu 1935, 3, 1); *legile de represiune să stagneze progresul* (CL, 8 Iunie 1935, 2, 7); *cel de produse fabricate complet stagnat* (CL, 28 Dec. 1935, 5, 2). Influențat, probabil, de *a împiedeca*, *a opri* și alte verbe, simțite ca „sinonime“ de cine nu cunoaște bine înțelesul lui *stagna*.

străluci: *de-și strălucește soarele iar fața?* (Man, 25 Oct. 1935, 5, 2-3). Contaminație cu *a-și arăta fața?*

striga: *strigau arătarea scriitorilor* (Ins II, 3, 784), adică 'cereau cu glas tare, cereau... strigând'. Cf. mai sus *a răcni*.

studia: *N., studiat în Germania* (LR, 12 Sept. 1938). Influențat de *școlit* (> germ. *geschult*) al Bucovinenilor? Sau modelat după *băut*, *înfipt*, *înțepat* și alte participii trecute (pasive!) cu sens activ?

sufoca: *sufocând de căldură* (AL, 25 Apr. 1937, 14, 3). Cf. frc. *suffoquer* (*de colère*, etc.).

sugera: *nu ne sugera cătuși de puțin* (CL, 9 Iunie 1934, 9, 2); *dacă mai mulți suferinzi se alătură, sugerându-se reciproc...* (Ins II, 3, 560).

supraviețui: *necesitatea de a se supraviețui* (AL, 29 Sept.

1935, 2, 7); *cei ce-l vor supraviețui* (AL, 27 Oct. 1935, 9, 3). Construcția obișnuită este cu dativul¹. Trecerea la aceea cu acuzativul o putem simți într'un exemplu ca acesta: *unui om supraviețuit lui însuși* (CL, 23 Maiu 1936, 6, 6-7), unde participiul trecut presupune o funcțiune transitivă. Cf. frc. *survivre à soi-même*, sinonim cu *se survivre* 'a cădea în mintea copiilor'.

șede: *precum se șade unui poet* (VR, Febr.-Martie 1936, 14); *cum i se șede* (AL, 1 Martie 1936, 3, 6); *nu mi s'ar șede* (VR, Apr.-Maiu 1936, 25). Această construcție, născută printr'un amestec a lui *îmi șade* (*bine, rău, etc. o haină, o atitudine ș. a.*) și *se cade, se cuvine* (sinonime cu *șade*, atunci când acesta are o semnificație morală: *nu șade bine, șade rău, etc. să te porți așa*), este general răspândită în Moldova de nord. Toate citatele provin dela autori originari din această regiune.

șuvoi: *îl va șuvoi* în obraz aerul viu (1907 II, 28).

tăbărî: *vru s'o tabere* (AL, 30 Oct. 1938, 9, 4). Cf. *a năpusti* și *a năvăli*, notate mai sus.

tăcea: *le tace și nu le va spune* (CL, 9 Nov. 1935, 1, 2); *cu vântul pe care îl tăcuseră* (CL, 25 Ian. 1936, 5, 2); *suntem surprinși că-l tac* [acest lucru] (AL, 14 Martie 1937, 2, 5); *a tăcea o convingere* (AL, 22 Aug. 1937, 3, 1); *știa multe și trebuia să le tacă* (VR, Sept. 1938, 36); *lucruri pe care ar trebui să le taci* (VR, Febr. 1939, 12). Cum vedem, construcția cu obiect direct a acestui verb este foarte răspândită. După frc. *taire une chose*, care a putut influența cu atât mai ușor pe unii Români, cu cât lui *a tăcea* al nostru, întrebuintat regulat ca intransitiv, îi corespunde în franțuzește *se taire*.

teme: pe Dumnezeu a învățat să-l cunoască și să-l teamă (VR, 30 Apr. 1934, 10; cf. și pag. 12); această părăsire pe care mulți o tem (AL, 30 Sept. 1934, 3, 3); pelerinajele noastre n'o temeau (RFR, Martie 1941, 625); nimeni nu-l va mai teme (ȚB 387); respecta pe Dia și temea, pe Nory (Răd I, 96); un lucru e de care-l tem (Trag 56); *pe mine, mamă, nu mă teme* (ibid. 64). Și aici avem un caz asemănător cu al lui *a schimba* (v. mai sus), în sensul că arată ce putere neobișnuită exercită asupra Românilor, chiar când sunt poeți mari și „neaoși“, modelele străine. Se știe că în vorbirea populară, pe care nu vād de ce n'ar cunoaște-o oamenii culți, mai ales scriitorii, fără a fi numai decât... dela țară.

¹ Ca etimonul franțuzesc (*survivre à quelqu'un, à quelque chose*).

a teme pe cineva însemnează 'a fi gelos'. Raportați acest înțeles la parte din citate și vedeți ce iese! Deastădată a putut influența nu numai frc. *craindre* (*quelqu'un, quelque chose*), ci și germ. *je-manden* (sau *etwas*) *fürchten*.

termina: *coridorul termină în mare* (CL, 27 Iulie 1935, 5, 5). Influențat de sinonimul *a sfârși*, care se întrebuintează des și fără *se*. Cf. apoi *continuă* al. de *se continuă*, etc.

ticăloși: T. B. *ticăloșie de moarte* '...făcuse o ticăloșie'... (PB, 1937, nr. 5, 88). Cf. mai sus *a lenevi*.

tolăni: *toată ziua tolănea* (VR, 30 Apr. 1934, 11); [bacia] *tolănesc pe lână* (Ins II, 2, 840). Cf. *a lenevi*, *a odihni* ș. a.

transborda: N. *transbordează dintr'un tren în altul* (ziarele). Aici avem, probabil, și un caz de creație verbală: dela *transbordare*, care cred că a existat înaintea verbului¹ și a fost simțit (din cauza finalei) ca infinitiv, s'a derivat *a transborda*.

traversa: *mă traversă strada* (VR, Ian. 1938, 78).

trezi: *deodată cu conștiința trezește și conflictul* (AL, 11 Iulie 1937, 6, 3). Cf. *a naște* de mai sus. Poate că autorul dă chiar acest sens lui *a trezi*.

țipa: *o țip pur și simplu* (CL, 9 Nov. 1935, 3, 6). Cf. *a răcni* și *a striga*, deja notate.

uita. Afară de faptul înregistrat cu alt prilej, care arată că acest verb apare din ce în ce mai des cu pronumele reflexiv de dativ și tinde astfel să capete o funcțiune medială, limba actuală mai cunoaște o întrebuintare foarte interesantă a lui tot ca reflexiv. Este vorba de pers. 4 imperativ. Alături de forma regulată *uitați-vă*, se aude la tot pasul, în vorbirea curentă (chiar a oamenilor culti), *uitați*. Am găsit-o și în limba scrisă, ceea ce dovedește marea ei răspândire: *ia uități-l mă* (NM 82); *băieți, uități pe Robescu* (Răzb 337). Se poate să avem o influență a sinonimului *a privi*, dar ipoteza ar merge cel mult pentru cei care se folosesc obișnuit de acest verb. Căci vorbirea populară și cea pur familiară nu cunosc pe *a privi* cu sensul lui *a se uita*. De aceea cred că explicația trebuie căutată aiurea, mai ales că *uitați!* pentru *uitați-vă!* are aerul unei formule aproape periferice. Punctul de plecare este, cu siguranță, *uite!* (și cu obiect direct: *uite-l!*, *uite-o!*), la care nu se mai simte existența pronumelui (< *uită-te!*).

¹ Ca termen tehnic în limbajul transporturilor (*cdlătorie* cu *transbordare*). Cf. frc. *transbordement*.

Persoanei II sing. „nereflexivă“ trebuie să-i corespundă o pers. II plur. tot nereflexivă, așa dar *uitați* (în loc de *uitați-vă*). Cu privire la amănuntele acestui proces psihologic sunt posibile unele interpretări pe care socot util să le enunț, indiferent dacă ele corespund sau nu realității. *Uitați-vă!* poate părea câteodată nepoliticos, din cauza caracterului prea imperativ (cf. situația profesorului în fața elevilor, a unui grad militar în fața trupei, etc.). Lăsarea la o parte a pronumelui atenuiază mult lipsa de politeță (reală sau presupusă), deși nu *-vă* singur dă formulei tonul imperativ. Această impresie va fi intervenind și altfel. Am spus că *uite* a rezultat din *uită-te*. Dar îl mai simt subiectele vorbitoare ca o formă a lui *uita*? Cred că majoritatea văd în el, mai degrabă, o interjecție, aș adăuga verbală (de felul lui *haide!*, plur. *haideți!*), aptă de a primi dezințele imperativului. *Uite!*, adresat unui partener cărui-a-i spunem *D-voastră*, este nepoliticos. Și atunci, îi dăm aspect flexionar de plural: *uitați!* (ca *haideți* dela *haide*). În această ipoteză, *uitați!* trebuie considerat ca un „derivat“ al lui *uite!*, nu ca o formă fără pronume a lui *uitați-vă!*

umbla: să le *umbli* [școlile] (Nastr 111). Cf. funcțiunea transitivă a lui *a alerga*, *a călători*, etc. și formula *a umbla drumurile*.

urî. Intocmai ca *a iubi* (v. mai sus), acest verb se întrebuințează cu sens perfectiv, momentan. Am notat, la întâmplare, un singur exemplu: temându-se că încordarea neîncetată o va îmbolnăvi, *Nadia îl urî* (AL, 13 Iunie 1937, 9, 4), dar oricine găsește, în opere literare mai ales, construcții similare.

vibra: cu mâinile *vibrând rugăciunea* (CL, 27 Iunie 1936, 6, 1).

vorbi: îi *place să vorbească artă, literatură, politică*, etc. Se spune și se scrie foarte des așa în loc de... *să vorbească despre*... Ne putem gândi și la *a vorbi multe (și de toate)*, etc, dar mai probabilă mi se pare influența frc. *parler affaires, littérature*, etc. (și *causer peinture*, etc.).

vrea: într'o lucrare școlastică, *cum se vrea manualul de față* (VR, Iunie 1939, 151). Aspectul pronominal al acestui verb ne întâmpină foarte des, mai ales cu un participiu trecut după el (v. mai departe paragraful despre „moduri“).

zbură: numeroșii pasageri *pe care i-am zburat* [vorbește un

aviator] (CL, 27 Iunie 1936, 7, 6). Cf. *a alerga, a călători, a umbla*, etc., înregistrate mai sus.

zgrîbuli: *câțiva golănași zgrîbuleau* din obișnuință (AL, 24 Maiu 1936, 3, 7). Influența sinonimului *a tremura*.

zvâcni: *această... însetare de a trăi și a birui, care-i zvâcnea până la plesnet arterele* (AN 148).

§ 2. Diverse construcții speciale. Intre cazurile care urmează și cele discutate în paragraful precedent nu există deosebiri prea mari. Unele din cele puse aici ar putea figura acolo, și invers. În consecință, acest paragraf trebuie socotit ca un fel de anexă a celui dinainte.

ajuta: *a ajutat discreditării* (JL, 17 Sept. 1939, 2, 1); *a ajutat mult răspândirii* prin declamarea la serbări (JL, 24 Sept. 1939, 2, 1). Și cu dativul persoanei: *o întâmplare ce i-a ajutat să treacă pragul* (ziările). În primele două cazuri, uzul tradițional recomandă construcția cu *la*, în ultimul, acuzativul. Răspândirea dativului stă în legătură și cu fenomenul discutat la pag. 280 urm., dar și cu influența germană (*jemandem helfen*). Trebuie arătat că *a ajuta cuiva* se spune și în vorbirea populară, dar nu în condiții ca acelea din citatele precedente. Mai întâiu, după dativ urmează totdeauna un determinativ (verbal sau circumstanțial): *îi ajut să prășească* sau *la prășit, la coasă*, etc. Afară de asta, nuanța semantică diferă, căci formula are sensul 'prășesc alături de el și pentru el'. Dimpotrivă, *ajut pe cineva* (absolut) sau *ajut pe cineva să meargă* însemnează 'îi dau ajutor, contribuie cu forțele sau mijloacele mele, pentru a-l pune în situația de a săvârși o acțiune (pe care n-o poate săvârși el însuși)'. Interesant este că fro. *aider* se construiește exact la fel ca verbul nostru din vorbirea neinfluențată de modele străine.

aplica: *deastădată scriitorul se aplică asupra unui material mai fragil* (frecvent în publicații periodice ș. a.). După fro. *s'appliquer à quelque chose?* Sau subț influența lui *a se apleca*, atât de asemănător, mai ales ca sunete? ¹ Sau, poate, datorită amândorora.

consta: *aici constă și rolul istoric...* (CL, 14 Sept. 1935, 6, 6). Contaminație între *aici stă...* și *în asta constă...*

fi. Imperfectul acestui verb se combină foarte des cu un conjunctiv în sintagme ca *era să cad, era să te lovești*, etc., care

¹ Printr'un fel de etimologie populară, care, în fond, este o etimologie... științifică, întru cât ambele verbe au aceeași origine.

au sensul fr. *j'ai failli tomber*, etc. M'am ocupat de această construcție și la „Morfologie”, arătând că auxiliarul, care, conform uzului, trebuie să-și păstreze neschimbată forma (*era*) la toate persoanele singularului și pluralului, apare astăzi la numeroși Români cu aspectele flexionare obișnuite, ca și cum acțiunea exprimată de verbul următor ar fi în funcțiune de subiectul ei. Iată câteva exemple din limba scrisă: *erau să fie cât pe ce concentrate* (Ins II, 3, 384); *erați odată să mă ucideți* (VR, Apr. 1938, 27); *erai să fii numit* (Cim 91). Aceasta dovedește o slăbire a simțului pentru raportul sintactic dintre cele două verbe și, în special, pentru caracterul impersonal al auxiliarului. Avem un fel de acord gramatical (de număr și persoană) prin atracție: aspectele morfologice ale verbului propriu zis „atrag” pe *era* precedent, făcându-l să-și modifice forma în concordanță cu ele. Să fi intervenit, în subsidiar, și o influență străină? N'ar fi exclus, dacă ținem seamă de faptul că fenomenul ne întâmpină și (poate mai ales) la oamenii culti.

ocupa. Insoțit de pronumele reflexiv, acest verb se construiește în două feluri din punctul de vedere al determinativului circumstanțial: *mă ocup cu literatura*, să zicem, însemnează 'am drept ocupație obișnuită literatura, sunt literat'; *mă ocup de literatură* 'studiez literatura (altora), sunt critic literar sau amator de literatură'. Prima formulă este decalcată după germ. *ich beschäftige mich mit etwas*, a doua după fr. *je m'occupe de quelque chose*. Această stare de lucruri începe să se modifice, în sensul că construcția cu *de* tinde să facă loc celeilalte, indiferent de nuanța semantică a verbului. Se impune să rezistăm la această tendință, care, dacă s'ar realiza definitiv, ar sărăci limba, făcând să dispară un mijloc de expresie precis și clar.

părea: *părea mai puțin de zece ani* (CL, 4 Ian. 1936, 4, 4). Influențat de *pare mai tânăr de 40 ani, mai bătrân de 50 ani*, etc., *pare mai bun decât este*, etc. Numai în asemenea condiții se poate omite verbul următor (*a fi, a avea* ș. a.).

preocupa: *preocupați cu problemele sociale* (VR, Iulie 1937, 105). Din cauza lui *a ocupa*, cu care seamănă bine și ca înțeles¹. Spre deosebire însă de acesta, *preocupa* se construiește într'un singur fel, și anume cu prepoz. *de* înaintea substantivului următor, conform prototipului francez *se préoccuper de quelque chose*.

¹ Mulți oameni le și confundă.

prostitua: silește lucrătoarele *să i se prostitueze* (CL, 29 Iunie 1935, 10, 5).

rata: *îmi rata orice altă activitate* (OC 12). Influențat de *a reuși*, opusul lui semantic? V. paragraful precedent.

răzbuna: *să-și răzbune astfel pe afurisitul* (AL, 12 Maiu 1935, 6, 7). Foarte frecventă forma pronominală, ca la *a râde* și *a uita*, discutate mai sus. Se poate spune că și acest verb tinde să capete, obișnuit, funcțiune mediallă.

trebui. La „Morfologie“ am înregistrat răspândirea tot mai mare a uzului potrivit căruia acest auxiliar de mod își schimbă forma după persoană și număr. Iată exemple: *ai trebui să-mi fi recunoscător* (AL, 27 Maiu 1934, 4, 2); *vom trebui mai departe...* (VR, Oct. 1934, 45); *pe care am trebui să i-o bănuim* (VR, Iulie-Aug. 1935, 75); *cum trebuiați să mergeți* (AL, 25 Aug. 1935, 7, 1); *am trebuð să ne gândim* (VR, Ian. 1936, 69); *am trebuit să facem* (Ins, 15 Ian. 1936, 59); *vom trebui...* (Ins, 15 Sept. 1936, 174); *noi am trebuit...; noi trebuiam...* (Ins, 15 Nov. 1936, 434); *aș trebui să-l scutur* (ibid. 451); tu și cei de-o seamă cu tine *ați trebui uciși* (CL, 20 Iulie 1937, 4, 3); *ai să trebuie* [sic!] *să te culci...* (Act 72); *trebuirăm să suportăm* (EL 254). Pe lângă influența străină, pe care am invocat-o acolo, vor fi intervenit și alte cauze. Printre ele, ceea ce am numit mai sus (s. v. *fi*) acord gramatical (sau flexionar) prin atracție: persoana și numărul formei verbului următor „atrag“ după ele și pe ale auxiliarului. De altfel a păstra nemodificat aspectul unui verb constituie o excepție care pare subiectului vorbitor curioasă, mai ales într'un caz ca acesta, când invariabilul *trebuie* este urmat de forme verbale perfect „regulate“. — După acest auxiliar de mod uzul cere un conjunctiv sau un participiu trecut. Dacă sunt mai multe verbe, ele trebuie să aibă toate aceeași formă, adică ori conjunctivul ori participiul. Prin urmare nu vom spune *ar trebui publicat în broșurică aparte și să fie distribuit* (Ins II, 3, 142), ci *ar trebui publicat și distribuit sau... să fie publicat și distribuit*. De asemenea ne vom feri să întrebuintăm prepoz. *de* înaintea participiului, cum fac numeroși Moldoveni (în special cei din nordul țării): *trebuie spus, va trebui făcut*, etc. nu *trebuie de spus, va trebui de făcut*, etc.¹

ține: aici mirosul *nu ține de putoare* (CL, 23 Iunie 1934, 5,

¹ Produs al contaminației lui *trebuie spus*, etc. cu *este de spus*, etc.

5). Construcția este destul de răspândită, chiar dacă n'am notat decât acest singur exemplu. De ex.: *atitudinea lui ține de prostie; explicațiile pe care le dă N. țin de poveste*, etc. Imitație după frc. *tenir de quelqu'un* (sau *de quelque chose*) 'a semăna cu cineva (sau cu ceva)'. Subt influența acestei formule s'a născut *a aparține + de: emoția în poezia lui aparține de cunoaștere* (VR, Dec. 1936, 37; cf. și pag. 39); *rezultatul va aparține de obscur, de alogic* (ibid. 42).

urma. După modelul germ. *jemandem folgen*, mulți Români construiesc acest verb cu dativul, chiar când obiectul e un nume de lucru: *urmez logicii; voiu urma principiilor stabilite*, etc. Uzul tradițional admite numai dativul persoanei, cu condiția ca verbul să aibă și un determinativ prepozițional, de pildă: *N. urmează lui M. la președinția consiliului de administrație*, deși acuzativul pare a fi preferat și în împrejurări de acestea. Sintaxa lui *a urma* seamănă destul de bine cu a lui *a ajuta* (v. mai sus).

§ 3. Moduri. Indicativul stă pentru infinitiv, de obicei în construcțiile introduse prin *înainte*: *înainte de-și părăsesc leagănele* (CL, 31 Aug. 1935, 5, 6); *înainte de a deschis ușa* (ibid. 6, 7); *înainte de ce putem găsi un răspuns* (VR, Sept.-Nov. 1936, 75); *înainte de s'au pus în mișcare* (IstA II, 64). Avem, de sigur, o influență străină, și anume germană (*bevor sie die Wiegen verlassen*, etc.), mai ales că autorii citați sunt ori Ardeleni (eventual Bucovineni) ori minoritari germanizanți. Este posibil să intervie, câteodată, și contaminația: *înainte de a părăsi + când părăsesc*. Oricare ar fi explicația, astfel de construcții sunt complet neromânești și de aceea trebuiesc evitate cu orice preț¹.

O situație diferită avem în cazuri ca acestea: *E posibil că va începe* (DA 305); *mi-am propus că de acum am să fiu liniștită* (OC 99), care, fără a fi străine de sistemul limbii noastre, nu pot fi acceptate, din cauză că-s greoaie. Primul stă pentru *poate că va începe* sau *e posibil să înceapă* și a rezultat din amestecul acestora două. În celălalt, *mi-am propus* a fost simțit de autor ca perfect sinonim cu *mi-am spus*.

Ar mai fi de amintit formula muntenească *trebuie că a venit*, care exprimă o nuanță deosebită de *trebuie să fi venit*, și de aceea n'o putem condamna: *trebuie că...* 'este probabil că..., presupun

¹ Vezi și ceva mai încolo, unde-i vorba despre conjunctiv.

că...'; *trebuie să...* mai conține ceva din sensul „imperativ“, de necesitate, al lui *a trebui*.

Mai des întâlnim *con j u n c t i v u l* substituit altor moduri¹. Indicativului: *îmi amintesc să fi cerut* (AL, 24 Iunie 1934, 5, 7); *a crezut să poată identifica* (Ins I, 1, 490); *caută... până să i se pară zădarnic* (AL, 15 Aug. 1937, 6, 4); *îmi face impresia să fie...* (VR, Dec. 1938, 116); *ne amintim să fi publicat* (CL, 5 Nov. 1939, 7, 5); *nu cumva zvonul să fi fost alimentat...?* (RFR, Apr. 1941, 186); *îmi amintesc să fi spus* (AMu 73); *mă bucuram să-i regăsesc* (IPA 41); *avea aerul să dojenească pe cineva* (ibid. 77). Deși puse împreună, aceste construcții nu seamănă toate în ce privește cauzele care le-au dat naștere. La cele mai multe avem a face cu influența aspectului lor negativ, unde conjunctivul este la locul lui: negația implică îndoială, nesiguranță, etc. din partea subiectului vorbitor, și conjunctivul este modul îndoielii, etc. De ex.: *nu-mi amintesc să fi cerut; n'a crezut să poată identifica; n'avea aerul să dojenească*, etc.² *Imi face impresia să fie* se datorește, cu siguranță, influenței lui *pare să fie* (despre care v. mai departe). Cred însă că s'au amestecat și modele străine, de pildă în cazul lui *a aminti, a crede* ș. a. Verbele corespunzătoare franțuzești cer după ele un infinitiv: *je me rappelle (d')avoir vu cela; je crois bien faire*. Și cum infinitivul este înlocuit la noi prin conjunctiv, imitarea construcțiilor franțuzești corespunzătoare a putut duce și ea la apariția acestui mod (pentru indicativ). De altfel frc. *croire* poate avea și un conjunctiv după el, în fraze negative și interogative: *je nè crois pas qu'il revienne; crois-tu qu'il revienne?* Oricum ar fi, se recomandă întrebuintarea indicativului, nu numai pentrucă îl cere sistemul lingvistic, ci și pentru altceva. Conjunctivul perfect este adesea echivoc, datorită faptului că-și păstrează

¹ Constatarea nu surprinde pe cei care-și amintesc că infinitivul, de pildă, a fost înlocuit, la noi, foarte des prin conjunctiv, că, prin urmare, acest mod și-a lărgit mult sfera de activitate.

² Sentimentul de îndoială, etc. a putut lucra și în cazul lui *nu cumva zvonul să fi...?*, măcar că aici era indicat viitorul II: *nu cumva zvonul va fi fost alimentat...?* Trebuie să contăm și cu intenții stilistice, adică retorice. Așa mi se pare că sunt de interpretat fraze ca următoarele: *nu cumva să atârne „puterea dramatică” și „semnificațiile psihologice”... de (puntea pe care...?)* (Azi, 15 Oct. 1939, 4, 2); *nu cumva să fie între categoria tehnică a estetului și cealaltă pur socială... o interpenetrație?* (ibid.). Aici conjunctivul este cerut (subiectiv vorbind) de întrebare, iar întrebarea e retorică. Intru cât nu așteaptă răspuns, autorul recurge la ea numai pentru ca expresia să fie mai viguroasă, mai de efect.

neschimbat aspectul morfologic la ambele numere și la toate persoanele. Astfel *îmi amintesc să fi cerut* poate fi interpretat în șase chipuri (bine înțeles, dacă contextul nu-i clar): *îmi amintesc să fi cerut eu, ... tu, ... el, ... noi, etc.* Iată un exemplu, foarte elocvent în acest sens, care arată că confuziile sunt posibile chiar cu prezentul conjunctivului: *Marta se rezemă de ușă. Ii era teamă să leșine, să cadă jos* (HYSt 338). Autorul vrea să spuie 'eroina se teme că va leșina', sau, dacă vrem să păstrăm modul incriminat, trebuie să introducem negația: *ii era teamă să nu leșine, să nu cadă jos.*

Câteodată uzul îngăduie și indicativul și conjunctivul, dar cu accepții diferite: *amenință că reclamă* 'proferă amenințări..., amenință cu o reclamație', alături de *amenință să cadă* 'este gata, în primejdie, etc. să cadă' (a doua formulă, după frec. *menacer de tomber*, cu infinitivul redat, ca de obicei la noi, prin conjunctiv). Dar și aici întâlnim amestecul celor două moduri (și anume conjunctivul pentru indicativ, adică tot influență străină): *amenință să se sinucidă* (AL, 3 Iunie 1936, 6, 45).

Mult mai obișnuit conjunctivul se substituie infinitivului, ceea ce nu surprinde, dat fiind că fenomenul s'a produs, într-o largă măsură, încă dela începuturile limbii noastre. Putem grupa faptele după verbul (sau alt cuvânt) care se construiește cu un conjunctiv următor. Avem, mai întâiu, cazul extrem de frecvent, cu tendința de a se generaliza, al lui *a părea*: *nu părea să nutrească simpatii* (CL, 22 Febr. 1936, 7, 3-5); *părea să fi inaugurat* (AL, 15 Martie 1936, 6, 3); *nu pare însă să dorească* (Ins II, 4, 219); *autorul pare să cunoască bine* (VR, Aug.-Sept. 1937, 75); *părea să aparție* obiectelor (OMD 197); *păreau să îngăimeze* (ibid. 294); *păreau să-l intereseze* (Cim 128); *nu părea să audă* (PBI 95); *congresul din Berlin părea să fie complet uitat* (EL 414). Explicația dată mai sus (pentru *îmi amintesc să...*) se potrivește și aici: pe de o parte influența construcțiilor negative (v. exemplele respective, care par oarecum „regulate“, în comparație cu cele afirmative), pe de alta modelele străine (frec. *sembler* cere un infinitiv, pe care noi suntem înclinați să-l redăm prin conjunctiv, iar *paraître*, în fraze negative, este urmat de un conjunctiv). Trebuie arătat numai că în multe din citatele făcute mai sus poate sta foarte bine și indicativul. Dar între *pare* + indic. și *pare* + conj. (adică infinitiv) există o deosebire semantică: cf. *pare că doarme* (= *parcă doarme*, cu *pare* + *că* aglutinați într'un fel de adverb)

'face impresia, are aparența unui om care doarme' (fără să doarmă totuși) și *pare a dormi* 'mi se pare, cred, bănuiesc, etc. că doarme'.

Tot în această grupă trebuie puse exemple în care conjunctivul atârnă de verbul *a pretinde*¹: *pretinde să fie științifică* (Ins, 1 Oct. 1936, 309); cei care *pretind să le reprezinte și să le apere* (VR, Dec. 1937, 77). Asemănarea lor cu *pare* + conj. constă și în faptul că, afară de conjunctiv (= infinitiv), poate sta (cu înțeles diferit) și indicativul: *pretinde că...* 'susține, afirmă, etc. că...', *pretinde să...* 'are pretenția, dorința, etc. să...'. Deci și aici conjunctivul (= infinitivul) dă construcției o nuanță subiectivă, de îndoială, adică de neexistență reală, materială, a acțiunii. Intrebuintarea unuia sau a altuia din aceste două moduri² depinde de intențiile subiectului vorbitor, care se văd din context. Și alte verbe sau locuțiuni verbale exprimând atitudini similare se construiesc la fel: *devoții credeau să fi câștigat cauza* (AL, 3 Apr. 1938, 10, 4); *recunoaște să fi descoperit* (CL, 4 Iulie 1936, 1, 1); din contră, *e încântată să privească* (AL, 12 Ian. 1936, 7, 1); *este foarte probabil să fie* aici izvorul (VR, Nov. 1934, 42), deși pretutindeni ar fi mai la locul lui indicativul decât infinitivul (și, evident, decât conjunctivul).

A doua grupă de construcții cu conjunctiv pentru infinitiv sunt cele temporale, introduse prin *înainte*: *înainte să treacă pragul* (AL, 12 Ian. 1936, 7, 1); *înainte să adorm* (Ins I, 1, 408); *înainte să termine* (VR, Ian. 1940, 50); *Dunărea, dinainte să pătrundă în România* (RFR, Martie 1941, 675). Poate rămânea și conjunctivul, dar numai precedat de *ca*: *înainte ca să treacă pragul*, etc. Totuși trebuie să preferăm, fără șovăire, infinitivul: *înainte de a trece pragul*, etc.³ (și să spunem *înainte de*, nu *dinainte de...*).

Cazuri izolate: *ca să se împotrivescă cu succes să fie molipsiți* (VR, 15 Apr. 1934, 69); *să fie oare o ironie... că această lucrare să fie una din cele mai alese...* (VR, Iulie-Aug. 1935, 107);

¹ Inrudit parecum, din punct de vedere semantic (prin atitudinea subiectivă a vorbitorului), cu *a părea*.

² Unul e indicativul, celălalt infinitivul (n u echivalentul lui, nepotrivit, conjunctivul).

³ Construcție temporală avem și în *Până când Reichstagul să fi hotărât ceva* (FL 275), numai că aici conjunctivul trebuie păstrat, cu condiția de a înlocui pe *până când* prin *până* și de a modifica puțin topica: *până să fi hotărât Reichstagul ceva*. Putem pune însă și viitorul II: *Până când... va fi hotărât...*

sunt cruzimi care fac să te îngrozească (CL, 4 Ian. 1936, 5, 5); nu poate fi de mirare... că apărătorii să fi vrut (Ins I, 1, 341). În unele din ele nu-i posibil să punem infinitivul pentru conjunctiv, chiar dacă acesta însuși este nepotrivit. Exemplele al doilea și al patrulea sunt, cu siguranță, traduceri sau imitații după modelele francezești, cu *que* + subjonctivul, a căror conjuncție a fost redată prin *să* în loc de *ca să*. Dar nici așa nu căpătăm construcții acceptabile. Trebuie să înlocuim conjunctivul prin indicativ: *să fie oare o ironie că această lucrare este...; nu poate fi de mirare că apărătorii au vrut*¹... Numai în primul citat conjunctivul stă pentru infinitiv: *ca să se împotrivescă... a fi molipsiți*. Cât despre *sunt cruzimi...*, avem un caz de stângăcie sintactică. Autorul a vrut să spuie sau *sunt cruzimi care nu fac decât să...* sau *sunt cruzimi care (te) fac să te îngrozești*².

Prilej de discuție bogată oferă infinitivul, care, în ciuda concurenței conjunctivului, se dovedește a fi foarte viguros în limba cultă, susținut fiind, fără nicio îndoială, de modele străine. Căci vorbirea populară și familiară preferă, în majoritatea cazurilor, conjunctivul.

Il găsim, mai întâiu, în locul altor moduri. Față de constatările și aprecierile făcute până aici, ne așteptăm ca infinitivul să se substituie, de preferință, conjunctivului. Așa și este. De ex.: *se mărginește de a registra* (CL, 11 Apr. 1936, 8, 2-3); *A. căuta a uita* paltonașul ei vechiu (VR, Sept.-Nov. 1936, 26-27); *visa de a se face* ofițer de marină (AL, 7 Nov. 1937, 3, 1); *îl pregătesc de a putea* suferi (AL, 6 Febr. 1938, 3, 3); *ești flămând de a te ridica* (Gor 263). Aproape pretutindeni avem a face cu imitarea fr. *in fin. + de* (sau *à*). Exemple numeroase de infinitiv pentru conjunctiv figurează printre cele date mai jos, unde se iau în considerație alte fapte privitoare la această formă verbală.

Infinitivul în locul indicativului: *nu se poate flata de a-i cunoaște* (VR, Aug.-Sept. 1937, 76); *la ce-i servește acum de a fi crezut* în inteligență (AL, 21 Nov. 1937, 16, 1); *foarte plictisită de a trebui* să îndeplinesc... (OC 116); *în noaptea de a fi cucerit* Bizanțul (PB, nr. 480, 5); în locul condiționalului: *face un gest*

¹ De aceea s'ar fi convenit să le discut în alineatul privitor la substituirea indicativului prin conjunctiv.

² Ar mai fi de remarcat formula destul de răspândită: *din nevoia să facă economie (...să se poarte bine, etc.)*, care-i produsul unei contaminări între *din nevoia de a face* ...și (*avea, simțea, etc.*) *nevoie să facă*...

ca de-a se repezi în urma lui (AL, 23 Dec. 1934, 8, 7)¹; în locul participiului prezent: *afectăm adesea de a lăuda* (AL, 3 Iunie 1934, 1, 4); *obosesc repede de a le urmări* (CL, 27 Iunie 1936, 4, 1); în locul imperativului: *a nu se murdări acest loc; a nu se pleca în afară; a se trage de mâner numai în caz de pericol*, etc. Acest fel de a vorbi a fost ridiculizat de Caragiale în schița *Țal*, se pare și cu succes practic, întru cât administrația căilor ferate, de pildă, a renunțat la infinitiv în asemenea cazuri. Deseori stă și pentru un substantiv, de fapt pentru un infinitiv lung substantivat, lucru firesc, care n'are nevoie de discuție: contribuția sa *consistând a descoperi* (AL, 17 Maiu 1936, 3, 7); *să se ocupe de a perfecționa lectura și înlătura analfabetismul* (AL, 2 Ian. 1938, 10, 4); *preocupându-se de a-și susține punctul de vedere* (VR, Dec. 1938, 184). V. și mai departe (exemple de infinitiv cu *în* sau *la* înainte).

Influența străină, care se simte în cele mai multe din citațele precedente, trebuie invocată și pentru explicarea prezenței lui *de* ca însoțitor al infinitivului, acolo unde acesta n'are nevoie de nicio prepoziție sau stă pentru conjunctiv.

Distingem două situații, după funcțiunea sintactică a infinitivului. a) Obiect, nume predicativ, etc.: *nu se mulțumește de a fi descoperit* și *de a o afirma* (CL, 10 Aug. 1935, 5, 3); *amenințată de a fi cucerită* (Ins III, 6, 128); *poporul este socotit de a fi incapabil* (VR, Iulie 1937, 45); *nu pot evita de a fi ceea ce sunt* (ibid. 82); *nu îndrăznește de a combate* (VR, Oct. 1937, 38); *evit de a-l privi în față* (VR, Dec. 1937, 69); *încumetându-se de a o talmăci* (AL, 18 Sept. 1938, 1, 1)². b) Subiect: *de a reconstrui... și de a găsi... este într'adevăr*, (VR, Iulie 1934, 43); *de a-i subvenționa pe agricultori... este iarăși o anomalie* (AL, 15 Iulie 1934, 9, 2); *de a alege din întreaga literatură..., îmi pare insuficient* (VR, Mart-Apr. 1935, 101); *e util de a o spune* (CL, 11 Apr. 1936, 8, 2-3); *e necesar de a organiza* (Ins II, 2, 672); *nimic nu era mai străin lui D. decât de a zugrăvi...* (Ins II, 3, 773); *mă interesează... de a ști* (Ins III, 6, 562); *de a se exprima bine... e posibil...* (Eminescu, ap. COp I, 175). Trebuie să mă opresc puțin asupra exemplelor de subt b), al căror infinitiv se află la începutul construc-

¹ Infinitivul poate rămânea, dar cu *spre* (sau *pentru*) înainte: *...ca spre a se repezi...* Totuși trebuie preferat condiționalul.

² Cf. și construcția, foarte frecventă, *sunt obligat de a motiva atitudinea mea, de a preciza*, etc.

ției. Apariția lor m'a surprins prin noutate, căci nu-mi amintesc să le fi întâlnit cu 15-20 ani în urmă, dar și prin ciudățenie, dacă pot spune așa: *de*, chiar când e simțit ca netrebuincios, pare mai puțin curios înaintea unui infinitiv din mijlocul sau dela sfârșitul frazei. Și aceasta, pentru că astfel de formule nu sunt necunoscute limbii noastre (bine înțeles, cu altă funcțiune, în special cu aceea de atribut: *nevoia de-a lupta, dorința de-a plăcea*, etc.). Surpriza mi-a fost mare și din altă cauză. Gândindu-mă, ca de obicei, la influența franceză, nu puteam găsi modelul acestei construcții, căci infinitivul cu valoare de subiect pus la începutul propoziției stă în franțuzește singur, fără nicio prepoziție. Ulterior am găsit, fără vreo intenție specială, două exemple care arată că este posibilă întrebuintarea acestui mod cu *de* înainte și atunci când el funcționează ca subiect și are poziție inițială: (parce qu'elle se rendait compte que) *d'être malheureuse l'empêchait de devenir un bon marchand de bois*¹; (autre chose est) *d'étudier les organes et le fonctionnement chez un animal*, (autre chose) *d'étudier la façon dont...*² Cred totuși că modelul trebuie căutat aiurea, și anume în limbile germană și engleză, unde *zu*, resp. *to* preced în mod obligator infinitivul, indiferent de funcțiunea și topica acestuia³. Do vadă, pentru influența germană, exemplul din Eminescu, apoi răspândirea construcției în special la Ardeleni. Pentru cea engleză ar vorbi prezența lui *to* la infinitiv în absolut toate împrejurările și faptul că unul din autorii noștri citați mai sus, care scrie regulat *de a* + infin. la începutul frazei (T. Cristureanu), a trăit, după cât știu, multă vreme în țările anglo-saxone⁴.

Și alte prepoziții întovărășesc modul aici în discuție. Una din ele, și anume *prin*, s'a încetățenit aproape definitiv după verbele *a începe, a sfârși*, etc.⁵: *autorul începe prin a-și expune planul; oratorul sfârșește prin a declara*, etc. După *fr. il commence par présenter..., il finit par déclarer*. Oricât de răspândită ar fi această construcție, ea continuă să fie simțită ca neromânească, mai ales că mulți dintre noi o evită, înlocuind-o cu participiul pre-

¹ Intr'un roman tradus din englezește.

² A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale* II, 34.

³ În nemțește *zu* se lasă destul de des la o parte, între altele, dinaintea infinitivului subiect, dar există cazuri, numeroase, când prepoziția apare tocmai la această funcțiune.

⁴ În *fără de a renunța* (Spm 88), *de merge* mai degrabă cu *fără* (cf. *fără de rost* alături de *fără rost, fără de lege — fără lege*, etc.).

⁵ Cf. *la urma urmei cedase prin a-l primi de confident* (Petr 259).

zent: *autorul începe expunându-și planul; oratorul sfârșește declarând...* Alt echivalent, și acesta preferabil, este o construcție substantivală: *începe cu expunerea...; sfârșește cu declarația...* etc.

Răspândit este și infinitivul cu *în*: *a se complăce în a trece* (AL, 24 Aug. 1935, 3, 5); *cel mai bun în a face aceste genuri de pelicule* (AL, 21 Sept. 1935, 6, 2); *s'au specializat în a demonstra* (CL, 5 Oct. 1935, 6, 3); *inteligenta se poate cheltui și în a administra bunurile temporale* (AL, 2 Febr. 1936, 3, 7); *au întârziat în a confirma* (CL, 25 Iulie 1936, 7, 2); *n'au făcut nicio dificultate în a-i acorda dreptul* (AL, 21 Febr. 1937, 15, 1); *nu este scrupulos în a respecta* (AL, 28 Aug. 1938, 2, 5); *eforturile regisorului în a face pe interpret* (AL, 2 Oct. 1938, 2, 4); *un paradox în a spune* (Nastr 15); *găsind o voluptate în a se ațâța* (Cr 145). Punctul de plecare pentru această formulă, care se extinde, în ciuda aspectului ei cam ciudat, este, cred, echivalența sintactică și semantică dintre infinitiv (forma substantivală a verbului) și substantivul corespunzător (infinitivul lung al aceluiași verb sau un derivat dela tema acestuia). De aceea deseori putem (și chiar trebuie) să înlocuim pe *în* + infin. prin *în* + subst.: *s'au specializat în a demonstra* — *...în demonstrarea...*; *se poate cheltui și în a administra* — *...în administrarea...*; *nu este scrupulos în a respecta* — *...în respectarea, etc.*

La fel de neromânească și de condamnabilă este construcția *la* + infin. (în condiții sintactice foarte asemănătoare cu cele arătate chiar acum): *merge până la a se contesta* (CL, 17 Aug. 1935, 6, 2); *nu are drept la avere, la libertate și nici la a profita de împrejurări* (AL, 19 Iunie 1938, 4, 3); *aplică neconținut atenția la a distinge* (VR, Maiu 1940, 126). Observațiile făcute cu privire la *în* + infin. se potrivesc și aici. Exemplul al doilea arată clar cum se poate întinde prepoziția dela substantiv la infinitiv: *drept la avere, la libertate și la a profita!*

În timpul din urmă apare insistent *pentru* + infin.: *le știu pe din afară, pentru a le fi auzit de 2000 ori pe zi* (AL, 28 Apr. 1935, 10, 3); *pentru a alege Lorena încă însemna o dezrădăcinare* (CL, Nov. 1935, 4, 4); *trebuie să fim recunoscători pentru a nu fi eșuat și pentru, implicat, a nu fi compromis...* (AL, 13 Febr. 1938, 17, 4); *cere iertare nu pentru a fi călcat regulile, ci pentru a nu fi reușit...* (AL, 21 Aug. 1938, 2, 5); *părerea care, pentru a avea mare circulație, nu implică neapărat și o bază de adevăr* (Azi,

30 Iunie 1940, 4, 1); a fost împuşcat, *pentru a nu fi făcut...* (IstA II, 169), etc. Este imitația, prin nimic justificată, a construcției franțuzești corespunzătoare, de ex.: *pour être riche il n'en est pas moins malheureux*. În românește, formula are un sens mai degrabă cauzal (cu nuanță concesivă uneori), așa că echivalentul ei obișnuit va fi *pentru că* + indicativul (altădată *deși*, cf. ultimul exemplu).¹

Fiind o formă verbală impersonală, infinitivul nu poate avea subiect. Cu toate acestea îl întâlnim când și când construit la fel cu celelalte moduri: *dar a împune noi* poetului idealul nostru (JL, 2 Iulie 1939, 2, 3). Prezența lui *noi* este, din punct de vedere strict gramatical, de prisos, ba chiar o „greșală“, chiar dacă n'o simțim astfel (din cauza sinonimiei sintactice perfecte cu *dar ca să împunem noi...*). Atunci de ce l-a pus autorul? Pentru contrastul, care trebuia subliniat, dintre „noi“ (cititorii, etc.) și poet.

Din nevoia de a „scurta“ expresia se întrebuintează două sau mai multe infinitive după același auxiliar de mod, fără repetarea acestuia: *poate socoti* aceste strofe ca proză curată și atribui efectul artistic indiscutabil metricii savante (AL, 5 Iunie 1938, 5, 2); *nu putuse vedea nimic, înțelege nimic și nici închipui* (Răd I, 261); *va uleia* cuvintele neadevărate și *da alintare* tomului cerșetor (ibid. 339); *până sunt conștient și-mi voi putea explica* faptele, *judeca*, nu sunt nebun (Petr 235). Asemenea construcții sunt și neromânești și confuze: infinitivele (dela al doilea încolo) pierd legătura cu auxiliarul și din această cauză pot fi confundate cu alte forme verbale (indicativul prezent, imperfectul sau perfectul simplu, după caz), mai ales că nu-i posibil să aibă *a* (*a putea* nu cere prezența acestei prepoziții înaintea infinitivului). Dar chiar când construcția permite repetarea lui *a* se preferă omiterea lui, iarăși în dauna clarității: *pentru a servi* cetățenilor și *satisface* anumite interese (AL, 7, Febr. 1937, 2, 4)².

Deoarece infinitivul și conjunctivul sunt, în general, perfect echivalente, se întâmplă ca pe lângă același cuvânt sau aceeași locuțiune să stea un infinitiv și apoi un conjunctiv: femeia are prea puține șanse de a-și câștiga pâinea și să ajungă la situații

¹ În citatul penultim, construcția incriminată (... *pentru a avea mare circulație...*) este absolut echivocă: autorul a vrut să spună... *pentru că are mare circulație...*, iar, de fapt, el spune... *cu scopul de a avea mare circulație...*.

² Exemple mai numeroase dau în cap. „Elipse“.

(AL, 9 Oct. 1938, 2, 5). Nu trebuie să procedăm așa, în nicio împrejurare, ci vom pune pretutindeni ori numai un mod ori numai pe celălalt.

Și participiul (e vorba de cel trecut) pare a se bucura astăzi de o circulație mai largă decât înainte. O particularitate caracteristică pentru stilul pe care l-aș putea numi dinamic, atât de agreat, mai cu seamă de tineri, este combinarea participiului trecut cu forma pronominală a unor verbe ca *a cere*, *a se cuveni*, *a vrea*, etc., având sensul lui *a trebui*. Astfel, în loc de *această problemă trebuie cercetată serios* se spune *această problemă se cere* (sau *se vrea*, *se cuvine*, etc.). *serios cercetată*. Formula a prins foarte repede, fiindcă prezintă avantaje stilistice. În primul rând, subiectul (de obicei nume de lucru) căruia i se dă drept predicat o locuțiune verbală reflexivă este asimilat cu o ființă, așa dar 'personificat' (ca în operele poetice). Afară de asta, legarea directă a participiului de verbul precedent (fără intermediul lui *a fi*: *se vrea admirată* pentru *vrea să fie admirată*) mărește vigoarea construcției, adică expresivitatea ei. Dau toate exemplele culese de mine: pantofi care *se cer pingeluiși* (AL, 7 Apr. 1935, 7, 1); doruri ce *se năzuiesc împlinite* (CL, 9 Iunie 1935, 3, 6); certificatul care *se cerea autentificat* (CL, 25 Maiu 1935, 2, 3); aceste cuvinte *se cer cu tărie rostite* (VR, Maiu-Iunie 1935, 45); onorata burghezie *se vrea stimată* ca atare (CL, 3 Aug. 1935, 7, 5); trăsnete care *se cer, plesnite* (AL, 27 Oct. 1935, 3, 3); care *se vor trezite* (VR, Febr.-Martie 1936, 43); un lucru care *se impune relevant* (AL, 19 Apr. 1936, 1, 1); banalitățile *se cer îmbrăcate* în zvârooliri impresionante (Ins II, 4, 511); *se cuvine* așa fel construită (ibid. 591); interese care *nu se vreau amenințate* (Ins II, 3, 780-1); *se cuvine acompaniată* de toba mare (Ins III, 5, 340); *s'ar fi cuvenit neted dezaprobată* (RFR, Febr. 1937, 386); *se cuvine citită* în întregime (VR, Martie 1939, 159); care *se merită analizat* (VR, Nov. 1939, 10); materiile care *se cer cunoscute* (Act 91); *se voia mai respectată* (Petr 204); toate *se cereau ascultate și înțelese* (DO 223)¹. Să se compare și exemple ca acestea: celor *ce-și vor formată* individualitatea artistică (AL, 25 Oct. 1936, 3, 3); *ariviști care*

¹ După modelul participiilor, cu care sunt echivalente din punct de vedere sintactic, se construiesc așa (mult mai rar însă) și adjectivele (sau locuțiunile adjectivale): *se voia darnic* (Act 26); *...se vreau mai dihai decât sunt* (Ins II, 2, 607).

voiau transplantate în Rusia moravurile occidentale (CL, 28 Martie 1936, 6, 2); *o vor atașată* idealului (CL, 3 Aug. 1935, 7, 5); *care se cer să fie repetate* (BPed 180), apoi *se voia darnic* (v. mai jos, nota), despre care putem presupune că reprezintă, într'un mod sau altul, treceri dela uzul tradițional la inovația actuală. Penultimul (*se cer să fie repetate*) arată lămurit, deși numai parțial, una din căile pe care s'a putut ajunge la formula în discuție, și adică printr'o contaminație (între *se cere să fie repetate* 'umea, rațiunea, etc. cere...' și *[ele] cer să fie repetate*), combinată ulterior cu o „scurtare“ a vorbei¹.

Asemănătoare, în multe privințe, cu cazurile de mai sus sunt acelea în care participiul trecut atârnă de verbul *a merita*²: o problemă care *merită dezbătută* (AL, 30 Sept. 1934, 8, 5); memoria lui Chendi *ar merita reîmprospătată* (AL, 28 Iulie 1935, 10, 1); *merită pomenit* numele (CL, 31 Aug. 1935, 4, 4). Și N. Iorga scria așa (*ar merita împrospătate*).

Această formă verbală apare adesea cu *de* înainte. Câteodată după *a merita*: *merită de relevat* Neumark (VR, Iulie 1934, 95), sau după *a urma*: să spună tot ce știe și ce *urmează de sus* (Ins II, 3, 236), de obicei după *a trebui*: *trebuie de răspuns* (CL, 21 Sept. 1935, 2, 4); *trebuie de arătat* (CL, 28 Dec. 1935, 6, 1) și după *a da*: *i se dădu de înțeleș* (VR, Ian. 1936, 59); *domnul dădu de înțeleș* (AL, 8 Martie 1936, 6, 5); în fine *dă de înțeleș* (EL 387). Astfel de construcții nu se explică pretutindeni în același chip. La *a trebui* avem a face, cum am mai arătat în altă parte, cu o contaminație: *trebuie spus + este de spus* (cf. *nu este de mirat*, CR-M 10), care se întâlnește obișnuit la Moldoveni. Cât despre *a da*, întrebuintarea participiului cu *de* este consacrată în *dă de bănuș*, *dă de gândit*, etc. Acestea au influențat asupra lui *dă a înțelege*, transformându-l în *dă de înțeleș*. Pentru celelalte *trebuie* să admitem tot încrucișări de formule mai mult ori mai puțin înrudite semantic (de obicei intervine ideea 'necesității'). Oricum

¹ Nu știu dacă și în ce măsură va fi influențat frc. *se vouloir + infin.* (*la question se veut discuter sérieusement*, etc.). Date fiind slabele și puținle atingeri semantice ale participiului cu infinitivul, sunt dispus să cred că construcția franțuzească n'are amestec în producerea fenomenului nostru, chiar dacă în construcții ca *a se lăsa intimidat*, etc. participiul nostru corespunde unui infinitiv franțuzesc (*se laisser intimider*).

² Cf., în lista precedentă, *care se merită analizat*, cu poziție mijlocie între *se vrea*, *se cere*, etc. *analizat* și cele următoare.

ar fi, se impune evitarea lor, chiar a lui *trebuie de*, în ciuda răspândirii ei atât de largi.

Altă situație are participiul trecut care însoțește pe *a deveni*: biblioteca *deveni frecventată* (VR, Apr.-Maiu 1936, 72); ele *devin robite* economicește (VR, Dec. 1936, 72). Aici avem un fel de construcție pasivă, cu sens continuu sau durativ, dacă pot spune așa: între *fu frecventată* și *deveni frecventată* există o deosebire de durată a acțiunii (momentană în primul caz, 'prelungită' în al doilea). Asimilare a participiului trecut cu adjectivul (cf. *deveni mare, frumos*, etc.)? Influență din partea „sinonimului“ *a ajunge*, care se întrebuițează cu un participiu după el (prin lăsarea la o parte a lui *a fi*: *biblioteca ajunsese frecventată* < *ajunsese a fi* sau *să fie frecventată*)? Greu de răspuns. Cf. și *vine* + part., foarte des în vorbirea populară și familiară (mai ales muntească, dacă nu mă înșel): *haina vine tivită dublu pe margine*, etc.

Despre alte moduri nu este nimic deosebit de înregistrat. Doar greșeli de corespondență ca în exemplele acestea: *Capitala ar fi la înălțime, dacă vom grăbi* (VR, Nov.-Dec. 1934, 465); *dacă am privi..., vom vedea* (CL, 9 Nov. 1935, 7, 4). Tot condițional *trebuie* și în partea a doua a acestor fraze, căci avem construcții ipotetice.

§ 4 Timpuri. Fapte puține, și mai toate ar putea figura în paragraful „corespondența timpurilor“. Cel mai interesant este întrebuițarea imperfectului în locul prezentului. Legătura dintre ele o face ideea de durată: amândouă arată acțiuni 'neterminate', care durează (în momentul povestirii, prezentul, în trecut, imperfectul). De aici izvorăște posibilitatea, deci primejdia de a le confunda. Există anumite formule, de obicei cu valoare generală, al căror verb stă totdeauna la prezent, indiferent de aspectul temporal al celorlalte verbe din frază, de pildă: *în ce privește..., este drept (știut, constatat, etc.)* ș. a. Iată exemple care nu respectă acest uz (din cauza timpului celorlalte verbe):... aceasta *în ce privea ochiul* (CL, 7 Martie 1936, 4, 1); *a cunoscut în tot ceea ce privea* (Hr I, 480); *o înțelegea pe Ana în ce privea gustul* (Răd I, 16); *Nory se exalta, devenea romantică, în ce privea Dia* (ibid. 60); *provincie care, întru cât privea pe Români, n'avea decât o singură clasă socială* (CIst 447); *în ceea ce priveau* [sic!] trebu-

rile interne (IC 77) ¹, etc.; *era drept* că baba îl încurcase (Răd I, 430) ²; *i se părea că ținea* isonul (AL, 6 Iunie 1937, 7, 1) ³; și *se întreba* pe unde se afla acum Otilia, ce făcea, ce gândea (EO II, 61) ⁴; personalitatea nu se putea să nu-l fi atras pe E. I. (AL, 23 Iunie 1935, 4, 6) ⁵, etc.

În alte cazuri este vorba pur și simplu de greșeli sau, ceea ce-i aproape același lucru, de nerespectarea corespondenței timpurilor, care se datorește unei înțelegeri false a raportului cronologic dintre acțiunile respective. De pildă: *cred că nu sunt* eronat, *când voi considera* (VR, Oct. 1934, 39); *când vom vorbi* de dinamismul unei frontiere, *'nu trebuie să înțelegem* (VR, Nov.-Dec. 1934, 70); inventarea civilizației *a fost datorită* nu atât unor persoane dotate... (Ins I, 1, 385); înviorarea pieței *a fost datorită*, în primul rând... (VR, Sept.-Nov. 1936, 96) ⁶; deși *nu s'a fost realizat* tot ce se putea realiza (AL, 5 Sept. 1937, 14, 1) ⁷; Mayerling, unde *se omorî* arhiducele, *a fost*, cu câțiva ani în urmă, teatrul dragostei lui H. W. (AL, 3 Apr. 1938, 13, 3) ⁸; *de ce-or vorbi* unii oameni așa de mult? (AL, 5 Sept. 1937, 7, 3) ⁹.

CAP. VI: ADVERBUL.

Inovațiile privitoare la această parte de vorbire sunt, mai totdeauna, de natură semantică și funcțională. Nu găsim creații propriu zise, ci aproape numai uzuri deosebite ale adverbilor curent folosite de toată lumea. Ca de obicei, ele sunt, în parte, produsul unor influențe străine: după modelul sinonimelor franțuzești, nemțești, etc., cuvintele românești corespunzătoare apar cu

¹ „Inovația” e mult mai frecventă decât rezultă din citatele mele.

² Trebuie este drept...

³ I se părea că ține...

⁴ Adv. acum cere prezentul, care se impune, de altfel, și fără el.

⁵ Trebuie ori ...nu se poate să nu-l fi atras ori ...nu se putea să nu-l atragă. Exemplul ne arată că fenomenul este, de fapt, produsul unei atracții, un fel de acord temporal între verbele celor două propoziții.

⁶ Avem o contaminație între *este datorită* (mai bine, *se datorește*) și *a fost provocată, determinată*, etc.

⁷ Autorul cunoaște mai-mult-ca-perfectul compus numai din auzite, de aceea nu știe să-l mânuiască.

⁸ În loc de *omorî* trebuie *s'a omorît* (ori *se omorise*).

⁹ Aici este mai degrabă o inadvertență modală: (v)or vorbi în loc de (v)or fi vorbind. Autorul a crezut că „prezentul” corespunzător prezumtivului sau potențialului trecut (v)or fi vorbit (ca formă, viitor II sau viitor perfect), este (v)or vorbi (viitor I sau viitor prezent).

funcțiuni nouă, necunoscute mai înainte. De cele mai multe ori însă avem a face cu abateri voi te dela normele tradiționale sau cu simple neglijențe individuale, așa dar, într'o anumită măsură, cu fapte de stil, care se pot totuși generaliza ori măcar răspândi la un mare număr de subiecte vorbitoare, cum vom constata adesea.

abia (și *deabia*). Foarte frecvent în vremea din urmă, având sensuri identice sau foarte asemănătoare cu ale lui *atunci*, *tocmai*, *tocmai atunci*, etc. Exemple: când mă văd, în sfârșit, servită, achit, îmi dă pachetul cu un „să-l purtați sănătoasă“ și... *plec deabia păcălită* (AL, 23 Iunie 1935, 4, 5); mă odihnesc, pe urmă vin jos să mănânc și după *aceea abia mă culc cum se cade* (AL, 25 Aug. 1935, 7, 6); când îți strângi puțină energie..., *te năpădesc deabia fel de fel de gânduri* cicălitoare (ibid. 7, 1); *de unde abia a pornit conflictul* (Ins I, 1, 600); *acum abia era încurcată și rușinată* (VR, Febr.-Martie 1936, 46); adevăratul export de capital *își așteaptă deabia momentul* (VR, Aug. 1938, 106); puternic sunt eu și *am să devin d'abia d'acum încolo și mai puternic* (Ins, Aug. 1939, 307); asemenea temeri *ar trebui abia să-l hotărască* (Azi, 24 Martie 1940, 2, 2); excitându-l [intestinul], *abia exasperăm sistemul nervos* (într'o publicație medicală); când colo, *seara deabia s'a mărit* (ȚB 148), etc. Numai în foarte puține din citatele acestea adverbul nostru are un înțeles asemănător cu cel acceptat de toți Românii, pe când în marea lor majoritate el însemnează cu totul altceva, câteodată chiar contrariul. Avem pretutindeni influența germ. *erst* și *gerade*, primul cu nuanță mai mult temporală¹, celălalt pur modal². Astfel *acum abia era încurcată* este germ. *jetzt erst war sie verlegen...*; ... *de unde abia a pornit conflictul* = germ. *wo der Konflikt gerade ausgebrochen ist*, etc. Cred că fenomenul s'a ivit în vorbirea Evreilor de limbă germană, și prin ei (în calitate de gazetari) a găsit acces și la Români. Inovația trebuie combătută, fiindcă nu-i necesară.

aici... aici (pentru *aci... aci*): *aici în proză, aici în versuri* (Ins II, 4, 4); *aici un domn, aici o doamnă* (Cim 306). *Aici* își păstrează, în toate împrejurările, sensul strict local, pe când *aci... aci* (eventual *ici... ici*) are o nuanță temporală (*când... când*), apoi, și mai ales, exprimă repetiția (cu aspect, secundar, de opoziție).

altcum (în loc de *altfel*): *este o problemă altcum complexă*

¹ Traductibil în românește prin *atunci, tocmai atunci*.

² Echivalentul românescului *tocmai*.

decât aceea... (VR, Oct. 1937, 101)¹; în opera sa de altcum foarte meritorie (Ins, Apr. 1939, 107); fiindcă altcum ar fi fost subliniate (Ins, Iunie 1939, 577). Ardelenism. Cf. și altunde pentru în altă parte, aiurea.

altfel. Un număr de publiciști, în frunte cu Cez. Petreștu, întrebuințează des acest cuvânt (și sub forma *în alt fel* sau *într'altfel*) cu un adjectiv (eventual cu un adverb) după el, prin urmare cu un sens diferit de cel consacrat și în același timp complect necunoscut, ba chiar străin de tradiția noastră lingvistică²: o cercetare a acestei mărețe și bogate personalități..., *altfel impunătoare și pasionat de interesantă decât* au creat-o (AL, 21 Iulie 1935, 2, 7); o problemă *cu totul altfel grea* (VR, Ian.-Martie 1937, 18); o vorbire *altfel moldovenească și țărănească decât* a lui Creangă (AL, 13 Martie 1938, 3, 1); o altă Vienă *într'altfel dragă* (CS 58); *un glas altfel plângăreț* (ibid. 210); *era altceva, altfel învăluitor* (Luc 250); *alți ochi, altfel dragi* (ibid. 295); *dar altfel străini* (ibid. 336); *cu privirea într'altfel răscolitoare* (ibid. 412); viața i-a rezervat Ginei *altceva, altfel hotărîtor* (DO 12); schimbarea era *mai adâncă și altfel neprevăzută* (ibid. 165)³. Este imitația fr. *autrement* + adj. (sau adv.), cu valoare de comparativ, pe care însă rom. *altfel* n'o redă nici pe departe, din cauza sensului curent, atât de deosebit: *ceci est autrement important* 'aceasta este mult mai important'. — Altă particularitate a acestui adverb este următoarea. Fiind simțit ca cuvânt compus din *alt* și subst. *fel*, apare de multe ori 'analizat', adică desfăcut în elementele lui alcătuitoare și tratat ca o sintagmă propriu zisă (datorită și influenței lui *chip* sau *mod*⁴, sinonime ale lui *fel*): ce face să se întâmple așa și *nu în alt fel?* (VR, 30 Iunie 1934, 62); *în alt fel se izolează* de mediu (CL, 3 Aug. 1935, 5, 2); *ea înșela în alt fel* (VR, Febr. 1939, 22); *mi s'au înfățișat în alt fel* (1907 I, 330). Am scris pretutindeni substantivul separat de nedefinit, ceea ce nu face niciunul din autorii citați. Aceasta dovedește că, pentru ei, *altfel* precedat de *în* este perfect identic cu *altfel* singur, că, adică, acest cuvânt rămâne tot compus și, deci, tot adverb. Urmează că prezența lui *în* este inutilă, și tot așa inovația ca atare.

¹ Pentru sensul lui *altcum*, cf. cele spuse s. v. *altfel*.

² Câteodată stă înaintea unei construcții comparative, introdusă prin *decât* (sau *ca*).

³ Cf. și *este o problemă altcum complexă...*, notat ceva mai sus.

⁴ Eventual a lui *gen, specie, etc.*

Poate că, de fapt, nu 'analiza' lui *altfel* a dus la această nouă formulă, ci „slăbiciunea“ multor contemporani de-ai noștri, care preferă (nu văd pentru ce) variantele cu *în*, mai greoaie (și mai puțin eufonice), ale unor adverbe ca: *contra, deajuns, destul, totdeauna*, etc. (cf. și prepoz. *înspre* pentru *spre*).

așa. Urmat de un adjectiv sau adverb, apare foarte des (mai ales în vorbirea femeilor) fără *de* după el: *erau așa frumoși, încât...* (AL, 7 Iulie 1935, 4, 1). Punctul de plecare va fi fost construcția exclamativă: *era așa frumos!*, care trebuie însă și ea să aibă prepoziția înaintea adjectivului sau adverbului.

atât... dar și (pentru... *cât și*): *atât admirația, dar și faptul...* (VR, Sept.-Nov. 1936, 5); *atât prin ridicolul lor, dar și prin...* (Ins II, 3, 893); *atât de legile de fier ale sistemului potrivit, dar și de cele...* (Ins III, 5, 153). Contaminație, care trebuie condamnată, între *atât...*, *cât...* și *nu numai...*, (*ci*) *dar și*. Căci se poate spune, la fel de bine și cu același înțeles, *atât admirația, cât și...*; *nu numai admirația, (ci) dar și...* Dacă *atât* este precedat de o prepoziție (*cu, pe, etc.*), *cât* va avea și el înaintea lui aceeași prepoziție. Așadar nu vom spune *pe atât de așteptată, cât de fericită* (Cr 91), ci... *pe cât de fericită*. Alt caz, și mai criticabil, avem în: *era atât mai puternic decât ei, că toți...* (CL, 9 Nov. 1935, 1, 2), care-i produsul unei confuzii între *atât de puternic...*, *că...* și *mai puternic... decât...*

ca. Apare în locul altor cuvinte sau de prisos. a) În locul lui *cu*: *ca titlu de curiozitate* (AL, 11 Oct. 1936, 2, 1); *vi le trimet ca titlu de recunoștință* (Ins I, 2, 519)¹. Amestec între *cu titlu de...* și *ca...* (în vorbirea familiară se spune chiar și *ca o curiozitate*). b) În locul lui *decât* (după un comparativ): acest diferend este *mai important ca cel* al Pocuției (VR, Apr.-Maiu 1937, 43); *a fost mai mult ca toate...* (ibid. 79)². c) În locul lui *pentru* (sau *de*): *ca ce se indignează?* (CL, 4 Ian. 1936, 2, 7). Foarte frecvent în limbajul familiar muntenesc, cu valoare stilistică (peiorativă)³. Poate că adverbul în discuție are sensul lui 'în calitate de': *ca ce*

¹ Cf. și aici mai sus, la „Stilistică“ s. v. *titlu*.

² Vezi și cele spuse la pag. 294-5. Poate că tot aici trebuie pus exemplul următor: *de niciun privilegiu în plus nu se bucură minereul din România ca cel alzacian* (CL, 4 Ian. 1936, 7), unde *ca* = *decât* ar fi cerut de (*în plus*). Dar mai probabil pare că adverbul nostru stă pentru *față de, în comparație cu...*

³ Cf. și *pă ce* (aproape vulgar), de ex. *pă ce răzi tu de mine?*

se indignează? = în ce calitate se indignează? — De prisos stă *ca* mai cu seamă după verbul *a numi*: *să-l numească ca măturător* (CL, 20 Iulie 1935, 4, 1); *l-am ales de șapte ori ca deputat* (VR, Ian.-Martie 1937, 43)¹. Extrem de răspândit. Caracteristic pentru vorbirea semicultă și populară², chiar dacă ne întâmpină și la... academicieni sau profesori universitari. — *Ca și când* este nepotrivit într'o construcție de felul acesteia: *am aceeași senzație ca și când observ* (AL, 27 Dec. 1936, 10, 1-7). Prezența lui *și* se explică, probabil, prin nevoia autorului de a evita cacofonia, care putea fi însă evitată, mult mai... avantajos, prin introducerea lui *atunci*: *...ca atunci când...*

cât. Apare în diverse formule, care, cel puțin parțial, reprezintă adevărate inovații. Urmat de *mai* + adj. (sau adv.), are valoarea unui fel de superlativ (absolut): îi trecu prin minte *un cuvânt cât mai jignitor* cu care să-l poată răni (Petr 230); *zise cu o cât mai precisă intonație* (ibid. 232). Foarte răspândit, chiar dacă citatele mele nu-s prea numeroase. Originea acestei construcții trebuie căutată în exemple ca următoarele: *căuta să-i placă cât mai mult, ...să impresioneze pe ascultători cât mai adânc, etc.*, unde *cât mai...* însemnează 'cât putu mai mult, etc.', deci 'maximum de...' — O sintagmă asemănătoare este *cât de* + adj. (sau adv.): veți avea *o cât de palidă imagine* (CL, 5 Oct. 1935, 3, 2); să încercăm *o analiză cât de sumară* (CL, 18 Iulie 1936, 6, 3); lipsa *unei cât de vagi teorii* (AL, 10 Ian. 1937, 2, 6); nevoia *unei cât de neînsemnate vacanțe* (AL, 17 Ian. 1937, 7, 7). Și mai frecventă decât precedentă, cu care se înrudește chiar semantic: *cât de palidă* însemnează foarte puțin palidă³. S'a pornit dela construcțiile cu sens concesiv: să aibă și el *o casă cât de modestă* (numai să fie a lui); să-și dea și ei măcar *cât de puțină osteneală...*, etc. Cf. și *cât de cât, cât(uși) de puțin*, etc. — Având altă accepție și fiind întrebuințat exclusiv de Munteni, *cât mai* poate precede și un substantiv: *câtă mai vorbăria, tată!* (BP, nr. 486, 169). În limbajul familiar se bucură de mare circulație. La Buzău *cât* are totdeauna forma *câta*, indiferent de genul substantivului (*câta mai*

¹ Să se adauge *nu poți intitula o mișcare ca ortodoxistă* (VR, Febr.-Martie 1936, 126).

² Cf. *ca ce ești acolo?* pentru *ce ești acolo?* 'ce slujbă ai acolo?' Despre prezența de prisos *ca* înaintea conjunctivului, v. cap. „Conjunctia”.

³ Adjectivele sau adverbele respective exprimă, de obicei, noțiuni 'minore' (puținătate, neînsemnătate, modestie, etc.).

băiatul!). S'a născut, probabil, prin încrucișarea lui *câtă vorbărie*, etc. cu *ce mai vorbărie*, etc., ambele exclamative și sinonime.

cătuși de puțin 'de loc': din cauza ținutei sale narative și *cătuși de puțin oratorice* (VR, Mart-Apr. 1935, 23); cuvinte de mare bun simț, *cătuși de puțin jignitoare* (AL, 11 Sept. 1938, 2, 6). Răspândit, dela construcții negative: *n'am vrut cătuși de puțin să-l jignesc*, etc.

cum, comparativ, construit la fel cu *ca*, adică fără verb după el: le debarcă în snobism..., *cum pe altele în deboșă* (CL, 9 Iunie 1934, 9, 1); mă'nchid, *cum melcul în chilii oculte* (AL, 4 Apr. 1937, 16, 2); eliminând unele piedici, *cum de pildă Acoperemântul Maicii Domnului* (Ins III, 7, 357); se anunță publicarea unor piese excepționale, *cum de pildă „Bunavestire“* (AL, 4 Dec. 1938, 4, 2); fără să simțim, *cum creșterea firului de iarbă* (JL, 18 Iunie 1939, 2, 4); *cum odinioară cu prințul Raul* (DA 186); *cum de vale* (Răd I, 81); de care-s plin *cum apele de lună* (PTA 72); Neobișnuit de des¹. În ciuda răspândirii ei, nu consider acceptabilă această construcție, care va fi datorând ceva și influențelor străine (fre. *comme*, germ. *wie*), nu numai sinonimului rom. *ca*.

curând. Se confundă, de multe ori, *curând* 'repede' cu *în curând* 'peste puțin timp': *...ar fi murit în curând* după episodul povestit (AL, 7 Oct. 1934, 9, 4); *încât în curând nimeni nu le-ar mai fi putut suporta lectura* (VR, Iunie 1939, 127); Tragicul viziunii... a fost *analizat în curând de un Român* (VR, Aug.-Sept. 1940, 82). — La comparativ, *curând* este preferat de multă lume lui *mai degrabă*, *mai repede*, etc., de sigur pentrucă e simțit mai „distins“ decât sinonimele lui.

de-acum pentru *deja*. Caracteristic mai ales pentru Evrei, care, întrebuintând prea des pe acesta din urmă (din cauza limbii lor materne, unde *schon* apare la tot pasul), s'au silit să-l evite (și, odată cu el, să evite ridiculizarea uzului de către Români). Interesant, din punctul de vedere al lingvisticii generale, este că acest act de voință colectivă a izbutit. Eu personal n'am mai auzit, în ultimii ani, la niciun Evreu pe *deja*. Dar *de-acum* nu poate fi totdeauna sinonim cu neologismul incriminat. Afară de asta, frecvența lui este tot așa de mare ca și a lui *deja*. De aceea prezența lui *de-acum* în vorbirea sau scrisul cuiva constituie o carac-

¹ V. mai departe, s. v. *precum*.

teristică întocmai ca și *deja*¹. Acesta din urmă este repudiat și de mulți Români puriști, în special bucovineni, care-l înlocuiesc prin *acu* (eventual prin alte cuvinte), de pildă (citez din memorie): Eminescu *acu la 1870* dăduse probe de mare talent poetic. Acest surogat al lui *deja* mi se pare și mai nepotrivit decât cel menționat, între altele, pentru că *acu* arată un moment foarte apropiat de prezent, de timpul când are loc povestirea. Astfel așezarea lui lângă o dată mai mult ori mai puțin depărtată în trecut este nu numai ridiculă, ci și absurdă. Din fericire *deja* s'a încetățenit în limba noastră și va rămânea, căci exprimă nuanțe temporale pentru care găsierea unui echivalent neaș nu este totdeauna posibilă².

de-a-dreptul (și neologismul sinonim *direct*) înaintea unui adjectiv sau adverb. Constitue una din particularitățile cele mai caracteristice ale limbii culte actuale, și aceasta de puțină vreme. Exemple: o lucrare *de-a-dreptul fundamentală* (VR, 15 Apr. 1934, 43); a devenit *de-a-dreptul fascist* (CL, 21 Sept. 1935, 2, 2); un caracter *de-a-dreptul literar* (AL, 1 Nov. 1935, 8, 1); le consideră *direct false* (CL, 16 Nov. 1935, 3, 1); această criză a luat chiar o formă *de-a-dreptul curioasă* (VR, Ian. 1938, 95); câteva sunt *de-a-dreptul magistrale* (ibid. 114); apare ca *direct absurd* (ibid. 117), etc. Are, aproximativ, sensul lui *chiar, tocmai, într'adevăr, pur și simplu*, etc. Avem a face, de sigur, cu o influență străină, și adică germană: *es ist geradezu lächerlich* 'c'est simplement ridicule'; *es ist geradezu erstaunlich* 'c'est vraiment surprenant'.

de-a gata (pentru *gata*): [cravată] *cu nodul făcut de-a gata* (VR, Apr.-Maiu 1936, 124). Aceste două adverbe nu-s deloc sinonime (cf. N. *vrea să aibă toate de-a gata*).

de altfel (sau *de altmintrelea*) în loc de *altfel* (sau *altmintrelea*): Horea, *numit de altmintrelea Ursu Nicolae* (AL, 17 Oct. 1937, 3, 1). Obișnuit la Ardeleni și Bucovineni. Traducere aproximativă a germ. *sonst?*

decât. Stă după *diferit* urmat de un cuvânt oarecare: ele sunt *diferite pentru carne decât pentru pâine* (AL, 18 Aug. 1935, 2, 5); în totul *diferit decât fuseseră* înainte (AL, 30 Maiu 1937, 14, 1);

¹ Cf. Dar însuși *gândul acesta nu-i de-acum emoționant?* (AL, 28 Oct. 1934, 8, 5); primul intelectual... *a fost de-acum o excepție* (CL, 27 Iunie 1936, 7, 1).

² Deseori îl putem înlocui prin *și* (adverb!): *ai și sosit?* 'ai sosit deja?' (germ. *bist du schon angekommen?*; fr. *es-tu déjà arrivé?*).

o Zoe Trahanache *diferită decât* aceea care (AL, 17 Apr. 1938, 16, 3). Contaminație între *diferit de* și sinonimul *altul decât...* -- După un comparativ, *decât* servește să introducă o propoziție secundară: era cu mult *mai obosit decât să fi putut* începe o nouă luptă (AL, 16 Iunie 1935, 2, 1); dar Morus era o fire *mai echilibrată decât să fi dat* răspunsuri... (AL, 28 Iulie 1935, 9, 3). Ardenism, foarte probabil, de origine germană. Cf. *er war viel zu müde, als dass er einen neuen Kampf beginnen konnte*. Singura deosebire constă în faptul că formula nemțească are adjectivul la (un fel de) superlativ, nu la comparativ. Vede ușor oricine că *decât* trebuie înlocuit, ca să avem o construcție românească, prin *pentru ca...* — Un caz special, care se opune și el sistemului limbii noastre, reprezintă acest exemplu: *interminabil decât* în năzuința de-a termina... (CL, 11 Iunie 1936, 8, 5-6). Adjectivul format cu prefixul negativ *in-* este construit ca și cum am avea negația însăși (= *care nu se termină decât în...*). Faptul este totuși interesant, căci arată că subiectele vorbitoare 'analizează' cuvintele compuse (grație „instinctului etimologic“, cum spun unii lingviști).

decum pentru *decât*: după comparație, *mai ilustră decum este* o stea de cinema (Ins II, 3, 789). Obișnuit în vorbirea familiară a unor anumite cercuri. De fapt, acest adverb împlinește funcțiunea lui *decât cum* (cf. și *mai mare de treizeci de ani*, cu *de*, după comparativ, în locul lui *decât*).

defel și *deloc*, cu sens negativ, în construcții fără negație: *călătoria defel neplăcută* sau *obositoare* (AL, 10 Maiu 1936, 6, 6); oameni cu o *psihologie deloc rudimentară* (CL, 20 Apr. 1935, 9, 3); vârful unei piramide de o înălțime *deloc amețitoare* (AL, 5 Ian. 1936, 4, 1); mi-a răspuns *deloc jenată* (AL, 2 Maiu 1937, 9, 4); printr'o *legătură deloc necesară* (AL, 9 Maiu 1937, 17, 2); *deloc frumoasă*; *deloc demoralizată* (AL, 13 Iunie 1937, 6, 4); *deloc comunicativă*. (AL, 14 Maiu 1939, 8, 2); al *plăzmuirilor deloc înspăimântătoare* (VR, Aug.-Sept. 1940, 81); un imens *material încă deloc studiat* (Spm 112); a unui *medic deloc eminent* (EL 45), etc. Mult mai răspândite decât rezultă chiar din aceste bogate exemple. S'a pornit dela construcții negative: *călătoria n'a fost deloc* (sau *defel*) *neplăcută*. Cf. mai sus *cătuși de puțin*.

din berechet: *ceea ce se găsește din berechet* (AL, 20 Nov. 1938, 6, 1). Contaminație (*din belșug* + *berechet*).

diseară pentru seara, tot așa *aseară* pentru seara precedentă, *mâine* pentru a doua zi, etc.: le anunțase dela prânz că *diseară merge la Operă* (Răzb 242); Toată ziua vorbise... *despre masa de aseară* (Gor 158); găsi un bilețel care-l vestește că *mâine are să-l caute* (ibid. 250); dispunea ca *în termen de două zile, adică până mâine, Marți...* (ibid. 518), etc. Povestitorul se referă nu la momentul când povestește, ci la acela când s'au petrecut evenimentele, și din punctul de vedere al eroilor, nu al său propriu. Cf. și: *Ieri a fost Duminică. La vecernie au fost la biserică...* (ibid. 307); B. D. nu se mai arătase pela P. *după incidentul de deunăzi la Făgăraș...* (ibid. 563).

după cum în loc de (pre)cum: cântând melodii vechi, *după cum și un cântec vechiu după o muzică de Mozart* (CL, 19 Oct. 1935, 6, 2).

fie... fie. În ciuda fixității ei, consacrată de multă vreme, numeroși publiciști utilizează această formulă în mod foarte liber. Iată câteva aspecte „inovatoare“: a) *fie le lipsește..., fie sunt pătrunși* (AL, 26 Maiu 1935, 9, 1); *fie publicul începe..., fie artiștii trebuie* (AL, 20 Nov. 1938, 2, 2), în loc de *fie că..., fie că...*; b) *fie că unul reprezintă un peizaaj, iar altul un interior* (AL, 7 Febr. 1937, 15, 3); c) *s'au născut fie din zone diferite sau și-au complectat teritoriul* (VR, Nov.-Dec. 1934, 63); *fie ca urmare a unor fapte latente sau ca rezultat...* (ibid. 70); *fie că e în umbra palatelor, în aceea a blok-hausurilor, sau în păinjenisul...* (CL, 20 Iulie 1935, 4, 5); *acest interes fie că e vorba de... sau de...* (AL, 7 Febr. 1937, 15, 2-4); *fie conte sau muncitor* (EL 477)¹. Cazurile de subt b și c merg împreună, în sensul că amândouă stau pentru *fie... fie.* Ele sunt foarte frecvente și se răspândesc mereu, mai ales că chiar celor care nu le aprobă ele nu li se par prea aberante.

în noapte, în vară, etc. pentru *noaptea, vara*, etc.: *Capitala e multicoloră, zgomotoasă în noapte* (Azi, 23 Iunie 1940, 3, 3); *altădată, în vară, n'ar fi lăsat...* (VR, Dec. 1938, 14). După germ. *in der Nacht, im Sommer*, etc.

just: în acest film *este just drăguță* (AL, 21 Iunie 1936, 8, 4). Destul de des în vorbirea familiară, mai mult ca uz oarecum personal: *a spus just ce nu trebuia să spuie*, etc., unde *just = exact*.

¹ Cf. și *fie că se produc într'o țară civilizată ori într'una incultă* (Ins, 15 Sept. 1936, 195), cu *ori*, sinonimul lui *sau*.

la anul pentru peste un an: la anul uitase paraponul (Răd I, 93). Cf. mai sus, s. v. *diseară*.

mai 'deja': un glas parcă mai auzit (Răd I, 397).

necum 'dar încă, cu atât mai mult': era îndemânatec la toate, necum la jucării (Răd II, 466); după ce se dovedi că suntem oameni cum se cade, *necum hoți* (AL, 22 Dec. 1935, 6, 2)¹.

nicicând pentru niciodată, niciunde pentru nicăiri, etc. se răspândesc subț ochii noștri. Ardelenisme, și ca atare, în ochii Românilor din țara veche, nedepriși cu ele, mai expresive sau mai puțin banale².

nicidecum 'deloc, defel': avea o cochetărie, nicidecum femină (EL 228). Cf. mai sus *cătuși de pușin, defel*, etc.

niciodată cu valoare de negație obișnuită: tandreța sa niciodată mărturisită (EL 311). După germ. *nie (seine nie geäusserte Liebe)*.

nu... decât... Foarte frecventă această formulă subț aspectul *nu poate decât să* + verb, grație mării ei expresivități, în comparație cu echivalentul afirmativ, care conține numai verbul. Am notat puține exemple (mai multe n'am crezut necesar): *nu poate decât ajunge să fie comic* (Ins II, 3, 74); *legile de represiune nu fac decât să stagneze progresul* (CL, 8 Iunie 1935, 2, 7); *nu ajungem decât un scop contrariu* (CL. 31 Aug. 1935, 6, 3). Se va fi pornit dela fraze ca: *această veste nu poate decât să ne bucure; atitudinea lui nu poate decât să indigneze pe oricine*, etc. Interpretate în mod strict, ele însemnează că subiectul nu poate săvârși (în momentul respectiv, în împrejurările date, etc.) altă acțiune decât pe aceea despre care-i vorba. Neputând săvârși decât o singură acțiune, urmează că o săvârșește în condițiile cele mai bune, cu maximum de eficacitate, etc. Aici cred că stă „forța”, adică expresivitatea deosebită a construcției noastre¹.

nu mai mult: își continuă studiile..., nu mai mult la Viena, ci la Berlin (IET 185). La Bucovineni. După germ. *nicht mehr*.

numai pentru nu mai: numai pot suporta, etc. S'ar părea

¹ În exemplul al doilea, datorită stângăciei autorului, *necum* însemnează, adică trebuie să însemneze, 'cu atât mai puțin'. Să fi influențat *nicidecum*?

² Ne putem gândi și la o influență rusească: *nikogda* 'niciodată', *nigde* 'nicăiri', care însemnează literal respectiv *nici când* și *nici unde*.

³ Cf. și G. DRAGOMIRESCU, *Sintaxa și stilistica propozițiilor independente*, Brașov 1939, pag. 126-7.

că e o chestie exclusiv ortografică. În realitate, cine scrie așa (și sunt mulți!) n'are destul de clară conștiința deosebirii semantice dintre adv. *numai* (un singur cuvânt) și negația + adv. *mai* (două cuvinte), mai ales că, în ce privește pronunțarea, sintagma *nu mai* nu diferă prin nimic de *numai*.

oarecât, pelângă adjective și adverbe: caracterul Diei era *oarecât arbitrar* (Răd I, 60). Destul de frecvent. Contaminație între *oarecum* și *ori(și)cât*, care seamănă chiar semantic. Cf. și *întru câtva*.

or. Extrem de răspândit, mai ales în vorbirea avocaților, a profesorilor și a altor oameni deprinși să discute, să explice, etc. Ceea ce interesează aici este însă altceva. Din cauza omonimiei cu *ori* (= *sau*), acest adverb, de origine franceză, se pronunță și adesea se scrie cu un *i* final. Urmarea imediată este că unii Români nu mai fac nicio deosebire între aceste două cuvinte¹ și astfel înlocuiesc pe *ori* (= *or*) prin „sinonimul“ *sau*. N'am găsit exemple scrise, dar am observat fenomenul în limba vorbită. O doamnă (licențiată!) spunea regulat: *Trebuia să plec astăzi la unu, sau [= or] am primit o telegramă dela bărbatu-meu și n'am mai plecat, etc.* Câteva citate pentru *or* bine întrebuințat²: *or, viața pe timpul acela...* (AL, 9 Iunie 1935, 5, 6); *or, dat fiind că Japonia...* (CL, 15 Iunie 1935, 8, 1); *or, într'o zi pe când vâna...* (AL, 7 Iulie 1935, 7, 6); *or, personajul din „Geniul nebun” este și el regisor; or, „Măști de ceară” este tocmai...* (AL, 21 Iulie 1935, 8, 3).

pe cât... tot așa (în loc de... *pe atât*): *pe cât de importantă..., tot așa nu e neglijabilă* (VR, Nov.-Dec. 1934, 64).

poate că pentru *poate*: *este poate că omagiul cel mai adecuat* (AL, 13 Maiu 1934, 1, 1); *vor fi poate că inferioare* (VR, Iulie 1934, 41); *reprezintă poate că cel mai clasic gen* (CL, 4 Iulie 1936, 6, 6); *ar fi luat poate că o altă direcție* (Ins II, 3, 113); *poate că mai face parte din bandă* (NM 297). Prin încrucișarea lui *poate că...* (pus la începutul construcției, ca în exemplul ultim) cu *poate* (adverb propriu zis, așezat în interiorul propoziției). Dacă inovația se răspândește, nu-i exclus ca *poate că* să se agluti-

¹ Confuzia (pur fonetică) dintre *or* și *ori* este cu atât mai ușoară, cu cât ultimul se pronunță *or* (adesea se și scrie așa; cf. *orcine, orcum*, etc. în manuscrisele lui I. L. Caragiale însuși, care era extrem de scrupulos și în această privință).

² Căci de foarte multe ori apariția lui este nepotrivită cu contextul.

neze, așa cum s'a întâmplat cu *fiindcă*, *par(e)că*, *pop.* (mold.) *mătinică* (= *mă tem că*), etc.

precum în loc de *ca*: numai doi regi... *s'au bucurat* de atențiunea unor straturi... *precum acest emigrant* (AL, 12 Maiu 1935, 1, 1); muzica este o *artă mecanică*, stilistică, *precum arhitectura*, *dansul* (AL, 30 Iunie 1935, 9, 1-2); orgoliul său *nu este* însă olimpic, *precum al lui A. de Vigny* (AL, 23 Martie 1936, 6, 3); cu toate eforturile unor tineri intelectuali, *precum d. A. D.* (AL, 12 Sept. 1937, 6, 2); s'ar și fuduli că *mănâncă precum boierii* (Azi, 18 Iunie 1939, 5, 1); melodii, doctrine... *sunt duse la groapă*, *precum cadavrele* îngrămădite într'un car (Val 63); *ele n'au crescut...*, *precum cele românești* (Spm 128; cf. și 134); *cu părul despletit*, *precum îngerii* (COp IV, 203); ideia avea *un mers orb*, *precum al însăși acestei fatalități* (Petr 235), etc. Cf. *cum*, notat mai sus. Această construcție, pe care n'o putem recomanda, este produsul unei contaminații între (cu părul despletit) *ca îngerii* și (cu părul despletit) (*pre*)*cum îl au îngerii*. Câteodată pot interveni și cauze fonetice, de pildă evitarea unei cacofonii (...*stilistică ca arhitectura*; ..*mănâncă ca boierii*, etc.).

puțin: în loc de *cel puțin* se spune, mai cu seamă în vorbirea familiară (și populară), *pe puțin*, care apare câteodată și în scris (o creație de mâna întâiu, *pe puțin egală cu...* AL, 10 Oct. 1937, 14, 2).

relativ la 'față de, în raport cu, etc.': melomanii claxonului *sunt însă rari relativ la masa șoferilor* (BP, 1937, 89). După fre. *relativement à*?

simplu: dar *contradicția este simplu explicabilă* (VR, Apr. 1939, 141). Cf. fre. (*est*) *simplement explicable*.

singur, cu valoarea adv. *numai* (dar acordat în gen și număr cu substantivul): *singure concluziile... nu sunt suficiente* AL, 29 Aug. 1937, 16, 4). Formal avem un adjectiv, semantic însă un adverb. Cf. și lipsa articolului la „adjectiv“, care surprinde, dată fiind norma că adjectivul pus înaintea substantivului se articulează: *singurele concluzii* (al. de *concluziile singure*).

totdearuna. Am pomenit mai sus (s. v. *altfel*) faptul că acest adverb apare foarte des cu *în-*, fără ca prezența prefixului ² să fie necesară (dimpotrivă, ea îngreuiază expresia). Mai interesant

² La origine, prepoziție.

este însă altceva, cu privire la adverbul în discuție, și anume combinarea lui cu *de* sau *din*, în condiții oarecum speciale. Fenomenul mi se pare foarte recent și totuși se răspândește vertiginos sub ochii noștri. Dau întâiu exemplele: (cu *de*) *de totdeauna a fost obsedat* (VR, Ian.-Martie 1937, 130); *Liceul Internat a avut de totdeauna tradiția acestei organizări* (Ins, 15 Sept. 1937, 334); *cea ce căutăm de totdeauna* (VR, Aug.-Sept. 1937, 21); *de totdeauna așa a fost soarta oamenilor mari* (AL, 16 Ian. 1938, 9, 2); *preocupări mai vechi, poate de totdeauna* (VR, Sept. 1938, 84); *De totdeauna s'au observat caracteristicile poporului român* (Ins, Martie 1939, 544); *există de totdeauna, era, deci, veșnic* (JL, 15 Oct. 1939, 3, 7); (cu *din*): *burghezia a fost din totdeauna...* (CL, 21 Sept. 1935, 5, 2); *conservatorii din totdeauna și de pretutindeni* (AL, 30 Oct. 1938, 10, 4); *am admirat din totdeauna* (AL, 20 Nov. 1938, 5, 1); *din încordarea din totdeauna* (DO 258); *lumina spectrală din totdeauna* (ibid. 335). Deosebirea dintre aceste două categorii de exemple este numai aparentă. În realitate, avem pretutindeni pe *de*, care, înaintea lui *în-* dela varianta prefixată a adverbului, devine *din*. Dovadă, dacă ar mai fi nevoie, stau construcții ca următoarele: *nu a fost de întotdeauna* (Ins II, 3, 894); *nu fusese oare de mult, de totdeauna...* (Răd II, 300), care diferă numai grafic de cele cu *din* (*nu a fost din totdeauna*, etc.). Dacă urmărim cu oarecare atenție citatele, observăm ușor că prezența lui *de* (sau *din*) nu-i necesară decât în unele cazuri, de pildă după substantive (*lumina... din totdeauna, preocupări... de totdeauna*), unde formula funcționează ca atribut (așa că trebuie să se lege de substantivul precedent printr'o prepoziție), sau atunci când adverbul arată nu durata ca atare, în linie dreaptă, continuă, ci începutul ei, un moment inițial (*există de totdeauna; nu fusese... de întotdeauna*), când, adică, el este oarecum sinonim cu 'dela început, din capul locului'¹. Astfel de cazuri vor fi servit ca punct de plecare pentru construcția noastră, care nu poate fi acceptată decât în condiții sintactice similare cu acestea. În ce privește funcțiunea pur adverbială (= circumstanțială), este posibil ca *de(în)-totdeauna* să se fi născut și sub imboldul germ. *von jeher*, fre.

¹ Cf. și *din toate timpurile*, într'o construcție ca: *acestea au fost modelele sale din toate timpurile...*, care poate fi ușor modificat în: *acestea au fost din toate timpurile...* sau în: *din toate timpurile, acestea au fost...*

de tout temps, care, în traducere românească literală, trebuie să sune *de(in)totdeauna*.

unde. Acest adverb funcționează extrem de des ca pronume relativ, căci stă pentru *în care*. Imitație a fr. *où*, dar și produs indigen, acolo unde substantivul precedent are un sens apropiat de cel „local”, de ex.: într’un *mediu nou*, *unde...* (AL, 23 Maiu 1937, 14, 2); de după *războiul de unde* s’au întors (CL, 8 Aug. 1936, 4, 1)¹; *disciplină complexă, unde problemele tehnice...* (VR, Aug.-Sept., 1937, 130)¹; *popoarele slave, unde literatura rusă e cunoscută* (Ins, Iulie 1939, 141)², etc. Dela construcții ca acestea n’a fost greu să se întindă uzul, printr’o lărgire tot mai accentuată a sensului ‘local’ existent realmente (ori numai presupus) în substantivul precedent, mai ales că modelul fr. *où* era mereu viu în mintea subiectelor vorbitoare. De pildă: *o tactică complicată, unde șiretenia* e dozată (VR, Ian.-Martie 1937, 69); a patra *condițiune, unde a dat greș* (ibid. 78); dezlănțuirea naturii are aiei un *înțeles dramatic*, sfâșietor, *unde poezia* descrierii lasă loc morții (AL, 30 Maiu 1937, 3, 3); *o confidență, unde limbajul interior* (AL, 19 Sept. 1937, 13, 3); după *o săptămână*, ca cea precedentă, *unde am avut...* (AL, 26 Sept. 1937, 14, 1)³; un vast *sistem, unde calomnia* (VR, Nov. 1937, 119); *o polemică identică, unde s’au afirmat...* (ibid. 120); *aceste atitudini înaripate, unde brațul lovitorelui...* (AL, 19 Dec. 1937, 12, 2); a fost tipărită și *în englezește, unde...* a avut mai mulți cititori (Ins II, 3, 70)⁴; *fabricarea materiilor colorante, unde chimiștii domnesc* în stăpâni absoluți (ibid. 389); *câte un grup de doi domni, unde personajul...* (VR, Ian. 1938, 44); *problema idealului la Fichte, unde...* (ibid. 165); *închipuiți-vă o istorie, unde o fată foarte tânără...* (AL, 6 Febr. 1938, 13,2); *caricatura gesturilor și purtărilor noastre, unde imitațiile...* (AL, 20 Martie 1938, 2, 1); într’un *veac, unde poezii...* (VR, Iunie 1938, 32); *originalitatea, unde amintirile de concepție* sunt cu totul șterse (AL, 26 Iunie 1938, 19, 2); *poveștile...*, *unde viața* este sistematic luată în glumă (VR, Martie 1939, 25); *apologia, unde ple-*

¹ ‘Războiul’ și ‘disciplină’ concepute „spțial” (‘locul unde se dau luptele,’ resp. ‘unde sunt depozitate fapte, idei, discuții, etc. științifice’).

² ‘Popor’ asimilat cu ‘țară’, ceea ce se întâmplă adesea.

³ În acest citat *unde* este un relativ temporal (stă pentru *când* și pentru *în care*). Tot franțuzism.

⁴ Adv. ‘englezește’ este sinonim cu ‘limba engleză’, iar acesta simțit ca identic cu ‘Anglia’.

doariile pasionate... (ibid. 59); feerica *amețeală* a visurilor, unde *cele mai absurde peripeții...* (DO 21); *viața* de salon falsă, ipocrită, unde *nimeni...* (Gor 41). Cf. și *Unde gândești, Cristino?* (AL, 18 Oct. 1936, 6, 1)¹. Fenomenul este relativ vechiu (cf. TM I, 262: *o vreme unde justiția se va face, unde dreptatea...*, dintr'un discurs al lui P. P. Carp, la 1868)². Deși am invocat mai sus influența franceză, nu trebuie să neglijăm, în subsidiar, nici pe cea germană, căci în nemțește *wo* are aceleași funcțiuni ca și frc. *où* (mai ales cu sens temporal: *es war eine Zeit, wo man sehr leicht leben konnte*).

Alte fapte în legătură cu sintaxa adverbului sunt puține. Cel mai important este acordul lui (greșit, se înțelege, prin el însuși) cu un cuvânt apropiat (substantiv, adjectiv, etc.). Cauza trebuie căutată pe de o parte în identitatea morfologică a foarte numeroase adverbe cu adjectivele corespunzătoare, iar pe de alta în atracția pe care o exercită cuvântul flexibil învecinat. Ex.: o duzină de *javre noi născute* (AL, 11 Iulie 1937, 11, 4)³; *albiile adânci săpate* ale fluviilor (AL, 5 Sept. 1937, 13, 2)⁴; o hârtie *cât mai subțire posibilă* (AL, 14 Nov. 1937, 4, 2); *cei mai puțini ortodoksi* ar lăsa să subsiste (VR, Nov. 1938, 88)⁵; *lipsa de apă îndeajunsă* (TN 298); Franța nu a avut *deajunși fii* (RFR, Sept. 1942, 591)⁶. Foarte răspândit este acest fenomen în construcții ca *greu de făcut, ușor de realizat* etc., care trebuie să rămâie neschimbate, în orice condiții sintactice, și totuși apar la tot felul de oameni sub aspectele (*treabă*) *grea de făcut, (intenții) ușoare de realizat*, etc.; cf. *atâtea cuvinte frumoase de spus* (VR, 30 Apr. 1934, 25), etc.⁷

¹ Foarte frecvent chiar în vorbirea populară (bine înțeles, cu *te* înaintea verbului).

² Se pot înregistra exemple anterioare și acestei date.

³ Pe lângă motivele de ordin general invocate mai sus (cf. poziția adverbului între'un substantiv și un participiu trecut, ambele feminine și la plural), trebuie să fi intervenit aici și influența formulei *haine, ghete, etc. noi* (sau *nouă*) *nouțe*, unde 'nou' este adjectiv (să se compare *singur singurel—singuri singurei*, etc.), și trebuie, deci, să aibă motiune.

⁴ Din cauză că *albiile adânci* apare des în vorbire, autorul a putut avea impresia că situația se prezintă la fel (cf. *albiile adânci, săpate, ale fluviilor*).

⁵ Nu-i vorba de *cei mai puțini dintre ortodoksi*, ci de (oamenii) care sunt cel mai puțin (în cea mai mică măsură) ortodoksi.

⁶ Se întâlnește adesea, din cauza lui (*în*)*destul*, sinonim care e și adjectiv și adverb în aceeași vreme (pe când (*în*)*deajuns* nu poate fi decât adverb, cum arată formația: *de + ajuns*).

⁷ Și alte construcții similare (adv. + *de* + adj.): *ochi excesivi de*

O situație specială are un caz ca acesta: o *judecată* finală e *prea de timpurie* (VR, Sept.-Oct. 1935, 39), unde s'a produs o contaminație între... *prea timpurie* și... *prea de timpuriu*.

Ar putea fi amintită tot aici, deși locul mai potrivit este la „Adjectiv“, întrebuințarea unor adjective (sau asimilate de-ale lor) cu valoare și sintaxă adverbiale. De pildă: *indiferent forma* sub care...; *indiferent firma*... (CL, 13 Iulie 1935, 8, 1); *dat fiind calda apărare* pe care i-o face inculpatului; *dat fiind împrejurările* prin care trecem (foarte frecvente în presă, în hârtii oficiale, etc.). Explicația nu-i aceeași pentru amândouă construcțiile. La prima avem a face, probabil, cu o elipsă: *indiferent forma*... pentru *indiferent de forma*, pe când cealaltă este tratată ca o formulă fixă, deci nemodificabilă din punct de vedere flexionar, mai ales că o întâlnim adesea cu funcțiune de conjuncție (*dat fiind că lucrurile s'au petrecut așa...*), când își păstrează, se înțelege, aspectul neschimbat¹.

Fapte mai mult de stil decât de limbă sunt cele de felul următoarelor: *Sulina să apară funebru și abandonat* (CL, 3 Aug. 1935, 3, 3); aceste idei sunt *particular de cinematografice* (AL, 5 Ian. 1936, 8, 4), etc., unde avem adjective întrebuințate adverbial. Exemple de acest fel se găsesc cu sutele, în special la autori mai mult ori mai puțin tineri (printre ei locul de frunte îl ocupă, cred, Ionel Teodoreanu)².

CAP. VII: PREPOZIȚIA.

Intocmai ca la adverb, fenomenul cel mai curent este întrebuințarea unei prepoziții în locul alteia, și aceasta, iarăși ca acolo, fie sub influența unor modele străine, fie datorită modificării (în mintea subiectului vorbitor) a raportului dintre noțiunile respective. De asemenea vom constata extinderea neobișnuit de mare a uzului câtorva prepoziții, provocată și de ceea ce am spus chiar acum, dar și de cauze speciale pentru fiecare în parte.

limpezi (CSt VI, 6). Mai ales *destul de...*, care circulă mult, datorită sensului: *oameni destui de buni*, etc. (și din cauză că *destul* e adjectiv foarte întrebuințat: *oameni destui*, etc.).

¹ Cf. și capitolul privitor la „acord“.

² *Oamenii aceștia priveau întors cu spatele* (CL, 21 Dec. 1933, 8, 6-7) reprezintă pur și simplu o greșală de limbă.

a. Vorbirea populară și familiară posedă câteva construcții fixe cu această prepoziție după anumite verbe (foarte puține): *a călca, a face, a meni, a miroși, etc.* (cineva *calcă a doctor, face a rău, menește a bine, miroase a sudoare, etc.*). După exemplul acestora, numeroși scriitori, unii chiar talentați, recurg necontenit la construcții asemănătoare cu verbe¹ al căror sens nu justifică un astfel de procedeu. Adesea nici substantivale de după *a* nu exprimă noțiuni potrivite pentru combinația în discuție. Răspândirea ei până la abuz are o singură explicație: dorința de a obține efecte stilistice, prin imitarea tonului familiar și popular al povestirii, cu ajutorul unei formule într'adevăr apte de mare expresivitate². Că efectele scontate nu se obțin totdeauna, ba sunt, de multe ori, contrare așteptărilor, este altă chestie. Dau toate exemplele culese de mine: *a ploaie tot nu se arăta* (Man, 29 Sept. 1935, 5, 4-5); *F. se lumină a pricepere* (AL, 29 Sept. 1935, 5, 5); *a încrucișat brațele a înfrângere* (VR, Sept.-Oct. 1935, 46); *freamătă a mătasă* (AL, 1 Nov. 1935, 5, 6); *schipesc a sărbătoare* (AL, 22 Dec. 1935, 1, 6); *întinzând mâinile a sănătate și fericire* (ibid. 3, 1); *au sunat a cântec* (ibid. 9, 5); *grăi a răs* (CL, 28 Dec. 1935, 4, 1); *scânceau a foame* (AL, 29 Dec. 1935, 4, 2); *l-au scuturat a trezire* (VR, Sept.-Nov. 1936, 53); *tusea a desmorțire* (ibid. 54); *tusește a mulțumire* (AL, 8 Aug. 1937, 11, 1); *țuguind buzele a alintare* (ibid.); *clopotul a început să bată a mort* (Ins II, 3, 598); *chiuia a veselie; începu să tremure a frică* (AL, 3 Iulie 1938, 5, 2); *își strânge mâinile subț șort a sfat* (Ins, Nov. 1939, 157); *arcuind a întrebare sprincenele* (DO 69); *exclamă a mirare* (ibid. 241); *a cutezat să surădă a mai multe știutor* (1907 I, 255)³; *vâjâind a furtună* (FM 64); *apa are gust a hoit* (ibid. 258)⁴; *wrlă a pustiu* (ibid. 330)⁵; *nu mai făceam a bună* (Laz

¹ Sau locuțiuni verbale.

² Din cauza 'scrutimii': *a* + subst. echivalează, de obicei, cu o poziție întreagă, așa dar cu o construcție complicată și mai mult ori mai puțin greoaie.

³ Cu un substantiv de felul acestuia (care-i mai mult adjectiv), construcția este și neromânească. Autorul a interpretat greșit funcțiunea lui *a*, căci l-a considerat sinonim cu adv. *ca*. Afară de asta, *știutor* trebuie să aibă un genitiv, deci *a mai multe* stă pentru *a a mai multe!*

⁴ Se zice... *gust de hoit*. Au influențat verbele *a miroși* și *a puși*, care exprimă noțiuni aparținând la domeniul simțurilor, întocmai ca (*a avea gust*).

⁵ Construcție populară.

184) ¹; *nu i-a fost a bună* (RB-R 4) ¹; *tușea o hotărîre* (Li 362). — Destul de des *a* se pune în locul altor prepoziții, ceea ce duce câteodată la schimbarea raportului casual. De pildă: *contrariu a ceea ce se crede* (AL, 19 Martie 1939, 11, 3) pentru *contrariu de...* (sau *contrariul celor ce...*); *deklarase un războiu crâncen a ceea ce se numește* (AL, 26 Iulie 1936, 5, 4) pentru... *la ceea ce...* Influență franceză (*contrairement à ce...; déclarer la guerre à...*) ².

asupra apare în locul lui *a*) *contra*: *atentează asupra* întregii planete (CL, 3 Maiu 1936, 6, 3); *ofensiva îndreptată asupra* țărănilor (AL, 2 Maiu 1937, 10, 4); s'a deschis *războiu asupra* bisericii (Ins, Maiu 1940, 388); *b) despre*: *să-și facă o idee asupra* bătăliei (curent în presa periodică); *c) la*: *cheia pe care o avea asupra ei* (AL, 28 Maiu 1939, 2, 5); *d) relativ la, în ce privește, etc.*: sunt *fapte elocvente asupra* politicii japoneze (CL, 30 Maiu 1936, 3, 6-7); *până unde merge luciditatea lui M. asupra* sa însuși (AL, 1 Nov. 1936, 9, 1); *sunteți mai conștienți... asupra* procedurilor totalitariste de investigație (Ins, 15 Nov. 1936, 463); fiind foarte *curioasă asupra* ideilor (AL, 4 Apr. 1937, 17, 2); *nepăsători asupra solidității* lor (AL, 11 Apr. 1937, 12, 2). Cu excepția cazurilor de sub *a*), unde *contra* a fost înlocuit prin *asupra* datorită influenței unor construcții românești, precum *a năvăli asupra cuiva* (= a săvârși acte de oprimare *contra* cuiva), în celelalte avem a face aproape totdeauna cu „traducerea“ directă sau indirectă a frc. *sur* (cf. *avoir la clef sur soi*) ori a unui echivalent (cf. *se faire une idée de*), pe care îl redăm corect în românește prin *despre*. Această din urmă prepoziție se confundă foarte ușor cu *asupra*, fiindcă este simțită ca înrudită din punct de vedere etimologic: *despre* — (*în*)*spre* — *asupra* (arată direcția în care se săvârșește o acțiune).

către: era o *fobie a Yolandej către minciună* (VR, Sept.-Nov. 1936, 23), în loc de... *contra...* ³ sau, cel mult, *față de...*; *cealaltă pictură către care a dovedit însușiri* (AL, 21 Aug. 1938, 8, 4), în loc de ...*pentru care...* ⁴

contra: formula comercială *contra cost, contra ramburs, etc.*

¹ În vorbirea muntească, mold. *bine* (din *face a bine*) e înlocuit prin *bună*. Tot așa în *nu-i a bine*.

² De altfel frc. *à* este echivalentul lui *la*, nu al lui *a* românesc.

³ Un fel de... revenire la etimologia lui *către* (lat. *contra*)!

⁴ Substituirea *pare a se fi produs* prin faza (pur mentală!) *spre*, care, într'un anumit sens, face legătura dintre *către* și *pentru*.

este utilizată, cu scopuri stilistice, în limba scrisă, de ex. *vi-i ofer contra una pereche nouă, contra perechea din...* (DO 346).

cu se substitue altor prepoziții: cartea *abundă cu material* (VR, Iulie 1934, 94)¹; *în funcție cu analogia ei cu pisica* (AL, 26 Ian. 1936, 4, 1)²; *spre diferență, deci, cu atomismul* (Ins, 1 Nov. 1936, 345)³; *scrise cu o limbă românească pură* (AL, 9 Maiu 1937, 14, 4)⁴; *s'a preocupat cu formarea mijloacelor* (AL, 28 Aug. 1938, 9, 5)⁵.

de. Fiind una din cele mai des întrebuințate prepoziții, ne așteptăm să ofere prilej de discuție într'o foarte largă măsură. Nu trebuie trecută cu vederea nici influența franceză, care poate interveni mai ușor decât în alte cazuri, din cauza identității formale a rom. *de* cu frc. *de*, chiar dacă acesta nu este totdeauna echivalentul semantic și sintactic al aceluia. Clasez materialul după fenomenele pe care le pot atesta, bine înțeles, ca și până acum, în limitele posibilității. a) *de* + subst. în locul genetivului: cu ocazia *luării de rămas bun* (AL, 28 Apr. 1935, 10, 2); au învederat *absența de orice program* (VR, Iulie-Aug. 1935, 20); a semnifica exact *contrariul de înțelesul primitiv* (AL, 18 Aug. 1935, 8, 4); *o creștere de înfrățire a popoarelor* (Ins II, 2, 328); *în dezvoltare de alte adevăruri* (ibid. 660); *a unei complectări de minte* (ibid. 661); în *enorma majoritate de cazuri* (ibid. 800); cartea are *avantajul nouității de subiect* (Ins II, 3, 666); nu ne dă măcar o *schită de toată olăria preistorică* (Ins III, 6, 563); *dovadă strălucită de avantajile pe care...* (VR, Aug.-Sept. 1937, 108)⁶; *istoriile obișnuite de literatură germană* (Mél 296); *prevestire de ceea ce trebuia* (Nastr 98)⁷; *în clipa de-a-și iscăli...* (Cim 322)⁸; b) *de* + subst. în locul dativului: subiectul *face concesiumi de public* (CL, 22 Iunie 1935, 8, 6); un dat exte-

¹ Deoarece construcția întreagă este un franțuzism, singura prepoziție potrivită este *în* (frc. *abonder en...*).

² Trebuie *de*, căci formula (originară în limbajul matematicienilor, dacă nu mă înșel) sună regulat în funcții(un)e *de*.

³ Tot *de* și aici, unde ar mai trebui schimbat și substantivul precedent (*spre deosebire de*). Cf. și frc. *à la différence de e. Spre deosebire* este decalcat după germ. *zum Unterschiede von*.

⁴ Influențat de *scris cu mâna, cu cerneală*, etc.

⁵ Despre concurența dintre *cu* și *de* la *a se ocupa* (și, prin analogia acestuia, *la a se preocupa*) v. cele spuse la pag. 350.

⁶ Poate, mai bine decât genetivul, se potrivește... *despre...*

⁷ Cf. *prevestire de bine, de rău*, etc.

⁸ Aproape totdeauna trebuie să ne gândim la frc. *de...* (= genetiv).

rior de conștiința scriitorului (CL, 23 Maiu 1936, 6, 1); care nu e accesibilă de concesi (AL, 16 Maiu 1937, 7, 3)¹; motive inverse de acele ale „Dezonoratei“ (AL, 6 Iunie 1937, 14, 3)²; aparțin de lumea internă (Ins, Martie 1938, 595)³; aparține astfel de cel mai înalt domeniu (Consp 76); c) în locul lui către: acea tendință permanentă de inexplicabil (AL, 14 Iulie 1935, 7, 2)⁴; d) în locul lui cu: și-a mărit exportul de următoarele produse (VR, Iulie 1934, 44); dinamismul de care poate impregna masele (CL, 16 Nov. 1935, 7, 2)⁵; ocupați de altă îndeletnicire (CL, 11 Apr. 1936, 8, 2-3)⁶; se laudă de folosul subtil (VR, Iulie 1937, 8)⁷; să împodobească de culori (VR, Oct. 1937, 3); e) în locul lui de către: s'au ținut conferințe de personalități... (VR, Iunie 1934, 32)⁸; se comiteau crime de particulari și autorități (CL, 3 Aug. 1935, 6, 3); f) în locul lui dela: se inspiră de criteriul (Ins, 15 Sept. 1936, 157)⁹; g) în locul lui despre: i-am făcut de Văratie un trist tablou (VR, Apr.-Maiu 1936, 65)¹⁰; nu vom discuta aici de slăbiciunea acestui spectacol (AL, 27 Sept. 1936, 8, 1); de cum pot eu să lucrez, am înțeles... (Ins, 1 Nov. 1936, 349); ce putea fi adevărat de logica... (IP 14)¹¹; păstrez de întâia mea vizită o amintire... (Cr 119); h) în locul lui față de: nu trebuie să ne facă orbi de unitatea obiectului însuși (BSG LIV, 14); i) în locul lui din: era aplecată de profil cu spatele (AL, 20 Maiu 1934, 6, 5)¹²; e

¹ Subt influența lui *apt, capabil, etc.*, cu care *accesibil* pare a semăna?

² Din cauza lui *deosebit de, diferit de...?*

³ Contaminație cu formula, frecventă, *ține de...* În locul dativului propriu zis poate sta și *la + subst.* Aceași observație pentru exemplul imediat următor.

⁴ Cf. *tendință de asuprire, de transformare, etc.*

⁵ După *impregnat de cultură franceză, de idei conservatoare, etc.*

⁶ Din cauza luptei dintre *de* și *cu* în legătură cu *a ocupa*. Construcția întreagă nu prea merge, căci *îndeletnicire* este sinonim cu *ocupație*.

⁷ Subt influența *frc. se louer (se vanter) de quelque chose.*

⁸ Prezența lui *de către* se impune și pentru evitarea confuziei: e vorba de 'conferințe pe care le țin personalități', nu de 'conferințe (= adunări) alcătuite din sau la care participă personalități'.

⁹ După *frc. s'inspirer du critérium...*

¹⁰ Tot traducere literală a *frc. de*. Cf. și *topica*.

¹¹ Ar merge și *din* (alături de *despre*). Contextul decide.

¹² Această formulă, din limbajul fotografiilor, al cronicarilor plastici, etc., se întrebuițează astăzi aproape regulat cu *de* (pentru *din*, care părea consacrat). Iată și alte citate: *sunt reprezentați de profil* (AL, 28 Iunie 1936, 9, 7); *chiar privit în față și se părea de profil* (AL, 3 Ian. 1937, 10, 5); *iat'o aici de profil* (AL, 9 Maiu 1937, 18, 4); *arată animalele totdeauna de profil* (AL, 23 Ian. 1938, 13, 4); *personajul important se deplasează de profil* (VR, Ian. 1938, 44); *existența e privită oarecum de profil* (VR, Martie 1939, 25); *întoarce-te nițel de profil* (OMD 185). Tot așa *de față* pentru *din*

compus de aproape 12.000 desene (CL, 11 Ian. 1936, 6, 3-5); au putut trage folos de aceste brusce progrese (VR, Iunie 1937, 165); *telegrame de sursă rebelă* (VR, Aug.-Sept. 1937, 137); *versul... e de invenția lui Caragiale* (RFR, Oct. 1938, 167); *să atace de flanc* (VR, Martie 1939, 107)¹; *ca să judec de perspectivă...*, am depărtat portretul nostru (Cim 146); *să-l fie de scurt* (ȚB 121)²; *a apuca de scurt* (Cim 85)³; j) în locul lui *în*: *a exprimat de trei maniere* (CL, 1 Iunie 1935, 10, 2); *n'am văzut de zilele mele* (1907 I, 212)⁴; k) în locul lui *la*: *să fim imuni de critica...* (CL, 14 Sept. 1935, 6, 5); *nu aparțin nici de Onojordon, nici de Cirsium...* (AL, 6 Oct. 1935, 1, 1); *conștiința apartenenței de grup* (CL, 2 Maiu 1936, 4, 7)⁵; *se pretează de-o bijuterie, de-o Sinaie* (VR, Iunie 1939, 123)⁶; l) în locul lui *pe*: *de care clasă socială să se sprijine?* (CL, 6 Sept. 1935, 2, 2)⁷; m) în locul lui *pentru*: *mai ieri înjurați de „politicianism“ și „francmasonerie“* (CL, 17 Aug. 1935, 6, 6-7)⁸; *hotărâri decizive de soarta sa* (AL, 17 Nov. 1935, 1, 6)⁹; *o luptă aprigă de viață și de moarte* (CL, 11 Ian. 1936, 7, 1); *neglijenți de persoana lor* (AL, 21 Iunie 1936, 3, 6)¹⁰; *nu fără maliție de mine* (AL, 18 Iunie 1937, 6, 1)¹¹; *era îmbrăcată de oraș* (DÀ 181)¹²; n) în locul altor construcții: *neoclasicism pretins de gravitatea cernită a perspectivelor* (CL, 14 Oct. 1935, 5, 7)¹³; *interesat de muzică* (CL, 26 Oct. 1935, 8, 3)¹⁴; *dacă vrem*

față: prezentarea de față (AL, 28 Iunie 1936, 9, 7); *de față și de profil* (Br C 58; cf. 207: *din față și de profil*). După frc. *de profil, de face*, care au fost redate, din capul locului, prin *din profil, din față*.

¹ Și *de front nu ar fi fost atacat de front* (VR, Iulie 1938, 107). Cf. frc. *de flanc, de front*, cu observația făcută în nota precedentă.

² V. „Stilistica”, s. v. *scurt*.

³ După frc. *de mes jours?* Cf. și *de ani de zile, de când sunt, de multă vreme*, etc. Formula franțuzească are alt sens.

⁴ Cf. mai sus *aparține de...*

⁵ Ironic? Să se compare *amant pasager de-un cinematograful, de-o garsonieră*, etc. (ziarele).

⁶ Cu *de* acest verb are sens ‘material: *mă sprijin de gard, de scaun*, etc.

⁷ A influențat formula curentă *a înjura de mamă?* Sau avem o contaminație între *a înjura pentru...* și *a acuza de...*?

⁸ Prin analogia lui *a decide de soarta cuiva*.

⁹ *...în ce privește...*, resp. *pentru sau față de mine* (eventual *...contra mea*).

¹⁰ În loc de *pentru oraș* sau *ca de (pentru) oraș*.

¹¹ Cf. *a avea pretenții de...* Sau, poate, autorul a înțeles *...pe care îl pretinde gravitatea...* În acest caz, construcția e corectă.

¹² Subt influența lui *a se interesa de...*

să-l asociem de vitalitatea... (CL, 11 Ian. 1936, 7, 1)¹; *interesat de povestea umilă...* (AL, 27 Dec. 1936, 11, 5); *interesat de viața țărâmului* (VR, Iunie 1938, 123); *învățământul de istoria evoluției* (VR, Iulie 1938, 110)²; *împrumutul de înzestrarea țării* (ibid. 119)³, etc. În sfârșit de apare fără necesitate în cazuri ca următoarele: *n'are nimic de comun* cu spiritul (CL, 10 Martie 1934, 5, 1); *ce are de comun* d. T. asta cu V. B.? (CL, 19 Maiu 1935, 12, 3); *tot ce are ea de senin* (CL, 11 Iulie 1936, 6, 5); *nu se simte nimio de amestecătură, nimic de proiecție după model* (AL, 4 Dec. 1938, 4, 3); *în ceea ce are de esențial* (Consp 24). Pretutindeni traduceri literale din franțuzește (*quelque chose* sau *rien de commun*, etc.)⁴.

de către pentru *de: exploatați de către sistem* (Man, 28 Iulie 1935, 3, 3-4)⁵; pentru *din*: împotriva societății actuale care se compune de către capitaliști (CL, 30 Maiu 1936, 2, 4)⁶.

dela în locul altor prepoziții: soarta unui individ se decide *dela* modul cum... (VR, 15 Maiu 1934, 68); *L. Barthou dela Academia Franceză* (AL, 12 Ian. 1936, 3, 7)⁷; *starea tuturor problemelor dela un anumit moment* (Ins I, 2, 521)⁸; *a căzut dela modă* (AL, 1 Martie 1936, 7, 6)⁹.

despre apare des în locul lui *de*: *despre acest lucru s'a convins* (CL, 15 Iunie 1935, 1, 1); *despre aceasta nu a avut parte* (CL, 23 Nov. 1935, 5, 1); *despre aceea nu-mi aduc aminte* (AL, 19 Iulie 1936, 2, 6); *nu ne vom ocupa despre toate* (AL, 14 Martie 1937, 6, 1-2); *despre asta vreau să mă ocup* (AL, 18 Iulie 1937, 14, 1); *despre „Ceasornicul Domnilor“ m'am ocupat* (CCD 42, nota). Punctul de plecare al acestei confuzii dintre *despre* și

¹ Prin analogia lui *a lega de...* (sens abstract) sau a lui *asociație de...* Mai probabilă este prima ipoteză.

² ...despre sau privitor (relativ) la...

³ ...pentru înzestrarea... Cf. *împrumutul de înzestrare* (=... înzestrării).

⁴ Să se compare și *de fin* în loc de *fin*: *ceva mai „de fin“ de călcat* (Log 270), pus în ghilemete de autor.

⁵ Prin analogia lui *...de către cineva*; această prepoziție se poate combina numai cu nume de ființe umane. Înaintea altor substantive trebuie *de*.

⁶ Cf. mai sus *e compus de aproape 12.000 desene*.

⁷ Traducerea literală a frc. *de l'Académie...*, al cărui echivalent exact și, deci, corect este genitivul. *Dela Académie...* își poate spune un funcționar, un om de serviciu, etc. La Iași, pedelul unei anumite Facultăți își făcea cărți de vizită, pentru a felicita pe profesori de Anul Nou, utilizând formula *...dela Facultatea de...!*

⁸ Trebuie... *din(tr)jun...*

⁹ Influențat de (*a fi*) *la modă*.

de îl constituie, cu siguranță, construcțiile în care pot figura ambele prepoziții, fără deosebire, de pildă *vorbesc despre ceva* și *vorbesc de ceva*. Se înțelege că în exemplele date aici trebuie *de*, nu *despre*.

din. Oferă motiv de discuție într'o măsură mai largă chiar decât *de*, cu care vine în concurență. Trebuie să grupez și aici materialul după raporturile sintactice. Fenomenul cel mai important este tendința lui *din* de a se substitui lui *de*. Importanța constă nu numai în numărul enorm de exemple, care arată că răspândirea lui este oarecum generală, ci și în faptul că el dovedește o schimbare a mentalității subiectelor vorbitoare: 'raportul dintre noțiunile legate prin aceste două prepoziții n u este același, așa că înlocuirea lui *de* prin *din* are drept cauză o modificare a chipului cum este conceput astăzi raportul acesta. Avem, mai ales, două cazuri interesante. Primul se referă la construcțiile în care *de* (prepoziția consacrată prin 'uzul de până acum) arată 'felul, genul, categoria, grupul', de pildă *un om de aceștia* (nu se întâlnește des), adică 'un om de felul acestora (sau de felul acesta), un om ca aceștia (sau ca acesta)'. Raportul exprimat aici de prepoziția noastră este de calificare, așa dar abstract. Dacă spunem însă, ca marea majoritate a Românilor de astăzi, *un om din aceștia*, raportul se schimbă, căci înțelegem că dintr'un grup de oameni (teoretic, din totalitatea oamenilor de acest fel, la care ne gândim, etc.) luăm sau alegem unul. Este ca și cum am avea în fața noastră grupul respectiv, din care ne reține atenția un anumit individ. Un astfel de raport este în cel mai înalt grad concret, aproape material, grație și celor spuse chiar acum, dar și faptului că deastădată 'un om' (din aceștia) este prezentat în mod concret (sau mai concret), deoarece apare ca o individualitate de sine stătătoare, distinctă, nu ca un fel de delegat sau reprezentant al grupului, care ar putea fi, în definitiv, oricare, din moment ce toți sunt identici¹. Punctul de plecare al modificării raportului trebuie căutat la obiectele propriu zise, întru cât pe acestea le avem deseori sub ochi: *o pâine din acestea* (la brutărie, unde vedem zecile și sutele de pâni), *un guler, o cravată*, etc. *din acestea* (pe care le etalează negustorul) ș. a. Cred că inovatorii sunt tocmai comercianții de

¹ Construcția cu *din* este concretă și pentru că trezește imaginea acțiunii de 'alegere', de 'scoater'e' a unui obiect dintre mai multe.

toate speciile, atât din cauza împrejurărilor materiale, așa cum le-am schițat aici, cât și pentrucă, din diverse motive, sensibilitatea lor lingvistică este mai slabă. Eu personal simt formula *un guler din astea* ca semicultă, în ciuda deprinderii... auditive și vizuale cu ea.

Al doilea caz este mult mai simplu, căci, indiferent de prepoziție, raportul dintre noțiuni are totdeauna caracter material, prin urmare înlocuirea lui *de* prin *din* se poate realiza cu mare ușurință: *geantă de piele, haine de lână*, etc. devin *geantă din piele, haine din lână*, etc., adică ‘...lucrată din piele’, ‘...făcute din lână’. Trecerea are loc pe nesimțite, cum dovedește, dacă ar mai fi nevoie, o construcție ca aceasta: *confeccionarea obiectelor casnice de lemn*, care poate fi interpretată în sensul că ‘obiectele casnice se confeccionază din lemn’ (= ‘confeccionarea din lemn a obiectelor’) și transformată, deci, în *confeccionarea obiectelor casnice din lemn*, unde nu se mai simte clar cu care substantiv merge *din lemn*, grație tocmai aptitudinii de a le determina pe amândouă. Dar și aici intervine tendința de concretizare, amintită mai sus. Deși raportul rămâne același, întru cât în ambele formule cuvântul urmat de prepoziție arată materia din care este făcut un obiect oarecare, subiectele vorbitoare dispuse să conceapă în chip material lucrurile (și ele formează marea majoritate) preferă construcția cu *din*, care corespunde mai bine acestei dispoziții, între altele, pentrucă, după cum am văzut, prezența lui implică existența unei acțiuni (*din piele, din lână*, etc. ne trimet la procesul confeccionării obiectelor din materia în discuție).

Dau acum exemplele¹.

a) (pentru tipul *un om din aceștia*²): *un câine din aceia lungani* (AL, 12 Aug. 1934, 3, 2); **pe vremuri din astea* (AL, 27 Ian. 1935, 9, 3); un *gândac negru din aceia* pe care... (VR, Febr. 1935, 56); un *ac din acelea* cu care... (CL, 20 Apr. 1935, 8, 7); n’*avem vreme să fim oameni din acei* de roman naturalist (AL, 28 Apr. 1935, 10, 1); *pungaș internațional din acei* ce vorbesc perfect câte trei patru limbi străine (AL, 5 Maiu 1935, 2, 1); *pantaloni dinăștia* (AL, 23 Iunie 1935, 6, 4); câte-o *garoafă din*

¹ Foarte numeroase, pentru ca cititorul să-și dea seama de răspândirea fenomenului. Trebuie să precizez că în lista citatelor figurează mulți scriitorii buni, chiar mari, ai literaturii noastre.

² După *din* avem fie un substantiv, fie, mai des, un demonstrativ (acesta singur ori cu un determinativ, de obicei o prepoziție relativă).

acelea care înfloreau... (AL, 28 Iulie 1935, 6, 3); *glume din acelea* (CL, 24 Aug. 1935, 7, 2); *o hartă dintr'astea* (AL, 23 Aug. 1935, 7, 6); *o poartă din acele* de lemn (VR, Apr.-Maiu 1936, 121); se pot lăuda a fi împuşcat din aceste păsări (Ins I, 1, 676)¹; să-i fac alte şotii din astea (CL, 27 Iunie 1936, 4, 7); din cauza prăbuşirii unei bănci din acestea (CL, 25 Iulie 1936, 7, 7); cu un harapnic din acelea (AL, 20 Sept. 1936, 8, 4); o pereche conjugată din aceşti furnisori (AL, 1 Nov. 1936, 2, 3); eram în mijlocul unui pod rustic din acestea (AL, 6 Dec. 1936, 6, 3): un film din acele ce marchează un hotar (AL, 7 Martie 1937, 14, 2); bucăţile publicate vor fi totdeauna din acele scrise anume pentru revista noastră (Ins II, 3, 80); defecte care nu sunt din acelea (AL, 11 Apr. 1937, 6, 4); nouă ne trebuie din aceia, cum le zice..., inteligenţi (ibid. 13, 1); o pelerină largă din acelea cum se văd în filme (AL, 12 Sept. 1937, 8, 2); multe bumăşti din astea (AL, 26 Sept. 1937, 13, 1); câte un ţol mare din acelea care... (AL, 19 Dec. 1937, 7, 4); într'o revistă din acestea mărunte (AL, 23 Ian. 1938, 18, 1); un caricaturist din aceia anonimi (VR, Ian. 1938, 50); o logodnă din acelea englezeşti (ibid. 87); o frază din acelea pline (VR, Febr. 1938, 135); această infimă minoritate din omenire (Ins, Martie 1938, 549)²; oameni din aceste două feluri de temperament (Ins III, 7, 369); nici aventuri măreţe, nici din acele frenezii revoluţionare (AL, 3 Apr. 1938, 6, 3); îi dăruesc mai degrabă câteva chilograme din carne (AL, 24 Apr. 1938, 8, 3)³; s'au găsit multe din aceste rămăşiţe (AL, 24 Apr. 1938, 14, 4); vreo trei sticle [de vin] din cel tare (VR, Apr. 1938, 27); o javră din acele... (Ins III, 8, 377); o linguriţă din cele dela bucătărie (AL, 24 Iulie 1938, 4, 3); sute de muşte din acelea... (VR, Iulie 1938, 17); există mulţi din aceştia (JL, 1 Oct. 1939, 1, 3); probleme din acelea care... (VR, Nov. 1938, 72); realităţi din acelea care... (ibid.); o piatră din acelea... (Ins III, 7, 547); s'au publicat... mai multe cărţi din acestea

¹ Aici pare a predomina înţelesul partitiv, care există totdeauna, căci e vorba de 'un obiect (de ori din acestea)' sau de 'mai multe...' (dar nu toate). Construcţia se poate modifica uşor în ...a fi împuşcat păsări de acestea, fără ca sensul să rămâie exact acelaşi. Cf. şi o măsură ce necesită totdeauna o parte din arbitrar (VR, Iunie 1937, 77), unde avem un 'partitiv' pur, dar tot înlocuire a lui de prin din şi cu acelaşi efect 'concretizator' al raportului.

² Raport mai mult partitiv (cf. nota 3, pag. 388).

³ E vorba de 'carnea... povestitorului', ceea ce justifică oarecum prezenţa lui din.

(VR, Apr. 1939, 154); straturi în mișcare și *chestii din astea* (Azi, 11 Iunie 1939, 5, 6) ¹; *mijloace din care posedă* un arsenal întreg (Ins, Iunie 1939, 463) ²; un mare număr *din aceste* plachete (VR, Iulie 1939, 53); *un tub din acestea* (Ins, Apr. 1940, 147); *violete din acelea* pe care le vindeau țigăncile (OC 136); *o pasăre din acelea* străine (Luc 110); pescarii trebuie să fi fost *din aceia* mici (AV 30); *din aceștia aveam* bielsug (Laz 27) ³; *un pacifist din care răsărise mulți* (ibid. 186) ³; *o cutie de tinichea din acelea* pentru tutuu (EO II, 157).

Substantivul sau pronumele precedat de *din* poate sta și la singular, lucru firesc, de vreme ce *de* are după el un singular (*un caiet de-acesta*, etc.), iar *din* îl înlocuește. Dar *din* punct de vedere strict logic, o asemenea sintagmă e absurdă: *din* presupune existența mai multor obiecte de același fel (ca să poți lua sau alege unul din ele) și, deci, existența unui cuvânt la plural. Iată exemple ⁴: iar *tânărul din acest gen* (CL, 22 Iunie 1935, 3, 4); *stofă din asta* să ne luăm (VR, Ian. 1936, 28); *o afacere din asta* puerilă (CL, 20 Iunie 1936, 12, 3); *caractere din Reformă* (AL, 29 Nov. 1936, 9, 1-2) ⁵; *un subiect din fiziologie* (AL, 14 Febr. 1937, 4, 2); *stilul din această revistă* (Ins II, 7, 1127) ⁶; *un colț din țară* (scrie un academician celebru); *un plutocrat din cea mai ordinară categorie* (ziarele); orice *temă din filozofie* (DA 161). Deoarece *din* și *dintr'* alternează (*a ieși din casă — a ieși dintr'o casă*), nu ne va surprinde înlocuirea lui *de* și prin această ultimă prepoziție, care exprimă un raport mai concret chiar decât *din*. Deastădată intervine și altoeva. *Dintr'* este vechiul *dintru*, dispărut astăzi (s'a păstrat numai în formule care s'au creat și fixat pe vremuri: *dintr'un sat, dintr'odată*, etc.). Subiectele vorbitoare îl simt ca sinonim al lui *din*, dar nu-și dau seama de forma lui întregă. De aceea, când cuvântul următor nu începe cu o vocală, elidarea lui

¹ Acest exemplu este interesant și prin faptul că conține o formulă extrem de răspândită: *chestii din astea*. Răspândirea ei se datorește, în primul rând, sensului foarte larg și vag al substantivului (care înseamnă... tot ce vreți, în limbajul familiar).

² V. mai sus, nota 2, pag. 390.

³ Raport partitiv (cf. nota 3, pag. 387 și nota 2, pag. 390).

⁴ Nu toate sunt perfect identice cu precedentele. Fenomenul nu diferă însă prin nimic de cel aici în discuție.

⁵ Înțelesul este mai degrabă genetival (*caractere de-ale Reformei*).

⁶ Sensul de genetiv este foarte clar (*stilul acestei reviste*), dar exemplul (ca și *caractere din Reformă*) cu atât mai elocvent pentru tendința lingvistică de care ne ocupăm în aceste pagini.

-u nu-i posibilă, și atunci, fiindcă *dintru* nu mai există sub această formă, în locul lui apare *dintre*, care-i altoeva (< *de + între*, așa cum *din* < *de + în*). Urmarea acestui fapt este alternarea lui *dintr'* cu *dintre* înaintea unui substantiv sau demonstrativ (totdeauna la plural, ceea ce arată că chiar pe *dintr'* subiectele vorbitoare îl interpretează tot ca *dintre*). De aici provine sensul foarte concret al lui *dintr(e)*: 'între (adică 'de între') mai multe obiecte de același fel alegem unul anumit'. De pildă: *o hartă dintr'astea* (AL, 25 Aug. 1935, 7, 6); *o statueta egipteană dintre acelea ce se puneau pe pieptul morților* (AL, 6 Oct. 1935, 1, 7); *o eșarfă dintre acele scumpe* (AL, 7 Iunie 1936, 3, 7); Molière are adeseori *intervenții dintr'acestea* (AL, 11 Oct. 1936, 2, 7); *pilde dintr'acestea* (Ins II, 3, 531); *vreo haraba dintr'acele care aleargă* (Ins III, 5, 452); *câteva mii dintre aceste mici instrumente* (AL, 29 Maiu 1938, 11, 4); *Lewis a scris și dintre acestea, și nu cu mai puțin talent* (JL, 23 Iulie 1939, 3, 1); *țara noastră are puțini dintr'aceștia* (Azi, 9 Iunie 1940, 7, 2); *marina finlandeză are șase dintre acestea [vase de războiu] (ziarele), etc.*

b) (pentru tipul *geantă din piele*, etc.): *din aur, probabil* (CL, 4 Ian. 1936, 4, 1); *canapele din plus, din piele* (CL, 4 Iulie 1936, 2, 6); *bilele sunt din oțel masiv* (AL, 7 Martie 1937, 15, 3); *turn din piatră grea* (AL, 25 Apr. 1937, 5, 1); *ca un colan din mătase* (AL, 11 Iulie 1937, 6, 2); *un tren din sticlă* (AL, 16 Ian. 1938, 6, 3); *o placă din acest metal* (VR, Iunie 1938, 122); *o mică trompetă din tablă aurită* (AL, 19 Iunie 1938, 9, 1); *cerceii erau din aur împletit* (VR, Sept. 1938, 27); *un pământuf din păr de cal* (ibid. 36); *cojocul era din piele de oaie* (AL, 18 Dec. 1938, 5, 5); *aceste cinematografe din marmură artificială, din aramă artificială* (Ins, Aug. 1939, 230); *tavan din grinzi de lemn* (JL, 8 Oct. 1939, 2, 6); *porțile cele mari din fier călit* (VR, Ian. 1940, 9); *mâncarea e din carne de cal; pantofi din antilopă; statuete din marmură* (toate trei în presa zilnică); *genți roșcate din piele de căprioară* (Nirv 162); *scaunele din țevi nichelate* (DO 58); *mesuțele din lemn de lămâiu* (1907 II, 171); *baracă din scânduri* (Laz 265); *comănac negru rotund din aceeași piele* (DP 135); *era din piele „imitație de crocodil“* (CSt VIII, 176); *cu pantofii din aceeași calitate de căprioară* (Cim 197); *diferite figuri din șocolată* (Răd I, 251);

bijuterie minunată din email (IstA I, 63) ¹. — c) *din* pentru *de* în diverse alte raporturi sintactice: *i se muiase picioarele din atâtea întâmplări* (Răd I, 421); *îi pocnea în urechi sângele din atâtea vijelie* (ibid. 422) ²; *necazul din care o durea așa de tare capul* (ibid. 426) ²; *chinuindu-se din bănuiele* ridicule (ibid. II, 47) ²; *din ce zorea, picioarele-i lunecau* (HM 32); și când au fost orele patru *din dimineață* (VR, Ian. 1936, 15) ³; *a păstrat ceva din copil* (CL, 4 Iulie 1936, 6, 1) ³; nu se mai poate *distinge adevărul din minciună* (AL, 5 Iulie 1936, 10, 6) ⁴; *nu-i scapă din observație nimic* (AL, 7 Febr. 1937, 9, 1) ³; *din aceeași calitate fragilă* (AL, 25 Aug. 1935, 9, 6) ⁵; *un pêle-mêle din ideologie și fantezie poetică* (IET 174) ⁶. — d) *din* pentru *dela*: *încă din primele începuturi* ale omnirii (VR, Mart-Apr. 1935, 96) ⁷. — e) *din* pentru *în*: *din toate timpurile* au existat gânditori (CL, 14 Sept. 1935, 2, 1) ⁸; *din această privință* (Ins, 15 Febr. 1936, 133); *din această privință* mă bucur a mă alătura la părerile... (Ins, 15 Febr. 1937, 233); *din două privinți* (Ins, Apr. 1939, 187); *opera... utilă din atâtea privinți* (VR, Iulie 1940, 142); *din toate privințile* (Luc 384) ⁹; aceste elemente sunt *dintre cele mai rare din natură* (Ins, Nov. 1937, 499) ¹⁰; se vor mai publica *lucrări din acest câmp* de cercetare (ibid. 606); *din treacăt remarc...* (CL, 25 Apr. 1936, 6, 3-5); așezând *din trea-*

¹ În unele cazuri va fi intervenit și nevoia de a evita repetarea lui *de*: *genți de piele de căprioară*, etc.

² În toate aceste citate *din* (pentru *de*) are sens cauzal. De aceea putem presupune că prezența lui se va fi datorind, în parte, și influenței lui *din cauză* (că...). Rămâne totuși valabilă explicația propusă pentru cazurile de sub a) și b), care se potrivește, în largă măsură, chiar aici: 'cauza' seamănă' cu 'originea' (=izvorul d i n care pornește), și *din* arată în mod concret, material, acest raport.

³ Aceste trei exemple seamănă, întru câtva, cu cele de sub a), din pricina unei nuanțe partitive la care ne trimet *patru*, *ceva*, *nimic*.

⁴ *Distinge* a fost simțit ca sinonim cu *alege*, așa că *din* trebuia să ia locul lui *de* (alegi d i n multime, etc.).

⁵ Merge, poate, mai degrabă cu citatele de sub a).

⁶ Subt influența sinonimului autohton *amestec*, care se construște și el cu *din* (la fel vb. *amesteca*), deși tot *de* este mai potrivit.

⁷ Cf. *d i n primele timpuri*.

⁸ A i c i pare a fi originea lui *din totdeauna* (și *de totdeauna*), discutate mai sus (subt *de*) și care sunt perfect sinonime cu *din toate timpurile*. Acesta, la rândul lui, s'a putut naște prin contaminație (<*în toate timpurile au existat gânditori + gânditorii din toate timpurile*).

⁹ *Din privința* este produsul încrucișării lui *în privința* cu *din punct de vedere*.

¹⁰ Același autor a publicat un articol subt titlul *Himere din știință*.

cât scaunele răzlețite... (1907 I, 71) ¹; inovație constând din a combina (AL, 1 Nov. 1935, 8, 5); folosul principal constă din analiza (Ins, Ian. 1938, 156) ²; numele personajelor din literatură... (JL, 15 Oct. 1939, 1, 1) ³; va ajunge să formeze o figură bine conturată cu totul caracteristică din literatura contemporană (Ins II, 3, 666) ⁴. — f) din în locul lui pentru: merită o specială atenție din motivul că... (CL, 14 Sept. 1935, 2, 1); Din acest motiv nu există un scriitor mai damnat... (PC 174) ⁴. — g) din în diverse alte construcții: însemnătatea cărții crește din faptul... (VR, Febr.-Martie 1936, 65) ⁵; din prima oară când a venit (AL, 7 Iunie 1936, 3, 7); haine din proaspăt călcate (Sânz 180) ⁶; această concluzie din filozofia culturii (BPed 183) ⁷.

dintre apare pentru între: este o admirabilă armonie dintre necesități și voință, dintre umilința determinismului orb și onoarea creațiunii omenesti (CL, 22 Iunie 1935, 3, 3); armonia ce există dintre ofițer și soldat (CL, 9 Maiu 1936, 6, 4) ⁸, pentru genetiv: vor conveni, dacă nu tuturor studenților, majorității dintre ei (VR, 15 Maiu 1934, 59) ⁹.

dintru este înlocuit prin dintr'un, cu care seamănă atât de bine ca sunete, fiindcă a dispărut din conștiința subiectelor vorbitoare, unde el există numai în legătură cu nedefinitul un, o (urmat de un substantiv). De aceea vechile formule cu dintru + subst. (masc.) sunt transformate sistematic în dintr'un + subst.: nu cerem dintr'un început... (Ins II, 3, 344); nu suntem mare lucru dintr'un început (Ins II, 4, 439); Dintr'un început, Bălcescu trebuie situat... (VR, Iunie 1940, 134) ¹⁰.

¹ Pentru *în treacăt*, cf. „Stilistica”, s. av. *treacăt*.

² Contaminație între (*cartea*) *constă din (trei volume)* și (*folosul*) *constă în analiza*. Explicația se potrivește și pentru exemplul imediat precedent, cu deosebirea că acolo avem, după prepoziție, un infinitiv, nu un substantiv.

³ Aceste două exemple (în special primul) ar putea fi puse alături de *himere din știință*, citat în nota 10, pag. 393.

⁴ Contaminație între *pentru motivul că* și *din cauză că*.

⁵ *Trebuie... prin faptul...*

⁶ Aici prepoziția este de prisos.

⁷ Seamănă cu *himere din știință*, etc., numai că *din* nu poate fi înlocuit prin *în* ca acolo. Cf. *a trage o concluzie din...*, *concluzie trasă din...*

⁸ Fenomen paralel cu *din* pentru *în* (cf. exemplele respective). Au influențat construcțiile în care avem subst. + *dintre* + subst. (armonia dintre ofițer și soldat).

⁹ Incrucișarea lui *majoritatea lor (studenților, etc.)* și *cei mai mulți dintre ei (studenți, etc.)*.

¹⁰ Vezi BPh VII-VIII, 335-6.

după stă a) pentru *de*: când eram tinere, *nu ne ardea după* atâta plecat (Petr 94); pentru *de pe*: *oamenii după stradă* au răspuns... (VR, 30 Apr. 1934, 75)¹; *după terasa* hotelului (CL, 17 Aug. 1935, 4, 3); un vâl i-a căzut *după ochi* (AL, 15 Sept. 1935, 1, 1); nu caut să mă ridic *după urma politicii* (AL, 22 Sept. 1935, 4, 5); *copil după scrisorile...* (VR, Sept.-Oct. 1935, 52); *după urma închiderii* (VR, Nov.-Dec. 1935, 94); fiecare le poate avea *după urma idealismului* său (AL, 10 Oct. 1937, 18, 1); *sufereau după urma jugului* turcesc (VR, Nov. 1937, 57); *l-au alungat după scenă* (AL, 21 Nov. 1937, 5, 1)²; c) pentru *pe*: *după urma brațelor* se interpune, intermediar, clasa mijlocie (VR, Sept.-Oct. 1935, 91); *după urma lui N. Cr...* (CL, 2 Maiu 1936, 7, 3)³.

față de în locul lui *cu* (sau *contra*): felul cum *polemizează* socialiștii... *față de adversarii lor* (VR, 30 Apr. 1934, 5)⁴.

în. Iată iarăși o prepoziție care câștigă teren sub ochii noștri. a). Trebuie relevată mai ales întrebuintarea ei cu sensul lui *ca* (comparativ). Subt influența fr. *se déguiser en serviteur, traïter en ami*, etc., limba cultă actuală mișună de construcții similare (cu *în* pentru *ca*). De pildă: se întreținea cu ei *în prieten* (VR, 30 Apr. 1934, 12); *în reformist* convins (CL, 12 Maiu 1934, 6, 4); nu l-ar fi tratat niciodată *în egal* (AL, 17 Iunie 1934, 4, 2); *în buni cunoscători* și meșteri ai acestei arte (AL, 10 Febr. 1935, 1, 2); îmbrăcat *în marinar* (AL, 23 Iunie 1935, 7, 4); stăpâneau *în ctitori* salonul (VR, Iunie 1935, 22); admira *în estet* (CL, 20 Iulie 1935, 7, 2); se silește a-l trata *în servitor* (AL, 15 Sept. 1935, 8, 2); clasa burgheză se pune *în adversar firesc* (CL, 19 Oct. 1935, 4, 1); cercetează *în diletant* studios (Ins, 15 Febr. 1936, 135); a venit *în simplu curios* (Ins I, 1, 594); D. N. Cr. *în bun scriitor*

¹ De cinci ori apare această construcție pe o jumătate de pagină!

² Înlocuirea lui *de pe* prin *după*, fenomen specific muntenesc (Moldovenii comit, de obicei, greșală inversă), are, în primul rând, cauze fonetice. Deoarece *de* se pronunță *dă*, iar *pe*, *pă*, este oarecum fatal ca *de pe* să sune ori să fie simțit ca *după* (adică *dăpă*). Să se compare și varianta, frecventă, *dupe*. Dar intervine câteodată și factorul semantic: *după urma închiderii* pentru *de pe...* se datorește, cu siguranță, cel puțin în parte, influenței formulei sinonime *după închidere*. *De pe* trebuie să apară atunci când *pe* (+ subst.) încetează de a fi complement de loc și devine atribut (adică determinativ al unui substantiv): *cartea stă pe masă* — *cartea de pe masă*; (*am văzut*) *oameni pe stradă* — *oamenii de pe stradă*, etc. Operație sintactică similară cu *în* + subst. (complement) transformat în *din* [= *de* + *în*] + subst. (atribut).

³ Cf. *pe urma lui N. au rămas cinci copii* și *după N. au rămas...*

⁴ Influența lui *cum se comportă, cum se poartă față de...*

fascist... (CL, 16 Maiu 1936, 8, 3); raționează *în logician* (CL, 27 Iunie 1936, 10, 6-7); *în anonim* (AL, 18 Oct. 1936, 8, 7); prea mulți istorici supraveghează *în dictatori* destinele (VR, Sept.-Nov. 1936, 87); chimiștii domnesc *în stăpâni* (Ins II, 3, 389); să nu lucrezi *în diletant* (AL, 14 Martie 1937, 11, 4); trăiesc *în paraziti* (AL, 4 Apr. 1937, 14, 2); deghizat *în servitor* (AL, 25 Iulie 1937, 14, 3); Doamna Dr... nu apăru *în hangioaică* (Ins II, 4, 321); oameni care știu muzică o fac adesea *în amatori* (AL, 12 Dec. 1937, 13, 1); îmbrăcați *în carabinieri* (VR, Febr. 1938, 34); de aceea, *în perfect om de teatru*, d. V. T. (AL, 13 Martie 1938, 14, 4); pe care, *în om ponderat* ce era... (AL, 8 Maiu 1938, 14, 1); gospodarul e reprezentat *în catană* (AL, 22 Maiu 1938, 15, 3); Englezii, pe care-i dădeam *în exemplu* (Ins III, 6, 326); se prăpădesc *în eroi* (AL, 20 Nov. 1938, 8, 4); de ce nu s'a lăsat d-sa fardată *în femeie?* (AL, 1 Ian. 1939, 11, 1); evident le-a dirijat *în bun șef de orchestră* (VR, Febr. 1939, 107); romanul se termină *în predică* (VR, Martie 1939, 60); când, *în dascăl*, am afirmat dela catedră (din discursul unui profesor); descântecul l-a spus *în artistă* de frumoase resurse (ziarele); șeful cabinetului îmbrăcat *în femeie* (EL 395); de ce nu trece pe la local măcar așa *în clientă?* (NM 197); nu poate să vadă lumea decât *în avocat* (ȚB 133); a exclamat *în artist pur* (Val 44); observă Stănică *în liber-cugetător* (EO II, 254); lua parte *în apărător* (Văc II, 85); nu participase la spectacol nici *în privitor* (ibid. 135); îmbrăcați *în muncitori* (Trag 165). Oricât de răspândită ar fi această construcție și oricât de puternică tendința ei de generalizare (cel puțin la o bună parte dintre Românii culti de astăzi), n'o putem aproba, fiindcă nu corespunde sistemului limbii noastre, ba adesea dă naștere, dacă nu la echivocuri (grație... absurdității), măcar la ridicul (cf., între altele, *a trăi în parazit*, care trimete vrând nevrând la *a trăi în casă, în oraș*, etc.). Prepoziția *în* se substituie și altor tovarășe de funcțiune: b) (lui *cu*) trusturile străine *aprovizionând* Manciuco *în petrol* (CL, 15 Iunie 1935, 8, 1)¹; artistul l-a *reprezentat în capul gol* (RFR, Apr. 1941, 169); *un om în capul gol* (Nastr 50)²; c) (lui *de*) *oglinzi în aluminiu* (AL, 4 Aug. 1935, 2, 4)³; identitatea de ati-

¹ Intr'un text tradus din franțuzește (*approvisionner en...*).

² Cf. *un om în pielea goală, în cămașă*, etc.

³ După frc. *montre en or*, etc. Tot așa pretutindeni, unde *în* precede substantive care arată 'materii'.

tudine ține, poate, în identitatea de situații (AL, 21 Iulie 1935, 8, 3); o statueta năltuță în lut (AL, 13 Oct. 1935, 5, 3); linguri în os (AL, 5 Iulie 1936, 2, 4); o splendidă bucată de Carpeaux în lut ars (AL, 18 Oct. 1936, 8, 7); un Pleyel imperial în lemn de nuc (VR, Febr. 1939, 57); d) (lui din) în această pleiadă face parte (AL, 10 Martie 1935, 4, 1)¹; se pune în punctul de vedere (Ins, 15 Sept. 1936, 224); e) (lui la) majoritatea studenților în limba română (AL, 4 Nov. 1934, 6, 1)²; pleacă în militarie (CL, 26 Oct. 1935, 6, 6); impulsiv, ușor în vorbire (AL, 1 Nov. 1935, 10, 2); ne reamintim că în pag. 40 (VR, Febr.-Martie 1936, 23); s'a dus în Iași (AL, 25 Dec. 1938, 3, 3); aceasta revine în a spune (VR, Iunie 1940, 112); în multe prilejuri (Nastr 13); merge până în a afirma (EL 318); f) (altor prepoziții sau altor construcții) care în vară treceau pe la mânăstire (VR, 30 Apr. 1934, 10); când în vară părăsî serviciul Statului (EL 358); în cele două crize problemele ce s'au pus au fost: în prima dată eliberarea Italiei (AL, 24 Iunie 1934, 1, 1); a întovărășit în calambur noțiunea de jurământ (AL, 17 Nov. 1935, 3, 5); într'un prânz am văzut-o ghemuită sub un raft (CL, 21 Dec. 1935, 5, 7); trebuie să reacționăm în viteză (AL, 25 Oct. 1936, 6, 2); N. creștea în năpraznic (ibid. 6, 7); ce-am visat în astănoapte (AL, 27 Iunie 1937, 9, 1); în deosebire de alte fenomene (Ins, Febr. 1939, 194); comandant în șef (Ins I, 2, 500). — Neobișnuit de des se întrebuițează în cu un infinitiv: să nu se grăbească ...în a ne dovedi (CL, 25 Aug. 1934, 9, 3); specialist în a ști să aleagă (AL, 13 Oct. 1935, 3, 6); zelul acesta în a serpi cu orice chip (AL, 11 Nov. 1934, 7, 1); interesate în a provoca (CL, 22 Febr. 1936, 7, 3-5); un anumit fel în a privi lucrurile (Ins II, 3, 996); doctor în a sluji capitalismul (CL, 4 Iulie 1936, 7, 7); toate se reduceau în a iubi viața (AL, 11 Sept. 1938, 9, 6); a colaborat cu autorul în a prezenta (Ins, Ian. 1939, 139); perseverență în a simplifica structura socială..., în a o prezenta mult mai înapoiată (VR, Aug. 1939, 155); mă resemnez în a crede (Petr 69); zelul lui în a pătrunde (Răzb 366), etc. Pretutindeni în + infin. trebuie înlocuit fie prin la (eventual altă prepoziție) + infin., fie

¹ Contaminație între face parte din... și intră în (această pleiadă).

² Subt influența lui student în Litere, în Medicină, etc., care pot fi ele înseși criticate, căci merge mai bine student la Litere, la Medicină, etc. În citatul de mai sus ar trebui majoritatea studenților dela Limba Română (din cauza formei articulate a subst. student).

printr'o construcție verbală personală, fie prin participiul prezent, după caz. — Altădată lipsește în: *ce privește pe Ucrainenii* (VR, Sept.-Nov. 1936, 44). Obişnuit scriu și vorbesc așa Bucovinenii, apoi, ceva mai puțin, Ardelenii, sub influența germ. *was... betrifft* (sau *anbelangt*). Formula consacrată (*în ce privește*) a luat naștere după frc. *en ce qui concerne*.

în afară de sau *în afara* + genitiv pentru *afară de*: *în afara scumpetei manualelor* (CL, 5 Oct. 1935, 3, 1); *în afara succesului obținut*; *în afara volumelor* (CL, 27 Iunie 1936, 10, 3); *în afara faptului că...*; *în afara muncii lui* obișnuite... (amândouă VR, Martie 1939, 85). O situație oarecum specială avem în: geniul care, *în afară* că a șters... (Ins II, 2, 488), unde formula are valoare de conjuncție (și ar trebui înlocuită prin *afară de faptul că...*). De multe ori *în afară* (locuțiune adverbială) stă pentru *afară*: mărirea gradului *o purtăm în afară* (Ins III, 1, 30); fereastra era larg *deschisă în afară* (Ins, Iunie 1939, 470); țipetele *răzbat în afară* (NM 38). Acest uz, care se datorește modelului frc. *en dehors de*, a fost combătut și ridiculizat. Așa se explică de ce a fost părăsit în anumite construcții (cf. inscripția *a nu se pleca afară*, din vagoanele de călători, pentru mai vechia *a nu se pleca în afară*). Dar nu-l putem condamna totdeauna. Adesea trebuie să preferăm pe *în afară* lui *afară*, care are sens local static și strict material. Să se compare, de pildă, *cămașă lăsată afară* și *cămașă lăsată în afară*: prima construcție presupune elipsa determinativului din 'casă', a doua pe a lui 'din pantaloni' (cum se îmbracă Lipovenii). Dar mai este ceva. Chiar *afară de* și *în afară* se deosebesc între ele: una din aceste locuțiuni însemnează 'exceptând, pe lângă'..., cealaltă 'la exterior, dincolo de'. Cf. *afară de casă* (a mai pierdut și moșia) alături de *în afara casei* (are un balcon, etc.). *In afara* ar trebui să fie perfect sinonim cu *în afară de*, căci a luat naștere din acesta (prin articularea lui *afară*, apoi, lăsarea la o parte a lui *de*). Totuși, din cauză că avem dublete cu *în*, absolut identice ca sens cu cele fără *în*, la adverbe de felul lui (*în*)*deajuns*, (*în*)*destul*, etc., *în afară de* este simțit, cred, totdeauna ca echivalent desăvârșit al lui *afară de*. Situația nu se prezintă însă destul de clar. De aceea *în afara* (câteodată și *în afară de*) provoacă neînțelegere, dacă contextul n'o înlătură: *în afara mediului înconjurător* (VR, Dec. 1937, 56); și-au găsit utilizări practice chiar *în afara medicinei* (VR, Aug. 1939, 114). Ne putem

întreba, dacă locuțiunea prepozițională însemnează aici '(în) afară de' (adică 'pe lângă, exceptând') sau 'afară din' (adică 'ieșind din...')¹. Cf. și: un zâmbet îl au — *în afara noastră* — și cei care citesc (CL, 1 Iunie 1935, 8, 3).

înainte: sub forma articulată stă câteodată, greșit, pentru *înainte de*, ca în *de mai înaintea lui 1914* (Ins, 1 Nov. 1936, 394).

între se substiute lui *dintre*: tăind *legăturile între corp și suflet* (AL, 4 Sept 1938, 9, 1); trăind pe *granița* cât o muche de cuțit *între cerebralitate și acțiune*², apoi lui *în*: să restabilească pacea *între rândurile ostașilor* (AL, 6 Aug. 1938, 6, 2)³ și lui *printre*: *bagă nuiaua între gard* (AL, 25 Dec. 1938, 3, 5)⁴.

întru. Fiind simțită (grație izolărilor *într'o zi*, *într'un timp*, etc.) ca sinonim cu *în*, această prepoziție tinde să se substitue lui *în*, cel puțin la unii dintre publiciștii actuali. Tendința pare a fi cu adevărat tiranică în cazul prof. D. Caracostea, care serie regulat (dela o vreme încoace): *într'unele* [poezii] *ies clar* la iveală (RFR, Aug. 1942, 246); *într'al treilea rând* (ibid. 253); opoziția apare *într'alte bucăți* (ibid. 259). Astfel de construcții nu pot fi recomandate, pentru că denaturează sensul. *Intru* temporal presupune durată, așa dar o succesiune de momente, nu unul singur (ca *în*). De aceea s'a păstrat numai sub forma izolărilor deja amintite (*într'o zi* 'de-a-lungul, în cuprinsul, în interiorul unei zile'). Cu sens local, această prepoziție ne trimete de asemenea la un spațiu întins, la un cuprins spațial. Lui *într'unele* ar trebui să-i corespundă un singular *într'una*, care există, în adevăr, dar însemnează 'continuu, mereu' (adică 'un interval de timp'). Iar *într'al treilea rând* este simțit, dacă-l scoatem din context, ca 'în al treilea etaj' (cf. *casă cu două, trei, rânduri*). Alta e situația lui *întru* din construcția *întru ce privește* (CL, 2 Nov. 1935, 6, 2), care-i produsul contaminăției lui *întru cât privește* și *în ce privește*. Nemaî existând ca element lingvistic aș zice mobil, *întru* se poate confunda cu unele cuvinte apropiate de el sub raportul fonetic: *într'acestea*, prin birouri, emoția sporită (AL, 9 Oct. 1938,

¹ Ca în *il cauți afară din cadrele teatrului* (VR, Dec. 1939, 108), unde un subiect vorbitor mai puțin atent ar fi pus *il cauți în afara...* sau *...în afară de...*, care, de altfel, nu-s imposibile.

² Trebuie *dintre* (ca și în citatul imediat precedent), din cauză că substantivul de care atârnă circumstanțialul este articulată.

³ Influențat, cred, de germ. *unter* (*unter den Reihen der Soldaten*).

⁴ Greșală propriu zisă.

6, 1), pentru *între acestea...*¹ Cf. și *vino și te sălășluiește întru noi*, care sună (câteodată chiar la biserică) *...între noi*. Tot așa se explică înlocuirea pasajului din „Tatăl nostru“ (*și nu ne duce*) *întru ispită* prin *...într'o ispită*.

la: a) (pentru *dela*) *abjurând la ceea ce s'a închinat* (CL, 5 Oct. 1935, 6, 7); *nicio abdicare la personalitatea fiecăruia* (AL, 3 Ian. 1937, 9); b) (pentru *în*)... este foarte *la dreptul său* (VR, Sept. 1934, 78); *distribuind la dreapta și la stânga câte o ochiadă* (AL, 28 Oct. 1934, 8, 5); o ediție... *trasă la o sută de exemplare* (CL, 2 Febr. 1935, 5); *la al treilea volum este cercetată* (AL, 26 Apr. 1936, 2, 2); c) (pentru *pe*) *dela cinci dolari la zi în sus* (VR, Iulie-Aug. 1935, 56); d) (pentru *până la*) starea mintală îi *slăbi la ultima expresie* (AL, 13 Oct. 1935, 4, 3); iubirea de flori *împinsă la patimă* (Cr 37)²; e) (pentru alte construcții) atenție deosebită trebuie să se dea *la alegerea filmelor* (VR, Iunie 1934, 38)³; *abordarea lui Gide la Jurnal*, la forma literară prin esență autentică (AL, 7 Oct. 1934, 6, 1); *la noapte au ajuns în orașul lui Scoartă* (Act 153)⁴. Frecventă este apariția acestei prepoziții înaintea unui infinitiv (cf. mai sus *în*): nu slujește decât *la a sfărâma* (AL, 21 Oct. 1934, 1, 5); partea noastră de contribuție *la a răbda de foame* (CL, 2 Febr. 1935, 5); sarcina lor *se reduce la a risipi* (CL, 6 Iulie 1935, 5, 7). În locul infinitivului sistemul lingvistic românesc cere, de obicei, substantivul verbal corespunzător (*sfărâmare, risipire*).

pe: a) (pentru *asupra*) *nu s'a concentrat pe...* (Ins I, 1, 514)⁵; b) (pentru *cu*) *dar pe orișicari riscuri nu va trebui* (AL, 18 Aug. 1937, 5, 3); c) (pentru *în*) fiecare se schimbă *pe fiecare moment* (VR, Febr.-Martie 1936, 53).

până(la) cu infinitivul: filozofii *merg până a discuta* (Ins, 15 Aug. 1936, 115); o uluise *până la a-mi refuza* (AL, 2 Maiu 1937, 9, 4). Cf. mai sus *în* și *la*. Singur *până* nu poate întovărăși un infinitiv, nici vreun echivalent al acestuia, iar după *până la* trebuie un substantiv verbal (întocmai ca după *la*).

¹ Ardelenism, adoptat și de foarte mulți Români de dincoace de munți (model: germ. *unterdessen*).

² Motive stilistice? Formula cu *la* pare mai expresivă decât cea cu *până la*.

³ Contaminație între *a da atenție la alegeri...* și *a fi atent la alegerea...*

⁴ Traducerea literală a germ. *am Abend*. Cine știe românește zice *noaptea*.

⁵ După frc. *se concentrer sur...*

prin: a) (pentru *cu*) *prin ajutorul unor personaje* (AL, 9 Oct. 1938, 7, 5)¹; b) (pentru *în*) *un interview cu B., prin care se declară* (CL, 6 Oct. 1934, 11, 3); *printr'un fel sau altul* (DA 164)²; c) (pentru alte construcții) *au ajuns prin deosebite căi* (CL, 31 Aug. 1935, 8, 1)²; *Asachi a dobândit prin cei șapte ani de studii* (Ins I, 1, 514); *prin deosebire de* (= spre deosebire de). Foarte des înaintea unui infinitiv, care atârnă de *a începe, a sfârși ș. a.* (v. mai sus, pag. 358-9).

printre: a) (pentru *în*) *ancheta printre publicul spectator* (AL, 7 Oct. 1934, 6)³; b) (pentru *prin*) *trecând cu fruntea sus printre mulțime* (AL, 5 Maiu 1935, 7, 4)³.

spre: a) (pentru *într'*) *cu fața către sud, spre acolo unde...* (VR, 30 Apr. 1934, 22); *să-și îndrepte pașii spre acolo unde...* (VR, Oct. 1934, 58); b) (pentru *la*) *bovarismul nostru ajunge spre cul-tul superficialului* (AL, 2 Iunie 1935, 8, 1)⁴; c) (în locul lui *pen-tru*) *gust pronunțat spre singurătate* (AL, 5 Iulie 1936, 7, 5)⁴; d) (pentru alte construcții) *brațele aruncate spre înainte* (VR, Aug.-Sept. 1937, 101)⁵.

subt. Iarăși o prepoziție care câștigă teren văzând cu ochii. O găsim: a) (în locul lui *cu*) *subt rezerva însă că acea zonă...* (VR, Nov.-Dec. 1934, 66)⁶; *subt niciun chip nu vrea* (CL, 3 Aug. 1935, 6, 4)⁷; *o dau subt titlu [sic!] de curiozitate* (AL, 27 Nov. 1938, 8, 2); *...subt intenția de a întări națiunea* (Ins, Dec. 1939, 505)⁸; b) (în locul lui *cu*) *subt condiția ca...* (foarte răspândit și cunoscut de toată lumea, așa că nu mai dau exemple)⁹; c) (în locul lui *din*) *subt aoeșt unghiu* (VR, Sept.-Nov. 1936, 4); *au fost cercetați nu-mai subt unghiuri speciale* (Ins II, 3, 24); *discută subt unghiul de privire* (ibid. 1095); *subt acest unghiu de vedere* (AL, 27 Iunie

¹ Contaminație: *prin intermediul (mijlocirea)... + cu ajutorul unor...* Cf. și *prin alte cuvinte (vorbe) pentru cu alte...*, înregistrat la „Stilistică”.

² Să se compare construcțiile semantic înrudite: *prin mijloace, prin procedee*, etc.

³ Deși diferite, în ambele cazuri au influențat formule „sinonime” ca *printre spectatori, printre mulți oameni*, etc.: *public* și *mulțime* au sens de plural.

⁴ Cf. *tinde sau are tendință spre...*

⁵ Prepoziția e de prisos (iar construcția neromânească).

⁶ Cf. frc. *sous toutes réserves*, germ. *unter allem Vorbehalte*.

⁷ Vezi mai încolo *subt un mod...* (cred însă că n'avem ace ași construcție).

⁸ Va fi influențat *subt pretextul...*? (cf. sensul peiorativ al celor spuse de autor).

⁹ După frc. *sous condition* și, mai ales, germ. *unter der Bedingung*.

1937, 18, 1); *subt diferite unghiuri* (Spm 147); *unghiul satiric subt care... privește* (PC 229)⁴; d) (în locul lui *în*) *privește sportul subt toate varietățile sale* (Ins II, 3, 59); *subt aceleași condiții* (ibid. 178); *subt toate împrejurările* (ibid. 1127); *trăim subt zodia războiului* (AL, 4 Sept. 1938, 9, 3); *subt condiții determinate* (VR, Febr. 1939, 20); *ne apare subt culori întunecate* (VR, Ian. 1940, 159); *scrisorile lor trebuiesc ținute subt cel mai mare secret* (AL, 16 Apr. 1939, 9, 4); *o masă subt formă de potcoavă* (Ins, Ian. 1940, 89); *protestanții posed... subt un mod* chiar foarte adânc (Spm 46)²; *elemente subt care se înțelege* (VR, Apr.-Maiu 1936, 157)³; *poezia (subt care înțeleg aici toate genurile literare)* (AL, 25 Apr. 1937, 3, 3)³; *ceea ce se înțelegea odinioară subt „stil”* (VR, Maiu 1939, 143)³; f) (în locul altor construcții) *subt adăpostul căreia* (AL, 6 Dec. 1936, 2, 6); *subt garanția de asistență mutuală* (VR, Nov. 1939, 122); *a realităților subt care Tolstoi a scris „Invierea”* (CL, 18 Maiu 1935, 8, 7); *subt pedeapsă de a nu înțelege...* (AL, 26 Dec. 1937, 19, 2)⁴; *subt aceeași pedeapsă de exco-municare* (Ins, Iunie 1940, 527)⁴... surprinde modelele *subt adevărul lor psihologic* (Ins III, 7, 338); *„zdruncinate subt interpretări neașteptate* (Ins, Iunie 1939, 559); *subt simplul motiv...* (AL, 3 Ian. 1937, 4, 5)⁵.

CAP. VIII: CONJUNCȚIA.

Situația se prezintă, în linii mari, la fel cu aceea pe care am constatat-o în capitolul precedent: numeroase conjuncții se substituie altora, împotriva uzului consacrat și respectat de majoritatea subiectelor vorbitoare. Cu o singură deosebire mai impor-

¹ A servit ca model germ. *unter dem Gesichtswinkel*, cum probează și subst. *unghi* (= germ. *Winkel*). Sinonimul mai vechiu (și, am putea spune, banalizat), *punct de vedere* (sau *de privire*) nu se construiește niciodată cu *subt* (ci numai cu *din*).

² Pentru această formulă, ca și pentru altele, pe care nu le-am explicat în notele precedente, trebuie să invocăm tot influențe străine (cf. frc. *sous le secret, sous couleur, de*, germ. *unter allen Umständen*), dar și analogia unor construcții fixate de mai înainte, precum *subt pretextul...*, *subt forma...* (= *subt aspectul...*), etc.

³ Probabil după modelul acestora s'au născut: *subt accețiunea sa cea mai critică* (CL, 27 Iunie 1936, 6, 7); *dacă subt categoria influențelor cosmice cuprindem...* (VR, Martie 1939, 90-91); Teoria lui... *subt o terminologie diferită* ajunge... (GO 122). Cf. germ. *unter etwas verstehen*.

⁴ Modelat după frc. *sous peine de* (*mort, amendes* etc.).

⁵ Contaminație (< *subt pretextul + pentru motivul*).

tantă: influențele străine intervin aici într'o măsură mult mai redusă decât acolo. Și aceasta, pentru că raporturile exprimate prin conjuncții (să nu uităm că aproape totdeauna avem a face cu propoziții care se leagă între ele, spre a forma fraze) sunt mai „organice“ decât cele exprimate prin prepoziții, deci mai adânc plantate în conștiința noastră lingvistică.

ca să în loc de *să*. Constitue o particularitate a limbajului semicult și este, mi se pare, un hiperurbanism sintactic. Deoarece *să* singur caracterizează vorbirea populară, el este simțit ca incult și, prin urmare, evitat de oamenii cu pretenții... culturale. Cf. *am venit să te văd* (care amintește de *doresc să te văd*, unde raportul dintre cele două propoziții este de obiect, nu de scop) alături de *am venit ca să te văd*. Caragiale s'a sesizat de această tendință și a ridiculizat-o, punând adesea pe eroii lui să recurgă la *pentru ca să*, care reprezintă un maximum... de culturalitate (*pot pentru ca să spun, nu pot pentru ca să mai aștept, etc.*). Limba scrisă actuală cunoaște adesea formula *ca să*, acolo unde *să* ar fi de ajuns (și nu-i vorba totdeauna de autori... aproximativ culti). De pildă: nici nu-și *are rost ca să măsoare* cu ea (AL, 15 Nov. 1936, 3, 6); nimeni nu *poate impune literaturii ca să fie...* (Ins I, 2, 542); *va trebui ca să mărim* (Ins II, 3, 278); nu-i oare *posibil ca să se aple...* (ibid. 893); *vreți ca să-i inspire* (VR, Ian. 1939, 59); chiar dacă *ar vrea ca să fie* (RE 20), etc.¹

că: apare des în locul lui *când* (subt influența construcțiilor franțuzești de felul lui *maintenant, que vous êtes libre, il faut en profiter*). Ex.: *acum, că i-a ars casa* (AL, 18 Aug. 1935, 7, 6); *e prima oară că un Român* (AL, 24 Ian. 1937, 8, 3); *acum, că toți erau chemați să lupte* (AL, 25 Apr. 1937, 11, 1); *acum, că războiul a izbucnit* (AL, 19 Dec. 1937, 15, 1). După modelul acestora s'a ajuns la: *în cazul că Aneta...* (VR, Sept.-Nov. 1936, 23); *în caz că nu se înapoiază* (AL, 20 Martie 1938, 5, 2), unde *că* poate fi înlocuit și prin *în care* (dacă subst. *caz* e articulat). Stă și pentru *de când*²: nici trei luni nu *trecuseră că biata madam...* (GI, 23 Iunie 1940, 2, 5). — Altădată *că* este inutil: să fie citită *aproape că de*

¹ Pretutindeni avem construcții nefinale, așa că prezența lui *ca* este de prisos.

² Eventual pentru *după ce, odată ce, etc.*

prisos (AL, 3 Iunie 1934, 2, 7) ¹. Cf. și *poate că* pentru *poate*, discutat în capitolul „Adverbul“. — Subt influența limbii vechi și a celei populare *că* este adesea „întărit“ prin *cum* (sau *precum*), fără necesitate: opera mea... este excepțională, pot să *zic cum că clasică* (AL, 7 Iulie 1935, 1, 1) ²; să creadă *cum că sensul...* (AL, 8 Nov. 1935, 9, 1); să nu se creadă *cum că...* (COp I, 145).

chit că: frecvent, mai cu seamă în limbajul avocaților (după frc. *quitte à* sau *pour* + infinitiv). De pildă: *Chit că scriu versuri indigeste...*, *chit că dau dovadă...*, ei scriu înainte (Ins I, 2, 518).

ci: numeroși scriitori (și, după ei, diverși publiciști) încep de multe ori fraza cu *ci*, în scopul de a obține efecte stilistice ³. De obicei nu izbutesc să-și atingă ținta, dimpotrivă, dau impresia de artificialitate. Și aceasta, fiindcă nu cunosc condițiile în care *ci* poate sta în capul frazei la autorii vechi și în vorbirea populară ⁴. Iată un exemplu (luat dintr'o lucrare științifică): *Ci fenomenele culturale cresc din pregătiri latente, simplificate la răscruci de epoci de personalități creatoare* (CLi IV, 103). Cf. și RFR, Apr. 1941, 12. În schimb, această conjuncție nu este întrebuințată acolo unde trebuie (v. mai departe, s. v. *dar*).

dacă. Apare câteodată în împrejurări neobișnuite, de pildă: pentru mine, *dacă totul era aranjat*, nu mai simțeam niciun farmec (VR, Sept. 1934, 42); a ajunge la concluzia finală, *dacă statul român e un organism politic unitar* (VR, Nov.-Dec. 1934, 67). În prima frază, *dacă* are sens mai degrabă temporal, în a doua interogativ-obiectiv (întrebare indirectă). Sinonimul lui (*de*) nu-l poate înlocui totdeauna ⁵: *indiferent de constituiesc* (CR-M 64) este o construcție neromânească.

dar: are tendința să ia locul lui *ci*, cu deosebire în formula (*nu*

¹ Pare a fi un ardelenism. Se știe că Românii de peste munți, chiar când sunt culți, recurg la forma vorbirii indirecte acolo unde aceasta nu se justifică: *Mă întreb că cum e posibil...*; *Vreau să știu că cum s'a întâmplat...*, etc.

² Aici este de prisos și *că* însuși (nu numai *cum*).

³ Ca în ultima strofă din *Luceafărul* lui Eminescu: Trăind în cercul vostru strămt Norocul vă petrece, *Ci* eu în lumea mea mă simt Nemuritor și rece (unde *ci* nu se găsește totuși la începutul unei fraze, ci al unei propoziții opuse semantic propoziției precedente).

⁴ În aceasta din urmă, numai în exclamații ca acestea: *Ci, lasă-mă'n pace! Ci, pleacă odată de-aici!*, etc.

⁵ Trebuie o construcție pur condițională (*de-ar vorbi mai rar, l-aș înțelege*) sau una optativă (*de-ar veni primăvară!*).

numai...) *ci și*. Exemple mi se par de prisos, căci fiecare cititor le întâlnește la tot pasul, chiar în propria sa limbă. Tendința trebuie măcar înfrânată, dacă nu combătută, pentru motivul că *dar* nu este sinonimul desăvârșit al lui *ci*. Aceasta, mai cu seamă în alte condiții sintactice, unde fenomenul s'a întins, sub influența lui *nu numai..., dar și...* Iată câteva citate: de a nu mai fi văzut în ei niște elemente periculoase..., *dar în primul rând* (VR, Oct. 1937, 102); nu pe apă, înnot..., *dar cu trenul* (VR, Iulie 1938, 12); a fi frumos nu însemnează încă totul, *dar trebuie să...* (AL, 1 Aug. 1938, 4, 1); învățătorul n'are să ceară măiestrie, *dar conștiinciozitate* (CR-M 191). Unele din aceste construcții par neromânești. Neglijența sau dorința de a inova cu orice preț merge atât de departe, încât după *nu numai...* avem *dar* singur (în loc de *dar și* sau, mai bine, *ci și*): nu și-au limitat preocupările numai..., *dar au supus unei cercetări* (VR, Iulie 1939, 106); nu numai publicul de teatru, *dar autoritățile* (ibid. 148).

decât. Ardelenii și Bucoveninii se folosesc de acest cuvânt în locul corectului *pentru ca*. N'am notat exemple, dar pot alcătui eu însumi unul, ca să se vadă despre ce-i vorba: *problema este mult mai grea decât să ne închipuim* că-i vom găsi repede soluția. Și cu *prea* înaintea adjectivului (sau a adverbului): *...este (mult) prea grea, decât să...* După germ. (*viel*) *zu schwierig, als dass...* Vezi și discuția dela pag. 371, s. v. *decât*¹.

deoarece se substituie adesea lui *căci, fiindcă, pentrucă, etc.*, ca și cum ar fi sinonim cu acestea. Sensul lor este, într'adevăr, destul de înrudit (din pricina raportului causal pe care-l exprimă, cu nuanțe diferite, toate aceste conjuncții), dar nu-i perfect identic. De aceea nu vom spune: [trebuie să fim mulțumiți...] *deoarece D-ra... și D-nii...* au realizat lucruri minunate (AL, 24 Ian. 1937, 8, 1-2), ci... *căci D-ra...* (sau, cel mult, *fiindcă, etc.*). *Deoarece* este, în general, echivalentul fr. *puisque*. De aceea se recomandă ca propoziția respectivă să stea la începutul frazei. Dacă o punem după propoziția principală, vom înlocui pe *deoarece* prin *căci*, eventual prin *fiindcă, pentrucă, etc.* (după cum predomină înțelesul pur explicativ sau cel causal).

fie că = deși, chiar dacă: nu-și văzu visul cu ochii, *fie că se*

¹ Pentru funcțiunea sintactică a acestui cuvânt, să se compare nota dela pag. 405.

constrânsese la toate (HM 108). Avem un caz izolat: autorul, Bulgar de origine, nu stăpânea bine limba română.

ori cu valoarea lui *dacă*: celor ce se întrebau *ori de Bucovina mai poate...* (FF X, 5). Regulat la Bucovineni (și la Evrei). Este clar că avem a face cu o „traducere“ (pe care eu nu mi-o pot explica) a germ. *ob* dela începutul construcțiilor interogative indirecte (*ich frage mich, ob es möglich ist...*). De obicei, cel puțin la minoritarii etnici, numai *ori* (fără *de* după el). Aspectul din citatul reprodus aici se datorește, probabil, unei contaminații (*se întrebau ori... + se întrebau de... [= dacă]*) sau, poate, nevoii, dictate de simțul limbii materne, de.. a româniza măcar în parte această construcție atât de stranie pentru noi ¹.

până în loc de *câtă vreme* (sau *cât*) ²: *până cel care chema renunța* (VR, Dec. 1938, 7); *până sunt conștient..., nu sunt nebun* (Petr 235). În primul citat am putea avea o greșală de tipar (pentru *până ce* sau *până când*). Astfel de construcții sunt neromânești.

până când = *pe când*: *...până când nevoia mea nu e de ordin propriu zis biologic* (RE 22; cf. și 100, 198). Ardelenism caracteristic, pe care-l întâlnim chiar la cei mai buni cunoscători ai lim-

¹ Se va fi produs, poate, și o confuzie între *oare* (din întrebări directe) și *ori*, care seamănă atât de bine ca sunete (cf. *oarecine, oarecare, etc.*, alături de *oricine, oricare, etc.*; *oarecât, oarecum, etc.*, al. de *oricât, oricum, etc.*): *Mă întreb, oare ce s'a întâmplat?* și *Mă întreb, s'a întâmplat oare (> ori) ceva* (întrebare directă prima, întrebare indirectă a doua). Să se compare și: *Nu știu, oare va veni?* al. de. *Nu știu, ori va veni (ori nu va veni)*. D-l VAISBERG, directorul Institutului polon de cultură din București, un excelent cunoscător al limbilor ucraineană și română, îmi sugerează următoarea explicație, care cred că trebuie acceptată, mai ales dacă ținem seamă de răspândirea geografică a fenomenului aici în discuție. Conjuncția ucraineană *чи* înseamnă 'oder' în întrebări directe: *būdeš slūhati, či ni?* 'wirst du gehorchen oder nicht?' și 'ob' în întrebări indirecte: *povidi sja, či koni zaprjáženi* 'schau, ob die Pferde angespannt sind. (Cf. ST. VON SMAL STOCKYJ und TH. GARTNER. *Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache*, Wien 1913, p. 445, 448). În primul caz, ucr. *чи* a fost „tradus“ prin rom. *ori* = *sau*, în al doilea prin rom. *dacă* (eventual *de*, conjuncția). Cum în mîntea celor care fac „traducerea“ există un singur cuvânt ucrainean pentru cele două echivalente românești, confuzia între *ori* și *dacă*, în sensul înlocuirii unuia prin celălalt este oarecum inevitabilă.

² Să nu se... emoționeze cititorul că pun prepoziția *până* în capitolul despre conjuncție. Suntem doar la „Sintaxă“, și ceea ce interesează în mod exclusiv aici este funcționea cuvintelor. În exemplele care urmează *până* are valoare de conjuncție. La fel *cât* (v. mai sus), *câtă vreme*, etc., care nu-s prepoziții, dar nici conjuncții, din punct de vedere strict morfologic. Observația este valabilă și pentru alte cuvinte care nu sunt „conjuncții“ și figurează totuși în prezentul capitol.

bii noastre dintre Transilvăneni. „Traducere“ (curioasă pentru mine) a germ. *während*?

și: apare unde nu trebuie sau lipsește când este necesar. De ex.: *poetul trimesese o poezie, și a fost publicată aici* (AL, 1 Dec. 1935, 1, 7); *vizite făcute la instituțiuni, sau în localități, care aveau de scop* (VR, Iunie 1934, 32). De fapt, ambele construcții sunt neglijente de om care scrie repede sau nu-i stăpân pe frază. În primul citat, și stă pentru *care* (uz popular și incult), în al doilea, se impune prezența lui înaintea relativului, căci altfel *care* se referă la *localități* (și *instituțiuni*), iar autorul a înțeles să-l raporteze la *vizite*.

CAP. IX: SCHIMBARI DE FUNCȚIUNE.

Este vorba de depășirea granițelor dintre părțile vorbirii, așa cum le cunoaștem din clasificările morfologice, în sensul că substantivele funcționează ca adjective și invers, adverbele devin adjective, etc. Fenomenul caracterizează mai ales limbajul poetic, dar apare și în scrisul obișnuit, fie sub influența stilului literar, fie ca imitație a unor modele străine. N'avem a face cu o inovație propriu zisă a limbii actuale, căci îl găsim și la scriitorii din sec. XIX. Noutatea, în măsura în care există, are aspect pur cantitativ: sunt mult mai numeroase astăzi decât altădată faptele de acest fel. În special publiciștii mai mult ori mai puțin tineri uzează (și abuzează!) de libertatea, pe care principial n'o putem condamna, de a schimba funcțiunea consacrată a cuvintelor. Și n'o putem condamna, pentru că pe de o parte granițele dintre părțile vorbirii sunt (teoretic) artificiale, iar pe de alta, procedeul, utilizat rațional, reprezintă un câștig din punct de vedere stilistic.

Materialul adunat de mine nu-i prea bogat, fiindcă fenomenul aparține mai mult stilisticii propriu zise, adică „științii stilului“. Așa se explică, între altele, de ce faptele sunt, de obicei, strict individuale, nu se repetă dela un subiect vorbitor la altul (numai procedeul este același) ¹.

§ 1. S u b s t a n t i v u l. Diverse părți de vorbire, în primul rând adjective, sunt întrebuințate cu valoare substantivală. Mai

¹ Unele lucruri, al căror loc mai potrivit ar fi fost, poate, aici, au fost înregistrate și discutate la „Stilistică“, eventual la „Morfologie“.

ales adjectivele căroră le corespund, în aceeași familie, substantive abstracte sufer această modificare sintactică. Izvorul ei trebuie căutat în nevoia de expresivitate: substantivul este mai plastic, deci mai expresiv decât adjectivul, întru cât denumește o noțiune de sine stătătoare și care, prin aceasta, este ori poate părea concretă, materială. Insușirile sunt simple anexe ale obiectelor¹, n'au existență aparte, separată de a acestora. Prin transformarea (pur funcțională) a unui adjectiv în substantiv însușirea respectivă devine noțiune propriu zisă, există independent de obiectele care o posedă și, prin urmare, se concretizează, se materializează, asimilându-se cu ființele și lucrurile. Procedul nu constituie o noutate a limbii actuale sau a celei 'poetice'. Il cunoaște, din capul locului, și vorbirea pe care o numim, de obicei, populară, familiară, etc. De pildă: *înaltul cerului, orbul gănilor, sătutul (nu crede celui flământ), scumpul (mai mult păgubește)* ș. a. Se înțelege că oamenii culti, în special poeții și oratorii, recurg mult mai des la el. Dacă și în ce măsură reușesc, atârnă de meșteșugul fiecăruia.

Iată un număr de exemple: a dat în vileag *meschinul, uritul sau falsul* (AL, 3 Nov. 1935, 3, 7); a făcut să succedă la *pican-tul de scandal picantul de mister* (ibid. 4, 2)²; ceva inocent, *un vădit căutat sau siluit* (CL, 28 Martie 1936, 6, 5); *într'un vag prea cețos* (Ins I, 2, 580); era mai degrabă *un fermecător* (AL, 12 Sept. 1937, 8, 3); *un pățimaș al istoriei literare* (VR, Ian. 1938, 129)³; *toți cei fanatici de opera* lui Dobrogeanu-Gherea (VR, Apr. 1938, 79)³; pe lângă *odiosul unei crime stupide* (AL, 1 Ian. 1939, 7, 5); marele peizagist a fost *îndrăgostitul, pățimașul peizagiului său* (JL, 19 Martie 1939, 4, 4)³; *moralul, religiosul și filozoficul* se echivalează (BPed 185, un citat din V. Băncilă). Foarte des se transformă în substantive adjectivele care arată culoarea obiectelor: *albul, negrul, roșul*, etc., din cauză să substantivele corespundă

¹ Dau acestui termen sensul cel mai larg posibil.

² Autorul este același în ambele cazuri (de fapt, trebuia să zică traducătorul, căci, chiar dacă el nu spune, oricine vede că avem „traducerea”, complet neizbutită, a unei construcții franțuzești). Observația făcută în paranteză se potrivește, măcar aproximativ, și pentru alte citate din cele următoare.

³ Acest tip de adjective substantivate (*fanatic, îndrăgostit, pasionat, pățimaș*, etc.) este cât se poate de frecvent. Prezintă interes și prin faptul că obișnuit ele se leagă de un substantiv pus la genetiv (v. mai sus, pag. 278). În citatul al doilea, *cei fanatici* stă, de fapt, pentru *fanaticii*.

punzătoare (*albeață, negreață și negreală, roșeață și roșeală*, etc.) s'au fixat de mult cu un înțeles prea depărtat de al adjectivelor care le servesc drept temă. Astfel pictorii și cronicarii plastici vorbesc mereu (citez forma de plural) despre *alburi, griuri, portocaliuri, siniliuri*, etc.¹

Și alte cuvinte sau chiar locuțiuni întregi apar cu funcțiune substantivală: dacă s'ar asigura și subsemnatul *de așa ceva?* (AL, 17 Iunie 1934, 6, 2)²; *acești fără niciun scrupul* preconizează (CL, 6 Apr. 1935, 6, 7)³; realitatea pe care tot amânase s'o vadă dintr'o *lehamite a întregului trup* (VR, Sept. 1938), 33)⁴.

§ 2. Adjectivul. Fenomenul opus celui discutat în paragraful precedent este de asemenea răspândit. La pag. 297 am dat exemple de substantive cu grade de comparație, tratate, așa dar, întocmai ca adjectivele. Iată acum câteva cazuri de altă natură, la baza cărora stă însă tot adjectivizarea substantivului: *suflet artist și analist* (Ins I, 1, 381); *dinții vampiri din față* (AL, 25 Oct. 1936, 6, 5)⁵; *a țării moldove* (VR, Apr.-Maiu 1937, 39)⁶; *ca o veste panică și urgentă* (VR, Aug.-Sept. 1937, 21)⁷; *somnul buștean* ce-l apucam (AL, 12 Sept. 1937, 13, 1); unele [copii] *destul de meștere* (VR, Iulie 1938, 125); *paleta lui nababă*; în capul unei *hoarde satelite* (ambele în BP, nr. 487, 193); *plan director* al municipiului București (ziarele)⁸; *entuziaști de legea Indiilor* (ziarele); *suman noaten* (CS 174)⁹; *cu o însuflețire adolescentă* (Gor 411); *un lungan Neamț* (FM 66); *țarină rășează* (Arghezi). Cf. și *băietanii soiū rău...* (AL, 4 Sept. 1938, 5, 2).

Foarte multe adjective devin substantive prin lăsarea la o parte, ca fiind dela sine înțeles, a substantivului pe care-l întovărășesc de obicei: (film) *documentar*, (jurnal) *hebdomadar*,

¹ Fapt existent și el în vorbirea tradițională.

² Vorbirea familiară (cam periferică) recurge în tot momentul la *așa ceva*, care a devenit astfel aproape trivial.

³ Imitație nereușită a formulei *fără de lege*.

⁴ „Părintele” acestei creații este, dacă nu mă înșel, Ionel Teodoreanul, în opera căruia ea apare foarte des.

⁵ *Vampir* ne amintește, fără să vrem, de *vamp(ă)*, care se întrebuințează (chiar în discuții literare) foarte des și singur, ca un fel de determinativ al subst. *femeie*.

⁶ Subt influența lui *moldav* (< frc. *moldave*), pe care numeroși publiciști (în majoritate tradiționaliști!) îl preferă, pentru motive stilistice (?), *lui moldovenesc!*

⁷ Pare a fi o greșală de tipar (poate de limbă).

⁸ După frc. *directeur*, care-i și adjectiv.

⁹ Vorbirea populară cunoaște formula *lând noatend*.

(imprimat) *periodic*, etc. Nu cred necesar să insist, căci fenomenul este cunoscut (și încă de multă vreme). Dau, la întâmplare, două exemple mai caracteristice: *băieții dela călăreață* (FM 351) ¹; *recurenta* (ibid.) ².

§ 3. A d v e r b u l. Dat fiind că între un adjectiv și adverbul corespunzător nu există, adesea, nicio deosebire formală, pare natural schimbul funcțional dintre ele. Nu-i vorba de greșeli, adică de fapte inconștiente, care ne întâmpină de asemenea când și când ³, ci de procedee stilistice, aplicate cu intenții estetice bine precizate. Prin transformarea în adjectiv a unui adverb, 'calitatea' respectivă este atribuită noțiunii care săvârșește acțiunea (în loc să fie atribuită acesteia). Rezultatul însemnează concretizare, plasticizare. De aceea fenomenul se întâlnește mai cu seamă la poeți (autentici sau numai... virtuali). De pildă: *cărările afunde* (AL, 10 Maiu 1936, 5, 3); *apa care curgea zgomotoasă* (AL, 4 Oct. 1936, 3, 1). Cf. și formulele din ce în ce mai răspândite de tipul *ușoară de citit* (CL, 10 Aug. 1935, 3, 3); *grele de făcut*, etc. În *Cea mai dureroasă e însă indiferența* mulțimii (AL, 4 Oct. 1936, 2, 1-2) situația nu-i clară. Eu aș zice *cel mai dureros...*, aș da, adică, sens adverbial (= neutral) acestui superlativ ⁴. Să se compare și *subt conducerea succesiv* a mai multora (Ins I, 1, 591); *imaginile leit femeii* tuturor vremurilor (AL, 31 Maiu 1936, 6, 6), unde *succesiv* ⁵ și *leit* funcționează adjectival, dar au aspect de adverb.

Tot aici poate fi amintit *așa*, care se întrebuințează la tot pasul ca adjectiv (este sinonim cu locuțiunea adjectivală *astfel de*, prin urmare și cu *asemenea*): *un așa viteaz, o așa lucrare, așa oameni*, etc. Subt influența (exercitată parte prin Ardeleni și Bucovineni, parte prin Evrei) a germ. *so ein*, mulți Români spun și scriu *așa un viteaz, așa o lucrare*, etc. Această topică trebuie combătută.

§ 4. D i v e r s e. Pun împreună cazuri destul de deosebite,

¹ E vorba de *artileria călăreață*.

² Stă pentru *febra recurentă*.

³ Am înregistrat câteva la pag. 108-9 și 152-3. Pot adăuga acum altele: nu găsește *deajunse cuvinte* (Ins, Iunie 1940, 455); tăcutul și *cumse-dele client* (NM 48).

⁴ Căci autorul are în vedere nu 'mai multe indiferențe' (dintre care una ar fi 'cea mai dureroasă'), ci 'mai multe lucruri' (sens neutru) provocatoare de durere.

⁵ Acesta poate fi interpretat și ca echivalent al lui *rând pe rând* (locuțiune adverbială).

numai ca să nu înmulțesc rubricile. Substantive cu valoare adverbială: *cât de măiestru reprezintă d-ra*¹... (VR, Apr.-Maiu 1936, 165); *sărind acrobat scaunele* (AL, 28 Febr. 1937, 9, 3-4). Infinitiv substantivat construit ca un verb: în cazul unei *ocupări de ea* (Ins I, 1, 369)². Alte fapte, care nu pot fi definite totdeauna: *Principiul este necesar de manifestat* (AL, 24 Ian. 1937, 9, 5); *S. găsea în ea totul o minune* (AL, 21 Febr. 1937, 10, 3). În *ferita sfântul* (AL, 4 Oct. 1936, 3, 4) putem avea o greșală de tipar, dar și o greșală de înțelegere a formulei (*ferit-a* va fi fost simțit ca un substantiv feminin articulat). Să se compare și *singur* (= puțin) din construcții de felul acesteia: *D-l R.-M. este unul dintre singurii care încearcă*... (CL, 30 Maiu 1936, 7, 3)³, apoi *timp lung* (Răd I, 258) pentru *mult timp* (după frc. *longtemps*), cu valoare, se înțelege, tot adverbială.

CAP. X: ACORDUL.

Dau acestei noțiuni accepția cea mai largă cu putință: 'potrivire formală (din punctul de vedere al genului, numărului, cazului, persoanei, etc.) între cuvinte care merg sintactic împreună'. Faptele notate de mine sunt extrem de numeroase și se referă la toate părțile propoziției și la cele mai multe dintre părțile vorbirii. Această bogăție se explică. Acordul se impune oridecâteori avem a face cu grupuri de cuvinte, așa dar, principial, totdeauna, căci numai întâmplător ne folosim în vorbire de cuvinte izolate. Fiind nesfârșit de multe cazurile de acord obligatoriu, urmează că și prilejurile de a greși sau a inova se prezintă foarte des. Se știe, de altfel, că respectarea normelor acordului nu-i deloc ușoară, chiar pentru oamenii culti și atenți la construirea frazelor. Este semnificativă formula (pe care Camil Petrescu, dacă nu mă înșel, și-o

¹ Ardelenii și Bucovinenii utilizează pe *măiestru* și ca adjectiv (*măiestru-măiastră*), crezând (nu fără oarecare dreptate) că avem a face cu un cuvânt moștenit (<lat. *magister*). În realitate, singurul caz unde limba actuală cunoaște pe *măiestru* prin tradiție neîntreruptă este formula (din basme) *pasăre măiastră* 'pasăre vrăjitoare, minunată'. Incolo trebuie să conținem cu extinderi (mai mult ori mai puțin... poetice) ale acestui uz.

² Construcție condamnată.

³ Oricât de curios s'ar părea, faptul acesta trebuie să fie o... imitație franceză. În romanul *Autant en emporte le vent* (tradus din englezește) am întâlnit *un des seuls...*, *une des seules...*

alesese drept titlu al unei cărți) *Românii e deștepți* (pronunțată și ...*dăștepți*, cu intenția de a arăta că mai ales Bucureștenii, și, în general, Muntenii săvârșesc asemenea greșeli de acord?)¹. Limbajul popular și, mai puțin, cel familiar sunt foarte bogate în abateri dela regulile acordului. Subt influența lor comit erori similare și oamenii de cultură.

Trebuiesc separate greșelile propriu zise (cum este cea pomenită chiar acum) de cazurile unde avem a face cu o simplă șovăire a limbii, care nu s'a fixat încă asupra unei singure forme obligatorii pentru toată lumea. Operația nu-i ușoară. De aceea nu voi încerca s'o fac în cursul discuției. Voi spune aici că lipsa de siguranță a subiectelor vorbitoare se manifestă, de obicei, când există conflict între forma și înțelesul unui cuvânt (cf., de pildă, *majoritate, număr, șir, etc., fiecare, nimeni* ș. a.): nu totdeauna ne putem decide, fără să avem îndoieli, pentru aspectul de singular sau pentru cel de plural al predicatului căruia îi servește de subiect un astfel de cuvânt².

Mai puțin scuzabile, deși foarte explicabile, sunt cazurile în care intervine atracția': acordul se face nu cu toate cuvintele care îl cer, ci numai cu cel mai apropiat, ca și cum celelalte n'ar exista. Aceasta, când e vorba de un predicat cu mai multe subiecte, de un substantiv cu mai multe atribute, etc. În alte condiții sintactice intervine un fel de analiză gramaticală greșită sau, dacă vrei, diferită de cea justă, de pildă când un substantiv feminin la genetiv-dativ singular are drept atribut un participiu trecut urmat de un determinativ circumstanțial. Pretutindeni avem a face cu o slăbire a raportului dintre cuvintele pe care trebuie să le 'acordăm': ori sunt prea departe unul de altul (prima ipoteză) ori au (sau numai unul din ele are) legătură și cu alte elemente ale frazei (ipoteza a doua).

Numeroase fapte privitoare la acord sunt strict individuale, în sensul că se întâlnesc la un singur subiect vorbitor. Cele mai multe se bucură însă de o răspândire largă, adesea foarte largă, care probează, măcar câteodată, că ne găsim în fața unor adevărate tendințe lingvistice, cu șanse de a se realiza definitiv.

¹ Ceea ce corespunde, în parte, realității. Se pare că un cunoscut profesor universitar și critic literar vorbea obișnuit așa.

² Cf. articolul lui AL. GRAUR, *Acordul după înțeles* (VR, Nov. 1937, 76 urm.).

§ 1. Subiect la plural cu predicat la singular. Este fenomenul cel mai frecvent. Las la o parte, căci sunt lipsite de interes științific, greșelile propriu zise. Se pot distinge mai multe cazuri.

a). Avem, în primul rând, subiecte cu formă de singular și cu înțeles de plural. Am spus deja că limba nu s'a fixat, în toate cazurile, asupra aspectului morfologic al predicatului, care stă astfel când la plural, când la singular. Iată exemple: *imensa majoritate a intelectualilor e de dreapta* (CL, 17 Aug. 1935, 6, 1); *o treime din Evreii poloneji trăiește din filantropie* (CL, 7 Sept. 1935, 2, 2); *grosul minorităților sunt într'o sărăcie...* (CL, 28 Dec. 1935, 2, 6-7); *o parte din locuitori ședea* (AL, 13 Oct. 1935, 5, 1); *din acest moment începe o serie de mișcări* (AL, 19 Iulie 1936, 3, 4); *numărul studenților s'au augmentat* (CL, 25 Iulie 1936, 6, 4); *o categorie de spectatori care nu zice...* (VR, Iunie 1937, 129); *majoritatea indivizilor nu percepe viața neted* (VR, Iulie 1938, 81); *un grup de oameni care cultiva religia..., care lauda democrația...* (AL, 9 Oct. 1938, 8, 2); *șirul lung de zeițe... n'au putut fi detronate* (AL, 18 Dec. 1938, 1, 5); *marea majoritate a revistelor... este sub nivelul* (Ins, Apr. 1939, 208); *...de care s'a plâns majoritatea cercetătorilor* (RIR X, 481); *cea mai mare parte a geamurilor era acoperită* (OC 13); *au venit toată familia* (1907 I, 17); *mai mult de jumătate din locuri rămâne goală* (Zw 67). Șovăiala se poate constata la același autor și în aceeași frază: *majoritatea elevilor..., dupăce s'au instruit, nu mai are poftă* (Ins II, 2, 878); *un prug de femei se opri...* și lui i se păru că *vorbesc* de ei (Petr 211). Teoretic ar trebui să avem pretutindeni predicatul la plural, fiindcă, indiferent de forma subiectului, înțelesul lui este de plural. Aceasta cu atât mai mult, cu cât subiectele în discuție sunt aproape totdeauna determinate de un substantiv la plural: *parte din locuitori, majoritatea cercetărilor, etc.*, ceea ce precizează până la maximum sensul lor 'pluralic'. Amănuntul are mare importanță, căci (*un*) *grup, categoria, etc.*, întrebuintate singure, cer, fără nicio îndoială, un predicat la singular: indivizii care alcătuiesc grupul, categoria, etc. nu sunt considerați izolat, unul câte unul, ci în totalitatea lor, ca o masă unitară, indivizibilă. Același lucru cu *majoritate*, la care oscilația pare totuși mai mare, poate și din cauza limbii franceze, unde predicatul lui *majorité* stă la singular, indiferent dacă subiectul este sau nu urmat de un

atribut substantival la plural¹. Dintre exemplele date mai sus sunt greșite, în sensul contrar, *numărul studenților s'au augmentat*² și *au venit toată familia*, primul, pentru că noțiunea 'număr' n'are nimic 'pluralic' în ea, iar al doilea, pentru că 'familia' alcătuește o unitate desăvârșită și este simțită astfel³. Tot așa *un roi de albine a părăsit stupul* (și, figurat, *un roi de fotografi se afla...*).

b). Subiect multiplu cu predicat la singular. Acordul se face, deseori, numai cu unul din cele două sau mai multe subiecte legate, obișnuit, prin și. Aceasta, fiindcă vorbitorul simte raportul de subiect la predicat numai pentru ultimul, care se află lângă verb, sau pentru primul, în cazul când subiectele stau în urma predicatului. Ex.: ale căror *limbă și suflet încă mai suna* (VR, Apr.-Maiu 1937, 43); *literatura și... întreaga viață culturală își croiește* (VR, Iunie 1937, 145); *lectorul și mai ales tineretul va găsi* (Ins II, 3, 569); *mucoasa și organismul trăiește* (Ins, Iunie 1939, 607); această *armonie și eficacitate a stârnit* (ibid.)⁴; *nehotărîrea și neîncrederea în sine îl împinge* (EL 287); *compania... și probabil B. trage câștiguri* (Zw 107). De adăugat construcții cu predicat nominal, care, când e adjectiv, poate prezenta dezacord și în ce privește genul: *literatura și scrisul lui pare străină* (AL, 25 Apr. 1937, 16, 3); *întinderea și intensitatea acestei influențe este dependentă* (Ins II, 2, 799); *studiul, cât și fragmentul este intitulat* (Ins III, 7, 561)⁵; *este criticat umanitarismul, masoneria și bolșevismul* (Ins, Febr. 1940, 398). Acest acord greșit, pe care-l putem numi 'prin atracție', se întâlnește și atunci când unul

¹ Simțul meu lingvistic cere predicat la singular, când *majoritate* este urmat de un genetiv singular (*majoritatea publicului este favorabilă actorilor; majoritatea populației muncește serios*), și predicat la plural, când după *majoritate* stă un genetiv plural (*majoritatea oamenilor trăiesc bine*).

² În acest citat nici verbul nu-i întrebuințat corect: se zice sau *...a augmentat*, dacă ținem cu orice preț să vorbim... distins, sau *a crescut ori s'a mărit* (dela acest din urmă sinonim a venit s' al lui *augmenta*).

³ Cf. noțiunile înrudite din acest punct de vedere: *nație, popor, trib*, etc.

⁴ Nerepetarea demonstrativului ar putea fi interpretată în favoarea... acuzatului: cele două substantive exprimă părțile alcătuitoare ale unei singure noțiuni. Dar o asemenea părere nu se poate susține, și aceasta, din cauză că 'armonie' și 'eficacitate' sunt noțiuni independente una de alta, deci deosebite.

⁵ Prezența lui *cât* ar părea că scuză dezacordul, mai ales dacă după *fragmentul* punem o virgulă. Dar argumentarea nu poate fi primită.

din subiecte stă la plural: *cum a dorit A. B. și prietenii lui* (AL, 4 Sept. 1938, 3, 4).

Cazuri speciale reprezintă subiectul multiplu ale cărui elemente constitutive sunt legate prin *cu* sau (ca în vorbirea neîn-grijită) prin *și cu*. Norma cere predicat la singular pentru prima ipoteză și predicat la plural pentru a doua. Deoarece însă ambele formule sunt simțite ca sinonime, adică egale, se produc șovăeli. De pildă: *dânsa (și cu o soră a ei) conduce munca* (Ins II, 3, 776)¹; *Prof. M., împreună cu Dr. B. și cu autorul prezentului studiu, au constatat...* (VR, Nov. 1937, 91)², etc. Cf. și *D-ta și cu amic-ul vii?* (Ins, 15 Sept. 1936, 193) în loc de... *veniți*.

Cât despre *spiritul și ironia lui Heine nu se poate încadra* (AL, 16 Febr. 1936, 7, 7), situația se prezintă diferit, din cauza lui *se* (v. alineatul următor).

c). **A. c. o. r. d. u. l. p. r. e. d. i. c. a. t. u. l. u. i. p. r. e. c. e. d. a. t. d. e. s. e.** În capitolul despre pronume (pag. 307 urm.) am arătat diversele funcțiuni ale reflexivului *se*. Subt influența frc. *on*, germ. *man*, mulți Români consideră pe *se* ca subiect, așa că subiectul adevărat devine obiect, iar predicatul stă totdeauna la singular (căci *se* = *on*, *man*, *cineva* nu poate avea un predicat la plural). Astfel de construcții sunt neromânești și trebuiesc evitate. În sistemul nostru lingvistic *se* + verb are, aproape totdeauna, sens pasiv. Prin urmare, subiectul acestei formule verbale poate avea aspecte pentru ambele numere, ceea ce implică o variație paralelă și din partea predicatului. La puținele exemple date acolo adaug alte câteva (din marea mulțime recoltată fără scopuri speciale): *se poate înfrunța adversarii* prin forță (AL, 17 Iunie 1934, 6, 7); *cetățeanului i s'a recunoscut libertățile* (Ins I, 2, 513); *se poate urmări ușor etapele* (Ins II, 3, 182); *dacă se poate fixa principiile* (AL, 4 Sept. 1938, 2, 4); *nu se mai aștepta ralieri* (VR, Aug. 1938, 117); *nu se va mai cunoaște niciodată ultimele lui gânduri* (Zw 90); *se putu spunc versuri* în batjocură (EL 389), etc. Am impresia că cele mai dese sunt cazurile cu *se* urmat de *a putea* (+ infin. sau conjunct.), și

¹ Paranteza nu schimbă situația decât, cel mult, pentru... ochi!

² Faptul că la „constatarea...” au participat mai mulți inși nu justifică pluralul: subiect în această propoziție este numai *prof. M.* (ce urmează până la predicat constituie o construcție incidentă explicativă, care, din punct de vedere gramatical, adică formal, este de sine stătătoare).

aceasta, fiindcă formula *se poate* (singură!) apare mereu în vorbirea curentă.

d) Cazuri speciale. Am renunțat, la locul cuvenit (subt a), să citez greșeli propriu zise de acord, pentru motivul că ele sunt așa zicând la îndemâna oricui (fiecare le poate... comite, cel puțin din fugă și din nebăgare de seamă). Câteodată însă ele apar în condiții care le fac interesante din punct de vedere teoretic. Avem un fel de acord „prin atracție”: subiectul, la plural, are un determinativ la singular, situat în apropierea predicatului¹. Urmarea, nu firească, ci... fatală, este adaptarea formei de număr a acestuia la aceea a determinativului, nu a subiectului. De pildă: *ambele aspecte ale vieții.. ne este redată* (AL, 9 Sept. 1934, 8, 2); *trăsăturile caracteristice ale organizației școlare este bine definită* (Ins II, 3, 236); *încercările de analiză... este*, până la un punct, *posibilă* (AL, 13 Iunie 1937, 4, 1), etc. Atracția se poate exercita și dela distanță (dacă în conștiința subiectului vorbitor, care nu cunoaște limitele fixate de gramatici, se leagă de predicat altă noțiune, mai importantă, adică mai luminoasă, decât subiectul): *dreptul pe care ei îl are* (VR, Martie-Apr. 1935, 7); *opera D-nei P. B. este dintre acelea care naște* (AL, 7 Iulie 1935, 9, 1), etc.

Alteori greșala de acord s'ar putea datori influenței unor formule verbale fixe: *aceste ateliere care pare a-și aștepta maestrul* (AL, 4 Sept. 1938, 9, 3)² *va începe* să ni se desvolte *dinții* (CL, 11 Iulie 1936, 3, 5)³; *nu este de ajuns proclamații* solemne (RFR, Aug.-Sept. 1941, 248).

§ 2. Subiect la singular cu predicat la plural. Această ipoteză, fără a fi tot atât de frecventă ca cea discutată în § 1, se realizează totuși mult mai des decât am fi dispuși să admitem. Intervin și aici sensul cuvântului care servește de subiect, mai exact spus, influența unor sinonime, fie și aproximative, cu formă de plural, atracția unui element sintactic din aceeași construcție, conjuncția de legătură dintre cuvintele apte de a fi simțite ca subiecte, etc.

a) Pronumele nedefinite *fiecare, orice, nimeni, niciun(ul)* ș. a. au un înțeles foarte înrudit cu al pluralului lui

¹ Situația seamănă foarte bine cu cea descrisă mai departe în § 6.

² Cf. *se pare*, fără că după el (ca adaos în interiorul unei propoziții).

³ *Va începe* e simțit ca impersonal. Tot așa *nu este de ajuns* din citatul următor.

tot: fiecare pasăre zboară — toate păsările zboară; orice om este muritor — toți oamenii sunt muritori; nimeni (sau niciunul) nu-i scutit de pedeapsă — toți (vinovații) sunt pasibili de pedeapsă, etc. Influența lui *toți*, *toate* se exercită foarte ușor, atunci când construcția conține un cuvânt la plural. Iată deocomdată două citate menite să arate cum se poate produce fenomenul în discuție: *ei se culcară și adormiră fiecare în despărțitura sa* (Ins III, 1, 455)¹; *cititorii noștri cunosc fiecare...* (ibid. 564)¹. Dau acum exemple de acord greșit: *nimeni dintre hitleriști nu se vor atinge* (CL, 25 Mai 1935, 3, 2); *se știe în slujba cui vorbesc fiecare* (CL, 12 Oct. 1935, 8, 1); *niciunul din scriitorii... n'au reușit* (CL, 19 Oct. 1935, 7, 6); *fiecare din cele două priviri vin parcă...* (AL 26 Iulie 1936, 8, 5); *nimeni ca Iberii nu știu...* (AL, 4 Apr. 1937, 15, 3); *fiecare din capitole au fost scrise* (AL, 16 Maiu 1937, 17, 1); *nimeni, fie ei oameni de teatru, n'au dreptul* (AL, 29 Aug. 1937, 8, 4); *și-au mers fiecare drumurile lor* (Ins II, 3, 122); *fiecare din acestea sunt opera lui personală* (Mcl 63); *nimeni dintre acei... nu se vor putea opri* (Mac II, XXVII), etc. Cf. și *cine* nu s'a ascuns, *cine* n'a fugit..., *au fost uciși* (ziarele), unde pluralul predicatului nu se datorește repetării lui *cine...*, ci sensului acestui pronume (= *toți care...*).

Fiecare dă prilej de dezacord și altfel. Când cineva vorbește și în numele altora, cu care se solidarizează, acest pronume capătă un predicat la pers. I plurală. Punctul de plecare îl constituie, foarte probabil, formula *fiecare din(tre) noi*²: *fiecare din noi putem...* (ziarele); *biet ins care suntem fiecare din noi* (CL, 29 Iunie 1935, 2, 6); *fiecare din noi am primi* (CL, 21 Dec. 1935, 7, 3). Ex.: *fiecare avem înscrisă în noi* (VR, Nov. 1937, 91); *fiecare căutăm transpunerea plastică* (AL, 28 Nov. 1937, 2, 2). Cf. și *toți clienții vechi ai acestui restaurant avem* maniile respective (AL, 5 Ian. 1936, 6, 6), unde există numai dezacord de persoană (fenomenul fiind, în fond, același).

b). **Acord prin atracție.** În loc să se acorde cu subiectul, predicatul se lasă așa zicând atras de alt cuvânt din propo-

¹ Dacă despărțim pe *fiecare* de verbul precedent (*și adormiră, fiecare în...; cunosc, fiecare...*), nu se poate obiecta absolut nimic acestor fraze în privința acordului.

² Așa se explică de ce majoritatea citatelor mele au ca subiect această formulă (nu pe *fiecare* singur).

ziție. Cred că mai totdeauna acest cuvânt stă înaintea predicatului (și, bine înțeles, în imediata lui apropiere). Lucru firesc, căci în astfel de condiții atracția se exercită mai ușor. Mult mai des am întâlnit, de pildă, *caselor li s'au dat foc* decât *(li) s'au dat foc caselor*. Să se compare următoarele construcții, pe care le-am notat fără indicarea publicației: și altor personalități *li se vor conferi gradul de general*; Francezilor *le vor trebui mult curaj*; *li se vor servi o pensie*¹. Iată și citate propriu zise: *pregătirea acestora le fac* mai ingenioase (VR, Nov. 1934, 43); *se vorbeau de* accidente din munți (AL, 1 Nov. 1935, 1, 5); *ceea ce* dă acestor povești un farmec inuzabil *le fac să placă* (AL, 14 Iunie 1936, 8, 3); *puterea* mitului, a simbolurilor și a ideilor *își iau obârșia* (VR, Iulie 1937, 140)²; *s'au scris* în mai multe rânduri (AL, 25 Sept. 1938, 2, 3); *valoarea* creditelor acordate *nu se cunosc încă* (VR, Nov. 1938, 89); *ceea ce cunoaștem* din tehnica și teoria războiului *nu vor fi* de ajuns (VR, Dec. 1938, 182)³; *le vor fi fost greu* multora (Azi, 18 Iunie 1939, 7, 1); *problema* cea mai grea *ce s'au pus* principalilor dramaturgi (VR, Ian. 1940, 163); *morților le plac* frigul (VR, Aug.-Sept. 1940, 16)⁴; *o rețea* de drumuri și de căi ferate *se impun* (RFR, Aug.-Sept. 1941, 324); *în ceea ce privesc copiii* (AIS 52)⁵. Ultimul exemplu ne trimete la alte pronume relative (și interogative), care de asemenea se construiesc, prin atracție, cu un predicat la plural: *Cine le* [cursurile] *frecventau?* (AcR, Mem ist III, 23, 97); *ce-s cu calfele astea?* (foarte răspândit, chiar în vorbirea oamenilor culti); *cine ați oțit* romanul... (Gând, Ian. 1941, 7).

c) Un aspect al acordului prin atracție mi se pare cazul subiectului (la singular) care se leagă de alt cuvânt prin diverse conjuncții (*cu, sau, etc.*) ori prin particule comparative (*ca și, întocmai ca, etc.*). În asemenea împrejurări putem avea impresia unui subiect dublu, de unde forma de plural a predicatului. De pildă: *Epitropia* Sf. Spiridon... împreună *cu conducerea* au luat inițiativa (Ins III, 7, 334); *Ministerul Educației*... de co-

¹ Auzit în gura unei „mari” figuri a vieții noastre culturale.

² Atributele subiectului, chiar dacă toate ar avea formă de singular, provoacă apariția pluralului la predicat (fiindcă-s... mai multe atribute!).

³ Cf. nota precedentă.

⁴ Va fi influențat și *iubesc*, sinonimul lui *plac*?

⁵ Extrem de răspândită această formulă (și nu numai cu *în ce...*) la tot felul de oameni.

mun acord *cu Ministerul Propagandei vor lua măsuri* (într'un comunicat oficial); *întreaga familie* a primatelor, omul plus maimuța, *au tendința* (VR, Apr.-Maiu 1937, 22) ¹; *omul, ca și cânele lui, se simt pașnici* (Ins III, 1, 451); *R., ca și M., sunt* de părere (AL, 21 Aug. 1938, 4, 7); *prepoziția „pe“, întocmai ca și conjuncția „dar“*, sunt expresiuni ifosative (VR, Aug. 1939, 142); *caracteristice sunt atât atitudinea..., cât și...* (VR, Aug. 1937, 148) ²; *superioritatea sau inferioritatea raselor sunt* explicate (VR, Iulie-Aug. 1935, 39) ³; *așa cum au elaborat un Kant sau un Schiller* (VR, Sept.-Oct. 1935, 37) ⁴.

d) Diverse. Când propoziția are predicat pasiv sau adjectival, se poate produce un dezaord de gen și număr cu subiectul: *gloatele de soldați erau împinși* (AL, 15 Sept. 1935, 1, 1) ⁴; deosebit de *impresionant a fost* mai cu seamă *dragostea* (CL, 3 Oct. 1936, 5, 4); *trebuie scos în evidență însușirile* (ALS 171). Citatul ultim (poate și cel imediat precedent) arată că mai ales predicatul care sunt simțite ca un fel de formule fixe provoacă asemenea dezacorduri. De ex.: *este oare posibil această restrângere?* (CL, 28 Dec. 1935, 5, 1); *interzis carnea* (AL, 26 Dec. 1937, 15, 2) ⁵; *este necesar o politică* mai rațională (Ins III, 7, 534). Să se compare, în special, înscripțiile, ordonanțele ș. a.: *este interzis* staționarea (afișarea, murdăriile, etc.). Ajută mult la producerea dezacordului poziția inițială a predicatului, care poate face impresia fie a unei elipse, fie a unei construcții impersonale. Să nu uităm apoi că, foarte des, *este interzis* ⁶ are drept subiect un substantiv masculin (singular) sau un infinitiv (eventual un conjunctiv), și că în toate aceste cazuri, extrem de numeroase,

¹ Aici avem și atracție (*primatelor*) și sens de plural la subiectul cu formă de singular (*familie*) și două substantive (legate prin *plus = cu*), având funcțiune apozitională, care pot fi însă ușor simțite ca subiecte (*omul plus maimuța*).

² Limba șovăe între singular și plural. Cred că trebuie să ne decidem pentru acesta din urmă.

³ Aceeași situație ca în exemplele imediat precedente. Este mai greu totuși să luăm o hotărâre în favoarea unuia din cele două numere. Personal aș inclina pentru singular.

⁴ A influențat, desigur, și *soldați* (a cărui intervenție s'ar fi produs și fără să fi fost exprimat, dacă autorul se gândea la 'gloate de soldați, de oameni, etc.' și nu de 'femei').

⁵ Construcție eliptică (din limbajul medicilor?), ceea ce ușurează ivirea dezacordului (ca în stilul „telegrafic“).

⁶ La fel *este oprit* și alte predicate similare.

formula este corectă. Așa se explică de ce a căpătat un caracter oarecum fix.

Tot aici poate fi amintit deza acordul de persoană: *D. G. Ibrăileanu și mulți* din cenacul „Vieții românești“ *luam ceaiul...* (AL, 26 Maiu 1935, 1). Cf. mai sus (subt a) *fiecare avem...* (cu subiect promominal): psihologic vorbind, situația e aceeași (autorul¹ se „solidarizează“ cu ceilalți, și atunci ...trebuie să predominie pers. I, care-i mai „puternică“, din punct de vedere gramatical, decât pers. II și III).

§ 3. Acordul atributului. Este vorba, în primul rând, de atributul adjectival (în sens larg) al unui substantiv feminin pus la genitiv-dativ singular. Limba actuală renunță foarte des la acordul cu substantivul în ce privește cazul. Fenomenul este atât de răspândit, încât am impresia că ne găsim în fața unei adevărate tendințe. Îl întâlnim extrem de des la atributul participial, care trebuie, de aceea, considerat ca punct de plecare. Deși au funcțiune adjectivală, participiile trecute continuă a fi simțite ca verbe, grație legăturii pe care o păstrează (cum nici nu-i posibil altfel) cu toate celelalte forme ale verbului respectiv. Din această cauză atributul participial, mai ales când e urmat de un determinativ, face impresia unui predicat nominal, deci a unei „propoziții“ căreia-i lipsește copula și pronumele relativ introductiv: construcția *să dăm ajutor vecinei noastre amenințate de mizerie* este sau poate fi interpretată de subiectele vorbitoare ca o frază alcătuită din propoziția principală *să dăm ajutor vecinei noastre* și din subordonată (*care este*) *amenințată de mizerie*. Urmarea este că participiul poate rămânea cu forma dela nominativ (predicatul nominal stă în același caz cu subiectul). Prezența determinativului ușurează mult producerea deza acordului, căci participiul este oarecum solicitat de determinativ și îndepărtat astfel de substantivul pe care-l însoțește ca atribut. Se deplasează centrul de greutate sintactică, dacă mă pot exprima așa.

Ajută, probabil, într'o anumită măsură, și analogia pluralului ambelor genuri și a singularului masculin, la care un acord cazual între substantiv și atribut nu-i posibil (din pricină că substantivul însuși are aceeași formă la toate cazurile).

¹ Izabela Sadoveanu, care, se știe, a făcut parte din redacția revistei menționate.

Dela participii fenomenul s'a întins la adjectivele propriu zise, apoi la pronume (cu funcțiune adjectivală), ba chiar și la substantive. Ipoteza ultimă are nevoie de lămuriri. Atributul stă, obișnuit, după substantiv, dar poate (câteodată chiar trebuie) să stea și înaintea substantivului. De ex. *nefericitul părinte, sărmanul copil, scumpul meu frate*¹, etc. În ipoteza unui substantiv feminin pus la genitiv-dativ singular, va primi dezinența casuală numai adjectivul (potrivit tendinței în discuție): *nefericitei noastre mamă* (în loc de... *mame*), *sărmanei tale bunică*, etc. Asemenea construcții sunt, din păcate, o realitate vie și răspândită, nu o simplă combinație teoretică, necesară discuției. Ele mai arată ceva, în legătură cu condițiile care favorizează dezacordul: cuvântul (fie atribut, fie substantiv) dela sfârșitul formulei este mai expus să rămâie cu aspectul morfologic al nominativului, din cauza depărțării de substantivul pe care-l determină, atributiv, întreaga formulă². Depărțarea slăbește conștiința legăturii sintactice dintre cuvinte și înlesnește, deci, neglițarea acordului.

Cu participiile trecute trebuiesc asimilate neologisme ca *existent*, de pildă, care, datorită lui *a exista*, face impresia unei forme verbale participiale (cum și este la origine), mai ales că se construiește la fel cu verbul însuși (poate, adică, avea un determinativ circumstanțial ca și acesta). Astfel de cuvinte găsesc, probabil, un sprijin (pentru a nu se acorda în caz cu substantivul determinat atributiv de ele) în participiile prezente, care, se știe, funcționează adesea ca atribute, dar nu sufer schimbări flexionare (v. mai departe).

Urmează acum citatele, după natura morfologică a atributului.

a) Participii trecute³: sărbătoare *a cărții expusă* la

¹ Avem pretutindeni adjective cu sens afectiv, care, dacă nu preced substantivul, pierd acest sens (cf. *părinte nefericit, copil sărman*, etc.).

² Vorbesc de atribut, dar situația se potrivește și pentru obiectul indirect (când formula determină un verb). Amănuntul n'are importanță, fiindcă în interiorul formulei înseși raportul dintre adjectiv (ori participiu) și substantiv este tot cel de atribut.

³ Dau întâiu exemple de atribut participial cu un determinativ după el, apoi de celelate.

Teatrul Național (CL, 13 Iunie 1936, 7, 2)¹; rezultat firesc al pozițiunii avută de creatorii respectivi (CL, 27 Iunie 1936, 6, 6); în mijlocul unei alei acoperită cu un strat gros (VR, Iunie-Aug. 1936, 39); reprezentației considerată ca talmăcirea credincioasă a textului (VR, Sept. 1938, 85); înfățișarea acelei venetice venită tocmai de pe cea lume (IA 67); a casei dăruită soției (DA 312); gulerul mantalei stropită de sânge (FM 100); unei actrițe scutită de tipicul moralei burgheze (DO 362); imaginea unei vieți condamnată (VR, Mart-Apr. 1935, 78); părerile d-lui C. K. asupra educației dirijată (VR, Nov. 1937, 101); dovada comediei jucată (VR, Martie 1939, 118)²; a unei stări de lucruri existentă (VR, Apr.-Maiu 1937, 44).

b) Adjective. Trebuie precizat că explicația dată mai sus pentru participii este valabilă și aici: un adjectiv pur poate fi simțit și el ca predicat al unei propoziții căreia-i lipsesc copula și relativul (acesta merit să joace rol de subiect). Și, iarăși la fel cu cele constatate acolo, fenomenul se produce mai ușor, dacă adjectivul atributiv are un determinativ. Exemple: întrebuintarea expresiei *impecabil corectă* și adaptată (AL, 17 Febr. 1935, 7, 7); pentru compromiterea acestei instituțiuni rebelă (Ins II, 3, 239); unei populații mai mare decât... (Ins III, 6, 330); se dăruște vieții plină de sbucium (VR, Nov. 1938, 122); rezistă criticii oricât de minuțioasă și exigentă (VR, Ian. 1939, 177); să răspundă iubirii plină de văpăi (VR, Iunie 1939, 133); frecventarea academiei oficiale de muzică (Răzb 36); al căprioarei agilă, zveltă (AL, 5 Apr. 1936, 8, 1-3); în jurul unei anecdote destul de spirituală (AL, 27 Febr. 1938, 15, 3); coloanele unei discipline violentă și factice (VR, Oct. 1938, 63); noțiunea contrabandei relativă sau condițională (Ins, Apr. 1940, 62); stăpânirea... navigației mondială (RFR, Aug.-Sept. 1941, 247); înaintea clasei a VI-a modernă (Răzb 348)³; unei slujnice surdă, uitucă (DO 87)⁴.

¹ Aici se poate produce și confuzie ('sărbătoarea', nu 'cartea', pare a fi fost expusă).

² Cf. cele spuse în nota precedentă.

³ Într'un caz ca acesta va fi intervenit și sentimentul că a VI-a modernă e o formulă fixă (cf. vorbirea școlarilor, în care, obișnuit, lipsește clasa).

⁴ Ca să nu deschid o rubrică nouă, mai ales că-i vorba, în acest paragraf, de acordul atributului, înșir aici câteva citate, unde dezacordul lovește substantivul, sau și substantivul (așezat după atribut, deci departe de cuvântul pe care-l determină): exponent al unei meschine mică burghezic

Spre a ilustra afirmația privitoare la condițiile care ușurează dezacordul, dau o serie de citate alese anume în acest scop: ale *unei case singuratice și atât de tristă* (AL, 1 Aug. 1938, 4, 4); datorită *unei civilizații prospere și împăcată* (AL, 28 Maiu 1939, 1, 2); a *ființei sale asprite, neînduplecată și mândră* (1907 I, 235); tragicul roman al *unei telefoniste tinere și frumoasă* (ziarele). Să se compare și *influențarea opiniei publice*, atât cea *spaniolă* cât și cea *internațională* (VR, Iulie 1938, 107). Un exemplu ca *rezistența armatelor franceză, engleză și rusă* (ziarele) arată că lipsa acordului poate fi impusă, câteodată, de sensul frazei, de nevoia clarității (*franceze, egleze și ruse* ne-ar trimete la mai multe armate pentru fiecare categorie etnică, și autorul n'a vrut, nici n'avea cum să vrea asta)¹.

c) *Demonstrative, etc.* Trebuiesc separate *acest și acel de cel*. Primele două rămân neschimbate la genitiv-dativ, când stau după substantiv, deci mai departe de cuvântul pe care-l determină (împreună cu substantivul). Cum acest amănunt nu mi se pare suficient pentru explicarea dezacordului, cred că intervine și analogia adjectivului atributiv, care, precedat de substantiv, își schimbă forma (mă refer tot la genitiv-dativ), numai dacă este feminin singular. Așa dar, după modelul (*a*) *omului bun* se poate ajunge la (*a*) *omului acesta* (în loc de... *acestuia*). Un argument în favoarea acestei ipoteze este, desigur, faptul că, mai toate citatele mele conțin masculinul singular al demonstrativului². M'aș gândi și la altceva. *Omul acesta* va fi făcând impresia unei formule fixe (sau, ceea ce-i același lucru, a unui element lingvistic compus), și atunci subiectul vorbitor care-l simte astfel se mulțu-

franceză (AL, 10 Febr. 1935, 1, 1: exemplu foarte instructiv, din pricina complicației sintactice); vigoarea *unei așa de extremă abstracțiune* (Ins I, 2 508); întreprinderea *unei astfel de uzină rurală* (AL, 18 Sept. 1938, 11, 4); simț al *cele de-a treia dimensiune* (VR, Sept. 1938, 114); după descoperirea *cele de-a treia greșală* (Ins, Oct. 1940, 162); *pierderea prea iubitei și vrednicei lor mamă* (anunț mortuar); cu prilejul *cele de-a 90-a aniversare* (EL 301); *impotriva dietei Anișoara* (OC 221); *dovada unei veritabile hărnicii și pricepere* (ALS 54); *iubitei lor mame și bunică* (anunț mortuar). Ultimele două exemple arată ce rol poate juca distanța, adică slăbirea raportului sintactic dintre cuvintele care merg împreună: primul substantiv are forma (corectă) de genitiv, al doilea nu. Cf. și exemplele imediat următoare din textul acestei pagini.

¹ Iată și un caz de „hiperacord” (greșală, așa dar, opusă): *ciocul unei cioare și ea flămânde* (VR, Aug.-Sept. 1940, 190).

² Recunosc că argumentul nu-i prea puternic, deși iarăși este incontestabil că nu poate fi vorba de o simplă întâmplare.

mește să exprime raportul cazual o singură dată (la substantiv, partea principală a formulei). Această ultimă cauză provoacă, fără nicio îndoială, dezacordul la *cel*, ca articol adjectival: (a) *omului cel bun* (pentru ...*celui bun*). Mă bazez pe existența atâtor nume proprii de felul lui *Ștefan cel Mare*, *Alexandru cel Bun*, etc., pe care le interpretăm, într'adevăr, ca unități semantice desăvârșite și de aceea le lăsăm neschimbate la genitiv-dativ (*a lui Ștefan cel Mare*, nu ...*celui Mare*). Evident că se amestecă, într'o oarecare măsură, și modul de articulare a unor asemenea nume (*lui* se pune înainte), dar acest amănunt nu pare hotărâtor, căci genitiv-dativul dela *Ecaterina cea Mare* sună, cred, mai „corect” (*a Ecaterinei cea Mare* decât ...*celei Mari*, care poate fi interpretat ca referindu-se la o Ecaterină ‘mare’ în sens fizic (sau de ani), și nu la o anumită Ecaterină, aceea cunoscută de toată lumea (și, deci, unică).

Urmează exemple (întâiu pentru *acest* și *acel*, apoi pentru *cel*).

dă orașului ăsta (CL, 24 Aug. 1935, 7, 1); grija *avutului acesta* mă strânge (CL, 14 Sept. 1935, 4, 5); fac un mare serviciu *neamului acesta* (Ins, 15 Nov. 1936, 450); *făptuirilor acestea* (VR, Iulie 1938, 36); *ale personajului acesta fabulos* (ziarele); dă-i, Doamne, *țaranului acela tihnă* (VR, Iunie-Aug. 1936, 31);

lupta *Rusiei* de ieri și *cea de mâine* (AL, 10 Martie 1935, 4, 1); *poezilor noștri cei mai talentați* (AL, 25 Aug. 1935, 9, 7); în interenul *publicului cel mare* (CL, 26 Oct. 1935, 5, 3); viața *Ecaterinei cea Mare* (CL, 28 Dec. 1935, 6, 6-7); morală *omului cel mai inteligent* (CL, 31 Aug. 1936, 5, 3); în dreptul *catargului cel mare* (AL, 25 Oct. 1936, 7, 4); cu prilejul *amorului cel nou* (AL, 4 Apr. 1937, 14, 3); la ușa *băiatului cel mare* (AL, 8 Aug. 1937, 9, 4); la ieșirea *domnului cel gras* (AL, 12 Sept. 1937, 7, 4)¹; *cuirasele tancurilor cele mai puternice* (AL, 17 Oct. 1937, 4, 2); *părerea oamenilor cei mai indicați* (EL 171).

Deoarece dispun de puține exemple, mă opresc, tot aici, asupra nedefinitelor, care sunt supuse, mai rar însă, unui tra-

¹ La unele din aceste construcții impresia de formulă fixă sau compunere (v. cele spuse mai sus) se poate naște ușor: *publicul cel mare* are un sens oarecum unitar (din cauza deseori întrebuițării), în care contribuția fiecărui element alcătuitor nu se mai simte (cel puțin nu se simte clar). Cam la fel se prezintă situația pentru *băiatul cel mare*, *domnul cel gras* și, mai ales, *Ecaterina cea Mare* (titulatură consacrată de vreme).

tament asemănător cu al demonstrativelor. Cauza este aceeași. De pildă: ar covârși *puterile oricărui altul* (Zw 132); *oricărui altul* (EL 170); *mărturiile lui B., ale lui M. și alții* (ibid. 341).

d) *Diverse*. Lipsa de acord între atribut și substantiv nu apare numai în cazuri ca cele discutate mai sus, chiar dacă izvorul lor este, în general, identic. Ca să nu înmulțesc peste măsură rubricile, pun la un loc fapte destul de deosebite, cel puțin în privința construcției sintactice. Numeroase sunt greșelile propriu zise, cum poate ușor observa oricine. Pe acestea le las la urmă.

căutarea pur și simplu (CL, 9 Nov. 1935, 4, 1); *la o pur și simplă mistificare* (Ins I, 2, 515)¹; *singur aceste considerațiuni* (AL, 4 Sept. 1938, 2, 1)²;

o vervă și un spirit demn de eroii lui Rostand (AL, 28 Febr. 1937, 5, 4)³; *o piatră din acelea scorburoasă și galbenă* (Ins III, 7, 547)⁴; *preocupările lor de interes locale* (AL, 28 Maiu 1939, 6, 6)⁵; *regulă de trei simple* (1907 I, 86)⁶;

cei mai mari dintre fețele bisericești (VR, Sept.-Oct. 1935, 105)⁷; *una din cele două volume* (CL, 22 Aug. 1936, 3, 1); *unul din cele mai directe evocări* (AL, 12 Sept. 1937, 14, 2); *Hasdeu... e unul din cele mai însemnate figuri* (AL, 10 Oct. 1937, 15, 2); *unul din gloriile Universității din C.* (Ins II, 4, 187); *Teatrul... pierde una din cele mai strălucite talente* (AL, 26 Febr. 1939, 4, 1)⁸; să facă din cartea... *una dintre puținele volume* (JL, 23 Iulie

¹ *Pur și simplu* are, foarte des, valoare adverbială și atunci rămâne, se înțelege, neschimbat. De asemenea poate fi simțit ca un element lingvistic compus, ceea ce duce la modificarea flexionară numai a părții finale (ca în exemplul al doilea).

² *Singur* a fost simțit, probabil, ca adverb (sinonim cu *numai*), poate și sub influența vreunui model străin.

³ Acordul s'a făcut cu substantivul imediat precedent, nu cu amândouă (cf. și *am unchi și mătușe foarte bogate*).

⁴ Contaminație între *piatră de (sau din) (a)cele(a) scorburoase... și piatră de cea scorburoasă...* (construcții perfect sinonime).

⁵ Poate fi discuție, dacă *local* se referă la *interes* sau la *preocupări* (eventual la *preocupări de interes*, ceea ce-i același lucru). Este mult mai acceptabilă ipoteza întâi.

⁶ Dacă n'avem a face cu o greșală de tipar, trebuie să admitem o „atracție” din partea lui *trei* (provocată de ignoranța autorului? Puțin probabil.).

⁷ 'Fețele bisericești' sunt, de obicei, dacă nu exclusiv..., bărbați!

⁸ E vorba de o acriță!

1939, 3, 6); dintre *cele două rele* să alegeă pe cea mai mare (VR, Aug. 1939, 75)¹;

victimele au stat *aruncați* (CL, 31 Aug. 1935, 8, 4); *noile generații pătrunși* (CL, 26 Oct. 1935, 5, 5); *personagii toți într'o ureche* (AL, 5 Apr. 1936, 8, 1-3); „Pământul“ [titlul unei poezii], *unicul în literatura...* (AL, 9 Maiu 1937, 12, 4); arta trebuie să fie *ceva sfânt*, care nu este *accesibilă* (AL, 16 Maiu 1937, 7, 3); *volumul* „Napoleon în viața sentimentală“, *scrisă...* (Ins III, 5, 186); *ochii săi blânzi* și a multe *iertătoare* (Ins, Iulie 1939, 88)².

P. A. a scris despre *țărani și... muncitori...*: că e *mojic, egoist, slugarnic, fanatic* (AL, 9 Iunie 1935, 1, 7); *împărțiți* în tabere, *lumea cade în extreme* (VR, Nov.-Dec. 1935, 51); flegmatismul *englez* și lipsa *lor* de *pripeală* (Ins, 15 Aug. 1936, 126)³.

§ 4. Acordul obiectelor și complementelor. Cazurile de dezacord privitoare la determinativele verbului sunt, relativ, puțin numeroase. Majoritatea se referă la obiectul pronominal, pus lângă cel substantival, pe care-l reprezintă. De pildă: s'a vrut *mielușea pierdută*, ca *Dommul să-l regăsească* (VR, 30 Apr. 1934, 12); *tot ce-a fost omenesc* în viața aceasta făurită din mizerii... el *le-a adunat* (CL, 6 Apr. 1935, 2, 1)⁴; *anii* dinainte de războiu T. *le-a folosit* (CL, 13 Iulie 1935, 3, 1); *le-a permis* [cuartetului] să acorde... (CL, 19 Oct. 1935, 6, 2)⁵; au creat *femeii* o situație care îndreptățește pe Sch. *să le arunce* (CL, 10 Aug. 1935, 6, 3); *denumirea de symbolism* aparține lui M., care *l-a lansat* (AL, 5 Iulie 1936, 3, 3-4)⁶; cu toate *mărețiile și pueritățile pe care acest eroism îl comportă* (AL, 25 Oct. 1936, 8, 4)⁶; *aerul de siguranță o pot avea și eu* (AL, 14 Febr. 1937, 11, 1)⁶; numește *acest complex de funcțiuni și o definește* (VR, Apr.-Maiu 1937, 25); *personajele* plasate într'un mediu..., unde nimic *nu-î leagă* (AL, 23 Maiu

¹ Toate exemplele intră în aceeași formulă: *unul (una) dintre cei (cele) mai...* Neobișnuit de des. Nu totdeauna avem a face cu raporturi strict atributive. Aceasta, pentru cititorul care ar fi dispus să interpreteze câteodată altfel funcțiunea în propoziție a formulei noastre. Observația se referă și la unele din citatele următoare.

² În toate exemplele din acest alineat avem dezacord de gen.

³ Aceste citate conțin dezacorduri de număr.

⁴ Acord cu *mizerii*, mai apropiat de verb. Atracție!

⁵ 'Cuartetul' e... „mai mulți“, ca să mă conformez și eu normelor de acord ale autorului!

⁶ Pretutindenii, influența substantivului mai apropiat.

1937, 14, 2) ¹; a pus mâna pe *gologani...*, *le-a numărat* (AL, 6 Iunie 1937, 7, 1) ²; iubirea înseamnă *suferință, zbucium și chin, pe care l-aș răsfrânge* (AL, 4 Iulie 1937, 10, 2); când era aproape *înjghebată...* grație mai cu seamă..., *l-am putut organiza* (Ins II, 3, 869); *valoarea pe care le au aceste poezii* (ibid. 910); *caracterul de obiectivitate pe care îl cuprindea* (ibid. 1904); *cutare ritornel, pe care orice ureche... refuză s'o asculte* (Val 78); *nu lăsam liber decât o singură fereastră* (AIS 46) ³.

§ 5 Acordul lui *al, a, etc.* Am arătat la „Morfologie“ (pag. 102 urm.) dificultățile de mânăuire a formelor acestui morfem. Marea majoritate a Românilor utilizează numai pe *a*, pentru ambele genuri și numere. Cine nu se poate... resemna și ține cu tot dinadinsul să-i varieze aspectul flexionar săvârșește deseori greșeli grave, aș spune greșeli adevărate, dacă, bine înțeles, nu stăpânește perfect sistemul lingvistic. Și trebuie recunoscut că nu-i deloc ușor să evităm dezacordul dintre *al, a, etc.* și cuvântul la care se referă, mai ales când acesta are pe lângă el un determinativ de alt gen sau la alt număr. ‘Atracția’, de care am pomenit mereu în acest capitol, se exercită și aici, ba încă în două chipuri: din partea însoțitorului cuvântului cu care urmează să se acorde *al* și care stă totdeauna înaintea acestuia și din partea cuvântului de după *al* (adesea mai apropiat decât celălalt) ⁴. Grupez exemplele potrivit condițiilor aici schițate.

a) (formă unică: *a*) *a cui este oul?* (Ins II, 2, 510); în toate *capitolele a părții istorice* (Ins III, 5, 188) ⁵; *câte albumuri a căror file* (Val 77) ⁶.

b) (hiperurbanisme) a fost invadat de *buruienile controverșelor, al exegezelor* (VR, 30 Apr. 1934, 3); cele două *gheene, al târfelor și al cerșetorilor* (CL, 29 Iunie 1935, 6, 4); sunt *contra conferințelor de războiu și ale consultațiilor* (EL 439);

c) (acord cu cuvântul următor) odată cu evoluția spre *lich-*

¹ *Personaje* simțit ca masculin (acord după înțeles).

² Influențat de sinonimul *parale*, care-i feminin?

³ *A lăsa liber* poate fi interpretat ca un fel de formulă fixă.

⁴ Această situație seamănă cu aceea a relativului *care* (v. paragraful imediat următor).

⁵ În acest citat avem încă o greșală: prezența de *prisos* a lui *a*.

⁶ Am dat puține exemple, fiindcă oricine poate înregistra câte dorește în vorbirea și în scrisul conaționalilor noștri. Un citat interesant, căci arată clar șovăiala subiectului vorbitor, este următorul: *evoluția a cărei linii generale și ale cărei baze* (Azi, 14 Apr. 1940, 7, 8).

dare al sistemului... (CL, 3 Aug. 1935, 2, 3)¹; *prestigiului strălucitor ale numelor* (AL, 29 Dec. 1935, 9, 5); *unei nestingherite inițiative ale elevilor* (VR, Dec. 1937, 113); *ale căror libertinaj* (VR, Iunie 1938, 24);

d) (acord cu însoțitorul cuvântului la care se referă) nu va avea ca mijloace de stăpânire ale acestor dezlănțuiți (AL, 29 Sept. 1935, 10, 7); *Tratatul... îndeplinește rolul de consolidare al acestei științi* (VR, Dec. 1936, 96); *procesele de combinare originală ale imaginației și fanteziei* (Ins II, 4, 666); *nivelul de cunoștințe ale studenților* (ibid. 4, 86); *principalele elemente de susținere ale republicanilor* (Ins III, 5, 281); *un volum de versuri ale tânărului* (ibid. 583); *chipul de aplicare al criticii...* (VR, Ian. 1938, 130); *un efort de explicare al operei* (VR, Dec. 1938, 105); *sistemele de exploatare ale zăcămintelor* (Ins, Ian. 1939, 180); *procesul de asimilare al Slavilor de către...* (RFR, Aug.-Sept. 1941, 308); *metodele de combatere ale religiei* (AIS 50).

Se pare că cele mai multe dezacorduri aparțin la această ultimă grupă. Situația este, într'adevăr, dificilă, când pe *al* îl preced două cuvinte, legate prin *de*, și ambele apte, teoretic, de a avea un genetiv cu *al*, *a*, etc. după ele. Unul (și anume primul) cere un genetiv posesiv: *rolul... acestei științi, procesele... imaginației..., efortul... operei, etc.*, celălalt, un genetiv obiectiv: *consolidare a acestei științi, susținere a republicanilor, aplicare a criticii, etc.* Dacă suntem atenți la aceste norme și căutăm să le dăm o aplicație conformă cu situația fiecărui caz în parte, evităm lesne greșelile de felul celor notate aici.

§ 6 **A c o r d u l l u i c a r e.** Singurul fapt vrednic de remarcat este întrebuințarea substantivală a acestui pronume, la genetiv, cu un substantiv după el: în loc să-și adapteze forma (în gen și număr) la aceea a cuvântului pe care-l reprezintă, și-o modifică după a cuvântului următor. Am discutat și explicat acest fenomen în cap. IV (pag. 322). Dacă mă opresc și aici asupra lui, este pe de o parte pentru că avem a face cu un dezacord gramatical (și obiectul prezentului capitol a c e s t a este), iar pe de alta din cauza mării lui răspândiri. Ne găsim în fața unei adevărate tendințe lingvistice, care lucrează cu o forță aproape irezistibilă. De când i-am constatat efectele în scrisul contemporan, am început a-î

¹ Aici s'ar putea vorbi, în subsidiar, și de un hiperurbanism.

acorda o atenție deosebită în vorbirea de toate speciile (familiară, academică, etc.). Ei bine, se poate afirma că marea majoritate a Românilor, indiferent de cultură (am impresia că mai ales cei culti ori presupuși astfel), acordă relativul, în condițiile arătate, absolut totdeauna cu substantivul următor. De aceea cred că sistemul lingvistic românesc este pe cale de a se schimba cu privire la acest amănunt sintactic.

Iată și alte exemple pe lângă cele date la pag. 322: un idol al *spiritului a cărei independență* (CL, 29 Iunie 1935, 9, 3); printre inițiatorii *Academiei al cărui secretar* (StI III, 45); o *biologie sintetică, al cărui obiect* (Ins II, 4, 359); o *negație al cărui rezultat* (ibid. 436); o *creatură, a cărui rost* (AL, 20 Iunie 1937, 17, 4); unei *intelectualități, al cărui rafinament* (Ins II, 3, 1042); *propunere...*, al cărui conținut (AL, 26 Sept. 1937, 16, 4); o *țară ca a noastră, a cărui comerț* (Ins III, 6, 525); *acest act a cărei analiză* (VR, Dec. 1938, 101); o *frânghie, a cărui capăt* (AL, 9 Apr. 1939, 12, 6); *partea literară, al cărui unic subiect* (VR, Iulie 1940, 52); *acest răstimp a cărui durată* (DA 370); *Madona a cărui secret* (Răd II, 44). La fel se explică o *femeie, căruia îi era credincios* (AL, 2 Maiu 1938, 11, 2), unde dativul *căruia* se acordă cu *ei*, neexprimat direct, dar prezent în mintea autorului (cf. *credincios*). Și *sentimentalitate, a cărui victimă* (AL, 22 Aug. 1937, 5, 2) aparține, probabil, tot aici, dat fiind că pe *victimă* mulți îl simt ca masculin (chiar când nu se referă la o ființă bărbătească).

§ 7 Acordul adverbelor. La sfârșitul cap. VI (pag. 378-9) m'am ocupat, mai mult din fugă, de modificarea aspectului unor adverbe după numărul și genul substantivului cu care fac parte din aceeași sintagmă. Izvorul psihologic trebuie căutat în slăbirea simțului pentru raportul sintactic dintre elementele alcătuitoare ale construcțiilor respective: în loc să percepem adverbul ca un determinativ al adjectivului care determină substantivul, îl considerăm ca un atribut al acestuia și, în consecință, îl asimilăm cu adjectivele. Fenomenul este mult ajutat de identitatea formală, adică pur exterioară, dintre numeroase adverbe (de mod) și adjectivele corespunzătoare. Afară de asta, intervine 'atrakția' exercitată de substantiv, care se găsește, de obicei, în imediata apropiere a adverbului. Sunt cazuri în care nu putem hotărî cu toată

siguranța, dacă 'adverbul' este, într'adevăr, adverb sau nu¹. De cele mai multe ori însă lucrurile se prezintă clar, așa că acordul în discuție trebuie evitat.

La exemplele date acolo adaug acum altele, mai numeroase: *cărbuni scumpi produși* (VR, Nov.-Dec. 1935, 94)²; ... *bogați împodobiți de stele* (CL, 13 Iunie 1936, 6, 4)³; *dinți strălucitori de albi* (AL, 20 Sept. 1936, 10, 4)⁴; numai nevrâstnicii și *proaspeți soișii...* (CL, 26 Sept. 1936, 7, 3); *proaspeți debarcați* (AL, 11 Apr. 1937, 9, 1); *ochi minunați de albaștri* (AL, 16 Maiu 1937, 15, 2)⁴; *statistică relativă la...* (AL, 30 Maiu 1937, 4, 3)⁵; *școlari proaspeți absolviți* (Ins II, 3, 273)⁶; personalitatea lui a fost *dintre cele mai stimulante posibile* (ibid. 447)⁷; *ea se naște fictivă*, în mintea... (AL, 1 Aug. 1937, 14, 2)⁸; *clasele noi create* (Ins III, 7, 364); *cărți noi apărute* (ibid. 568); *sentimente adânci umane* (VR, Ian. 1939, 179)²; *se purtase cu adevărat lașă* (DA 228)⁸; *rude putrede de bogate* (EO II, 85); *boierii liberi cugetători* (Cim 209; cf. și *atâți amari de ani*⁹, ibid. 134); *pași extraordinari de mici* (HYSt 167); *dinți extraordinari de albi* (ibid. 375); *ochi umitori de albaștri* (ibid. 402).

§ 8. Acordul participiului prezent. După model străin (în special francez), numeroși Români culti tratează participiul prezent ca pe un adjectiv propriu zis, acordându-l în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină. Din punctul de vedere al funcțiunii, nu încapă nicio îndoială că participiul prezent pus pe lângă un substantiv este atribut, întocmai ca adjectivul. Sistemul limbii noastre nu permite însă asimilarea lui și

¹ Aceasta și explică, în parte, Iarga răspândire a „inovației”, care ar putea prinde cu vremea (bine înțeles, în anumite condiții).

² În astfel de cazuri substantivul poate fi simțit ca având două atribute diferite unul de altul.

³ Substantivul precedent nu l-am notat, dar el există, așa că *bogați* este, de fapt, determinativul lui *împodobiți*.

⁴ Ne putem gândi la o elipsă: ...*strălucitori de albi (ce erau), minunați de albaștri (ce păreau)*, nu ca justificare, ci ca explicație suplimentară.

⁵ Această formulă este, cred, generală.

⁶ Construcția este în total greșită, căci *absolviți* nu poate servi ca atribut al lui *școlari* și nici nu poate fi determinat de un adverb.

⁷ Și aici sunt mai multe lucruri de criticat (nu numai *posibile* pentru *posibil*).

⁸ *Se naște fictivă* a putut fi simțit ca echivalent al lui '...în calitate de fictivă', iar ...*cu adevărat lașă* = '...ca o lașă'.

⁹ Această formulă străveche are aspecte diferite chiar în vorbirea populară și familiară (v. BPh I, 178 urm.).

subt raportul flexiunii cu un adjectiv. De aici rezultă o adevărată dilemă pentru subiectele vorbitoare: să renunțe la acest uz al participiului prezent, și atunci să-l înlocuiască prin echivalente foarte aproximative și de aceea nepotrivite (cum sunt adjectivele verbale în *-tor*) sau greoaie, de pildă o propoziție relativă, ori să se folosească de participiul prezent, dar să-l acorde cu substantivul (Căci, din moment ce rolul lui este atributiv, acordul gramatical se impune.) Problema o soluționează fiecare cum crede mai nimerit. Tradiționaliștii urmează prima alternativă, inovatorii pe a doua¹. În starea actuală a lucrurilor trebuie să rămânem la tradiție, chiar dacă soluția implică inconveniente stilistice. Între respectul pentru partea pur formală a spuselor noastre și respectul pentru sistemul lingvistic nu poate fi șovăire, cel puțin atâta vreme, cât acesta se dovedește, ca în cazul de față, rezistent, ba chiar foarte rezistent.

Am înregistrat extrem de multe exemple, pe care cred util să le dau aici, pentru edificarea și, eventual,... îndreptarea cititorului: *arhitectonica... formelor născânde* (VR, 30 Apr. 1934, 62)²; *tinerețe izbucnindă* (ibid.); *aurirea sporindei vestejiri* (VR, Iunie 1934, 67); în *negura crescândă* a odăii (AL, 17 Iunie 1934, 4, 2)³; *izbucniri viermuinde* (AL, 1 Iulie 1934, 6, 4)⁴; *mâini... tremurânde* (AL, 15 Iulie 1934, 7, 2)⁵; *aceste curânde apariții* (AL, 23 Sept. 1934, 4, 6); *pașii șovăinzi* (VR, Oct. 1934, 58); *adâncurile vuinde* (VR, Ian. 1935, 76); *a gândurilor mele.. ezitânde* (AL, 7 Apr. 1935, 2, 1); *mămăligă aburindă* (VR, Maiu-Iunie 1935, 21); *luminită pâl păindă* (CL, 29 Iunie 1935, 6, 6); *zările fumegânde* (CL, 29 Iunie 1935, 3, 6); *încheieturile clănțăninde* (AL, 7 Iulie 1935, 8, 3); *masca rânjindă* (CL, 17 Aug. 1935, 5, 4); *masele greu sufe-*

¹ Numai cu totul excepțional participiul prezent având funcțiune atributivă poate să-și păstreze neschimbat aspectul și totodată să satisfacă simțul nostru lingvistic.

² Cf. și *ale zilei născânde* (CL, Aug. 1935, 5, 1).

³ Cf. și *enervarea crescândă* (AL, 7 Apr. 1935, 2, 2); față de *crescândă agitație* (EL 289); *multiplicitate crescândă* (RE 98). Acest participiu este pe cale de a se impune ca adjectiv propriu zis. Tot așa *descrescând*. Probabil din cauza deseori lor întrebunțări în condiții prielnice pentru aplicarea acordului.

⁴ Același autor are *linii viermuinde* (AL, 21 Oct. 1934, 1, 3).

⁵ Foarte frecvent ca epitet al subst. *mând* (și, mai puțin, al lui *picior*). Cf. *Felicia tremurândă* de neliniște (AL, 1 Nov. 1935, 4, 2).

rinde (CL, 16 Nov. 1935, 5, 7)¹; *cu inima zbatândă* (AL, 22 Dec. 1935, 7, 7); (*se auzea*) *răsuflarea gâfâindă* a plâns (AL, 29 Dec. 1935, 4, 6)²; *sensibilitate fremătândă* (AL, 26 Ian. 1936, 5, 4); *pupilele scânteinde* (CL, 18 Dec. 1936, 4, 1); a doua *revistă* bucovineană *răsărindă din cenușa...* (FF XVI, 140)³; *constelații licărinde* (G Sch 14); *învălmășeală sporindă* (Cr 146); *apă clocotindă* (Foc 395); *cu geanta bălăngănindă* de genunchi (Ci 147)⁴; *linia drumului albindă* (AV 80).

§ 9. *Diverse. Dat fiind...* rămâne adesea neschimbat, chiar dacă substantivul următor este feminin ori stă la plural. Uzul acesta, pe care nu-l putem accepta, se datorește, în primul rând, formulei franțuzești corespunzătoare (*étant donné l'attitude..., étant donné les circonstances...*, etc.). Intervine, probabil, și sentimentul că avem a face cu un adverb, poate cu o conjuncție (cf. *dat fiind că...*, atât de frecvent și care este o locuțiune conjuncțională). De pildă: *dat fiind numeroasele secții* (Ins, 1 Nov. 1936, 352); *dat fiind fecunditatea* subiectului (AL, 5 Sept. 1937, 14, 1); *dat fiind fondurile* (AL, 8 Aug. 1937, 12, 4); *dat fiind soluția* (Ins II, 3, 465); *dat fiind moravurile* (AL, 20 Febr. 1938, 16, 2); *dat fiind competența* (Ins III, 6, 179); *dat fiind calitatea* (Răzb 354); *dat fiind cutare intenție* (Val 14); *dat fiind și exproprierea* (Răd II, 240); *dat fiind buna dispoziție* (EL 262).

Când un substantiv este precedat de un numeral feminin, limba șovăe în ce privește acordul cu *cel* pus înaintea întregii formule. Astfel se spune și *cele trei sute de oameni* și *cei trei sute de oameni*: *cel* își adaptează aspectul morfologic când la numeral, când la substantiv. În prima ipoteză, numeralul este considerat ca alcătuint o noțiune propriu zisă, de sine stătătoare (cf. *cele mulțimi de oameni*, etc.), în a doua, el alcătuește cu substantivul o noțiune oarecum unitară, în care ideea de număr se pierde. Am impresia că vorbirea populară preferă pe *cele*. Eu însumi mă las influențat de uzul din copilărie, căci îl simt mai conform cu

¹ Singurul participiu prezent acceptat ca adjectiv și, mai ales, ca substantiv de toată lumea, dar numai în terminologia medicală. La fel *muri-bund*, care nu-i însă o formă verbală propriu zisă.

² Cf. și *din pieptul gâfâindelor mașini* (ibid. 4, 6-7).

³ Acordul e și de prisos aici: *revistă răsărind din...* merge foarte bine (întocmai ca *Felicia tremurând de...*), datorită determinativului circumstanțial următor.

⁴ Vezi observația făcută mai sus cu privire la *revistă răsărindă*.

spiritul limbii noastre. Să nu uităm că numeralele cardinale sunt tratate, mai toate, ca substantive (cum arată *de* pus între ele, dela *douăzeci* în sus, și substantivul următor) și că acest tratament convine în gradul cel mai înalt lui *sută, mie, milion*, etc., care nu se deosebesc prin nimic de substantivele adevărate. Iată câteva exemple din limba scrisă: *cei 200 milioane șomeri* (CL, 24 1935, 8, 2); avea de așteptat încă *câțiva zeci de ani* (EL 398). Să se compare și: după *atâția mii de ani* (CL, 2 Nov. 1936, 6, 6), care-i curată greșală, alături de *atâtea zeci de ani* (AL, 28 Aug. 1938, 3, 5).

CAP. XI: ELIPSE.

Nevoia de expresivitate provoacă deseori lăsarea la o parte a unui cuvânt sau a mai multora, pe care, în momente de afect puternic, le simțim ca un obstacol în calea manifestării spontane și libere a stărilor noastre sufletești. Vorbirea 'scurtă' este, în anumite condiții, mai expresivă, mai viguroasă. Numeroase fapte de limbă aparținând acestui domeniu au caracter pur stilistic, adică individual, și, în consecință, sunt produsul unui act de voință: subiectul vorbitor urmărește, cu intenție, efecte estetice sau măcar retorice. Unele din ele tind totuși să se răspândească prin imitație (conștientă sau nu, puțin importă) și atunci devin (ori pot deveni) fenomene lingvistice propriu zise, cu șanse de a se generaliza.

Să nu ne închipuim însă că totdeauna avem a face cu „izbueniri“ ale unor emoții sau impresii care trec, în mod fatal, peste normele gramaticale. De cele mai multe ori este vorba de greșeli pure sau măcar de neglijențe, dacă nu și de cunoaștere numai aproximativă a limbii, cum am constatat, de altfel, mereu și până aici.

§ 1. Elipsa articolului. Foarte des lipsește articolul posesiv la genitiv. Mai întâiu, când avem două sau mai multe genetive care determină același cuvânt: cu excepția primului, toate celelalte rămân fără *al*, etc. înainte, ceea ce poate da loc, măcar o clipă, la confuzii cu dativul. Repetarea articolului este, aproape totdeauna, absolut necesară, din cauză că fiecare din noțiunile exprimate prin genitiv reprezintă ceva de sine stătător, care nu poate și nici nu trebuie să fie tratat ca o simplă

anexă a altei noțiuni. Lăsându-se la o parte *al*, etc., genetivele par adesea că alcătuesc o unitate, cu elemente atât de strâns legate, încât fiecare se pierde în masa celorlalte. Situația și, deci, urmările „inovației“ diferă după împrejurări. De ex.: la baza vieții individuale, *cât și mai ales celei sociale* (CL, 23 Martie 1935, 8, 1-2); în fruntea unei plăși *ori unui spital* (AL, 14 Iulie 1935, 2, 1); mirajul faptei, *atitudinii active* (VR, Iulie-Aug. 1935, 50)¹; fortificarea Franței în Siria, *Italiei în Tripolitania* (CL, 28 Sept. 1935, 2, 3); din mijlocul unei societăți întinate, *unei generațiuni evadate* (Ins I, 1, 358); din cauza cordului, *rinichilor sau unei complicații* (VR, Nov. 1937, 92)²; indiferent de valoarea filmului, *actorilor sau poveștii* (AL, 6 Sept. 1936, 8, 5)²; deplasarea stilului unei epoci, *unui popor sau categorii sociale* (Ins II, 2, 664)²; colaborarea tuturor, *chiar aceluia care...* (VR, Aug.-Sept. 1937, 120); mascarea problemei celei adevărate, *greșelilor de gramatică* (ibid. 126); în numele unui simț comun *și unei cuminențenii* (VR, Ian. 1938, 107); se simte nevoia unei mișcări..., *unei jelanii* (AL, 6 Martie 1938, 17, 4); în urma marelui războiu și *execuțiilor* (AL, 6 Aug. 1938, 4, 1); toată nostalgia unei zile frumoase de vară, *unei zile ce presimțim* (VR, Iunie 1938, 31); anxietatea lui Leiba Zibal, *lui Stavrance, lui Anghelache* (AL, 2 Oct. 1938, 7, 4);... nu e sclava unei maniere, *unei rețete* (AL, 20 Nov. 1938, 5, 1);... statornicia unui drum, *unei credințe* (ibid. 5, 3); în afirmarea unei conștiințe treze, *unei franchețe absolute* (RFR, Sept. 1940, 570); această a doua lume e a lui Androcles..., a copiilor răzgâiați, *amanților exasperați și chelnerului* (ibid. 573); semnul unei decadente, *unei civilizații îmbătrânite* (Dic 23); prețul unui Schusterlabl *ori unei perechi de wūrști* (Nirv 70).

Deși cele mai dese, acestea nu sunt singurele construcții în care lipsește articolul posesiv. Iată și altele: se simte nevoia — mai întâiu acolo — *unui contractac* (CL, 26 Oct. 1935, 3, 5); asupra fructelor *numai muncii efectuate* (Ins I, 2, 514); în joc este soarta *și altor popoare* (AL, 11 Iulie 1937, 16, 2); în contra *chiar autorilor* (VR, Oct. 1937, 108); chiar infectarea *și altor intelectuali*

¹ Adj. *active* pare a se raporta și la *faptei*, tocmai pentru că lipsește *a*. În realitate el determină numai pe *atitudinii*.

² Lipsa lui *a(l)* se simte mai ales la ultimul genitiv, legat de celelalte prin *sau, ori, și*. Aceasta, și din cauza depărtării de substantivul determinat, dar și datorită conjuncției, care slăbește raportul dintre cuvintele în discuție.

(VR, Iunie 1938, 86); prin desființarea *însuși obiectului* (VR, Iunie 1940, 123); în interesul *însăși libertății* (VR, Aug.-Sept. 1940, 183); suplinirea — firește plătită și ea — *catedrei amintite* (TP 30); prin recunoașterea *însuși principiului* (FE 179); fiica *tot unui soi* de Buzesc (DA 143); religiozitatea, dacă pot spune, *acestor momente* (ibid. 277). Toate aceste cazuri seamănă prin faptul că între genitiv și cuvântul determinat de el se interpune alt cuvânt, care slăbește legătura sintactică și face absolut necesară prezența lui *al*, etc.

Articolul genitival lipsește des și înaintea numeralilor cardinale: contralul *asupra patru bănci* (CL, 4 Oct. 1935, 5, 3)¹; *asupra șaptezecișipatru miliarde de dolari* (ibid. 5, 5)¹, apoi în alte diverse condiții: *în plin centru actualității* (VR, Nov.-Dec. 1935, 56)²; *împotriva ce?* (VR, Ian.-Martie 1937, 22).

Întâlnim și elipsa articolului adjectival, cu același efect (contopirea a două sau mai multe însușiri, eventual a noțiunilor respective, în una singură): pare a fi *cel mai lenș și obraznic* (AL, 29 Aug. 1937, 9, 2)³; *guvernul italian și german* (Ins III, 7, 150); omagiul *cel mai mișcător și plin de autoritate* (VR, Nov. 1938, 21)³; Legătura dintre *dreptul bizantin și românesc* (titlul cărții unui profesor universitar); ar putea fi *cel mai bine și miraculos* (HYSt 427)⁴.

Celelalte specii de articol lipsesc mai rar: câte o mreană neastâmpărată sau *roșioară curioasă* (AL, 23 Maiu 1937, 8, 2); unui popor sau *categorii sociale* (Ins II, 4, 664); în sfârșit, *tot era investigat și deslușit* (AL, 5 Ian. 1936, 7, 2)⁵; *în prim rând...* (AL, 29 Nov. 1936, 7, 1).

§ 2. Elipsa pronumelui. Ne întâmpină, de obicei, la pronumele personal neaccentuat, cu funcțiune de obiect (direct sau indirect). Se știe că, atunci când obiectul precede verbul, el trebuie repetat sub forma-i pronominală. Această normă, care con-

¹ Influență a limbii vorbite (cu *a* dinaintea numeralului absorbit de *-a* al cuvântului precedent)?

² Din cauza identității (vorbite) a formei articulate cu cea nearticulată, subst. *centru* a fost simțit aici ca având articol definit.

³ Al doilea adjectiv pare a sta la pozitiv, iar nu la superlativ, cum stă în realitate. Lipsa lui *cel* se complică aici cu aceea a lui *mai*. Dacă acesta ar figura, *cel* n'ar fi numai decât necesar: *cel mai lenș și mai obraznic* este simțit de toată lumea ca egal cu *cel mai lenș și cel mai obraznic*.

⁴ Situația seamănă aici cu aceea din citatele discutate în n. 3.

⁵ Trebuie *totul...* în loc de *tot...*

stitue o trăsătură caracteristică a limbii noastre, este adesea neglijată, de sigur sub influența modelelor străine (căci alte idiome n'o cunosc).

a) obiect indirect: ...motiv *căruia* *Spartanii* atribuiau (AL, 3 Nov. 1935, 4, 1); cărților... *a luat loc cartea de joc* (CL, 25 Ian. 1936, 7, 3); *minunatei cărți regisorii au găsit* (CL, 29 Febr. 1936, 6, 6-7); *judecătorilor F. a prezentat* (CL, 4 Apr. 1936, 3, 2); *acestui fapt opera... datorește* (VR, Apr.-Maiu 1936, 78); *lui Amosis urmează...* (AL, 21 Iunie 1936, 7, 3); *acestui mod... s'a opus* (Ins I, 2, 578); *inertăia ineducatului muzical căruia a impus* (Ins II, 3, 388); *celorlalte s'au pus coperte* (ibid. 663); *Reformei s'au opus...* (ibid. 674); *efectului... adaugă* (ibid. 1089); *cărui aparține* (Ins II, 4, 160); *societății datorăm* (ibid. 221);... *căreia imaginația împrumută* (AL, 7 Martie 1937, 10, 2); *căreia... n'a dat* (VR, Aug.-Sept. 1937, 41); *corporației aparțin* (VR, Ian. 1939, 48); *căreia sunt subordonate* (Ins, Iulie 1939, 91); *acestui fond a adăugat* (VR, Aug.-Sept. 1940, 165); *cărora am putea adăuga* (ibid. 170). Nevoia de a repeta obiectul se simte și atunci când acesta stă după verb: *a plăcut D-sale* (Ins, Iulie 1939, 91); *nu fan-tezia lipsea lui A. P.* (Nastr 215).

b) obiect direct: *ediția III n'am putut avea* (VR, Iunie 1934, 88); *pe niciun pelerin nu interesează* (CL, 24 Aug. 1935, 5, 7); *numai pe țărani n'au îmbogățit* (CL, 11 Ian. 1936, 2, 3); *nu pe aceștia a avut în vedere* (CL, 15 Febr. 1936, 7, 2). Cf. și *e păcat să te chinuim și obosim* tocmai pe Sfinția Ta (VR, 30 Apr. 1934, 15); *îi derutează, apoi emoționează și finalmente convertește* (AL, 20 Maiu 1934, 6, 4), unde *te*, resp. *îi* ar trebui să stea și înaintea celorlalte verbe.

c) *se* (cu valoare de subiect): *se lumina și întuneca* rînd pe rînd (CL, 9 Nov. 1935, 1, 7); *se ridicase și apropiase* de ea (VR, Aug. 1936, 18)¹; *se fac și desfac* (VR, Oct. 1937, 85); *cada se umple și goleşte* automat (reclame comerciale)¹. Fenomenul se întîlnește mult mai des decît pare a rezulta din aceste exemple.

§ 3. Elipsa verbului. Distingem și aici mai multe cazuri.

¹ În aceste două citate, *se* este, de fapt, obiect direct dar, ca reflexiv, el se referă la subiectul propoziției. De aceea le-am pus împreună cu celelalte, în care *se* are funcțiune de subiect.

a) Copula (*a fi*), după anumite conjuncții (în special după *căci*, *fiindcă* și sinonimele acestora): exemple vii, *pentrucă mai recente* (AL, 30 Sept. 1934, 3, 6); în acel festin..., *fiindcă artist* (VR, Febr. 1935, 45); *pentrucă el însuși felah* al propriei amintiri (ibid.); până atunci menajate, *fiindcă ignorate* (CL, 17 Aug. 1935, 7, 2); *fiindcă, dacă intelectuali, nu mai puțin ignoranți, ei au uitat* (CL, 24 Aug. 1935, 6, 4-5); mult mai tânăr, *căci născut abia la 1895...* (AL, 5 Ian. 1936, 6, 5); *dacă discutat ca poet, dar necontestat ca artist* (VR, Ian. 1936, 65); *întru cât femeie*, reprezintă însă... (AL, 23 Martie 1936, 7, 6); tocmai *pentrucă profund autentică* (VR, Maiu 1938, 23); indiferent *dacă falsificat ori nu* (BSG LIV, 276); știința este necesară, *căci utilă* (RE 22; cf. și pag. 102, 140); ca iluzii necesare, *căci binefăcătoare, căci consolatoare* (ibid. 206); chestia falsului, *pentrucă mai complicată, căpăta...* (DA 10). Alte verbe sunt mult mai rar lăsate la o parte: versul exprimă admirabil, *pentrucă în foarte puține cuvinte* (VR, Oct. 1938, 31). Cf. fre. ils ont été triomphants, *car* (sau *parce que*) *vainqueurs; en tant que femme, elle représente...* După *deși*, lipsa verbului este permisă de sistemul limbii noastre, tot așa, dar mai puțin sigur, după sinonimele lui: *cu toate că transpuse în dialectic...* (VR, Febr. 1935, 34); *T., cu toate că un membru în înalta aristocrație* (AL, 15 Dec. 1935, 3, 2), etc.¹

b) Auxiliarul (la diverse forme verbale compuse): nu a câștigat, *nici pierdut nimic* (VR, Dec. 1935, 104); ca și cum ar fi mărturisit o taină sau *îngănat o rugă* (VR, Maiu 1938, 26); *le-a adăpostit, hrănit...* (AL, Nov. 1938, 9, 4); pe care *le-a cultivat* apoi și *degenerat* (COP V, 31); cum *vei gândi și judeca* D-ta (Gor 33).

c) Auxiliarul de mod (de obicei *a putea*): nu se va putea răcori, *aclimata noilor cerinți* (AL, 26 Aug. 1934, 1, 6); C. L. poate face și *fi absolut orice* (AL, 11 Oct. 1936, 8, 4-7); i-ar fi putut strica zidurile, *găuri curtea sau sparge geamurile* (AL, 25 Oct. 1936, 4, 4); cine ar putea aprecia consecințele și *asigura că...* (VR, Oct. 1937, 100); ne vom putea bucura... și *apoi întrista* (VR, Iunie 1938, 29); ar fi putut realiza un gros de forțe..., *distruge o grupare și apoi concentra* (VR, Iulie 1938, 108); s'ar fi putut vorbi... și *înceerca* (ibid. 138); n'a putut ucide decât câteva zeci

¹ Despre elipsa copulei după (*pre*)cum, v. mai sus, pag. 370, 375.

de persoane și tortura câteva sute (Val 41); nu-l puteau surprinde neplăcut, nici jigni (DO 159). În exemple ca următoarele lipsa lui *a putea* se complică cu alte fapte sintactice: amândouă se pot tipări și deci constitui o lectură (AL, 1 Aug. 1937, 14, 2)¹; gelozia s'a putut strecura afară, pătrunde în sufletul lui E. și dezlănțui tragedia (AL, 19 Martie 1939, 4. 6)¹, etc.

§ 4. Elipsa altor cuvinte. a) Adverbe: vina nu o poartă nimeni și mai cu seamă scriitorii (AL, 5 Maiu 1935, 3, 2)²; acest artist apare, din studiul d-lui B., un cap posedând (CL, 19 Oct. 1935, 8, 4)³; cărțile D-sale bine gândite și scrise (VR, Sept.-Nov. 1936, 93)⁴; poezia lui nu este un domeniu, cât un sistem (VR, Dec. 1936, 29)⁵; artificialul nu este contrariu firescului, cât un exces de firese (ibid. 42)⁵; ele nu înfățișează, cât sugerează aderențele (ibid. 44)⁵; „anormalul“ n'a fost și este cel mai important factor (VR, Oct. 1937, 100)⁶; unele mai grase și persistente, altele mai mărunte și trecătoare (VR, Iulie 1938, 111)⁷; o tipografie bine organizată și condusă (Ins III, 6, 363).

b) Prepoziții: „Șezătoarea“, titlu așa reprezentativ (AL, 29 Sept. 1935, 2, 1)⁸; n'au ce să se amestece... (CL, 1 Febr. 1936, 7, 2)⁹; ...în cariera mea de universitar, apoi cea de scriitor (CL, 8 Febr. 1936, 4, 1-2); camaradul nostru de discuție și tras la țintă (AL, 16 Maiu 1937, 7, 1); în metropole și block-hause (AL, 30 Maiu 1937, 5, 1); prin vreo idee sau principiu general (Ins I, 2, 522); ideile de dreptate și progres social (VR, Aug.-Sept. 1937, 136); n'au produs ceva mai pretențios ridicol (VR, Oct. 1938, 88)⁴; nu e îndeajuns vrednic (Cr 41); din cale afară interesant și con-

¹ Verbele construite cu *a putea* sunt, în aceeași proporție, unele pronominale, altele nepronominale. De aceea se impune numai decât repetarea auxiliarului de mod.

² Lipsește negația (ar trebui repetat și verbul).

³ Trebuie apare... ca un cap...

⁴ Și al doilea participiu trebuie să aibă bine înainte, mai ales dacă este urmat de un determinativ.

⁵ Pretutindeni lipsește atât, corelativul lui cât: nu este atât un domeniu, cât un sistem, etc.

⁶ Lipsește nu înaintea lui este. De aceea sensul devine exact opus.

⁷ Repetarea lui mai este necesară, fiindcă altfel cele două însușiri sunt concepute ca una singură sau ca având grade diferite (prima la comparativ, cealaltă la pozitiv), și nu asta a vrut să spuie autorul.

⁸ Lipsa lui de după așa s'a transformat într'o adevărată regulă.

⁹ Construcție familiară, aproape populară (cf. și ce se amestecă...? pentru de ce se amestecă...?).

¹⁰ Trebuie de înaintea lui ridicol, căci pretențios e adverb. Aceeași observație pentru exemplul imediat următor.

cludent (Spm 112)¹; se uită în dreapta și stânga (Gor 29)²; din întâmplare și fericire (ibid. 601); în carne și oase (1907 I, 290; Dic 57)², etc.

e) Diverse: astfel la Sibiu, „Provincia literară“, căreia adăugându-i-se gruparea „Thesis“, a izbutit să înmănușeze... (VR, Sept. 1934, 84); Iar prins între ele, sufletul omului contemporan este... (VR, Maiu 1935, 82); aș fi curios la cât revine... (CL, 25 Iunie 1936, 3, 4); pe care nu le proclamă de eliminat... (RE 191)³.

CAP. XII: TAUTOLOGII.

Sunt tot așa de frecvente ca și elipsele, cu care seamănă în ce privește cauzele. Repetarea unui cuvânt izvorăște adesea din nevoia de expresivitate: o noțiune exprimată de două ori crește în vigoare. De cele mai multe ori avem a face însă cu lipsă de atenție sau cu influența unor modele străine, pe care, tot din neglijență ori din ignoranță, le interpretăm și, deci, le imităm greșit.

§ 1. Repetarea subiectului: și, între acestea, *cele dela om, ele ating maximum* (Ins II, 3, 544); *aceste manifestări*, chiar dacă nu sunt organizate, *ele poartă...* (ibid.); *epilogul însă este slab și el ne înfățișează* (ibid. 574); *această idee își arată ea toate efectele* (ibid. 675); *societatea ea însăși* (ibid. 677). Alături de asemenea cazuri, care sunt pure neglijențe (aparținând limbajului popular și periferic), avem altele de felul următoarelor: și așa zisele monere ale lui H. posedă și ele (VR, Nov. 1937 91); care, ele, nu se pot practica... (VR, Sept. 1938, 98); căci Chinezii, ei, sunt zburători... (ibid. 113), unde tautologia trebuie să fie o imitație străină. Valoare stilistică are repetarea subiectului în construcția ca acestea: dacă după mărturisirea cea mare *el, Relu, nu se va resemna* (Răzb 364); *Otilia era ea cam distrată* (EO II, 57); *ce putea să spună..., el, Felix, în clipe de pofidă?* (ibid. 130), care au un temei solid în formulele populare foarte expresive:

¹ Aici de trebuie numai decât să stea înaintea adjectivului, fiindcă determinativul precedent este o locuțiune adverbială, nu un adverb cu aspect adjectival, ca în alte cazuri.

² Lipsa lui *în* după *și* poate avea și o cauză fonetică: *și în* se pronunță, de fapt, și, cu *i* nazal, ceea ce face ca prezența prepoziției să nu fie clar simțită.

³ Ultimele două exemple sunt elipse propriu zise, celelalte, construcții greșit alcătuite.

a veni el Drăguș la căuș, nu ne-a mai ocărî el mama, etc. și sunt, prin urmare, pe deplin justificate¹.

§ 2. Repetarea obiectului. În capitolul precedent am văzut că obiectul pus înaintea verbului trebuie exprimat din nou sub forma pronumelui personal neaccentuat. Dacă stă după verb, el n'are nevoie să fie repetat. Cu toate acestea, sub influența construcțiilor aparținând primei categorii, vorbirea populară și cea familiară recurg la pronume și în cazul obiectului postpus. Deși foarte răspândit, acest uz nu-i tocmai recomandabil, cel puțin în scris.

a) Obiect indirect: *România îi aparține Europei centrale* (VR, Nov. 1934, 60; cf. și 61); *Platon îi redobândi rațiunii... rangul de principiu* (TBr 8); *intuițiile pure îi înlesnesc intelectului* (ibid. 17)².

b) Obiect direct: *l-am imaginat pe magnatul anglo-saxon* (Ins II, 2, 323); *îl face pe criticul* (AL, 14 Aug. 1938, 6, 5)³. O situație specială are fenomenul acesta, când obiectul este relativul *ce*: *documentele ce ea le deține* (AL, 14 Oct. 1934, 4, 4); *rezultatele ce le-am înregistrat* (VR, Apr.-Maiu 1937, 75). Repetarea se datorește unei contaminații între (documentele) *pe care ea le deține* și (documentele) *ce ea deține*⁴. Dacă astfel de construcții par mai mult ori mai puțin acceptabile, altele, de felul celor care urmează, trebuiesc condamnate: *orice am scris m'am silit să-l prezint* (VR, Iunie 1937, 112)⁵; *tot ce urăsc... ei îl spun* (VR, Iulie 1937, 9)⁵. Cazuri ca *pentru a o fi auxit-o* (VR, Dec. 1937, 124); *dorința grabnică de a o lua-o* (EO II, 145), etc. iarăși sunt de evitat, chiar dacă au echivalente, aproximative, în vorbirea populară „poetică“ (*m'am dusu-m'am, l-am văzut-l-am* ș. a.).

§ 3. Repetarea negației. Ne întâmpină extrem de des. Și se înțelege de ce. Negarea unui fapt însemnează luare de atitudine foarte precisă: subiectul vorbitor simte nevoia să insiste asupra 'negației', de teamă că spusele sale ar putea fi interpretate

¹ Vezi BPh II, 261 urm. și BL V, 15 urm.

² Numărul mic de citate nu arată că fenomenul este rar. Aceeași observație în ce privește cazurile de sub b).

³ Nu cred că autorul s'a lăsat influențat de formula consacrată *o face pe prostul*, etc. (afară de ipoteza că nu știe bine românește și-si închipue că, dacă *criticul* e masculin, pronumele trebuie să aibă formă tot de masculin).

⁴ Cf. cele spuse mai sus, pag. 321, n. 3.

⁵ În aceste exemple *l* reprezintă, cu siguranță, fr. *le* sau germ. *es*.

greșit, ba chiar în sens contrar celui la care se gândeste el. Rezultatul este că se ajunge adesea la echivoc sau, și mai grav, la o afirmație, căci două negații, în anumite condiții, se neutralizează. Obișnuit repetarea lu *nu* apare în legătură cu verbe ca *a opri*, *a împiedeca*, *a se teme*, etc. și cu *fără* (având valoare de conjuncție, nu de prepoziție) ¹.

Exemple: n'aș vrea să subliniez..., *fără să nu amintesc* (CL, 20 Iulie 1935, 8, 3); nu s'a putut reține *de a nu avea* (CL, 7 Sept. 1935, 8, 5); nu se poate opri *să nu așeze* (AL, 6 Oct. 1935, 2, 2); scriitorul nu uită *să n'o așeze* (AL, 31 Maiu 1936, 6, 7); nu înceta niciodată *să nu citească* (Ins II, 3, 1128); nu era în stare să fiarbă o cană de apă, *fără să n'o verse* (AL, 17 Apr. 1938, 4, 1); nimic nu împiedecă obuzele *să n'ajungă* (ziarele); nu putem încheia, *fără a nu menționa* (AL, 2 Apr. 1939, 11, 6); nu pierd prilejul *să nu declare* (VR, Aug. 1939, 129); nu pot termina..., *fără a nu mă face ecoul* (Ins, Febr. 1940, 331); dacă nu i-ar fi fost teamă *să nu fie surprins* (Răzb 283); nu se putură abține *de a nu zâmbi* (EO I, 142); nu mă puteam gândi, *fără să nu mă turbur* (Cr 83), etc.

§ 4. Cuvinte de prisos. Faptele înregistrate mai jos nu diferă, în esență, de cele precedente. Izvorul lor este același. Numai aspectul lingvistic diferă. Ele sunt foarte numeroase și foarte variate. Le grupez după natura morfologică a cuvântului superfluu.

a). Articolul: 1. (nedefinit) nu știa dacă va deveni *un profesor, un naturalist sau un matematician* (AL, 21 Oct. 1934, 10, 4); D-l I. îmi era *un sfetnic și confident* (AL, 22 Sept. 1935, 4, 4); *și e totuși un Moldovean* (AL, 29 Sept. 1935, 9, 7); *tare mai ești o proastă* (AL, 29 Dec. 1935, 4, 1); crezi că *un doctor nu mai e un om* (Cim 53) ¹; 2. (posesiv) *din cauza a însuși caracterului*

¹ Fenomenul apare în tot felul de limbi, lucru firesc, întru cât psihologia umană nu diferă, în esență, de la un popor la altul sau de la o epocă la alta. Pentru latină, v. E. LÖFSTEDT, *Syntactica* II, 209 urm.

² În mai toate cazurile acestea trebuie să admitem influența unor construcții străine, și anume germane. Nemții spun regulat *ich bin ein Deutscher, ein Mathematiker*, etc., ceea ce surprinde pe oamenii a căror limbă maternă nu cunoaște astfel de construcții (și-i ...îndeamnă să glumească, spunând *ich bin ein Rumäne, nich zwei Rumänen*, cu valoarea de numeral a lui *ein*). *Tare mai ești o proastă* pare a fi o imitație voită a felului cum vorbesc Evreii (tot din cauza modelului german).

(VR, Iunie 1934, 33)¹; *cu prețul a multor jertfe* (CL, 14 Sept. 1935, 2, 1)²; *după respingerea a multor propuneri* (CL, 28 Dec. 1935, 3, 4)²; *toate îndeletnicirile ale primelor debuturi* (CL, 6 Iunie 1936, 6, 1)³; *ci profesorul a [sic!] tuturilor celor care...* (VR, Ian.-Martie 1937, 150)⁴; 3. (adjectival) *toate legiuirile cele ome-nești* (Ins I, 1, 359); *momântul despărțit de cele ale altora* (VR, Aug. 1938, 23); *contribuția lui A. și cea a urmașilor* (ibid. 28)⁵.

b) Pronumele: 1. (personal) *exemplele trecutului ne sunt concludente* (Ins III, 7, 533); *calitățile lor ne sunt o garanție că...* (Ins III, 8, 495); *Ce ne este cântecul poporan?* (titlul unui articol de D. Caracostea)⁶; *îmi cunoștea familia căreia aparțineam* (IPA 31); *nici eu n'o cred, dar...* (EL 377); *Kronprințul o mărturisește...* (ibid. 480); *guvernul german o știa încă după prima notă* (ibid. 488)⁷; 2. (al identității) *un autoportret al lui Gide însuși* (VR, Mart.-Apr. 1935, 44); *ci chiar însuși omul* (VR, Febr.-Martie 1936, 53); *chiar însuși directorul* (AL, 15 Nov. 1936, 6, 3); *sunt datorite chiar lui însuși* (AL, 30 Oct. 1938, 4, 5); *însăși chiar natura îl face pe om fericit* (AL, 8 Ian. 1939, 4, 5); *iată, însăși pro-prile cuvinte ale autorului* (VR, Aug. 1939, 155); *votau chiar pie-trele înșele* (IstA II, 247)⁸.

c) A d v e r b u l. Foarte frecventă este apariția lui *tot* în-

¹ Prezența lui *a* este „regulată“ (datorită lui *insuși*, care separă cele două substantive), și totuși construcția nu merge.

² Contaminație între *prețul*, respectiv *respingerea multor și ...a multe*. Va fi intervenit și analogia genitivului numeralelor cardinale (*respingerea a două...*), cu care *mult* se înrudește semantic (arată și el o ‘cantitate’).

³ Greșală curată (obișnuită la Basarabeni).

⁴ Autorul, care știe bine românește, va fi înțeles să facă o pauză după *profesorul* (o pauză retorică, menită să obțină efecte de stil). În această ipoteză, articolul (*al*, nu *a*) s'ar putea justifica.

⁵ Dacă-i vorba de *do* u *ă* contribuții absolut distincte, prezența lui *cea* nu-i de prisos.

⁶ În aceste trei exemple, *ne* care, evident, e de prisos, s'ar putea înlocui, la rigoare, prin *pentru noi*, *în ochii noștri*, etc. Trebuie amintite aici și cazurile discutate la pag. 305 urm. (cu *își* de prisos după *a avea*, *a câștiga*, etc.), apoi acelea, devenite aproape o normă, în care, alături de pronumele posesiv, apare, fără a fi necesar, dativul pronumelui personal corespunzător: *mi-am văzut prietenii mei*; *casa lui și-a vândut-o ieri*; *pentru a-și asigura lui superioritatea* (VR, Iunie 1938, 115).

⁷ Despre acest *o* netrebuincios v. și cele spuse la pag. 305. Prezența lui nu-i totdeauna condamnată. Cf., de pildă: de mai multe ori mă amenințase că, dacă plec, mă omoară; *știam c'o face*.

⁸ În citatele de sub 2. putem considera corectă prezența pronumelui și necorectă pe aceea a „sinonimului“ lui, care nu-i înțeles totdeauna cum trebuie (cazul lui *auto-* din *autoportret* și chiar al lui *propriu*).

preună cu *același*: *tot același* în loc de *același* sau de *tot acela*. Fenomenul caracterizează, în special, limbajul semiicult și se datorește nu numai nevoii de a insista asupra 'identității' unei noțiuni cu ea însăși, ci și faptului că vorbirea populară și chiar cea familiară nu întrebunțează obișnuit pe *același*, prin urmare nu-i cunosc exact sensul (îl asimilează, foarte probabil, cu *acela*). Iată exemple: *tot în același timp* (Ins I, 1, 308); *tot aceeași pricină* (VR, Dec. 1936, 67); *nu tot același lucru* (ibid. 98); *tot prin același procedeu* (AL, 22 Aug. 1937, 4, 3); *tot într'aceeași zi* (AL, 3 Oct. 1937, 15, 4); *nu tot cu aceeași ușurință* (VR, Oct. 1937, 10)¹; *tot la aceeași conferință* (VR, Febr. 1938, 125); *tot în aceeași noapte* (VR, Febr. 1940, 82); *tot din aceeași pricină...*, *tot aceeași frică* (EL 320), etc.

Paralel cu acest fenomen și având o cauză asemănătoare este apariția lui *numai* alături de *singur*, cu care-i sinonim: având ca escală *numai singură Constanța* (Ins II, 2, 88I); era vorba *numai de un singur scriitor* (VR, Iunie 1937, 64); *numai un singur lucru* (VR, Aug. 1938, 18), etc. Numărul mic al citatelor nu dovedește că formula ar fi puțin răspândită, dimpotrivă. O găsim și în alte limbi, unde are același izvor: afectul sau nevoia de insistență².

Iar(ăși), *din nou* și diverse sinonime determină adesea, fără necesitate, verbe formate cu *re-*, care arată tocmai repetarea acțiunii. Pentru aprecierea justă a acestui uz, să se compare cele spuse la pag. 206 urm., unde sunt discutate compusele respective. Ex.: *reîntoarsă din nou* în Franța (AL, 2 Iunie 1935, 10, 6); *trebuie însă reamintit din nou* (VR, Oct. 1937, 62); *într'o zi a revenit iarăși* (AL, 21 Aug. 1938, 4, 4); *S. iar revine* (Ins, Maiu 1939, 315); *reapărea iarăși* (VR, Sept.-Oct. 1939, 16); *iscălitura mai reapare* (VR, Aug.-Sept. 1940, 37); *să se reia deacapul* (Cr 26); *din nou revede* (EL 352). Cf. și *E. I. revine între noi cu un nou volum de versuri* (AL, 19 Martie 1939, 10, 6).

Alte fapte, mărunte și izolate: că el *anume pretextează* boala (Ins II, 3, 1072); se poate *resemna numai* la opere... (ibid. 1092); *ba mai mult chiar decât atât* (AL, 25 Apr. 1937, 11, 2); *perfect complet* comparabil (AL, 1 Aug. 1937, 4, 1); problema se pune

¹ În această construcție *tot* nu pare a fi absolut de prisos.

² *Numai* poate rămânea, dar cu condiția de a lăsa la o parte pe *singur*.

tot de asemeni pentru... (VR, Dec. 1937, 7, 7); *am scris încă de acum 10-15 ani în urmă* (Ins III, 7, 749).

d) Prepoziția. (*de*): *etnicul n'are... nimic de subversiv* (VR, Mart-Apr. 1935, 5); *schimbă de opinii* (CL, 21 Dec. 1935, 7, 7); *nu a schimbat de sens* (AL, 22 Martie 1936, 4, 3); carte scrisă direct în *dialectul de oîl* (AL, 27 Iunie 1936, 9, 5)¹; *la scos de buturugi* (CL, 11 Ian. 1936, 4, 4)²; a fost de ajuns... *de un anteproiect* (CL, 18 Ian. 1936, 2, 3)³; (*în*): *în Dumineca trecută* (AL, 28 Iulie 1935, 8, 2); cu care A. nu va mai avea *nicim în comun* (Ins I, 1, 688); *Dumnezeu, cu care poetul are atâtea trăsături în comun* (VR, Iulie 1937, 23)⁴. Cazuri izolate: *proporția e cu de 11 ori mai mare* (VR, Iunie 1937, 142)⁵; *la dreapta sau stânga, spre înainte sau înapoi* (VR, Sept. 1938, 114).

e) Conjunția. (*că*): *ajungem firește că și la al doilea rezultat* (VR, Nov.-Dec. 1934, 61; cf. și 63: această diversitate... *firește că nu mai contează, unde că poate rămânea*)⁶; (*dar*) *dar nu însă și în realitatea transpusă* (AL, 8 Martie 1936, 4, 5); *ochii noștri sunt făcuți pentru a plânge, dar pentru a vedea, inima noastră este făcută pentru a suferi, dar pentru a crede* (AL, 26 Ian. 1936, 1, 5)⁷; *dar însă vezi și nu uita* (Ins III, 7, 8)⁸.

f). Diverse: *substituirea lui în locul victimei* (AL, 29 Apr. 1934, 5, 6); *mobilizarea generală a întregii industrii* (VR, 15 Maiu 1934, 9-10); a declara pe delincventul politic *unul comun, un bandit* (CL, 7 Sept. 1935, 8, 3); a trăi *fără credință de niciun fel* (AL, 6 Iunie, 1937, 9, 2); *adevăratul devotament în persoană* (AL, 18 Iulie 1937, 17, 3); *noblețe aristocratică* (Ins II, 3, 1122); *datele cronologice* (ibid. 1118); *fără nici cea mai mică diversiune* (VR, Aug. 1938, 116); *imposibilitatea asta de a nu putea ieși*

¹ În aceste patru citate *de* se datorește influenței franceze (v. mai sus, pag. 344 și 382 urm.).

² Autorul a simțit pe *scos* ca substantiv (cf. *la prăsit de păpuși, la cules de struguri*, etc.), așa că *de* are valoare genitivă. Dar chiar în această ipoteză merge mai bine fără prepoziție (*la prăsit păpușoiu*, etc.).

³ Va fi influențat *este nevoie de...?*

⁴ După frc. (avoir quelque chose) *en commun avec quelqu'un*.

⁵ Contaminație între *cu atâta* (la sută, etc.) *mai mare* și *de atâtea ori mai mare*.

⁶ Ne amintește (chiar prin autor!) de *poate că*, notat la pag. 375.

⁷ Nu găsesc nicio explicație (sau măcar analogie) pentru această construcție.

⁸ Foarte frecvent, adesea și la oameni cu adevărat culti.

(Petr 43); *n'avem* trebuință de *niciun* medic (AMu 176); 'să-și *schimbe alt guler* (CS 415)¹.

CAP. XIII: TOPICA.

În acest domeniu subiectele vorbitoare se bucură de o libertate mult mai mare decât în alte domenii ale sintaxei. Căci poziția cuvintelor care merg împreună este determinată, în general, de ritmul nostru interior, de modul cum simțim, în fiecare caz aparte, raportul dintre ele. Și aceasta, nu numai în stilul așa zis poetic, unde nevoile pur tehnice (chiar dacă nu avem a face cu versuri) joacă un rol aproape hotărâtor și provoacă atâtea inversiuni cu care ne-am deprins în așa măsură, încât le considerăm oarecum obligatorii. De aceea nu poate fi vorba de reguli în sens strict. Totuși uzul consacrat cunoaște unele norme, pe care le respectă, în general, oricine are viu în conștiința sa spiritul limbii noastre materne.

O adevărată „lege“ pentru așezarea cuvintelor în frază este aceasta: elementul sintactic cunoscut stă înaintea celui necunoscut, adică a celui adăugat sau nou, menit să determine pe primul. Așa dar substantivul precede atributul (de toate speciile), iar verbul, toate obiectele și complementele circumstanțiale. În ipoteza că același cuvânt are mai multe determinative, acestea se așează unele față de altele iarăși într'o anumită ordine. Astfel atributul substantival se pune după cel adjectival, obiectul direct în urma celui indirect, complementele circumstanțiale după obiectele propriu zise, etc. Această normă este valabilă pentru vorbirea pe care o putem numi obiectivă, intelectuală sau gramaticală, aceea pe care o socotim drept produs mai mult ori mai puțin exclusiv al rațiunii. Când intervine însă afectul, adică emoția¹, situația se schimbă fundamental. Deastădată tocmai elementul nou ocupă locul întâiu, pentru că el ne impresionează puternic, el produce emoția, el se află pe primul plan al conștiinței, și de aceea suntem împinși să-l exprimăm înaintea elementului cunoscut, care ne este indiferent.

¹ Cazurile cu *un(ul)* puteau fi puse și sub *a*), unde-i vorba de articol. *Niciun* stă pentru *vreun* și a fost „atras“ de forma negativă a construcției. Cât despre *imposibilitatea de a nu putea* (eventual *...de a putea*), știe oricine că astfel de construcții ne întâmpină la tot pasul. Tot așa *imposibil de a nu...*, *imposibil să nu...* Cf. răspunsuri ca acesta: — *Imposibil! Nu pot*, ale cărui elemente se pot ușor combina într'o unitate continuă.

² Dau acestui termen înțelesul cel mai larg posibil.

Lucrurile acestea nu constituie o noutate, nici chiar pentru indivizii vorbitori obișnuiți, în sensul că ele sunt respectate oridecâteori dăm drum liber ideilor și sentimentelor noastre, fără a ne lăsa influențați de considerații așa zicând estetice, de modele străine, de un spirit inovator exagerat, etc. Din păcate asemenea mobiluri lucrează extraordinar de des, fiind ajutate, la marea majoritate a publiciștilor noștri, de grabă, ignoranță, neglijență ș. a.

Dat fiind caracterul individual, adică stilistic, al faptelor de acest fel, este evident că nu poate fi vorba de fenomene cu tendință de generalizare, cum am constatat, de atâtea ori, în cursul discuțiilor noastre. De aceea, oricât de bogat este materialul pe care l-am cules din scrisul românesc actual, el n'are o semnificație deosebită. În consecință, reproduc numai citate mai interesante din punctul de vedere al... nerespectării normelor amintite mai sus, în special pe acelea care, tocmai din pricina ciudățeniei lor, dau naștere la echivocuri ori sunt contrare spiritului limbii noastre.

Le grupez după natura morfologică a cuvintelor¹.

§ 1. Adjectivul. Oferă cele mai numeroase exemple, lucru firesc, întru cât substantivul are, de obicei, un adjectiv (sau mai multe) pe lângă el (orice 'obiect' presupune existența unei sau a unor 'însușiri'). Afară de asta, în limbajul 'poetic' (veritabil ori... contrafăcut) epitetele (adică adjectivele) joacă un rol foarte important, căci contribuie la 'ornarea' stilului. În asemenea condiții, sunt inevitabile, chiar la oamenii atenți, abaterile dela topica obișnuită. Cauza principală a acestora este însă alta. Am spus că adjectivul stă, în principiu, după substantiv. Așa se prezintă situația în vorbirea populară, care numai excepțional cunoaște inversiunea și numai la anumite adjective, precum *biet*², *nenorocit*, *sărac*, *sărman* (toate sunt sinonime), apoi la *bun*, *rău*, *deștept*, *frumos*, *urât*, *păcătos*, *ticălos* și la altele, puțin numeroase, de același fel (exprimând, adică, aprecieri mai mult ori mai puțin subiective)³. În alte limbi, adjectivul precede foarte des substantivul (în franțuzește, de pildă) sau se așează absolut regulat înainte

¹ Se înțelege că mă refer, în primul rând, la determinativele curente (adjective și adverbe).

² Acesta stă totdeauna înaintea substantivului.

³ Deseori ele sunt substantivate, și astfel se leagă de substantivul sau pronumele următor prin *de*: *nenorocitul de Ion*, *deșteptul de el*, etc.

(cazul germanei). Subt influența acestor modele, Românii cultți au început, încă de multă vreme, să procedeze la fel și să se îndepărteze, prin urmare, de uzul popular, care se conformează strict tradiției. Procedul nu poate fi condamnat, ei dimpotrivă, căci reprezintă un mare câștig de ordin stilistic: înlesnește variația topicii și mărește numărul adjectivelor care au sens dublu (unul propriu sau material, celălalt figurat sau moral), după cum stau în urma ori înaintea substantivului. Să se compare, de pildă, *probleme diferite și diferite probleme, om mare (de stat)*¹ și *mare om (de stat), cartea nouă a lui N. și noua carte a lui N.*², etc.

Posibilitatea de a așeza adjectivul când după substantiv, când înainte își arată roadele binefăcătoare mai cu seamă în ipoteza că substantivul este determinat de mai multe adjective (ceea ce, pentru omul de cultură, nu însemnează un lux, ci o necesitate). În acest caz avem și folos pur stilistic (variem topica, evităm construcțiile greoaie, etc.), dar și unul semantic: nuanțăm valoarea calităților în discuție. Deastădată așezarea adjectivului înaintea substantivului îi reduce importanța în comparație cu cel pus după substantiv: primul are un rost mai mult decorativ³, pe când celălalt exprimă o însușire reală. Altfel spus, unul este simplu determinativ, celălalt este explicativ.

Exemple (puține) de imitare acceptabilă a modelelor străine voiu da la sfârșitul paragrafului, cu scopul de a ilustra afirmațiile mele. Incep cu cele multe, care nu pot fi recomandate, cum va putea constata cititorul însuși.

albi cuceritori ai Americii de sud (AL, 17 Iunie 1934, 1, 2)⁴; asupra căreia *primul Brown-Séguard* se oprește (VR, Ian. 1935, 87)⁵; *cu multicolore caboșoane* (BSG LIV, 583); un *unic cugetător* în felul său (AL, 24 Nov. 1935, 2, 2)⁶; nu țera redus la *singura Romă* (Ins I, 1, 704)⁷; o *inedită lature* (AL, 16 Febr. 1936, 2, 2)⁸;

¹ Adică ...de statură!

² La fel cu *nenorocit*, etc.: *femeie nenorocită și nenorocită femeie*, etc.

³ Se vorbește (mai ales se vorbea pe vremuri) de epitete ornante.

⁴ Autorul se referă la Europeni, adică la oameni de rasă albă, trebuia, prin urmare, să spuie *cuceritorii albi*.

⁵ *Primul Br.-S.* însemnează 'întâiul dintre mai mulți Br.-S.!'.

⁶ *Un unic cugetător* are sensul de 'un singur cugetător', pe când pentru 'un cugetător original, aparte, deosebit de alții' spunem *un cugetător unic*, și la asta s'a gândit autorul (cf. adaosul în felul său).

⁷ *Singur*, înaintea substantivului, ne trimete la 'un obiect dintre mai multe (de același fel)'.

⁸ Adj. ca *inedit, natural, specific, personal, călduzitor* exprimă însușiri

naturală tendință... naturalul țel... (VR, Febr.-Martie 1936, 58); cerea ca *următoarele nuvele să fie tipărite* (AL, 10 Maiu 1936, 3, 7)⁴; în toate rândurile *aniversarului... volum* (AL, 13 Sept. 1936, 2, 1-3); *cinstită atitudine* (Ins II, 3, 38)²; alcătuirea *unei specifice unități organice* (ibid. 431); *cele trei libere orașe* (VR, Aug.-Sept. 1937, 113)³; *următorul număr* al „Soc. de mâine“ (AL, 17 Oct. 1937, 12, 3); *vitregul său tată* (AL, 16 Ian. 1938, 9, 3)⁴; a distrage pe A. dela *personalele lui perplexități* (VR, Febr. 1938, 33); este o *pură expresie* a spiritului francez (AL, 6 Febr. 1938, 2, 2)⁵; o *inedită intimitate* a lucrurilor (AL, 27 Martie 1938, 19, 1); să treacă *funebruul cortegiului* (AL, 17 Iulie 1938, 5, 5)⁶; *călăuzitoarea noastră conștiință* (VR, Aug. 1938, 18); *următorul obiectiv* este acum (ibid. 116); *tehnica... face din trimestriala revistă* (Ins III, 7, 568)⁷; ...stăpânitorii *unei optimiste înțelepciuni* (Azi, 11 Iunie 1939, 6, 5)⁷; pentru *umana specie* (VR, Sept.-Oct. 1939, 15)⁸; *calinele mângâieri* (Răzb 279)⁷; s'a întors din *străinele locuri* (DO 86)⁹; *generală atmosferă* de humor (Zăc 72)⁷; o *filozofică atitudine* (Dic 23)⁷; *fundamentală problemă* a filozofiei (ziarele); o *reciprocă determinare* (ibid.); *în autenticul înțeles* al cuvântului (ibid.).

care nu pot fi colorate afectiv, și de aceea nu pot precede substantivul. Tot așa *aniversar*, dacă... avem dreptul să-l întrebuițăm adjectival (ca în franțuzește, unde se spune totuși *volume anniversaire*).

¹ *Următor*, înaintea substantivului, însemnează 'care vine la rând (în discuție, etc.) imediat, acesta' (cf. Sadoveanu a scris următoarele romane istorice: Neamul Șoimăreștilor, Zodia Cancerului, etc.). După substantiv, el are sensul de 'viitor' (cf. numărul următor al revistei apare...). La Radio-București se anunță regulat *următorul radio-jurnal* în loc de *radio-jurnalul următor*... În ultimul timp se spune numai *următorul* (după ce speaker-ul anunță *radio-jurnalul s'a terminat*).

² Să se compare *cinstiți oaspeți* ('pe care eu, vorbitorul, îi cinstesc') al. de *oaspeți cinstiți* ('oaspeți care... nu mint, nu fură, etc.'). Atitudinea nu poate fi cinstită decât în al doilea sens! Deci *atitudine cinstită*.

³ După germ. *die drei Freistädte* (ale Uniunii hanseatice).

⁴ Este vorba de un 'tată vitreg' (nu de unul care se poartă... vitreg).

⁵ Cf. o *pură invenție*, o *pură barbarie*, etc. 'o adevărată...'. Trebuie, deci, o *expresie pură*.

⁶ *Funebruul cortegiului* nu-i necesar să fie... funebru, adică o înmormântare! Iar autorul vorbește de înmormântarea cuiva.

⁷ Vezi nota 8, pag. 446. Observația este valabilă și pentru *fundamentală, reciproc, autentic* din ultimele citate ale acestui alineat.

⁸ Se zice *umand înțelegere* ('doveditoare de umanitate', adică de 'omenie'), de pildă, nu însă *umand specie* ('specia umană' este alcătuită din 'oameni', nu u asemănătoare cu ei). Francezii înșiși spun totdeauna *l'espèce humaine* și niciodată *l'humaine espèce*.

⁹ Turnură poetică.

(ziarele); o reciprocă determinare (ibid.); în autenticul înțeles al cuvântului (ibid.).

Întâlnim și 'greșala' opusă, cu adjectivul așezat după substantiv, când ar trebui să stea înainte. Influență din partea vorbirii populare. Ex.: *așezări importante omenеști* (BSG LIV, 147) ¹; *poetul tânăr C.* trimisese o poezie (AL, 1 Dec. 1935, 1, 7) ²; *căpitanul numit e un fermier* (Ins, 15 Sept. 1936, 196) ³; *caracteristicile nenorocite* ale noastre (Ins II, 3, 1118); *consecințe ale plămădirii noi* de idei (Ins III, 7, 365) ⁴; *redactorul spiritual* emitea părerea (VR, Aug. 1939, 131) ⁵.

Exemplul *așezări importante omenеști*, dat mai sus, arată că, chiar dacă avem două atribute adjectivale, așezarea unuia din ele înaintea substantivului nu-i obligatorie. Aceasta probează că topica (în general, nu numai a adjectivului) este dictată de semantică, nu de motive pur stilistice, adică tehnice (sau exterioare). Iată câteva citate menite să ne facă a evita antepunerea unuia din adjective, când înțelesul n'o cere: *excesivul naționalism economic* (Man, 28 Iulie 1935, 3, 3); *toată cetățeneasca suflare artistică* (CL, 25 Apr. 1936, 6, 3-5); *o generală comunitate spirituală* (Ins II, 4, 668); în legătură cu *generală dispoziție afectivă* (Ins III, 8, 270); *innăscutul lor sîmț moral* (JL, 29 Oct. 1939, 1, 5); *restabilirea pierdutului lor echilibru sufletesc* (ibid.); *oglinzi din rotunda sală albă* (Răzb 56); *câțiva compacți nou-rași albi* (ibid. 74); în preajma *arcuitului pod japonez* (ibid. 360) ⁶. Cf. apoi *perfectă și socialistă justiție* (CL, 9 Nov. 1935, 6, 1), cu ambele adjective înaintea substantivului.

Fiind vorba de mai multe determinative adjectivale pe lângă același substantiv, cred util să dau câteva exemple, pe care las să le aprecieze cititorul cum va crede de cuviință: un *foarte conștient* de interesele sale *mare capitalist* (CL, 8 Aug. 1936, 6, 5);

¹ *Importante* trebuia pus înaintea substantivului și din cauza celui de al doilea adjectiv. Sau, mai bine, după *omenеști* (*așezări omenеști importante*), care exprimă o însușire reală și anterioară, celeilalte (aceasta fiind o simplă apreciere a subiectului vorbitor).

² Poezia a fost trimisă de C., când acesta era tânăr.

³ Trebuie 'numitul...' (adică pomenitul) căpitan'.

⁴ Autorul a vrut să spuie 'consecințe ale unei a l t e plămădiri...' (deci... ale unei noi plămădiri...).

⁵ Nu-i vorba, cum s'ar părea, de 'redactorul rubricii... spirituale' (= 'religioase'), ci de un redactor care are spirit.

⁶ Trebuie să observ că despre unele din aceste construcții stau la îndoială dacă trebuiesc criticate sau nu.

mari probleme și mici (VR, Aug. 1938, 5); tu ești *singura mea adevărată meșteșugită îndeletnicire ascunsă* (AV, 118). Sunt înclinat mai degrabă să nu aprob topica din citate ca următoarele¹: *acest incontestabil în autenticitatea lui pictor* (CL, 16 Martie 1935, 6, 5); *cu brusc un buhnet surd de dezacord* (VR, Dec. 1936, 25)²; *am primit fremătător și numeros de pretutîndeni răspuns* (AL, 18 Iulie 1937, 5, 4); *această pentru dânsul dezonorantă situație* (DA 377); *grandiosul și nicăierea ruptul lanț* (RE 37); *mari și biologice sănătoase speranțe* (ibid. 52)³.

Iată, în sfârșit, și câteva inversiuni vrednice de a fi recomandate: *neeuropeana atitudine* a lui M. (CL, 24 Aug. 1935, 3, 3); *această occidentală publicație* (VR, Apr. 1938, 145); *în schițatul doctor, autorul a vrut...* (RFR, Nov. 1939, 425). Interesante sunt mai ales primele două: adjectivele respective, puse înaintea substantivului, încetează de a mai avea semnificația lor obișnuită, de natură geografică, pentru a căpăta una pur spirituală.

§ 2. A d v e r b u l. Situația acestuia seamănă, în multe privințe, cu a adjectivului. Căci rolul, deci și poziția lui, pe lângă un verb (sau alt cuvânt) sunt identice cu ale adjectivului care întovărășește un substantiv⁴. Cea mai răspândită abatere dela topica tradițională este a lui *mai*: *mai se suprapun* însă și alte chestiuni (CL, 9 Iunie 1934, 6, 1); rareori *mai mă însoțea* (AL, 10 Iunie 1934, 2, 7); dar *nu mai îți aparții* (AL, 17 Iunie 1934, 6, 4); *dacă mai se pot propune* și altele (AL, 7 Iulie 1935, 1, 2); *mai fug de acasă, mai se întorc, mai își dau în petec* (AL, 22 Sept. 1935, 8, 1); *foamea mai o făcea să se gândească* (VR, Sept.-Nov. 1936, 29); *mai se joacă voios, mai se bat* (AL, 1 Aug. 1937, 7, 4); *cineva mai se uită odată* (AL, 23 Ian. 1938, 5, 1); *nu mai ar fi posibile* (VR, Iunie 1938, 23); *nu mai mi se pare că...* (AL, 24 Iulie 1938, 4, 5); *cuvântările mai ne opresc luarea aminte...* (RFR, Oct. 1939, 32); *nu mai mă chiamă* (OMD 264); totuși *mai te vreau prietenă* (Petr 69; cf. și 161, 171); *mai îmi rămăsese de stat* (Cr 92), etc. Feno-

¹ Unde n'avem absolut totdeauna două sau mai multe adjective pe lângă același substantiv.

² Chiar în vers (citatul e luat dintr'o poezie) o astfel de topică nu merge (în special partea inițială: *cu brusc un buhnet...*).

³ Opera în discuție are conținut filozofic, adică științific (fie și cu preocupări de popularizare). În consecință, inversiunea adjectivelor (care au și un determinativ adverbial), proprie stilului poetic și retoric, este nepotrivită.

⁴ De aceea discut adverbul imediat după adjectiv.

menul e curent în vorbirea muntenească. Prin Moldova l-am constat numai la copii, înainte de a deveni stăpâni pe limba lor maternă. Generală¹ (și de origine populară ori familiară) este inversiunea lui *mai* la superlativ: *cele mai de multe ori* (RE 126, 144).

Destul de frecvent își schimbă locul, fără deosebire de provincie, adverbul de negație *nici*: *țincul de nici trei ani* (CL, 20 Iulie 1935, 4, 4); *putea să nici nu semneze* (CL, 11 Ian. 1936, 3, 6-7); *dela vrâsta de nici 20 ani* (CL, 22 Aug. 1936, 6, 6); *ajunse curând să nici nu se mai gândească* (RJ 147); *să nici nu plece de aici...* (Gor 173); *puteai să nici nu te deranjezi* (Răzb 117). În cazul când *nici* determină un verb la conjunctiv, ceea ce se întâmplă adesea, așezarea lui după *să* (nu înainte, cum ar trebui) mărește expresivitatea construcției, prin intensificarea sensului negativ (căci *nici* stă mai aproape de verbul propriu zis).

Alte adverbe (sau locuțiuni adverbiale): *autorul faimosului, altădată, volum* (JL, 2 Iulie 1939, 3, 1); o perioadă *de cam 75 ani* (Ins III, 8, 517)²; *asta se va fi chiar întâmplat* (AL, 18 Nov. 1934, 1, 3); *nu chiar Abisinia* (CL, 2 Nov. 1935, 8, 6); *se chiar căsătorește* (AL, 29 Nov. 1936, 8, 3-4); *în chiar stagiunea aceasta* (VR, Iunie 1937, 127); *în chiar timpul slujbei* (PC 219)³; *am fost să-l văd de exact trei ori* (AL, 14 Febr. 1937, 14, 2); *cei numai trei ani de stăpânire* (Laz 17); *pentru această, oricum, jignire...* (Ins, Iulie 1940, 80); *...gândind cu tocmai asemenea lucruri* (AL, 16 Sept. 1934, 8, 2); *a dat un banchet la bordul tocmai al lui „Kaiser“* (Ins I, 2, 564); *parte integrantă din tocmai ideologia...* (VR, Aug.-Sept. 1937, 138); *ale tocmai acelei bătrâneți* (VR, Dec. 1938, 155); *prin tocmai complecta ei nemîșcare* (Petr 99); *unei cu totul reduse minorități* (Ins III, 6, 320); *chipul ne încă îndestulat de suferință* (VR, Ian. 1940, 13). — Cazuri izolate: *trăsăturile atât de descompuse hidos* (AL, 30 Maiu 1937, 12, 4); *cumva nu se obișnuiau?* (AL, 11 Iulie 1937, 6, 2); *nimeni nu-i putea face încă un prognostic* (Ins II, 3, 1073)⁴. Despre *așa* (cu valoare adjectivală

¹ Chiar dacă n'am notat decât un singur exemplu propriu zis.

² Influentat de sinonimul *aproape*.

³ De multe ori inversiunea lui *chiar* este provocată de analogia „sinonimului” *însuși*.

⁴ Autorul înțelege 'nu se mai putea face un prognostic'. Așa cum a scris însemnează 'nu se putea face alt prognostic'.

însă) am vorbit în alt loc. Iată încă două exemple: *dece e așa o liniște?* (VR, Sept. 1934, 23); *așa o bazaconie?* (Ins II, 3, 387).

§ 3. **Pronumele.** Cele mai numeroase cazuri de inversiune le găsim la *care*, de obicei atunci când acesta funcționează substantival. Cum el stă foarte des, în asemenea condiții, la genitiv, ceea ce însemnează că este determinat de un substantiv care indică 'posesiunea', 'abaterea' constă în așezarea lui înaintea substantivului. Această topică dă naștere câteodată la confuzii (relativul pare a fi un dativ, nu un genitiv, cum este de fapt). Ex.: Musset, *învățătura cărui pildă se întrezărește* (VR, Ian. 1935, 56); E., *doctrinile căruia le cunoaștem* (AL, 28 Iulie 1935, 9, 1); epoca în care a trăit autorul și *spiritul căreia l-a redat* (CL, 28 Dec. 1935, 7, 4); ...documentelor mai vechi, *cuprinsul cărora trecea* (Cosm IX, 162); eu sunt ...*persoana căreia i-ai povestit viața* (VR, Ian. 1936, 83)¹; G. I., *pierderea căruia „E. N.” o resimte* (Ins I, 1, 621); *popularitatea căruia printre eugenistii.* (VR, Iunie-Aug. 1936, 54); *acordul monetar dintre ale cărui scopuri* (VR, Aug.-Sept. 1937, 96)².

Destul de des constatăm și inversiunea lui *alt*: *viziune clară a unei lumi alte* (CL, 7 Sept. 1935, 6, 6); *a unei sensibilități alte*, mult mai intense (CL, 21 Dec. 1935, 8, 6-7); pune la dispoziția autorului *posibilități alte* (CL, 11 Ian. 1936, 6, 3-5); cu o revistă *a unei lumi alte* (CL, 18 Dec. 1936, 6, 7). Această topică are scopuri stilistice: să scoată în evidență pe *alt*, care însemnează 'diferit, deosebit'. V. cele spuse la pag. 327, unde am dat și explicația fenomenului.

Ceva asemănător (dar mai rar) constatăm și la *aceiași*: *psihologii și tendințe aceleași* (CL, 10 Aug. 1935, 6, 3); *supuneri la un plan același* (CL, 17 Aug. 1935, 6, 6). Formula e mai expresivă, căci pune greutatea pe *aceiași*, care pare a fi echivalentul unei propoziții relative (...*care sunt aceleași*; ...*care este același*).

Cazuri sporadice: *trecutul... ne tinde să aștepte* (AL, 1 Iulie 1934, 1, 2)³; *te iată iarăși singur* (TAV 52)⁴; *să-și exercite... însuși în interiorul* (CL, 31 Aug. 1935, 8, 3); ...*răspunde ca unui oarecare străin* (Petr 148).

¹ E vorba de 'persoana a cărei viață ai povestit-o' (nu, cum s'ar părea, ... 'căreia i-ai povestit viața altcuiva').

² Inversiunea s'a produs aici în sens contrar.

³ S'ar putea să fie o simplă greșală de tipar.

⁴ Arhaism (voit!) de mare efect stilistic.

§ 4. Prepoziția. Singurul fapt vrednic de însemnat este intercalarea unuia sau mai multor cuvinte între *cu* și substantivul (eventual un echivalent substantival) pe care-l determină această prepoziție. Fenomenul, destul de răspândit, cum arată exemplele de mai jos, este produsul unei imitații, pe care n'o putem aproba, a construcției franțuzești corespunzătoare. Iată un număr de citate: *cu, din când în când, prezentări* (AL, 3 Nov. 1935, 8, 4) ¹; *apare cu, îndăratul lui, tot cortegiul* (CL, 23 Nov. 1935, 3, 7); *cu, drept unici tovarăși, un tigru și o gorilă* (AL, 14 Febr. 1937, 14, 2); *cu, în rolurile principale, P. B...* (AL, 11 Apr. 1937, 14, 2); *cu, în fiecare serie, o mare diversitate* (AL, 22 Aug. 1937, 14, 1); *...cu, înăuntrul ei, un sugaciu* (VR, Aug.-Sept. 1937, 22); *asemănătoare... cu, după formula lui Scheller, noul ateism* (VR, Dec. 1937, 81); *un holl cu, în fund, o scară interioară* (VR, Ian. 1938, 55); *cu, ca singur program, împușcarea adversarilor* (VR, Aug. 1939, 139); *botezată cu, dela el încoace, faimosul nume...* (RE 16; cf. și 152) ². De adăugat acest exemplu și mai îndrăzneț: un caz de duel *cu, ca să zicem așa, idei* (VR, Aug. 1938, 132) ³, ale cărui intenții ironice justifică totuși inversiunea. Poate fi amintit aici, deși situația diferă, *un bilet scris cu din sângele său* (AL, 29 Apr. 1934, 1, 2) și *mi-ai zdrobit viața cu pe-a Ilenei* (RIS 177) ⁴.

Alte prepoziții oferă numai în mod excepțional prilej de discuție sub raportul topicii... De pildă: *în, cu dreptate, celebra formulă* (RE 168).

§ 5. Diverse. Pun împreună fapte de tot felul, care seamănă între ele numai prin abaterea dela topica 'regulată'. Nu mai țin seamă, în gruparea lor, de natura morfologică a cuvântului care-și schimbă locul.

Se oarecum oprește din loc (AL, 20 Maiu 1934, 6, 5); *Unde ne, cum se zice, fierbe oala* (AL, 17 Iunie 1934, 10, 3); *subt o, îndi-*

¹ Cf. și *cu, din când în când, oarecare drepturi* (AL, 25 Aug. 1935, 8, 3). Autorul este același.

² O bună parte a acestor citate provin din articolele publicistului D. I. Suchianu, a cărui limbă e plină de franțuzisme (multe din ele voite).

³ Cred că autorul este tot D. I. Suchianu (ascuns subt pseudonimul colectiv „Nicanor & Co.”).

⁴ Așezarea lui *cu* corespunde uzului. În citatul al doilea surprinde prezența lui *pe*, care dovedește că autorul vede în *a* un adevărat pronume, pus la acuzativ (ceea ce-i just, de altfel). În ambele sunt, mi se pare, de prisos prepozițiile de după *cu*, al căror rost se explică, la rigoare, printr'un exces de precizie logică ('...cu o parte din sângele său', '...viața mea și [=cu] pe-a Ilenei').

ferent, mască sau alta (CL, 22 Dec. 1934, 14, 2); *această oropsită de situația economică breaslă* (CL, 7 Sept. 1935, 8, 3); *ocazia unei vizite la Berlin din August-Septembrie 1931* (Ins I, 1, 411); *...își bătuse, ca un prost, joc* (AL, 11 Iulie 1937, 14, 4); *ore o — dacă nu justificare — motivare specială* (VR, Aug.-Sept. 1937, 106); *doritori... de a — cum se zice — „juca un rol“* (AL, 14 Nov. 1937, 14, 1); *până la, ca să zicem așa, Noua Constituție* (VR, Aug. 1938, 148); *al ca să zicem așa celei de a treia dimensiune* (VR, Sept. 1938, 114); *voinicul nostru, în buzunar cu o diplomă* (VR, Martie 1939, 155); *e vorba ...să, de pildă, marcăm locul...* (VR, Aug. 1939, 139); *adevărul celei, după noi, mai prețioase idei* (RE 16); *încercare de sinteză fiind, cartea noastră...* (ibid. 17); *liniile lui două și punctul* (Cim 122). Nu-i greu de observat că unele din aceste inversiuni urmăresc scopuri umoristice. Par cele mai îndrăznețe, dar și mai reușite, tocmai pentru că suntem oarecum preveniți, prin atitudinea autorilor, care creiază astfel atmosfera necesară înțelegerii juste a lucrurilor. Altele apar în opere pur literare, unde iarăși sunt, cel puțin teoretic, la locul lor. Deplasate le socot pe cele existente în lucrări științifice, a căror ținută nu permite asemenea exerciții stilistice.

CAP. XIV: DIVERSE.

§ 1. Construcții participiale. Se găsesc din ce în ce mai des în scrisul românesc actual. Principial sunt dispus să le consider drept produsul nevoii de a 'scurta' vorba. Căci atât participiul prezent, cât și cel trecut, reprezintă, de fapt, propoziții subordonate cărora le lipsesc anumite elemente dintre cele necesare pentru existența unei propoziții autentice (subt raportul strict formal). Situația diferă însă după felul construcțiilor. Cele cu participiul prezent dovedesc, în general, stângăcie din partea subiectelor vorbitoare nedeprinse să mânuiască această formă verbală dificilă. De altminterlea ele constituie o caracteristică a oamenilor care țin să se exprime „cult“, fără să aibă totuși o adevărată cultură¹. Cât despre participiul trecut, avem a face cu o inovație, cel puțin din punctul de vedere al mării lui răspândiri.

¹ Să se compare, de pildă, procesele verbale, sentințele judecătorești ș. a., în care prezența lor, deși justificată, depășește orice limită permisă.

a) Această audiență a fost împiedecată de Unguri, *condamnând pe fruntașii români la închisoare* (CL, 20 Iunie 1936, 5, 4); scrierile D-nei E. D. valorează nu numai prin conținut, ci și prin formă, *promițând a deveni una din cele mai interesante scriitoare* (AL, 1 Nov. 1936, 9, 6); cercetarea D-lui T. e făcută..., *consultând toate textele și căutând...* (VR, Sept. 1938, 128). Alte exemple nu mai dau. Acestea ajung, pentru a arăta în ce constă incorectitudinea construcției. Pretutindeni participiul prezent are funcțiune circumstanțială. Prin urmare, acțiunea respectivă trebuie să fie săvârșită de același autor ca și aceea a verbului din propoziția supraordonată. Această condiție nu se realizează în niciunul din citatele precedente, care sunt câteva dintr'o serie năsfârșită.

b) Participiul trecut apare neobișnuit de des în construcții absolute, după modelul limbilor franceză și italiană, care au imitat, de timpuriu, ablativul absolut din latinește. Deoarece este vorba, cel puțin în parte, de o inovație menită să se impuie, cred nimerit s'o ilustrez cu un număr cât mai mare de exemple.

căci, *date condițiile materiale în care* (AL, 27 Maiu 1934, 3, 6); *dată concepția despre filozofie...* (AL, 3 Iunie 1934, 4, 2); *rectificate inexactitățile, avem...* (VR, Mart-Apr. 1935, 77); *învinsse toate obstacolele, scena...* (AL, 7 Iulie 1935, 7, 5); *revoluția din 1918—19 înnăbușită..., elementele...* (VR, Iulie-Aug. 1935, 18); *aplicat acest înțeles, concluzia...* (VR, Dec. 1936, 6); și iată, *molima învinsă, trebuia...* (AL, 14 Martie 1937, 9, 2-4); *economii împărțite pe din două, A. și B...* (AL, 13 Iunie 1937, 16, 1); *dansul sfârșit, mă așez domol* (AL, 18 Iulie 1937, 5, 3); *primele clipe de slăbiciune învinsse, J...* (ibid. 16, 2); *întrebarea pusă, M...*; *timpul serviciului terminat, J. F...* (ambele AL, 21 Nov. 1937, 16, 4); *înălăturată o moarte violentă, dela tine vine...* (VR, Febr. 1938, 146); *orice chestie de bani pusă deoparte, bărbatul...* (AL, 6 Martie 1938, 12, 3); *ultima picătură sorbită, mă salt...* (AL, 24 Iulie 1938, 4, 5); *toaleta isprăvită, mi-am aruncat...* (IPA 71); *sexualitatea dispărută, lasă în locu-i...* (EO II, 59); *reapărut în odaia cu musafiri, Stănică...* (ibid. 71); *pentru că, spuse cele de mai sus, evident...* (RE 9; cf. și 118, 127, 131); *sincopată, bătrâna îl blestemase* (Petr 30); *treaba sfârșită, îl înapoie* (Nastr 97). Uzul consacrat recurge, în asemenea cazuri, la *odată* sau *fiind* ca determinative ale participiului. Șanse mari de răspândire au formulele cu subiect identic pentru verbul din construcția participială și cel din

propoziția următoare (cf. *sexualitatea dispărută, lasă; sincopată, bătrâna...*), pentru motivul că participiul face impresia unui atribut adjectival (suprimați virgula în primul exemplu: *sexualitatea dispărută lasă...*).

§ 2. Contaminații. Sunt caracteristice, cum am văzut și cu alte prilejuri, pentru oamenii care, fie din grabă, fie dintr'o incapacitate de a sesiza just raporturile sintactice, amestecă, în aceeași frază, construcții foarte deosebite unele de altele. Ele ne întâmpină mai ales la subiectele vorbitoare nedepinse cu operația înlănțuirii logice a ideilor și, deci, cu exprimarea lor lingvistică.

Dau un număr de citate, culese la întâmplare: *nu e nimic surprinzător să vedem* (VR, Oct. 1934, 36)¹; *grație concesiilor se datorește* (AL, 9 Iunie 1935, 5, 7)²; *nu prea are nicio noimă* (AL, 22 Sept. 1935, 8, 3)³; *întâmplarea m'a făcut pe vremuri să citesc* (CL, 1 Febr. 1936, 2, 6)⁴; *lupta dintre un financiar norocos cu Statul* (AL, 28 Febr. 1937, 17, 3)⁵; *cât privește de pătura socială* (AL, 25 Maiu 1937, 15, 3)⁶; *în ce privește de lucru migălos* (ibid.)⁶; *după mărturisirea lui L. ar rezulta* (AL, 13 Febr. 1938, 15, 4)⁷; *cât privește de a cântări* (AL, 11 Sept. 1938, 9, 4)⁸; *o revistă prin ajutorul căreia* (Ins, Maiu 1939, 313)⁸; *despre importanța... este inutil să stăruim* (RFR, Iulie 1939, 90)⁹.

Un caz tipic este contaminarea vorbirii directe cu cea indirectă. De pildă: *întrebat de un elev că ce este adevărat* (CL, 28 Dec. 1935, 2, 1)¹⁰; *de altfel, afirmă moș Filip, că el fusese* (AL, 28 Febr. 1937, 5, 4); *subt pretextul că, un copil avem, Titu a fost obligat* (Gor 133); *tot noi vinovați, că de ce nu l-am arestat* (Laz 23)¹¹; *într'adevăr că Ana Stroici* (Petr 114). Și în paragraful următor figurează construcții care ar putea fi interpretate în acest

¹ Nu e nimic surprinzător în aceasta + nu e surprinzător să vedem.

² Grație concesiilor + concesiilor li se datorește.

³ Nu prea are noimă + n'are nicio noimă.

⁴ Întâmplarea a făcut + întâmplarea m'a pus în situația.

⁵ Lupta dintre un financiar și Stat + lupta unui financiar cu Statul.

⁶ Cât (în ce) privește... + cât despre [= de] pătura...

⁷ După mărturisirea lui L. + din mărturisirea lui L. ar rezulta.

⁸ O revistă prin care + ...cu ajutorul căreia.

⁹ Despre... e inutil să vorbim + asupra importanței e inutil să stăruim.

¹⁰ Turnură specific ardelenescă, cel puțin prin unele regiuni de peste munți. Românii din țara veche au fost izbiți din primul moment de asemenea construcții, pe care le utilizează adesea cu scopuri umoristice.

¹¹ Foarte frecventă în vorbirea populară și familiară.

mod, de pildă: *Creangă, se știe, că...; sărise în sus cu grija nu cumva adormise, etc.*

§ 3. *Fraze necorecte.* Se găsesc cu miile în scrisul nostru actual. Explicația, sumară, dată contaminațiilor se potrivește, în bună parte, și aici, unde trebuie invocată, înainte de toate, confuzia din mintea subiectelor vorbitoare, adică neputința de a vedea clar raporturile dintre noțiunile sau judecățile alcătuitoare ale unei construcții mai complicate.

Iată câteva mostre dintr'o nesfârșită mulțime:

Dar abia a pus piciorul pe pământ, iată că a sosit vameșul (VR, 30 Apr. 1934, 4); *se putea tânărul să aibă succes* (CL, 18 Aug. 1934, 1, 7); *în cele ce vor urma ne vom ocupa, și generalizările noastre vor porni nu dela toată opera lui F., ci dela o carte dintre cele două...: de Sanctuaire* (AL, 21 Oct. 1934, 4, 2)¹; *cuiva, în marele oraș, îi este foame sau e hoț de meserie* (CL, 14 Sept. 1935, 7, 2); *un titlu cu semn de întrebare ce a fost rezolvită* (CL, 21 Sept. 1935, 6, 6); *opresiunea nu are tradiția ei, ca și literatura pe a sa* (CL, 28 Sept. 1935, 5, 1); *cea mai mare emoție o exprimă rugăciunea, nici chiar poezia* (AL, 29 Sept. 1935, 3, 1); *forurile sindicale, deși s'au ambalat..., s'a căzut de acord* (CL, 5 Oct. 1935, 7, 2); *dacă H. B. n'ar fi fost decât scriitorul acestor lucruri, și tot ajunge pentru gloria lui* (CL, 5 Oct. 1935, 6, 2); *să renunți la ceva pe care ani de educație veche te-a făcut să prețuești* (CL, 28 Dec. 1935, 7, 4); *de ceea ce m'am temut..., a fost* (AL, 23 Febr. 1936, 1, 2); *M. L., deși a prelucrat 25 hărți, totuși harta... este* (VR, Sept. Nov. 1936, 98); *acea singularizare care face poezia imposibilă de repetat de o altă sensibilitate* (VR, Dec. 1936, 49); *socotim necesar să poată cititorii noștri...* (Ins II, 3, 114); *corul bisericii T., condus de E. I. T., unde atât la Radio, cât și la biserica Z., precum și la..., au cântat minunat* (ibid. 182); *am început a avea succes și a mi se vinde cărțile* (AL, 4 Apr. 1937, 11, 3); *pe care, nemai văzându-le și alții, li se pare că...* (Ins II, 4, 661); *viața acestui țaran S. o cunoștea și-i aparținea* (AL, 22 Aug. 1937, 15, 1); *sunt oameni care, chiar dacă au avut o mare valoare personală, dispa-*

¹ ...dela toată, etc. determină pe vom porni, iar Sanctuaire pe ne vom ocupa. Totuși ambele verbe sunt tratate ca și cum s'ar construi la fel. Așa se explică de ce complementele respective apar nu după fiecare verb, ci după amândouă. De altmintrelea verbele înseși sunt puse la un loc și legate prin și, ceea ce vorbește în același sens.

riția lor nu schimbă... (Ins III, 5, 158); era mai de folos, poate, să se facă expunerile acestea critic (adică selectiv), după rezultatele fixate în știință, decât catalogarea uscată a unor nume... (ibid. 188); care ar fi avut darul să înlăture multe idei greșite despre Români, care au circulat atâta vreme în străinătate (ibid.); Creangă, se știe, că în mediul societății „Junimea“... (Ins III, 6, 140); recomandăm... mai ales tinerilor această carte, care vor găsi în ea (ibid. 169); ar consimți să se sprijine pe astfel de date, dacă nu pentru a forma simple conjecturi (Ins III, 7, 258) ¹; vor fi interesante de examinat statisticile (Ins, Ian. 1939, 165) ²; limba franceză a sec. VI [sic!], pe care, dacă nu a fixat-o definitiv, i-a dat o uimitoare înmlădiere (VR, Aug.Sept. 1940, 175); sărise în sus cu grija nu cumva adormise (Răd I, 75); se întâmplă ceea ce se temuse și evitase (EL 414); prea firesc... decât să ne închipuim (Spm 220) ³.

¹ Imitație după frc. *sinon pour*...

² Pare a fi o contaminație (< vor fi interesante statisticile + va fi interesant de examinat).

³ După germ. *zu natürlich...*, *als dass*...

PARTEA VI: LEXICUL.

În paginile precedente ale acestei cărți am insistat mereu, direct sau indirect, asupra activității vii, așa putea spune febrile, pe care, prin subiectele vorbitoare, o desfășură limba noastră actuală, și am căutat s'o pun în lumină cu ajutorul unui material cât mai bogat și mai felurit.

Oricât de numeroase și de variate ar fi faptele studiate până aici, ele nu se pot totuși compara cu cele privitoare la lexic. O idee, cam vagă, e drept, despre posibilitățile ei în acest domeniu își va fi făcut cititorul urmărind atent discuția din capitolele „Formării cuvintelor“, unde am încercat, deși nu prea sistematic, și o explicare e fenomenului de îmbogățire a limbii prin mijloacele bine cunoscute și existente în toate idiomele indoeuropene.

Dar, în ciuda mulțimii lor cu adevărat impunătoare, aceste formații, indiferent de modul cum au luat naștere, încă pălesc, dacă le punem alături de elementele lexicale propriu zise, adică de cuvintele 'nouă', acelea care și-au făcut apariția în ultimele decenii (aproximativ dela Unirea din 1918 încoace). Căci la îmbogățirea lexicului considerat în acest sens strict lucrează factori mai mulți și mai variați.

Avem, mai întâiu, influențele străine occidentale, care, după cum am constatat, intervin și în alte domenii ale activității lingvistice¹. Vine apoi contribuția izvoarelor interne: graiurile regionale de pretutindeni participă într'o măsură mult mai largă decât altădată la alimentarea lexicului limbii literare și al celei culte în general. Acest fapt se datorește situației politico-sociale create în urma războiului de întregire. Provinciile nouă, care erau oarecum absente în viața culturală, deci și lingvistică, a neamului nostru considerat în totalitatea lui, au devenit forțe cu atât mai vii, cu

¹ Cu deosebire în formarea cuvintelor, în stilistică și în sintaxă.

cât până atunci nevoia lor firească de a colabora în condiții normale cu Principatele fusese stăvilită. Pe de altă parte apropierea intelectuală dintre diversele pături sociale a crescut, iarăși ca o consecință a războiului pentru unitatea națională. Peste muni această apropiere a existat totdeauna, din pricina primejdiei care venea dela suprastructura străină și amenința deopotrivă pe toți Români trăitori acolo, indiferent de grup social. Dar ea s'a amplificat prin Unire, căci s'a întins la întreg neamul românesc din hotarele lui etnice, influențând astfel și țara veche, care rămăsese în urmă din acest punct de vedere. De altmintrelea chiar la noi războiul a avut urmări binefăcătoare directe: și prin el însuși, cu viața comună, pe front sau în refugiu, a ofițerilor și soldaților, vreme de doi ani încheiați, dar și prin reformele politico-sociale (exproprierea și votul universal), cu consecința lor imediată, care a fost o atenuare a marilor deosebiri existente mai înainte între clasa conducătoare (am putea spune cultă, cu un termen potrivit pentru discuția de față) și ceilalți locuitori ai țării¹. În sfârșit, participarea limbajelor speciale, adică a argot-urilor de toate speciile (în primul rând, al răufăcătorilor, al militarilor și al școlărilor), care au luat o mare dezvoltare tot grație împrejurărilor și atmosferei create de războiu².

Materialul lexical popular, fie dialectal, fie argotic, trebuia, prin vigoarea și pitorescul lui, să atragă, mai cu seamă pe scriitori (iar prin aceștia, pe toți publiciștii și pe mulți oameni de cultură), care găseau (și continuă să găsească) în el o sursă, puțin exploatată mai înainte, pentru îmbogățirea vocabularului lor. Aceasta cu atât mai mult, cu cât starea de spirit postbelică, cu dinamismul ei adesea violent, silea oarecum, mai ales pe tineri, să recurgă la cuvinte regionale și argotice, care satisfăceau necesitățile sufletești ale generațiilor formate după războiu. Același lucru se constată, în proporții mai reduse, la limbajul familiar

¹ Procesul schițat în rândurile de mai sus a continuat și s'a adâncit, în proporții neașteptate, după al doilea războiu mondial, când, grație instaurării regimului democrat popular, deosebirile dintre categorii și grupuri sociale au devenit și mai puțin sensibile.

² S'ar putea adăuga influența limbii vechi, care, prin editarea textelor religioase și profane anterioare sec. XIX, a ajuns a fi cunoscută în cercuri tot mai largi, iar după ultimul războiu, influența limbii rusești, care a început odată cu stabilirea legăturilor culturale (prin „Arlus”) și continuă grație dezvoltării mereu crescânde a relațiilor politico-economice dintre Uniunea Sovietică și Republica Populară Română.

orășenesc: ca pretutindeni aiurea, și la noi un număr însemnat de termeni dialectali și, în special, argotici au intrat, grație comunicății mai libere dintre categoriile sociale, în vorbirea zilnică a orășenilor mai mult ori mai puțin culti, a căror nevoie de expresivitate este la fel de des și de puternic simțită în momente psihologice dominate de afect.

La aceste cauze întru câțva exterioare s'au adăugat altele, în legătură directă cu viața intelectuală propriu zisă. Mărirea țării a înmulțit și adâncit necesitățile culturale, cu deosebire în provinciile nouă, unde, datorită împrejurărilor prea bine cunoscute, se impunea, din motive de înaltă politică națională, o intervenție grabnică pentru menținerea și pe plan cultural a prestigiului nostru de conducători politici. S'au înființat școli de toate gradele, s'au românizat universitățile existente acolo, s'au pus la dispoziție mijloacele trebuincioase pentru facilitarea unei intense activități. Astfel au avut posibilitatea să se cultive în spirit și limbă românească un mare număr de oameni care mai înainte erau ca și neexistenți din acest punct de vedere. Din mijlocul lor s'au ridicat apoi atâția scriitori și publiciști, care, indiferent de valoare, au participat și participă la frământarea materialului lingvistic, adică la îmbogățirea și nuanțarea lui.

Realizările în domeniul pur cultural sunt, dela Unire încoace, cu adevărat impunătoare, și cantitativ și calitativ. În nicio altă epocă n'am avut mai mulți scriitori buni decât acum. Aceeași afirmație se poate face și despre mișcarea noastră științifică, filozofică, artistică. Știu că, în general, suntem dispuși să lăudăm trecutul și să ne arătăm nemulțumiți de prezent. Formula „înapoi la Maiorescu“ este semnificativă pentru momentul politic și cultural în care a fost lansată. Era expresia unei mentalități retrograde. Se poate susține serios și, mai ales, se poate dovedi cu fapte că, în ciuda calităților sale, multe și mari, Maiorescu n'a fost depășit de urmașii săi în materie de critică literară (ca să nu mai pomenesc de celelalte laturi ale activității lui)? Este drept că-i întrece pe toți prin autoritatea de care se bucura în ochii contemporanilor. Dar acest criteriu n'are valoare principială și vorbește, cred, mai degrabă contra vremii lui. Maiorescu nu putea fi concurat de nimeni acum 60—70 ani. Insemnează aceasta că, privit în mod absolut, a fost el o personalitate cu adevărat extraordinară? Sau, mai degrabă, că nivelul epocii era destul de scăzut și nu per-

mitea nicio împotrivire? Afară de asta, însuși faptul că Maiorescu a ajuns dictatorul literar al țării sale dovedește că atmosfera spirituală era favorabilă unei asemenea dictaturi. Oricât de mare ar fi un om, el nu este infailibil, și existența unei concurențe duce vrând nevrând la înlăturarea, măcar parțială, a exceselor și greșelilor. Este iarăși drept că niciun poet actual nu se ridică până la înălțimea lui Eminescu, dar acesta era un izolat în timpul său, adică așa de uriaș, încât ceilalți păreau niște pigmei. Astăzi avem numeroși scriitori mari, unii foarte mari, astfel că niciunul nu poate domina.

De altmintelega, ceea ce interesează direct aici, unde discutăm chestii lingvistice, este nu atât valoarea participanților la viața limbii românești, cât mulțimea lor. În această privință, niciodată nu s'a desfășurat o activitate mai bogată, mai intensă și mai variată, niciodată limba noastră nu s'a găsit în această situație cu adevărat favorabilă de a fi prelucrată și frământată de atâți oameni care au (sau cred că au) de spus ceva în scrierile lor de tot felul.

În comparație cu fonetica și gramatica, vocabularul este supus la modificări infinite mai dese și mai profunde. Cuvintele nu alcătuiesc un sistem închis, adică strâns legat în elementele lui constitutive, cum este cazul sunetelor și al formelor gramaticale. Ele stau izolate în conștiința noastră. Excepție fac cuvintele care aparțin aceleiași familii ori se asociază prin sensul lor (înrudit sau opus). Dar chiar în această ipoteză, unul, eventual mai multe, pot dispărea, fără ca 'asociatele' lor să fie primejduite¹. Așa se explică substituirile lexicale, împrumuturile, creațiile nouă ș. a., care se produc în tot momentul și nu ating totuși sistemul lexical. La fel se explică deosebirile, adesea mari, chiar foarte mari, în ce privește originea, dintre gramatica unei limbi și lexicul ei. Este, între altele, cazul nostru: româna posedă un număr enorm de cu-

¹ Ceea ce nu se întâmplă, de pildă, în flexiunea substantivului sau a verbului, unde introducerea unor forme străine de sistemul (sau spiritul) limbii respective duce cu vremea (dacă nu intervine o reacțiune) la înlăturarea treptată a întregii flexiuni originare. Căci în mintea subiectelor vorbitoare declinarea, conjugarea, etc. alcătuiesc adevărate paradigme, foarte asemănătoare cu tablourile de forme date în gramatici: un caz, o persoană, etc. 'chiamă' celelalte cazuri, persoane, etc., în sensul că existența reală (mai bine zis realizată) a unora presupune existența virtuală a celorlalte.

vinte nelatinești și aproape niciun element gramatical străin (mă gândesc la vorbirea populară; vezi cele spuse mai departe).

Așa stând lucrurile, vocabularul n'are 'legi' sau 'reguli', pe care subiectele vorbitoare să fie obligate a le respecta, afară doar de aceea că trebuie să recurgă mai mult ori mai puțin la tezaurul lexical comun tuturor membrilor colectivității lingvistice respective. Și nici chiar aceasta. Să se compare, la noi, deosebirile enorme dintre vocabularul unui om cult, mai ales într'o lucrare științifică, cu acela al unui om fără cultură: nu numai bogăția unuia alături de sărăcia celuilalt, ci și natura, originea, etc. cuvintelor întrebuintate de ei diferă într'o foarte largă măsură¹. Două lumi, adică două mentalități profund deosebite. În schimb, gramatica (mai cu seamă morfologia)² este identică la amândoi, prin urmare limba însăși pe care o vorbesc și unul și altul este aceeași.

De aici, libertatea, aproape nelimitată, de care se bucură subiectele vorbitoare în domeniul lexicului. Pe de o parte, lipsă de constrângere, de îngrădiri, cum am arătat deja, pe de alta, facultatea de a-și alcătui, din marea bogăție a tezaurului lexical, un vocabular oarecum propriu. Având posibilitatea (singura reală și largă) de a ne deosebi de alții prin cuvintele pe care le utilizăm, suntem ispitiți să variem expresia până la maximum (de preferință în scris). Intervine însă și un motiv mai adânc: nevoia de a întrebuinta termenii cei mai nimeriți și mai pregnanți, adică cei mai expresivi („cuvântul ce exprimă adevărul“). Cuvintele se uzează ușor, se banalizează, își pierd expresivitatea inițială, oricât ar fi fost ea de mare, și, în consecință, 'cer' să fie înlocuite, împrăpătate, primenite. Aceasta implică un zăbucium neîncetat, care duce, evident, la bogăție, variație, etc., dar și la complicație, adesea la dezordine sau chiar haos. Nu urmează însă că trebuie să condamnăm ostenele depuse în această direcție de către contemporanii noștri, chiar dacă suntem dispuși să vedem numai sau mai mult aspectele criticabile ale problemei. Astfel de crize sunt fatale în epoci de adânci transformări, cum este a noastră. Rezulta-

¹ S'ar putea adăuga și deosebirile dela o provincie la alta, evident mai mici decât acestea, totuși foarte mari față de cele gramaticale, aproape inexistente.

² Sintaxa însăși nu diferă decât prin faptul că-i complicată și îngrijită la primul, simplă și cam neglijentă la al doilea. Influențele străine de felul celor discutate în partea V a acestei cărți nu contează, fiindcă apar la puțini Români cu adevărat culti.

tu final nu poate fi decât favorabil pentru destinele limbii românești. El se întrevide încă de pe acum. Este destul să comparăm lexicul actual cu cel din prima jumătate a veacului trecut, pentru a vedea enormul progres realizat sub raportul cantității și al calității totodată. Elocventă în acest sens este chiar comparația bazată pe opera unui singur autor, cu adevărat mare, dela o epocă la alta a activității sale. Ce deosebire, de pildă, între limba lui Sadoveanu din „Povestiri“ și aceea din „Frații Jderi“ sau „Izvorul alb“ (ca să nu mai pomenesc de povestirile lui cu subiecte din viața muntească sau ardelenască). Vocabularul, oricare ar fi el, ține pas cu vremea: se transformă neconștient, întocmai ca civilizația, sub influența directă a căreia stă.

Bogăția extraordinară a lexicului românesc actual face imposibilă o cercetare serioasă a lui în cadrul prezentei lucrări. Este necesară o carte întreagă, mai voluminoasă, poate, decât aceasta. De aceea mă voi limita la indicații sumare în legătură cu cele trei surse principale din care se alimentează (v. aici mai sus):

1. împrumuturi (= neologisme); 2. limbaje speciale (= argot-uri); 3. vorbirea curentă.

CAP. I: NEOLOGISME.

Împrumuturile din limbile occidentale¹, în special din franceză, constituie astăzi mijlocul cel mai important de îmbogățire a lexicului românesc. În această privință limba noastră continuă o tradiție destul de veche. Încă din a doua jumătate a sec. XVIII (mai ales către sfârșitul lui) își fac apariția neologisme de acest fel. Iar dacă ținem seamă de faptul că, prin intermediul Polonilor, Ungurilor și Rușilor, cuvinte de origine occidentală² ne întâmpină pe ici, pe colo și la cronicari, chiar la cei din sec. XVII, epoca pe care avem dreptul s'o considerăm ca aparținând acestei categorii de împrumuturi crește cu mai mult de un veac. Ele reprezintă ecoul lingvistic al contactului Românilor cu civilizația apuseană sau propriu zis europeană. Pe măsură ce acest contact se dezvoltă, numărul lor devine tot mai mare. Astăzi avem infinit mai multe

¹ Printre ele trebuie pusă și latina, deși cuvinte pe care Românii să le fi luat direct din latinește sunt puține.

² Dau acestui termen un înțeles mai mult spiritual decât pur geografic.

neologisme decât acum o sută de ani și chiar decât la începutul secolului nostru.

Mulțimea lor a îngrijorat totdeauna pe unii compatrioți zeloși de puritatea limbii strămoșești. Dela Unire încoace reacțiunea s'a accentuat, iar în ultimul timp ea s'a impus ca un fel de datorie a oricărui „bun Român“. Lupta contra neologismelor merge mână în mână cu lupta politică împotriva străinilor: amândouă sunt manifestarea aceluiași naționalism în câmpuri de activitate aparent deosebite. Cine este naționalist în problemele politico-sociale și vede în influențele externe o primejdie pentru neamul său este, de obicei, și antineologist. Cuvintele „străine“ (acelea pe care le simte astfel, și ele nu pot fi decât împrumuturile de dată mai mult ori mai puțin recentă) apar în ochii unui purist ca adevărați inamici ai limbii materne neaoșe, întocmai cum străinii devin în mintea unui naționalist dușmani ai națiunii. Așa se explică de ce ostilitatea față de neologisme s'a dezvoltat, în general, paralel cu naționalismul politic¹.

Problema trebuie discutată din punct de vedere strict științific, fără amestecul atitudinilor sentimentale, care, oricum le-am aprecia în ele înseși, n'au ce căuta într'o astfel de discuție. Din păcate această normă de elementară obiectivitate nu este aproape deloc respectată. Cu excepția câtorva oameni de știință și de bun simț², purtătorii de cuvânt în această chestie sunt simpli diletanți,

¹ În Italia fascistă, lupta contra neologismelor căpătase chiar forme legale. Două decrete (Dec. 1940 și 26 Martie 1942) fixau principiile întrebuințării cuvintelor împrumutate din limbi străine. Autoritatea competentă să decidă asupra cazurilor în care se admiteau excepții era Academia Italiană. Vezi *Lingua nostra* III, 96 și IV, 120. Profit de prilejul spre a arăta că *Lingua contemporanea*, lucrarea, citată în altă parte, a lui B. MIGLIORINI, a apărut, la începutul anului 1943, în a treia ediție (cu un număr de pagini considerabil mărit). Același autor a publicat *Saggi sulla lingua del novecento*, Firenze 1941 (ediția II, ibid. 1943), o serie de studii asupra limbii italiene din sec. XX, foarte asemănătoare, prin conținutul și preocupările lor, cu *Lingua contemporanea* și pe care le-am amintit, incidental, în paginile precedente.

² Cf. S. PUȘCARIU, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-București 1937, pag. 406 urm., (studiu apărut mai întâiu sub titlul *Despre neologisme în Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani*, Cluj 1931, pag. 345 urm.); I d e m, *Limba română* I, București 1940, pag. 367 urm.; AL. GRAUR, *Neologismele* (RFR, Aug. 1937); T. D. MĂRUȚĂ, „Cazul“ T. Pisani și neologismele în limba română, Craiova 1937; D. CARACOSTEA, RFR, Ian. 1941, 1 urm. și *Expresivitatea limbii române*, București 1942, pag. 313 urm.; LECA MORARIU, *Erezia antineologistă* (FF I); I d e m, *Maiorescu și neologismul*, Cernăuți 1937 (extras din „Omagiul lui I. Nistor“). De adăugat diverse mici articole din VR, ultimii ani (la rubrica „Miscellanea“).

oameni lipsiți de înțelegere pentru tot ce se referă la natura și evoluția limbajului omenesc.

Prima întrebare pe care urmează să ne-o punem este: Putem împiedeca introducerea neologismelor? Trecutul cel mai îndepărtat, ca și prezentul cel mai apropiat, răspund, atât la noi, cât și la alte popoare, ca un „nu“ foarte categoric. Mă exprim în felul acesta, fiindcă, în ce privește originea, neologisme nu sunt numai cuvintele pe care le numim astăzi așa. Și, iarăși, neologisme n'are numai limba română. Oricând și oriunde s'a vorbit un graiu omenesc au existat, căci au trebuit să existe, și neologisme, dacă poporul respectiv n'a trăit izolat de restul lumii (și ipoteza aceasta nu pare a se fi realizat vreodată, cel puțin în epoca istorică a omenirii).

Toate împrumuturile străine ale unui idiom oarecare au fost, în momentul adoptării lor, „neologisme“, adică termeni noi, veniți dela alte colectivități lingvistice. Cu trecerea vremii, ele s'au asimilat, încetând de a mai fi simțite ca împrumuturi externe și ca elemente lingvistice nouă (ultimul fapt s'a putut întâmpla mai ușor, căci atârnă de întrebuintărea lor mai mult ori mai puțin frecventă). Rând pe rând noi Românii am împrumutat cuvinte slave, ungurești, turcești, grecești, etc., care astăzi sunt puse pe același plan cu cele latinești moștenite, ba chiar apărate călduros de partizanii vorbirii neașe. În momentul de față numai termenii veniți din limbile europene occidentale sunt tratați ca neologisme, și se înțelege de ce: pe de o parte sunt mai noi decât alții, pe de alta îi simțim (ori îi putem simți) și-i interpretăm astfel. Dar și în cazul lor constatăm diverse grade sau nuanțe ale caracterului neologic. Numeroase împrumuturi franțuzești din primele decenii ale sec. XIX s'au adaptat într'o largă măsură la spiritul limbii noastre, pe când cele de mai târziu păstrează încă bine pecetea originii lor străine. Vechimea și, mai cu seamă, frecvența întrebuintării le atenuiază, până la ultimele limite, natura neologică.

Dar conceptul în discuție implică și alt element (afară de 'vrastă' și 'origine'). Neologismele actuale exprimă noțiuni 'savante' sau 'culte'. De aceea ele caracterizează, în general, vorbirea oamenilor de cultură. Numărul lor este direct proporțional cu cunoștințele celor care le utilizează. Din acest punct de vedere nu toate împrumuturile lexicale din limba română au fost adevărate neologisme, ci numai cele venite dela popoare superioare nouă sub

raportul cultural, politic, etc. Acesta-i cazul atâtor cuvinte slave, care au intrat pe cale oficială (prin autoritățile statelor românești de pe vremuri și prin biserică), grație prestigiului limbii respective în ochii Românilor. La fel stau lucrurile cu numeroasele elemente turcești (când țările noastre erau vasale imperiului otoman) și cu cele grecești din epoca Fanarioților.

O distincție sigură și precisă cu privire la acest amănunt nu-i posibilă însă totdeauna. De ce să socotim neologisme propriu zise numai expresiile 'culte'¹, și nu și pe cele 'tehnice' (în accepția cea mai largă a termenului)? Căci și acestea se împrumută conform aceleiași legi a 'prestigiului': tehnicianul se bucură în ochii profanului de o superioritate indiscutabilă, oridecâteori intră în joc tehnica respectivă. Tot ce vine dela el în legătură cu 'meseria' lui este acceptat fără rezervă. Dar amănuntul nu interesează pentru trecut. Actualele neologisme sunt (ba încă într'un foarte mare număr) și de acest gen.

Așa dar, cuvinte străine menite să numească noțiuni necunoscute de ei prin mijloace proprii Româniilor au avut și, pot adăuga liniștit, vor avea totdeauna. Nu-i nimic umilitor în asta. Oricât de avansat ar fi un popor sub raportul culturii și al civilizației, el nu poate descoperi și inventa tot ce mintea omenească este aptă de a imagina. Și atunci, lucrurile create de alte popoare le va împrumuta dela acestea (cel puțin ca „idee“), iar odată cu ele, va împrumuta și numirile corespunzătoare. Francezii, Italienii, Germanii și Englezii, care ne furnisează obișnuit neologisme, nu fac excepție dela această normă absolut generală, adevărată lege de circulație a bunurilor materiale și spirituale necesare vieții umane de pretutindeni. Deosebirea (față de noi și de alte neamuri, mai puțin înaintate) constă numai în fapte de amănunt, foarte importante din punct de vedere lingvistic, dar lipsite de orice semnificație teoretică. Popoarele occidentale au păstrat contactul cu civilizația greco-romană fără nicio întrerupere (chiar în timpul evului mediu). De aceea neologismele lor, adică termenii 'culți' ('savanți') din domeniul literaturii, științei, filozofiei, etc., sunt de origine (directă) grecească și, mai ales, latinească. Noi, deși Romanicii

¹ Această noțiune este ea însăși puțin clară. Intră în sfera ei și activitatea politică, administrativă, socială, religioasă, etc., cum am dat a înțelege, indirect, ceva mai sus, ori numai cea strict culturală (literară, științifică, filozofică și artistică)?

(ceea ce nu-i cazul cu Germanii sau Englezii, de pildă), din cauze pe care le cunoaște toată lumea, am pierdut, de timpuriu, legăturile cu civilizația greco-romană. 'Neologismele' noastre au trebuit, în mod fatal, să vie, o bună bucată de vreme, dela popoarele învecinate: Slavi, Unguri, Turci, Greci. Cum necesitățile culturale erau, tot din pricina condițiilor de viață, destul de modeste, numărul neologismelor ¹ (le-am putea spune orientale, în sens geografic) din trecutul nostru mai îndepărtat a fost relativ mic.

Incepând cu sec. XIX, situația se schimbă. Românii cunosc civilizația europeană prin intermediul popoarelor care parte au păstrat-o din vechi, parte au dezvoltat-o sau creat-o ulterior. Deoarece rămăsese mult în urmă, au trebuit, prin forța lucrurilor, să accelereze punerea lor la curent cu nivelul mijlociu al celorlalte neamuri și să câștige oarecum prin vitesă ceea ce pierduse de-a-lungul veacurilor. Au creat școli, au introdus legislație și administrație după model occidental, au format literați, oameni de știință, filozofi, artiști, potrivit normelor consacrate în Apus, într'un cuvânt, au adoptat întreaga civilizație europeană (cum anume, nu interesează discuția de față). Împreună cu ea, adică cu noțiunile care o alcătuiesc, au intrat, se înțelege, și numirile acestora, neologismele.

Din acel moment deosebirea dintre noi și popoarele occidentale a încetat de a mai exista: cuvintele care numesc noțiunile constitutive ale culturii și civilizației umane sunt, în general, aceleași la noi, ca și la ele ². Aceasta însemnează că prin neologisme Românii au reluat tradiția greco-romană, care a fost din capul locului și a lor (mai mult chiar decât a altora): aproape toate sunt latinești, la fel cu tezaurul lexical moștenit. De aceea mi se pare ciudată ostilitatea pe care le-o arată atâți Români tocmai în numele naționalismului.

¹A doua întrebare: Sunt neologismele necesare sau măcar utile? Răspunsul se găsește în dezvoltările precedente și nu poate fi decât afirmativ. Este imposibil să ne izolăm de restul lumii, chiar dacă am avea această năstrușnică idee. Și atunci, devremece păstrăm legăturile cu celelalte popoare, urmează în mod fatal că vom împrumuta mereu noțiuni și obiecte de tot soiul, iar odată

¹ Adevărate neologisme, adică termeni culti.

² Nu interesează amănuntul că noi nu le-am luat decât în mod excepțional direct dela sursă.

cu ele, numele lor. Mulți oameni cred că putem împrumuta numai lucrurile necesare pentru progresul material și sufletesc al vieții noastre, nu însă și denumirile corespunzătoare, pe care trebuie să le înlocuim prin cuvinte românești. Principial acest punct de vedere nu mi se pare absurd. Dar ce posibilități de aplicare are el? Se întâmplă adesea ca un termen vechiu să se întrebuițeze pentru un obiect nou, dacă acesta seamănă bine cu cel părăsit sau reprezintă un aspect modificat al lui. Astfel *plug* s'a zis și instrumentului primitiv de lemn cu care s'a arat atâta timp (ba chiar se mai ară pe ici pe colo) și celui perfecționat de mai târziu. Putem să spunem însă tot *plug* și pentru *tractor*? Ar merge, la rigoare, *plug mecanic* sau *autoplug*, dar aceste numiri sunt greoaie și conțin ele înseși un neologism.

Să presupunem totuși că procedeul ar fi aplicabil în foarte multe cazuri, dacă nu chiar în toate. Care ar fi câștigul? Un singur cuvânt ar numi mai multe noțiuni, adesea deosebite. Așa dar, primejdie de a le confunda sau, cel puțin, lipsă de proprietate și de claritate a vorbirii. Afară de asta, o mare sărăcie a vocabularului, deci monotonie, care, orice am spune, nu însemnează un câștig.

Dar neologismele sunt necesare în aceeași măsură ca toate celelalte elemente ale limbii noastre. Limbajul uman nu-i numai un mijloc de expresie, ci și unul de formare a ideilor. Bogăția de cuvinte implică o bogăție corespunzătoare de idei și, în plus, ajută la înmulțirea acestora, la nuanțarea și discriminarea lor. Posibilitatea de a utiliza termeni numeroși face apel la nevoia de a alege, la spiritul critic, la discernământul subiectului vorbitor. Ea provoacă în mintea acestuia un exercițiu permanent, care o dezvoltă, o ascute, o ține mereu trează.

Oricât de potrivite ar fi cuvintele vechi în anumite cazuri, ele au căpătat, printr'o deasă întrebuițare, sensuri uneori prea concrete, alteori banale. Căci sunt legate în conștiința noastră de situații și momente psihologice care le împiedecă să exprime just o noțiune mai mult ori mai puțin nouă sau cultă. Neologismele, dimpotrivă, au, în general, un caracter abstract, care le vine și dela noțiunile respective, dar și dela noutatea lor, dela frecvența lor mai puțin mare, etc. Se întreba cineva de ce zicem *a acorda o decorație*, *a acorda un premiu*, și nu *a da o decorație*, *a da un premiu*. E greu de văzut deosebirea dintre *a da* și *a acorda*? Primul

apare în tot felul de împrejurări, de aceea este nu numai banal, ci și trivial (cf. *a da parale, a da de mâncare, a da de băut, a da o palmă, etc.*). *A da o decorație* ne trimete la actul material, concret: parcă vedem pe șeful statului luând o decorație dintr'un maldăr întreg și dând-o, adică punând-o în mâna sau pe pieptul celui decorat. Dar acest act este, de obicei, inexistent: personajul cărui i se acordă o decorație contează ca decorat, indiferent dacă, material vorbind, o primește ori nu. (De altfel se știe că, foarte des, acesta și-o... cumpără singur!) Asta însemnează că *a da o decorație* denaturează sensul celor ce vrem să spunem.

Că neologismele sunt inevitabile și, implicit, necesare sau măcar utile, dovedește, între altele, prezența lor la cei mai buni scriitori ai noștri, printre ei unii naționaliști fervenți. În fruntea lor stă Eminescu¹, care utiliza cu aceeași bucurie de creator cuvinte vechi, termeni dialectali și împrumuturi recente, căci fiecare categorie reprezenta în ochii lui ceva unic, cu valoare aparte, fără echivalent în celelalte. Dar Odobescu și Caragiale, ceilalți doi mari artiști ai scrisului nostru cult? Iar dacă un Creangă s'a putut dispensa de neologisme, faptul vorbește tot în favoarea lor: pentru „amintirile“ și poveștile sale n'avea nevoie de ele. Chiar el însă, când ieșea din domeniul strict popular al literaturii sale poetice, recurgea la termeni culți, nu spre a se făli cu ei, ci pentru că nu putea altfel.

Vine acum partea pur practică a problemei. Se introduce și neologisme netrebuincioase. Așa este. Nu numai limbajele pur tehnice, ci și graiul comun sunt foarte bogate în expresii mai mult ori mai puțin inutile, pe care le putem înlocui², fără niciun inconvenient, prin cuvinte vechi. Adesea aceste expresii nu-și modifică aproape deloc aspectul original, încât izbesc dela prima vedere prin aerul lor străin, am zice barbar sau măcar rebarbativ. Comoditatea (ca să nu spun lenea) împiedecă pe specialiști să mediteze puțin asupra problemei, pentru a vedea dacă toți termenii tehnici din ramura de activitate respectivă sunt necesari și trebuie, deci, împrumutați. Aceeași comoditate îi determină adesea să nu încerce a adapta pe cei trebuincioși la spiritul limbii românești. Intervine apoi și snobismul, mai cu seamă la scriitori și

¹ Cf. IORGU IORDAN, *Limba lui Eminescu* (RFR, Maiu 1940, 351-2).

² Mulți dintre noi le și înlocuiesc.

la publicişti de toate speciile: dorința de a impresiona, de a trece drept om cult, cumoscător al marilor limbi de civilizație, de „a fi la pagină“ (cum se exprimă mulți din ei), de a se supune modei, etc.

Toate acestea sunt foarte adevărate. Urmează că trebuie să condamnăm principial neologismele, să fim contra lor în bloc, cum par a susține antineologistii? Neglijență, exhibiționism, modă au existat și vor exista mereu. Cine cunoaște istoria limbii noastre (și nu numai pe a ei) știe că, în esență, lucrurile s'au petrecut oricând și oriunde așa cum le vedem astăzi. Totdeauna și pretutindeni au intrat din limbile străine foarte multe cuvinte inutile împreună cu cele absolut necesare. Dar sita vremii le-a cernut, eliminându-le treptat, fără zgomot și fără trudă. Căci limbajul uman procedează, prin subiectele vorbitoare, întocmai ca un organism: a similează ce-i convine și înlătură ce-i poate strica sau nu-i folosește.

Așa se va întâmpla și cu neologismele actuale care sunt de prisos. În această privință, putem fi perfect liniștiți: spiritul critic al membrilor colectivității lingvistice românești, care, în cazul de față, se confundă cu însuși spiritul limbii lor materne, își va face datoria cu aceeași vigilență ca și până acum. După cum n'a mai rămas nimic din slavonismele, turcismele și grecismele intrate fără temeiu serios în epocile de puternică influență din partea idiomelor respective, la fel vor dispărea, mai curând ori mai târziu, franțuzismele (și alte străinisme) de prisos, care împetrițeau, urâțind-o, limba noastră actuală și indispun, până la înveninare, pe „neoaștii“ de profesie.

Dar această operație se efectuează pe încetul și prin munca anonimă a tuturor subiectelor vorbitoare (implicate în cauză). Nimeni n'are dreptul să decidă în momentul de față care neologisme trebuie să rămâie și care nu, fiindcă nimeni, oricine ar fi el, nu se poate proclama purtătorul de cuvânt al întregii mase vorbitoare. Pentru aceasta ar avea nevoie de o... delegație, pe care însă n'are cum s'o obție. Afară de asta, cine poate afirma cu deplină siguranță că cutare termen condamnat de dânsul nu va supraviețui, iar cutare altul, acceptat, nu va muri? Oricât s'ar părea de ciudat, în acest domeniu este mai ușor să fii creator decât judecător. Numeroși oameni cu simț superior pentru limba maternă creiază, prin simpla lor intuiție lingvistică, fără efort

și fără intenție, cuvinte și forme gramaticale care se impun imediat, iarăși pe nesimțite. În schimb, ostenelele atâtor puriști în scopul de a împiedeca răspândirea unui termen, a unei construcții, etc. s'au dovedit aproape totdeauna deșarte. Căci creația este un act individual, pe când controlul aparține întregii colectivități lingvistice.

După aceste considerații teoretice, dau o listă de neologisme, notate mai mult la întâmplare.

abandon aberant abhorat abscons abunda acceda acerat (po-lemist acerat) acroșa¹ acuplare adiționa adjuvant afabulație afolare afră afrunta² agasa(re) alert alertat alevia aluziv ambala ancestru andosa angoasă anodic ansă antama anxietate apartenență apatrid 'fără patrie' apetiție aplatisa arier-plan atentiv auditrice augmenta aură³ auto-da-fe autumnal auxiliu avenire⁴ aviva; balafră barbișă blafard blasfema bolgie⁵ brev⁶ braca bulanjeriță bulversa;

café⁷ cagulă camelotă capitos carica carnasier carnație carură catenă celest cipres citadin cizel(ar) claca clama claustra coincident comersa⁸ comizerativ comizeratie compozit comunitar concerne concierge confesa confia confesie congener conjunct (Camil Petrescu) contențiune conturnat corona corsare cozerie (scris, mai des, „causerie“) crapulos cremieră criard cristianism cristianiza cupid cuplu curonament curtoas⁹;

damna(ție) debarasa deboșă (și subst. deboșă) deboșerie declinant defși delesta deliquescență demăsurat.demi-nud (adj.) denomina denudat depeiza depriva deregla derezonant desfoia¹⁰ desorbita destră¹¹ devanseur devârșă devergonda devot dexter dezuet dinast dispersa diurn diverge dolent dompta dubitațiune;

*eboșă, eclata(nt) eclesie efasa eflaura(re) efrenat efulgu-
ra(ție) eh!¹² elevat elizean¹³ epata eplorat¹⁴ epura erija¹⁵ eschiz¹⁶*

¹ Echivalentul... distins (și cu intenții ironice) al argot. *agăța* (a *agăța* un bărbat 'a pune mâna pe el, a și-l face amant', a *agăța* un hoț 'a-l prinde', etc.). - 2. Sinonim parțial cu *a înfrunta*. - 3. Foarte răspândit (cu toată celebritatea și aura de legendă corespunzătoare; în aura unui asemenea exemplar uman, etc.). - 4. Avenirea fascismului (< ital. *avventre*). - 5. Bolgiile infernale (< ital. *bolgia*). - 6. Brevd orașiune. - 7. Pentru *cafenea*. - 8. Cetățenii comersau între ei (< fr. *commercer*). - 9. Fr. *courtois*. - 10. Identic (și ca etimologie) cu *a desfoia*. - 11. = *dreapta* (sens politic). - 12. Niciun Român, chiar când e... franțuzit de-a-binelea, nu exclamă *eh!*, ci *e(i)!*..., ca Francezii înșiși (care nu pronunță pe *-h*). - 13. Câmpiile elizeene. - 14. Sălcii eplorate (=...plângătoare!). - 15. Catedrală erijată în sec. XIV. - 16. Fr. *exquis*.

*espagnolesc estiv(al) estropiat eşua etala evaluatațiune evertua
exacerbat exagenguu excersa exiba (și exige)¹ expozeu extorca
extramundan extravaga exulta;*

*facondă fading² fadoare famină fantasc farnient fascie³
fascin fațetă fervoare festin filandros finit⁴ flana (și flaneur)
flaterie florid fluent (și fluentă) folicular folie fonetician frailai
(și frailă)⁵ fragranță frapa frusteță fulgura fuliginos furajeră
furb furoare furtiv;*

*gambă gangă gherilă⁶ ghida ghină⁷ gitan⁸ glaciațiune gra-
matician grief grifă⁹;*

*habitaclu habitațiune hanta(t) hebă¹⁰ hermă hibernal hilar
hors-text (h)umoare;*

*ignominios imagerie imerja impura inapetență incantatoriu
inchietudine incipient incita(ție) include inconceptibil inculca in-
curiozitate indefinisabil indeniabil indimenticabil indubitabil in-
festa inflige influere informitate ingenia ingera insignifiant insi-
nuanță insurmontabil intamabil intenabil interșangeabil invernă
iremizibil irezolvabil istorian;*

îndosa (v. mai sus andosa) îngurgita(re);

*laiu¹¹ lament lancinant langaj lapida laset(ă)¹² latență lec-
trice leger (și lejer) legumă¹³ lianic limpid¹⁴ lizieră lubrefia lumi-
niscent (și luminiscentă) lump(en) și lumpenproletar(iat) lustral¹⁵
luxură;*

*macula magistér¹⁶ magnanim magnifica(re) mașansă mași-
noclast mașinofob mata mefia (și mefiant) meprizabil metec(ă)
mignon minuție miră¹⁷ mirobolant monastic morigenat multitu-
dine mușard;*

*navrant necesitos negociant nonșalant nova(re) nud¹⁸ nu-
velă¹⁹;*

objurgație oblong (și oblung) obsechios obsesiv obstinat ob-

1. Frc. *exiger*. - 2. Engl. *fading* prin intermediu francez, cu sensul de 'pierdere, dispariție', fig.). - 3. Același (și din punct de vedere etimologic) cu *fășie*. - 4. 'Desăvârșit'. - 5. Germ. *Fräulein* 'guvernantă'. - 6. 'Cel care participă la lupte de gherilă' (adică, de hărțuire); are și plural (*gherile*). - 7. Frc. *guigne* = *guignon* (= „rom”, *ghinion*). - 8. Span. *gitano* 'Țigan' (prin frc. *gitan* 'Țigan spaniol'). - 9. *griffe* 'ghiară; pecete'. - 10. Frc. *Hébé*, germ. *Hebe* 'zeița frumuseții; femeie tânără și frumoasă; chelneriță'. - 11. *In laiul său, greierul obscur...* (Cist 417) (< ital. *lai*, la Dante, *Infernul*, cântul V, v. 46). - 12. Frc. *lacet* 'cotitură de drum'. - 13. Cu sensul (fig.) de 'personaj' (< frc. *gros légume*). - 14. Identic (și ca etimologie) cu *limpede*. - 15. 'Purificator' (apă lustrală). - 16. Din lat. *magisterium*. - 17. *Punct de miră* 'țintă' (< frc. *point de mire*). - 18. *Nude fapte, nudă identitate*. 19. 'Știre' (nuvelă tendențioasă; toate jurnalele reproduc nuvela).

*strua ocelat*¹ *opozit opresat optic(ă)*² *oreficerie orfevru* (și *orfevrerie*) *oripila oțiu*;

paganizare palm panicard parental parșemin partiție patratas paternal pauper penetrant peregrin (și *pelegrin*)³ *permanență*⁴ *pernicios perniciozitate personant persuadat pestifera pitoiabil pitos*⁵ *placa pluvios poantila poncif porcîn poseuză posident potatoric potent potența precedență precipiu*⁶ *predestin prestant primat*⁷ *priva(t) prodig puiza*⁸ *punisabil*⁹;

*rabasat rabașat*¹⁰ *ranfluare*¹¹ *ranversare rapid*¹² *rateu*¹³ *ravaja raviva rebifa receptacol rectangular*¹⁴ *rectunghiu*¹⁵ *rectilin reculadă reculat redevabil refrena regrada replia resplendescenț regradă resurect resurecție resuscita revoltant revolut revulsie rezon*¹⁶ *rezonant*¹⁷ *ricana rid(a) roboritate ruchin ronron*¹⁸ *rud*¹⁹;

*sabir*²⁰ *sacadă sansculot*²¹ *secant*²² *secund*²³ *séjour*²⁴ *semi-feud sempitern sensiblerie sepulcru serenitate sfingic*²⁵ *signatură silențios silf*²⁶ *silvestru similitudine simpleță simplitudinea sirota*²⁷ *situa*²⁸ *slogan*²⁹ *smok*³⁰ *solitud(in)e sombra somnola(re) son*³¹ *sordid sortant*³² *sortilegiu spectativ standing*³³ *stază*³⁴ *stentorian*³⁵ *stirpe strus*³⁶ *subsuma succeda succedaneu suicid(al) suicidar suleget superfiție suplea suplicație suscita*;

1. Frc. *ocelle* 'în formă de ochiu'. - 2. Cf. *atârând de optica fiedruia* (= punctul de vedere...); *ca optică, nu-i bine să procedăm așa*. Și adj. *optic: nu-i optic să facem asta*. - 3. Menite să înlocuiască pe consacratul *pelegrin*, care are un sens cam special (religios). - 4. Cf. *Permanența Ministerului Educației Naționale* (în timpul bombardamentului, autoritățile publice, «dispersate» prin țară, aveau într'un anumit loc o permanență). - 5. Frc. *piteux*. - 6. *Marginile unui precipiu de gheață*. Cf. frc. *précipice*. - 7. Foarte frecvent în vremea din urmă (*primatul muncii, primatul iubirii*, etc.). - 8. Frc. *puiser*. - 9. Frc. *punissable* 'care merită pedeapsă'. - 10. Frc. *rabacher* 'a trâncăni'. - 11. *Politica de ranflulare a unor întreprinderi bancare* (< frc. *renflouer*). - 12. Același (și ca etimologie) cu *repede*. - 13. *Asasinează cu un foc de revolver într'un rateu perspicace*. (?) - 14. 'Dreptunghiular'. - 15. 'Dreptunghiu'. - 16. Fără intențiile ironice ale lui Caragiale! - 17. *O vioară rezonantă*. - 18. Frc. *ronron* 'sforăit'. - 19. *Înfățișare rudă* (< frc. *rude*). - 20. Frc. *sabir* 'langue franque'. - 21. La O. Goga. 22. *Elemente secante* (< frc. *sécante* 'care taie'). - 23. *De ordin secund*, etc. - 24. *Din séjourul la Belgrad!* - 25. *Dela sfînz*. - 26. Frc. *symphe*. 27. *Sirotându-și li-coarea* (< frc. *siroter*). - 28. Extrem de răspândit (*W. Fr. se va situa...; N, nu a fost încă situat în locul ce i se cuvine; eroul se situă în mijlocul odăii; să situăm chestia*, etc.). - 29. 'Cuvânt răsunător, formulă lapidară' (*sloganuri demagogice*). Din englezește (*slogan* 'strigăt de război'). - 30. Prescurtare din *smoking*. - 31. 'Sunet'. - 32. *Președinte sortant* (< frc. *président sortant*). - 33. *Standingul confortului mediocru* (< engl. *standing*). - 34. *stază*, deci, în ce privea pe M. (< frc. *stase* 'oprire'). - 35. Derivat dela *stentor*. - 36. În *puștile de strus* (?).

șoc șop¹;

tamiza² tanatologic tapajos tastă³ tematică tempestă tenancier tenebre terian⁴ terifiant terific tern textură⁵ timorat torpoare torționar tragediabil transgresa translant tribal tribulație triumphiulație tripota tubular tufos⁶ turbion turment turnant(ă)⁷ tuș⁸;

ubiquu ubiquitar uvraj uvrier;

vacuitate valent⁹ valpurgic vamp(ă) variu veleitar verbos¹⁰ vestigiu vetust vigneta virvar¹¹ vivant vivifia voltijă;

week-end(ist).

Termeni tehnici¹²: aeropictură ambreiaj amprentă asamblare azimut;

babină banjo belotă bigudiu bloc(us) bloc(-haus) blond-platin bombardă bornă brand¹³;

cală camufla canoe caravelă carcasă caroserie cazemată celofan celofibră ciclotron coloriaj cutter crevasă cripta;

debriaș decalaj decanta declic decliv decola decovil decupa(j) demara (creion) dermatograf deșeu detecta developa difuza (și difuzor, etc.) dolihoid;

eclată embargo escarmușă estem(ă)¹⁴ etanșă (și etanșietate) etnie¹⁵ eugenie (și eugenist, etc.) extrapola;

faleză feroviar flamba forja(t) forjă fortin frigidar (și frigider) fumigen fundal fuselaj;

genă gimnofizic glacis glasvand grilă guașă;

hașură hinterland;

iceberg incumba introspecta (și introspecție) iolă;

jazz jugula;

1. Frc. *chope* 'pahar de bere'. - 2. Frc. *tamiser* 'a cerne'. - 3. *Ca o tastă discordantă* (<ital *tasto* 'coardă de pian') - 4. *Proprietar terian* (< frc. *terrien*). - 5. 'Țesătură'. - 6. Nu-i un derivat dela *tufă*, cum pare, ci frc. *touffu*; *lucrarea tufoasă* = *ouvrage touffu*. (Și *stufos!*). - 7. *Epoca este un turnant al istoriei; turnantă primejdieasă*. - 8. *Un tuș de apă tare* (frc. *touche*). - 9. 'Valabil'.

¹⁰ *Retor verbos* (< frc. *verbeux*). Cf. și *verbul avântat al lui N.* 'vorba... (uitându-se că *verb* are, de obicei, alt sens).

¹¹ *Virvarul unui imens bloc-haus* (germ. *Wirrwarr*).

¹² Și în lista precedentă figurează, de sigur, cuvinte care pot fi interpretate astfel, după cum printre cele ce urmează unele nu vor fi fiind tehnice. Renunț la explicații, între altele, pentru că nu le-aș putea da totdeauna.

¹³ Un fel de aruncătoare de foc cu mâna.

¹⁴ 'Element lingvistic cu valoare estetică' (formație, neizbutită și combătută de specialiști, având de autor pe D. Caracostea).

¹⁵ Substantiv, abstract, corespunzător adjectivului *etnic*, în terminologia cercetărilor rasiale.

laviu lest ligament linotip looping;
maladie mamelon manetă mansă marjă megafon modelor mo-
notip muetă mulin;
palonier palpa parbriz(ă) peliculă pensă (și pensetă) penta-
motor pilon pilotină planor plenerist polisa (și polisor) post¹;
racursi(u) reglor reostat risturnă;
sanghină (sau sanguină) scotă sociografie (cf. sociologie)
solarium² sort stabiloplan stafaj start stop(a) suda;
șenilie șeptel (și cheptel!) șevalet (și chevalet!);
talveg témpera test tornadă tors transfer travaliu;
vitro(u) (și vitrai) vocaliză volută³;

Cazuri speciale. Subt acest titlu înregistrez un număr de neologisme care prezintă diverse particularități vrednice de a fi remarcate. Le dau în ordine alfabetică, indiferent de natura particularității respective.

absolut (adv.) 'sigur, fără nicio îndoială' (în limbajul familiar); *adagiu* 'adaos' (*să facem un adagiu la procesul-verbal*: auzit de mine în mai multe rânduri); *adapta* și *adopta* se confundă adesea⁴; *advers* (*greșala adversă* 'greșala adversarului'); *adversitate* 'aversiune' (aproape general); *aer* 'arie' (< fr. air 'aer' și 'melodie', două cuvinte); *anonim* 'necunoscut' (*un nume anonim pentru marele public*, CL, 6 Maiu 1936, 2, 6); *anvelopă* 'cauciuc' (SR IV, 479); *apărea în loc de părea* (*face să apară destul de verosimilă*, CL, 2 Nov. 1935, 2, 1); *asocia* 'a face pe cineva sociabil' (*viața și adunările studențești nu l-au asociat*, AL, 27 Iunie 1937, 6, 1); *audia* 'a consulta' (*audiind și alți avocați*, DA 37); *audiență* 'auditoriu' (VR, Nov. 1939, 137); *audiție* 'auzire' (*simplică audiție a numelui*, VR, Iulie-Aug. 1935, 36).

¹ Din germ. *Posten* 'capitol de buget'.

² 'Instalație pentru cură de soare'.

³ Trebuie amintite și câteva cuvinte rusești, care au început a se încetățeni în limba noastră. Pe lângă *bolșevic*, *culac* 'țăran chiabur' (cu sens peiorativ), *soviet* (mai ales plur. *Soviete*, care înseamnă, obișnuit, același lucru ca *Uniunea Sovietică*), cu derivatul, foarte frecvent, *sovietic* (plur. *Sovietici* are, adesea, sensul de 'Soviete, popoare sovietice'), pe lângă *colhoz* (cu derivatul *colhoznic*) și *partinic* 'de partid', deja menționate cu alte prilejuri, ar mai fi de notat *combain* și *combinat*, care sunt sinonime (înseamnă 'întreprindere sau instalație care lucrează în mai multe ramuri de activitate economică'), *politruc* 'conducător politic (= *politiceskiî rukovoditelî*), etc.

⁴ Și în franțuzește, la oamenii incuți (v. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen* CLXIX [1936], 150).

bandă 'grup de prieteni' (foarte răspândit, cf. și VR, Apr. 1938, 26) și *bandit* 'membru al grupului' (ibid. 28); *brumă* 'ceată' (AL, 19 Apr. 1936, 1, 6-7 și 9, 5; VR, Febr. 1939, 7) < frc. *brume*; *capabil* 'apt' (*aparifița... ar fi capabilă*, Ins II, 3, 1096); *ceda* 'a înceta' (*tronuri au cedat de a mai exista*, VR, Sept. 1934, 4); *centra* 'concentra' (*masa studenților își va centra cea mai mare parte a ei*, CL, 9 Iunie 1934, 5, 1); *cidru* (*vin de cidru*, AL, 5 Maiu 1934, 5, 7); *colabora* pentru *corobora*; *comenta* 'a critica' (?) (*dacă cineva refuză, este comentat*, CL, 14 Oct. 1935, 4, 4); *comerț* 'relații, contact' (*în comerț direct cu viața*, CL, 22 Iunie 1935, 8, 6), după frc. *commerce*; *complectare* (în limbajul cinematografului: *un film principal și o complectare*); *concept* 'concepție' (*un concept despre viață*, VR, Iulie-Aug. 1935, 69); *conduce* pentru *duce* (*cercetarea faptelor... să conducă la...*, RE 225), după frc. *conduire*¹; *confesional* 'de confesiuni' (*literatură confesională*², CL, 16 Maiu 1936, 6, 2); *conjectură* pentru *conjunctură*, aproape general (cf. Ins, Febr. 1940, 383); *conjuncțiune* 'legătură (acestei... conjuncțiuni dintre poet și epoca...', RFR, Apr. 1941, 152); *consta* 'a sta' (*aci constă sensul luptelor*, CL, 31 Aug. 1935, 7, 1); *context* 'text' (*G. A. publică în franțuzește, cu un context românesc, legenda*, VR, Apr.-Maiu 1937, 31); *cooperafie* 'cooperativă' (*câteva cooperative pentru desfacerea produselor*, Ins II, 3, 631); *creatură* 'creație' (*„seninătatea“ elină și cea goetheană au fost creaturile unor mari tensiuni*, RE 11); *crud*, cu sensul frc. *cru*, nu al lui *cruel* (*o formă crudă cu alburi de var*, CL, 21 Sept. 1935, 7, 3); *cuget* 'cugetare' (*aceste cugete ale creierului*, AL, 17 Martie 1935, 1, 6); *curier* 'poștă' (*dorea să i se dea curierul de două ori pe zi*, AL, 8 Martie 1936, 10, 5) < frc. *courrier*; *cursă* 'drum în oraș, etc.' (*cursele alarmate*, VR, Dec. 1938, 7)³ < frc. *course*;

data 'a se învechi, a aparține trecutului, a nu mai fi modern, etc.'⁴; *de-a-capul* 'din capul locului' (*punctul de vedere de-a-capul mai apăsător*, IP, 17; *avea de-a-capul simpatii junimiste*, Conv LXVIII, 283)⁵; *dedicat* 'devotat' (*celălalt tovarăș, tot atât*

¹ Extrem de răspândit (am cel puțin 6-7 citate), și din cauza influenței franceze, dar și pentru că-i simțit ca „distins“.

² În felul „Confesiunilor“ lui J.-J. Rousseau, de pildă.

³ Curent în vorbirea familiară „franțuzită“.

⁴ L-am notat și cu alt prilej. Am nu mai puțin de opt citate.

⁵ Aspectul acestui cuvânt (termen muzical la origine) variază mult: *de-a capo*, *da capo*, *dacapo*. Din ital. *da capo* 'dela capăt' (pasajul muzical respectiv trebuie repetat, adică 'luat încă odată delă capăt').

de dedicat, CL, 7 Sept. 1935, 1, 5); *delibera* 'debita' (o ceată de Țigănuși..., *deliberând porcării*, Petr 206); *deriva* 'a se trage, a des-cinde dim' (*derivând dintr'o familie cultă*, AL, 12 Ian. 1936, 6, 1); *devasta* 'a despoia, a jăfui' (*au devastat câțiva trecători de cai lor*, AL, 14 Oct. 1934, 3, 2); *dezice* 'a nu recunoaște, a tăgădui' (*aceiași autori îi dezic chiar rasei...*, VR, Iul.-Aug. 1935, 28); *dia-lectic* 'dialectal' (Ins II, 4, 2); *diferent* 'diferit' (*al cărui rol este diferent*, CL, 11 Apr. 1936, 5, 4) < fr. *différent*; *diferenția* (refl.) 'a se deosebi' (*se diferențiază de influențele străine*, VR, Febr. 1935, 98)¹; *difuza* 'a răspândi (prin orice mijloc); a emite' (*nu poate difuza un strigăt*, CL, 2 Nov. 1935, 7, 6)²; *direct* 'pur, curat, adevărat' (*cred că e o directă prostie*, AL, 3 Nov. 1935, 8, 4) după francezește (cf. *contradiction directe* 'contradicție evidentă'); *diri-rija* pentru *erija* (*N. se dirijează în conducător politic, ziarele*); *diversifica* (refl.) 'a se deosebi' (*muzica franceză se diversifică de cea germană*, AL, 15 Dec. 1935, 4, 2), cf. *diferenția*; *divulgator* 'popularizator, vulgarizator' (*pentru un divulgator, este cel puțin o jumătate de merit*, StI III, 87); *dubla* (*valoarea sa este dublată de felul...*, CL, 5 Aug 1935, 6, 5); *un tip de bătrân viteaz dublat cu un neîntrecut cântăreț*, AL, 22 Sept. 1935, 5, 3)³ < fr. *doubler* (*être un prince doublé d'un philosophe*);

egal 'identic, același' (*cu vechiul lui egal din totdeauna*, Văc II, 184); *emerit* 'distins, valoros, meritos': cred că toți Românii spun astăzi așa⁴; *eminentă* = *iminentă* (*au salvat... eminența unui nou carnagiu*, CL, 15 Iunie 1935, 3, 1); *enumăra* 'a număra' (*în 1931 Un. Sov. enumără 27,312 biblioteci*, AIS 142); *etnic* 'național, românesc' (*firmă etnică; N. este etnic, etc.*)⁵; *evoca* = *invoca* (*și de data aceasta a fost evocat argumentul...*, ziarele); *exista* în formula *nu există* 'nu se pomeneste, nu-i adevărat, etc.'⁶; *expune* 'a prezenta, a descrie' (*autoarea a expus bogăția Iugoslaviei*, AL,

¹ Răspândit, din cauza „distincției”.

² Foarte frecvent.

³ Unii îl traduc prin 'a căptuși' (*intelectual căptușit cu rafinamente*, VR, Iunie 1939, 137)!

⁴ În toate limbile de cultură acest cuvânt are sensul pe care trebuie să-l aibă: 'pensionar, pensionat, în retragere' (lat. *emeritus* 'sodată care și-a terminat serviciul militar, veteran').

⁵ Însemnare foarte recentă (de când cu măsurile de „românizare”, etc.), dar dispărută odată cu fascismul rasist.

⁶ Amintește de pop. *nu se află* (și unde se află?).

1 Dec. 1935, 4, 5); *exprimare* 'expresie, vorbă' (*propriile exprimări ale autorului*, Ins, 1 Oct. 1936, 307);

familiar (subst.) 'intim, prieten; locatar' (*T. B. era un familiar* (Gor 31; *printre familiarii acestei noi Aspazii*, AL, 15 Aug. 1937, 16, 4; *toți familiarii Villei Said*, CL, 21 Dec. 1935, 5, 7) < frc. *familier* (*les familiers de la maison*, etc.); *fascicol* 'fășie' (*un fascicol edificator de lumină*, CL, 21 Sept. 1935, 8, 2) < frc. *faisseau*; *fată* 'iubită, amantă' (*sinuciderea Valeriei, a fetei lui, care-l iubea, îi zdruncină înfățișarea... de tânăr viril...*, Azi, 16 Iunie 1940, 7, 2); 'cocotă, prostituată' (*a devenit bigot în clipa declinului, ca fetele ieșite la pensie*, Azi, 9 Iulie 1939, 3, 2) < frc. *fille* („prescurtat“ din *fille de joie, fille publique*)¹; *frecventa* 'a avea legături, a fi în relații cu cineva' (*ea o frecventează și o cunoaște bine*, VR, 30 Apr. 1934, 25); *nu le este permisă frecventarea albilor*, CL, 22 Iunie 1935, 9, 5) < frc. *fréquenter*; *fuma* 'a face fum' (*buhaiul nu se rotește peste adâncuri, fumând aburi*, AL, 10 Maiu 1936, 5, 3) < frc. *fumer*; *funerarii în loc de funeralii* (*îi făcură funerarii naționale*, CL, 26 Oct. 1935, 4, 2)²;

garantat (adv.) 'sigur, neîndoelnic' (*stărnește garantat reacțiuni*, AL, 15 Martie 1936, 8, 3)³; *generic* 'în general' (*generic vorbind*, Ins, 15 Sept. 1936, 237); *glossé* [sic!] = *glosă* (*glosseuri pe marginea evenimentelor*, CL, 24 Aug. 1935, 6, 3)⁴; *greva* confundat cu *grefa* (*pe care s'au grevat alte greutăți*); *guvernator* (adj.) 'care guvernează' (*clasa guvernatoare*, CL, 23 Nov. 1935, 8, 1); *guvernământ* 'guvern' (*L. era deacuma în buzunarul guvernământului*, CL, 19 Ian. 1935, 10, 2) < frc. *gouvernement*;

imperial: în presa imperială germană (AL, 14 Iulie 1935, 7, 7), ca traducere a germ. *in der reichsdeutschen Presse*⁵; *impieta* 'a profana, a săvârși o impietate' (*dacă aș insista asupra acestor evenimente, aș impieta memoria Aglaei Pruteanu*, scrie un ziarist ieșean); *incarnație* = *carnație* (*toate femeile flamande posedă o*

¹ Cu înțelesul al doilea este cunoscut și în vorbirea periferică, unde nu poate fi vorba de influență franceză. Cf. și *tânără fată* (— frc. *jeune-fille* 'domnișoară, fată nemăritată'), pe care Românii îl întrebuințează fără discernământ (*are înfățișarea unei tinere fete*, AL, 30 Maiu 1937, 8, 4: această tânără fată are 30 ani!).

² Foarte des în presa zilnică.

³ Din limbajul comercial.

⁴ Va fi influențat germ. *Glosse* (cu *ss* și cu *-e* pronunțat)?

⁵ Germ. *reichsdeutsch* înseamnă 'din interiorul statului german' (spre deosebire de *auslandsdeutsch* 'german din afara granițelor statului').

superbă incarnație, AL, 21 Iunie 1935, 2, 1); *incumba* 'a pune în sarcina cuiva' (*faptele ce se incumbă banditului Coroiu*, ziarele ieșene); *indefinit* = *infinite* (*va putea fi repetat indefinit*, Ins II, 3, 588); *indic* 'indian' (*un nobil indic*, CL, 3 Aug. 1935, 6, 3) < germ. *indisch*; *indicu* se confundă cu *indice* (*rezistența, indice al censurii, nu este alta...* AL, 30 Maiu 1937, 16, 1); *inseria* = *insera* (*în a căror linie se va inseria poezia...*, CL, 2 Dec. 1934, 5, 2; cf. și VR, 30 Apr. 1934, 62) ¹; *integra* (*toată varietatea muzicii populare integrată de genialul compozitor*, VR, Aug.-Sept. 1937, 121); *intercepta* (refl.) 'a se întretese, a se întretăia' (*toate interesele se interceptează*); *intermediu* = *intermezzo* (?) (*războiul nu trebuie să fie decât un intermediu*, EL 464); *iradia* = *radia* (*fața îi iradia*, OC 187);

lapsus 'scădere, înfrângere' (?) (*această clasă intermediară arată un nou lapsus al elementului românesc*, AL, 1 Iulie 1934, 1, 2); *lasso* pentru *laț* (*în aruncarea lassoului*, CL, 16 Martie 1935, 4, 5) ²; *linie* 'siluetă, linie (formă) a corpului' (*liniile ei sprijinite în perzav*, AL, 20 Dec. 1936, 6, 1-2) < fr. *ligne* (*la ligne (svelte), n'avoir plus de ligne*) ³; *lot* 'grup, mulțime' (*cea mai reputată din întregul lot*, PC 176) ⁴; *lunar* < fr. *lunaire* (*peizaj lunar*, AL, 22 Dec. 1935, 2, 3; *lumină lunară*, DO 257; *atmosferă lunară*, Răzb 259) ⁵;

maskă 'adăpost mascat' (?) (*într'o maskă, proaspăt săpată, adorm dus*, FM 73); *mașină* 'automobil' (*plimbarea în mașină*, VR, Iul.-Aug. 1935, 100) ⁶; *menținea* 'a susținea' (*menținem că nu vedem cum*, Ins II, 3, 1107) < fr. *maintenir* 'a afirma'; *merita* 'a face, a valora' (*veniți până la „Topaze”, merită drumul*, AL, 2 Maiu 1937, 13, 4; *blocul de aur merita o avere considerabilă*, AL, 20 Sept. 1936, 5, 6); *mesagerie* pentru *mesagiu* 'veste' (*primește*

¹ Derivat (în conștiința subiectului vorbitor) dela *serie*. Cf. *jubilia* pentru *jubila*, *opinia* pentru *opina*, notate în alt loc.

² *Lasso* (< span. *lazo*, împrumutat de Francezi sub forma *lasso*) este, în toate privințele, același cuvânt ca rom. *laț*. Evident că publiciștii noștri nu sunt obligați să știe aceasta, ca să aibă... dreptul de a scrie: *zvarlea lațul ca un lasso* (AL, 18 Aug. 1935, 7, 6).

³ În vorbirea familiară cultă, foarte des sub forma singularului (*trebuie conservată linia, ții la linie*, etc.).

⁴ Extrem de răspândit (*un lot de prizonieri, de refugiați*, etc.). Cf. engl. *lot* (fam.) 'mulțime, grămadă'.

⁵ Stilul 'poetic' îl utilizează numai cu acest sens, care vine în conflict serios cu cel consacrat (*lunar* 'mensuel').

⁶ Aproape nimeni nu mai zice *automobil*.

misterioase mesagerii, AL, 13 Dec. 1936, 8, 5); *milenariu* în loc de *mileniu* (în *al doilea milenariu*, AL, 28 Iunie 1936, 9, 6) < fr. *millénaire* (subst.) 'o mie de ani'; *minut* 'mâncare pregătită „a la minut“' (în limbajul restauratorilor bucureșteni)¹; *morbideță* = *morbiditate* (*cultul și practica violenței sunt dovezi de morbideță*, PPG 112; cf. și 257)²; *motto* pentru *motu* (*proprio motto*, D, 26 Martie 1934);

natal 'originar' (*natal din Iași*, scrie un ziarist ieșean, cu veleități literare); *necesar* (subst.) (*necesarul de toaletă*, AL, 18 Oct. 1936, 8, 7) < fr. (*le*) *nécessaire de toilette*; *neclar* (subst.) (*a indus în eroare pe unii neclari*, CL, 26 Oct. 1936, 3, 6);³;

onora 'a plăti' (*un articol de 10 pagini li se onorează cu 18.000 lei*, VR, Iunie 1935, 154)⁴; *oratorie* pentru *oratoriu* (*ca oratorie și cantată*, AL, 20 Nov. 1938, 10, 6); *ordona* 'a pune în funcțiune, în ordine' (*fluidul acesta ordonează mișcărilor*, CL, 23 Nov. 1935 8, 5); *organism* 'organizație, instituție' (*încă și reprezentanților organismelor care se interesează*, VR, Iunie 1934, 39);

palabră = *palavră* (*va fi o nesfârșită palabră*, CL, 14 Martie 1936, 7) < fr. *palabre*; *parveni* pentru *proveni* (*toate parvin dela Dumnezeu*, AL, 9 Iunie 1935, 5, 2); *pasaj* (*pasajul prepelețelor*, CL, 31 Aug. 1935, 3, 3); *paupertate* 'sărăcie' (sens material) (*paupertatea scenărilor*, CL, 26 Oct. 1935, 6, 6); *percept* pentru *precept*⁵; *plancardă* = *pancartă* (ALS 26)⁶; *popular* 'binevoitor cu cei de jos, democrat' (în vorbirea semicultă)⁷; *practica* (*casele pe care le-a practicat în tinerețe*, AL, 28 Iulie 1935, 10, 4) < fr. *pratiquer* (*un lieu*, etc.)⁸; *precis* (adv.) 'sigur, fără îndoială'⁹; *preda* 'a transmite' (*a preda complimente, salutări*, etc.); *predicțiune* pentru *prezicere* (*predicțiunea s'a împlinit*, CL, 4 Ian. 1936,

¹ Plur. *minuturi* (ca să nu se confunde cu *minute*).

² Adică tocmai... invers (căci *morbideță* înseamnă 'moliciune').

³ Cf. germ. *unklar* 'qui manque de pénétration ou de perspicacité'.

⁴ Cf. fr. *honorer une lettre de change* 'a plăti o poliță' și rom. *onorar* 'plată'.

⁵ Destul de frecvent (influența lui *percepe*, *percepție*, etc.).

⁶ Contaminație între *pancartă* și *placardă*.

⁷ Cunosc acest sens încă de acum 40 ani (la Tecuciu).

⁸ Modificare semantică asemănătoare cu a lui *frecvența*, notat mai înainte.

⁹ Cf. mai sus *absolut* și *garantat*. Tot așa de răspândit (și în aceleași cercuri) ca acestea.

3, 4) ¹; *presupoziție* în loc de *presupunere* (toate *presupozițiile teoretice*, VR, Mart.-Apr. 1935, 92) ¹; *procent* 'parte, fracțiune' (câte *procente la sută*, AL, 27 Ian. 1935, 8, 1); *progresie* = *progres* (cei doi *vecini arată o progresie ușoară*, Ins II, 3, 665); *progresiv* pentru *progresist* (*dușman al oricărei mișcări progresive*, AL, 14 Oct. 1934, 4, 5); *prolet* în loc de *proletar* (*tipul copilului prolet*, CL, 4 Apr. 1936, 4, 1); *propice* 'bun, apt' (*odăi propice pentru o școală*) ²;

radia pentru *iradia* (*radierea operei noastre de guvernământ*) ³; *rafinerie* = *rafinament* (*genul... comportă calitățile speciale și rafinerii*, CL, 6 Oct. 1934, 4, 4); *reflect* în loc de *reflex* (?) (*era nevoie de un reflect de moravuri*, AL, 4 Nov. 1934, 10, 6) ⁴; *reflexie* = *reflex* (*descoperire care a numit-o „reflexiile condiționate“*, CL, 14 Martie 1936, 2, 4) ⁵; *regn* 'domnie' (*dictatura reprezintă regnul arbitrarului*, Man, 15 Apr. 1935, 6-7); *relieva* pentru *releva* ⁶; *repauza* 'a se sprijini' (*critica se va repauza pe fundamentul traumatic*, VR, Nov. 1939, 153);

scenărie în loc de *scenariu* (în presa zilnică) ⁷; *separa* (refl.) 'a se dizolva' (*Reichstagul s'a separat*, VR, Iul.-Aug. 1935, 16) ⁸; *sector* 'domeniu de activitate, fragment, parte dintr'un întreg' (*erau sectoare de viață*, VR, Iunie 1939, 45; *influența greacă în diferite sectoare ale vieții*, Ins, Iunie 1940, 542; *într'un ultim sector al parterului*, Ins, Iulie 1939, 6; *asupra acestui din urmă sector al romanului*, VR, Iunie 1939, 134; *un anumit sector al opiniei publice*, PC 248) ⁹; *semnifica* pentru *a însemna* (despre cuvinte, etc.) ¹⁰; *sinucide* = *a ucide* (*dreptul de a sinucide o parte din molecule...*, AL, 22 Sept. 1935, 7, 1); *situa*, cu tot soiul de înțelesuri (*a situat*

¹ Incapacitate de a traduce fr. *prédiction* și *présupposition* sau... snobism?

² Auzit în gura unui inginer.

³ V. mai sus (s. v. *iradia*) fenomenul semantic opus.

⁴ Același fenomen ca în *extract-extras*, *product-produș*?

⁵ Confuzia va fi având ca punct de plecare plur. *reflexii* (cf. *avantaj-avantajii* și *avantaje*).

⁶ Contaminație cu *reliefa*.

⁷ „Românizare“ a lui *scenariu*?

⁸ Traducere literală (greșită!) a germ. *auseinandergehen*, care are ambele sensuri.

⁹ Extrem de răspândit. Cf. și ital. *settore* (*il settore egeo-balcanico del sostratto balcanico*, scrie un lingvist). Frc. *secteur* are un sens asemănător numai în terminologia militară și a opticienilor.

¹⁰ După frc. *signifier* și sub influența lui *semnificație*, împrumutat anterior.

idealul celor ce au venit după el, AL, 25 Aug. 1935, 1, 2; *să situăm chestia*, CL, 23 Nov. 1935, 8, 2; *timpul în care se situiază personalitatea*, CL, 21 Dec. 1935, 7, 5; *se situa la geam și clama pe toate tonurile*, AL, 20 Dec. 1936, 3, 2; *să se vadă situat între un adânc nemăsurat și un cer neexistent*, AL, 21 Aug. 1938, 4, 6; *N. s'a situat al doilea la examen*, etc.)¹; *solidaritate pentru solidarizare (prin solidaritatea cu el a tuturor*, VR, Maiu-Iunie 1935, 111); *soluție de continuitate*: mulți oameni, chiar culti, dau acestei formule n u sensul de 'întrerupere a continuității', ci pe cel direct opus (subt influența accepției curente a lui *soluție* din construcții ca *soluția unei probleme*, *soluția crizei economice*, etc.); *stat în loc de stare 'clasă socială' (despre statul al treilea*, AL, 26 Iulie 1936, 10, 1)²; *succede 'a reuși' (ceea ce i-a succes D-lui B.*, VR, 15 Maiu 1934, 64)³; *succesiv (succesivele sale concluzii*, CL, 9 Nov. 1935, 2, 7)⁴; *suită 'șir, urmare' (nimic serios și cu logică suită*, DA 148; *întocmișe suită asta de deducții*, ibid. 151)⁵; *sumă 'mulțime, număr (de obiecte)*, etc.)⁶; *surprindere pentru surpriză (a fost o surprindere generală. Nu s'aștepta nimeni*, AL, 16 Sept. 1934, 6, 7);

tenta 'a încerca' („analiza spectrală“ a Europei, tentată de Kayserling, Ins I, 2, 16)⁷; *teritoriu 'câmp, domeniu' (teritoriul de preocupare omenească*, Ins I, 2, 521); *terț (plur.) '(oameni din) a treia categorie' (în sfârșit terții și-au îndreptat atențiunea*, AL, 7 Oct. 1934, 6, 1); *tren (trenul de viață burghez*, CL, 15 Febr. 1936, 7, 2);

universitate în loc de univărsalitate (fenomenul duce la nivelare prin universitatea unei civilizații, AL, 4 Oct. 1936, 2, 6-7)⁸; *usurpa confundat cu surpa (munții se usurpă din cauza despăduririlor)*⁹;

¹ Extraordinar de frecvent. Se poate spune că aproape a înlăturat 'concurențele' a *clasifica*, a *azeza*, etc. Cf. și exemplele dela pag. 474, n. 28.

² Traducerea frc. *tiers-état*.

³ Influențat de *succes*, care-i, de fapt, o formă participială a lat. *succedere* (< frc. *succéder*).

⁴ Nu pot preciza sensul acestui adjectiv, dar vede oricine că nu-i cel consacrat.

⁵ Cf. și o *suită de cărți* (CL, 11 Apr 1936, 10, 3).

⁶ Nu-i nevoie de citate, căci uzul este aproape general.

⁷ După frc. *tenter*, cu sensul de 'essayer'.

⁸ Ar putea fi o greșală de tipar.

⁹ In gura unui industriaș (cu studii la o academie comercială din străinătate). L-a indus în eroare și -s- pentru -z-.

viziona 'a vedea, a asista ca spectator' (*revista D-lui K. este una din cele mai spirituale din câte am vizionat*, AL, 11 Iulie 1937, 12, 4; *am vizionat o pânză*, Ins, Iulie 1939, 189) ¹.

Interesante, sub toate raporturile, sunt încercările de traducere a neologismelor. Ca să împace nevoia de a împrumuta cuvinte străine pentru noțiuni necunoscute mai înainte și totodată pe aceea de a respecta spiritul limbii materne, numeroși Români încearcă să redea prin termeni neoași sau măcar încetățeniți mai de mult denumirile franțuzești, etc. corespunzătoare. Procedul a fost și este utilizat oricând și oriunde situația se prezintă asemănător cu cea actuală dela noi. În ce măsură duce la rezultatul urmărit, este altă chestie și se poate vedea din exemplele care urmează. De multe ori avem a face cu simple stângăcii lingvistice, fără intenții din partea autorilor de a „româniza“ cuvintele străine în discuție.

aurfăurarie (VR, Sept.-Oct. 1939, 143) < fr. *orfèvrerie*;
a cincea esență (AL, 31 Maiu 1936, 10, 4) = *chintesență* < fr. *quintessence*. Cf. lat. *quinta essentia*, span. *quinta esencia*;
clar-întuneric (HM 9) = *clarobscur* < fr. *clair-obscur*;
coborî (*cedase dorinții lui T. să coboare aici* [la hotel], AL, 10 Apr. 1938, 7, 1) < fr. *descendre*;
curat (*în zona contemplației curate*, REi 246) = *pur* < fr. *pur*;

drum de fier (Cr 25) < fr. *chemin de fer* (un joc de cărți);
fier călit (H. Papadat-Bengescu) < fr. *fer forgé?*;
găsire (*minunatele găsiri verbale*, VR, Iulie 1937, 80; cf. și AL, 7 Martie 1937, 14, 2, VR, Ian. 1938, 108, același autor) < fr. *trouvaille*. Înainte de a se opri la *găsire*, cei care nu vroiau să utilizeze termenul franțuzesc au propus pe *găselniță* (existent încă la Ci 139), neștiind că acesta este numele unui fluture și al unei boli ¹;

greutate (*legea irezistibilă a greutateii*, Zw 45) = *gravitate* < fr. *gravité*;

¹ Cronicarii dramatici și cinematografici aproape nu mai spun astăzi că 'văd' un spectacol, ci că îl 'vizionează'. Din engl. *vision* 'a vedea', introdus, de sigur, prin cinematografia americană. Origine similară (< engl. *visualize*) are *vizualiza*, care de asemenea e răspândit, cu un sens nu prea îndepărtat de al lui *viziona* (*scriitorul își vizualizează publicul*, Jun. XXIV, 143; *era vizualizarea unor anumite nostalgii*, AL, 4 Aug. 1935, 7, 6).

² Fără nicio legătură etimologică reală cu *a găsi!*

hrănit (dacă problemele... ar fi fost mai hrănite, *Ins* I, 1 676; *cercetările... hrănite cu o informație întinsă*, VR, Nov. 1938, 124) < fr. *nourri* (*une étude bien nourrie*, etc.);

icoană (*icoanele de Epinal*, AL, 4 Apr. 1937, 16, 3) < fr. *images d'Épinal*;

ins: foarte răspândit, chiar în lucrări științifice, pentru *individ*, care a căpătat o nuanță peiorativă. Dar o formulă ca *insul și societatea nu merge*. Iată câteva citate: *dragostea pentru insul uman*, Man, 25 Aug. 1935, 3, 4; *bogăția interioară a insului*, RE 162; *mortificări ale insului*, PC 157. Și fem. *insă* (*fata i se păruse o însă oarecare*, AL, 22 Martie 1936, 7, 4)¹;

însemn și *însemn* (*toate însemnele unei boierii sufletești*, Nastr 11; *ca însemne trainice de stirpe*, Cr 71) = *insignă* < fr. *insigne(s)*;

interzis (*l-am lăsat cu desăvârșire interzis*, DA 133) < fr. *interdit*;

înainta (*a înainta o ipoteză*, GO 50; cf. și: *în studiul nostru am avansat un mare număr de fapte*, VR, Oct. 1938, 86) < fr. *avancer*;

începe (*nu știe ce să înceapă cu timpul și se plictisește*, AL, 15 Sept. 1935, 9, 6; *își trecea timpul, fără să poată începe nimic* HYSt 364) < germ. *anfangen*;

închipuit 'încrezut' (*nu suntem deloc închipuiți*, AL, 5 Iulie 1936, 9, 2) < germ. *eingebildet*²;

înconjur 'ambianță, mediu' (*înconjurul imediat e condiționat*, VR, Martie 1939, 86); cu același sens *înconjurime* (*nu caută să anuleze această înconjurime*, AL, 21 Maiu 1939, 11, 3; cf. și *Ins*, Febr. 1940, 292)³. Este greu de precizat, dacă acești termeni „neaoși“ reprezintă traducerea fr. *milieu* sau, mai degrabă, a germ. *Umgebung*, *Umwelt*, idem;

îndrepta (*rugăminți îndreptate ființei supreme*, *Ins*, II, 3, 12). Cf. fr. *adresser* (> *adresa*), germ. *richten*, ital. *indirizzare* (toate au la bază noțiunea 'drept');

înfățișare 'expoziție' (*această postumă înfățișare* [a pictorului Satmary], CL, 18 Maiu 1935, 8, 2);

¹ În vorbirea tradițională *ins(d)* are numai plural.

² Notat și cu alt prilej în cursul discuțiilor noastre.

³ Prof. D. Caracostea întrebunțează pe acesta din urmă absolut regulat.

înghețat (în terminologia bancară: *creanțe înghețate, portofoliu înghețat* 'creanțe care nu pot fi lichidate'¹). Trebuie să fie 'traducerea' unui cuvânt străin, greu de identificat pentru mine;

întregi (*se întregea într'un sentiment de supranaționalism*, AL, 16 Febr. 1936, 5, 1) = *integra* < fr. *intégrer*;

înțeles pentru *sens* în formula consacrată *a avea sens* (*dacă are înțeles ca să găsești necesar*, CL, 30 Maiu 1936, 2, 5);

joc (*jocul pianului D-lui F. a fost onest*, VR, Iunie-Aug. 1936, 77) < fr. *jeu*, germ. *Spiel*. General răspândit, cel puțin în limbajul muzical, datorită nevoii de a evita sinonimul *cânt(ec)*, care se întrebuintează numai pentru muzica vocală;

lățire 'extindere' (*defectele lățirii extraordinare a științei*, Ins I, 2, 521);

lăuntric (subst.) 'interior' (*se resfrâng înspre lăuntric*, VR, Ian. 1935, 74);

lungi (*Trecu piața înapoi, lungi trotuarul pe lângă Universitate*, Răd, I, 335) < fr. *longer*;

mărturisire (*scrierii, care nu este nici mărturisire, nici memoriu*, AL, 19 Iulie 1936, 9, 4) < fr. *confession*;

meșter 'maestru' (*impresionantă e puterea de evocare a meșterului* [pictorul Pătrașcu], AL, 5 Apr. 1936, 3, 4);

nume mic 'nume de botez' (*numele lui mic era Dewey*, AL, 19 Apr. 1936, 5, 2) < fr. (fam.) *petit nom*;

părăsi (*se părăsea visului și creației*, AL, 26 Martie 1939, 1, 1) < fr. *s'abandonner*;

Peste-Mâncă 'Anglia' (VR, Martie 1939, 63) < fr. *outre-Manche* (întrebuintat, spun dicționarele, numai ca adverb, cu *d'* înainte);

predomni = *predomina* < fr. *prédominer* (*la poet predomineste vocația originală*, AL, 24 Nov. 1935, 9, 3);

pricină 'cauză' (*dincolo de fenomene sunt pricini oculte*, VR, Ian. 1935, 78); *pricinuire* 'cauzalitate' (*o relație de pricinuire*, VR, Ian. 1936, 65)²;

producător (*un producător cinematografic*, AL, 14 Martie 1937, 16, 2-3) < engl. *producer*;

¹ 'Înghețat' se opune lui 'lichid(at)'.
² Autorul este, în ambele cazuri, același.

putință 'posibilitate' (*limitele impuse de putințele fiziologice*, VR, Iunie 1934, 34);

răsuflare (*o piesă de lungă răsuflare*, AL, 26 Martie 1939, 2, 3) < fr. (*longue*) *haleine*¹;

reșede (*în ea reșede plăcerea*, Ins I, 2, 342) și *reședinte* (*membrii reședinți în Capitală*, AAc Dez. LX, 155) pentru *rezida* și *rezident*. La „traducerea“ lui *reședinte* a servit ca model *președinte* (= *prezident*);

rând 'rang' (*literatura proletară candidează la rând* [sic!] *de literatură universală*, AL, 11 Nov. 1934, 8, 1);

sac de spate < germ. *Rucksack* (AL, 24 Ian. 1937, 8, 1);

sluji 'a servi (o mâncare, o băutură, etc.)' (*după ciocolata ce ni se slujise cu puțin înaintea*, Cr 97);

sta în a sta (cuiva) aproape (*cei care i-au stat aproape vorbesc emoționați*, AL, 30 Oct. 1938, 3, 1). Pare a reda fr. *approcher* (*quelqu'un*), pe care Românii îl traduc mai des prin *a apropia* (*pe cineva*)²;

străfund (*în străfundul meu*, CL, 17 Aug. 1935, 7, 5; *străfunduri ferecate*, RJ 79) < fr. *tréfonds*, care are un sens destul de diferit³;

stufos (și *tufos*) 'încărcat, bogat în fapte, etc.' (*lucrare stufoasă, studiu stufoș ș. a.; expunere substanțială și stufoș documentată*, VR, Iulie 1937, 130) < fr. *touffu*;

subțirime (*de o rară fineță, de o subțirime remarcabilă*, AL, 17 Nov. 1935, 8, 3) < fr. *subtilité*. Cf. și *om subțire* 'om fin, subtil'.

susținător (*a declarat susținătorul ei*, AL, 5 Apr. 1936, 9, 4): pare a fi 'traducerea', foarte nepotrivită, a fr. *souteneur* 'pește (fig.), codoș, nene'.

teasc 'presă de imprimat, tipografie' (foarte răspândit în scri-sul „neaoș“, cu intenții arhaice și poetice) < fr. *presse* (care însemnează și 'teasc pentru făcut vinul' etc.)..

trăsură 'automobil' (VR, Ian. 1938, 43) < fr. *voiture* 'trăsură' și 'automobil' (și 'vagon de tren');

trece (*am trecut ceasuri plăcute*, AL, 21 Aug. 1938, 5, 3; *să trec o noapte... în internat*, IPA 27) < fr. *passer*;

¹ Notat și la „Stilistică“.

² Cf. „Sintaxa“, capitolul despre verb.

³ Vezi „Formarea cuvintelor“, capitolul „Prefixe“.

vechiu 'fost' (*vechiul șef al statului major*, AL, 6 Ian. 1935, 2, 7; *vechiu elev al Școlii Normale Superioare*; *vechiu intern al savantului...*, AL, 8 Maiu 1938, 12, 1; *vechiu judecător de instrucție*, Gor 13) < fr. *ancien*;

veghia 'a nu se culca, a sta noaptea' (*Impăratul veghiază până la miezul nopții*, EL 323; *societatea veghia până la ora 11*, ibid. 461) < fr. *veiller*;

zăcea (*aici însă zace întreaga explicație*, VR, Dec. 1936, 92; *nu zace în firea limbii noastre*, Spm 25; cf. și: *ziaristul în care zăcea un prozator*, Perpessicius) < germ. *liegen*. Apare de multă vreme în vorbirea Ardelenilor și Bucovinenilor, dela care s'au influențat apoi unii Români de dincoace de munți.

CAP. II: LIMBAJE SPECIALE.

Această noțiune are o sferă foarte largă, pe care este necesar s'o delimitez, fie și numai cu aproximație. Limbaj special este, în primul rând, orice terminologie restrânsă la un grup de oameni cunoscători ai domeniului de activitate respectiv. Toate profesiunile și toate meseriile au vocabularul lor propriu, menit să exprime noțiunile cu care operează ele în mod obișnuit. Inginerii, medicii, agronomii, mecanicii, apoi filozofii, filologii, esteteii, criticii literari și cei de artă, oamenii de știință pozitivă, în sfârșit meseriașii de orice specie: toate aceste categorii întrebunțează o serie de termeni pe care limba comună, a celorlalte subiecte vorbitoare, îi ignorează, fiindcă n'are nevoie de ei. De altmintrelea specialiștii înșiși recurg la acest vocabular numai în exercițiul profesiei, fie ei înde ei, fie în relații cu lumea din afară, care apelează la serviciile lor. În această ultimă ipoteză sunt siliți să se folosească de termenii tehnici, după posibilități, și oamenii străini de specialitate, pentru ca înțelegerea să fie cu puțință. Marea majoritate a cuvintelor de acest fel sunt împrumuturi mai mult ori mai puțin recente, așa dar neologisme, asemănătoare cu cele discutate în capitolul precedent. Pentru acest motiv nu mă voi opri aici asupra lor, mai ales că acolo am dat și o listă de termeni tehnici propriu ziși, împrumutați din limbile de civilizație ale Apusului.

Limbaje speciale au apoi unele categorii sociale ale căror condiții de viață le fac să trăiască în afara sau în marginea societății.

Este vorba de răufăcători, cerșetori, soldați și elevi. Primele două grupuri se izolează de restul oamenilor, din cauza mijloacelor pe care le utilizează spre a-și câștiga existența, pe când celelalte, datorită faptului că-și petrec o parte din timp în medii anumite, separați de lumea exterioară, cu care au totuși relații destul de strânse, deși intermitente. Și unele și altele își creiază, prin forța împrejurărilor, un vocabular deosebit de al limbii comune, produs firesc al psihologiei speciale pe care o capătă și o dezvoltă în ambianța unde-și duc, în total sau în parte, viața. Spre deosebire de tehnicieni, a căror terminologie izvorăște din necesități strict intelectuale, vocabularul grupurilor sociale aici în discuție este emanația unor stări sufletești dominate de afect și fantazie. De aceea caracteristica lui esențială o constituie o mare forță expresivă: admirația, revolta, ironia, tendința dezinteresată către glumă și jocuri de cuvinte, nevoia de a concretiza și plasticiza ideile abstracte, toate acestea își găsesc expresia într-o serie de creații lexicale, foarte asemănătoare cu producțiile lingvistice ale poezilor.

Aceste limbaje speciale lingviștii francezi (și, după ei, cei români) le numesc *argoturi*. Ele se deosebesc de limba comună numai prin vocabular, care nu-i nici el în întregime altul decât al acesteia. Termenii argotici se împrăspătează neconținut și mult mai repede decât cuvintele obișnuite. Fiind produsul unor stări sufletești afective, existența lor are, în mod fatal, o durată scurtă. Forța lor expresivă nu se poate menține mult timp, din cauza deseori întrebuintării. Când nu mai satisfac pe deplin necesitățile subiectelor vorbitoare, sunt înlocuiți prin alții, care, cu trecerea vremii, au aceeași soartă. Interesant pentru discuția noastră este că numeroase cuvinte argotice intră în limba comună, de obicei după ce au fost părăsite de argotizanți. Deseori sunt însă acceptați de lumea cealaltă chiar în plină prosperitate lingvistică. Intermediarul este totdeauna vorbirea mai mult ori mai puțin periferică, ai cărei reprezentanți se apropie, sub raportul psihologic, de argot (cu deosebire de acela al răufăcătorilor¹, care este argot-ul prin excelență, mai bogat și mai variat decât toate celelalte).

Multă vreme s'a crezut că vorbirile speciale aici în discuție

¹ Cel școlăresc (și studențesc) se răspândește prin creatorii lui, care trăiesc, cea mai mare parte din timp, în contact direct cu familiile lor și cu societatea propriu zisă.

(mai cu seamă a răufăcătorilor) sunt produsul voinței, în sensul că făuritorii lor le-au creat cu scopul de a nu fi înțeleși de lumea cealaltă, atunci când împrejurările le cereau să se izoleze și din punct de vedere lingvistic. Această părere, care se mai întâlnește și astăzi, chiar în unele lucrări de specialitate, s'a dovedit greșită. Un argument, foarte puternic, îl constituie faptul că argot-ul a continuat și continuă să existe, să se dezvolte și să evolueze conform legilor lui proprii și după ce a încetat de a mai fi un limbaj inaccesibil celor 'neinițiați'. Căci pretutindeni, și încă dela început, polițiștii și l-au însușit, măcar în parte, pentru a-și ușura lupta contra răufăcătorilor. Numeroase glosare, câteodată și studii despre argot-ul răufăcătorilor, provin tocmai dela reprezentanții forței publice, al căror contact oarecum permanent cu delincvenții de toate soiurile îi pun în situația de a cunoaște viața acestora și, odată cu ea, vorbirea lor specială.

Vocabularul argotic este alcătuit din elemente foarte variate. Înainte de toate, el conține multe cuvinte aparținând limbii comune, lucru firesc, întru cât argotizantii au vrând nevrând legături de fiecare clipă cu membrii obișnuiți ai comunității lingvistice. Urmează apoi contribuția graiurilor regionale: originea locală a răufăcătorilor, precum și extinderea câmpului de „operație“ în cele mai depărtate colțuri de țară le furnisează o serie de expresii dialectale cu atât mai bine venite, cu cât noutatea și redusa lor frecvență le păstrează, într'o largă măsură, forța expresivă, așa de necesară argot-ului. Numeroase sunt de asemenea împrumuturile din limbi străine. Prezența lor se explică tot sociologic: pungașii nu-și limitează activitatea la granițele statului căruia aparțin, ci le depășesc, adesea și din motive... strategice (ca să scape de urmărirea autorităților). Astfel ei vin în contact cu confrății lor străini, ceea ce duce la împestrițarea vorbirii argotice cu elemente lexicale eteroglose. Expresivitatea acestora este și mai mare decât a termenilor dialectali, din cauza noutății lor absolute și a unei circulații aproape inexistente pentru moment. O categorie specială de împrumuturi o formează cuvintele țigănești, iarăși foarte numeroase. Și se înțelege de ce. Datorită vieții lor în afara societății, Țigani nu diferă, sociologic și psihologic vorbind, de răufăcători și de cerșetori, cu care seamănă bine pe de o parte prin „nomadism“, pe de alta prin nevoia și... plăcerea de a-și câștiga existența furând. Fapt este că un important contingent de pungăși se recru-

tează nu numai la noi, ci și în celelalte țări europene, din mijlocul acestei pitorești și interesante populații. Așa se explică existența unui mare număr de cuvinte țigănești în toate argot-urile continentului nostru și, amănunt extrem de interesant, apariția aceluiași cuvinte (destul de numeroase) la argotizanzii de pretutindeni.

Intreg acest material lexical, de origine atât de diversă, este supus unei profunde și neîntrerupte prefaceri, grație intervenției afectului și fantaziei, care, la subiecte vorbitoare dispuse să se manifeste în deplină libertate, cum sunt argotizanzii, se produce mai des și mai intens decât la oamenii obișnuiți, pe care conveniențele sociale îi silesc să-și stăpânească, într'o anumită măsură, emoțiile, prin urmare și expresia lingvistică a acestora. Deosebirea dintre un termen argotic și același termen existent în limba comună este de natură semantică: diferă înțelesul, dar nu înțelesul pe care-l putem numi intelectual sau obiectiv, ci anumite nuanțe de ordin afectiv, menite să satisfacă, în momentul respectiv, nevoia de expresivitate a argotizanzului și astfel să transforme termenul într'un cuvânt cu adevărat nou. Procesul psihologic se apropie, în esență, de al poetului, care, deși utilizează vocabularul limbii comune, izbuteste să-i dea o semnificație specială, o valoare necunoscută, adesea chiar nebănuită de oamenii obișnuiți. Asemănarea argot-ului cu limbajul poetic stă în caracterul metaforic al celor mai multe dintre expresiile amândorora: și într'un caz și în celălalt avem a face cu produse ale unor stări sufletești dominate de afect și fantazie.

Am afirmat ceva mai sus că termenii argotici se uzează repede, dar nu atât din cauza unei prea dese întrebuințări, cât mai ales pentru că subiectele vorbitoare simt, cu o intensitate extraordinară, nevoia unor cuvinte 'tari', expresive, pline de sevă și de culoare. De aici marele număr de sinonime la noțiunile curente în viața răufăcătorilor, de pildă 'cap', 'agent de poliție', 'prost', 'a fura', 'a fugi'¹. Mijlocul obișnuit de a varia expresia este așa zisa *derivatie sinonimică*: înlocuirea unui termen printr'un echivalent al lui. Echivalența se reduce, de obicei, la foarte puțin lucru. Astfel, dacă unui cap mare și, mai cu seamă, prost i s'a spus (din necaz sau din dispreț) *bostan*, n'a fost greu

¹ Și limba comună este bogată în denumiri pentru o bună parte din aceste noțiuni, și din aceeași cauză: emoția (în sens larg) a celui ce vorbește despre ele.

să se ajungă la denumiri mai mult ori mai puțin asemănătoare, precum *tigvă*, *tărtăcuță* sau chiar *castravete*. Tot așa în franțuzește, unde găsim nume de fructe ca *cerise*, *citron*, *poire*, etc. Pentru identificarea acestor noțiuni, atât de deosebite unele de altele, este destul ca ele să prezinte un singur element comun, care să i se pară subiectului vorbitor esențial în momentul și în situația dată. Să se compare și *a o rade*, *a o șterge*, *a o șparli* pentru 'a fugi', etc., al căror punct de plecare trebuie să fie *a spăla putina*.

Limba română actuală a primit și continuă să primească numeroși termeni argotici, potrivit atmosferei pe care am descris-o în partea introductivă a „Lexicului”. Publiciștii și scriitorii de tot felul nu se sfiesc, așa zicând, să-și învieze și coloreze stilul cu expresii socotite până nu de mult (în parte chiar astăzi) ca nevrednice de a figura în scrisul unui om care se respectă. Inceputul l-a făcut și aici marele înnoitor al limbii noastre literare: Tudor Arghezi, cu *Poarta neagră* și *Flori de mucigai*¹. Exemplul lui a fost urmat de mulțimea celor care l-au imitat și în ce privește temele, maniera, etc., toți oamenii, de obicei, tineri, așa dar dispuși să recurgă, chiar fără imbold din afară, la expresii 'tari' și, în același timp, cunoscători, prin experiență personală directă, ai argotului și ai vorbirii periferice, care este oarecum anexa acestuia.

O prezentare, fie și superficială, a lexicului argotic românesc nu este posibilă în acest loc. De aceea mă limitez să notez, absolut la întâmplare, expresiile pe care le-am întâlnit la unii reprezentanți ai scrisului nostru actual sau le-am auzit în vorbirea zilnică din momentul, destul de tardiv, când m'am hotărât să alcătuesc cartea de față². Multe din ele aparțin deopotrivă limbajului periferic și, adesea, celui familiar.

¹ Limba lui Arghezi a fost cercetată, din punctul de vedere al creațiilor lexicale, într-o comunicare făcută de V. ANTONESCU la Societatea română de lingvistică (v. BL IX, partea privitoare la ședințele Societății, pag. 14 urm.).

² Pentru cine ar vrea să urmărească mai de aproape problema argotului dau lista studiilor respective: P. CIUREANU, *Note de argot*, BPh II, 203 urm.; IORGU IORDAN, *Complectări și observații...*, ibid., 208 urm.; VAL. GR. CHELARU, *Din limbajul mahalalelor*, ibid., IV, 102 urm.; C. ARMEANU, *Argot ieșean*, ibid., 131 urm.; GH. AGAVRILOAEI, *Din argot-ul școlarilor*, ibid., 137 urm.; IORGU IORDAN, *Note și observații...*, ibid., 150 urm.; LEO SPITZER, *Additions aux remarques sur l'argot roumain*, ibid., V, 183 urm.; C. ARMEANU, *Argot ieșean II*, ibid., 185 urm.; D. FLOREA-RARIȘTE, *Din limbajul școlarilor*, ibid., 194 urm.; G.-M. DRAGOȘ, *Argot busurabean*, ibid., 237 urm.; I d e m.,

albastru '(semn) rău, defavorabil; primejdie', cu derivatul *a se* (în) *albăstri*; cf. frc. *peur bleue* 'frică grozavă', *j'en suis bleu* 'sunt foarte mirat';

albi(șori) 'bani': ar putea fi traducerea țig. *parné*, plur. lui *parnō* 'alb' (v. M. L. Wagner, *Vox romanica* I, 301); cf. arg. ital. *berne*, țig. span. *parné* idem, arg. frc. *blanc* idem (E. Chautard, *La vie étrange de l'argot*, Paris 1931, 408);

alivanta: *alivanta în tren* (Ci 6);

aranja 'a face cuiva un rău (din răzbunare)'; la fel frc. *arranger* (Chautard 225);

arde: foarte des, cu sensuri numeroase și variate (cf., de pildă, *arse un șprif* Gl, 30 Iunie 1940, 1);

banc 'glumă, spirit, anecdotă' (VR, Aug. 1939, 25) ¹;

barbut 'joc cu zarurile', *barbugiu* și *barbutar* 'jucătorul cu zarurile' (ultimul, JL, 5 Martie 1939, 3, 4);

bărbieri (refl.) 'a se lăuda, a minți, a spune verzi și uscate' (VR, Aug. 1938, 29), de unde *a-și pune barbă* idem; cf. frc. *faire la barbe a quelqu'un* 'gagner le prix sur quelqu'un, le braver, le mépriser', ital. *fare la barba ad uno* 'superare alcuno, vincerlo';

belfer: termen disprețuitor pentru 'profesor' (cf. Ioachim Botez, *Insemnările unui belfer*) ²;

blanc în *a fi blanc* 'a nu avea niciun ban, a fi tinichea': după frc. *être à blanc* idem (?);

blat: *colegul meu știam că vine „blat“..., asta înseamnă în limbajul nostru că voiajează fără bilet de tren* (AL, 28 Aug. 1938, 2, 2);

blindat 'păduche';

bombă 'locuință ascunsă, bordeiu, etc.; știre senzatională', cu derivatul *bombagiu*, care, pe lângă sensurile corespunzătoare temei, are și pe acela de 'chefliu, bețivan' (pentru acesta, să se compare frc. *faire la bombe* 'a chefuli, a petrece'; cf. și span. *estar en*

Note de argot românesc, ibid., IX, 87 urm.; A. GRAUR, *Les mots tsiganes en roumain*, BL II, 108 urm.; AL. VASILIU, *Din argoul nostru*, GS VII, 95 urm., 309 urm.; ȘT. PAȘCA, *Din argot-ul românesc*, DR VII, 163 urm.; IORGU IORDAN, *Stilistica limbii române*, București 1944, pag. 365 urm. O orientare generală asupra argot-urilor cititorul poate găsi în Intr 410 urm.

¹ Gl are o rubrică specială intitulată *Bancuri*.

² A intrat și în terminologia pedagogică (BPed 179, citat din S. Mehedinți).

bomba 'être ivre', notat de M. de Toro, *L'évolution de la langue espagnole en Argentine*, Paris f. a., 60)¹;

brazilian 'intermediar, codoș, pezevenghiu'. Cf. Chautard 209: „Les „polacks“ (Polonais) vendent leurs filles, toutes jeunes, aux rabatteurs, qui les dirigent vers Buenos-Ayres“;

bufet 'stomac' (*atinge-l la bufet*, etc.); să se compare frc. *buffet* 'derrière, fesses';

burtă: pare a fi sinonim cu *bombă* 'știre senzațională' (grație... rotunjimii ambelor obiecte);

căra (refl.) 'a se duce, a pleca, a fugi': foarte răspândit în vorbirea familiară (copiii îl întrebuințează regulat);

cărămidă: *a căzut* (*a venit*) *cărămidă* 's'a produs un eveniment fatal' (curent, pe vremuri, în limbajul politic, despre căderea guvernelor). Cf. Chautard 563: „*Tuile*, accident qui arrive aux prévenus ou condamnés quand ceux-ci tombent sous le coup d'un nouveau procès ou d'une reconnaissance d'identité; comme ce qui tombe d'un toit sur la tête d'un passant“;

centă 'o sută de lei' (VR, Aug. 1938, 39; Gl, 7 Iulie 1940, 3. 4) și *centenar* idem (VR, Aug. 1939, 25);

cloncan 'polițist' (DO 378); 'personaj mare, important' (sinonim cu *grangur*);

concedia 'a pune în libertate un arestat' (AL, 13 Oct. 1935, 6);

copoiu 'polițist'; același sens are *curcan*, dela care există derivatul *curcănărie* 'poliție';

curăți 'a câștiga cuiwa toți banii la un joc de noroc; a fura; a omori'; cf. frc. *nettoyer*, cu aceleași nuanțe semantice;

duce: *a duce cu vorba, cu preșul* (AL, 19 Martie 1939, 8, 1), *cu zăhărelul* 'a minți, a înșela'; și *a duce* singur are acest sens;

fason: *Cum a auzit Anny că e din America de Sud, s'a și pus „în fason“* (asta era expresia din argoul nostru, al bandiților automobiliști) (AL, 9 Apr. 1939, 9, 2);

finanțe 'bani' (*stau prost cu finanțele*), sinonim cu *fonduri* (*a fi în fonduri* 'a avea parale'); cf. frc. *avoir quelque finance* (Chautard 417)²;

¹ Echivalentul „distins“ al lui *bombă* 'locuință ascunsă' este *botte* (Răd I. 195). Există și dimin. *bombiță*. Despre alte sensuri (de fapt, nuanțe semantice) ale lui *bombă*, v. Azi, 10 Dec. 1939, 5.

² Pentru prima formulă (*a sta prost cu finanțele*) să se compare frc. fam. *être court de finance, être mal dans ses finances* idem.

fitila: *afacere fitilată de N.* 'afacere căreia N. i-a pus fitil' (ca să meargă mai repede?);

fraier: e așa de frecvent, încât aproape și-a pierdut caracterul de termen propriu zis argotic; de aceea, probabil, are nevoie de... întăritoare: *fraier cu cioc*, *fraier cu barbă*¹. Se aude și feminin *fraieră*;

frige (refl.) 'a o păți (a pierde bani la joc, a ieși prost dintr'o afacere, etc.)': se bucură de o foarte largă circulație în toate clasele sociale; cf. frc. *se faire rôtir* 'perdre tout au jeu', *être cuit* 'être arrêté, bien malade, perdu', *être frit* 'être arrêté, être près de mourir' (C h a u t a r d 444, 512, 518);

grand, numai la plural: „*granzi*“ de Bărăgan (LR, 8 Maiu 1938, despre ziariștii îmbogățiți): aluzie, prin simbolism fonetic, la *briganzi*?; cf. și *di granda*, foarte frecvent până nu de mult (o revistă teatrală a fost intitulată astfel);

iepure 'student care este lăsat să mănânce la cantină fără a plăti' (la Iași), cu derivatul *ieपुरoiu* 'elev de liceu' (*Transilvania* LXXIII, 211);

înțepeni 'a muri': cf. frc. *raidir* idem (C h a u t a r d 427). Sinonime: *a mierli* (de obicei sub aspectul *a o mierli*), extrem de răspândit, și *a pupa rece* (*te pupă mă-ta rece*); pentru ultimul, să se compare frc. *refroidir* 'tuer' (C h a u t a r d 599);

juca (transitiv) 'a înșela': după frc. *jouer quelqu'un* 'tromper'? (C h a u t a r d 278);

lucra 'a fura'; cf. frc. *travailler* idem (*Le français moderne* VI, 152-3). Sinonim „distins“: *a opera*;

mahăr 'personaj important, puternic' (Văc II, 158; Foc 426)²;

moară 'ceas': *moară roșie* 'ceas de aur', *moară albă* 'ceas de argint' (AL, 28 Aug. 1938, 2, 2); mai cunoscut este sinonimul *ceapă*;

muzică (și *muzicuță*) 'gură; zgomot'; cf. frc. *faire de la musique* și *faire de l'harmonie* 'faire du tapage' (C h a u t a r d 320, 321);

¹ Cf. *a-și pune barbă*, notat mai sus, s. v. *bărbieri*.

² Din germ. *Macher*, introdus, foarte probabil, prin Evrei (sau în legătură cu dânsii). Cf. și *șahăr-mahăr* 'afacere urfă, murdară', în formula, tot mai rar întrebuințată, *a face șahăr-mahăr*. Relativ vechiu, căci deja în 1884 D. R. Rosetti publica o scriere cu titlul *Șahăr-mahăr*.

număru' unu 'foarte bun, excelent', mai expresiv *număru' aint* (cf. și frc. *numéro un*, Chautard 480); *număru' cinci*, care însemnează, de fapt, 'mâna, cu cele cinci degete' (ca instrument de... operație), apare în *a face număru' cinci* 'a fura'¹;

ochelari 'ochi'; cf. frc. *lentilles* 'yeux' (Chautard 492);

otravă 'femeie fatală; prostituată, etc.', cu derivatul *a otrăvi*, dela care se întrebuițează formele *otrăvitoare* și *otrăvită*, ambele având sens activ ('femeie care otrăvește pe bărbați cu farmecul sau farmecele ei')²;

paf în *a face paf pe cineva* 'a-l ului, a-l da gata, a-l învinge' și *a rămânea paf* 'a rămânea uimit, cu gura căscată'; cf. frc. *paf(e)* 'ivre', *empaffer* '(être) assez ivre pour tomber à terre et faire paf' (Chautard 388);

parte 'trăsătură caracteristică, particularitate', totdeauna la plural: *N. are părțile lui*;

păsărică în *a avea păsărică* 'a fi nebun' (BP, nr. 482, 93)³, născut, prin derivație sinonimică, din mai vechiul și mai cunoscutul *a avea sticleți* (cf. și *a avea gărgăuni*);

păsărică în *a avea păsărică* 'a fi nebun' (BP, nr. 482, 93)³, romanice 'colegiu';

pifan 'infanterist' (*noi, cei doi „pifani”, ne lustruim bocancii*, AL, 21 Aug. 1938, 5, 1);

pilă (e vorba de pila electrică?): *a pune pile* 'a stăruii pentru ca o afacere să meargă, a-i da brânci, a o accelera';

politic 'delincvent politic' (AL, 13 Oct. 1936, 6): pare a fi un termen internațional;

pupăză 'cocotă, prostituată; femeie de moravuri ușoare, nese-rioasă'; sinonim (cu primul sens): *măimuță*;

răcoare 'arest, închisoare' în *a pune* sau *a sta la răcoare*; cf. *a pune la revineală*, întrebuițat deja de Creangă; simonime: *hâr-dău* (*hârdăul lui Petrance*, la Caragiale) și *pârnae*;

rău, opus lui *bine*, ca adjectiv pe lângă *bărbat* și *femeie*: *nu sunt rău*, adică 'sunt bine, frumoasă, etc.', spune o eroină din *Iluzia fericirii* (= Școala cocotelor)⁴;

¹ La Tecuciu, despre un obiect furat se spune că costă (sau ai dat pe el) *cinci degete și-o fugă bundă*.

² Să nu uităm că *farmec* însemnează, la origine, 'otrăvă'.

³ Formula aceasta este întovărășită de un gest cu mâna fluturată pe la tâmplă.

⁴ Cf. și mai sus („Stilistica”), pag. 278.

sondă ‘tap de bere în formă conică’ (auzit la Buzău);
stampilă ‘tatuaj’ (obiceiul răspândit la delincvenți, apoi la marinari, etc.);

tâmpi (transitiv) ‘a uimi’ (VR, Febr. 1939, 55);

țată ‘intermediară’ (corespunde masc. *nene*): a început a fi înlocuit prin „distinsul”¹ *tanti*, cu care-i sinonim ca însoțitor al unui nume feminin (GI, 14 Iulie 1940, 1);

țărăncuță ‘(bancnotă de) 500 lei’² (GI, 18 Aug. 1940, 4, 2);

țuț în expresia *a lăsa țuț pe cineva* ‘a-l părăsi, a-l lăsa cu buzele umflate’ (vorbește o cocotă de periferie în *Iluzia fericirii* citată mai sus);

umfla (transitiv) ‘a pune mâna pe cineva’: *umflă-l! dă-l tava!*³, *dă-l cățeaua!*, *arde-l!*, *pe el, mă!*, *freacă-i ridichea!* (CL, 28 Apr. 1934, 4, 4)⁴; *a se umfla* (adesea cu adaosul *în pene*) ‘a fi încrezut, fudul, mândru’ și compusul, cu sens contrar, *a se dezumfla*; cf. fra. *se gonfler* ‘se vanter’ (Chautard 311);

vira! ‘fugal!’ (?): *peste gard... strada... taxi... vira* (AL, 13 Oct. 1935, 6)⁵;

viteză în formula *a face (cuiva) viteză* ‘a-l lua repede (la treabă); a-l bate’⁶; cf. *a lua la repezeală*;

zot: *a face zot* ‘a distruge, a da gata’ (auzit la Buzău).

Un loc aparte ocupă argotul sporturilor, căruia i se potrivește mai bine denumirea de limbaj special, adică tehnic, întru cât termenii lui seamănă, în ce privește natura lor lingvistică, cu aceia ai oricărei profesii: nu sunt produsul afectului, nici al fantaziei, ci al inteligenței pure și, în consecință, n’au nimic metaforic în ei. Excepție fac unele expresii, care provin dela spectatori, nu dela sportivii propriu ziși, precum *arde-l la plex*, *atinge-l la bufet*, *dă-i la zotcă*, etc., și aparțin argotului în general.

Terminologia sporturilor e, în marea ei majoritate, de origine engleză, conform principiului, amintit în capitolul precedent,

¹ Caré, din capul locului, trebuie să fi fost ironic.

² Pe vremea când circula cunoscuta bancnotă, de dimensiuni mari, cu o țărăncă pe ea ca emblemă.

³ Pus în legătură, de sigur, prin etimologie populară, cu a *tăvăli* (cf. a da *tăval* ‘a da de-a rostogolul’).

⁴ Intregul citat conține expresii mai mult ori mai puțin argotice, sinonime, aproximativ, unele cu altele.

⁵ Pare a fi un derivat dela vb. *vira* ‘a face o curbă (cu automobilul), a coti’; cf. și *viraj* ‘cotitură. (ambele din franțuzește).

⁶ Din limbajul automobilistilor?

că odată cu 'lucrurile' (= 'noțiunile') se împrumută și 'cuvintele': mai toate sporturile au venit din Anglia, prin urmare și termenii respectivi trebuiau să vie tot de acolo. La noi, chiar când ei își păstrează pronunțarea și grafia originală, nu poate fi vorba decât în mod cu totul excepțional de împrumuturi directe. Aproape totdeauna ne-a servit drept intermediar limba franceză¹, care, grație unei anumite afinități, conservă și mai bine, dacă-i posibil, aspectul lor anglo-saxon².

Materialul strâns de mine în acest domeniu este extrem de sărac. Dacă-l reproduc totuși, o fac numai din obligația pur formală de a atinge toate fețele problemei. Renunț la orice explicații, între altele, pentrucă nu le-aș putea da în toate cazurile³.

abandon și abandona;

amator, cu derivatul *amatorism*;

as (un *as* al tenisului, al aviației, etc.)⁴;

box, *boxa* și *boxe(u)r*;

campion (intrat și în limba comună);

categorie (*categoria cocoș*, *categoria muscă*, *categoria pană*);

centra și *centrare* (la *boot-ball*)⁵;

contra, verb (X., fără a *eschiva* sau a *contra*, se mulțumea să încaseze...);

directă (*directele și uppercuturile plouau pe capul lui*, GI. 30 Iunie 1940, 3, 3-4);

dispune (X. *dispune de Y.* 'il învinge');

disputa (*s'a disputat matchul vedetă*);

dribla și *dribling* (la *foot-ball*);

eschivă (*știința eschivelor și jocul tehnic*), cu vb. *eschiva*;

finală și *finalistă*;

formă: a fi în *formă* (utilizat adesea și în limba comună);

foot-ball (cu derivatul *boot-ballist*);

goal (*patru goaluri, din care unul a fost penalty*, AL, 1 Dec. 1935, 8, 7);

¹ Ca în cazul neologismelor greco-latine, de pildă, pe care le-am luat, de obicei, tot din franțuzește.

² Cf. A. GRUBB, *French Sports Neologisms*, Philadelphia 1937 (rec. A. DAUZAT, *Le français moderne* VII, 84 urm).

³ S'ar impune alcătuirea de către oamenii inițiați (avem o organizație oficială „Sportul românesc”) a unui dicționar sportiv. Și celelalte limbaje speciale, chiar dacă sunt ceva mai accesibile, cer să fie prezentate sub forma unor vocabulare terminologice.

⁴ S'ar impune, câteodată, și în vorbirea curentă.

⁵ Răspândirea mare, în scrisul actual, a lui *centra* (cu sensul de 'a concentra') se datorește, poate, limbajului sportiv.

- groggy* (se ridică *groggy*, reluând lupta: la box);
half-time (în primul *half-time*, AL, 10 Nov. 1935, 8, 6-7);
handicapa (răspândit și la nesportivi: în același timp [consolidarea burgheziei] era *handicapată*, CL, 9 Iunie 1934, 8, 1; *handicapat de banalitatea sa, regretă în ascuns acest prieten*, EL 420) și subst. *handicap*, mai puțin frecvent;
hockey și *hockist* (un *hockist* a fost rănit, CL, 8 Febr. 1936, 8, 4);
knockout și *knockouta*;
marca (G., care marchează peste I., AL, 1 Dec. 1935, 8, 7) ¹;
martela (martelând figura adversarului);
mascaj (mascajul adversarului direct, AL, 10 Nov. 1935, 8, 6-7) ²;
match (și în vorbirea curentă, cu sensul de 'întrecere');
penalty (v. mai sus, s. v. *goal*);
performanță (*performanțele sunt adevărate campionate*, CL, 26 Mai 1934, 7, 2) ³;
plonjon (*deraieri, plonjoane...*, VR, Iul.-Aug. 1935, 97);
portar (rolul cel mai important la foot-ball);
punch („adică lovitură tare“);
pugilist (sinonim cu *boxeur*);
repriză (și în vorbirea comună);
ring (termen de box);
rugby (un fel de foot-ball);
scor (au învins la scorul 4-3, AL, 8 Sept. 1935, 8, 7);
selecționa și *selecționar*;
shoot și *shootare* (*shootări*, AL, 10 Nov. 1935, 8, 6-7);
short (pe faleză, singur, fără *shorturi*, CL, 24 Aug. 1935, 3, 7);
steeple-chase 'cursă (de cai) cu obstacole';
stopa (N. *stopează*, AL, 10 Nov. 1935, 8, 6-7) ⁴;
suporter (*susținute de suporteri antrenati*, AL, 8 Sept. 1935, 8, 7);
swing (îi repezi un *swing* în bărbie, GL, 23 Iunie 1940, 3, 2);

¹ Luat din vorbirea comună.

² Derivat de la *masca*, întrebuintat curent de toată lumea.

³ Intrat și în limba literară cea mai aleasă.

⁴ Foarte frecvent (la fel cu subst. *stop*) și în limbajul familiar al oamenilor culți.

tenis (cu terminologia aferentă: *play, ready, ius, again, set, single, etc.*);

uppercut (v. mai sus, s. v. *directă*).

Am afirmat la începutul prezentului capitol că argot-ul, în sensul cel mai larg, de 'limbaj special' adică, și-a făcut drum, prin scriitori, și în limba comună. Iată o serie de termeni argotici găsiți în câteva opere literare contemporane.

T. Argezi, *Poarta neagră: barbut* (37) *a mișca din urechi* (38-39) *viețaș* (253) *caramangiu* (316) *scorțar* (329) *fraier* (332) *gutuie* (338) *caiafă* (351) *gherlă* (352) *cațaveică* (361);

Ioachim Botez, *Insemnările unui belfer I: golăneț* (12) *copăier* (16) *purăț* (19) *galerie* (24) *pontagiu* (25) *fraier* (25) *mâncătorie* (36) *gamoaiie* (66) *apropont* (66) *țată* (74) *fofârlă* (83) *a lua în bălălău* (102) *a câștiga la belciuge* (102) *căcănar* (164) *huidumă* (164) *viștier de noapte* (165) *mierli* (166) *babaroase* (172) *barbut* (172) *crăpelniță* (215) *cearșaf* (233);

M. Gesticone, *Războiul micului Tristan: partanți* (14)¹ *driveri* (16) *nasulie* (333) *fleț* (334) *daiboj* (334) *puștan* (355) *knockouta* (373) *tocilar* (403) *bărbier* (409) *a vinde piroane* (409);

G. Banea, *Zile de lazarat: soileală* (20) *haleală* (20) *turturile* (20) *păsărică* (31) *guleai* (106) *bombagiu* (109) *a tăia* (141) *boboc* (184) *macaronar* (208) *pisicar* (209) *a pune la baston* (252) *ațist* (255) *vilegiatură* (255) *pardesiu de scânduri* (256) *cârlig la gropi* (265) *a face rău* (272)² *ațometru* (282) *mandea* (282) *denghi* (282) *bunghi*, vb. (283) *fraier* (283) *biștari* (285) *burjuin* (288) *unsvais* (292) (*casă cu*) *fete* (293);

Paul I. Daniel, *Republica Barbă-Rasă: colivar* (10) *mierli* (19) *grangur* (31) *ne duce* (63) *fraier* (67) *mandea* (74) *ochelari* (89) *fârțângău* (107) *cearșaf* (108) *achiu* (109) *gușter* (121) *a la șme* (121)³ *au pornit-o 'n vâjâială* (122) *șut* (134);

M. Sadoveanu, VR, Maiu 1939, 9: *areta aporta dubleu*⁴;

Cezar Petrescu, *Carmen saeculare*, pag. 289: „Acolo îndată s'au veselit Bucovinenii de lista întocmită după năzdrăvanele denumiri scornite de Nae Orășanu, Nichipercea, înaintașul și părin-

¹ În terminologia curselor de cai.

² Cf. și *a face urt*, sinonim.

³ Ar putea fi o prescurtare (voită!) din *a la șmecherul*, ceea ce, ca înțeles, merge foarte bine. Formula cu *a la...*, (după modelul lui *à la française*) sunt multe în vorbirea argotică și periferică: *a la fonté*, *a la f...* *u-i mă-sa*, etc.

⁴ Termeni vânătoarești.

tele sufletesc al lui Caragiale. Țuca se numea *o idee*; cârnații mai modești la făptură *mititei*; cei mai arătoși *patricieni*; ocaua de vin cu borviz la gheață *o baterie*; ardeiul roș *o torpă*; sticluta de vin *o pricină*; tacâmul *un regulament*; turceasca *un taifas*; socoteala *protocolul...*¹;

M. Gesticone, VR, Aug. 1938, 37 urm.²: *descuia*³ *cacealma*⁴ *avant* (*ul meu*) *deschident cartolină pasparol centă sec coeur* (= *cupă*) *royală* (= *regală* = *chintă regală*) *caró chibiț*⁵ *relansa în venă*⁶ *bușbé* (= *fr. bouche bée*)⁶ *topi* (refl.)⁶ *subține*⁷ *clubman*⁸ *plusa ful caré intra întoarce crupier*⁸ *pas pot cupă miar*⁹ *cacealmist*¹⁰.

CAP. III: VORBIREA CURENTĂ.

Subt acest titlu, cam vag, înregistrez un număr de cuvinte care nu sunt nici argotice, nici neologisme, ci provin din tot felul de izvoare strict interne și, în consecință, aparțin, într'o măsură mult mai mare decât cele deja discutate, limbii comune. În intenția mea, ele au menirea să illustreze afirmația că, datorită atmosferei create de războiul pentru reîntregire, deosebirile dela o provincie la alta s'au redus simțitor și din punct de vedere lingvistic. Numeroase cuvinte regionale au devenit comun românești sau, cel puțin, s'au înnobilat prin intrarea lor în limba literară. Acest fapt merge paralel cu introducerea nelimitată a neologismelor și cu acceptarea fără rezerve a expresiilor argotice: toate sunt urmarea ace-

¹ Deși, în parte, produse strict individuale și oarecum livești, aceste expresii seamănă, în multe privințe, cu cele propriu zis argotice.

² Din limbajul jocurilor de cărți.

³ Pentru obișnuitul a *deschide* (derivație sinonimică).

⁴ Foarte răspândit în vorbirea curentă, cu sensul de 'înșelăciune, șmecherie'.

⁵ Intrebuințat și la jocul de table, la șah, etc.

⁶ Nu sunt specifici pentru limbajul cartoforilor. *Bușbe* reprezintă traducerea (cu scopuri glumețe) a rom. (*a lăsa*) *cu gura căscată*.

⁷ Imitație voită, cu intenții comice, a pronunțării periferice (pentru a *susține*).

⁸ Termeni generali la jocurile de noroc (organizate).

⁹ Frecvent și în limbajul familiar (la fel cu *sutar*).

¹⁰ Printre expresiile des întrebuințate la jocul de cărți este și *pe ne-^dvăzute* (jucătorul relansează sau plătește relansul altuia fără să mai vadă ce carte are în mână, după ce a „schimbat”); obișnuit (și cu intenții glumețe) se spune *pe ne ve*, ca și cum substantivul ar fi scris numai cu inițialele prefixului și temei (*n. v.*), așa cum l-am găsit într'un număr (din 1943) al revistei *Vreamea*.

leiași libertăți excesive, așa de caracteristică pentru psihologia generațiilor formate în epoca războiului și după aceea. Ele înseamnă depășirea granițelor dintre limbi, limbaje și dialecte. Subiectele vorbitoare își caută materialul expresiv oriunde îl pot găsi, nelăsându-se influențate de prejudecăți naționale și sociale. Așa se explică bogăția și variația neobișnuit de mari ale lexicului românesc actual.

Ca pretutindeni de-a-lungul discuțiilor noastre, m'am lăsat și în acest capitol condus, în largă măsură, de considerente practice, adică pedagogice, și anume: am înregistrat multe cuvinte din vorbirea curentă (intrate, bine înțeles, și în limba scrisă), numai pentru că prezintă unele particularități pe care avem dreptul să le socotim drept abateri dela uzul consacrat. Cauzele sunt cele invocate mereu până aici, oridecâteori ne-am găsit în fața unor astfel de abateri: graba, neglijența, ignoranța și dorința de a inova cu tot dinadinsul, indiferent dacă împrejurările sunt ori nu favorabile inovației. Evident că scriitorii mari, dotați cu un simț deosebit pentru limba maternă, izbutesc, în general, totdeauna să creeze ori să re-creeze sensuri sau nuanțe semantice necunoscute până la dânșii. Și tot atât de evident este că, în cazul lor, nu poate fi vorba de grabă, ignoranță sau neglijență decât în mod cu totul excepțional.

Înainte de a trece la înșirarea și descrierea materialului, țin să arăt că o separație strictă a cuvintelor din așa zisa vorbire curentă de cele care aparțin argot-urilor (câteodată chiar și de neologisme) nu-i posibilă. În capitolul precedent am constatat că numeroși termeni argotici sunt, în aceeași vreme, și periferici, populari sau familiari, așa dar elemente constitutive ale vorbirii de toate zilele. De aceea în lista de mai jos figurează unele cuvinte pe care le-am putea pune și în capitolul imediat precedent, eventual în capitolul despre neologisme.

Spre a evitat clasificările și diviziunile, atât de dificile într'un domeniu ca acesta, am grupat exemplele alfabetic.

aiurea! 'fugi de-aici!; s'o spui la alții!' (*Banul n'are miros. Aiurea! Ați mirosit vreodată o hârtie de 500 lei?*, Gl, 4 Aug. 1940, 2, 6) ¹;

¹ Se pare că dela acest sens al lui *aiurea* s'au derivata *aiurist* și *aiurist*, așa de frecvente în vorbirea familiară. Trebuie să fi intervenit însă și a *aiuri* < fr. *ahurir*, apropiat, prin etimologie populară, de *aiurea*.

amănunți(re): J. D. cunoaște importanța amănunțirii unui tablou (AL, 23 Oct. 1938, 8, 1) ¹;

amesteca se confundă cu mesteca: amestec vinul cu apă, dar mestec mâncarea, măvăliga (în ceaur), etc.;

apleca pentru pleca: nu vă aplecați (în) afară! (inscripția din vagoanele de persoane CFR); aplecați corpul înainte (la „Radio“, lecția de gimnastică);

asfinți: picura de somn și din când în când îi asfințeau ochii DP 240 (cf. Dicț. Acad.);

ațâțător: una din cele mai ațâțătoare teorii... (Ins II, 3, 446);

bătălie: bătaia grâului, bătaia agricolă (după ital. battaglia del grano 'lupta dusă pentru creșterea producției de grâu');

băzmi: ce-i băzmea dânsa, Ci 156 (aproape învechit, spune Dicț. Acad.);

bogat: căci n'avem oare bogată ocazie?, RE 99 („învechit“, Dicț. Acad.);

boiernaș cu sensul de 'coconaș' (CL, 9 Iunie 1934, 9, 3);

boiu = boiă (fața îi părea dată cu un fel de boiu negru, HM 79) ²;

capăt pentru cap = frc. chef (un capăt de acuzare, VR, Iunie 1939, 156);

capră: echipe lucrează în grabă capre de sârmă ghimpată și le aruncă în fața tranșelor, FM 109;

cădea: un rol principal cade mobilierului (AL, 7 Febr. 1937, 15, 2-4) ³;

chema = numi (să nu chemăm naționalism o politică de izolare, VR, Iulie 1937, 4) ⁴;

ciuful (adj.): dulăi molatici și ciufuli, TAV 90 ⁵;

clenciu: un cerb cu douăsprezece clenciuri [la coarne], DP 136 ⁶;

cochinț 'arendas': cochințul să-mi facă isprava aiasta?, AL, 14 Aug. 1937, 6, 1 ⁷;

¹ Menit să înlocuiască pe *detalia*?

² Autorul era Bulgar. Cuvântul există și în bulgărește, cu exact aceeași pronunțare.

³ Traducerea a germ. *zufallen (die Hauptrolle fällt den Möbeln zu)?*

⁴ Influențat de frc. *appeler*, care înseamnă și 'a chema' și 'a numi'.

⁵ Creație proprie (dela *ciufuli*). Dicț. Acad. nu cunoaște acest adjectiv.

⁶ Dicț. Acad. îl înregistrează pentru vorbirea din Săcel-Turda.

⁷ Dicț. Acad. dă acest cuvânt ca specific muntenească și având sing. *cochinte*, plur. *cochinți*. Autorul citat de mine pare, după nume, a fi Easarabean.

colun 'porumbel': *am zburat din streășini colunii*, TAV 140¹;
covrâstnic 'de aceeași vrâstă': *covrâstnicii din mahala*, CSt VI, 59²;

cunoaște 'a ști':... *Nici nu ți-ar sta bine. Cunoaștem*, DO 127³;
cunoștință pentru *cunoaștere*: *cunoștința lui desăvârșită a dialectelor regionale, a Coranului* (ziarele);

da 'a scrie, a publica, a da la iveală': *R. B., care dăduse „Les nouveaux venus“*, primul volum (AL, 29 Nov. 1936, 10, 5)⁴;

dărușag: *nu-i vânzare, nevastă, ci dărușag*, DP 123⁵;

duce: *titlul ce duce în eroare*, Ins III, 8, 373⁶;

dudue 'domnișoară, doamnă': acest cuvânt, specific moldovenesc, se întrebuițează astăzi curent și în Muntenia. Apare chiar în limba scrisă (cf., de pildă, HYS^t 288, 297, 343). Prezintă avantajul că ne putem adresa cu el oricărei femei, mai mult ori mai puțin tânără, indiferent de starea ei civilă, pe care n'avem cum s'o cunoaștem totdeauna. Afară de asta, datorită, probabil, elementului fonetic (repetarea silabei inițiale, întocmai ca la *mamă, tată* și alte cuvinte cu puternic caracter afectiv), este simțit ca familiar și respectuos totodată.

durău 'zgomotul unei ape repezi, de munte': *după durăul părăului*, DP 74⁷;

fașă = *fășie*: *o fașă de lumină*, DA 410⁸;

ghiers: *pe cât e ghiersul cărții de frumos*, TAV 51⁹;

¹ Confuzie, datorită necunoașterii v. rom. *colun* 'măgar sălbatic' și asemănării fonetice cu lat. *columba*. Am întâlnit-o și la poetul I. Pillat.

² Dicț. Acad. nu înregistrează acest cuvânt.

³ Din cauza expresivității mai mari a lui *cunoaște*.

⁴ Foarte răspândit în manualele de Limba Română, de unde a trecut în limbajul elevilor, studenților, etc. Adesea cu pronumele de dativ *ne* înainte.

⁵ Lipsește în dicționare. Pare a fi un ardelenism, judecând după sufix. ⁶ Să se compare faptul oarecum contrar (*argumentarea noastră conduce la concluzia...*), produs al influenței franceze (*conduire à...*). Inlocuirea lui *induce* (*a induce în eroare*) prin *duce* se datorește nu numai ignoranței, ci și unei percepți greșite (provocată, în fond, tot de incultură), în cazul construcțiilor de felul lui *șarlatanii ne induc în eroare*, care sună, de fapt, *șarlatanii ne duc în eroare*.

⁷ Necunoscut dicționarelor. Cf. n. top. *Durău, Durăitoare* (pârâu, resp. cascadă în jud. Neamțu și Baia).

⁸ Confuzie, provocată de marea asemănare fonetică și semantică a acestor cuvinte.

⁹ Forma populară, cu *gh-*, se potrivește pentru ambele sensuri pe care le poate avea subst. *v(i)ers*: 'melodie' și 'compoziție versificată'.

grăire: filmul nostru abundă în grăiri de acest soi, VR, Febr. 1935, 88¹;

hămesie: hămesia și cruzimea, CL, 27 Iunie 1936, 10, 6-7²;

hlizi: a hlizit dinții, OC 76³;

inimos 'de inimă (albastră)': din cântece inimoase au dat în cântece ostășești, CL, 29 Febr. 1936, 3, 1-2;

isca: se bucură de o răspândire extraordinară, datorită, cred, lui T. Arghezi, care l-a reînviat pentru limba literară, cu funcțiune transitivă. Iată câteva citate, pe lângă cele date la „Sintaxă”, capitolul despre verb: *ceea ce iscă o atmosferă de colegialitate*, APN 308; *de unde î-am iscat numele*, BP, nr. 486, 175; *fiecare răspuns iscă împotrivire*, AL, 28 Iulie 1935, 3, 6; *nu e deloc sigur că vom isca un Shakespeare*, AL, 4 Aug. 1935, 9, 4; [Eminescu] *s'a iscat singuratic și sărac dintre noi*, AL, 15 Ian. 1939, 12, 1; *tabloul de familie iscat adimioarea*, Răd II, 431⁴;

istoric: plur. *istorici* (totdeauna sub forma articulată) se întrebuintează, ironic, cu sensul de 'partide istorice' (liberal și național-țărănesc), în presa noastră democratică;

iureș: n'o face pe iureșul, că te scarmăn, HM 64⁵;

iz: într'o scurtă, plină de iz patriarhal vorbire, COp II, 285; *apoi a fost versificată și i s'a păstrat tot izul poporan*, ibid. III, 207⁶;

iznoavă, în locuțiunea adverbială de iznoavă: *batoze care huiau de iznoavă toată vara*, Ins II, 3, 501⁷;

împăciui = *împăca*: semnul unei dorințe de împăciuire, RFR, Apr. 1941, 186;

¹ Și verbul corespunzător apare foarte des în limbajul cu veleități poetice, căci sună „neaoș” (amintește de limba veche și de vorbirea populară).

² Neînregistrat de dicționare.

³ Autorul (nemoldovean!) nu cunoaște sensul adevărat al acestui verb specific moldovenesc (*a se hlizi* 'a râde, a rânji').

⁴ Frecvența mare a lui *isca* se datorește, cred, și naturii lui aparent onomatopeice: sunetele și, mai ales, scheletul fonetic atât de redus trezesc imaginea unei acțiuni repezi și scurte, deci, într'un anumit fel, neașteptată.

⁵ Autorul, Bulgar, nu cunoaște sensul exact al cuvântului.

⁶ Extrem de frecvent, mai ales la autori tineri. Situația se prezintă aproape întocmai ca la *isca*. Cred că tot Arghezi a introdus acest cuvânt în limba literară, cu un sens oarecum innobilat, căci prin Ardeal, Bucovina și Moldova, singurele provincii care-l cunosc (așa afirmă Dict. Acad.), *iz* însemnează 'un miros particular neplăcut, urit'.

⁷ Expresie veche și populară, de aceea a fost înțeleasă greșit (sensul ei adevărat este 'din nou', n u 'mereu, neconținut', ca în citatul de mai sus).

- împământeni* 'a îngropa', Ins, Febr. 1940, 206¹;
- împărtăși* 'a destăinui': *mă mai împărtăși prințul Raoul*, DA 107;
- împărți* = *împărtăși*: *vreo zece inși... se împărțeau... dintr'o halcă de pâine*, CL, 20 Iulie 1935, 4, 2;
- încălca* pentru *călca*: *încălca legea fără rușine*, IstA II, 104: *și-a încălcat promisiunea*, Ins I, 2, 238;
- încerca*: *situația va încerca schimbări fundamentale*, AL, 20 Nov. 1938, 2, 6²;
- încheia*: *aprobându-se rezoluțiile încheiate în ședințele comisiunilor*, VR, Iunie 1934, 32³;
- îndoit* 'nesigur': *am arătat-o unui prieten, și acesta s'a arătat tot așa de îndoit*, AL, 3 Apr. 1938, 3, 1⁴;
- îndrăgi*: *această plantație..., pe care el o îndrăgea cu o duioșie exclusivă*, AL, 8 Sept. 1935, 5, 1⁵;
- îndreptăți* 'a face dreptate': *țăraniii trebuesc îndreptățiți*, TB 109⁶;
- îngreuna* = *îngreuia*: *înțelegerea ei este de altfel îngreunată*, VR, Sept. 1934, 90; *dar el îngreunează voit soluția*, Spm 65⁷;
- întipui* 'a reprezenta': *un simbol menit să întipuiască însuși sensul istoriei noastre*, RFR, Maiu 1941, 347⁸;

¹ Pus de autor în gura unui Evreu. Se prea poate să avem a face cu un uz special, născut sub influența germ. *beerdigen*, uz pe care dicționarele noastre nu-l înregistrează. Eu am auzit pe *împământeni* și la Români, cu aceeași însemnare, plus o nuanță ironică, datorită jocului semantic provocat de aluzia la *împământeni* 'a naturaliza'. Aceasta, în anii de dictatură (1940—1944) și numai despre Evrei. V. mai departe, s. v. *pământean*.

² Cf. fr. *éprouver des changements*.

³ Cf. *încheiere*, cu sensul de 'concluzie'.

⁴ Dicț. Acad. cunoaște această însemnare numai pentru limba veche, iar pentru cea actuală, exclusiv în izolarea *inimă îndoită*.

⁵ Sună, probabil, foarte... poetic, altfel nu se explică abuzul care se face astăzi cu întrebuintarea acestui verb, existent în vorbirea populară (și în texte vechi), unde are însă sensul de 'a începe să iubească, a se îndrăgosti', nu pe acela de 'a iubi' din scrisul actual.

⁶ Necunoscut cu acest înțeles dicționarelor.

⁷ Moldovenii separă semantic aceste două verbe: *îngreuna* 'a face (o femeie) gravidă' și *îngreuia* 'a face (un lucru, etc.) greu'.

⁸ Lipsește în Dicț. Acad. (și în celelalte opere similare). De altfel nu l-am întâlnit decât la D. Caracostea, care-l întrebuintează cu o ciudată stăruință, cel puțin în ultimele sale producții. Este clar că avem a face cu o formație proprie, la baza căreia stă *închipui* (și ca sens și ca sunete). Înlocuirea lui *chi* prin *ti* se datorește fie unui fapt fonetic ardelenesc (în ipoteza că formă cu *t* va fi existând la vreun Ardelean de acum 100-150 ani), fie, mai probabil, contaminației, (voite!) cu *tip*, al cărui înțeles, asemănător cu al lui *chip*, este totuși mult mai cuprinzător decât al acestuia.

învolta: *învolta florile în vas*, CL, 20 Iunie 1936, 4, 1¹;

lăsa + un verb la conjunctiv (sau infinitiv): *lăsând să defileze pe dinaintea noastră*, CL, 10 Aug. 1935, 3, 3; *lăsă să i se aducă aceste lucruri*, CL, 14 Oct. 1935, 5, 5²;

locaș pentru *local*: *se insinuiază... prin toate locașurile*, AL, 1 Nov. 1935, 1, 6-7³;

mereu în loc de (*în*)*totdeauna*: *înduioșată ca mereu*, VR, Febr. 1935, 51;

mulțumi: 'a datori': *eu îmi mulțumesc operele mele...*, AL, 11 Aug. 1935, 9, 14;

muntenesc pentru *muntoase*: *statele muntenești*, VR, Nov.-Dec. 1934, 62⁵;

nemurit (subst.): *nemuritul de foame*, Pinguinul, 28 Febr. 1937, 1, 1⁶;

noimă cu sensul lui *normă*: *fiind ridicate la rang de noimă*, Spm 167⁷;

nur: *nici mie nu mi-e la îndemână, când face „nururi“*, Răd II, 128⁸;

oarecare 'banal': *cuvintele lor erau cu totul oarecari, spuse numai ca să umple golul...*, Hyst 153;

obraz 'față' (fig.): *ele alcătuesc numai un obraz al măștii lui spirituale*, PC 96;

ogradă = *curte* (la Argezi și la alți scriitori nemoldoveni);

oleacă: apare și la autori munteni (*oleacă de pudoare*, CL, 2 Nov. 1935, 2, 5⁹);

¹ Necunoscut dicționarelor cu această nuanță semantică ('a așeza florile așa fel, încât să fie învoalte', adică să pară bogate, exuberante).

² Influențat de germ. *lassen* + infin. a face să...

³ Cf. și: *creierul este locașul inteligenței* (spune un profesor universitar).

⁴ Traducerea oarecum literală a germ. *verdanken* (autorul e Ardelean).

⁵ Să nu credem că-i vorba de un minoritar!

⁶ Pentru evitarea lui *nemurire*, care ar putea fi echivoc, căci are sens figurat (cf. *nemuritor*)? De altfel *nemurire* înseamnă și 'înrudire' (dela a se nemuri cu cineva 'a fi neam(uri)...').

⁷ Trebuie să fie o greșală de tipar, explicabilă la un lucrător tipograf cu puțină cultură. Am avut ocazia să aud și efectul contrar al acestei etimologii populare: *normă* pentru *noimă* (*n'are nicio normă să te superi pentru atâta lucru*).

⁸ Creație proprie, în ce privește sensul. (E vorba de o față care „se fâțâe, se nvârte, se strămbă, face cu ochiul, râde la mine...“). TIKTIN notează plur. *nuri* 'farmec, grație'.

⁹ Acest cuvânt moldovenesc prezintă avantajul de a nu fi echivoc, cum este *puțin*, care înseamnă și 'în cantitate mică', dar și 'cam' (cf. *puțin prost, puțin șchiop*, etc. 'nu tare prost, șchiop, etc.' și 'cam prost, cam

- opt*: odată cu venirea celor trei opturi, CL, 25 Ian. 1936, 7, 3¹;
ostaș 'soldat': aproape general în vorbirea ofițerilor și, mai puțin, a civililor, dela războiul din 1941 încoace;
osteni (refl.) pentru *obosi*: *dacă timpul vă îngăduie și nu v'ați ostenit*, AL, 20 Oct. 1935, 2, 7; *nu mă voi osteni niciodată laudând asemenea fermecătoare spectacole*, AL, 17 Maiu 1936, 8, 4²;
pământean: *viața, pământeană șopârlă*, CL, 20 Iulie 1935, 4, 6-7; *din fundul găurilor pământene, cari sunt bordeiele*, AL, 29 Aug. 1937, 14, 1;
pe de alături pentru pe de lături, Cr 21;
plăsmuitor 'creator': *de teapa plăsmuitorului lui Jean-Christophe*, CL, 17 Aug. 1935, 8, 2; *tot așa a plăsmui 'a crea'*³;
praxă 'practică': *înlăturarea intuiției și praxa viciilor umane*, VR, 30 Apr. 1934, 68⁴;
prelung: *după sfătuirii prelungi*, AL, 28 Iulie 1953, 3, 3⁵;
prânz, cu sens temporal: *într'un prânz am văzut-o*, CL, 21 Dec. 1935, 5, 7⁶;
puin 'dragă, prietene' (totdeauna la vocativ): *faci teorii inutile, puinule!*, Gor 140⁷;
purta 'a aduce':... *nu poartă noroc*, AL, 25 Sept. 1938, 3, 2⁸;
rană împușcată, rană tăiată 'rană provocată prin împușcare, resp. prin tăiere' (termeni de medicină legală);
răspunde: *cazul este interesant și răspunde expresiei franceze*, Ins II, 4, 193⁹;

șchiop, etc.'). tot așa *șchiopătează puțin* 'nu șchiopătează tare' și 'cam șchiopătează'). Cu primul sens, accentul stă pe *puțin*, cu sensul al doilea pe cuvântul următor. *Oleacă* este echivalentul frc. *un peu*, germ. *ein wenig* (deosebite de *peu*, resp. *wenig*, care sunt sinonimele lui *puțin*).

¹ E vorba de revendicarea bine cunoscută a muncitorilor: 'opt ore de muncă, opt ore de somn și opt ore de recreație'.

² Citatul al doilea are sensul tocmai opus celui imaginat de autor: *nu mă voi osteni* înseamnă 'nu mă voi deranja, nu-mi voi da oste-neala (să fac ceva)'. Și el a vrut să spuie 'nu mă voi obosi niciodată laudând...', adică 'voi lauda mereu, fără să ostenesc'.

³ [Dorința de a vorbi... poetic e așa de tiranică, încât se uită că sensul curent al acestui verb este 'a falsifica'. Un cunoscut istoric și critic literar își intitulase o lucrare *Cum plăsmuia Eminescu!*

⁴ Are...iz arhaic, deci poetic!

⁵ Și acest cuvânt sună „frumos” (la fel cu sinonimul *îndelung*). De aceea se abuzează de ele.

⁶ Subt influența lui *după-prânz*, care se întrebuintează numai cu înțeles temporal și are adesea chiar funcțiune substantivală.

⁷ Din vorbirea familiară (a părinților, când se adresează copiilor).

⁸ După frc. *porter bonheur*.

⁹ Cu sensul lui *a corespunde*. Cf. frc. *répondre à...* idem.

- săgeta*: *turnurile... săgetate spre stratosferă*, Spm 135¹;
sârg 'sârguință, osteneală': *nu mai trebuie decât sârg*, AL, 29 Dec. 1936, 3, 5²;
schimb pentru *schimbare*: *schimb de orizont*, Ins III, 8, 227;
seamăn 'aspect, înfățișare' (?): *al prințului cu seamăn de poet genial*, DA 149;
sfrunta pentru *înfrunta*: *M., primul, a venit să sfrunte discernămintele...*, CL, 20 Apr. 1935, 8, 3; *date oficiale care sfruntă orice afirmație*, CL, 31 Aug. 1935, 7, 1³;
singur 'rar, puțin': *R. R. este dintre singurele rare personalități mondiale*, CL, 8 Iunie 1935, 8, 1; *unul din singurele documente existente*, AL, 28 Aug. 1938, 2, 6; *unul din singurii*, Transilvania LXXIII, 502⁴;
smârdă 'lepădătură, murdărie' (fig.) (?): *o smârdă ca Petrino*, CS 128⁵;
spârc (adj.): *doar anapoda și spârc*, TAV 180⁶;
stacoj: *roș la obraji ca un stacoj*, AL, 28 Aug. 1938, 2, 4⁷;
stol pentru *stor*: *geamurile orbite de stoluri*, AL, 6 Oct. 1935, 1, 6; *stolurile erau coborâte*, CL, 4 Ian. 1936, 4, 1⁸;
sugar = *sugaciu*⁹;
sunduc: *s'au scos două epistole dintr'un sunduc*, DP 297¹⁰;

¹ Modificare semantică bazată pe un joc de cuvinte: *turnurile* au în vârf săgeți, care par a fi trimise ('săgetate') spre cer.

² Limba veche cunoște numai locuțiunea adverbială *de sârg* 'degrabă, repede'.

³ Dicționarele înregistrează numai part. tr. *sfruntat*, care-i, de fapt, un împrumut din ital. *sfrontato* sau o formație românească după frc. *effronté* (cf. *sforța-efforcer, stat-état*, etc.).

⁴ Notat deja cu alt prilej, când am arătat că formula apare și în franceză.

⁵ TIKTIN, citează (din sec. XVII) adj. *smârd* 'murdar'. *Smârdă*, subst., pare a fi fost creat sub influența sinonimului *scârbă*, care se întrebuințează foarte des cu privire la oameni și în aceleași condiții sintactice (legat prin *de* cu numele următor).

⁶ Dicționarele notează (numai pentru Moldova) s u b s t. *spârc* 'bucată de carne (slabă); (fig.) om neînsemnat, tânăr fără valoare'. Autorul citat de mine pare a-i da înțelesul de 'murdar' (căci continuă: *cine știe din ce smârc*), sub influența lui *spurcat* (cf. *spârcaciu* și *spârcoaică*, derivate dela *spurca*).

⁷ Face, azi, impresia unui arhaism.

⁸ Etimologie populară cu răspânditul *stol* (*de păsări*), care este, în toate privințele, foarte deosebit de *stor*.

⁹ Pe vremuri s'a discutat în presă, dacă se poate spune *sugar* și despre oameni, adică despre copii. Evitarea lui *sugaciu*, în vorbirea celor care știu bine românește, se datorește, probabil, temerii de confuzie cu *sugaciu* 'băutor, bețiv'.

¹⁰ Variantă a lui *sanduc* 'ladă'.

ști pentru *cunoaște* (la part. tr.): *dovadă știutul incident, pri-lejuit...*, AL, 15 Dec. 1935, 6, 7¹;

teapă: *de teapa plăsmuitorului lui Jean-Christophe*, CL, 17 Aug. 1935, 8, 2²;

transilvan pentru *transilvănean*, tot așa *molдав* pentru *mol-dovenesc*³;

trăire 'viață': foarte frecvent, în stilul pe care l-aș numi di-namic (și care nu caracterizează exclusiv pe tineri)⁴, cu derivatul *trăirism* 'existentialism';

udarnic: *frumoase la femei, nu la udarnici*, CL, 4 Apr. 1936, 4, 6-7⁵;

ușure, formă dialectală (muntenească și oltenească) a lui *ușor*: apare des la Argezi;

vârf: plur. *vârfuri* apare des în literatura marxistă, cu sensul de 'cei ce stau în fruntea grupului' (de ex. *vârfurile burgheziei*);

vedenie 'vedere, viziune': *mirobolanta vedenie a lumii*, AL, 9 Maiu 1937, 8, 3;

viermăt: *viermăt de oameni*, DP 152⁶;

vrăciță: *s'aducă vraci și mai cu seamă vrăcițe*, DP 91⁷;

vremelnic 'timpuriu': *moartea vremelnică a soției*, AL, 17 Ian. 1937, 4, 7; *merii vremelnici*, AL, 7 Martie 1937, 12, 3⁸;

vrere 'voință': *n'a putut să lupte împotriva unei vreri*, CL, 12 Oct. 1935, 2, 2; *dacă vrerea de a nu rămâne*, VR, Ian. 1936, 6; *să fac mai verosimilă vrerea mea*, OC 24⁹;

¹ Cf. mai sus (s. v. *cunoaște*) fenomenul semantic opus.

² De obicei cu nuanță peiorativă (cf. *iz*, notat mai sus).

³ Formele preferate sunt, de fapt, neologisme, prin urmare 'culte', adică 'distingse'.

⁴ E concret, căci trezește ideea acțiunii de a trăi. *Viață* s'a ba-nalizat și abstractizat.

⁵ Necunoscut dicționarelor. Are aspect slav. Cf. rus. *udarnik* 'Zünd-schlaghammer', al cărui sens pare însă foarte îndepărtat de al cuvântu-lui românesc.

⁶ Sună învechit și popular.

⁷ Feminin, necunoscut dicționarelor, dela arhaicul și popularul *vraciu* 'doctor'.

⁸ Înțeles foarte deosebit de cel pe care-l dau dicționarele. Avem a face, de sigur, cu ignorarea (neintenționată!) a adevăratului înțeles.

⁹ Cf. cele spuse despre *trăire*. Autorii tineri abuzează de *vrere*, așa că ajung la un rezultat opus celui scontat.

zapciu, cu sens de 'primar', AL, 14 Febr. 1937, 9, 4¹;
zălăuzi 'a zăpăci': *nici nu te zălăuzește la cap mașina*, AL,
4 Sept. 1938, 5, 1².

¹ Dictionarele nu inregistrează această însemnare.

² Ar putea fi o greșală de tipar pentru *zdluzi*, care, e drept, lipsește în dicționare, dar este posibil (derivat dela *zălud* 'năuc, zăpăcit').

CONCLUZIE.

La sfârșitul acestei lungi expuneri, singura încheiere pe care o putem trage în mod logic este că afirmația, mereu repetată, despre viața cu adevărat bogată și variată, a limbii noastre actuale se dovedește a fi o realitate. Aș adăuga, o realitate îmbucurătoare, orice ar zice gramaticii și puriștii de profesie, care, sunt gata să recunosc aceasta, găsesc chiar în cartea mea destule argumente în favoarea punctului lor de vedere. Marele lingvist elvețian, de origine și educație franceză, Jules Gilliéron a spus, cu prilejul unei discuții polemice în jurul titlului „Pathologie et thérapeutique verbales“, pe care-l dăduse câtorva dintre studiile sale, că viața presupune și moarte: nimic din ce trăiește pe această lume nu este nepieritor. Modificând puțin ideea fostului meu profesor, pot afirma, cu aceeași dreptate, că viața înseamnă luptă, iar lupta implică nu numai succese, ci și înfrângeri. Prin oamenii care o vorbesc, limba are de luptat cu două forțe: una, centripetă, cere respect pentru tradiție, cealaltă, centrifugă, împinge la inovații.

Un echilibru stabil și definitiv între aceste două tendințe nu-i nici posibil, nici de dorit. Realizarea lui ar provoca moartea limbii. Numai idiomele dispărute cu vremea, cum sunt, de pildă, greaca veche și latina, au ajuns, în momentul când nu le mai vorbea nimeni (decât, cel mult, umaniștii din toate timpurile care și le-au apropiat însă pe calea artificială a studiului), la acest echilibru statornic, echivalent cu moartea. Existența lor actuală se reduce la textele de acum două mii de ani, căroro chiar filologii cei mai erudiți și mai talentați nu izbutesc să le însuflească viață decât numai în privința conținutului. O limbă vie, vorbită de oameni care și-o însușesc oarecum prin naștere și o deprind apoi prin contact permanent cu conaționali lor, se află într'o continuă transformare, deci într'o instabilitate permanentă.

Și totuși un anumit echilibru se realizează prin forța lucrurilor. Abaterile dela uzul tradițional sunt opera unui număr restrâns de indivizi. Pentru a se putea răspândi și, eventual, generaliza, ele trebuiesc „aprobate“ (tacit, bine înțeles) de marea masă a subiectelor vorbitoare, care, în acest domeniu, este, mai degrabă, conservatoare. Tendința revoluționară a inovatorilor se izbește de tradiționalismul majorității covârșitoare a comunității lingvistice, care exercită, cu ajutorul simțului înăscut pentru graiul matern-adică, prin conștiința colectivă, suprapusă celei individuale, un control sever asupra tuturor inovațiilor: acceptă pe cele conforme cu spiritul sau sistemul limbii respective și respinge pe celelalte. În chipul acesta se ajunge, dacă nu la un echilibru propriu zis, cel puțin la un compromis convenabil, care garantează o evoluție lingvistică normală.

Situația se prezintă, așa dar, exact la fel ca în viața politico-socială, a cărei expresie este, într'o largă măsură, limbajul uman. Și, iarăși întocmai ca acolo, constatăm de-a-lungul veacurilor epoci de relativă acalmie, când domină spiritul tradiționalist, și epoci agitate, în care se produc sau măcar se pregătesc transformări adânci și pe care istoricii obișnuiesc să le numească epoci de criză. Între aspectul vieții sociale, cu toate ramurile ei de activitate, și acela al limbii există nu numai un paralelism desăvârșit, ci și o strictă dependență. Căci aceeași oameni, cu același suflet, lucrează pretutindeni: calmul sau zbuciumul din domeniul strict social se manifestă, vrând nevrând, și în limbă.

Omenirea întreagă, și, odată cu ea, poporul nostru, se află astăzi într'un moment de „criză“, mai teribilă decât niciodată. Aceasta însemnează că limba însăși trece printr'o fază critică. Dezvoltările conținute în paginile cărții de față ilustrează, cu prisosință, o astfel de afirmație. Cine crede că poate avea motive de îngrijorare se poate consola cu constatarea, repetată de nenumărate ori, că atâta vreme cât o limbă trăiește, grație oamenilor care o vorbesc, crizele sunt inevitabile, și, dacă organismul lingvistic posedă forța de rezistență necesară, ceea ce este, evident, cazul nostru, ele sfârșesc printr'o îmbogățire și o perfecționare a mijloacelor ei de expresie.

INDREPTĂRI ȘI ADĂUGIRI.

Pag. 17, r. 7 de sus: (statistică sau) sincronică în loc de (statică sau) diacronică.

Pag. 162: un derivat în *-ar*, foarte recent (cel puțin... pentru mine) este *oșelar* < *oșel* (*Oșelarii dela I.M.S.-Hunedoara*).

Pag. 165: de adăugat, între altele, *agregat* 'grup de muncitori, aparținând la sectoare diferite, care lucrează împreună' (*35 agregate de sudură, compuse din câte 2 maștri..., vor lucra la conducta de gaz metan*). Din rus. *agregat* idem.

Pag. 171: să se adauge, la derivatele în *-esc*, adj. *chiaburesc*, foarte frecvent în presa noastră democratică. Este un derivat dela *chiabur*, deasemenea des întrebuițat și care „traduce” pe *culac*, împrumutat din rusește. Exemplul prezintă interes și prin faptul că *chiabur*, adjectiv la origine, apare astăzi cu valoarea exclusiv substantivală. Dicț. Acad., s. v. *cheabur*, înregistrează adj. *chiaburesc*, cu observația că se întâlnește „rar pentru trebuința rimei” (citatul este luat dintr'o poezie populară). Circulă mult și colectivul *chiaburime* 'totalitatea chiaburilor, considerați ca o categorie socială (opusă, prin interesele ei de clasă, muncitorimii agrare)‘.

Pag. 178, r. 1 de sus: *îngerie* (n u *îngeri*).

Pag. 182: un derivat interesant în *-ist* este *biblicist* 'specialist în studiul Bibliei' (Gala Galaction).

Pag. 183, r. 1 de sus: pag. 158 (n u 156).

Pag. 185: să se adauge *judecătoriță* 'femeie judecător' (auzit la Iași).

Pag. 220: lipsește 3 înaintea ultimei note.

Pag. 238: un verb nou, utilizat de pomicultori, este *omiza* (cu varianta *omăzi*) 'a curăți pomii de omizi'. Creația nu mi se pare fericită, chiar dacă, aparent (mai ales forma în *-i*), corespunde sistemului lingvistic românesc.

Pag. 243: de adăugat, între altele, *apostila* 'a pune o apostilă (pe rapoarte, adrese, etc.)'; *origina* 'a scoate, a trage sau a stabili originea unui lucru'.

Pag. 244: un sinonim al lui *alfabetiza* este *dezanalfabetiza*, mai rar folosit, din cauza greutăților de pronunțare pe care le prezintă.

Pag. 245: să se adauge foarte recentul *marshalliza* (refl.) 'a adera la planul Marshall', întrebuițat, mai ales, ca transitiv

și sub forma participiului trecut adjectivat (*țări marshallizate*).
Sinonim, de fapt, cu *dolariza* (notat la pag. 244).

Pag. 251, n. 1: *aviabáza* (n u *aviábaza*); *kommunističeskiv* (n u *kommunističeskii*); *molodézi* (n u *moldézi*).

Pag. 268, r. 3 de jos: pentru *nici în clin, nici în mânecă*, să se vadă discuția făcută în *Stilistica*, pag. 378.

Pag. 322, r. 8 de jos: *astea* (n u *asea*).

Pag. 334 urm.: printre alte verbe cu funcțiunea schimbată sunt două care au devenit „actuale“ în legătură cu măsurile de purificare a aparatului de stat, anume *comprima* și *epura*. În loc să se spuie *corpul funcționăresc* (eventual *bugetul*) a fost *comprimat* (adică „reduc“), se spune *cutare funcționar a fost comprimat*, ca și cum *comprima* ar însemna ‘a elimina, a pune în disponibilitate’. (S’a pornit dela efectul pe care măsura îl are asupra funcționarului.) Exact la fel s’au petrecut lucrurile cu *epura*: *N. a fost epurat*, adică, în urma epurației făcute la înstituiția unde luera, *N. a fost concediat* (dat afară din slujbă, etc.).

Pag. 390, n. 2: nota 1, pag. 390 în loc de nota 3, pag. 388.

Pag. 391, n. 3: nota 1 și 2, pag. 390 în loc de nota 3, pag. 387 și nota 2, pag. 390.

Pag. 405, r. 23 de sus: pag. 372-3 în loc de pag. 371.

Pag. 405: nota din subsol trebuie suprimate.

Pag. 406, n. 2: *povidí* (n u *povidí*) și *kóni* (n u *koní*); *Smal* cu *l* velar; *ukrainischen* (n u *ukrainichen*).

Pag. 410, n. 3: pag. 111-2 (n u 108-9) și 154-5 (n u 152-3).

Pag. 415, r. 16 de sus: pag. 310 urm. (n u 307 urm.).

Pag. 428, r. 6 de jos al textului: pag. 324 în loc de pag. 322.

Pag. 429, r. 12 de jos: pag. 380-1 în loc de pag. 378-9.

Pag. 437, nota: pag. 371, 377 în loc de pag. 370, 375.

Pag. 440, n. 5: pag. 324, n. 2 în loc de pag. 321, n. 3

Pag. 441, n. 2, r. 3 de jos: *nicht* (n u *nich*).

Pag. 442, n. 6, r. 3: pag. 308 urm. în loc de pag. 305 urm.; n. 6: pag. 376 în loc de pag. 375.

Pag. 448, n. 7: pag. 447 în loc de pag. 446; *fundamental* (n u *fundamenta*).

Pag. 478, n. 4: (< lat. *emeritus*...) în loc de (lat. *emeritus*...).

Pag. 496, r. 19 de sus: să se citească *pension* ‘închisoare’; cu același sens *internat*, iar în alte limbi (n u *păsărică*, în *a avea păsărică* ‘a fi nebun’ (BP, nr. 482, 93)).

INDICE.

1. MATERII.

Accent 49—50.

Acord 411—455; acordul adverbelor 380—81; al atributului 420—426; acordul lui *al, a*, etc. 427—8; al lui *care* 428—9; al obiectelor și complementelor 426—7; al participiului prezent 430—432; al predicatului precedat de *se* 415—6; acord prin atracție 417—9; lipsa acordului între subiect și predicat: subiect la singular cu predicat la plural 416—7; subiect la plural cu predicat la singular 413—4; subiect multiplu cu predicat la singular 414—5; dezacord de gen și număr 419—420; dezacord de persoană 420.

Adjectiv 108—113, 296—302, 409—410; 446—450; declinarea adjectivelor 111—2; genul lor 108—9; numărul lor 109—111; întrebuințarea adjectivului cu valoare adverbială 381 și substantivală 407—409; gradele de comparație 112—3, 296—301.

Adverb 152—155, 366—381, 410, 450—452; forma «neregulată» a unor adverbe 152—5; funcțiune adverbială la adjective 410; întrebuințarea «necorectă» a numeroase adverbe 366—380.

Afect 489, 491.

Analogie: în domeniul fone-

ticii 23; în flexiunea substantivului 51; în flexiunea verbului 126 urm.

Argot 489—501: argot-ul sporturilor 497—500; expresii argotice în limba vorbită și scrisă 492—7; limba literară și argot-ul 500—1; vocabularul argot-ului 490—1.

Articol 81—83, 105—108, 292—296, 433—5: dispariția articolului posesiv *a* înaintea numeralului ordinal 46—8, 305; elipsa articolului posesiv 433—5, a celui adjectival 435, a celui nedefinit 435, a celui definit 435; „neregularități” în folosirea articolului definit 433—5 și a celui nedefinit 435; *lui* cu funcțiune feminină 81—3.

Caz 76—85, 280—292: forma genetivului și dativului substantive-
lor feminine la singular 69, 76—83; forma vocativului 84—5; genetivul și dativul înlocuite prin construcții prepoziționale 292; genetiv obiectiv și genetiv subiectiv 282—3; răspândirea dativului 284—7; răspândirea genetivului 281—2; sintaxa acuzativului ca obiect direct (cu și fără *pe*) 287—292; vocativul cu formă de nominativ 280—1.

Compunere (ca mijloc de formare a cuvintelor) 225—255: deosebirea dintre cuvintele compuse și

cele formate cu pseudoprefixe 225 - 6; diverse formule de compunere: adjectiv + adjectiv 230-1; adjectiv + substantiv 228-230; prepoziție, adverb, etc. + substantiv 230; substantiv + substantiv 227-8; verb + substantiv 231-2; juxtapuneri 226, 232-3; diverse alte compuneri 232.

Conjuncție 402-7: *ca să* în locul lui *să* 403, *ci* pentru *căci* și *iar* 404, *deoarece* = *căci*, *fiindcă*, etc. 405, *ori* cu sensul lui *dacă* 406; prepoziții și adverbe întrebuințate ca conjuncții: *decât* 405, *până* (*când*) 406-7; conjuncții de prisos: *că* 403-4, și 407.

Contaminații sintactice 456-7.

Derivare (ca mijloc de formare a cuvintelor) 157-192; derivația sinonimică 491-2.

Diereză 32.

Diftongi: *au* 32, *ea* și *ia* 32-3, *ie* 33, *ii* 33-4, *uo* 34; tendința de dispariție a unor diftongi 34-5; *iu* final 28-31.

Disimilație 24, 35.

Elipsă: ca fenomen stilistic 273-4; ca fenomen sintactic «nereglat» 453-9.

Fantazie, ca factor creator în vorbire 489, 491.

Fonetica: fonetică sintactică 46-9; raporturile dintre fonetică și fonologie 18-19.

Formule: fixe 419-420; construcții sintactice tradiționale, cu valoare stilistică, a căror întrebuințare prezintă abateri sau modificări semantice 267-273.

Fraze necorecte 457-8.

Frazeologie: formule stilistice, dintre cele mai răspândite

în limba cultă, având la bază, de obicei, modele străine 253-267.

Gen 51-63: neologisme substantive cu gen dublu la singular 53-5; substantive vechi cu gen dublu la singular 55-9; substantive de toate felurile cu gen dublu la plural 59-63.

Hiat 54-5.

Hiperbolă 274-5.

Hiperurbanism: fonetic 25, 26-7; morfologic 105-6 la articolul posesiv), 137 (la verb); sintactic 427.

Limba je speciale 488-501.

Lingvistică: descriptivă 16; diacronică sau evolutivă 17; generală 15; istorică 16-17; statică sau sincronică 17-18.

Neologism 464-488: considerații generale asupra neologismelor 464-472; lista neologismelor mai mult ori mai puțin recente 472-476; modificări semantice la neologisme curente 476-484; «traducerea» neologismelor 484-488.

Număr 63-76: răspândirea pluralului în *-i* la feminine și a celui în *-e* la ambigene 63-65; răspândirea dezidenței de plural *-uri* la feminine 65-66; substantive cu forme duble la plural 63-70; substantive ambigene cu forme duble la plural 70-74; substantive singulariatantum întrebuințate la plural 74-76; substantive pluraliatantum întrebuințate la singular 76; un plural nou la substantivele masculine 74.

Numeral 123-5, 302-6: forme aberante la numeralele cardinale 123-4 și la cele ordinale 124-5; întrebuințarea cardinalilor cu valoare de ordinale 302-4; par-

ticularități sintactice la numeralul ordinal 304—6.

Prefix 192—215: discuție teoretică asupra formațiilor prefixale 192—4; prefixe și pseudoprefixe 194; prefixele mai des utilizate 194—225.

Prepoziție: înlocuirea unor prepoziții prin altele 381—402; topica unor prepoziții 453.

Pronume 113—123, 306—352, 452; demonstrativ: formele cu *-a* și fără *-a* 117—8; *ăsta, ăla, aista*, etc. 118—9; *atare* 119, *celdalt* 119—120; confuzie între *acel, acela* și *cel* 316—9; demonstrativul identității (*același*) precedat de *un(ul)* 320—1; întrebuintarea de prisos a lui *acel* 321—2; *ăla* și *ăsta* cu valoare stilistică 322; pronumele identității (*în-suși*): formele lui 114—6; tendința de generalizare a lui *în-suși, în-săși* 312—3; întrebuintarea pronumelui identității împreună cu pronumele personal 313—4; nedefinit: forme caracteristice 121—3; răspândirea lui *unul*, întrebuintat singur, ca reprezentant al unui substantiv precedent 326—7; prezența inutilă a lui *un* 328; aspectul negativ al lui *vn(ul)* 328—9; diverse particularități în sintaxa lui *alt* 329—330; *fiecare* și *fiece* 330; *orice* 331; *tot atât* și *altceva* 331—2; personal: câteva forme «neregulate» 113—4; întrebuintarea lui *dănsul* în locul lui *el* 306—7; dativul cu valoare de genetiv 307; *o* de prisos 308; elipsa pronumelui personal 435—6; posesiv: tendința de a înlocui pe *al lui* prin *al său* 314—6; reflexiv: apariția lui *își* pe lângă anumite verbe 308—310; *se*, sinonim cu *cineva*, etc. 310—311.

Pseudoprefix 215—225: caracterizare generală 215—8; lista

formațiilor cu pseudoprefixe 218—225.

Substantiv: 51—105, 280—296, 407—9; articularea numelor de localități având formă de plural 89—91; articularea și declinarea substantivelor străine cu terminații neconforme sistemului lingvistic românesc 91—8; articularea substantivelor compuse 98—101; confuzie între forma articulată și cea nearticulată a substantivelor (și a altor cuvinte flexibile) terminate în *v* și *i* sonanți 31—2, 33—4; substantive în *-et* neaccentuat 247—8; substantive postverbale 245—7; substantive «scurtate» 248; întrebuintarea formei articulate a substantivului în locul celei nearticulate 292—4 și invers 294—6; substantive cu funcțiune adjectivală 300—301, 409.

Sufix 133—6, 157—192; sufixe derivative 157—192; confuzii de sufixe (*-al* cu *-ar* 160, *-er* cu *-ier* 178—9); concurență între sufixe: *-iune* și *-ie* 187—8, *-(a)(i)(un)e* și finala infinitivului lung 188—9; sufixe peiorative: *-ărd* 164, *-ăreț* 166—7, *-ărie* 168, *-ită* 185—6; tendința de răspândire a unor sufixe: *-agiū* 158—9, *-ar* 161—4, *-ator* 165—6, *-ăreț* 166—7, *-bil* 168—170, *-este* 174—5, *-ie* 177—8, *-ier* 178—180, *-ism* 180—2, *-ist* 182—4, *-itate* 184—5, *-iță* 186—7, *-iza* 240—2, *-os* 190—2; sufixe flexionare verbale: *-esc* și *-ez* 133—6.

Sunet 21—50; consoane: nazale 35—6, lichide 36, spirante 37—9, explozive 39—41; diftongi 32—5; sunete de origine străină 41—6; vocale: *a > ă* 21, *ă > e* 21—3, *e > i* 23—5, *i > e* 26—7, *o* 27, *u* 27—33.

Tautologie: ca fenomen stilistic 274—5, ca fenomen sintactic 439—445; repetarea subiectului 439

—440, a obiectului 440, a negației 440—1; cuvinte de prisos: articol 441—2, pronume 442, adverb 442—4, prepoziție 444, conjuncție 444, diverse 444—5.

Topică: 445—454: normele de așezare a cuvintelor în frază 445—6; topica adjectivului 446—450; a adverbului 450—2; a pronumelui 452; a prepoziției 453; a altor cuvinte 453—4.

Verb 125—152, 253—245, 532—566; forme iotacizate 132—3; diverse forme ale lui *a fi* și *a trebui* 146—151; treceri dela o conjugare la alta: dela a II-a la a III-a 126—8, dela a III-a la a II-a 128, dela a IV-a la a III-a 128—9, dela I-a la a IV-a și invers 129—131; alte schimbări de conjugare 131—2; raportul formal dintre indicativ și conjunctiv 138—142; persoana 6 a indicativului prezent 137—8; forme abcrante la mai-mult-ca-perfect 142—4, la viitor 144—5, la perfectul compus 145 și la imperativ 146; formații verbale: natura și cauzele

lor 233—5, mijloacele formative 236, 238—243, dublete și triplete verbale 236—8, 241—2; lista verbelor nouă 243—5; schimbări de funcțiune: caracterizarea și explicarea lor 332—3, lista verbelor cu funcțiunea schimbată 334—354; întrebuințarea «neregulată» a modurilor: indicativul în locul infinitivului 354—5, conjunctivul în locul indicativului 355—6 și al infinitivului 356—8, infinitivul în locul indicativului și al altor moduri 358—9, tendința de răspândire a infinitivului, mai ales cu *de*, *prin*, *în*, *la*, *pentru* înainte 359—363; întrebuințarea tot mai deasă a participiului 363—5, 454—6; «neregularități» în sintaxa timpurilor 365—6; confuzii formale provocate de fonetică 23; elipsa copulei *a fi* 437 și a auxiliarului de mod 362, 437—8.

Vorbirea curentă ca izvor de îmbogățire și nuanțare a lexicului limbii culte 501—511; considerații generale 501—2; lista cuvintelor mai caracteristice 502—511.

2. CUVINTE ¹

a 382-3
a- 194
abandon(a) 498
abdica 334
abia 367
abisal 159
abona 334
absolut 476, 481
absolva 131, 141
absolvi 130, 131
absorbi 129, n. 2
aburar 161
academie 49
accesor 29

accidentată 243
acel(a) 65, 119, 120, 316-320, 321-2, 433-4
același 320-1, 443, 452
acest(a) 117, 118, 119, 316, 423-4
aciua 334
acoladă 41
acoperi 138, 139
acord(ez) 136
acorda 469
acroșa 472
acru-dulce 231
actagiu 158

activități 75
activ(iz)a 236, 238, 241
actoricesc 173
actoricește 174
actorie 177
actualism 112
acțiunea 236
acurateță 23
adagiu 476
adamic 176
adapta 476
adause 70
-adă 41, 157-8
adânce 110

¹. Au fost lăsate la o parte acelea care figurează în diverse liste alfabetice și nu prezintă un interes deosebit.

- ades(ea) 152-3
 administrați(une) 187, 188
 adopta 476
 adulmeca 334
 advers(itate) 476
 avocatlâc 190
 aer 476
 aero- 215, 216, 219, 225
 afectuos 34
 afrunta 472
 afund 154
 agale 154
 agentă 101
 Agir 101, 249
 agitabil 169
 -ăgiu 29-31
 -agî 158-9, 190
 agregat 515
 aibe 23
 aici 367
 aista, etc. 118
 aiurea 502
 aiuri 502
 aiurist(ic) 502
 -aj 29-31
 ajuta 351
 ajutora 134, 135
 ajutor(iu) 31
 ajutori-ajutoare 59
 ajutoriat 165
 al, a, etc. 105-108, 427-8
 433-5, 441-2
 Alaci 250
 albastru 493
 albi(șori) 493
 album 96, 97
 albușe 70
 alcătui 135
 -ale 65
 ales (subst.) 476
 alerga 253, 334
 alergăreț 167
 ales (subst.) 246
 alfabetar 164
 alfabetiza 244, 515
 alint(are) 245, 246
 alivanta 493
 al(l)egre(t)o 95
 al(l)egret(t)o 95
 almanace 70
 alt 122, 329-330, 452
 altceva 331-2
 altcum 367-8
 alterna 334
 altfel 368-9
 altitudinile 70
 alt(o) 93
 alto-relief 229
 alumin 29
- alunar 161
 amar(i) 109
 amalgam(iz)a 241
 amator 497
 amator(ism) 181, 498
 amatorist 182
 amănunți(re) 503
 amândoi 124
 ambiționa 334
 amenda-amandă 26
 -amenința 356
 amesteca 503
 emicie 177
 aminte 267-8
 aminti 334
 amoreză 38, 39, 42
 amplifica 243
 -an 160
 a(n)- 194
 anatem(at)iza 241
 (a)neantisa 242, 243
 Anef(ul) 250
 anghelian 175
 (an)grosist 184
 angulos 192
 aniconic 194
 animal(ă) 102
 aniversa 86, 236, 237
 aniversară-aniversare 86
 Anny 82
 anonim 476
 -ant 160-1
 ante- 27, 194
 antetren 194
 antevorbitor 194
 anti- 27, 193, 194-5
 anticipa 135
 antidata 195
 antineologismomanie 192, 228
 antre(u)-antret 95
 Anvers(ă) 52
 apar 161
 aparțeu 95
 apărea 127, 476
 apaș (subst.) 246
 aplausuri 73
 aplea 503
 aplica 351
 apocalips(ă) 52
 apostila 515
 apropia 36, 138, 139, 334
 -ar 161-164
 aranja 493
 arar(e) 154
 arămar 161
 arămărie 168
 arcadă 41
 arce 70
- ard 164
 arce 132, 493, 497
 Ardelean-ardelenesc 171
 ardelenie 178
 ardeleni(za) 240, 241
 aresta-arestui 239
 aresturi 73
 argată 101
 argație 177
 arghezian 175
 arginți 75
 argintar 164
 arh(e)- 219
 arheo- 219
 arhi- 216, 218, 219
 arhiomorfi 219
 arhitecta 101
 arhivistică 177
 -ariu 94
 arma 253
 articlier 179
 artificiu 53
 artificier 179
 as 498
 Asam(ul) 250
 Aserece(ul) 250
 asercist 184, 251
 asfinți 503
 asigura 135
 asină 101
 asocia 476
 aspectuos 34, 192
 asta 65
 astmă 52
 Astra 250
 asupra 383
 așa așa(de) 300, 369, 410, 451-2
 așternute 73
 -at 164-5
 atare 119-120
 -ată 41
 atăca 21
 aterisa 38, 242, 243
 -atic 165
 atiler 33
 atitudene 26
 atât 153, 331, 369, 437
 Atlantic(ă) 52
 atmosfere 75
 -ator 165-7
 atuu 95
 ațăfător 503
 ațipi 334
 ațist 182, 184, 500
 -ați(un)e 187
 audia 188, 476
 audiență 476
 auditor(iu) 75
 audiție 476

audițiune 183
 aură 472
 aurfăurărie 484
 auros. 191
 autarchie 39
 auto- 216, 217, 218, 219-
 220
 autoblindat 216, 217, 219
 autobus 219
 autobuzist 182, 251
 autocar 217, 219
 autocritică 216, 217
 autodepăși 219
 autodidact 216, 217, 219
 autohton 39
 autohtonie 177
 automobil 216, 217
 autoplug 469
 autopsier 179
 autoriza 334
 autorlăc 190
 autostradă 217
 auzi 32, 129, 137, 142,
 145
 avalanșe 22
 avant 500
 avantajiu,-aj 29, 58, 71,
 72
 avarie 49
 avânta 136
 avea 127, 144, 306
 avenire 472
 aviație 34
 avocată 101
 avorta 335
 asistent 37
 ăla, aia 118, 119, 322
 ălbii 68
 -ăreț 166-7
 -ărie 168
 ăsta 118, 119, 322
 ăștea 117, 118
 -ător 165-7
 ăffa(n)giu 158
 balcaniadă 157
 banc 52, 493
 banchero-moșieresc 231
 banchist 182, 184
 bandă 477
 bandit 477
 barbat 21
 barbă 493
 barbian 175
 barbut(ar) 493, 500
 bas(s)o-relief 239
 bate 128, 335
 baterie 500
 baza 335
 bază 253
 baiatule 84

băietană 101
 bălaie 109
 Bălții 63
 bărbăție 177
 bărbier(i) 493, 500
 băron 21
 Băsărăbean 21
 băsmăli 65, 69
 bățalie 503
 bătrănet 175
 bătrâneță 23
 bătrânosaur 230
 băzmi 503
 bălbăi 335
 bărfă 246
 băzâi 335
 bea 127, 146
 belalios 191
 belfer 173, 493
 belfer(ic)esc 173
 berbantlăc 190
 bererie 22, 23
 berlini 238
 bet 33
 betonieră 179
 bi- 216, 218, 220
 biblicist 515
 bibliotecă 75
 biet 446
 -bil 168-9, 302
 biliargiu 158
 bilincvă 39
 binagiu 158
 bine 253, 278, 437, 496
 binecuvânta 135, 232
 binemerita 232
 bio- 218
 biografier 179
 birjărește 174
 birjerești 22
 birjări 239
 bi(u)rou 44
 bizonal 220
 bizonie 220
 bizui 335
 blagian 175
 blanc 493
 blane 69
 blat 493
 blândeță 23
 blid 44
 blindat 493
 bloc(k)-notes 227
 blonda 238
 bodegar 161
 bogat 503
 bogătan 160
 boier 300
 boiernaș 503
 boiero-moșieresc 231

boiu 503
 bold 59
 bolfos 191
 bolgie 472
 bolnav 50
 bolșevic 476
 bombagiu 158, 493, 500
 bombardier(ă) 179
 bombă 493-4
 bombani 335
 bonieră 179
 bonjiur 38
 borșerită 186
 bostan 491
 botoneră 33, 178
 box(a), boxer 498
 brafoletă 175
 brazilian 494
 bretea 103
 brețară 22
 brichetier 180
 brigadier 180
 brufturi 135
 brumă 268, 477
 brusc 110
 brutar 160
 bucura 335
 bucureștenesc 170
 bucureștită 186
 București(ul) 63, 89, 90,
 91
 bufegiu 158
 bufet 494, 497
 bufetier 180
 bufonadă 157
 bugeta 236
 Buhușii 91
 Bulgaria 34
 bulgări 238
 bunăstare 229
 bunăvoie 229
 bunile 24
 burghezo-moșieresc 231
 burlească 27, 109
 burtă 494
 burtăvezism 182
 burtieră 180
 buste 70
 bușbe 501
 Buzeu 22
 ca 293, 369-70, 375
 caecalma 501
 cadou 92, 94, 95
 cafea cu lapte 253
 cafeneu 105
 cafe(u) 105, 472
 calamburgiu 158
 caleidoscopie 177
 cam 451
 camionagiu 158, 180

camioner 180
 campion 408
 Cam(ul) 250
 candida 335
 cantonier 180
 canton(iz)a 211
 cap 59, 253-54, 268, 502
 capacita 236
 capitală-capitalie 86
 capitalisto-moșieresc 231
 capitula 335
 capodopera 228
 capră 503
 Caps(ul) 250
 caragializa 240, 244
 caragialesc 175
 caragialian 175
 caramangiu 500
 carambolașiu 158
 caramea 103
 caravanier 180
 care 120-1, 322-25, 428-9, 452
 care(u) 95, 500
 carierism 184
 carierist 184
 carnagiu 30
 caro(u) 95, 501
 cartela 237
 cartel(ă) 52, 85
 ca să 403
 casă-model 232
 caserie 34
 casieră 101
 castravete 492
 casuță 21
 catedralic 165
 categoric 498
 categorisi-categoriza 241
 Cati 82, 83
 Catinchii 79
 cauciuc 59, 70
 cavalcadă 41
 caz 254
 cazarmagiu 158
 cazin(ă) 94
 că 403-404
 cădea 127, 503
 călăreață 410
 călători 335
 călăuz(ă) 55
 cămeșar 161
 căminist 182
 căpia 335
 căpri 67
 căptuși 478
 căra 404
 Cărăgița 186
 cărămidă 494
 cărbunar 184

caruț(ă) 55
 căși 113
 către 383
 Cazac 21
 căzane 21
 căinoșie 177
 Cârje 22
 călț 103
 Câmpia Turzii 80
 Câmpulung(ul) 48
 cântări 135
 cărmace 84
 câștige 308
 cât 123, 331, 370
 cătuși de puțin 371
 ce 319, 322-25
 Cec(ul) 250
 ceda 477
 Cefere(ul) 249
 ceferiadă 158
 ceferist 184, 251
 Cegeme(ul) 250
 Cehoslovacia 49
 cel(a) 118, 299, 300, 301, 317-9, 320, 322, 423-24, 432-3, 435
 celălalt 119-20, 326
 Cenăzii 69, 80
 Cenere(ul) 250
 censorat 164
 censorial 160
 centă 494, 501
 centenar 494
 centra(re) 477, 498
 cerberă 101
 cere 363
 cereală 103
 ceremonie 49
 cerere 128
 cerți 80
 chaos 39
 cheftea 43
 chelțeu 43
 cheltui 43
 chema 152, 503
 chervanagiu 158
 c(h)esaro-crăiesc 230
 cheslea 34
 chezașe 22
 chiabur(esc) 515
 chiaburime 515
 chiar 312, 451
 chibiș 501
 chibița 335
 chibrite 70
 Chichi 82
 chilometror 178
 chilometru 273-4
 chintesență 37, 484
 chip 254, 506

chit că 404
 chiți 67
 chiulangita 186
 chi(u)loți 44
 chi(u)rasa 44
 chi(u)vetă 44
 chronometru 39
 ci 404
 cicăli 135
 ciclic 176
 cidru 477
 cifrărie 168
 cifru 52
 cimiterial 160
 cincar 161
 cine 325-6
 cinemă- 91, 218, 248
 ciobană 101
 Ciobănița 186
 ciocano-secerist 182
 ciocănar 161
 ciocănaș 161
 ciocani 135
 ciocneț 248
 ciocoierie 168
 cioplu 246
 circa 248
 cireada 69, 78
 circon- 195
 circum- 195
 cireadei 78
 cireși 67
 cireșă 74
 ciubuci 239
 ciuful 503
 ciungie 177
 ciuperce 69
 ciupi 135
 ciurui 135
 civilitate 185
 clar-întuneric 484
 clarobscur 231, 484
 clarvăzător 231
 clarvedere 229, 231
 clarviziune 229, 231
 clas(ă) 55, 254, 274
 clămpăni 336
 clăpăugi 109
 clenciu 503
 climat(er)ic 177
 cline 268, 516
 clipi 336
 ciocoti 135, 141
 cloncan 494
 clownesc 171
 coade 68
 coafeză 38
 coafor 42, 173
 coagula 335
 coale 65

- coase 139
 coate-goale 230
 co- 195
 coborî 137, 140, 484
 cocător 166
 cocheta 238
 cochinț 503
 coclau(ri) 59, 103
 cocoană 82
 cocoloși-cocoloașe 59
 codoașe 22
 codru 28, 31, 32, 33
 cognac 45
 coincidea 131, 136, 140
 coincidează 136
 colaborează 195, 477
 colaborație 189
 colegialmente 190
 colegiu 29
 colhoz 476
 colhozi 238
 colhozian-colhoznic 176
 coli 67
 colinar 164
 colind(ă) 67, 246
 colivar 500
 colora 201
 colț 254
 colun 504
 com- 195
 combain 476
 combinagiu 158
 combinat 476
 comedian(t) 161
 comedie 49
 comedios 191
 comemorare 189
 comemorație 189
 comenduire-comandă 26
 comenta 477
 comerț 477
 comisi(un) 187, 188, 193
 comis-voiajor 99
 comitet 95
 companie 49, 50
 competență 25
 complăcea 127
 complex 297
 complectare 477
 compres(ă) 53, 86
 comprima 516
 comptabil(itate) 41
 compus (plur.) 59
 con- 36, 195
 conceda 131, 135, 140
 concedia 494
 concept 477
 concerta-concertui 239
 condeier 179
 conduce 477
 conferință 25, 254
 confesional 477
 configura 236
 conforma 135
 confrate 195
 confraternitate 195
 confrăție 195
 confrerie 195
 Congul 93
 conjectură 476-7
 conjuga 237
 conju(n)ctiv 35
 conju(n)ctură 35, 477
 conjuncți(un)e 35, 477
 conlucra 195
 conmahalagiu 195
 conmesean 195
 conorășean 195
 co(n)respondență 35
 co(n)rupe 35, 195
 consângean 195
 consângenie 177
 consecință 40, 255
 consecvent 40
 consemna 135
 consfinți 195
 considerați(un)e 75, 188, 189
 consta 351, 477
 consulta 336
 cont 255
 contagi(on)a 236
 contemporan 25
 contest 255
 context 477
 continua 151, 336
 contra(-) 21, 193, 196, 383-4
 contră 498
 contr'amiral 21
 contrar 29
 contrasens 196
 contrasta 336
 contrazicător 166
 conture 70
 conșil(iu) 29
 conșinutistic 176
 conștopistărie 168
 conversa 201
 conversație 37
 conșiliu 37
 cooperație 477
 copii 68
 copoism 181
 copoiu 494
 coraș(liu) 30, 31
 corcoduși 67, 68
 corela 236
 coreligionar 195
 corija 131, 139, 140
 corn (plur.) 60
 cornar 161
 Cornel 29
 corobora 477
 corp-delict 232
 corsa(re) 472
 cortegiu 29, 31, 32, 58
 corțe 29, 71
 corvagi 158
 cosmicism 181
 cosm(os) 96
 cosmetic 176
 Costea 152
 costelivitate 185
 coșer(iu) 179
 cota 241
 cotiugaragiu 156
 cotiugarar 161
 cotiugarist 182, 184
 cotiza 241, 336
 Cotnarul 91
 Cotroceniul 90
 cotropire 75
 coțofeni 239
 covăți 238
 covorărie 168
 covrăstnic 504
 crainică 101
 craniu 29
 crăpa 336
 crăveții 80
 crâncenie 177
 creativitate 185
 creator(iu) 110-1, 165
 creatură 477
 Creciun 22, 23
 credit 255
 crematoriu 58, 108
 cristomatic 176
 critică 69
 critico-estetic 230
 crochiu 95
 crono- 218
 erud 477
 cțitori 239
 cu 384, 418, 453
 quantum 45, 50
 cuconie 177
 cucutenian 176
 cufunda 336
 cuget 477
 cugeta 336
 cugetațiune 189
 cu(i)rasă 44
 cujbi 238
 culbec(e) 88
 (culmea) culmelor 70
 culmina 336
 culminant 275, 297
 culoare 43

culotă 44
 cum 371
 cuminte 112
 cumsecade 111, 112, 170, 410
 cumsecădenie 170
 cumul 50
 cunoaște 504, 509
 cunoștință 504
 cuprinse 71, 73
 curaj 30, 71
 curat 484
 curăli 69
 curăți 129, 139, 494
 curând 371
 curcan 494
 curcănărie 494
 curcubeic 176
 curent (plur.) 60
 curier(ă) 101, 477
 curpen(e) 88
 cursă 477
 curtezan(t)ă 27, 161, 258
 custodie 177
 cusurgiu 158
 cutare 329
 cuțitar 161
 cuvânt 255, 269
 cuvânta 135
 cuveni 363
 cuvetă 44
 cvadru- 218
 cvazi- 218
 cvorum 45
 da 132, 152, 336, 364, 469, 504
 dacă 404
 dacoromâna 104
 dactilo- 218
 dactilograf(ă) 228
 damblagiu 158, 183
 damile 24
 dar 404-5, 444
 dat fiind 432
 data 477
 dat(ă) 55
 datori 129, 152
 datorită 153
 dămuri 69
 dărăbăni 239
 dărui 134
 dărușag 504
 dascăl(ic)esc 173
 dânsul 113, 115, 306-7
 dârje 22
 dârzoșenie 170
 de 359, 364-5, 384-7, 388-94, 438, 439, 444
 de- 196-7
 deabia 367

de-a-capul 477
 de-acum 371-2
 de-adevărat 197
 de-a-dreptul 372
 de-a fuga 197
 de-a gata 372
 de-aievea 197
 de altfel 372
 dealuspiriza 244
 decana 243
 decar 161
 de către 387
 decenie 53, 54
 decât 297-8, 372-3, 405
 declamagiu 158
 decretist 184
 decum 373
 dedicat 477
 dedubla 196
 deducere 189
 deducție 189
 defel 373
 defecta 236
 defecțiune 187, 236
 degera 337
 degetație 26
 deja 371-2
 dela 387
 delibera 478
 deliciu 276
 delict(u)os 192
 deli(n)cvent 35
 delira 337
 deloc 373
 demers 196
 demi- 218
 demisionar 164
 demo- 218, 220
 demofilie 220
 demofobie 220
 demologie 220
 demomasonerie 220
 demonie 177
 demoplutocrație 220
 denatura 337
 dentist-dantist 25
 deoarece 405
 deosebire 269
 departe 255
 depasi 196, 337
 dependentă-ință 25
 deplin 297
 deputați 238
 deranj(e)a 22
 deriva 478
 deriziune 187
 des- 196, 197-8, 207
 desăvârșit 297
 descaragializa 197, 244
 descăunare 197

descoji 197
 descoperi 138, 139
 descri(e) 132
 descrunta 198
 descuia 138, 151, 501
 descumpani 197-8
 descurajeat 22, 38
 descurcăreț 167
 desen(a) 25
 deseori 153
 desinator 25
 desînșela 198
 deslâna 198
 despăduchia 198
 despați 129
 despersonaliza(t) 197
 despodobi 198
 de(s)politicianiza 196
 despre 387-8
 destainui 134, 135
 destins 26
 detrunchia 196
 detuna 337
 deunăseară 232
 devasta 478
 deveni 365
 devinație 26
 deviz(ă) 53
 dezadormi 197
 dezagrega 135
 dezanalfabetiza 515
 dezбата 197
 dezerta 337
 dezice 478
 dezinteres 204, 247
 dezmiriști 198
 de(z)mobiliza 196
 de(z)mutizator 196
 dezocupa 198
 dezordine 53
 dezumfla 496
 di- 196
 dialectic 478
 dialog 39, 60, 71
 dibui 135
 diferent 478
 diferență 255
 diferenția 478
 dificultos 192
 diform(a) 196
 difuza 478
 Digestul 76
 digita 236
 dimensiune 79, 188
 din 299, 388-394
 dinamo- 193, 218
 din berechet 373
 din nou 443
 dinte 74, 255
 dintăiu 124, 125

dintre 209, 394
 dintru 394
 dinți 74
 diplomatist 182
 direct 372, 478
 directă 498
 directiva-direcțională 236
 director 29, 50, 87
 directoriu 29
 dirigent-diriginte 25
 dirija 139, 140, 239, 478
 discerna 131, 140, 141
 discurse 73, 74
 discuta 136
 disează 374
 disolva 130, 131, 141
 dispărea 127
 displăcea 127
 dispera 135
 dispune 498
 disputa 498
 distice 71
 distinct-distins 40
 distincții 75
 diversifica 245, 478
 diviza 131, 140, 141
 divizionar 164
 divulgator 478
 dixtrat 40
 doctoră 101
 documentar 164, 409
 dogmatician 176
 doilea 124
 doizeci 124
 doi (plur.) 72
 domeniu 29, 32, 71
 domicili-domițil 29
 dominion 98
 Dominte 36
 domn 84, 85, 281
 domnărie 168
 domnia-sa 306
 donquijotiadă 167
 drag 256
 dragă Bogdan(e) 84
 dragă Radu(le) 84
 dragoste 79
 dramoletă 175
 drăcie 269
 Drăgășan(i)ul 91
 drenaj-drenaj 29
 drept 294
 dribla-dribling 498
 droguerie 45
 drum de fier 484
 drumar 161
 drumeție 177
 dubla 478
 dublă-vulpe 229
 duce 494, 500, 504

ducesă-mamă 233
 duciza 240
 dudue 82, 504
 duele 71
 dughengiu 158
 dulceț 55
 dumnealui 306
 duo 95
 duor 124
 după 274, 305
 după cum 374
 după-prinz(ă) 55, 230, 508
 dupe 23
 durău 504
 durezza 127, 337
 du-te-vino 232
 ehenin 160
 echilibre 71
 echipaj 71, 72
 echipier 180
 echivala 337
 economisi-economiza 241
 egal 478
 egal(iz)a 241
 -egiu 29-32
 eldoradic 178
 electro- 218, 220-21
 electrocultiva 220, 243
 electrometalurgic 221
 electromotrice 221
 electroterapie 221
 elixir 26
 -elnic 170
 elocință 40
 elocvent 40
 emana 337
 emancipa 337
 emerit 478
 eminentă 256, 478
 eminescianism 181
 eminescianist 181
 eminescianiza 181, 242
 eminescofobie 227
 eminescolog(ie) 227
 eminescomanie 227
 -enie 170
 enumăra 478
 epistolier 179
 epizoduri 73
 epura 516
 -er 33, 178
 erezia(m) 22, 23
 eroare-erori 76, 78
 erona 236
 erupție 269
 es- < ex- 40
 -esc 170-4
 escarmușe 22
 eschiva 498

eschivă 498
 excursie 40
 esență-esenție 35, 86, 87
 espropriere 40
 estampă 26
 este 437
 -ește 174-175
 -ești 89-90
 -ét 174-5
 - et 247-8
 etatism 241
 etatist 240
 etatiza 240
 -etă 175
 etnic 478
 etnie 177
 etno- 193, 221
 etnocratic 221
 etnocratie 221
 etnopsihologie 221
 etos 96
 -ete, -etă 23
 -(e)țiune 187
 -eu 95
 eu- 218, 221
 eugenetic(ă) 221
 eugenie 221
 european 176
 eutanasi 221
 evada 337
 eveniment 26
 evoca 478
 evoluat 165
 ex- 40, 198, 205
 exaspera 135
 excepta 337-8
 excesuri 73
 exconsilier 198
 excortă 40
 excroc 40
 ex-cutie 198
 execută 136
 exista 478
 existent 421
 existențialism 182
 exministru 198
 explic(it)a 236
 explicare 189
 explicație 189
 explo(a)da 35
 exprefect 198
 exprimare 479
 exprimător 166
 exprefesor 198
 exptune 478
 exsavant 198
 exsecretar 198
 exterior 296
 extompa 40
 extorca 338

extra- 198-9, 205
 extract-extras 40, 482
 extraf(a)in 199
 extraordinar de 298
 extraordinaritate 185
 extrașic 199
 extrateritorial 199
 ezact 40
 ezamen 40
 -eză 38
 face 126, 128, 256-7,
 338
 factor 50
 facțiune 188
 faetonar 161
 falangist 182
 fald(ur) 60
 familial-familiar 160
 familiar 164, 479
 fanteziuri 69
 fapt(ă) 55, 85
 faptic 176, 177
 faraonană 101
 farmec 75, 495
 farsorlâc 190
 fascicul(ă) 53, 479
 fascism 46, 241
 fascist 46, 241
 fascia 46, 241
 fason 494
 fașă 22, 68, 504
 fata morgana (plur.) 64
 fată 479, 500
 fată-in-casă 228
 față de 395
 fațetă 175
 favo(a)r(e) 43, 53, 78
 făcător 166, 167
 Făgărași 38
 fără 440
 fără-de-grijă 230
 fărădelege 225, 230
 fără-de-nădejde 230
 fără-de-rost 230
 fără-timp 230
 femeie-vamp 226, 232
 feminin 26
 feneantism 181
 fenedist 184
 fer 33
 fererie 22, 23
 feri 269
 ferice 110
 fetele bulgarce 109
 fetiță-regină 232
 fetru 43
 feudalo-moșieresc 231
 fi 147-8, 351-352
 -fi(c)a 242-3, 245
 fie.. fie 374

fiecare 330, 412, 416-7
 fie că 405-6
 fiece 330
 fierbător 166
 fier călit 484
 figure 69
 fila-filui 239
 filaturist 184
 filo- 193, 218, 221-222
 filozof 300
 filozofant 160
 filozofard 164
 finală 498
 finalistă 498
 finanțe 494
 fine 53, 56
 fineță 23
 fir 269-270
 fișier 180
 fișiu 44, 92, 95
 fi(t)ece 122
 fitila 498
 fizio- 218
 flecușteață 100
 floarei 78
 floricultor 227
 floricultură 227
 fluiera 338
 fluvie 71
 foaiei 78
 foamei 78
 -fobie 227
 focal 159
 focos 192
 Focșani 63
 Folticeni 90
 fometos 191
 fond(uri) 75, 257, 494
 fonetician 176
 fono- 193, 216, 218
 fotbal(ist) 498
 football(ist) 498
 forte 257
 foto- 217, 218, 222
 fotocopie 217, 222
 fotogenic 222
 fotometrie 222
 fotosculptura 217, 222
 fototelefonie 222
 fototelegrafie 222
 fototerapie 222
 frace 73
 fraier(ă) 495, 500, 501
 frances 37
 franceza 103
 franco-german 230
 Franța 87
 Franțuji 74
 frate 24, 82
 frământ 245, 246

frecuența 45
 frecvent 40
 frecvența 479, 481
 frecvență 257
 trezor 178
 frigări 238
 frige 495
 frițofregolic 176
 frițofregolist 182
 frizer 42, 177
 frizerită 186
 frontagiu 158
 frontatier 180
 fructar 161
 fruct(ă) 53
 frumos 275, 301, 446
 frumuseță 276
 fruntos 191
 fugări 338
 fugăriță 186
 fulgui 134
 fuma 479
 fumeg 244
 Fum(ul) 250
 funda 237
 funerarii 479
 furnic 103
 furnisor 42, 178
 furnisa 38, 242, 245
 gagicărie 168
 Gălați(ul) 63, 89, 91, 82
 galopa 338
 gangsterlâc 190
 garagist 184
 garant 257
 garantat 479, 481
 garanție-garanță 86
 garda 258
 gardist 182
 gata 270
 gazeturi 69
 gazuri 73
 găetaniza 244
 găitâna 239
 găselniță 484
 gășibil 169, 170
 gășire 484
 gădila-gădili 129
 gâdi 338-9
 gâdirist 182
 gângav 50
 gătos 191
 geambașlâc 190
 geandarm 22, 38
 general 297
 generalisim 113
 generic 479
 geniu(ri) 29, 73
 germana 103
 germanomanie 227

germen(e) 88
ghemotoci 239
ghetar 161
ghet(i)o 95
ghiduș(ăr)ie 168
ghiers 504
ghivetă 44
gimnaz 29
ginerile 24
gingașe 22
glonțuri 73
glossé 479
gloti 238
goal 498
gogo(a)ș(ă) 60
gospodară 101
grada-grădui 238, 239
grafo- 216, 218
grafofon 216
grafolog(ie) 216
grafometru 216
gramo- 218
gramofon 193
granadă 41
grand 495
granda 258, 495
grangur 494, 500
grantist 182
grataragiu 158
grație 153
grăire 505
grănița-grănițui 239
grăunț(ă) 55
grănar 161
grână 103
grelile 24
grenată-granată 26
grețarie 168
greutate 484
greva 479
grijă 88
grilagiu-grilaj 29
grimază 37
grisă 75
groggy 499
gropar 161
grosist 184
grotească 27, 109
grozav 276
grozăvie 276
grup(ă) 53
guașe 22
gur(al)ist 182
Cura Sărății 80
guri 238
guvernator 479
guvernământ 479
habotnicie 177
haida de 278
haihue 109

haimanalăc 190
haimanali 69
halagiu 156
haleala 500
half-time 499
hali 39
halo-ul 94
hamletă 101
handicapa 243, 499
harmăsar 39
hasdeian 175
hazarda 339
hazarde 71
hăini 68
haituri 69
haplină 187
hărăbăli 69
hămesie 505
hăli 68
hărdău 426
hărtărie 168
hebdomadă 409
hemiplegist 183
hemofil(ie) 221
hidro- 218
hidrofil 221
himalaian 176
hingherie 177
hiper- 193, 199, 212, 219
hiperentuziast 199
hiperneologiza 199
hipersceptic 199
hipodroame 71
hitleriza 240
hlizi 505
hockey, hockist 499
hoinări 339
hotele 71
hoț 39
hrănit 485
hrăpăreție 177
hugolian 175
humorescă 27
Iaer(ul) 250
-ial 160
-ian 175-6
iară(și) 443
Iași 63, 89
-ic(ă) 176-7
-icesc 173
-ician 176
icni 339
icoană 485
icră 103
ideal(e) 71, 73
idee 500
idepe(n)dență 35
idoliță 186
-ie 177-178, 187, 189

-i(e)i 80-81
iepure 495
iepureoiu 495
-ier(ă) 33, 178-180
iertăret 167
ieși 141
ifănterie 21
-igiu 30
ilău 44
Ileanei 78
ilegaliza 199
im- 199
imacula 236
imagine 23, 86
imaterializa 199
imemorial 199
imobil(iza) 199
impas(ă) 53, 55
imper 29
imperial 479
impieta 479
importantisim 112
imprima 199
impuls(ion)a 236, 238
i(n)- 170, 193, 199-200, 217
-ină 187
inamic 21
(in)carnație 479
incontinuu 200
incumba 339, 480
indefinit 480
i(n)dentic 35
idepede(n)ță 35
indezira 236
indic 480
indice 104, 480
indiciu 104, 480
indigena 237
indigna 135
individă 102
inducere 189
inducție 189
industrie 49
inefabil 169
inegaliza 200
inenarabil 169
inespușnabil 40
inestricabil 40
inexperiență 200
inferior 275, 296-7
infirm(iz)a 241
influenți 68
informațiune 188
inframicrobiologie 222
infraroșu 213
infrastructură 213
ingineriță 186
inimos 505
inițiatic 165

Inquisitor 45
 insașietate 185
 îns(ă) 485
 insectar 164
 înseila 22
 însemn 485
 inseria 480
 insignă 485
 inspector(e) 50, 87
 instanță 35, 86, 87, 88
 integra 480, 485
 întelecte 71
 inter- 200
 interaliat 200
 interamerican 200
 interastral 200
 intercepta 479
 intercolonial 200
 intercomunal 200
 intercomunicație 200
 intermediu 480
 interior 296
 internat 516
 intersecta 200, 236, 241
 intersecție 200
 intersolar 200
 interstatal 159, 200
 interșcolar 200
 interurban 200
 interzis 485
 intim(i)a 152
 i(n)finerar 35
 intra 27, 68, 500
 intriga 135
 introducere 189
 introducere 189
 inți 68
 inutilitate 75
 inutiliza 200
 inventa 135
 investiga 236
 ioaneic 176
 Ionești 90
 ipohoandă 27
 ipostaz(ă) 53, 86
 iradia 480
 iraționaliza 200, 242
 irealiza 200
 ireușită 200
 irita 136
 -isa 38, 242, 243
 isca 339, 505
 -isi 241, 242
 -isim 112-3
 -ism 37, 177, 180-2, 184, 240
 isnoavă 27
 -ist 181, 182-184, 193, 240, 250
 istoric 505

istorician 176
 istori(ci)za 240, 241
 istorico-literar 230
 istorie 49
 iștrățian 175
 Italian(a) 103, 172
 -itate 184-5
 -ită 185-6
 -itor 166
 ișar(ă) 56
 -iță 186-7
 -iu 31, 44, 95
 iubăreț 167
 iubi 340
 iudeo-capitalist 227
 iudeo-comunist 227
 iudeo-democrație 227
 iudeo-mason(erie) 227
 iudeo-plutocrație 227
 iudeo-plutodemocrație 227
 -iune 184, 187-9
 iureș 505
 ius 500
 ivi 340
 iz 505
 -iza 38, 181, 240-2, 244-5
 izbuti 344, 345
 izmenar 162
 iznoavă 505
 izvodal 159
 (im)blăni 201
 (im)boldi 201
 (im)bolnăvi 201
 îmbrăcăminți 68
 îmbrigada 202, 243
 îmbucura 201
 îmbulzi 340
 îmburghezi 202
 împalida 202
 (im)parfuma 202
 împăciui 505
 împământeni 505
 împământenitor 166
 împărăteasă 101, 186
 împărătiță 101, 186
 împărtași 506
 împărți 506
 împeteca 202
 împiedeca 340
 împietrui 201
 împopula 202
 (im)poza 202
 împriimăvăra 203
 împrumuta 136
 împrumute, -uri 73
 (im)pudra 202
 împurpura 202, 243
 (im)pușca 201
 (im)puți 201

în 361, 395-8, 439, 444, 453
 în- 201-3
 în afara de 202, 398-9
 înainta 485
 înainte 357, 399
 înaintemergator 207
 înalt 119, 301, 408
 înamora 340
 înainte 21
 înarmat 21
 încarcera 202
 încalca 506
 încăpea 340
 încă-viu 232
 încelula 202
 începe 485
 încerca 201, 506
 încercui 135, 201
 încheia 138, 151, 506
 încheiere 506
 (in)chenara-(in)chenarui 239
 închide-deschide 197
 închipui 340-1, 506
 închipuit 485
 încoace-incolo 270
 încolona 202
 înconjur(ime) 485
 (in)conversa 202
 încremeni 341
 încrucșa 341
 încrucșetor 22
 încurajea 38
 încurcătură 258
 îndatora-îndatori 129
 în-de-acord 202
 îndealțea 202
 îndeajuns 154, 155, 202
 îndegeta 202
 îndelaolaltă 202
 îndelung 154, 202, 508
 îndemonia 202
 îndesa-îndesi 129
 îndestul 154, 155, 202
 îndoctrina 202
 îndoi(a) 130, 138
 îndoială 258
 îndoit 506
 îndovleciza 202, 244
 îndrăgi 506
 (in)drăgosti 201
 îndrăzni 341
 îndrepta 485
 îndreptăți 506
 îndritui 136
 înduioșetor 22
 înduminica 202
 îndumnezei 202
 înfățișare 485

înfinge 36
 înfioros 202
 înflăcărabil 169
 înflora-înflori 129
 înfometa 341
 (în)frăgezi 201
 înfricoșetor 22
 îngalonat 202
 îngerie 178, 515
 înghetăt 486
 înghetăți 68
 înghiți 44, 129
 înghițibil 169
 înjheba 136
 înjunghia 136
 îngreua 135
 îngreuna 506
 îngrija-îngriji 129, 130
 (în)griji 201
 îngroșa 139
 îngulera 202
 înlăcrima 341
 înlumina 202, 243
 (în)mărita 199, 201
 înmărmuri 342
 în noapte 374
 înnopta 342
 (în)număra 199, 201
 înomeni 202
 înrămuri 203
 (în)sălbăteci 201
 înscri 132
 înseila 22
 însemn 485
 (în)semna 201, 482
 însimți 202
 însingura 202
 înspre 202, 368
 însumi, etc. 114-116, 312-314
 (în)surdina 203
 înșira-înșirui 239
 înșuruba-înșurubui 239
 întăiu 47, 124-5, 301
 întâmplabil 169
 întârzia 136
 înticăloși 202
 întipui 506
 (în)totdeauna 201, 202
 întramesteca 201
 între 399
 între- 200-201
 întreba 342
 întrebirii 201
 întredeschide 200
 întreg 301
 întregi 486
 întrelăsa 201
 întrelinie 200
 întresfășia 201

întretâlni 201
 întreucide 200
 întrevorbire 201
 întrezerite 22, 23
 întru 399-400
 întrupător 166
 înțelepte 84
 înțeles 486
 înțepeni 495
 înțepos 202
 învagona 203
 în vară 374
 învăța 342
 învățătoare 64
 învățător 50, 64
 invărtăreț 167
 învârtoșa 139
 învecui 203
 înviez 136
 învoalată 202
 învolta 507
 înzdreveni 23
 (î)și 308-310
 jacheții 69
 jandarmeresc 171
 jeandar 22
 jebelenism 181
 jecmăni 22
 jefui 22
 jelbar 22
 jelbăritor 166
 jemanfișism 181
 Jeni 82, 83
 Jenică 22
 jeric 22
 jerbă-jerbie 86
 jeregai 22
 jersey 71
 joc 486
 jubil(i)a 152, 480
 juca 258, 495
 jucăreț 167
 judecătorească 515
 jumări 60-61
 jumuli 135
 juridicțional 159
 jurisprudențial 160
 just 374
 knock-out(a) 243, 498, 499
 la 361, 400
 la anul 375
 labă 258-9
 laboratoriu 28, 29, 110
 lancist 251
 Lanc(ul) 250
 lapsus 480
 lasso 480
 latinist 183
 laurea 236

lavabou 92
 lavuar 166
 lăbos 191
 lăcătuș-fierar 233
 lăcrămos 191
 lăncier 245, 251
 lăsa 364, 507
 lățire 486
 lăuda 130, 137
 lăuntric 486
 -lăc 190
 lână în lână 259
 lebezi 68
 lege 259
 legionar 162
 legisla 236
 legumicultor 227
 legumicultură 227
 leită 187
 leneșe 22
 lenevi 342
 lenj(i)eră 178
 lesni 201
 Lespezii 63
 letopisișter 179
 liberar 160
 liber-arbitru 229
 liber-cugetător 229
 liber-profesionist 229
 liber-schimb 229
 licăr 246
 licări 134, 136
 lichelie 178
 licher 42, 43
 llichiduri 66-7
 liooare 43
 liftier 180
 limbăgiu-limbăgi 29, 30
 limbile 24, 70
 limonagiu 158
 limpid 111
 lingăcios 191
 lingou 92
 lingvistică 45, 69
 linie 480
 linoleu(m) 97
 lipos 191
 lipsă 270
 lipsi 342
 literal-literar 160
 literalmente 190
 literile 24, 70
 litigiu 29
 litra 238
 livre(a)scă 27, 109
 -loc, -log 193
 locaș 507
 locomotivă-tip 233
 logicist-logician 176
 logofeti 238

logo- 193
 lopătar 162
 lopătos 191
 lot 480
 lotci 68
 lucra 495
 lucrător 50
 luftar 162
 lui 81-3, 314-316
 luminății 68
 lunar 480
 lunatecie 178
 luneca 342
 lung 270
 lungi 486
 lunți 68
 luxa 238
 lux(u)os 34
 macaronar 162, 500
 macedonskian 175
 macro- 219
 macrocosm 96
 madame Ionescu 82, 83
 mahăr 495
 maheră 102
 mai 375, 435, 438, 450-51
 mai-bătrân 230
 maichii 79
 maestru 411
 mai-mărime 230
 maimuță 496
 major 43, 113
 majoritate 43, 412, 413, 414
 malaxist 184
 mandata 237
 manevrier 180
 manăcal 159
 -manie 227
 manieră 259
 manifesta 136, 342
 manifestare-manifestație 189
 manipulist 183
 manoperă 228
 manufacturier(ă) 180
 marca 499
 marcuin 180
 mare 69
 mareșalism 181
 margine 23, 27, 68, 88
 marshalliza 515, 516
 martela 499
 marxist-leninist (stalinist) 231
 Mary 82
 mascaj 499
 mascaradă 157
 mască 480
 masivuri 73

massimo-laurianesc 232
 mașină 480
 mașină-sport 233
 match 499
 materialuri 73
 mațe-fripte 230
 maxim(um) 96, 97, 113
 maziliță 187
 măcăi 135
 mădamă 21
 măgărar 162
 măhălăli 69
 măi 21
 măntă(i) 65, 69
 mărfar 162
 mărimuri 66, 69
 mărinaturi 69
 mărturisire 486
 mărunțișe 71
 măscăros 191
 măsurabil 169
 mașină 21
 mătasă 22, 66
 mătușe 22, 88
 mățar 162
 mână 259
 mâncăruri 69
 mânea 127
 mânecă 259
 mânia 136
 mârșav 50
 mârșevenie 22
 măță 270
 medalistică 177
 meditații 68
 mediu 31, 72, 73
 mega(lo)- 219
 meglenita 104
 melc 271
 melopee 79
 membră 102
 membre 178
 meniu 44, 95
 menstrua 236
 -mente 190
 menținea 480
 menținător 168
 mercuri 33
 mereu 507
 merge 128, 129, 137
 Meri-Goala 80
 Meri-Petchi 80
 merita 364, 480
 mesagerie 480
 meserieșesc 171
 meșter 486
 meșter-lăcătuș 233
 meșteșugal 160
 Metere(ul) 250
 metoduri 73

metro(u) 92, 248
 meu, tau, etc. 116-7
 mezeruri 160
 miar 161, 501
 mică 271
 micro- 219, 222, 248
 microrosm 96
 mie 306, 433
 m(i)ere 33
 mierli 495, 500
 milenariu 481
 milion 432
 milionist 183
 Mimi 82
 minciros 44
 minciuni 238
 miniaturistică 177
 minim(um) 96, 97, 113
 min(i)er 42, 178
 ministeriat 163
 minister(iu) 28
 ministru 31, 32
 minor 42, 43, 113
 minte 271
 minunat 275
 minune 276
 minut 481
 miorlăi 342
 mira 342-3
 Miron 50
 mironosita 187
 mirosi 139
 misi(un)e 188
 mistreată 102
 mistrefesc 170
 mișca 343, 500
 mișuna 38
 miticism 182
 mitraist 183
 mitral(i)er(a) 43, 178, 180
 mitralior 43
 Miți 82
 mizeros 192
 mizogin(ism) 40
 mlădicioșie 178
 moalele capului 301
 moară 495
 moașe 22
 modă 260
 modernism 181
 Mohorița 187
 moldav 409, 509
 moleși 343
 momea 103
 moment 260
 monarho-fascist 231
 monedă 260
 monetar 162
 mono- 216, 219, 222-23

- monopolism 184
 monopolist 184
 montor 178
 moralul 301
 morbideță 481
 morfinoman(ă) 160
 Morfinomanta 160
 mormântal 160
 mortier(ă) 180
 mortuar 162
 moșieresc 171
 moșierește 174
 moșneagă 102
 moșnegărie 168
 moși-moațe 61
 moțiune 188
 moto- 219, 223
 mototoale 71
 motrică 111
 motto 59, 481
 mozaicar 162
 mozaist 162, 183, 184
 much(i)e 35
 muierlăc 190
 mulargiu 158
 mult (prea) 298-9, 302
 multi- 216, 219, 223, 225
 multitudinar 164
 mulțumi 507
 mulțumită 153
 muntenesc 104, 171, 507
 munți 74
 musafiră 102
 muscărie 168
 mușchetar 39
 mușchiulatură 39
 mușețel 22
 mutros 191
 muzeuri 73
 muzică 495
 zaist 183
 nastratinesc 171
 nase 71
 nașe 22
 naște 343
 natal 481
 natură-moartă 233
 nație 68
 naționalitar 164
 nașt 183
 naufragiu 30
 naviga 136
 nădrăgar 162
 nafrămi 68
 namiază 76
 năprăznicie 178
 napusti 343
 născător 166
 năsipar 162
 (n)ăspri 201
 năstrușnicie 178
 nătângie 178
 năvăli 343
 năvălios 191
 năzări 343
 năzbătios 191
 năzui 136
 ne- 170, 193, 199, 203-205
 ne(a)mțofil 221
 neauz 204
 nebnatecie 178
 necandidatură 204
 necesar 481
 necesita 343
 neclar 481
 neclinti 203
 Neculcea 152
 neculceian 176
 necum 375
 nedespărțibil 169
 nedumeri 203
 Nefere(ul) 250
 negaționist 183
 neghinos 191
 negrăibil 169
 negustor 300
 neînstare 204
 neîntrerupe 203
 nemuri 204
 nemurit 507
 nene 82, 85, 96, 496
 nenorocit 446
 neo- 216, 219
 neoclasiciza 240
 neologismofagie 228
 neologismomanie 228
 neorândui 203
 neorganiza 203
 nepunticioșie 178
 nerăspuns 204
 nerv 260
 nervurele 70
 neschimbabil 169
 nespus de 298
 netraiu 204
 nici 451
 nici când 375
 nici decum 375
 niciodată 375
 niciunul 328, 416-7
 nimeni 412, 416-417
 nimic(ă) 56, 271
 niște 121, 122
 nițel 110
 nivel(e) 53, 71
 noapte 153, 301, 373
 nobilist 183
 nodal 160
 noi (plur. fem. al lui nou) 110
 noimă 507
 non- 205-206
 noptatic 165
 noptos 191
 Nordamerican 227
 normalian-normalist 176
 nostimăzi 68
 notariat 165
 notist 183
 notiți 68
 noutestamentar 231
 novar 161
 nu 205, 375, 438, 440-441
 numai 375-6, 443, 451
 număr 412, 414
 numărul unu 496
 numărul al doilea 496
 numărul cinci 496
 nume mic 486
 nur 507
 -oare 43
 oarecare 507
 oarecât 376
 oaspet(e) 89
 oastei 78
 obârși 343
 ob(i)ect(uri) 33, 73
 obiecta-obiecta 236
 obosi 507
 obraz 61, 507
 obsecvios 192
 observare,-ție 189
 ochelar(i) 103, 496, 500
 ochelarișt 183
 ocholuri, ocoale 71
 ocupa 352
 odată 260
 Odesfer 251
 odihni 343-4
 odobescian 175
 oferi 138, 139
 ogaratic 165
 -ogiu 30
 oglindei 78
 oglindă 136
 ogradă 78, 507
 Ogzezeni 22, 23
 -ol- 175
 olănduri 66, 69
 oleacă 110, 507
 Olezar 251
 Olghii 79
 olimpiadă 157
 olimpian(ic) 176
 omagiu 30, 76
 omizi,-za 515
 omni- 194, 216, 219, 223
 omucidere 227

omucigaş 227
 Onef(ul) 250
 onomatopeeg 79
 onora 481
 opera 495
 operile 24, 70
 opincărisim 182
 opin(i)a 152, 480
 oprima-opresa 236
 opt 508
 optar 161
 optim 113
 or 376
 Orap(ul) 250
 oratic 165
 oratorie 481
 orăşeni(za) 239, 241
 orăşenie 178
 Orăzii 69, 80
 ordin(e) 53
 ordona 481
 orezarie 168
 organism 37, 481
 orgăi 79
 ori 406
 oribil 276
 oricare 122, 330
 orice 122, 330-1, 415-16
 oricine 330
 oricum 451
 origina 515
 original-originar 160
 'origine 23, 26, 86
 orizon(t) 41
 oroare 78, 276
 orologiu 29, 30, 31, 32
 orzar 162
 -os 96, 190-92
 osânzos 191
 ospătar 162
 ospătăriţă 186
 ostaş 508
 osteni 508
 ostrovatic 165
 otgonar 162
 otomobil 32
 otorizaţie 32
 otravă 79, 496
 otrăvi 496
 otrăvită 496
 otrăvitoare 496
 oţelar 515
 ozon(ă) 53
 -ou 95
 pace şi onor 260
 pacheturi 73
 pact(iz)a 241
 paf 496
 pagină 261
 paiatarlăc 190

palabră 481
 palaturi 73
 paleo- 219
 pălpit 246
 Panainte 36
 pană 64
 panorămi 68
 papă 91
 Papadopolina 187
 papagaliţă 186
 papă-lapte 231
 para- 208
 paradant 160
 paraliza 344
 paralăc 190
 parantez(ă) 26, 54, 73
 paraşutist 183
 parăzi 68
 parchetar 162
 pardesiu 44, 92
 pardosea 103
 pareză 37, 38
 parfumar 162
 parfume 71
 parizél 160
 parolist 183
 partagiu-partaj 29, 30
 partanţi 499
 parte 496
 participuri 73
 partidic 176
 partinic 177
 parveni 481
 pasaj 481
 paseism 181
 pasenă 33
 passe-partout 231
 pasteriza 43
 paşaportar 162
 paşe 22
 pathé 248
 patos 96
 patritic 176
 patrician 501
 patronal 160
 patronat 165
 patru 28
 patrusprezece 123
 paupertate 481
 pavagiu-pavaj 29, 30
 păcătos 446
 păcuroş 191
 păducherie 168
 pădurară 102
 pădurărie 178
 pădurăriţă 186
 păgănie 178
 păgubos 191
 păhar 21
 păienjeniţă 186

păininos 191
 pălmi 68
 palmui 136
 pamântean 506, 508
 părăsi 486
 parea 127, 344, 352,
 356-7
 părelnic 170
 părelnicie 176
 părtaşi 201
 păsarică 496, 500
 păstos 191
 păstra 261
 păstrăvar 162
 Paşcăniţa 186
 paţimaşi 38
 pătrat 21
 păzitor 50
 până 406
 până (când) 357, 406
 până (la) 400
 pânzet 103
 pārjo(a)(ă) 56
 pârnae 496
 părţ(i)e 35
 pe 287-291, 400
 Pecere(ul) 250
 pedagogă 27
 pedantlăc 190
 peizagist 183
 peizagiuri 73
 pelerini 68
 Pemere(ul) 250
 penagiu-penaj 29, 175
 penal 160
 penalmente 190
 penalty 499
 penar 162
 pendul(a) 54
 penet 175
 penis 175
 pension 516
 pensionar 162
 pentru 361-2
 pepenos 191
 per 33
 percepere 189
 percept 481
 percepţie 189
 percepţiune 188
 perđ 33
 peregrinar 164
 pereneitate 185
 peretal 160
 perfecta 236, 242
 perfectiviza 236, 242
 perfecţie 261
 perfecţiunea 236, 242
 performanţă 499
 perinda 136

- periodic 410
 perlier 180
 permisionar 164
 persiflagiu-persiflaj 29
 pesă 33
 Pesede(ul) 250
 pesmet(e) 88
 Peste-Mâneacă 485
 Petete(ul) 101, 249
 petetist 184, 251
 petrecăreț 167
 petrolier 180
 pezevenclâc 190
 pezevenghesc 171
 piațetă 175
 picarească 27, 109
 picior 261
 picol(o) 93
 picolică 186
 picoliță 186
 pictoric 176
 picur 247
 piele(i) 79, 271
 piețar 162
 pierde-vară 231
 pierf 132, 133
 piezișe 22
 pițan 496
 piță 496
 pion(i)er 33, 178
 pipăibil 169
 pistolagiu 158
 pitore(a)sc(ă) 109
 pitpalacă 102
 piuneză 44
 placuri 76
 pla(n)cardă 481
 plagist 183
 plaje 22
 plan(e) 71, 73, 260
 planism 181
 planorist 183
 plastilină 36
 play 500
 plăcea 127, 344
 plăsmui(tor) 508
 plângăreț 167
 pleascăi 79
 plebe 79
 plereză 42
 plescăit 248
 plesnet 248
 plex 497
 plimbăreț 167
 plin 261
 plin-aerul 99
 ploaiei 78
 Ploești(ul) 63, 89, 90
 plonjon 499
 ploșărie 168
 post- 206
 postată 88
 posterior 296
 post-măcel 206
 post pune 206
 post-restant 230
 post-scriptum 97
 postulat 165
 poștagiu 159
 poștar 162
 poate că 376-7
 pocheri 238
 Podgoria Sărății 80
 poem(ă) 54
 poet(ă) 102, 300
 poetesă 102
 pofticos 191
 poli- 194, 216, 219 223
 polipier 180
 polisportiv 223
 politehnician 176
 politic 496
 politefă 23
 politicărie 168
 politicianism 241
 politicianist 241
 politicianiza 241
 politruc 476
 polonist 183
 pomenii 24
 pomicultor 227
 popieriza 240
 Pompil 29
 pontagiu 158, 499
 pont(ă) 54
 popă 88
 Popești 90
 popica 238
 poposi 344
 popular 481
 porcelană 40
 portar 499
 port-drapel 231
 port-armă 231
 porte-bonheur 231
 porte-parole 231
 porto(-) 93, 219
 portofranc 229-230
 portreturi 73
 portret(iz)a 241
 portuar 164
 porunce 69
 poruncist 183
 porțelan(ă) 40, 54, 55
 porți(un)e 188
 poseda 131, 140, 308
 posed-armă 231
 posibel 26
 posibilita 236
 posomorî 344
 plotonier 33, 178
 plug 469
 plumb 61, 71
 plumbieră 162
 pluri- 194, 216, 219
 plus(-) 219, 261, 418
 pluș 44
 pluto- 219
 plutodemocrație 220
 pluți 68
 poștă-poștie 35, 87
 potoape 71
 potemkiniadă 157
 potnici 344
 potlogări 239
 potol 247
 potoli 136, 138
 povăț 247
 povăț 247
 povestei 79
 poza 202
 practica 481
 prapur(e) 61, 88
 praxă 508
 prăstier(iu) 179
 prăvăli 138
 prăvăliar 162
 prăvăliaș 162
 prânz 508
 pre- 206-207
 prea- 207
 preajmă 76
 preambul 50
 preaplin 207
 preaslăvi 207
 preceas 207
 preceda 131, 140
 precis 481
 precizabil 169
 pręcizamente 190
 precum 377, 436
 preda 481
 predestina 206, 237
 predicțiune 481
 predice 69
 predomni 486
 preferi, -ra 130, 131, 140
 preji 22
 prejmui 201
 prejudiț 29
 preliminarîri 68
 prelung 508
 premelege 277
 premier 100
 premiză 37
 preocupa 352
 preocupăție 189
 prepara 136
 prepuelnic 170
 passe-papier 231

presupoziție 482
 preșii(ință) 207
 preta 344
 pretențios 438
 pretoriță 186
 pretinde 344, 357
 pretutindenar 154
 pretutindenele 154
 pretutindenesc 154, 171,
 174
 pretutindenește 174
 prezent 262
 prezenta 25
 prezentic 176
 prezida 136
 prezidiu(m) 98
 pricină 486, 500
 pricinios 191
 pricinuire 486
 pr(i)etin 33
 prim- 100, 229
 primariat 165
 primăvara 153
 primăvăratice 165
 primordialism 181
 primus 96
 prin 360-1, 401
 principial, -ar 160
 principialitate 185
 Princip(iu) 29, 71, 76
 prinde-desprinde 195
 printre 401
 prinț-consort 233
 priporos 191
 privilegiu 29, 71
 problematică 177
 problema(tiza) 241
 proceda 131, 140
 procent 482
 procesional 160
 procesuri 73
 proces-verbal 233
 producător 486
 product-produs 40, 482
 profesoriță 186
 profile 71
 progresie 482
 progresiv 482
 prolet 482
 propice 482
 propr(i)etar 33, 36
 propriu 262
 prostiua 136, 353
 prost(r)ăție 36
 proteja-protelui 239
 proto- 223
 protocol 500
 prototipe 71
 providenți 69
 providențialist 183

proxim 113
 proza 76
 pruncucidere 227
 pruncucigaș(ă) 227
 prundar 162
 pseudo- 219, 223-4
 psihologie 39
 psiho- 193, 219
 psihoidol 160
 pudism 181
 pudoare(i) 43, 78
 pudra 202
 pudrieră 180
 pueriliza 240
 pugilat 165
 pugilist 183, 499
 puhoi 239
 puicar 162
 puiu 508
 pumn(ul)ist 183
 punch 499
 punct 272
 punctator 166
 puném 128
 pupa (rece) 495
 pupăză 496
 purcede 131
 puricește 174
 purismomanie 228
 pur-sânge 99
 purta 262, 508
 pușce 69
 pușlamalac 190
 puștesc 171
 putea 127, 138, 437-8
 puterea ursului 262
 putință 76, 487
 puțin 377
 rabindranathtagorism 181
 raclaj 71
 racursiu 95
 rade 492
 radia 482
 radio 92, 93, 248
 radio- 216, 219, 224
 radium(m) 92, 93
 rafinerie 482
 raha(t)giu 158
 ram(ur) 61, 103
 rană împușcată și taiată
 508
 ranę 69
 rapide 71
 rapoarte,-orturi 74
 rari 110, 154
 rarism 112
 rasial 160
 rata 353
 raționa 237
 rați(un)e 188

ravagiu 30
 răcitor 166
 răcni 344
 răcoare 496
 rădăcinos 191
 rămar 162
 rămâne(a) 127
 ramos 191
 răs- 207, 208
 rasad(a), -e 56, 71
 rasare 129
 răscruce 56
 răsculător 166
 răspânt(i)e 35
 răsplatei 79
 răspunde 508
 răspunse 73
 răsufila 344
 răsufilare 487
 răsuflet 248
 răsufliu 247
 răștește 174
 rău 446, 496, 500
 răufăcător 111
 răuvoitor 111
 răzbuna 353
 rade 310, 333, 348
 rând 487
 rândășesc 171
 răp(ăn)os 191
 rău 28
 răzăreț 167
 re- 194, 208-210
 ready 500
 realism 475
 reclamează 136
 reclamagiu 158
 recensor 42, 178
 rechizite 45
 reclama 136
 recomanda 136
 recreație 34
 recunosibil 169
 recurentă 410
 recuzită 45, 46
 refera 141, 237, 344
 reflect(ez) 136
 reflecție 40
 reflexie 40, 482
 refrene 71
 refuza 345
 regime 71
 regină-mamă 233
 reglor 178
 regn 482
 regradă 216
 regulament 500
 reguli 68
 relativ la 377
 releva 345

- reliefe 71
 relieva 482
 re(im)popula 202
 repaos 262
 repauza 482
 repercuta 345
 repere 71
 repeta,-ți 130, 131, 141
 repezeală 262
 reportagistic 176
 reportericește 174
 reprezentare,-ție 189
 repriză 499
 rescript 97
 resimți 209
 resoarte 71
 respectuos 34
 respirație 262
 rest 262-3
 restanțier 180
 reședea 487
 retoricesc 173
 reuși 345-6
 retracta 345
 revere 71
 rezema 344
 rezident 86, 486
 rezidență,-ție 86
 rezolva,-vi 130, 141
 rezolvabil 169
 ring 499
 risca 346
 risipelnic 170
 risipos 191
 ritos 109
 rituale 71
 roate-roți 65
 robagiu 159
 robotă 102
 robotism 181
 roch(i)e 35
 roman-fluviu 226, 233
 romantic(ă) 177, 183
 romanticărie 168
 romantism 177
 romantist 183
 Romarta 251
 româna 103
 român(esc) 109, 170, 172
 românism 112
 româniza 38, 240
 româno-bulgar 230
 românofil 221
 Romlacta 251
 Rompscăria 251
 ropoti 141
 Rosettina 187
 roș-albastru 231
 roș(iu) 38, 55
 roura 201
 royală 501
 roz-alb 231
 rudimentarism 181
 rugby 499
 Rus(că) 110, 172
 Rusia 49
 ruso-turc 230
 rușine 272
 rutier 180
 sabotor,-er 43
 sacagiță 186
 sac de spate 487
 sacrilegiu 29
 sadovenism 181
 sadovenist 181
 sadoveniza 181^t
 saladă 41
 sală 79, 263
 samaragiu 159
 sandă 103
 santinea 103
 sarcofage 71
 sarmală 103
 sară 24
 satelism 181
 sau 417
 savantlâc 190
 săcos 191
 săcuri 239
 săgeta 509
 sălășlui 346
 sălbi 68
 săpi 68
 săptămânal 220
 sărac 446
 sârbătoarei 78
 sări 133, 151
 sârman 446
 sătenesc 171
 său, sa etc. 283, 314-316
 sânghios 191
 sâmbur(e) 88, 111
 sângh 500
 scarlatinos 192
 scăună 180
 scânteia 136
 scenar(iu) 94, 482
 scenărie 482
 schelălăi 136
 scheleturi 73
 scheletic 176
 schiistic 176
 schije 22
 schimb 509
 schimba 346
 scientist 183
 sclavagist 183
 sclipet 248
 scoate 132, 133
 scompta 41
 scor 499
 scrâncioabe 71
 scrâncioabar 162
 scrâșni 346-7
 scribăreț 167
 scri(e) 132, 138, 139, 346
 scriitoricesc 173
 scriitoricește 174
 script(urist)ic 176
 scrumbie 263
 scumpeturi 66, 69
 scurt 272
 scurt-circuite 71, 229
 scutier 180
 scuza 136
 se 310-311, 415-6, 436
 seamăn 509
 secăros 191
 secătură 276
 secăturilăc 190
 seceră 88
 sector 482
 secret 263
 secreta 136
 secționabil 169
 secundar 263
 sedentarist 183
 selecționa(r) 499
 semen 50
 semi- 216, 219, 224
 seminar(iu) 28, 29, 54, 88
 semnifica 482
 senatorlâc 190
 sentinela 26
 sentinți 68
 separa 482
 Serede(ul) 250
 servi 347
 serviciu 29, 73, 263-264
 servitori (fem.) 65
 Sesere(ul) 250
 set 500
 Setebe(ul) 249
 setebist 251
 Seulescu 22, 23
 sexual 160
 seziune 37
 sezonial 160
 sezonier 180
 sfădi 347
 sfătui 347
 sfeșnicar 162
 sfinxă 102
 sforar 162
 sfrunta 509
 shoot(are) 499
 short 499

- sifonagiu 159
sifonar 159, 162
siguranța,-ție 35, 87
silos 191
simplisim 112
simplu 301, 377
simți 129
sinceramente 190
sinchisi 347
sine 56, 272-3
single 500
singur 312, 377, 425, 443, 509
sinistritate 184
sinucide 482
situa 482
-(s)iune 187
slavist 183
slăninosis 191
slugaresc 171
sluji 487
slujnicar 162
smălta,-țui 238, 239
smărd(ă) 509
smok(ing) 248
snob(a) 175
snobinetă 175
snoboaică 175
soartei 76
sobi 68
social 34
socialicește 174
socialism 241
socialist 241
socializa 241
solda 237
soldată 102
solidaritate 483
solidarizator 166
solilog 39
soluție de continuitate 483
somnia 178
somnos 191
sonda 497
sorbonard 164
sorcovar 163
sorginte,-tă 86
sorin 180
sororal 160
soros 191
soviet(ic) 476
Sovromlemn 251
Sovrompetrol 251
Sovromtransport 251
sparge 347
spatio-temporal 230
spăimos 191
spăla 492
spalător 166
spârc 509
specimenă 102
spera 136
Spiridon 50
spiritualizabil 169
spirtos 191
splendid 275
splendoare 276
spre 369, 401
sprijine 71
sprijini 141
spumega 347
spune 129, 132, 133, 144
sta 487
stacoj 509
stadion 98
stafizi 68
stafios 191
stagna 347
stampă 26
stampilă 497
stat 483
stat(al)iza 241
statist 183
statistică 69
statu-quo 94, 95
statutar 164
stapânesc 171
stătut 152
stății 68
stărnitor 167
steepie-chase 499
steno- 219
steno(dactilo)graf(ie) 228
stereo- 219
stereotipism 181
stilit 183
stilo(u) 92, 248
stingător 166
stingibil 169
stângist 183
stângism 182
stipendiu 54
stol 509
stop(a) 499
straiu 56, 103
strajămeșter 227
strașnic 275, 298
strate 71
stră- 210-211
strădui 136
străfin 211
străfund 487
străjeri 239
străluci 347
străluciu 211
strămoașă 102
strămoșie 211
străpune 211
strașnicie 276
străvezime 211
strâmba 136
strâmba-lemne 231
strângăreț 167, 168
strejinoapte 227
strimțar 163
striga 347
strugur(e) 88, 111
studia 237, 347
studiabil 169
studie 71
studio 93, 94
(s)tufos 487
stupar 163
stupoare 43
sub- 211-2
subect 33
substitui 136
subt 401-2
subterfugiu 30
subțiatie 165
subține 212, 501
subțir(im)e 487
succeda 131, 140, 141
succede 483
succesiv 483
sucusăli 68
Sudamerican 227
sudălni 68
suferi 131, 138, 139
suflător 166
sufler 42
suflu 28, 31
sufragiu 30
sugar 509
sughita 44, 129, 140
suită 483
sumar 264
sumă 483
sumbru 32
sunduc 509
sunt 147-8
supăr 247
super- 193, 199, 212
supernaturalism 212
superfluitate 185
superior 275, 296-7
superrevistă 212
suporter 499
supra- 194, 199, 212-13
214, 218
supra-arbitru 212
supraeu 213
suprastructură 213
supraviețui 347-8
sur- 213-14
surație 178
surpa 483
surprindere 483

- surtucar 162
 surtugește 174
 suspecta-suspiciona 236
 susținător 487
 sutar 161, 501
 sută 264, 306, 433
 sutiene 71
 swing 499
 sahâr-mahâr 495
 șalagiu 159
 șalvargiu 159
 șanteză 38, 42
 șarje 22
 șasesprezece 123
 șasezeci 123
 șampanie 21
 ședea 127, 348
 schiopenie 170
 școală-școli 65
 șefă 102
 șefărie 168
 șeluț 22
 șentuleț 22
 șepcar 22
 șeptar 160
 șeptē 123
 șerpesc 171
 șerpește 174
 șesar 161
 șetrar 22
 și 407, 433
 șir 71, 412
 șirete 71
 șireție 178
 șleahteii 79
 șlepar 163
 șmē (a la...) 500
 șocolată 41
 șofer 42, 178
 șpalt 62, 71
 șparli 492
 șperțar 163
 Ștefan 50
 șterge 492
 ști 510
 științifică 245
 științism 182
 șuetar 163
 șuiere 71
 șurubar 163
 șuvoi 348
 șabacheră,-re 86
 tabietgiu 159
 tabietos 191
 tablou 92, 94
 taburel 96
 taburet 96
 taclagiu 159
 tacte 71
 taifas 500
- talaze 71
 talentos 192
 talpe-tâlpi 69, 71
 talpină 180
 tance 71
 tanchist 183
 tangențial 160
 tango(u) 93, 94
 tanti 96, 496
 tarabagiu 159
 tare 24, 121, 298
 tată 82, 88, 89, 504
 taur 32
 tava 497
 tavane 71
 taxă 68, 87, 248
 taxicou 92, 94
 taxi(u) 92, 95, 248
 tăbări 136, 348
 tăcea 127, 348
 tăia 138, 139, 151, 499
 tăioșenie 170
 tălângi 68
 tălmace 102
 tărăbi 68
 tărăgăna,-ni 129
 tărășos 191
 tărtăcută 492
 tău 28, 116
 tăval 497
 tăvălucar 163
 tămpește 174
 tămpi 497
 tămplăriță 186
 tăng(ă) 247
 tărăe-brău 231
 tărăe-vătraiu 231
 tărcoli 239
 tărgovește 174
 tărgui 136
 Tărgu-Jiu(l) 98
 tări 136
 teapă 510
 teasc 487
 teatragiu 159
 teatralist 183
 tecnic(ă) 39
 Tecucii 88
 tehnici 68, 69
 tehnician 176
 teighetar 163
 tele- 219, 224
 telefon 264-5
 telegrămi 68
 tematică 177
 teme (vb.) 348-9
 temere 128
 temperamental 160
 temp(o) 93
 temporal-temporar 416
- tendențional 160
 tendință 25, 68
 tenis 500
 tenta 483
 teocritism 182
 teracotist 183, 184
 tergiverzare 37
 teribilist 183, 184
 teribilitate 185
 teritor(iu) 29, 71, 483
 termen 62
 termina 349
 termo- 193, 219, 224
 teroarei 78
 terț 483
 tesefist 184
 testemea 56, 58
 teter(ist) 184, 249, 251
 textilist 183, 184
 textual 160
 tezaurar 163
 ticăloș 446
 ticăloși 349
 Tighin(e)a 89
 tigvă 492
 timp (plur.) 62
 tineret 175
 tinerete 23
 tinzi(i) 68, 80
 tirajii 72
 tirajior 43
 tiran 300
 titirează 56
 titlu 273
 tivduri 69
 -toare 64, 110
 tocilar 499
 tocmai 451
 tolăni 349
 Toledo 93
 tomnatic 165
 topi 501
 -tor 43, 48, 49, 65, 87,
 111, 165, 282, 431
 torso 93
 tortura 136
 tortă,-ție 87
 tot 122-3, 331, 442-3
 total 297
 totalitar 164
 totdeauna 369, 377-9
 tot-la-canal 230
 tov 248
 tovarășe 22
 tovarășiță 186
 tractor 469
 tractorist 183
 tragedie 265
 tramvaist 251
 trans- 211, 214

- transborda 214, 349
 transce(n)dental 35
 transilvan 510
 transperant 26
 transsubstanțiere 214
 tranșeu,-ee 54, 79
 trapezist 183
 traversa 349
 travestiu 95
 trăgaciuri 73
 trăire 510
 trăirisim 18£
 trăisti 68, 118
 trăs 247
 trăsură 487
 trăsuri 79
 trântoră 102
 treacăt 273
 trebui 148-151, 353, 354, 355, 364
 trece 487
 Trei-Cocenii 99
 treicolor 230
 treilea 124
 tren 483
 trepădușie 178
 Tresnea 22
 trezi 349
 tri- 219, 223
 tribunar 160
 tribunician 176
 trilună 178
 trimite 25
 trio 93
 tripartid 41
 tristea 23
 triuri 93
 trizonie 224
 troci 68
 troiță 50
 trompet(a) 54
 tropoti 141
 trotinetă 175
 trufandagiu 159
 trunchios 191
 trupagiu 159
 trusou 91
 trustist 183
 tul 44
 tulbur(e) 111
 tulpini 68
 tumoară 87
 runeca 201
 tur(ă) 54, 71, 265
 turbur (subst.) 247
 Turcia 49
 turcofil 221
 turcomanie 227
 Turnu-Severin(ul) 98
 tuset 248
- tutor(e) 87
 tutulor 123
 țănoșe 22
 țănoșie 178
 țăpinar 163
 țăță 96, 497, 500
 țăcăni 136
 țăran 300
 țărânci 68
 țărâncuță 497
 țărânie 178
 țărâni(za) 241
 țăncă 102
 țănoșenie 170
 țencușă 22, 23
 țepușuri 73
 țigare 22
 țigaret(ă) 54
 Țigănci 68
 țigancușe 22
 țigăni(za) 241, 242
 țiglar 163
 ține(a) 127, 353-4
 ținutul 160
 țița 349
 -(ț)iune 187
 țucalagiu 159
 țucălar 163
 țuicar 163
 țuț 497
 Ūaere(ul) 250
 -ual 160
 -uar 164
 Ucebe(ul) 250
 uceniță 186
 udarnic 510
 Ufa 101
 Ufar(ul) 250
 -ugiu 30
 uita 310, 349-50
 uitucie 178
 ulei(a) 239
 uleios 191
 ulișar(nic) 163
 uliți 68
 ulterior 296
 ultimatum 97
 ultimile 24
 ultimisim 112
 ultra- 194, 214-15
 ultrasuprarealist 215
 -um 96
 umbla 350
 umbrelar 163
 umfla 497
 umo(a)r(e) 43, 54
 umplea 28, 127, 138
 un, una 121-2, 266, 326-328, 441
 undametrul 228
- undă 265
 unde 379-80
 undișar 163
 undiți 68
 und(u)ios 191
 Unesere(ul) 250
 ungator 166
 ungh(i)e 35
 unghiu 265-6
 unidimensionalitate 185
 unigambist 183
 unional 160
 universitar 164
 universitate 483
 unsvais 500
 untdelemn 98, 225
 untdelemnșiu 159
 -(u)os 191-2
 upist 184
 uppercut 500
 uraganic 176
 urătenie 276
 -uri 59, 62, 64, 65, 71, 72, 73, 74, 94
 uriașe 22
 Uricanul 91
 urieșenie 170
 urieșesc 171
 urieși 239
 urieșie 178
 urî 350
 urît 275, 446
 urma 354
 următor 446
 Urss(ul) 249, 250
 uruite 71, 73
 -us 96
 usturos 191
 usurpa 483
 ușernic 163
 ușure 510
 utemist 184
 Uteme(ul) 250
 -(uș)iune 187
 uzini 68
 vacanță,-ție 35, 87
 vagabondă 102
 vagonetar 163
 Valea Cenăzii 69
 valoare 43, 78
 valvârteji 232
 vapor (plur.) 62
 varlamian 176
 vâicăra 136
 vai(e)țăreț 167
 valmășeag 38
 vămile 70
 vâpaelnic 170
 vătăfie 178
 vatașesc 171

văzător 166
 vâjeetoare 22
 vânătoarei 78
 vânătoarește 174
 vânătoriță 186
 vântură-lume 231
 vântură-țară 231
 vântură-vorbe 231
 vârf 510
 vârstă 274
 vârteje 71
 vecern(i)e 35
 vechilesc 171
 vechiu 488
 vedea 128, 132, 137
 vedenie 510
 vedere 266
 vechia 488
 veni 365
 ventrilog 39
 ventrilocie 178
 verișoare 84
 vers(o) 93, 95, 96
 verslibrism 182
 vesperian 176
 vestei 79
 vestiar 164
 vestibul 50
 veto 95
 vibra 350
 vice- 219
 viermăt 510
 vierm(e) 89
 viețăș 500
 viețist 183
 vi(g)neta 45
 viitorist 184

vinovatul 301
 vintre 57
 vioarei 78
 vira 497
 Vișean 38
 vișini 68, 69
 viteză 37, 497
 vitrou 91
 vizibil 169
 viziona 484
 vizualiza 484
 vlădic(ă) 88, 89
 vlăjgănos 192
 vocațional 160
 voiajii 72
 Voinea 152
 vorbagiu 159
 vorba-lungă 231
 vorbăreț 167
 vorbi 350
 vraje 22
 vrăciță 510
 vra să zică 273
 vrea 350, 363
 vremelnic 510
 vrere 510
 vuetos 192
 .xeno- 219
 zapciu 511
 zarzar(e) 22
 zabreli 239
 zăcășie 178
 zăcea 488
 zagaze 71
 zăhărali 69
 zalăuzi 511

zăpezos 192
 zărelnic 170
 zămbăreț 167
 zbilțar 163
 zbuciume 71
 zbura 350-1
 zburdatic 165
 zburd(ă) 247
 Zece Maiu(l) 98, 99
 zeiesc 171
 zemuri 69
 zepezi 22, 23
 zeru 92
 zetigneală 22
 zețăriță 186
 zevzecie 178
 zgaibă 76
 zgândări 142
 zgârie-brânză 231
 zgârie-nori 231
 zgribuli 351
 zgrumțos 192
 ziar 34
 ziarist 184
 zice 266-7
 zimbrios 192
 ziua 153
 zoo- 219, 224
 zori (de zi) 76, 228
 zôt 497
 zotcă 497
 zvâcni 351
 zvârlet 248
 zvârli 138
 zugrăvie 178
 zumz 247

CUPRINSUL

	<u>Pagina</u>
Prefață la ediția I	5
Prefață la ediția II	7
Lista abreviațiilor	9-13
Introducere	15-20
Partea I: Fonetica	21-50
Cap. I: Vocale	21-32
Cap. II: Diftongi	32-35
Cap. III: Consoane	35-41
Cap. IV: Sunete străine	41-46
Cap. V: Fonetica sintactică	46-49
Cap. VI: Accentul	49-50
Partea II: Morfologia	51-155
Cap. I: Substantivul	51-105
Cap. II: Articolul	105-108
Cap. III: Adjectivul	108-113
Cap. IV: Pronumele	113-123
Cap. V: Numeralul	123-125
Cap. VI: Verbul	125-152
Cap. VII: Adverbul	152-155
Partea III: Formarea cuvintelor	156-251
Cap. I: Sufixe	157-192
Cap. II: Prefixe	192-225
Cap. III: Compuse propriu zise	225-233
Cap. IV: Verbe	233-245
Cap. V: Diverse	245-251
Partea IV: Stilistica	252-278
Cap. I: Frazeologie	253-267

	<u>Pagina</u>
Cap. II: Formule tradiționale	267-273
Cap. III: Diverse	273-278
Partea V: Sintaxa	279-458
Cap. I: Substantivul	280-296
Cap. II: Adjectivul	296-302
Cap. III: Numeralul	302-306
Cap. IV: Pronumele	306-332
Cap. V: Verbul	332-366
Cap. VI: Adverbul	366-381
Cap. VII: Prepoziția	381-402
Cap. VIII: Conjuncția	402-407
Cap. IX: Schimbări de funcțiune	407-411
Cap. X: Acordul	411-433
Cap. XI: Elipse	433-439
Cap. XII: Tantologii	439-445
Cap. XIII: Topica	445-454
Cap. XIV: Diverse	454-458
Partea VI: Lexicul	459-511
Cap. I: Generalități	459-464
Cap. II: Neologisme	464-488
Cap. III: Limbaje speciale	488-501
Cap. IV: Vorbirea curentă	501-511
Concluzie	512-513
Indreptări și adăugiri	515-516
Indice	517-540

Clasificare Zecimală
459

ATELIERELE GRAFICE
SOCEC & Co., S. A. R.
B U C U R E Ş T I
OF. REG. COM. SOC. 463 951

Extras din catalogul Editurii Socec & Co., S. A. R.

- Ury Benador *Appassionata*
" " *Ghetto Veac XX*
Ion Călugăru *Lumina Primăverii*
" " *Am dat ordin să tragă*
Mihail Florescu *Veneau de pretutindeni*
H. Deleanu *Impresii literare sovietice*
G. B. Shaw *Cesar și Cleopatra*
F. Van Wyck Mason . . . *Măine va răsări soarele*
Ionel Teodoreanu *Zdrulă și Puhă*
I. Opatoșu *Linșaj*
Ilya Ehrenburg *Leul din piață*
Damian Stănoiu *Călugări și Ispite*
" " *Fete și Văduve*
Al. Jar *Interogatoriul*
I. Puțuri *Scrisori din lagăr*
V. Kojewnikov și I. Prut . *Soarta lui Reginald Davies*
Dan Petrașincu *Țîmpuri împlinite*
Stanciu Stoian *Învățătorul. Cum l-au văzut
poezii și prozatorii români*
M. Majewsky *Manual de filatelie*
Sașa Pană... *Țîlbic, Turească & Co.*
V. Eftimiu *Sfârșitul pământului*
V. Wasilievskă *Cântec pe ape*
P. Buck *Mama*
Upton Sinclair *Mi se spune Dulgheru*
Ioan Massoff *Viața lui Tony Bulandra*
Radu Tudoran *Flăcări*
" " *Anontimpuri*

PREȚUL LEI 700.—